

FRYSKE AKADEMY
Doe'estrjitte 8
8911 DX Ljouwert
Tel. 059-151414

fiere

CATALOGUS

VAN DE

BIBLIOTHEEK

DER STAD

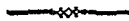
LEEUWARDEN,

MET HISTORISCHE TOELICHTINGEN.

De *Stedelijke Bibliotheek van Leeuwarden* heeft ten doel, de eer dezer stad te bevorderen en hare wetenschappelijke waarde in het licht te stellen door de historische bewijzen te leveren ter beantwoording van de volgende vragen :

- 1°. Hoedanig was de toestand en welke waren de lotgevallen dezer stad in verschillende tijdperken ?
- 2°. Waarin bestaan de gedrukte bronnen van hare kerkelijke, staat- en letterkundige geschiedenis ?
- 3°. Welke mannen hebben te *Leeuwarden* geschreven en werken uitgegeven, om godsdienstzin, kennis en beschaving aan te kweeken en te verspreiden.
- 4°. Welke bijdragen hebben schrijvers, afkomstig uit *Leeuwarden*, geleverd ter bevordering van den roem van *Nederland* in wetenschappen en kunsten ?
- 5°. Wie waren hier de drukkers en uitgevers van die geschriften en welke de lotgevallen der Leeuwarder pers gedurende drie eeuwen ?
- 6°. Welke werken zijn verder verzameld in onderscheidene hulpvakken van wetenschap en ten behoeve van het administratief beheer dezer gemeente ?

Als vervolg hierop moge eerlang volgen eene dergelijke beschrijvende lijst van de *Stedelijke Kunstverzameling*, bestaande uit historieplaten, portretten van beroemde mannen, plattegronden, gezigten, afbeeldingen van gebouwen en merkwaardigheden dezer stad, en daarna eene Naamlijst van de *Stedelijke Archieven* en boeken in handschrift, om met dezen catalogus één geheel uit te maken.

DE STEDELIJKE BIBLIOTHEEK

VAN

LEEUWARDEN,

BEVATTENDE

VOORNAMELIJK DE WERKEN VAN SCHRIJVERS UIT EN OVER DEZE
HOOFDSTAD VAN FRIESLAND EN HARE GESCHIEDENIS,

BESCHREVEN EN TOEGELICHT DOOR

W. EERHOFF,

Stedelijk Archivarius.

GEVOLGD DOOR EENE

GESCHIEDKUNDIGE BIBLIOGRAPHIE
VAN LEEUWARDEN.

GEDRUKT TER STADSDRUKKERIJ VAN
L. SCHIERBEEK.
TE BEKOMEN IN DEN BOEKHANDEL VAN
W. EERHOFF.
1870.

Leeuwarden roemt te regt op de verdiensten van zoo vele voortreffelijke mannen, die het of voortgebracht heeft of onderhoudt.

EDO NEUHUSIUS, *Theatr. ing. hum.* II 426.

Niet te vergeefs hebben de voorgelachten geleefd, op wier graven wij wandelen; niet in ijdelheid is hun denken en werken vervlogen. Zij staan daar voor ons, de groote voorgangers in de wetenschap, om van hunne ervaring ons getuigenis af te leggen; en de toestand der eeuwen, die voorbij zijn gegaan, is de fakkel, die ons voorlicht naar het doel, dat wij in het oog hebben. Daarom is het de Geschiedenis, die wij moeten raadplegen. Daar onze eigene ervaring onvoldoende is, gevoelen wij behoefte, om in de jaarboeken der historie den loop der godsdienstige vorming en ontwikkeling van ons geslacht gade te slaan. Zoo eerst zullen wij in staat zijn de taak te leeren kennen, tot wier vervulling de negentiende eeuw ons oproept.

C. W. OPZOOMER, *de twijfel des tijds.*

Nadat de Stedelijke Bibliotheek van *Leeuwarden* gedurende ruim 25 jaren werd tot stand gebracht, besloot het Gemeentebestuur tot het drukken en uitgeven van den Catalogus daarvan, door de zorg van den Stedelijken Archivarius opgemaakt, ten einde den inhoud en het doel dezer verzamelingen te doen kennen en om het gebruik daarvan ten algemeenen nutte te bevorderen. Overtuigd dat de verschillende rubrieken van dezen Catalogus nog voor vermeerdering vatbaar zijn, acht het Gemeentebestuur deze uitgave tevens eene geschikte gelegenheid, om door aanwijzing van het bestaande het nog ontbrekende op te sporen. Met dankbetuiging aan allen, die reeds bijdragen leverden, noodigt het bij dezen ieder uit, die in staat mogt zijn tot aanvulling van het ontbrekende iets bij te dragen, om daarvan aan den Archivarius mededeeling te doen, ten einde deze Bibliotheek te vermeerderen met alles wat tot de stad *Leeuwarden* betrekking heeft.

Het doel, om deze stedelijke instelling nader te doen kennen en om het gebruik daarvan ten behoeve van het algemeen te bevorderen, tot verspreiding van wetenschappelijke kennis, moge door deze uitgave bereikt worden.

Het Gemeentebestuur van Leeuwarden,

DIRK ZEPER, *Burgemeester.*

P. A. BERGSMA, *Secretaris.*

V O O R R E D E.

Toen het Gemeentebestuur van *Leeuwarden* mij in 1833 toegang verleende tot het Stedelijk Archief, vond ik daar, buiten de talrijke boeken in handschrift, eene kleine verzameling gedrukte boeken, bestaande in 37 folianten, 23 kwartijnen en 37 octaven, meest betrekkelijk het Romeinsche en Fransche regt en het administratief beheer, benevens eenige Atlassen, Kronyken en Charterboeken, welke het Bestuur en vooral de Pensionarissen der stad vroeger hadden gebruikt. Nadat ik daarvan, op verzoek der Regering, toen eene naamlijst had opgemaakt, stond zij vervolgens geredelijk toe, deze verzameling te vermeerderen met al die werken, welke deze stad betroffen en mij bij de bewerking van de *Geschiedkundige Beschrijving van Leeuwarden* van dienst konden zijn.

In 1838, toen dit werk voltooid was en de Regering mij door eene benoeming tot Archivarius nader aan de stad en hare belangen verbond, besloot zij, op mijn voorstel, om aan deze boekerij eene uitbreiding te geven en jaarlijks eene som beschikbaar te stellen tot het aankopen van zulke charters en bescheiden, boeken, handschriften, teekeningen, gravures enz., welke geacht konden worden tot de geschiedenis en het bestuur dezer stad in verband te staan; terwijl zij onder de geschiedkundige werken ook die wenschte opgenomen te zien, welke door Leeuwarders geschreven of vroeger hier ter stede gedrukt zijn. Met het verzamelen van teekeningen en gravures werden niet enkel afbeeldsels van vroegere Gebouwen dezer stad, maar ook Portretten van beroemde mannen bedoeld, dewijl zulk eene verzameling in verband met hunne werken een even groot sieraad van het Stadshuis en het Archief als eene gepaste hulde aan hunne verdiensten zoude zijn.

Naar deze beginselen en bedoelingen zijn de *Stedelijke Bibliotheek* en *Kunstverzameling* toen op- en ingerigt en nu gedurende 25 jaren van lieverlede tot stand gebracht. Nooit kon het oogmerk der Regering zijn eene *algemeene* Bibliotheek van werken over alle vakken van wetenschap en kunst tot stand te brengen; en dit te minder, omdat de *Provinciale Bibliotheek van Friesland*, in 1851 in het Paleis van Justitie alhier opengesteld, in deze behoefte genoegzaam voorzag.

Het plan en doel der Regering, om hierdoor een wetenschappelijk monument op te rigten voor de eer dezer stad en om bouwstoffen bijeen te brengen voor de bewerking van hare geschiedenis, zal, als blijk van een verlichten geest, zeker hoog gewaardeerd worden door allen, die in den roem des vaderlands belangstellen en die de wetenschappen vereeren als het leven van den geest, dat niet vergaat, maar door ons voortgeplant wordt tot volgende geslachten.

Het voorbeeld van *Leeuwarden*, dat, voor zoo ver ik weet, de eerste en thans nog de eenige stad van ons land is, waar zulk eene speciaal-bibliotheek werd opgericht, moge andere steden tot navolging opwekken (*), opdat ieders eerzucht bijdrage tot de kennis der bijzondere deelen des vaderlands, welke eene betere kennis van het geheel moet bevorderen. Wanneer men toch leest, welke schatten er in *België*, *Engeland* en *Amerika* jaarlijks worden uitgegeven ten behoeve van publieke instellingen ter bevordering van wetenschap en kunst, die vooral de staats- en volksgeschiedenis in het licht stellen en stoffelijke zoowel als verstandelijke winst voor het volksleven bedoelen, dan zijn vele steden van *Nederland* daarbij nog zeer ten achter. Dáár is de overtuiging levendig, dat, wanneer er jaarlijks zulke aanzienlijke kapitalen aangewend worden ten behoeve der armen en tot verbetering van vaarten en wegen, het pligtmatig is, om ook een deel van de opbrengst der belastingschuldigen te besteden ten behoeve der verstandelijke behoeften van de meer beschaafde of burgerstanden, ook om het arm-worden te voorkomen.

(*) Reeds vond dit denkbeeld navolging in *Duitschland*. De geleerde Dr. L. BETHMANN, Bibliothecaris der beroemde Groothertoglijke Bibliotheek te *Wolffenbützel*, verhaalde mij in Junij 1861, dat, toen de Burgemeester van *Brunswijk* hem ten vorigen jare had geraadpleegd over de maatregelen, om het feest van het duizendjarig bestaan dier stad, in 1861, luister bij te zetten, hij dezen had geantwoord, voor vele jaren, toen hij nasporingen deed voor het groote werk van PERTZ, *Monumenta Histor. German.*, in de stad *Leeuwarden* gezien te hebben eene speciaal-bibliotheek, bevattende vooral de werken van schrijvers over en afkomstig uit die stad, welke verzameling hij beschouwde als eene waardige eerezuil voor den roem der Hoofdstad van *Friesland*, weshalve hij hem het bijeenbrengen van eene dergelijke bibliotheek kon aanbevelen. Dit denkbeeld kwam den Burgemeester zoo gepast voor, dat hij dadelijk bevelen gaf, om alle geschriften en kunstwerken, welke betrekking hadden tot *Brunswijk*, te verzamelen, ten einde eene aanschouwelijke voorstelling te geven van hetgeen schrijvers en kunstenaars over en uit deze stad hadden tot stand gebracht. Toen ik Dr. BETHMANN in 1865 op nieuw bezocht, gaf hij mij te kennen, dat deze verzameling toen werkelijk heeft gestrekt om den luister van het feest te verhoogen en om den roem dier stad in wetenschap en kunst in het licht te stellen.

De bedoeling van het Stedelijk Bestuur met het tot stand brengen van deze Bibliotheek en met de openstelling daarvan ten algemeenen nutte zal zeker mede gewaardeerd worden door allen, die daarvan gebruik wenschen te maken, en voor wie eenige bepalingen hier achter zijn gevoegd. Onze stad en hare belangrijke geschiedenis, welke grootendeels die van de geheele provincie *Friesland* is, zijn toch óverwaardig nader gekend en beoefend te worden; terwijl de talrijke schrijvers, die zij eenmaal voortbragt, het nageslacht mogen aansporen hunne voetstappen met ijver te drukken, en om door zucht voor wetenschap en kunst ons kort verblijf op aarde te verlengen, te veredelen en te heiligen.

Het vorenstaande werd reeds geschreven in het laatst van 1863, toen het Gemeentebestuur mij uitnoodigde om van den toen voltooiden Inventaris der Archieven en den geschreven Catalogus der Stedelijke Bibliotheek den laatsten het eerst te doen drukken. In den volgenden jare werd daarmede aangevangen, doch de voortgang van het drukken werd door velerlei beletselen en meer noodzakelijken arbeid zoodanig vertraagd, dat het geheel eerst thans voltooid is geworden. Van dit oponthoud heb ik gebruik gemaakt, om de verschillende rubrieken der bibliotheek niet alleen te vermeerderen en bestendig aan te vullen met alles wat daartoe betrekking had en opgespoord kon worden, maar ook, om bij de titels der boeken historische en bibliographische Aanteekeningen te voegen aangaande de levens der schrijvers en bijzonderheden omtrent hunne werken, zoowel om de lezers deswegens in te lichten als om aan dezen catalogus eenige letterkundige waarde te geven. Zeker zouden deze grondiger en belangrijker geweest zijn als ik eene geleerde opleiding had genoten. Nu reikten mijne krachten niet verder. Toch mag ik hopen, dat men, ook bij dwaling, mijn goeden wil en de groote moeite zal erkennen, om uit liefde voor dit onderwerp eene letterkundige gedenkzuil voor *Leeuwarden* op te rigten, welke ook voor volgende geslachten van duurzame waarde geacht zal worden.

In elk geval was het bijeenbrengen en beschrijven van deze bibliotheek noodzakelijk als vóórarbeid voor hem, die eenmaal, zoo wij hopen, eene *Geschiedenis van Leeuwarden* (namelijk van zijne bewoners) zal mogen bewerken op gelijke wijze als ik voor ruim dertig jaren eene *Geschiedkundige Beschrijving* van die stad (van haren stoffelijken vorm)

mogt schrijven en later uitgeven. Daar ik de vervulling van die taak op mijn gevorderden leeftijd voor mij te zwaar en te hoog acht, zoo heb ik er mij op toegelegd om alle bronnen en bouwstoffen bijeen te brengen, welke den gewenschten geschiedschrijver eens van dienst kunnen zijn. Alleen heb ik door de hierachter gevoegde *Geschiedkundige Bibliographie van Leeuwarden*, in verband met den catalogus, de onderwerpen of den stoffelijken vorm aangewezen van de te behandelen letterkundige geschiedenis dezer stad, welke den inhoud zal moeten beoordeelen van de werken, wier schrijvers en uitgevers ik in onderling verband slechts heb opgenoemd. Mijne vroegere onderscheiding van stof en geest was ook hierop van toepassing, en blijf ik het nog steeds wenschelijk beschouwen, dat de geschiedenis van den toestand onzer vaderlandsche Steden (als materie) van die der Bewoners en hunne lotgevallen afgescheiden en afzonderlijk behandeld worde, dewijl daar tusschen een even groot onderscheid bestaat als tusschen de geschiedenis van boeken en uitgevers en die van de denkbeelden, in die werken uitgedrukt.

Zeer gaarne had ik aan dit werk nog toegevoegd de beschrijving van de stedelijke *Kunstverzameling*, of eene lijst van al de verzamelde historieplaten, portretten van beroemde mannen, plattegronden, gezigten, afbeeldingen van gebouwen en merkwaardigheden van *Leeuwarden*. Doch ik mogt het verlangen naar de verschijning van den Catalogus der bibliotheek niet langer teleurstellen, en voed dus de hoop van in een volgend jaar daarmede gereed te zijn en die beschrijving als een vervolg op dit werk te mogen aanbieden. Mogt het mij vergund worden, daarna ook den Inventaris der Stedelijke Archieven, nader bewerkt, ter perse te leggen en voltooid te zien, dan zouden mijne hoogste wenschen ten aanzien mijner levenstaak en veeljarige werkzaamheid, aan deze schoone stedelijke inrigting besteed, vervuld zijn.

Wordt deze bibliotheek beschouwd en gebruikt uit het oogpunt der getuigenis van Prof. OPZOOMER (achter den titel uitgedrukt), dan zal zij aan hare dubbele bestemming beantwoorden, om eene hulde aan het voorgeslacht en eene leermeesteres te zijn voor het tegenwoordige en de volgende geslachten. Dan zal zij eene goede rente opleveren en blijken meer te wezen dan een dood kapitaal.

September 1870.

W. EEKHOFF.

BEPALINGEN
OMTRENT HET GEBRUIK VAN DE STEDELIJKE BIBLIOTHEEK VAN
LEEWARDEN.

Art. 1.

De Bibliotheek is tot algemeen gebruik geopend op Maandag , Dingsdag en Donderdag , des morgens van 10 tot 1 uur.

Art. 2.

De gevraagde boeken worden door den Archivarius verstrekt en , zoo noodig , voor eene of twee weken naar huis medegegeven , na het teekenen van een bewijs van ontvangst.

Art. 3.

Wanneer de boeken na den bepaalden tijd niet terugbezorgd zijn , zullen ze opgevraagd worden en zal de houder verstoken zijn van het voorregt om andere te bekomen. Indien ze eene maand daarna nog niet terugontvangen zijn , of wanneer deze of andere boeken verloren of beschadigd zijn , zal de leener de waarde daarvan of van het werk , waartoe de deelen behooren , moeten vergoeden.

Art. 4.

Handschriften, boeken van bijzondere waarde en afbeeldingen kunnen echter niet worden afgegeven en mogen niet worden afgeschreven of nageteekend, ten zij het Gemeentebestuur daartoe de gevraagde schriftelijke vergunning heeft gegeven.

Art. 5.

In onvoorziene gevallen worden de bepalingen van het Reglement op het gebruik van de Provinciale Bibliotheek van Friesland, van 18 September 1854, ook op deze Bibliotheek toegepast.

In voorkomende verschillen beslissen Burgemeester en Wethouders.

LEEWARDEN, September 1870.

Het Gemeentebestuur ,

DIRK ZEPER , *Burgemeester.*

P. A. BERGSMA , *Secretaris.*

C A T A L O G U S.

- A.** Werken van personen, die te Leeuwarden geboren of opgeleid zijn of daar geschreven hebben :
1. Godgeleerden N°. 1-- 210, bl. 1.
 2. Regtsgeleerden " 211— 313, " 31.
 3. Letterkundigen " 314— 478, " 48.
 4. Geschiedschrijvers " 479— 650, " 72.
 5. Wis-, Natuur- en Geneeskundigen " 651— 852, " 106.
 6. Dichters " 853—1023, " 145.
 7. Mengelwerken " 1024—1085, " 178.
- B.** Boeken, welke te Leeuwarden gedrukt of uitgegeven zijn N°. 1—170, bl. 190.
- C.** Geschriften, welke, buiten de vroeger vermelde, Leeuwarden meer in het bijzonder betreffen N°. 1—147, bl. 225.
- D.** Het Huis van Oranje en Nassau. Hollandsche en Friesche Stadhouders en hun nakomelingen N°. 1—85, bl. 253.
- E.** Friesland. Werken betrekkelijk den toestand, de geschiedenis, de belangen en de letterkunde dezer provincie.
1. Gesteldheid en plaatsbeschrijving N°. 1— 46, bl. 267.
 2. Geschiedenis. " 47— 76, " 277.
 3. Staatsbestuur, regtswezen, geldmiddelen enz. " 77—150, " 285.
 4. Kerkstaat en wetenschappen " 151—199, " 298.
 5. Friesche taal- en letterkunde " 200—217, " 305.
 6. Oost- en Noord-Friesland enz. " 218—238, " 308.
- Eerste Bijvoegsel tot rubrieken A—E " 310.
- F.** Nederland. Werken betrekkelijk den toestand, de oudheden, geschiedenis en letterkunde van dit rijk, zijne provinciën en steden.
1. Land- en plaatsbeschrijving N°. 1—140, bl. 317.
 2. Oudheden en geschiedenis " 141—240, " 334.
 3. Geschiedenis der kerk, der hoogeschoolen en der taal- en letterkunde " 241—294, " 346.
 4. Bijzondere onderwerpen uit de Vaderlandsche geschiedenis " 295—342, " 353.
 5. Levensbeschrijvingen " 343—371, " 358.
 6. Verzamelingen " 372—403, " 362.
 7. Archief- en Bibliotheekwetenschappen " 404—512, " 365.
- G.** Aardrijkskunde, Algemeene Geschiedenis enz. N°. 1—51, bl. 376.
- H.** Wetgeving. Werken betrekkelijk staatkunde, regtsgeleerdheid, openbaar bestuur, gemeentebeheer, statistiek enz. N°. 1—226, bl. 382.
- Tweede Bijvoegsel " 401.
- Geschiedkundige Bibliographie van Leeuwarden " 409.
- Alphabetisch Register " 457.

CATALOGUS VAN DE BOEREN,

UITMAKENDE DE

STEDELIJKE BIBLIOTHEEK

VAN

LEEWARDEN.

A. WERKEN VAN PERSONEN, DIE TE LEEWARDEN GEBOREN
OF OPGELEID ZIJN OF DAAR GESCHREVEN HEBBEN.

I. GODGELEERDEN.

D. P. (Dirck Philips). Een seer schoon ende waerachtighe verclaringe ende wtlegghinge des Tabernakels oft der Hutten Mosi, waer in veel schoone ende nootsakelijcke Figuren des O. T. verhaelt worden, ende metten Geest des N. T. ouer een ghebracht enz. An. M.D.LVI. (1556) kl. 8°. ongepagineerd (52 bl.) en zonder naam van drukker of uitgever. 1.

— Een Schoone vermaninghe ende cortte onderwysinghe van der waerachtigher kennissen Godts. Ghedruct int Jaer ons Heeren. M.D.LVIII. (1558) kl. 8°. (17 bl.) als boven. 2.

DIRCK PHILIPS, geb. te *Leeuwarden* in 1504 en ov. te *Emden* in 1570, was, even als zijn broeder OBBE PHILIPS, een der eerste predikers van het zuivere evangelie onder de hitte der vervolging, waaraan vooral de Doopsgezinden in het midden der 16e eeuw blootstonden. Met zijn vriend MENNO SIMONS leidde hij een zwerfend leven, en vermoedelijk zijn deze beide geschriften, die tot de oudste drukwerken der hervormers behooren, gedrukt te *Oldesloe* bij *Lubeck*, waar MENNO, tot verspreiding van hunne geschriften, zelf eene drukkerij had opgerigt. Deze zeldzame origineele drukjes zijn zeer net, als de handschriften dier dagen, gedrukt, terwijl stijl en taal voor dien tijd zeer goed en zuiver zijn. Zie over hem en zijn broeder, die volgt, vooral SCHIJN, *Hist. der Mennoniten*, II 325, en BLAUPOT TEN CATE, *Geschied. der Doopsgezinden in Friesland*, 3--24, 375 enz.

van den Rade, 1608, 4°. 598 bl. benevens uitvoerige opdracht aan den Stadhouder, Gedeput. Staten en den Raad van Leeuwarden. 9.

Waerschouwinghe, aen alle Gereformeerde Kercken ende vrome inghesetene van de vereenichde Nederlanden. By consent van de E. M. Heeren Ghedeputeerde Staten van Vrieslandt, in druck uytghegheven. Tot Delft, by Ian Andriessz. Na de Copie, ghedruckt tot Leeuwarden, by Abr. van den Rade, 1611. Onderteeckend door „de Bedienaers des H. Euangely tot Leeuw.” gevolgd door brieven van Forckenbeck en Omphalius en andere bijlagen. 4°. ongepagineerd. (80 bl.) 10.

In 't algemeen tegen „Wolven in Schaaeps Cleederen,” of de Arrianen en Socinianen, en in 't bijzonder tegen CONRAD VORSTIUS gerigt, meenden ook de Leeuw. predd. (toen HERM. KOLDE, REGN. HACHTINGIUS, BERN. FULLENIUS en JOH. BOGERMAN) niet te mogen zwijgen, nu V. van Steinfurt in de plaats van Arminius tot Hoogl. te Leiden was beroepen, en zijne leerlingen te *Franeker* een boekje: *de officio hominis Christiani* hadden laten drukken, waarom ook Gedep. Staten van *Friesland* die van *Holland* tegen hem waarschuwden. Tegen deze waarschuwing gaf V. eene apologie in 't licht, volgens GLASIUS, III 556. De talrijke geschriften vóór en tegen V. worden vermeld in Tiele's *Bibliotheek van Ned. Pamfletten*, I 117 env.

SIBRANDUS LUBBERTUS, Brief aen den Eerw. Aertsbisschop van Cantelberch, Primat van Enghelandt etc. ghestelt voor seecker syn Boeck tegen D. Conr. Vorstium. Wt het latijn overgheset. Delft 1613, 4°. 26 bl. — HVGO DE GROOT, der Heeren Staten van Hollandt Godts-diensticheyt tegen den brief van S. L. verdedicht, 's Hage 1613, 4°. 128 bl. — S. LUBBERTUS, Antwoort op de Godts-dienstigheyt van H. de Groot, 4°. 158 bl. opgedragen aan de Raden van Gelderland; — JANUS DRUSIUS, Epistola en Brief aen de Ned. Broeders tegen de lasteringhe van S. L. Fran. Fred. Heynsius, 1615, 8 en 7 bl. 11.

Hierbij nog: H. GROTH Ord. Holl. Pietas, L. B. 1613, 4°. 126 bl. met eigenhandige toeëigening van dit ex. door den S. aan PETRUS RUNIA, sedert 1595 Schepen en Secretaris van *Leeuw.* en sinds 1602 Raadsheer in den Hove van Friesland. 12.

SIBR. LUBBERTUS, uit Oost-Friesland afkomstig, werd door de Staten van *Friesland* in 1584 te *Leeuw.* beroepen en kort daarop tot Hoogleeraar te Fran. aangesteld, waar hij zich, als streng calvinist, door groote geleerdheid en twistgierigheid onderscheidde. Zie over hem en de volgende Hoogleeraren te *Franeker* het onschatbare werk van VRIEMOET, *Athenae Frisiae*, 1758, 1 env.

ACTA ofte Handelinghen des Nationalen Synodi, ghehouden door authorityt der HH. Staten Generael des V. Nederlandts, tot Dordrecht, anno 1618. ende 1619. Met de volle Oordeelen van de vyf Artijkelen. Dord. by Is. I. Canin, 1621, gr. 4°. 13.

Deze oorspronkelijke druk der handelingen vertegenwoordigt hier het groot aandeel, dat JOHS. BOGERMAN (van 1603—1634 pred. te *Leeuw.*) als *President*, en FESTUS HOMMIUS (pred. te *Leiden*, geb. te *Selsum* bij *Leeuw.* en hier opgevoed) als *Scriba* der Synode in deze vermaarde Kerkvergadering hadden.

BIBELIA, d. i. de gantsche H. Schrifture, enz. Tot Leyden, gedrukt bij Paulus Aertsz. van Ravesteyn, in gr. folio, zijnde de eerste officiële druk der zoogen. Staten Vertaling, van 1637, benevens de Apocrijfe boeken en kanteekeningen, met later ingevoegde kaarten en platen. 14.

Dit fraaie ex. afkomstig van den Leeuw. regtsgeel. WERNERUS GUTBERLETH (wiens handteek. op den titel staat) is hier geplaatst, om den arbeid te vertegenwoordigen van twee Leeuv. predd. JOHS. BOGERMAN en BERN. FULLENIUS, aan deze onschatbare bijbelvertaling besteed, daar de eerste tot de vertalers van het O. T. en de laatste tot de reviseurs behoorde. Zie HINLÓPEN, *Hist. van de Overzetting des Bybels*, 64—167, en mijne *Bijzonderheden uit het leven van Bogerman*, met betrekking tot zijne langdurige dienst te Leeuw. in den *N. Friesche Volks-Almanak* voor 1862, 75.

JOH. BOGERMAN, het Christelijk Overlijden van den doorluchtigsten Prince, Mavritius van Nassau etc. 1625. Naar den oorspronkelijken druk. 's Gravenhage, 1841, 8°. Opgedragen aan de Staten Generaal, Prins Frederik Hendrik en Graaf Ernst Casimir en vermeerderd met aantekkk. 48 bl. 15.

Dit geschrift bevat een verhaal van al hetgeen de Prins met BOGERMAN in zijne laatste uren gedurende vijf bezoeken heeft gesproken, nadat hij lang vergeefsche moeite had gedaan, om de Leeuwarder Regering te bewegen hem aan 's *Gravenhage* af te staan.

PETRUS EYLSHEMIUS, Davids Zeghen-Krans; op 't Hooft van Sions Ghetrouwde: ofte verclaringhe over den 128. Psalm. Tot onder-wijsinghe ende Troost van alle Ghetrouwde, Trouwende, ende tot sijner tijdt gedenckende te Trouwen. Leeuw. Claude Fonteyne, boekdr. der Staten, 1631, 4°. 67 bl. 16.

De S. die dit werkje opdroeg aan Jr. Douwe van Heerma en Juffr. Anna van Roussel, was van 1623—32 hier pred. en overl. in 1649 in zijne geboorteplaats Emden.

JAN DOWNAAM, Oor-Kussen der Wereldsche Menschen; ende Rust-Peuluwe der Kinderen Godes: Dat is; een Tractaet van de Vleeschelijke ende Geestelijke Sorgeloosheyd. Uit het Engelsch vertaelt door **TOBIAS TEGNEJUS**, Dienaar der Gemeente Christi te *Leeuw.* (1628—42). Ald. C. Fonteyne, 1634, kl. 8°. 258 en 62 bl. — Hier vóór is geb.: P. Baine, de Geestelicke Wapenen, vert. door I. Lamotius. 's Hage, 1624, 164 bl. 17.

Met een Brieff van Toe-eygeninghe droeg de Vert. dit werkje aan Gedeput. Staten van Friesl. en den Magistraat van *Leeuw.* op. Toen hij in 1642 naar 's *Hage* werd beroepen, weigerde de Magistraat hem te dimitteeren, omdat hij Lands Alumnus was, als Bogerman weleer. Hij bleef echter, gelijk deze, hier niet, maar vertrok.

RIPPERTUS SIXTI, vertroostinghen voor den kinderen Godts, in al haer cruys ende verdruckinghen. Derde druk. Hoorn, 1640, 404 bl. — Grondige ende Vaste Verclaringhe van de Rechtveerdich-maekinghe eens armen Sondaers voor Godt. Tweede editie. Ald. 1630, 164 bl. — Crachtige Af-maninge van de liefde des Werelts. Vierde druk. Ald. 1640, 47 bl. kl. 8°. 18.

— Troost-Rijcke Fonteyne der zalicheyt: ofte grondige Verclaringe, van den eenigen waren troost der geloovigen, beyde in leven ende sterven. Leeuw. C. Fonteyne (die er twee lofverzen vóór heeft geplaatst), 1644, 596 bl. 4°. 19.

De S. was een zoon van SIXTUS RIPPERTI, van 1579—97 pred. te Franeker, studeerde als lands alumnus en werd pred. in 1608 te Twisk, in 1615 te Hoorn en 1626 te Leeuw. waar hij in 1650 overleed. Belangrijk zijn deswege de opdragten voor dit laatste werk aan de Magistr. en Kerkeraden dier plaatsen en aan Gedep. Staten voor het tweede geschrift. Zie ook Greydanus, Naaml. d. Predd. v. Fran. 24.

THEOD. à BRAKEL, predikant tot Mackum, de Trappen van het Geestelyk leven; volgens zijn bevel na zijn dood in 't licht gebragt, door **W. à BRAKEL**, pred. tot Leeuw.; waar achter: de Laatste uren van den Autheur (1670). Amst. z. j. 10° druk, 432 bl. 20.

Deze later zoo vermaarde godgeleerde kwam, vermoedelijk als koopman, in 1634 te Leeuw. waar hij als „DIRCK GERRITS van Enchusen” tot Burger werd aangenomen. Onder D^o. RIPPERTUS SIXTI oefende hij zich zoodanig in de theologie, dat deze hem drong zich te laten examineeren, gelijk hij achter dit geschrift verhaalt. Ofschoon hij dus geene hoogeschool bezocht, werd hij aangenomen en in 1648 pred. te Beers en Jellum, in 1652 te Burg op Texel en 1653 te Makkum, waar hij in 1669 overleed. Zie Ypeij, Geschiedenis der System. Godg. III 106. — Van zijn *Geestelyk Leeven*, in 1648 uitgekomen, verscheen in 1777 reeds de 15e druk.

ADRIANUS HASIUS, den Geestelycken Alarm, tot schrick der Godtloosen en troost der Vroomen. Voorafgegaan door eene: Anatomia of Ontledinghe van 28 Texten, en Vreughden-rijcke Meditatie over den Vrede van 1648 daar achter. Leeuw. 1666, 722 bl. kl. 8°. 21.

Waarschijnlijk is dit een tweede druk, dewijl de opdracht aan den Stadhouder en Gedep. Staten van 1648 is. Met dezen predikant, hier in 1644 gekomen, deed zich het zeldzame geval voor, dat hij, van Leeuw. naar zijne vaderstad Rotterdam beroepen, daar in Aug. 1650 aankwam, doch reeds den 14 Sept. overleed vóór zijne bevestiging, zoodat hij niet onder de Rotterdamsche predd. is opgenomen.

Catecheseon sive Elementorum Theologicorum Disput. XII. Præsides **CHRIST. SCHOTANO**, Theol. Prof. Fran., defendent **OBIAS NAUTA**, Leov.; **ADR. BOS**, Leov.; Nollius Hajonides, Bolsw.; Johs. Fivelandt, Coll.; Hidde Houckema, Fran.; Renicus Ausonius, Harl.; Sibr. Tania, Fris. — Fran. exc. Idzardus Balck, 1652, 200 bl. kl. 8°. 22.

FRANCISCUS ELGERSMA, Carduus Benedictus, ofte zeegeu der Verdrukkinge; vertoonende den kracht der oordeelen Godts, gepredikt in de Groote Kerk te Leeuw. A°. 1660. Ald. H. E. Heringa, 1683, kl. 8°. 537 bl. gedrukt bij Eelke Symons Nauta. Opgedragen aan den Stadhouder, Ged. Staten enz. Met lofverzen van F. Gellius en dr., N. Alma, A. Landreben, N. Jongedyck en zijn zoon F. E. te Wommels. 23.

— Leerzaame Bedenkingen over de eerste woorden des Parabels van de Koninklyke Bruyloft, 2° druk, 362 bl. en Twee korte Meditatien over de woorden van den Koninklijken Propheet David. Leeuw. Erven Thomas Luyttsma, 1666, kl. 8°. 72 bl. gedrukt bij Schelte Jochems. 24.

— Cygnea Cantio, ofte Swanen-gesangh van den stervenden Jesus, uytgebreydt door Leerzame Bedenkingen over de Zeeven Kruiswoorden, in 3 deelen: de beste Bidder, 140 bl.; de rykste Geever, 170 bl.; de getrouwste Bezorger, 157 bl. Leeuw. H. E. Heringa, 1679, 12°. Opgedragen aan den Generaal Hans Willem Baron van Aylva en Gemalinne en met lofverzen van G. Plecker, F. Gellius, N. Alma, F. Elgersma Jr. en W. Gutberleth. 25.

— Kanker der Sociniaansche Ketterye, Leeuw. Joh. Scheversteyn, 1686, kl. 8°. 127 bl met uitv. opdracht aan predd. er voor; — daarbij geb.: JAC. OLDENBORG (pred. te *Witmarsum*), Nietigheyd en Ongegrondheyd der Sociniaansche so genaamde Gods-dienst tegen SWICHER en ADR. SWARTEPAARD, Sociniaansch Leeraar in Nederl. met Brieven aan en van dezen (uit *Kimsward* en *Leeuwarden*). Fran. H. Gijsselaar, 1681, 382 bl. met uitv. opdracht aan den Stadh. en Ged. Staten. 26.

— Zeedige Verhandelinghe van de hooge Verborgentheyd der H. Drieenigheyd, teegen de Socinianen, ende den verbasterden Mennonijt Foekke Floris enz. Leeuw. H. Nauta, 1689, post 8°. 376 blz. met Portret en lofverzen van F. Floris, F. Gellius en Jul. Sterringa. 27.

In 1627 te *Leeuw.* geb. en in 1652 daar als pred. beroepen, werd E. in 1667 gewikkeld in hevige twisten met den Mag. en de classis, welke, toen zij „in een zielverdervendenden brant van onverzoenelyckheyd stonden uyt te barsten,” bij Staatsres. van 29 Junij en 10 Aug. werden gemortificeerd en alle genomene besluiten geroyjeerd; terwijl ELGERSMA een beroep aannam naar Oudeschoot en in 1669 naar Grouw, waar hij in 1712 overleed. Zijne negen overige werken worden opgenoemd in v. d. Aa, Biogr. Wordenb. V 87.

JOHANNES VAN DER WAEYEN'S Regtzinnige Leere, en opregt Bedrijf, aan de Gemeente van Middelburg voorgesteld, in en omtrent

de beroeping van W. Momma, tegen verscheidene Lasterschriften verdedigt. Amst. 1678, kl. 8°. 494 bl. 28.

JOHANNES VAN DER WAAYEN, de brief tot den Galaten kortelyk ontleedet en verklaart (uit het Latijn vertaald door JOH. D'OUTREIN). Leeuw. Karst Tjallings, 1682, kl. 8°. 167 bladz. en met eene Voorrede, tot wegneeminge van geschillen, van 192 bl. 29.

Deze beroemde godgeleerde was pred. te *Leeuw.* van 1665 tot 1672, toen hij naar Middelburg werd beroepen, waaruit hij in 1677 wegens zijne Coccejaansche gevoelens werd verbannen, hoewel hij kort daarop, op aanbeveling van Prins Hendrik Casimir, tot hoogl. te Francker werd beroepen, waar hij in 1701 overleed. In 1689 werd hij ook tot Geschiedschrijver van Friesland benoemd. Zie over hem Vriemoet, 557, en Ypeij en Dermout, II 433, 508, Aant. 335.

HENRICUS DOMNA (van 1658—72 pred. te *Leeuw.*), het Water des Levens voor den Disch-genoot in zijn voorbereydinge. Leeuw. H. E. Heringa, 1671, kl. 8°. 752 bl. 30.

In de breede opdracht aan de Magistraten van Leeuw. en Harlingen (waarvoor de eerste hem 200 Gld. vereerde) verhaalt de S. zijn levensloop; daarop volgen twee eerdichten van den Proc. Gen. Ant. Kann en D°. Gellius Boetius en twee lat. verzen van Dr. H. de Blau en D°. T. Raardt te Stiens.

HERM. ALEX. ROÛLL, Explicatio Catecheseos Heidelbergensis. Opus posth. Traj. 1728, 4°. 1047 bl. 31.

Deze uitstekende godgeleerde was van 1680—82 Hooftprediker van Prinses Albertine Agnes te *Leeuw.* en in het *Oranjewoud*, en daarna Hoogl. te Francker en Utrecht.

JOHANNES VAN HOLST (van 1675—91 pred. te *Leeuw.*), Voorbereydingen tot den Messias, komende in het vleesch, als ook de Ceremonien, Propheeten en het verval des Jodendoms, mitschaders van de Personen, Iohannes de Dooper enz. Leeuw. H. E. Heringa, 1680, kl. 8°. 576 bl. gedrukt bij Joh. Jac. Banga. Met opdracht aan Prins Hendrik Casimir II en lofdicht van Nic. Haring, pred. alhier. 32.

WILHELMUS à BRAKEL, Davids Hallelu-jah, ofte Lof des Heeren in den Achtsten Psalm, verklaert ende verdedicht. Leeuw. Gerardus Hoogslag; gedrukt bij Joh. de Ruyter (1680 volgens bl. 260), 12°. 378 bl. Met handteek. des S. achter het voorberigt. 33.

Dit is het eerste geschrift van een man, die (geb. te *Leeuw.* in 1635, aldaar pred. was van 1674—83 en overl. in 1711 te Rotterdam) later door de uitgave van meer dan 20 geschriften „een der beroemdste godgeleerden zijner eeuw” is geworden, en die toch destijds in de voorrede van dit werkje de merkwaardige getuigenis aflegde: „Van het „begin mijnes Dienstes af was dit mijn vast voornemen, my eensaem en verborgen in „mijn Plaets te houden: en *noyt iets te laeten drucken.* Doch des Heeren voornemen was „anders. En siet nu moet ick noch oock onder den *Druck-Pers*: — daer ick my ge- „noodsackt hebbe gevonden de eerstemaal van mijn leven de penne in de hant te nemen

„om yets te doen drucken.” En van dien tijd af werd hij een vruchtbaar schrijver, wiens werken bovendien tot in onzen tijd de meeste herdrukken beleefden. Zie over hem de Chalmot en v. d. Aa, Biogr. Wordenb. en Glasius, Godgel. Nederl.

WILHELMUS à BRAKEL, Leere en Leydinge der Labadisten ontdekt en wederlegt in een Antwoord op Yvons Examen over onse Trouwhertige Waarschouwinge (1683), 2° druk, met uitvoerige voorrede (groot 184 bl.) van J. du Vignon, pred. te Rotterdam, tegen zeker Boek: Nuttige t' Samenspraak enz. Rott. 1738, kl. 8°. 232 bl. 34.

Zie over dezen strijd van Brakel: van Berkum, Labadie en de Labadisten, 1851, II 55.

— de Heere J. C. voor de Alleene ende Souveraine Koninck over sijne Kercke nijtgeroepen in een verh. over Ps. II v. 6. Amst. 1688, 4°. 40 bl. 35.

In deze merkwaardige rede betwistte hij de Regering van Rotterdam het regt, om een beroep van den Kerkeraad te improberen, waarom hij, als hevige Voetiaan, in zijne dienst werd geschorst. Zie Ypeij en Dermout, III 579.

— Men moet sig bij de Kerke voegen en bij dezelve blijven: of trouwhartige waarschuwing aan de gelovigen in Nederland. Nieuwe uitgaaf. Leeuw. J. W. Brouwer, 1838, 8°. 69 bl. 36.

Dit is een herdruk van het 25e Capittel der beroemde *Redelijke Godsdienst* van Brakel, welk werk in 1700 (met eene oplag van 1000 ex.) in 3 kwarto deelen voor het eerst verscheen en later meer dan 20 malen herdrukt is.

— Trouwhertige Brief, ter onderrichtinge, bemoediginge, en opwekkinge aan een onder de zonde worstelende (1703). Met een voorreden (42 bl.) uitgegeven door Jacob Hanappier, bedienaar J. C. tot 's Gravendeel. Rott. 1739, kl. 8°. 58 bl. 37.

(Prof. **ULRICUS HUBER**) Dansmeester van Franequer geheekelt ende geholpen, Leeuw. H. Nauta, 1683, 4°. 20 bl. — Antwoord op een Missive wegens dit boekje, waer in de misduydingen desselfs opgeklaert ende weggenomen worden (door U. Huber onderteekend). Fran. H. Gyselaar, 1683, 4°. 28 bl. — Missive aan een Vriend, tegens dat Antwoordt (ondert. door JOH. VAN HOLST). Leeuw. H. E. Heringa, 1683, 4°. 23 bl. — Gevoelens van eenige beroemde Ger. Theologanten ende andere wijze mannen nopens de Dans-oeffeninge; mitsgaders Bescheidt op een Missive (van J. van Holst) daer van onlangs uitgegeven (door Huber aan D^o. T. Paludanus en J. van Holst opgedragen). Leeuw. H. Nauta, 1683, 4°. 52 bl. 38. Deze stukken in 4°. maken een geheel uit met de volgende in kl. 8°.

THEOD. PALUDANUS (van 1675—83 pred. te Leeuw.), Academi-Dansschool in weerwil van heur voorspraak gestoort: of beyde blauwe boekjes tot inhuldiginge van de faculteyt der Danskunde tot Franeker, van ULR. HUBER, wederlegt. Leeuw. bij H. E. Heringa, 1683, 160 bl. Met

Bedenkingen op de Gevoelens der Theologanten nopens de Dans-oeffeninge, 32 bl. — Wederlegginge van D. T. Paludanus, etc. nopens het gebruik ende misbruik van de Musijk-danssen, door U. H. Leeuw. H. Nauta, 1683, 132 bl. — Tegen-bericht op het bescheydt van U. HUBER tot bescherminge van zijn Dans-meester geheekelt ende geholpen (ondert. door D^o. J. VAN HOLST). Leeuw. H. E. Heringa, 1683, 39 bl. kl. 8°. 39.

Zie over dezen met bitterheid gevoerden twist tusschen den grooten regtsgeleerde en de Leeuw. predd. die zelfs in de Synode voorstelden, hem kerkelijk te censureren en bij het Geregtschhof aan te klagen, Ypeij en Dermout, II Aant. 355.

SIXTUS BRUNSVELDT, de Uitroeyinge van de Messias, ofte een korte Verhandeling en Ontvouwinge van het lijden onses Heeren J. C. in 33 predic. Leeuw. H. E. Heringa, 1684, kl. 8°. 482 bl. Met opdragt aan de Raden van den Hove en den Magistraat van Leeuw. 40.

De S. was sedert 1656 pred. te Joure, Sneek, Harlingen en van 1677 tot aan zijn dood in 1683 te *Leeuw*. Zie over hem, den vriend van Gysbert Jacobs, Gabbema, Rintjes enz. Halbertsma, Hulde aan G. J. II 376; Kliios Kraam, I 115, 344; Greydanus, Naaml. d. predd. v. Fran. 48 en v. d. Aa, B. Woordb. waar zijn overige werken opgenoemd zijn. Dit geschrift is herdrukt te Rott. 1734 en te Utrecht 1768.

HARMANNUS WITZ (WITSIUS), Twist des Heeren met sijn Wyn- gaert, de selve oertuygende van misbruyck syner weldaden, onvrucht- baerheydt in 't goede, en al te dertele weeldrigheydt enz. 2° dr. Leeuw. voor J. P. Hagenaeer, boekverkooper op de Cancellerie en Turfmerckt, 1671, kl. 8°. 492 bl. Met opdragt en drie lofverzen. 41.

Geen twistschrift, maar „een twist tegen de sonde, daer niemand vrede me maecken of houden kan,” van den zachtmoedigen leeraar, die in zijne opdragt aan de Leeuw. gemeente (1669) kon betuigen: „'t Is onse lust ende liefde Christi liefde te Prediken, „en trachten dat soo lieffelijk te doen, datwe (waer het mogelijk) alle harten in „syne wederliefde moghten doen ontbranden.” En niettemin verschenen deswegens de volgende strijdschriften vervat in een zwaren bundel:

P. ALLINGA (pred. te Wijdenes), Verdedigingh van de eer en leer der Proff. en Leer- aren van Ned. tegen de beschuld. van H. Witsius, in syn Twist des Heeren. Amst. 1672, kl. 8°. 234 bl. — Nodige Naspraak op de Aenspraak van P. ALL. Enkh. 37 bl. — H. WITZ, het Aenstootelycke Nieuw, in waerheydt en liefde, ontdeekt. Amst. 1673. 124 bl. met uitv. opdragt aan de classis van zijne vaderstad Enkhuizen; — P. All. Seker Oudt. In waerheydt bevestigt, en in liefde gesuyvert, van de kladde van Aenst. Nieuw. Amst. 1673, 155 bl. met Aenspraecke aan W. — Goede Trouwe van H. WITZ: verdedigt tegen de ongegr. schennis van P. A. Amst. 1673, 80 bl. — S. v. Diest (prof. te Harderwijk) Nodigh en grondigh Ondersoek eniger Nieuwigheden. Amst. 1673, 184 bl. (tot verded. van W.) — P. All. Korte Bedenkingen tegen W. en v. Diest, Enkh. 1674, 87 bl. en uitv. brief aan W. — (P. All. ?) Cartesiaensche Waerheydt, tegen de valsche thien staeltjes Ren. des Cartes en sijn navolgers. Ench. 1674, 133 bl. kl. 8°. 41*

— Afscheydt-Predikatie, gedaan tot Leeuwarden, als hy de Professie der H. Theologie soud aanvangen tot Franeker. Leeuw. 1675, 12°. 107 bl. (!)

met opdragt aan Prinses Albertine Agnes. (Hierbij geb. G. Mees, Landtsdaghs Predicatie, Gron. 1675, en Joh. Junius, in leven pred. te 's Hertogenbosch, VII. Predicatieën, Haerl. 1636.) 42.

Zie over dezen uitstekenden en gematigden geleerde, die, van 1668 tot zijne benoeming als Hoogl. te Franeker in 1675, te *Leeuw.* met ongemeenen bijval het evangelie verkondigde en in 1680 hoogl. werd te Utrecht, gelijk in 1698 te Leiden, waar hij in 1708 overl.: *Glasius*, *Godg. Ned.* III 611 en *S. P. Heringa*, *Spec. de H. Witsio Theol. Bibl.* Amst. 1861. — *Vriemoet*, 535, geeft twintig verschillende werken van hem op.

H. WITSIUS, de *Oeconomia Foederum Dei cum Hominibus*, lib. IV. Ed. secunda. Leovard. Jac. Hagenaar, 1685. 4°. 703 bl. (De 1° druk was van 1677; later verschenen hiervan nog 9 drukken, waaronder ook vertalingen in het Ned. en Eng.) 43.

— *Exercitationes Sacrae in Symbolum quod Apostolorum dicitur, et in Oration. Dominicam.* Ed. tertia. Amst. 1697, 4°. 535 en 240 bl. (De 1° druk is van 1681, de 2° van 1689; nagedrukt te Herborn in 1712 en in Bazel 1739, de Ned. vertaling te Delft in 1700.) 44.

— *Ægyptiaca, sive de Ægyptiacorum Sacrorum cum Hebr. coll. etc.* Ed. secunda. Amst. 1696, 492 bl. 4°. (De eerste druk verscheen in 1683, de nadruk te Bazel in 1739.) 45.

JOHANNES CREYGHTON, de drie Send-brieven van den H. Johannes en die van den H. Jacobus verklaart. Fran. 1704, 4°. 838 bl. 46.

Opgedragen aan de Regering van Franeker, vanwaar hij in 1704 te *Leeuwarden* kwam. In 1711 vertrok hij naar Haarlem, waar hij in 1738 overleed.

CAMPEGIUS VITRINGA, *Archisynagogus observationibus novis illustratus etc.* Franeg. Leonardus Strick, 1685, 4°. 433 bl.; voorafgegaan door zijne *Oratio de Impedimentis propagandi hoc tempore Christianismi.* Fran. J. Gyselaar, Ac. Typ. 1691. 47.

Deze zeer groote Godgeleerde, die, zoo als *Vriemoet* zegt, den roem van *Friesland* en van zijne geboortestad *Leeuwarden* verheerlijkte, was daar den 16 Mei 1659 geboren, blonk reeds in zijne jeugd door groote gaven uit, volgde op 16jarigen leeftijd zijn leermeester *Witsius* naar *Franeker* en werd daar reeds in 1680, naauwelijks 21 jaren oud, tot Hoogleeraar beroepen, en bleef tot aan zijn dood in 1722 een sieraad dier Hoogeschool, daar weinigen door lessen en talrijke geschriften, meermalen herdrukt en vertaald, zulk een nuttigen en weldadigen invloed op de godgeleerde wetenschap, zowel binnen als buitenlands, hebben uitgeoefend als hij.

— *Aanleydinge tot het rechte verstant van den Tempel, die de Propheet Ezechiël gesien en beschreven heeft.* Fran. H. Gyselaar, 1687, kl. 8°. 2 dln. 346 en 538 bl. 48.

Opgedragen aan zijn zeer geëerden en geliefden Vader *HORATIUS VITRINGA*, Rentemeester van de Geestelijke goederen der stad *Leeuwarden*, als een bewijs van kinderlijke dankbaarheid. Zie eene levensschets van dezen in de *Crane*, *Biogr. Bijdragen*, 63.

- CAMPEGIUS VITRINGA**, 't Rechte verstant van den Tempel Ezechiels verdeedigt en bevestigt, in een brief aan Joh. Henr. Coccejus, Griffier der Leenen van Holland. Harl. Corn. Willems, 1693, kl. 8°. 391 bl. 49.
- de Synagoge Vetere libri tres. Fran. Joh. Gyzelaar, 1696, 4°. 1138 bl. 50.
- Even als N°. 47 opgedragen aan zijn schoonvader Simon van Hell, pred. te Haarlem.
- Deze studiën in de hebreuwsche oudheidkunde en bijbelverklaring worden zeer hoog geschat, en noemt de geleerde Dr. ZUNZ, (z. Geschiede und Literat. 15) het laatste een klassiek werk, welks Schrijver een eersten rang in de letterkunde dit vak toekomt.
- **Aphorismi, quibus Fundamenta Sanctæ Theologicæ comprehenduntur.** In usum Schol. privat. Fran. Joh. Gyzelaar, 1688, kl. 8°. 221 bl. 51.
- Opgedragen aan de Friesche Predikanten. Dit wordt voor het beste der dogmatische werken van V. gehouden, ja zelfs het beste uit de vorige tijden. Vandaar, dat het, na deze eerste uitgaaf, herhaaldelijk werd herdrukt en ook vertaald.
- **Doctrina Christianæ Religionis, per Aphorismos summatim descripta.** Editio 5: cui nunc accedit Hypotyposis Theologiæ Elencticæ. Fran. Franc. Halma, 1714, kl. 8°. 352 en 82 bl. 52.
- Korte stellingen, in welke vervat worden de Grondstukken van de Christelyke Leere. Ten dienste van de openbaare Huys-Oeffeningen over de Godgeleerdheid. Vert. uyt de vijfde lat. druk. Vierde druk. Delft, 1730, kl. 8°. 511 bl. Hier achter: Schets der wederleggende Godgeleerdheid, 110 bl. 53.
- **Doctrina Christianæ Religionis, per Aphorismos summatim descripta.** Ed. sexta. Cui nunc acc. Hyp. Theol. Elenct., curante MARTINO VITRINGA, qui praef. prol. et adn. adjecit, nec non analysin **THEODORI SCHELTINGAE.** Arnh. 1761—1786. 8 vol. 9 tom. 4°. 54.
- Het kleine werkje van 1688 is hier, door veelvuldige aantekeningen, uitgebreid tot tot een werk in 9 kwarto deelen.
- **Historia Ecclesiastica.** MS. Dictaat. 4°. 2 exx. 55.
- **Anacrisis Apocalypsios Joannis Apost.** Ed. alt. Amst. 1719, gr. 4°. 918 bl. (De 1° dr. is van 1705, de 3° van 1721, vertaald in 1728.) 56.
- **Hypotyposis Historiæ et Chronologiæ sacræ.** Accedit Typus Doctrinæ Propheticae. Fran. F. Halma, 1708, kl. 8°. 320 en 224 bl. 57.
- **Commentarius in Librum Prophetiarum Jesaiæ, cum Prolegomenis.** Leovard. F. Halma, pars I 1714, fol. 710 bl. — pars II 1720, 958 bl. 58.
- Het zelfde werk, gelijke tweede druk, bezorgd door Æ. SAAGMANS, pred. te Franeker, voorafgegaan door de lijkrede van A. SCHULTENS op VITRINGA. Leeuw. Hendrik Halma, 1724. 59.
- Dit wereldberoemde hoofdwerk van VITRINGA, een der grootste uitlegkundige werken onzer letterkunde, werd dus reeds vier jaren na de voltooiing en twee jaren na den dood

des beroemden schrijvers herdrukt in twee zware folio-deelen, die de pers van HALMA eer aandoen. Bovendien werd het in 1715 en 21 te Herborn en in 1732 te Bazel nagedrukt en verscheen later daarvan de Ned. en Hoogd. vertalingen, die volgen.

CAMPEGIUS VITRINGA, Uitlegging over het Boek der Profetsyen Jezaias, uit het Latyn vertaalt door Boudewyn ter Braak, V. D. M. te Woerden. Leiden, 1739—1741, in 6 deelen, 4°. 60.

— Auslegung der Weissagung Jesaiæ, übersetzt und mit Anmerkungen begleitet, von M. A. F. BÜSCHING. Mit einer Vorrede von Herrn J. L. VON MOSHEIM. Halle, 1749 en 51, gr. 4°. 2 dln. Mit Lebenslauf von Vitringa, 588 en 758 bl. 61.

— Typus Theologiæ Praticæ, sive de Vita Spirituali, ejusque Affectionibus comment. & Oratio de Synodis etc. Sec. edit. acc. præf. ISEBR. EIL. HARKENROTHIUS, Eccl. et Gym. Harl. Gron. 1752, kl. 8°. 335 bl. 62.

Ook deze christelijke moraal, in 1716 voor 't eerst uitgegeven, muntte door voortreffelijke eigenschappen uit en had gunstigen invloed op den kanselarbeid. Bij herhaals het herdrukt en vertaald.

— Korte Schets van de Christelyke Zeden-leere ofte van het Geestelyk Leven ende desselfs Eigenschappen. Uit het Latyn vertaalt door JOH. D'OUTREIN, tweede druk. Amst. H. Strik, 1718, kl. 8°. 436 bl. 63.

— Essai de Theologie Pratique, ou traité de la vie spirituelle et de ses caracteres, traduit du latin par M. (H. P.) DE LIMIERS, Docteur en droit. Amst. H. Strik, 1721, kl. 8°. 502 bl. 64.

Opgedragen aan den hoogl. Pictet te Geneve.

— Animadversiones ad Methodum Homiliarum Ecclesiasticarum rite Instituendarum. Fran. Henr. Halma, 1721, kl. 156 bl. 8°. (In het volgende jaar te Jena herdrukt.) 65.

— Aanmerkingen over de Leerwijze om Kerkelyke Redenvoeringen wel op te stellen. Vermeerdert met eenige Betrachtende Overdenkingen, mitsgaders een verhandeling van 't H. Nachtmaal, alsmede van de Geestelyke Blijdschap. Vert. Fran. Wibius Bleck, 1724, kl. 8°. 594 bl. 66.

Na het overlijden van VITRINGA werden nog de volgende werken van hem uitgegeven :

— Verklaringe en Heilige Bedenkingen over de verborgene sin der Miraculen van J. C. Als meede Uitbreidinge van het Mosaische Verhaal nopens de sesdaagsche Scheppinge; en verklaringe over eenige Propheetische Schriften, vert. met voorreden (54 bl.) van H. VENEMA. Fran. W. Bleck, 1725, gr. 4°. 688 bl. 67.

- CAMPEGIUS VITRINGA**, Heilige und erbauliche Betrachtungen über die Wunderwercke J. C. wie auch eine Auslegung der sechs-tägigen Schöpfung; und endlich eine gründliche und höchst-erbauliche Erklärung einiger Profetischen Stücken aus dem A. Test. Nebst einer Vorrede des Herrn H. Venemæ, um ihrer Vortrefflichkeit willen zur gemeinen Erbauung aus dem Holländischen übersetzt. Franckfurt a M. 1727, gr. 4°. 792 bl. 68.
- De brief van den Apostel Paulus aan de gemeente der Galaten; als mede aan Titum: en uitgeleesene Keurstoffen, van eenige voorname Texten des N. T. Vert. Fran. W. Bleck, 1728, gr. 4°. 269, 167 en 263 bl. 69.
- Verklaringe over de agt eerste Capittelen van de Brief Pauli aan de Romeinen. Vert. Fran. W. Bleck, 1729, gr. 4°. 838 bl. 70.
- Commentarii ad librum Prophetiarum Zachariae. Opus posth. ed. H. VENEMA. Leov. Tobias van Dessel, 1734, 4°. 288 bl. 71.
Opgedragen aan Jhr. Philip Frederik Vegilin van Claerbergen, Grietman van Haskerland.
- Commentarius ad Canticum Mosis. Opus posth. ed. H. VENEMA. Harl. F. J. v. d. Plaats, 1734, 4°. 239 bl. 72.
Opgedragen aan Jhr. Hessel Douwe Ernst van Aylva, Grietman van West-Dongeradeel. Een leerling van V. die hem noemt: „een hooggeleerd en met hemelsche wysheid doorkneed verstand; een phœnix der geleertheid, en ook een pronkjuweel van godzaligheid, wiens schriften in Europa met roem bekend staan,” was
- JOHANNES PLANTINUS**, Eben-Haëzer of Gedenk-zuil, opgericht, ter gedachtenis van den vyftigjarigen Predikdienst, door eene Redevoe-ring, nevens vyf byzondere praktikale Leerredenen. Amst. 1765, 4°. 160 bl. met 9 lofverzen er voor. 73.
P. was in 1692 te Leeuwarden geboren en de zoon van een trekschipper; hij oefende zich met zoo veel vrucht, dat hij achtereenvolgens pred. werd te Berlikum, Hindeloopen, Leeuwarden (1721—25), Utrecht en Amsterdam, waar hij bij zijn jubilé reeds 39 jaren stond. Hij overleed in 1771, 79 jaren oud.
- Band met Theologische Dissertatiën van **BROËRIUS BROUWER**, Leow. 1722; J. W. L. Lemonon, 1722; H. Lampe, 1730; W. Alma, 1732; **J. G. C. TENCKINCK**, Leov. 1733, S. Gockinga, 1737, en anderen, 4°. 74.
- DANIEL DE SUPERVILLE**, de waare Dischgenoot aan de Tafel des Heeren, of Verhandeling van 't H. Nachtmal, en der middelen om het wel te gebruiken. Uit het Fransch vertaald door **F. HALMA**. Leeuw. Henrik Halma, 1725, kl. 8°. 376 bl. 75.

Drie banden met Theologische Dissertatiën, waarin die van **P. CONRADI**, Fran. 1732; **J. C. WIERSMA**, Fran. 1726; **H. GREVENSTEIN**, Fran. 1762; **J. L. REINOUD**, Fran. 1726, allen Leeuwarders. 4°. 76.

TJOMME WYNGAARDEN, Oeffeningen over de Christelyke Godtgeleertheit, vervattende, de voornaamste grondt-stukken van ons Christelyk geloof. Leeuw. T. v. Dessel, 1730, 4°. 508 bl. 77.

— het H. Avondmaal onses Heeren voorgesteld enz. Leeuw. Abraham Ferwerda, 1746, kl. 8°. 77 bl. 78.

Een eenvoudig burger, die deze regtzinnige geschriften tot stichting van anderen uitgaf, het laatste in zijn 87e jaar.

THEODORUS VAN THUYNEN, de Rekeningen der Tyden in de H. bladeren onderzocht, en overeengebragt (met de ongewijde schriften). Leeuw. Jakobus Halma, 1719, 4°. 436 bl. 79.

In 1679 geboren te *Leeuwarden* en in 1705 pred. te Dronrijp en 1709 te Dokkum, waar hij in 1742 overleed, verwierf hij naam door deze „chronologische studie,” opgedragen aan Prins W. C. H. Friso (oud 8 jaren!) in een tijd, zoo als hij zegt: „dat „de Ongodisterye ten top is gesteigert, tot verwerpinge de H. Schrift;” maar in 1722 nog meer door een geschrift: *Korte Uitlegging van het Gereformeerd Geloof*, waartegen Driessen, Lampe, Swarte en anderen hevig streeden en groote beroering verwekten; in 't breede vermeld door Ypeij, Kerkgeschied. der 18e eeuw, VII 302; Ypeij en Dermout, III 318, aantt. 98. Het geschrift van Driessen, *Zaligmakend Geloof*, 120 bl. en zijn Tweede brief aan v. Thuyne, 106 bl. Gron. 1722 en 23, is hier bijgevoegd. 79*.

HIERONYMUS VAN ALPHEN, H. Z., de Voorseggingen van den Heere J. C. aangaande de Verwoesting van Jerusalem enz. nagespoort uyt Mattheus XXIV en XXV enz. Leeuw. T. v. Dessel, 1734 en 35, 4°. 2 dln. 434 en 277 bl. 80.

Zoon van Hier. Sim. v. Alphen, hoogl. te Utrecht, en schoonzoon van Herm. Huber, Gedep. Staat, stond de S. van 1726 tot 1733 te *Leeuwarden*, van waar hij vertrok naar Amsterdam, waar hij in 1757 overleed.

JOHANNES LUDOVICUS DE CHAUFÉPIÉ, Leov. Fris. Diss. philos. secunda, in qua vera *Creationis* — notio explicatur et vindicatur, def. sub præ. Prof. R. Andla. Fran. F. Halma, 711, 4°. 30 bl. 81.

In 1698 env. waren, als refugées, te *Leeuw.* twee Fransche predd. Samuel de Chauffépié, gehuwd aan Marie Marboeuf, en Second de Chauffépié, getrouwd met Marianne Bion. Uit eerstgenoemden werd de hierna volgende geleerde geboren en uit laatsgenoemden deze, die zijne dissertatie opdroeg aan zijn Maecenas Dr. Jac. van der Waeijen, Grietman van Hemelum Oldephaert. Misschien stierf hij jong, daar hij ook niet wordt genoemd in de Chalmot's uitvoerige levensschets van

JAQUES GEORGE DE CHAUFÉPIÉ, Brieven over gewigtige zaaken, betreffende den Godsdienst. Uit het Fransch vertaald. Haarl. 1738, 8°. 216 bl. 82.

JAQUES GEORGE DE CHAUFÉPIÉ, la Pratique des vertus Chretiennes, ou tous les devoirs de l'homme. Traduit de l'Anglois, augmenté & rédigé dans une nouvelle forme par J. G. DE CHAUFÉPIÉ. Amst. 1760, kl. 8°. 2 dln. 288 en 378 bl. 83.

— Sermons sur divers textes de l'écriture sainte. Amst. 1787, 3 dln. 312, 333 en 318 bl. 84.

Vóór het eerste dl. staat eene eigene levensschets van dezen voortreffelijken vrijzinnigen geleerde, door den uitgever vervolgd. In 1702 te *Leeuw.* geboren en als Waalsch pred. beroepen in 1725 te Vlissingen, in 1733 te Delft en 1743 te Amsterdam, waar hij in 1786 overleed, maakte hij zich vooral door zijn (later te vermelden) vervolg op Bayle's Dictionn. verdienstelijk. Zijne overige werken vermeldt v. d. Aa, B. W. III 335.

Band met Theologische Dissertatiën enz. van A. Driessen. Gron. 1719 env.; S. v. Echten, Gron. 1727; Herm. Abbema, Fran. 1735; J. W. Faber, 1735; D. Gerdes, Gron. 1736; D. Radbodus, Fran. 1736; **WILBRANDUS TIENSMA**, *Leov.* Fran. 1737; **ISAAC TOUSSAINT**, *Leov.* Fran. 1737 en anderen. 4°. 85.

HENR. SICCAMA, Kort begrip der waare Godtgeleertheit, of Grondtwaarheden van de Herv. Kerk, 8° verm. druk. Amst. P. Conradi, 1779, kl. 8°. 642 bl. — De eerste beginselen van de Waarheit die na de Godzaligheid is: Getrokken uit het kort begrip; verm. met een Alderbeknopst Onderwijs. Harl. Fr. Schotsman, 1742, kl. 8°. 3° dr. 136 bl. 86.

Te *Leeuw.* geboren en daar pred. van 1732 tot aan zijn dood in 1746, mogt de S. van dit werk, even als van het uittreksel, vijf herdrukken beleven.

THEODORUS SCHELTINGA, de Fato Nadabi et Abihu, ad Levit. X. Harl. Folk. v. d. Plaats, 1742, 8°. 192 bl. Opedragen aan de geleerde edelmannen CORN. en TJAARD VAN AYLVA, Grietm. van Wonseradeel en Baarderadeel. 87.

— Commentarius in Habacucum Prophetam. L. B. 1747, 4°. 426 bl. 88.

— Afscheid van de gemeente van Arnhem. Harderw. 1750, 4°. 25 bl. 89.

Deze geleerde, in 1703 te *Leeuw.* geboren en in 1786 overleden, was eerst pred. te Oosterneer, Aram en Arnhem en sedert 1750 Hoogleeraar te Harderwijk.

ISAACUS CAHAI, *Leov.* Is. Toussaint Diss. crit. de Josephi Libro — spurio, et Observationes, def. subProf. L. C. Valckenaer. Fran. G. Coulon, 1742, 4°. 70 bl. met lofverzen van J. Schrader en E. W. Higt. 90.

In 1744 werd C. pred. te Wolsum, waar hij zich verdienstelijk maakte door verscheidene adellijke jongelieden tot de studien op te leiden.

IBERTUS FENNEMA, oud leeraar te *Leeuw.*, de Verborgentheit des Kruices voorgetoont in Job, en vervult in J. C. Leeuw. P. Koumans,

1748, 4°. 250 bl. met opdracht aan den Magistraat en eene Aanspraak aan de gemeente van *Leeuw*. (groot 95 bl.), gevolgd door Een Brief als Andwoord op 't Laster- en Scend-schrift van een naamloos scrijver. Bij den zelfden uitg. 1749, 4°. 22 bl. 91.

De S. stond hier van 1703 tot 1744, werd toen Emeritus en overleed in 1750.

JACOBUS BOSCH, de ware hope en verwagtinge Israëls, of de triumerende waarheid, vertoond in eenige samenspraken, tusschen den geleerden Rabbi HERTOG LEUWY, Leeraar der Jooden te Leeuwarden, en de koopman Jac. Bosch; waar in de gehele Joodsche en Christen Godtgeleertheid op een zeedige wyze word verdedigt enz. *Leeuw. A. Ferwerda*, 1747, 8°. 388 bl. Opgedragen aan Prins Willem IV. 92.

— Trouwhertige waarschouwing tegen het Doodelyk Banket, opgedist op een Doopsgesinde-Schotel, door JOHS. STINSTRÀ, berugt, verdagt, en zoogenaamt Leeraar der Doopsgesinden tot Harlingen, onder de naam van Waarschouwingen tegen de Geestdryvery. *Leeuw. A. Ferwerda*, 1750, 8°. 103 bl. 93.

— Wegwijzer in het boek van den Propheet Jeremias. *Leeuw. A. Jeltema*, 1770, kl. 8°. 48 bl. 94.

— het ligt ten tyde des daags, zijnde een onderwyzinge in de Hebreuwsche Taalkunst. *Leeuw. A. Ferwerda*, 1770, 8°. 76 en 15 bl. 94*.

Met opdracht aan den Hoogleeraar S. H. Manger te Franeker.

— de Slang by de Vrouw in het midden van den Hof, onderzocht en ontdekt. *Leeuw. A. Ferwerda* en G. Tresling, 1773, kl. 8°. 205 en 18 bl. 95.

Opgedragen aan den Hoogleeraar P. Curtenius te Amsterdam.

BOSCH was een zeer geleerd doch zonderling man, die zich in 1738 van Amsterdam te *Leeuwarden* in de Breedstraat als koopman en fluweelwever nederzette en hier woonde tot 1771, toen hij vertrok naar Kampen, waar hij in hoogen ouderdom overleed. Hij noemde zich „Onderwijzer in de Hebreuwsche taalen,” en gaf ook andere geschriften uit, met de tegenschriften opgenoemd in v. d. Aa, Biogr. Wordenb. II 987.

HECCO WIELSTRA thoe **ZWANENBURG** *Frisius*, Redenvoering over de wanbegrippen der Roomschgesinden ten opzigte van hunne onvergenoegtheit met de tegenswoordige gesteltheit der Regeeringsform. *Leeuw. W. Coulou* en *A. Ferwerda*, 1747, 2 ex. 8°. en 4°. 15 bl. 96.

Met veel gematigdheid heeft de S. (zeker een verdichte naam) de toenmaals onder de Katholijken heerschende begrippen uiteengezet en bestreden.

PETRUS CONRADI, Sermo Academicus de necessario, sed probe administrando, Rationis usu in religionis reveletae negotio. *Fran. G. Coulou*, 1752, gr. 4°. 137 bl. 97.

P. CONRADI, Sermo Academicus de stupendo Euangelii, ab Apostolis per orbem praedicati, successu, Christianae religionis veritatem extra omnem dubitationis aleam collocante. Fran. id. 1767, gr. 4°. 88 bl. 98.

— Sermo Academicus de laetis maturae pietatis fructibus, in fortunata senectute laetissime efflorescentibus. Fran. id. 1776, 4°. 64 bl. 99.

Deze uitstekende godgeleerde, in 1707 te *Leeuw.* geboren en meer dan veertig jaren Hoogleraar te Franeker, waar hij in 1781 overleed, gaf zeer weinig uit, doch onderscheidde zich als prediker zoodanig, „dat hij zich zeer verre boven allen verhieft” en dat de groote Tb. Hemsterhuis hem den *voortreffelijksten kerkredenaar van geheel Nederland* noemde. Van vier zijner oratiën bestaan vertalingen.

JOHANNES RATELBAND, Zevental van Leerredenen, over uitgelezene Bybelstoffen. Met twee Bededags Predikatiën. Leeuw. H. Strick en P. Koumans, 1750, 4°. 230 en 80 bl. 100.

— het waare Offerlam, door Israëls keurmeesteren des doodts schuldig geoordeelt. Leeuw. bij de zelfden, 1750, 4°. 24 en 9 bl. 101.

— Kerks-inwijngs-Leer-reden, gedaan, in de nieuw-gebouwde kerk, tot Oldeboorn. Met een Na-reden, betreffende het Geschiedkundige van deze plaats. Leeuw. P. Koumans, 1753, 4°. 36 bl. 102.

Opgedragen aan Regnerus Lycklama à Nyeholt, Grietman van Utingeradeel.

— Des Alderhoogsten Opperheerschappye, voorgesteld by gelegenheit van den Algemeenen Dankdag. Leeuw. bij den zelfden, 1758, 4°. 39 bl. 103.

Opgedragen aan Jr. S. G. Juckema van Burmania Baron Rengers.

Van 1747 tot 1765 was R. predikant te *Leeuw.* van waar hij beroepen werd als Hoogleraar te Franeker, in welke betrekking hij in 1791 aftrad. In zijne geschriften, vol geleerden wansmaak, ijverde hij zeer tegen de moderne leer dier dagen, welke destijds den naam van Verdraagzaamheid of Tolerantie droeg.

HERMANNUS VENEMA, de ware Christelyke Religie onderzocht en nagespoort uit Matth. V, VI en VII. Leeuw. A. Ferwerda, 1° dl. 1753, 735 bl. 2° dl. 1756, 512 bl. 3° dl. 1763, 616 bl. 4°. 104.

Deze uitstekende godgeleerde, een waardig leerling van VITRINGA, wiens zoon hij in 1724 opvolgde als Hoogleraar te Franeker, waar hij eene halve eeuw lang een sieraad was der Akademie, had reeds vele latijnsche geschriften uitgegeven, toen hij in deze leerredenen eene proeve van betere predikwijze gaf en aan zijne vrouw ANNA SOPHIA SIXTI en verdere familie-leden opdroeg. Onder deze was ook zijn schoonzoon Dr. SIMON BRINCKES te *Leeuw.* bij wien hij de laatste 13 jaren zijns levens woonde. Hij overleed hier in 1787 in het huis Wijk K N°. 6 en werd in de Westerkerk begraven.

PHILIPP LUDWIG STATIUS MÜLLER, het belang der Souverainen, ende des Volks, in het heilig vieren van een algemeene Dank-Vast- en Bede-dag. Leeuw. A. Ferwerda, 1752, 4°. 118 bl. 105.

Opgedragen aan Gedeputeerde Staten.

P. L. S. MÜLLER, Advys over de verhandeling van de Heer John Taylor, van het leerstuk der Verzoeninge, bewerende dat dit werkje niet Sociniaansch is. Leeuw. A. Ferwerda, 1754, 8°. 72 bl. 106.

— Entwurf von den göttlichen Absichten bey Erschaffung und Regierung dieser Welt. Leeuw. A. Ferwerda, 1756, 8°. 208 bl. 107.

Deze zeer geleerde man was predikant bij de Luthersche gemeente te *Leeuw.* van 1749 tot 1756, toen hij als Hoogleeraar naar Erlangen werd beroepen. Zijn broeder, die hem opvolgde en reeds in 1757 naar Curaçao vertrok, was

JOHAN GEORG MULLER, Voor-tekenen van de nabyheid van het vergaan der Wereld en van den Jongsten dag. Leeuw. bij A. Ferwerda, 1756, 8°. 2^e druk. 80 bl. 108.

Deze leerrede, „ter waarschuwinge en Christelyke Toebereding,” had tot auleiding de „Aardbevinge en Waterschuddinge te Lissabon en elders,” waaromtrent hij gelijktijdig „Historische en Natuur-kundige Aanmerkingen” in 't licht gaf, die tweemaal herdrukt werden, en waarop hij, toen zij „Tegen-werpingen” van B. J. M. D. (Dr. BERN. IDEMA?) uitlokten, een even groot „Vervolg” schreef. Zie over beide verdienstelijke mannen Schutte, de Luthersche gemeente te Leeuwarden, 220.

JOHANNES HABBEMA, Leov. Disp. theol. ad Marc. XV: 25 et Joh. 14, sub praes. B. de Moor def. Lugd. Bat. 1754. 4°. 21 bl. 109.

— Diss. phil. theol. inaug. ad 1 Corinth. VI: 4, pro gradu Doct. Theol. subm. Fran. G. Coulon, 1756, gr. 4°. 40 bl. 110.

In 1732 te *Leeuw.* geboren, was Habbema vervolgens predikant te Twijzel en Kooten, Gorinchem en Rotterdam, werd in 1789 emeritus en stierf te Delft in 1800. Hij was schrijver van verschillende twistschriften, doch sedert 1774 vooral van het destijds zeer geachte tijdschrift: de Nederlandsche Bibliotheek. Zie van Harderwijk, Levens der predd. van Rotterdam, 89; Ypeij en Dermout, III 569, 631, 662.

CORNELIUS BLOM, *Car. Fil.* Gedagtenis of Inwyng van een opgerigt Diacony Armehuis in tegenwoordigheid der aanzienlyke Collegien — op verzoek van desselfs Oprigters de Diaconen van de Gereformeerde Kerke van Leeuwarden plegtig gehouden in de grote zaal van dat Huis, 9 May 1759. Leeuw. A. Ferwerda. 4°. 16 bl. 111.

Hierin werd het Huis „geofferd aan de rommelende Ingewanden van Gods Barmhartigheid.”

— Predicatie, voor de gemeente van Leuwarden uitgesproken op 4 Sept. 1763, na dat Z. E. Vrydags te vooren door de Magistraat over de zoo alom-berugte Aanspraak was gecorrigeert. Te Tergoes bij Leonardus Clingenburg (!), 8°. 24 bl. 112.

— Opera Omnia dat is Alle de volgeestige Werken van C. B. By een verzameld en uitgegeven door een Liefhebber van Taal- Dicht en Historiekunde. Gedrukt te Constantinopolen. 8°. 54 bl. 113.

Geboeren te Woubrugge in 1712 en in 1744 van Zierikzee te *Leeuw.* gekomen, gaf een wijdluftige Aanspraak van hem aan den Magistraat, houdende verzoek van den

Kerkeraad tot approbatie van een ingezonden drietal predd., zoo veel ergernis, dat dit geval groote gevolgen had en hij tot eene boete en dienstschorsing werd veroordeeld. In het laatste werkje wordt die aanspraak met een Eenvoudig Verhaal van het voorgevallene medegedeeld, met bijvoeging evenwel van de dwaze verzen, getiteld: *Veldbloemen met een prikneusje daaronder met een Bericht* deswege, reeds in 1749 door hem uitgegeven en tegen den grooten Valkenaar, Hoogleeraar te Fraenker, gerigt. Beide werkjes zijn door anderen uitgegeven tot zijne bespotting.

JAKUES COURTONNE, la Paque celebrée au nom de l'éternel, ou Sermon pour le jour de Jeune du 19 Fevr. 1766. Leeuw. de Chalmot, 1766, 8°. 52 bl. Opgedragen aan den Waalschen Kerkeraad. 114.

Deze Do. Courtonne, van 1745 tot 73 zeer geacht Waalsch predikant te *Leeuw.*, was, volgens zijne levensschets in de Chalmot, Biogr. Woordenboek, VIII 32, een zeer geleerd en voortreffelijk man, die weinig uitgaf met-, doch vele geestige brochures en vertalingen zonder zijn naam. Vermoedelijk was hij de voornaamste schrijver of redacteur van: de Nederl. Criticus, 1750, l'Observateur Hollandois, 1751, en de Wijsheid Salomons, alle in wekelijksche vertoogen, en andere geschriften, terwijl hij een steun was van Ferwerda bij het oprigten van de Leeuwarder Courant in 1752.

JOH. HENR. SCHRADER, (van 1731 tot 1768 pred. te *Leeuw.*) Lijkrede op Haare Doorl. Hoogh. Maria Louise, Landgravin van Hessen-Cassel, Vorstin Douair. van Oranje en Nassau etc. 's daags na de plegtige Lijkstatie uitgesproken. Leeuw. H. A. de Chalmot, 1765, 8°. 45 bl. Opgedragen aan Gedeputeerde Staten. 115.

AMBROSIUS DORHOUT, Animadversiones in loca selecta V. T. et in primis in Jobo. Dokkum, Rombartus Dijkstra, 1772, 8°. 496 bl. Met lat. lofdicht van P. BRANTSMA, toen J. U. Stud. 116.

In 1700 te *Leeuw.* geboren, was de S. eerst predikant te Garij en sedert 1745 te Dokkum, waar hij in 1776 overleed, na ook andere geschriften te hebben uitgegeven, vermeld in Columba, Naamlijst der predd. van Dokkum, 82.

AUGUSTUS STERK, Leeraar in de Gemeente, toegedaan de onveranderde Augsb. Geloofsbelijdenisse, te *Leeuw.* Leerreden over verschillende onderwerpen, 1^e dl. Campen en Fran. de Chalmot en Romar, 1779, 432 bl. en 2^e deel 404 bl. Amst. en 's Hage. 1787, 8°. 117.

In 1748 te Haarlem geboren, was de S. hier predikant van 1773 tot 80, toen hij naar 's Hage en in 1783 naar Amsterdam vertrok, waar hij in 1815 overleed. Hier droeg hij veel bij tot de stichting van de tegenwoordige Luth. kerk. Als geleerd en smaakvol man, was hij ook als uitmuntend prediker zijn tijd ver vooruit. Nog negen andere geschriften van hem worden vermeld in Schutte, de Luthersche gemeente te Leeuwarden, 221, doch niet de volgende uitstekende vertaling van een voortreffelijk boek, dat een voorlooper was van vele latere geschriften over dit onderwerp:

Plan van Philantropynsche Opvoeding of volledig bericht van het eerste Philantropinum te Marschlins en te Heidesheim, by Worms. Vertaald en met uitvoerige Voorrede door **A. STERK**. Leeuw. en Fran. H. A. de Chalmot en D. Romar, 1777, 396 bl. 118.

Na de hoofdstukken over het onderwijs, de Soeratische manier van onderwijzen en de phil. spelen volgt ook een Bericht van den nieuwen philanthropyschen Boekwinkel, tot verspreiding van nuttige geschriften.

KLAAS DE VRIES, Lyk-rede op TIERK NIEUWENHUIS (geb. te Harlingen), eerste Hoogleraar in de Godgel. in de Doopsgezinde gemeente te Amst. Ald. 1759, 4°. 26 bl. en zes lofverzen. 119.

De S., in 1716 geboren te *Leeuw.*, was leeraar bij de Doopsgezinden te Amsterdam en overleed aldaar in 1766. Van hem stamt het geleerde Hollandsche geslacht DE VRIES af.

LUDOVICUS HAMERSTER, Leerrede over het godvruchtig leven en zalig afsterven van D^o. Rutger Schutte. Amst. 1785, 8°. 32 bl. 120.

De S., in 1727 geboren te *Leeuw.*, was sedert 1771, in plaats van Joh. Plantinus, pred. te Amsterdam, waar hij in 1789 overleed. De beroemde Schutte was getrouwd met zijne zuster Elisabet Suffrida Hamerster, aan wie deze lijkrede is opgedragen.

THEOD. BRUNSVELD DE BLAU, Eenige bijzonderheden voorgevallen bij gelegenheid van eene Leerrede over Joh. VI. 64, 65. Groningen, 1770, 39 bl. 121.

Een voorlooper van de later zoo hevige geschillen met Prof. F. A. van der Marck over het Natuurregt, hetwelk als strijdig met de leer der Kerk werd beschouwd.

— Groningens oudsten Predikant niet kerkelijk noch richterlijk maar bij politieke Resolutie der Stads-regering zijn ampt opgezegd, met verdediging zijner Biddags-predikatie. 1° st. Amst. en Gron. (1788) 8°. 50 bl. 122.

— Begeerde Schae-vergoeding eerste deel behelzende drie en tweede deel vijf leerredenen. Gron. 1791, 92, 8°. 192 en 207 bl. 123.

— Onlangs Biddag, en eerlang Nachmaal, der gemeente van Groningen voorgehouden. Gron. 1793, 8°. 36 bl. 124.

In 1729 te *Leeuw.* geboren, werd hij, na te Oudeschoot en Amersfoordt gestaan te hebben, in 1758 beroepen te Groningen, waar hij zeer bemind was, doch ook, ten gevolge van godsdienstige en staatkundige verschillen, veel onrust ondervond. Hij overleed in 1815.

GERARD JACOB VOORDA, Vertoog over de verborgenheid der Godzaligheid, en over de Godspraak van Lamech met eene proeve over 1 Joh. V: 6—8. Leeuw. G. Tresling, 1778, 8°. 131 bl. 125.

— Exercitatio de Caritate Patriae vera virtute, etc. Leov. G. Tresling, 1783, 8°. 71 bl. 126.

— De Israëlitische Gods-regeering, over de Bigamie onder het O. V. en over den Stijl der H. Schrift. 2° verm. druk. Leeuw. Cornelis van Sligh, 1800, 8°. 213 en 35 bl. 127.

Met opdracht aan het Haagsch Genootschap en lat. Iofdicht van VAL. SLOTHOUWER.

G. J. VOORDA, Verhandeling over de straf van den Doodslag in Genesis en over het Eeuwig Priesterschap van Melchizedek. Leeuw. G. M. Cahais, 1803, 8°. 178 bl. Met Nodige Ophelderingen en Bijvoegsels, 1804, 38 bl. 128.

In 1735 te Utrecht, waar zijn vader Hoogleraar was, geb., studeerde hij in de Godgeleerdheid, doch promoveerde niet, maar kwam te *Leeuw.* wouen, waar hij in 1763 Rentemeester der Geestelijke Goederen werd en in 1805 overleed met den titel van Archivarius der stad, van wier Archieven hij eene lijst had opgemaakt.

THOMAS HOOG, (in 1791 en 92 pred. te *Leeuw.*) de aart en voordeelen eener vroege Godzaligheid. Leeuw. C. van Sligh, 1792, 8°. 32 bl. — 3^e dr. kl. 8°. Rotterdam, 1834, 38 bl. 129.

ALBERTUS BRINK en **T. HOOG**, Verhandeling, waar in de voortreffelijkheid der Evangelie-bediening en derzelver invloed op het waare welzijn van kerk en staat wordt aangeprezen enz. ('s Hage 1795) 8°. 126 bl. 130.

Met goud bekroond door het Haagsch Genootschap.

(ALBERTUS BRINK) Handleiding voor mijne Leerlingen. Derde druk. Leeuw. C. v. Sligh, 1802, 8°. 226 bl. 131.

Nadat de omwenteling van 1795 ook den band van het kerkelijk stelsel losser had gemaakt, maakte **BRINK** dadelijk gebruik van de meerdere vrijheid om den vooruitgang te bevorderen. In 1797 verscheen de eerste druk van dit voortreffelijk geschrift, dat, later bij herhaling herdrukt, volgens Ypeij en Dermout, „eene bevallige ontwikkeling behelst van de leer der Hervormde kerk, zonder inmenging van menschelijke begrippen, of liever van eenig kerkelijk of synodaal stelsel, zoo uitnemend in den volkstoon, dat die geheele eeuw de weergaê er niet van gaf.” Het is eene populaire wijsgeerige godsdienstleer, of een kort en eenvoudig zamenstel van de waarheden der godsdienst in betrekking tot de zedeleer of de pligten, welke daaruit voor hart en wandel voortvloeijen. De schoone en verlichte denkbeelden van den edelen schrijver, die zich later door zijne voortreffelijke onderwijsboekjes en andere geschriften jegens het catechetisch onderwijs en de stichting der gemeente zoo verdienstelijk maakte, is van onbedenklijk gunstigen invloed geweest op de godsdienstige en zedelijke ontwikkeling der gemeente *Leeuwarden* en van daar uit voor geheel het vaderland. — Ook zijne overige volgende geschriften ademen een meer verlichten geest.

— Het vruchteloos nabeklag, of Leerrede over Spreuken V: 12—14. Leeuw. P. Wiarda, 1804, 8°. 32 bl. Gedrukt bij Is. Verweij. 132.

— Het Afscheid van Jezus van zijne leerlingen, en zijne bede tot den Vader. Leeuw. P. Wiarda, 1803, 310 bl. in N°. 136.

— Over den eersten brief van den Apostel Joannes. Leeuw. J. W. Brouwer, 1806, 8°. 48² bl. 133.

— Godsdienstige opwekking bij het doen der belijdenis. Leeuw. J. W. Brouwer, 1807. 8°. 36 bl. 134.

A. BRINK, (Herinneringen uit eene leerrede van) ter nagedachtenis van D^o. B. van Weemen, en een gedicht van H. de Wal. Leeuw. J. W. Brouwer, 1808, 8°. 33 bl. 135.

Geb. in 1755 te 's Gravenhage, werd Brink pred. te Vuren en Dalem, te Velsen, Delfshaven en in 1789 te *Leeuwarden*, waar hij bij zijn dood in 1810 zeer betreurd werd door allen, die dankbaar erkenden hoe veel licht en leven zijn ijver, geleerdheid en gemoedelijkheid hier hadden verspreid. Na zijn overlijden verschenen nog:

— Aanmerkingen voor ongeleerden over het Boek Job, 112 bl. en over de Psalmen, 226 bl. Uitgegeven door P. KOUMANS BROUWER, pred. te Joure. Leeuw. bij J. W. Brouwer, 1815, 8°. 136.

— Aanmerkingen voor ongeleerden over de Schriften van Salomo, uitgegeven door en bij den zelfden, 1817, 8°. 180 bl. 137.

EELCO TINGA, Verhandeling, ten betooge voor de gemakkelijheid van de Evang. Plichten of den Godsdienst van Jezus. In 1795 be- kroond door het Haagsch Genootschap, 8°. 47 bl. 138.

— Beschrijving van het godsdienstig en zedelijk Karakter van J. C. Bekroond door de Maatschappij: tot nut van 't algemeen. Amst. 1798, 8°. 50 bl. 139.

— Oratio de commodis verae virtutis hac in vita. Leov. D. v. d. Sluis, 1799, gr. 4°. 40 bl. 140.

Inwijdingsrede als Hoogleeraar in de Godgeleerdheid te Franeker.

— Oratio de I. C. doctore — minime Essen. Gron. 1805, gr. 4°. 74 bl. 141.

Inwijdingsrede als Hoogl. te Groningen. L. Fockens, pred. te Twijzel, gaf daarvan de volgende vertaling uit:

— Redevoering ten betoge dat J. C. geenzins in de school der Essenen opgekweekt, maar van God zelve onderwezen is. Gron. 1807, 8°. 46 bl. 142.

— de jeugd aangespoord tot eene vroegtijdige Godsvrucht. Gron. 1806, 55 bl. — Opwekking tot het welbesteden van den tijd. Gron. 1811, 46 bl. — De vaderlijke raad van David aan Salomo. Gron. 1811, 50 bl. — De vruchtbaarheid van Gods kastijdingen, Gron. 1814, 8°. 40 bl. Acht Leerreden. 143.

In 1762 te *Leeuwarden* geboren en van 1771—80 ook door een man als VAL. SLOT- HOUWER hier tot de studiën opgeleid, werd hij daarna predikant te Stavoren, Heeren- veen en Vlissingen en vervolgens Hoogleeraar te Franeker en Groningen, waar hij in 1828 overleed.

MARTINUS EPPENS, (van 1784 tot 1824 predikant te *Leeuw*.) Ant- woord op den brief der Remonstrantsche Broederschap, aan de Pro- testanten. Leeuw. C. van Sligh, 1797, 8°. 37 bl. 144.

Dit geschrift bevat gewigtige bezwaren tegen den voorslag tot vereeniging van alle Protestanten, welke destijds veel beweging veroorzaakte, volgens Ypeij en Dermout, IV 210.

M. EPPENS, de grote waarde der Evangelielere aangeprezen, en de noodzakelijkheid van derzelve openbare prediking hier uit afgeleid. Leeuw. C. v. Sligh, 1798, 8°. 124 bl. 145.

— De voor- en nadelen van het zoo veel geruchtsmakend Oeffeningswerk, onderzocht, getoetst en tot behoorlijke bepalingen gebragt. Leeuw. C. v. Sligh, 1801, 8°. 48 bl. 146.

Tegen dit geschrift verscheen weldra:

De Vrijheid der Godsdienstige Oeffeningen betoogd; benevens een brief raakende de zaak van JAN DE JONG, en een Naricht wegens JELLE CORWINUS. Leeuw. Wed. H. Post, 1801, 8°. 36 bl. 147.

Volgens Ypeij en Dermout, IV 225, „verwekten eenige waanwijze, vermete, stoorders van den vrede der kerk toen nergens meer opspraak en grootere onrust, dan in de bloeiende hervormde gemeente van *Leeuwarden*,” waar, ten gevolge van het bedanken van D^o. BRINK voor Dordrecht, vele reactionaire leden, onder CORWINUS (katechizeermeester) en DE JONG (bakkersknecht), zich tot eene *nieuwe hervormde* gemeente afscheidden. Die zoogenaamde „pepernotenkerk naast den Nieuwe toren” bloeide slechts twee jaren onder groote beroering, en werd toen op gezag van het Depart. Bestuur opgeheven, hoewel haar aanhang, vooral in eenige dorpen, nog lang bleef bestaan.

ANNAEUS YPEIJ, Oratio de vera religione, hvmnitatis sensvi, vbivis gentivm, excitando apprime accomodata. Hardervici, 1800, gr. 4°. 74 bl. 148.

Bij de aanvaarding van het Hoogleerambt te Harderwijk.

— Verzameling van eenige, op eenen Evangelischen toon gestemde, Psalmgezangen. Amst. 1806, 12°. 204 bl. 149.

— Oratio de studiis Theologiae Dogmaticae recte regendis. Gron. 1813, kl. 8°. Met de vertaling: Akad. Redev. over de regte wijze, waarop het beoefenen der Leerstellige Godgeleerdheid behoort geregeld te worden. Amst. 1815, 8°. 31 bl. 150.

— Bedestondsrede op den Dank, Vast en Bededag. Gron. 1814, 8°. 34 bl. 151.

— Akademische Leerrede ter gedachtenis van wijlen den Hoogleeraar Herman Muntinghe (onverwacht te *Leeuwarden* overleden). Gron. 1824, 8°. 39 bl. 152.

Deze verdienstelijke Godgeleerde en nog grooter Geschiedkundige werd in 1760 te *Leeuwarden* geboren, bezocht van 1769—78 het Gymnasium, waarvan de voortreffelijke VAL. SLOTHOUWER sedert 1764 Rector was, studeerde te Franeker, werd predikant te Jutrijp en Hommerts, Gapinge, Sas van Gent en Ethen, van waar de roem zijner geleerdheid hem in 1799 den leerstoel aan de Harderwijksche Akademie bezorgde. In 1813 naar Groningen verplaatst, gaf hij onderscheidene (later nader te vermelden) werken uit en overleed aldaar in 1837.

JAN BROUWER, Verhandeling over de kracht van het inwendig bewys voor de goddelykheid der Euangelie-leer. Door Teylers Godg. Genootschap met zilver bekroond. Haarlem, 1795, gr. 4°. 162 bl. 153.

— Verhandeling over de Bronnen van menschelyke kennis omtrent God en goddelyke zaaken. Door Teylers Genootschap met goud bekroond. Haarlem, 1797, gr. 4°. 153 bl. 154.

— Verhandeling over de Eigenliefde, als het algemeen beginsel van werking in den mensch. Door Teylers Genootschap met goud bekroond. Haarlem, 1799, gr. 4°. 154 bl. 155.

— Redevoering bij gelegenheid van het Nationaal Feest, wegens den aftogt der Engelsche en Russische legers. Leeuw. D. van der Sluis, 1800, 8°. 20 bl. 156.

— Verhandeling over het kenmerkende der Achttiende Eeuw ten aanzien van verlichting en zedelykheid. Door Teylers stichting met goud bekroond. Haarlem, 1805, gr. 4°. 171 bl. 157.

— Drietal Redevoeringen, uitgesproken ter gelegenheid van Leiden-ramp, Hollands Watersnood en het eindigen der 18^e eeuw. Leeuw. D. v. d. Sluis, 1809, 8°. 74 bl. 158.

— Vijf-en-twintigjarige Leerrede, over de onveranderlykheid der Leere van en aangaande J. C. Te Leeuw. D. v. d. Sluis, 1810, 8°. 17 bl. 158*.

— Dankrede wegens den Vrede. Uitgesproken den 20 Julij 1814, 8°. 10 bl. (Afdruk uit de Vad. Letteroefeningen.) 159.

Te Franeker in 1760 geboren en daar zoowel als te Amsterdam tot de studien opgeleid, was BROUWER van 1785 tot 1821 leeraar bij de Doopsgezinden te Leeuwarden, waar hij in 1838 overleed. Door Teylers Genootschap driemaal met goud en tweemaal met zilver bekroond, gaf hij vele blijken eener smaakvolle beoefening van godgeleerdheid en letterkunde, waardoor hij lang een heilzamen invloed op de verspreiding van kennis en beschaving in deze stad uitoefende. v. d. Aa, Biogr. Woordenb. II 1440, bevat van hem eene uitvoerige levensschets.

JODOCUS HERINGA, Eliza's zoon, Verhandeling, ten betooge, dat dat Jesus en zijne Apostelen zich doorgaans niet geschikt hebben naar de verkeerde denkbeelden van hunne tijdgenooten. Bekroond door het Haagsch Genootschap. Amsterdam, 1790, 318 bl. 160.

— Vertoog over het vereischt gebruik, en hedendaegsch misbruik der Kritiek, in de behandeling der H. S. Bekroond door het Haagsch Genootschap. Amst. 1793, 520 bl. 8°. 161.

— Brief-wisseling over de Godheid van den H. Geest, met C. van

Herwerden; Afgeperste Verdediging, met 2 vervolgen; Brieven van G. Bonnet, met bijlagen en andere stukken van en betrekkelijk Prof. Heringa. Utrecht, 1800—1804, 10 stuks in portef. 8°. 162.

J. HERINGA, Ez., Kerkelijke Raadvrager en Raadgever. Utrecht, 1819—28, 5 st. 8°. 163.

Belangrijk voor de praktische theologie in haren geheel en omvang.

— Berigt, aangaande zeven Stellingen, betreffende Formulieren van eenigheid des geloofs in de Ned. Herv. kerk, nu nader door hem verklaard. Utrecht, 1834, 8°. 128 bl. 164.

In 1768 geboren te Gorredijk en opgevoed te *Leeuwarden*, waar zijn vader in 1778 Procureur-fiscaal werd, leidde **HERINGA** zich met zoo veel ijver en talent op de godgeleerdheid toe, dat hij, na predikant geweest te zijn te Nijkerk en Vlissingen, reeds in 1794 beroepen werd tot Hoogleraar te *Utrecht*, waar hij tot aan zijn overlijden in 1840 een steun en sieraad was der Hoogeschool, dewijl hij zich door de uitgave van meer dan twintig geschriften onderscheidde en door zijne gevoelens, persoon en de vorming van uitmuntende leerlingen van grooten invloed was op de vaderlandsche Kerk. Zie *Glasius* en v. d. *Aa*, benevens de geschriften van *Bouman*, *Vinke*, *Royaards* enz. bij zijn dood verschenen.

LUCAS SURINGAR, Verhandeling tot betoog van de waarheid en goddelijkheid der Euangelieleer, uit de lotgevallen der Joodsche natie. Door het Haagsch Genootschap met goud bekroond. Amst. en 's Hage, 1811, 8°. 358 bl. 165.

— Het Goddelijk bestuur in den vroegen dood onzer geliefden. (Leerrede, met levensschets van zijn jong overleden zoon F. W. N. **SURINGAR**.) Leyden, 1821, 8°. 47 bl. 166.

— Oratio de variis, quae rei Christianae abortae sunt, calamitatibus in illius commodum atque salutem, divina moderante providentia, conversis. Lugd. Bat. 1827, gr. 4°. 39 bl. 167.

Op bl. 18 en 34 hiervan komt eene levensschets en lijst van geschriften voor van Prof. **COEN. EKAMA**, geboren te *Peazens*, van 1805—12 Hoogleraar te *Franeker* en tot 1827 te *Leiden*.

SURINGAR was geboren te *Leeuwarden* in 1770, studeerde te *Franeker*, werd predikant te *Oppenhuizen* en in 1796 Hoogleraar te *Lingen*, van waar hij in 1815 verplaatst werd naar *Leiden*, waar hij in 1833 overleed.

AMBROSIUS DORHOUT, Leerrede over Ps. 71: 17, ter gedachtenis van eenen 25jarigen evangeliedienst in de gemeenten *Lekkuum*, *Buitenpost* en *Harlingen*. Z. p. 1804, 8°. 48 bl. 168.

De S. werd in 1753 te *Leeuw.* geb., overleed aldaar in 1827 en werd bijgezet in een familie-graffelder bij de zathe P 24 op het *Nieuwland* bij *Leeuwarden*.

D. J. G. ROSENMULLER's Beschouwing van eenige voor godsdienst en zedelijkheid merkwaardige gebeurtenissen der 18^e eeuw; vertaald en met

aanmerkingen vermeerderd door **P. KOUJANS BROUWER**, pred. te Donkerbroek. Leeuw. J. W. Brouwer, 1807, 8°. 164 bl. en aanmerkingen 123 bl. 169.

PETRUS KOUJANS BROUWER, Redevoeringen en Overdenkingen, voor vaderlandsche huisgezinnen. Leeuw. J. W. Brouwer, 1809, 8°. 218 bl. 170.

— Tweektal Leerredenen bij de viering der overwinning bij Waterloo. Leeuw. J. W. Brouwer, 1815, 8°. 32 bl. 171.

— De voorspelling van Jezus aan Petrus overwogen. Leerrede. Leeuw. J. W. Brouwer, 1817, 8°. 52 bl. 172.

— Leesboek over de Christelijke Godsdienst-leer. Leeuw. J. W. Brouwer, 1819, 8°. 270 bl. 173.

— Tweektal Leerredenen ter nagedachtenis van den beroemden Hoogleraar **ELIAS ANNES BORGER**, op deszelfs geboorteplaats, de Joure. Leeuw. J. W. Brouwer, 1821, met Aanteekeningen 75 bl. 174.

Te *Leeuw.* geb., was **BROUWER** een der beste leerlingen van **Ds. BRINK**, wiens nagelaten geschriften hij ook uitgaf. Eerst was hij predikant te Donkerbroek, toen te Peperga en Blesdijk en daarna te Joure, waar hij overleed in 1825.

HORATIUS NIEUBUUR FERF, Leov. Specimen crit.-theol. quo fides et auctoritas Matthaei, in referenda Iesu oratione, Eu. c. V, VI, VII. vindicatur, inprimis contra Evansonum. Traj. 1809, 8°. 230 bl. 175.

— Leerrede over Joannes XI: 35. Jezus weende (ter gedachtenis van **Ds. A. BRINK**). Leeuw. J. W. Brouwer, 1810, 8°. 43 bl. 176.

Deze leerling van **BRINK**, die zich bijzonder aan hem verplicht achtte, was gedurende vele jaren predikant en schoolopziener te Bergum, waar hij in 1859 overleed.

NICOLAAS LOBRIJ, Leerrede over de Vaderlandsliefde; uitgesproken bij de vernieuwde volkswapening. Leeuw. J. W. Brouwer, 1815, 8°. 19 bl. 177.

— Nagelatene Leerredenen; uitgegeven door **Jo. HERM. KROM**. Met silhouet en bijschrift van **Is. AN. NIJHOFF**. Arnh. P. Nijhoff en Leeuw. A. C. J. Lobrij, 1819, 8°. 1^e dl. 225, 2^e dl. 285 bl. 178.

LOBRIJ was in 1700 geboren te Zutphen, studeerde te Utrecht en werd predikant te Brakel, Avezaath, Zaandijk, Vollenhoven en Gorinchem, van waar hij in 1810 als opvolger van **BRINK** werd beroepen te *Leeuwarden*, waar hij zeer bemind was en in 1818 overleed. Het voorberigt van **J. H. KROM** bevat eene waardige hulde aan 's mans verdiensten, welke, even als die van **BRINK**, hier nog niet vergeten zijn.

Leerredenen, gehouden te *Leeuwarden*, op het derde Eeuwfeest der Kerkhervorming. Leeuw. J. W. Brouwer, 1818, 8°. 170 bl. 179.

Deze bundel bevat de feestreken van **J. F. FREIJER**, Luth., **J. BROUWER**, Doopsgez., **G. H. M. DEUPBAT**, Waalsch-, **N. LOBRIJ**, Herv. pred. en **W. A. VAN HENGEL**, Hoogl.

te Francker, met zangen van Mr. G. DE WAL, voorafgegaan door een dichtstuk van J. BROUWER ter nagedachtenis van LOBRIJ, overleden vóór deze uitgave, welke tevens moest strekken tot „een bewijs van de hartelijkheid en broederliefde, met welke zich mannen van verschillende Kerkgenootschappen, ter deelneming aan de schoonste en heilrijkste zaak vereenigen;” een goede geest, welke sedert een sieraad was dezer stad.

LUCAS VALK, (van 1819 tot 1848 pred. te *Leeuw.*) Pligt en belang, vereenigd in de groote les: Wat gij wilt dat u de menschen zullen doen, doe hen ook alzo. Bekroond door de Maatschappij: tot nut van 't algemeen. Amst. 1814, 8°. 62 bl. 180.

RINSE KOOPMANS, Redevoeringen en Verhandelingen (over Pyrrho, Epicurus, Camphuyzen, C Huygens, Gysbert Jakobs enz.). Amst 1819, 2 dln. 280 en 348 bl. 8°. 181.

In 1770 geboren te Grouw en van 1777 tot 87 te *Leeuwarden*, waar zijn vader Doopsgezind leeraar werd, onder SLOTHOUWER tot de studiën opgeleid, werd KOOPMANS vervolgens leeraar te Blokzijl, Dokkum en Amsterdam en van 1812 tot aan zijn overlijden in 1826 Hoogl. aan de kweekschool der Doopsgezinden aldaar. Zoowel om zijne geleerdheid en smaak als om zijn karakter en persoon was hij zeer hoog geacht. Zie de Hulde aan R. Koopmans, door S. Muller en J. de Vries, Amst. 1827.

(HYLKE VAN HAAGEN) De geopenbaarde Godsdienstleer des Bijbels, getrokken uit H. MUNTINGHE'S Geschiedenis der menschheid, (voortgezet) door G. I. F. CRAMER VON BAUMGARTEN, pred. te Midwolda. Delft, 1827 en 1830, 2 dln. 302 en 333 bl. 8°. 182.

In 1787 te *Leeuw.* geboren en daar door SLOTHOUWER en BRINK, gelijk te Groningen vooral door MUNTINGHE, tot het leeraaramt opgeleid, onderscheidde VAN HAAGEN zich als pred. te Oudwoude, Bolsward en Zuidbroek dermate, dat, toen hij in 1822 op slechts 36jarigen ouderdom overleed, de dichter SPANDAW aan zijne verdiensten en deugden eene hulde toebragt, zoo als aan weinigen te beurt mag vallen. (Gedichten, II 60.) Nadat hij op Muntinghe's hoofdwerk uitvoerige Registers had zamengesteld, droeg deze hem eene verkorting van dit werk op, waarvan hij slechts 110 bladz. mogt bewerken, toen hij van hier werd opgeroepen.

MEINARDUS SIDERIUS DE WAL, Handboek voor, of gids des gedrags van jonge lieden. Met goud bekroond door de Maatschappij: tot nut van 't algemeen. Amst. 1823, 8°. 93 bl. 183.

In 1793 te *Leeuwarden* geboren en te Leiden tot de godgeleerdheid opgeleid, werd DE WAL in 1817 predikant te Wijkkel, doch deed, ten gevolge van familie-omstandigheden, daarvan afstand, trad te *Leeuwarden* in den handel en was van 1832 tot 1864 Secretaris dier stad en bestuurder van vele nuttige instellingen.

THEODORUS PAULUS BERGSMA, Theol. doct. Dissertatio de Zo-roastris quibusdam placitis, cum doctrina Christiana comparatis. L. B. 1825, 8°. 118 bl. 184.

Te *Leeuwarden* in 1800 geboren, overleed de S. reeds in 1834 te Utrecht als emeritus predikant van Bunnik en Vechten.

- GERARDUS RUITENSCHILD**, Leov.-Fris. Theol. stud. L. B., Commentatio de adhibenda doctrinae, quam vocant, Analogia in libr. sacr. interpretatione. In cert. lit. civium Ac. Belg. praemio ornata. Lugd. Bat. 1823, gr. 4°. 56 bl. 185.
- Theol. Doct., de loco I. Ep. Petri I: 3—12. Lugd. Bat. 1825, 8°. 145 bl. 186.
- Kerkelijke rede ter gedachtenis van Z. M. Willem den tweeden, voorafgegaan door de Toespraak bij het graf. 's Grav. 1849, 8°. 32 bl. 187.
- De S., geb. in 1801 te *Leeuw.*, een der laatste uitmuntende leerlingen van SLOTHOUWER, werd in 1826 pred. te Voorhout, in 1828 te Zutphen en staat thans sedert 1834 te 's Gravenhage, waar hij Dermout als Hofprediker is opgevolgd.
- De Godsdienst naar den bijbel. Voor lezers van verstand en gevoel. Uit het Hoogduitsch (door **J. F. FREIJER**, van 1807—31 Ev. Luth. pred. te *Leeuw.*). Ald. H. C. Schetsberg, 8°. 196 bl. 188.
- DANIEL JOHANNES MACKAY**, (van 1818—24 pred te *Leeuw.*) Leerrede ter viering van zijne vijf en twintigjarige Evangeliedienst, gehouden te Amsterdam. Ald. 1834, 8°. 31 bl. 189.
- JAN BEREND HENDRIK BRUINIER**, (van 1827—34 pred. te *Leeuw.*) Proeve eener voorlezing over den Roem der Hebreëuwen. *Leeuw.* H. C. Schetsberg, 1832, 8°. 47 bl. 190.
- PIETER BOELES**, over Staatsregt, Hervorind Kerkbestuur en Separatisme. Naar aanleiding van geschriften van Mr. Groen van Prinsterer. Gron. 1838, 8°. 304 bl. 191.
- De geleerde schrijver van dit zeer geachte werk is geboren in 1795 te Ferwerd en opgevoed te *Miedum* bij *Leeuw.* Hij was hier een der beste leerlingen van SLOTHOUWER en werd pred. te Pingjum, Noordlaren en Noordijk bij Groningen, waar hij nog staat.
- SYBREN KLASES SIJBRANDI**, Leerredenen. Amst. J. D. Sijbrandi, 1836, 8°. 308 bl. 192.
- De Bijbelverspreiding een gezegend verschijnsel van onzen tijd. Feestrede bij het 25jarig bestaan van het Ned. Bijbelgenootschap. Amst. 1839, 8°. 38 bl. 193.
- Te *Leeuw.* in 1781 geboren, werd de S. leeraar bij de Doopsgezinden te Nijmegen en in 1807 te Haarlem, waar hij, ook als Directeur van Teylers Stichting, in 1854 overleed, nadat hij in 1849 emeritus was geworden.
- HENRICUS HOEPERMANS**, (geb. te *Leeuw.*, van 1826—40 R. C. Past. te Makkum en daarna te St. Niklaasga) Nathanaël of de eenvoudigheid. Een overzicht van de religie-geschillen der Hervormde kerk van Nederland, voornamelijk in de jaren 1833 en 1834. *Leeuw.* J. W. Hoepermans, 1841, 8°. 299 bl. 194.

De weg des Geloofs, voor de lagere scholen der Israëlitische jeugd; bewerkt door Dr. HENRI LOEB, Opperrabijn van België. Uit het Fransch door I. (Dupar)c. Ten voordeele der Godsd. Israël. Armenschool te *Leeuwarden*. Ald. L. Schierbeek, 1844, kl. 8°. 47 bl. 195.

DIDERICUS HERMANNUS HENRICUS TIJSSSEN, Leov.-Fris. Diss. theol. de Pauli Anthropologia. Gron. 1847, 8°. 365 bl. 196.

DANIEL CHANTEPIE DE LA SAUSSAYE, (van 1842—49 Waalsch pred. te *Leeuw*.) het voortdurend bestaan des Joodschen Volks, verklaard uit deszelfs toekomst. Leyden, 1849, 8°. 32 bl. 197.

ALBERTUS JACOBUS HAMERSTER, Leov.-Fris. Diss. exeg.-theol. de Lege ex Pauli sententia. Gron. 1838, 146 bl. 8°. 198.

In 1815 te *Leeuw*. geboren en in 1863 als zeer geacht pred. te Dokkum overleden.

TONCO MODDERMAN, *A. Fil.*, (van 1848—1851 pred. te *Leeuw*.) Diss. dogm.-theol. de Jesu Christo ex Euangelii Johannei cap. XVII cognoscendo. Gron. 1843, 8°. 147 bl. 199.

Bijbeloefeningen over Levensbijzonderheden van Samuel, door Predikanten der Ned. Herv. Gemeente te *Leeuwarden*. Ald. D. Meindersma, Wz., 1850, 8°. 184 bl. 200.

De namen dier toem. predd. zijn: L. PROES, J. P. VAN HARENCARSPER, S. K. THODEN VAN VELZEN, M. VAN STAVREEN, T. MODDERMAN AZ. en J. F. BLAAUW.

SAMUEL CROMMELIN, (van 1824—47 pred. te *Leeuw*.) Waarschuwing tegen het misbruiken van den naam van God. *Leeuw*. 1840, kl. 8°. 31 bl. — Hartelijke opwekking tot het streven naar reinheid van hart en wandel, 1843, 56 bl. kl. 8°. — Welmeenende Raadgevingen aan studerende jongelingen, 1850, 66 bl. post 8°. — Het blijvend woord Gods, 1851, 8°. 22 bl. — Broederlijk woord betreffende Doofstommen, 1855, 8°. 16 bl. — BLAIR, Advice to Youth, 2^e ed. 1856, kl. 8°. 51 bl. 201 a—e.

RUTGER RODENBURGH MENTZ, (geb. te *Leeuw*. pred. te Utrecht) de Bijbel, een onontbeerlijk troost- en hulpmiddel bij de bezwaren des tegenwoordigen tijds. Utrecht, 1849, 8°. 32 bl. 202.

Dr. **LEENDERT PROES**, (sedert 1837 pred. te *Leeuw*.) Tiental Leerredenen. (Eerste preek-bundel in Neêrlands Kansel.) Met photographisch portret. Arnhem, 1862, gr. 16°. 202 bl. 203.

SIJO KORNELIUS THODEN VAN VELZEN, (sedert 1846 pred. te *Leeuw*.) Comment. theol. de Hominis cum Deo similitudine. Gron. 1835, pars I 224 bl., pars II 178 bl. 8°. 204.

S. K. THODEN VAN VELZEN, het Evangelie aan de Dooden verkondigd?! Eene proeve over de nederdaling van Christus ter helle. Nijmegen, 1845, 8°. 177 bl. 205.

MATTHIAS VAN GEUNS, (geb. te *Leeuw.* in 1823 en sedert 1850 leeraar bij de Doopsgez. aldaar) Leerredenen, ter gedachtenis aan zijne vroeg ontslapene gade. *Leeuw.* H. Kuipers, 1855. 8°. 137 bl. 206.

Met dichterlijke opdracht aan zijn schoonvader D^o. J. S. BAKKER.

WILLEM HOEVERS, (van 1859—62 pred. te *Leeuw.*) Herinneringsgave. Tweetal Leerredenen. Utrecht, 1856, 8°. 44 bl. 207.

— De getrouwe Evangeliedienaar eene eere van Christus. Godsdienstige toespraak, ter nagedachtenis van D^o. J. P. VAN HARENCARPEL. *Leeuw.* G. T. N. Suringar, 1862, 12°. 31 bl. 208.

PIETER JAN BAPTIST KAREL SIMON VAN DER AA, van *Leeuw.* beroepen pred. te Hornhuizen, Adelbold, Bisschop van Utrecht. (960—1027) Akad. proefschrift. Gron. 1862, 8°. 129 bl. 209.

Belangrijk voor de geschiedenis der vestiging van de Christelijke Kerk in Friesland.

Portefeuille met kleinere geschriften van Leeuwarder Predikanten, Godgeleerden enz., als: A. BRUNK, L. PROES, S. K. THODEN v. VELZEN, M. v. STAVEREN, H. DRIESMAN, K. v. BELKUM enz. 20 in getal. 210.

2. REGTSGELEERDEN.

D. VIGLII ZVICHEMI Ic. clar. Commentaria in decem titulos Institutionum Iuris Ciuilis (de Testamentis). — Adsunt etiam Prælectiones in titulum Pandectarum (de rebvs creditis et de edicto D. Hadriani tollendo). Lvgdvni, 1591, kl. 8°. 479 bl. 211.

WIGLE VAN AYTTA VAN ZVICHEM, een der beroemdste regtsgeleerden en staatsmannen der 16e eeuw, werd in 1507 geb. op Barrahuis onder Wirdum en opgevoed door zijn geleerden oom Bernardus Bucho van Aytta, pastoor te *Leeuwarden*, waar hij later *Montzinhuis* op de Weaze (nog in wezen en met keizerlijk wapen versierd) bewoonde, waarna hij in 1577 als President van den Raad van State te Brussel overleed.

Het eerste dezer werken droeg hij in 1533 uit *Padua* aan den Mechelschen Raadsheer Gerardus Mulert op, kwam in het volgende jaar te Bazel uit en is later bij herhaling herdrukt; het laatste schreef hij in 1537 als Bijzitter in het kamergerigt te *Spies*, toen hij tot Hoogleeraar te Ingolstad was beroepen, hoewel het eerst na zijn dood in 1582 te Keulen werd uitgegeven. Zie over hem en de volgende regtsgeleerden (behalve de gewone bronnen) de meest naauwkeurige berigten in de *Oratio de claris Frisiae Jureconsultis*, van Prof. GABINUS DE WAL, in 1818 te Franeker gehouden en in 1825 met uitvoerige aantekeningen verrijkt te *Leeuwarden* uitgegeven; bl. 30, 103, 430.

IACOBI BOVRICH IC. Frisii Advocatus (sive de Officio Advocati).
Leov. in officina Aegidii Radaei, Ord. Fris. Typogr. 1606, 4°. 150 bl. —
in 24°. Leov. Ioan. Iansonij de Fries, 1643, 362 bl. — in 24°.
Leov. Gysb. Sybonis, 1650, 362 bl. 212, 213, 214

In 1542 te Dokkum geboren en op buitenlandsche hoogeschoolen gevormd, werd B. een der grootste regtsgeleerden en pleitbezorgers van zijn tijd en stamvader van een beroemd geslacht. Reeds bejaard, toen hij Pensionaris en daarna Schepen van *Leeuw.* was, begon hij voor de pers te schrijven en eigende dit geschrift zijnen zoon GYSBERTU-
toe, die in 1598 Advokaat was geworden. Hij overleed in 1622, na nog te hebben uitgegeven :

— Captivus sive Enchiridion Defensionum (in 1610 opgedragen aan de oudste Advokaten in Friesland.). Leov. I. I. de Fries, 1644, 24°. 200 bl. 215.

— Liber singularis, sive Panegyricus ad Pandectas Iuris Civilis etc. Leov. exc. Abr. Radæus, Typ. ord. 1613, 4°. 188, met Epist. dicatoria aan zijn zoon HECTOR en met lofverzen van B. Furmerius, J. Lensius en Dr. Her. Rassius. Met inschrift aan Dr. Isbrandus Eccius, zoon van den geleerden Griffier Eco ISBRANDI (de Wal 34), 216.

HECTOR BOURICIUS, Dissertationes Academicæ. Accessit Lectionum Iuris liber. Quo varia juris civ. loca, præcipuè in Inst. Just. Imp. explicantur et ill. Fran. exc. Fred. Heynsius, Typ. in Acad. Fran. 1622, 4°. 112 en 40 bl. Opgedragen aan zijn schoonvader Gellius Hillama en vader J. B. en met Grieksch lofvers van Prof. Sixtinus Amama. 217.

Hij werd in 1593 te *Leeuw.* geboren, studeerde te Franeker en op buitenlandsche hoogeschoolen, werd *reeds* in 1612 Advokaat en in 1620 tot Hoogleraar te Franeker beroepen, hoewel hij in 1625 Griffier en in 't volgende jaar Raadsheer in het Hof werd, en, na vele ook staatkundige betrekkingen bekleed te hebben, in 1636 overleed.

JOANNIS BOURICIJ I. C. in supr. Fris. Curiâ Senatoris, Tractatus de Jure Codicillorum. Leov. sub prælo Franciscus Hardomans. z. j. 12°. onpagineerd, met 6 bl. lat. verzen er achter. 218.

JOANNES BOURICIUS, Tractatus de Officio Judicis. Et usu fori, in supremâ Fris. Curiâ. Harling. typis Hero Galama, 1668, 4°. 47 bl. waarachter bij den zelfden zijn uitgegeven herdrukken van zijns grootvaders werken Advocatus en Captivus, gedateerd 1666 en 1665. — Gezamenlijk zijn zij herdrukt, als Opera Juridica v. cl. JOAN. et JAC. B., te Amst. bij H. en J. Boom, 1701, 4°. 219, 220.

Als zoon van Hector te *Leeuw.* geboren, was ook hij van 1656 tot aan zijn dood in 1671 Raadsheer in het Hof en uitgever van verscheidene latijnsche dichtwerken.

Zie over deze en andere leden van dit geleerde geslacht Vriemoet, 206; de Wal, 43, 237—253, 444; v. d. Aa, Biogr. Woordenb. II 1094; Stamboek, I 328, II 218.

JULIUS à BEYMA, IC. Primarij Iur. Civ. Prof. quondam in Acad. Leydensi, ac Franeq. et Consilarij in supr. Curia Frisiæ, Comment. in varios Titulos Iuris, et Tract. sing. de Mora, de Usura, de Eo quod interest, de Pœnali Stipulatione, et de Dividuis et Individuis. Leov. Claudij Fontani, 1645, 4°. 665 bl. Met fraai portret van I. Suijderhoef en lofverzen van C. Schotanus, H. Neuhusius en H. de Blau er voor, en, even als het volgende, met voorrede van zijn zoon **LAMBERTUS à BEYMA**, Secretaris van Gedeputeerde Staten. 221.

— Comment. in tit. de Verborum Significatione, et de diversis reguli Jur. Ant. Ejusdem Tract. de Moderam. Inculp. Tutelæ, et de Legitima. Bij den zelfden, 1649, post 8°. 448 bl. 222.

Deze beroemde regtsgeleerde, in 1539 te Dokkum geboren, was eerst Advokaat te *Leeuw.*, van 1570—81 Hoogleeraar te Wittemberg, van 1581—96 te Leiden, van waar hij naar Franeker ging, doch reeds in het volgende jaar Raadsheer werd in 't Hof. Hij was dit slechts twee jaren, daar hij in 1599 alhier overleed. De Duitsche Keizer schonk hem den titel van Comes Palatinus. Vriemoet, 86; de Wal, 21 en 65; v. d. Aa, B. Wrd. II 506.

TIALLINGI AB EYSSINGHA Nob. Fris. I. C. in Institvtionvm sev elementorvm D. Iustiniani sacr. princ. lib. III. breves commentarii. Fran. exc. Æg. Radæus, Ord. Fris. Typ. 1593, 4°. 376 bl. Voorafgegaan door eene opdracht aan Graaf Willem Lodewijk en door latijnsche lofverzen van H. Scot, D. A. Aul., R. Wicher en in 't grieksch van J. Saeckma. Gebonden achter 217.

In 1562 geboren te *Leeuw.* waar zijn vader Raadsheer was, verwierf hij zich door dit werk den naam van een uitstekend regtsgeleerde, werd in 1601 Grietman van Mednaldumadeel en overleed reeds twee jaren later op Heringa-state te Marsum. Zie H. B. van Smiina, Nieuwe Naamlijst van Grietmannen, 179 en de Wal, 23 en 80, die dit werk zelf zeker niet gezien heeft, dewijl hij den titel niet naauwkeurig opgeeft.

Kwarto Handschrift over het Romeinsch regt, beginnende: De Legibus et Senatu consultis en eindigende: De Municipibus etc. geteekend **IOANNES SUFFRIDI SAECKMA**, Franekerae Frisiorum, Anno 92 & 93. — In zeer antieken perkamenten omslag met latijnsch monnikeschrift. 223.

— Gelijk Handschrift, op den rug getiteld: Liber Questionum contrariusarum, groot 523 dubb. pagina's, geteekend **IOANNES SAECKMA**, Heidelbergae Anno 1594. 4°. 224.

In 1572 te Kollum geboren, studeerde hij te Franeker, Heidelberg en Bazel, waar hij doctor werd. Te Genève was hij de vriend van Beza en Casaubonus. In 't vaderland teruggekeerd, ward hij reeds in 1596 Secretaris der Admiraliteit, in 1600 Procureur-Generaal en in 1603 Raadsheer. Als zoodanig, als Curator der Akademie en in ver-

scheidene staatkundige zendingen verwierf hij grooten roem. Hij stierf te *Leeuw.* in 1636. Zie *Vriemoet*, XLVII; *Scheltema*, *Staatk. Ned.* II 273; de *Wal*, 37, 122.

THOMAS HERBAJUS, *Rerum Quotidianarvm liber singularis*. *Leov.* exc. *Abr. Radævs*, 1614, post 8°. 229 bl. in cursyf gedrukt. — *Ed. postrema*, *Leov. Ioan. et Henr. Prigge*, z. j. 24°. 219 bl. 225, 226.

Deze zeer geprezene regtsgeleerde, omstreeks 1570 te Herbaaijum geboren en in 1613 als *Procureur-Generaal* overleden, gaf zelf niets uit; maar toen *JOAN. SAECKMA* dit geschrift een jaar na zijn overlijden als een „monumentum ære perennius” aan de Staten opdroeg en aan *Burgemr. Dr. W. van Velsen* toeigende, bleek het uit de talrijke lofverzen van *G. Sopingius*, *I. Lenzius*, *G. Hardomans*, *H. Bouricius*, *P. Winsemius*, *S. Siccamo*, *N. Mullerius* en anderen hoe hoog men den man en zijn geschrift schatte. Bij herhaling is het herdrukt. De *Wal*, 38 en 127, die deze eerste uitgave foutief vermeldt en alzoo niet gekend schijnt te hebben. Achter het eerste ex. is geb. *Nic. Vigeli* *Methodus Juris Feudalis. Hanovix*, 1614, 447 bl.

TIMAEUS FABER, *Disputationes Anniversariæ ad IIII libros Institutionvm Imperialivm*, in *Fris. Acad. propositæ*. *Fran. Aeg. Radaeus*, 1609, 4°. ongepagineerd. Opgedragen aan de Staten. 227.

— Het zelfde werk, *ed. quarta et multis locis aucta, emendata; cum Diatyposi Annot. sel. ad varia Juris loca*. *Fran. Dan. Johannides* *Bibl. Typis Fr. Heinsii*, 1622, 4°. ongep. (blad A—Fff en a—f). 228.

Hier vóór staat eene lijst van de namen der 24 eerste Respondenten, onder welke verscheidene uit *Leeuwarden*, en opdragt aan *Gedeputeerde Staten*.

Vele schrijvers gewagen met hoogen lof van de grondige regtskennis van *FABER* (eigenlijk *TJOMME RIEMERS SMIT* geheeten), die, in 1578 uit burgerouders te *Leeuw.* geboren, in 1607 *Hoogleeraar* werd te *Franeker*, waar hij reeds in 1623 overleed. De *Wal*, 46 en 214, noemt hem zelfs een, voor zijn tijd, „volmaakt regtsgeleerde.”

HERO AB INTHEEMA, *Icti. Q. Fris.-Nassov. exercitus Censoris militaris, Circa gentilitias familiarum domos, etc. Disquisitio Iuridica (Responsum Primum) pro D. Georgio à Lyavekema contra Nobil. Camsteranos à Senatv Fris. Prov. in commodum præfati D. Lyaucuma decisa etc.* *Leov. exc. Abr. Radævs*, 1619, 4°. 288 bl. — *Responsum Jur. Secvndvm, pro maturandâ Phris. sup. Cur. sententiæ executione, adversus frivolas Camsteranorum exceptiones*. L. 1618, 36 bl. — *Responsum breve Tertium, et Postremum, hac in executionis causa Laucumana contra D. nin. Camsteranos*. L. 1618, 14 bl. en 59 bl. *Carmina et Epigramata H. ab I.* met portret, verzen van de *Proff. S. Amama* en *H. Rhala* en opdragt aan *Paltsgraaf Frederik V.* 229.

Omstreeks 1576 geboren, was hij eerst hier *Krijgsraad* van *Graaf Willem Lodewijk* en daarna *Bibliothecaris* en *Secretaris* der *Hoogeschool* te *Franeker*, waar hij na 1624 overleed. Deze *twistschriften* bevatten tevens vele, ook oud-Friesche, *familiestukken* en *historische bijzonderheden*. Zie de *Wal*, 41 en 158; *Vriemoet*, 883; v. d. *Aa*, B. W. IX 26.

MARCUS LIJCKLAMA & NYEHOLT, de Inuenda rei aestimatione liber commentarius ad C. Vinum 22. ff. de reb. credit. etc. (1^e druk Fran. 1610.) Leov. I. I. de Fries, 1644, kl. 12°. 360 bl. 230.

— Benedictorum libri IV. Aduersus Male-dicta et Errores circa actiones etc. Lugd. Bat. Elzev. 1617, kl. 8°. 720 bl. Opgedragen aan den Keurvorst Frederik V; met lofverzen van H. Bouricius en H. Rhala. 231.

Omstreeks 1570 geboren en te *Leeuw.* opgeleid, had hij reeds in 1604 zijn roem als uitstekend regtsgeleerde zóó gevestigd, dat hij tot Hooglectraar te Franeker werd be-roepen, hewel hij in 1610 daarvan afstand deed, Grietman van Oost-Stellingwerf werd en in vele staatkundige betrekkingen geraakte, zoodat zelfs de republiek van Venetië hem tot Ridder van St. Marcus benoemde. Ook zijne overige geschriften worden met hoogen lof vermeld door Huber en de Wal, 45 en 208; Scheltema, St. Ned. II 42; van Sminia, 393.

DOMINICUS VAN ARUM of ARUMÆI FRISII, Disputationes ad Præc. Pand. et Codicis leges, Consuet. Feudales, quatuor Inst. libros etc. Jenæ, 1620, 4°. 1180 bl. 232.

— Discursus Academici de Jure Publico, in quibus de Imperatoris, Regis Romanorum electione et potestate etc. Jena, 1620—23, 4°. 5 vol. die ook aan verschillende vorstelijke personen zijn opgedragen. 233.

Zeer uitvoerig zijn de Wal, 43, 199—208, en vele andere schrijvers over het leven en de talrijke geschriften van dezen vermaarden regtsgeleerde, die, in 1579 te *Leeuw.* geboren, te Franeker, Oxford en Rostok studeerde en van 1605 tot aan zijn dood in 1637 Hoogleeraar was te Jena, waar hij een der eersten was, die het Deutsche Staatsregt doceerde.

JOANNES & SANDE, Decisiones Frisicae, sive Rerum in svprema Fris. Curia Iudicatarum, libri V. Leov. I. Ianssonius Frisius, 1635, 4°. 721 bl. 234.

De eerste druk, opgedragen aan de Staten en met eerdichten van M. van Vierssen, H. Bouricius en B. Schotanus er voor, benevens een titelplaat, waarop de groote Raadzaal van het Hof in de Kanselarij is afgebeeld. Eene vertaling van deze verzameling der belangrijkste vonnissen van het Hof, welke tot verklaring van het Friesche regt konden strekken, kwam drie jaren later uit.

— Het zelfde werk, 10^e druk, Amsterd. 1698, 4°. 336 bl. 235.

— Vijff Boecken der Gewysder Saecken voor den Hove van Vriesland. Leeuw. Hans Willemsz. Coopman (1638) 4°. 783 bl. 236.

— Het zelfde werk, 2e druk. Leeuw. Sydtse Rinnerts, 1652, 4°. 625 bl. Beide met fraai portret naar W. de Geest door S. Savry, met lat. onderschrift en nederd. lofdicht van Dr. P. BAARDT. 237.

Ook voor de geschiedenis zijn vele dezcr sententiën van belang.

J. à SANDE, Ad Titulum Digestor. de Diversis Regulis Juris antiqui Commentarius, etc. Leov. J. Jansonius, 1647, 4°. 241 bl. Met voorberigt van J. J. WISSENBACH, Hoogleeraar te Franeker. 238.

— Het zelfde werk, ed. secunda, aucta et emend. à D. BERN. SCHOTANO, Jur. Proff. primar. in Ac. Lugd. Bat. L. B. 1652, 24°. 580 bl. 239.

— Opera Omnia Juridica, cont. I. Decis. Cur. Frisiæ. II. Tract. de Actionum Cessione, et Prohibita rerum Alienatione. III. Comm. ad tit. de Reg. Juris. Ed. aucta et emend. DOMINICUS à FEENSTRA, (dum viv.) Adv. cel. sen. — Gron. Dominicus Lens, 1681 en 83, 4°. 418, 119 en 205 bl. Met ander portret en onderschrift, benevens lofdicht van H. Neuhusius van 1664. Door den uitgever opgedragen aan het Hof. 240.

In 1568 te Arnhem geboren, werd VAN DE SANDE in 1597 Hoogleeraar te Franeker en in 1604 Raadshcer in het Friesche Hof, waarvan hij bij zijn overlijden in 1638 president was. In 1618 was hij lid der Synode en een der regters van Oldenbarneveld. Vriemoet, 93. Reeds vroeger verschenen zijne verzamelde werken met die van zijn broeder, als:

— Opera Omnia Juridica JOANNIS & FREDERICI à SANDE Jurisc. clar. quorum primus in sup. Fris. Curia Preses, alter in civ. Arnhemensi Consul, cum Addit. et Elucid. I. Burgers, L. Goris, Arnoldi, Schotani, al. Antwerp. 1674. fol. 241.

Van dit werk, hetwelk eene grootere afbeelding van de gehoorzaal der Kanselarij te Leeuw. op den titel heeft, verscheen in 1721 te Brussel eene dergelijke uitgaaf, bezorgd door L. F. Christijn.

HERO à SCHINGEN, Frisii Icti, Paratitla: ofte korte Begrijp over het Corpus Iuris. in Nederl. Tale enz. Leeuw. Dirck Alberts, 1635, 201 bl. — Procurator ende der Rechten begin, in Ned. Tale door t' Samensprekinghe van drie personen. Leeuw. D. Alberts, 1635, ongepag. Daar achter: Het stichtigh ende vermakelijck Proces van Drie Ghebroeders, Edel-lieden, zijnde een Dronckaert, Hoer-eerder en Speelder, 136 bl. en Lofsang van Droncken Drincken, door H. Rulant, z. pl. 1635, kl. 8°. bijeen. 242.

— Corpus Iuris, ofte Kort Begryp van alle Titulen van de 48 Boecken Digest. Just. eertijds uytgegeven door H. à S. ende nu meer als een derden-deel vermeerdert, ende met Register versien. Delf Jan Pietersz. Waelpot, 1642, 24°. 276 bl. 243.

Zóó zeldzaam schijnen deze werkjes te zijn, dat de Wal zegt ze nooit gezien te hebben en alleen den titel vermeldt, terwijl hij van Schingen noemt: „scriptor obscuri nominis,” bl. 167. Uit de MS. Naamrol der Advokaten blijkt, dat hij reeds in 1598 werd

ingeschreven, en uit de voorrede en opdracht van beide geschriften, dat het laatste al in 1618 en het eerste in 1623 werd uitgegeven, zoodat dit herdrukken zijn. Voor dien tijd zijn zeer opmerkelijk de drie daar voor en achter geplaatste *Friesche rijmpjes* van den schrijver aan de lezers.

FRIESCHE FACKEL, Lichtende 't Recht der Revisen. Door PHOTIZUM MISOSCHOTT (Lichtgevende Duisternishater), Adv. Aen-ghesteecken op den eersten Januarij 1655. z. pl. 1655, 4°. ongepagineerd. (24 bl.) 244.

Dit geschrift (z66 zeldzaam, dat mij nooit een tweede ex. is voorgekomen) behandelt: dit belangrijke onderwerp op ernstige en luimige wijze, en wel in de Ned. taal, omdat o. a. „de Boeren hier te Lande (buyten Oorlogh in weelde levende) seer tot Pleyten ghenegen zijn, en opdat de Volmachten ten Lands-dage, schoon noch soo bot, hier door eenighsins kunnen werden geleert, wat dingen de Revisen zijn,” enz. Of Foppe Tania of Foppe Tiara, beide in 1653 Advokaat geworden, of een ander onder dezen pseudoniem schuilt, blijft eene vraag. Achter dit doorgesloten ex. zijn gebonden de: Doleancen, by de Ingesetenen van Vrieslant inghebracht, Harl. 1627; Instructie van de regeringhe der Dyckx-saken van de vyf delen, van 1614, en de Staats-resolutie over de Judicature van Gedeputeerden en van 't Hof, van 1663.

JAN VAN VLIET, 't Recht van Successie volgens de Costumen der Stad ende Lande van Breda. Breda, 1666, 4°. 64 bl. Voorafgegaan door een Vertoogh ende Bewiis van 't Recht des Griffiers-ampt der Stad en Lande van Breda, tot onderscheid van de Secretarije aldaar, en daar voor gebonden: Ordonnantie ende Instrctie innehoudende den stijl ende maniere van procederen voor de Hooft ende Leen, midtsgaders de Schepenenbancken der Stadt Breda. 's Gravenhage 1606, 4°. 125 bl. en Ordonnantie van Furst Maurits van 1597, doorschoten en met Ms. aantekeningen. 245.

Reeds in 1830 heeft Mr. J. H. Hoeufft op mijne vraag omtrent dezen geleerden Griffier van Breda (meer bekend onder den naam van JANUS VLIETUS) geantwoord, dat zijn leven breedvoerig is beschreven in het Magazin Encyclopedique van Dec. 1806 en in de Dict. Biogr. van Michaud, en dat zijne werken zijn vermeld bij Foppens, Bibl. Belg. en in zijn Parnassus Lat.-Belg., gelijk er brieven van en aan hem voorkomen in Burman's Sylloge Epistol. en lat. verzen in v. Santen, Delic. Poeticae.

Daar nu onder die werken ook genoemd wordt de zonderlinge *Bredasche Almanak* van 1664, welken hij onder den naam van FOPPE KORST uitgaf en met Friesche Spreekwoorden en een opdracht, in het Friesch, verrijkte, benevens eene afbeelding van de Oldehoof te *Leeuwarden*, zoo is het zeer waarschijnlijk, dat deze stad zijne geboorteplaats is geweest, gelijk uit een nader onderzoek moge blijken. Zie ook Hoeufft, Oud-Friesche Spreekwoorden, Voorrede III en Leeuw. Cour. 1843, No. 1. Hij is niet door de Wal vermeld.

Ook in dit geschrift over de Successie geeft hij aan zijne zucht om te etymologiseeren uit verschillende talen toe, en haalt hij telkens aan de oud-Friesche regten, keuren en wetten, „die, zegt hij, den Hoogh-geleerden Heer *Franciscus Junius* mij vriendelijk medegedeelt heeft.”

ULRICUS HUBER, de Jure Civitatis libri tres. Fran. Joh. Gyselaar, 1684, kl. 8°. (1^e druk 1672) Editio, plus tertiâ parte, nova. 607 bl. Opgedragen aan Prins Hendrik Casimir. 246.

Dit beroemde geschrift is later bij herhaling, ook buitenlands, herdrukt, daar Huber de eerste was, die het algemeen Staatsregt, afgescheiden van de Staatskunde, in geschriften en lessen behandelde.

— Beginselen der Rechtskunde gebruikelijk in Frieslandt. Leeuw. Hero Nauta, 1684, kl. 8°. 578 bl. en aanteeck. 247.

Door dit nuttige geschrift, met belangrijke opdracht aan Prinses Albertine Agnes, trachtte de schrijver te voldoen aan de behoeften van „den geenen, die geen Latijn hebben geleert.” De bijval, dien het vond, spoorde hem aan tot den volgenden uitvoeriger arbeid, ook omdat de commissie, die hij van den Lande had, medebragt, „om niet alleen het Latijnsche, maer ook het *Friesche Recht* met schrijven te verlichten.”

— Heedensdaegse Rechts-geleertheit, soo elders, als in Frieslandt gebruikelijk. (Eerste druk) Leeuw. Hero Nauta, 1686, kl. 4°. 2 dln. 688 en 542 bl. 248.

— Het zelfde werk. Twede druk, verbeterd en vermeerdert. Bij den zelfden, 1699, 4°. 249.

Latere herdrukken van dit algemeen geachte werk verschenen in 1723, 1728, 1742 en 1768.

— Prælectiones, I Juris Civilis sec. Inst. Just. II Juris Romani et Hodierni ad Pandect. III Jur. Rom. ad libr. post. Pand. Ed. secunda. 3 vol. Fran. L. Strick, 1700 en 1701, 4°. Het 1^e dl. is in 1678 opgedragen aan Prins Hendrik Casimir. Het werk is in Duitschland bij herhaling herdrukt. 250.

Deze wereldberoemde regtsgeleerde, door de Wal, 50 en 253, breed vermeld en „magnum jurisprudentiæ lumen” genoemd, werd geboren in 1636 te Dokkum, opgeleid te Leeuw. en in 1651 als 16jarige knaap gezonden naar Franeker, waar hij reeds zes jaren later benoemd werd tot Hoogleeraar in de staatk. geschiedenis en welsprekendheid en in 1663 in de regten. In 1679 tot Raadsheer verheven, hervatte hij in 1682 echter zijn professoraat, dat hij met grooten roem tot aan zijn dood in 1694 waarnaam en intusschen talrijke geschriften uitgaf, opgenoemd bij Vriemoet, 465. Zijn zoon was

ZACHARIAS HUBER, Observationes rerum Forensium ac notabilium, in supr. Fris. Curiâ judicatarum. Leov. Henr. Halma, 1723, 4°. 451 bl. Pars alt. 1727, 430 bl. 251.

In 1669 te Franeker geboren, volgde hij zijn vader in 1694 als Hoogleeraar op en was van 1716 tot aan zijn dood in 1732 te Leeuw. Raadsheer in het Hof. Vriemoet, 711; de Wal, 55, 297.

De Decisien van het Hoff van Frieslandt: vergadert door **GAIJUS NAUTA**,

Raad Ord. Vermeerdert door **ANTHONIUS KANN**, Procureur Ger. Leeuw. A. Ferwerda enz. 1779, 4°. 436 bl. 252.

G. NAUTA was Raadsheer van 1636—45 en A. KANN Procureur-Gen. van 1659—79, wier aantekeningen, om haar belang, eerst eene eeuw later werden uitgegeven.

JACOBUS VOORDA, ad Legem Falcidiam comment. acc. Diss. de Legato partitionis. Harl. Folkert van der Plaats, 1730, kl. 8°. 464 bl. Opgedragen aan Curatoren der Franeker Akad. gelijk het volgende aan die van Utrecht. 253.

— Interpretationes et Emendationes Ivris Rom. acc. Oratio pro Decretalibus Pontificum Rom. Epist.-Traj. 1735, kl. 8°. 201 en 45 bl. 254.

Deze beroemde regtsgeleerde, in 1698 te Harlingen geboren, was van 1718—23 Advokaat te *Leeuw.* en vervolgens eerst Lector en daarna Hoogleeraar te Franeker en sedert 1730 Hoogl. te Utrecht, waar hij in 1768 overleed. Zijn oudste zoon was

BAVIUS VOORDA, de Crimineele Ordonnantien van Koning Philips, van 1570, naar de oorspr. drukken met Aanteekeningen en eene verhand. over het verstand van deze ord. op den stijl van procedeeeren in crim. zaaken. Leyden 1792, gr. 4°. 74 en 504 bl. Met Portret en beroemd bijschrift van Jan de Kruyff. 255.

In 1729 te Franeker geboren, was hij van 1751—55 Advokaat te *Leeuw.* en daarna Hoogleeraar te Franeker en sedert 1765 te Leiden, waar hij 1799 overleed. Zijn broeder JOHAN HENRIK V. van 1756—57 Advokaat te Leeuwarden en daarna Jur. Prof. te Utrecht en Franeker, stierf alhier in 1814. Zie de Wal, 65, 378; *het geslacht Voorda*, door Mr. J. H. Bucker Andreae in den N. Friesche Volks-Alm. 1865, 78, en omtrent den derden broeder GERARD JACOB V. No. 125 hier vóór.

GERLACUS SCHELTINGA, over R. HOGERBEETS, van het aanleggen en volvoeren der Processen voor de respectieve Hoven van Justitie in Holland. Ms. kl. 4°. Met Voorreden over het leven van H. en bijgevoegden orgineelen druk der Sententie van Hogerbeets. 's Gravenhage 1619. 256.

Gerlach Scheltinga, een broeder van Theodorus (zie No. 87), in 1708 te *Leeuw.* geb. werd in 1731, nog student zijnde, als Hoogleeraar te Deventer en in 1738 te Leiden beroepen, waar hij in 1765 overleed. Siegenbeek, Gesch. der Leidsche Hoogeschool, II Toev. 193; Stamboek van den Frieschen Adel, II 217; Fr. Volks-Alm. 1859, 38; de Wal, 365, waar zijne overige werken genoemd worden.

DOMINICUS HAMERSTER, Naukeurige en duidelyke Verklaring over de Statuten, Ordonnantien, Reglementen en Costumen van Rechte in Frieslandt. Leeuw. A. Ferwerda, 1° dl. 487 bl. 1743; 2° dl. 362 bl. 1745; 3° dl. uitg. door ULRICH JAN HUBER, Advocaat, 490 bl. Fran. D. Romar, 1783, gr. 4°. 257.

Voor dit laatste deel is een levensberigt van den S. die, in 1689 geboren te *Leeuw.* gedurende 48 jaren Raadsheer in het Hof was en in 1774 overleed. Zie de Wal, 302.

WIL. FR. SCHRATENBACH A BURMANIA, Tractatus jur. publ. de Jure Comitiorum Frisicorum. Fran. J. Brouwer, 1751, 8°. 232 bl. 258.

De S. in 1729 geboren op Juwsma-state te Ferwerd en aldaar overleden in 1805, was vele jaren Ontvanger-Generaal van de Floorenen in Friesland te *Leeuw*.

Observationum Juris Rom. libr. II, quas sub praes. v. cl. Herm. Cannegieteri inter commil. defendet **PETRUS BRANTSMA**, 11 Martii 1772, 229 bl; en daarachter: H. CANNEGIETERI, Observ. Jur. Rom. liber primus. Fran. G. Coulon, 1768, 4°. 208 bl. 259.

In 1751 te Dokkum geboren, muntte B. weldra zóó zeer als regtsgeleerde uit, dat hij reeds in 1780 tot Raadsheer werd verkozen; hij overleed in 1788. Zie de Wal, 420; v. d. Aa, Biogr. Woordb. II 1200.

SIMON BINCKES, Ulrik Hubers Beginzelen der Regtkunde in Friesland nu overgebracht op het nieuwere Statuaire regt, met aantekeningen opgeheldert. Twee deelen, 816 bl. Leeuw. A. Ferwerda, 1774, 75, kl. 8°. 260.

— — Verklaaringe van de Statuten, Ord. enz. in Friesland, of 's Lands Ordonnantie. Leeuw. G. Tresling, 1785 en 86, 8°. 4 dln. 3 bdn. 261.

Dit verdienstelijke werk bevat den tekst der Lands Ordonnantie van 1728 of het toenmalige statuaire regt, met ophelderingen en latere plakkaten, benevens een uitvoerig register.

De S. geboren in 1731 te Stavoren, was eerst Secretaris en Burgemeester dier stad, daarna van 1771—83 Raadsheer, vervolgens Secretaris van 's lands Rekankamer en overleed alhier in 1786. Zijne vrouw was de eenige dochter van Prof. H. Venema. Zie No. 104 hier vóór; de Wal, 305.

ENNIUS HERMANNUS BERGSMA, de Antiqua et Hodierna Frisiorum Regiminis forma. Spec. jur. publ. Fris. Fran. G. Coulon, 1779, gr. 4°. 111 bl. Met zes lat. lofverzen van J. A. Nodell, S. Gratama, H. P. Waardenburg en anderen. 262.

De S. van dit belangrijk overzicht van den toenmaligen Regeringsvorm van Friesland was in 1755 geboren te Dokkum, werd Advokaat, Pensionaris van Leeuw. Ammunitie-meester-generaal dezer provincie en in 1804 Raad in den Hove. Nadat hij in 1811 Raad in het Keizerlijk Gerechtshof te 's Hage was geworden, werd hij in 1813 als Commissaris-Generaal ter bevordering der omwenteling naar Friesland gezonden. Hij overleed in 1828 als lid van het Hoog Gerechtshof te 's Hage. Zie v. d. Aa, Biogr. Woordenb. II 403; Friesland in 1813, 93.

JOHANNIS BEUCKER, Senioris, Proc. olim. Gener. Decisiones Curiae Frisiacæ. Rec. SIMON COCQ. Leov. G. Tresling, 1780, 4°. 371 bl. 263.

De oudste JOH. VAN BEUCKER, geboren te *Leeuw*. in 1650 en aldaar overleden in 1723, was zeer geacht Procureur-Generaal van 1679—1704, toen hij werd opgevolgd door zijn zoon, van den zelfden naam, overleden in 1742. De Wal, 130; Stamboek, II 220. De uitgever SIMON COCQ, een Overijsselaar, was van 1789—95 Raadsheer in het Hof.

(Petrus Wierdsma) Oude Friesche Wetten met eene Nederd. vertaaling en ophelderende aantekeningen voorzien. Campen en Leeuw. J. A. de Chalmot en J. Seydel (1782 en 1788), 2 stukken, 404 bl. gr. 4°. Hier achter een Ms. beredeneerd Register op den tekst en aantt. door W. E. en een los Register van de hierin verklaarde woorden, door Mr. J. H. Beucker Andreaë. Het beloofde 3^e Stuk met breedvoerige Inleiding enz. is, tot groote schade der wetenschap, nooit verschenen. 264.

Dit onschatbaar werk, bevattende de Westerlauwersche Landregten enz. is de vrucht van veeljarige studiën van een man, die, zich zelve geheel gevormd hebbende, in zijn tijd niet enkel als de geleerdste taal- en oudheidkundige, maar ook als de grootste regtsgeleerde geacht werd, en die gedurende zijne lange loopbaan als Notaris, Auditeur-Militair, Secretaris van het provinciaal bestuur enz. de vraagbaak was van allen. In 1729 te *Leeuw.* geboren en in 1811 aldaar overleden, blijft zijne vereerde nagedachtenis onder ons voortleven en is die gehuldigd door de Wal, 69, 412, door mij en door Halbertsma in de *Vrije Fries*, VIII 1 en IX 301. Met zijn naam gaf hij alléén uit:

PETRUS WIERDSMA, Verhandeling over het Stemrecht in Friesland. Leeuw. H. Post, 1792, 8°. 244 bl. 265.

Dit geschrift, door Mr. A. van Halmael Jr. altijd WIERDSMA's *gouden boek* genoemd, getuigt van eene uitstekende kennis van het Friesche staatsregt en is, ook wat den vorm aangaat, een model van grondige en heldere bewerking.

— Verbalen der handelingen van de Commissie, bij besluit van het uitvoerend Bewind der Bataafsche Republiek den 28 September 1798 benoemd tot het vervaardigen van een Burgerlijk en Lijfstraffelijk Wetboek, loopende in 91 sessiën tot 1804, met correspondentie van 1807. Daar vóór eene lijst van stukken, door WIERDSMA over deze zaak teruggezonden. HS. in fol. 266.

— Memoriën van de Crimineele Commissie over de opneming van punten in het Civile Wetboek, met de Consideratien van de Amsterd. leden, van Mr. C. H. GOCKINGA en P. WIERDSMA, 1800. HS. in fol. 267.

— Ontwerp van een Lijfstraffelijk Wetboek. Met alphab. register. HS. in folio, 266 bl. 268.

— Reglement van Krijgstugt of Crimineel Wetboek voor de Melitie van den Staat, zijnde een Publicatie van het Uitvoerend Bewind der Bat. Rep. dd. 26 Junij 1799. Leeuw. D. v. d. Sluis, 4°. 60 bl. 269.

De belangrijkheid van dezen arbeid van Wierdsma, welke gedurende elf jaren kracht van wet behield en van 1813—15 op nieuw verkreeg, is vooral aangetoond door Mr. J. A. ten Holte in zijne Diss. over de regtsvordering in militaire strafzaken, Gron. 1838, bl. 18. Zie de *Vrije Fries*, VIII 14.

Mr. **WILLEM BERNARDUS BERGSMA**, Eenige Gedagten, waarom een Erfgenaam uit het bloed meerder begunstigd word dan een Erfge-

naam uit een testament. Leeuw. A. Jeltema en J. Seydel, 1794, 8°. 31 bl. 270.

De S. een zoon van E. H. B. No. 262, geboren te Dokkum in 1760, was Lands Advokaat en Fiscaal-Generaal der provincie en overleed hier in 1820. Hij was de vader van Ds. THEOD. PAULUS B. No. 184 en van den Hoogleraar CORN. ADR. BERGMA.

Mr. **GABINUS DE WAL**, Leov. Fris. Disp. Phil.-Jur. de Conjunctione Populorum ad pacem perpetuam. Gron 1808, 8°. 130 bl. Met lofverzen van H. de Wal, H. Heppener, T. van Swinderen, B. H. Lulofs, B. H. Steringa Kuijper en P. Bosscha. 271.

— De uitbreiding der Wetenschappen en de verbetering der Kunsten heilrijk voor de burgerlijke maatschappij. Bekroond door de Maats. tot nut van 't algemeen. Amst. 1817, 235 bl. 8°. 272.

— Oratio, qua inquiritur: an turbatae Reipublicae et oppressae Libertatis, quae viximus, tempora, juri et justitiae profuerint. Leov. J. W. Brouwer, 1816, 59 bl. en afdruk uit de Ann. Ac. Gron. — Oratio de historia Iuris Criminalis, errorum humani ingenii teste, prudentiae civilis magistra. Gron. 1822, 53 bl. — Oratio de Philosophica Iuris doctrina, hac nostra aetate multis iniuste contenta. Gron. 1827, 32 bl. — Oratio de vinculo, quo Poesis Iuri Legibusque coniuncta est. Gron. 1829, 27 bl. gr. 4°. 273.

De eerste dezer oratiën werd gehouden bij de aanvaarding van het Professoraat aan het Rijks Athenæum te *Franeker*, de tweede bij die aan de Hoogeschool te *Groningen* en beide laatste bij de overdragt van het Rectoraat aldaar.

— Oratio de claris Frisiae Jureconsultis. Dicta Fran. 1818. Accedunt Annotationes de Vita, Fatis ac Scriptis Jureconsultorum. Leov. J. W. Brouwer, 1825, 8°. 75 en 468 bl. 274.

Dit onschatbaar werk is evenzeer een monument voor de eer van Friesland in dit vak van wetenschap als van de historische en bibliographische kennis des schrijvers. Het is opgedragen aan zijn vrienden Mr. M. Siderius, Prof. S. Gratama en Mr. D. H. Beucker Andreæ.

— Over den invloed van Wetboeken in de taal des lands op de wetenschappelijke beoefening van het regt. Gron. 1820, 8°. 117 bl. Met twee Bijvoegsels, 222 bl. 275.

— Dictata: de Jure Criminali, 434 bl. — Id. Encyclopaedia et Methodologia Juris, 1825—26, 483 bl. — Id. Jus Publicum, 470 bl. — Id. Jus Gentium, 267 bl. in 3 banden 4°. 276.

— De voordeelen der Burgerlijke Maatschappij boven die van den Natuurstaat, en die der Nederlandsche boven die van andere volken. Bekroond door de Maats. tot nut van 't alg. Amst. 1829. 8°. 140 bl. 277.

Mr. **G. DE WAL**, Verdediging der moederlijke beschikkingen, of onderzoek, of eene Grootmoeder, het beheer der goederen, — aan een ander mag opdragen. Pleitrede. Fran. 1830, 8°. 188 bl. 278.

— Prijsverhandeling over het bestaan, den aard, en de behandeling van het Natuurregt; bekroond door het Kon. Instituut. Amst. 1833, gr. 4°. 349 bl. 279.

Te *Leeuw.* in 1785 geboren en door Slothouwer opgeleid, had DE WAL zich tot een uitstekend regtsgeleerde gevormd, toen hij, na hier eerst Notaris en Regter geweest te zijn, zich in 1816 te Francker en 1821 te Groningen tot het hooger onderwijs zag geroepen en voortreffelijke leerlingen kweekte. Hij overleed in 1833. Zie Mr. M. S. Gramata, Schets van zijn leven en verdiensten. Gron. 1834.

WOPKE WOPKENS BROUWER, Leov.-Fris. Iur. Cand. in Ac. Lugd. Bat. Comment. ad quaest. de Doctrina Iuris, quo Romani, impuberibus aut inconsultae aetati adolescentum, prospicere studuerunt etc. Quae praem. reportavit. (Traj. ad Rh. 1822) 8°. 201 bl. 280.

Mr. **THEUNIS HAAKMA TRESLING**, Verhandeling over het Recht van Beklemming in het dep. Groningen. Ald. 1805, 150 bl. — Memorie van Regte, over de ontzetting van eigendom bij beslag, — bijzonder op eene beklemde plaats. Uitgegeven door Mr. H. Nienhuis. Gron. 1823, 59 bl. 8°. 281.

Deze geachte regtsgeleerde, in 1769 geboren te *Leeuw.*, was gedurende 36 jaren Advokaat en Procurcur te Groningen, waar hij in 1828 overleed. Prof. H. W. Tijdeman gaf van hem een levensbericht in de Hand. van de Maats. der Letterkunde te Leiden, van 1863, gelijk Mr. A. Telting in die van 1856 van

Mr. **DAAM FOCKEMA**, Proeven betrekkelijk de Staats-huishouding in Nederland. Leeuw. J. W. Brouwer, 1824, 74 bl. 8°. 282.

Geboren te Dokkum in 1771, was de S. als Notaris, Raadsheer en lid van de 2e Kamer der Staten-Generaal zeer werkzaam en geacht, totdat hij hier in 1855 overleed.

G. **HUFELAND**, Verhand. over den eigenaardigen geest van het Romeinsche regt in het algemeen, en met betrekking tot de hedend. wetgeving en regtsgeleerdheid. Vertaald en met aanm. door Mr. **C. C. C. WARMOLTS**. Leeuw. H. C. Schetsberg, 1827, 104 bl. 8°. 283.

De vertaler, in 1792 geboren te Ooster-Nieuwland, was van 1818 tot aan zijn overlijden in 1857 zeer geacht Procureur te Leeuwarden.

Mr. **TJITSE VAN DER FEEN**, Advokaat te Amst. Repertorium, of Alphabetisch Register der zaken, vervat in het Burg. Wetboek, Wetboek van Koophandel, Wetboek van Strafvordering en de wet op de Regt. Organisatie. Amst. 1837 en 38. 3 st. 24°. 155, 127 en 75 bl. 284.

- Mr. **GERRIT LOLKES JANSMA VAN DER PLOEG**, Advokaat te Amsterdam, Studiën van Wetten en Regtspraak in Nederland. 's Hage en Amst. 1846, N°. 1. 8°. 134 bl. 285.
- JOHANNIS WYBRANDI TROMP**, Lekk.-Fris. Jur. Cand. L. B. Commentatio, Digestorum seu Pandectarum partium quatuor priorum ex codicibus rescriptis illustrationem continens, in cert. lit. civium Ac. Belg. praemio ornata. Lugd. Bat. 1836, gr. 4°. 128 bl. 286.
- Mr. **J. W. TROMP**, Advokaat te Leeuw. Verslag der vervolging van den Heer D. G. WIJNDELS, behelzende zijne regtvaardiging als Administrerend Kerk- en Pastorijvoogd van Ængwirden. Leeuw. G. T. N. Suringar (1849), 8°. 268 bl. 287.
- Portefeuille met kleinere Staatkundige en Regtsgeleerde Geschriften van Mrs. T. HAAKMA TRESLING, M. P. D. VAN SYTZAMA, M. v. PUTTKAMMER, B. ALBARDA, W. W. BUMA, J. VAN DER VEEN, J. W. TROMP, A. VAN DER LAAN, HERMAN ALBARDA, I. TELTING enz. 288.
- PAULUS WILLEM HENRICUS VAN SONSBEECK**, de Woeker in betrekking tot staatshuishoudkunde en wetgeving. Akad. proeve. 's Hage 1849, 137 bl. 8°. met Theses, 12 bl. 289.
- MARC WILLEM DU TOUR VAN BELLINCHAVE**, Geschiedenis der Regtsmagt van Gedeputeerde Staten, sedert 1581. Proefschr. Utr. 1859, 122 bl. 8°. 290.
- AUKE BLOEMBERGEN**, over Papier aan toonder. Ac. pr. Leiden, 1861, 107 bl. 8°. 291.
- LAMBERTUS WILLEM VAN KLEFFENS**, over de Bedingen bij hypotheek, waaraan de wet bijzondere kracht heeft toegekend. Akad. proefschr. Gron. 1861, 112 bl. 8°. 292.
- WILCO JULIUS VAN WELDEREN RENGERS**, Beschouwingen over het verband tusschen het Burgerlijk regt en de Staathuishoudkunde. Ac. pr. Utrecht, 1861, 120 bl. 8°. 293.
- TIETE VAN HETTINGA TROMP**, over de verwerping eener erfenis ten nadeele der schuldeischers. Ak. pr. Leiden 1861, 72 bl. 8°. 294.
- PETRUS JOHANNES VAN BEIJMA**, de vergoeding der schade, ontstaande uit het niet rigtig overkomen van Telegrammen. Acad. pr. Leiden, 1862, 80 bl. 8°. 295.

BINNERT PHILIP VAN HARINXMA THOE SLOOTEN, over het Strafbeding bij verbindtenissen, naar het Ned. Burgerlijk regt. Ac. pr. Leiden 1863, 127 bl. 8°. 296.

SIBLE GILIAM WIERSMA, Bijdrage tot de leer der overdragt van Schuldvorderingen. Ac. pr. Leiden 1863, 231 bl. 8°. 297.

STEWART JEHN DU TOUR VAN BELLINCHAVE, het Constitutioneel Koningschap. Ac. pr. Utr. 1861, 150 bl. 8°. 298.

Vijftien Bundels vroegere **Dissertatiën** en **Theses** van **Leeuwarder Regtsgeleerden**.

A. Wig. Vtringa, 1678; Th. Nauta, 1683; Agg. Hamerster, 1684; Sibr. Hartius, 1687; Joh. v. d. Heuvel, 1688; Jac. Eppinga, 1689; Joh. R. Kutsch, 1690; H. L. v. Haersma, 1693; S. Boccama Viglius, 1693; Mein. a Dotingh, 1694; Eco Scheltinga, 1695; Joh. Wielinga, Tob. Gutberleth W. F. 1697; Wig. Dotingh, Th. Tadema, 1699; allen te Franeker verdedigd en, even als vele der volgende, met Lat. en Ned. lofverzen er achter. kl. 4°. 299.

B. Sixtus Inia, Fran. 1705; Dom. Balck, Leiden, 1706; Fedde van der Sluis, Sam. Æstwarda, F. 1706; Paul. van Ghemmenich, Bart. van Nysten, F. 1712; Willh. v. Vierssen, Sixt. Acronius, F. 1714; Petr. Velsen v. Nysten, F. 1715; Nic. Arnoldi, F. 1716; Neh. Vegilin van Claerbergen, L. 1718; Ayzo Boelens, F. 1719; Sibr. Reen, F. 1722; Ep. Wielinga, F. 1725; Joh. Sakema v. Haersma, Gron. 1730; Saco Herm. v. Idsinga, F. 1736; Ulr. Herm. Huber, G. 1746; B. Voorda, Utr. 1751; Barold Arnoldi, F. 1752; G. Acronius, U. 1755; J. H. Voorda, U. 1756; Fred. Phil. Vegelin v. Claerbergen, F. 1757; Vinc. v. Glinstra, F. 1758; Jac. Boreel v. Haersma, G. 1759. gr. 4°. 300.

C. E. S. v. Burmania Rengers, F. 1761; Fred. Hess. v. Burmania, F. 1763; Ev. Keyert, Ph. Snoek, F. 1766; D. v. d. Haer, F. 1768; Joann. Ruardi, Lamb. Pierson, F. Duco Gerrold Rengers, G. 1769; Th. Tadema, H. W. v. Aylva, M. Hettema, F. 1770; F. J. J. v. Scheltinga, G. 1771; Fr. Rinia v. Nauta, G. 1772; Regn. Car. Blom, G. Joh. v. Idsinga, Sim. Gerroltsma, F. 1773; Matth. Herm. Winterswijk, F., Joh. de Vries, G. 1774; Petr. Brantsma, L, Ulr. Jan Huber, Car. W. Coulon, F. 1775; U. Aylva Rengers, W. Fred. Schratenbach Rengers, G. 1776; Gysb. Anth. Nauta, Mein. Siderius, F. 1777; C. Schultz, F. 1778. gr. 4°. 301.

- D.** Idserd Æbinga v. Humalda, F. 1780; G. T. Suringar, F. 1781; Fr. Canter v. Idsinga, Hard., Mart. v. Vierssen, G., Hor. All. Hiddema v. Knyff, L. 1785; Benj. Aug. Bolman, F. 1786; Wilh. Henr. v. Sytzama, G. 1787; Dan. Herm. Reneman, G. 1788; Bocchus Slothouwer, F. 1789; Matth. Fred. Hoffman, F., Nic. Beekkerk, G., Otto Nic. Tholen, L. 1790; Bern. Buma, F. 1791; Just. Sjuk Gerr. Juckema v. Burmania Rengers, Hect. Liv. v. Haersma, F. 1793; Ev. Ep. Wielinga v. Scheltinga, F. 1794; D. C. F. Kratzsch, D. H. Beucker Andreae, Dom. Suringar, F. 1795; E. Jongasma, Petr. Wierdsma, F. 1796; D. Embderveld Ruitinga, F. 1797. gr. 4°. 302.
- E.** J. D. Wierdsma, L., C. W. A. v. Haersolte, H. 1804; J. D. v. d. Plaats, H. 1809; Vinc. de Swart, H. 1811; Eco Ypeij, J. H. J. v. Wageningen, G. 1813; A. J. de Jongh Persyn v. Nauta, Aug. G. Lycklama a Nyeholt, L. 1815; Cipr. J. v. d. Veen, L. 1818; — P. B. J. Vegilin v. Claerbergen, L. 1833; F. J. J. v. Eysinga, U. 1841; W. W. Kutsch, U. 1842; L. G. Bouricius, J. M. v. Haersma de With, U. 1845. gr. 4°. 303.
- F.** Daam Fockema, G. 1793; Abr. Chr. de Hertoghe Huber, G., J. Le Maire, F. 1796; A. A. van Andringa de Kempnaer, G. 1798; W. L. v. Vierssen, G. 1801; C. P. Feenstra, F. 1803; S. H. Roorda v. Eysinga, G., J. Tadema Wielandt, F. 1804; Fr. God. v. Lynden, L., Laur. D. Wartena, F., Ger. Sam. Brantsma, L. 1805; P. J. Metz, F. 1806; Lamb. Joh. Huber, F., Arn. Joh. Andreae, G. 1807. 8°. 304.
- G.** Binn. Ph. v. Eysinga, Nic. Fockema, G. 1807; Bav. Ant. v. Hijlckama, P. Fr. Martin, G. 1808; Idz. Eekma, F. 1809; Sj. Jac. v. Overveldt, N. v. Giffen, G. Bav. Gysb. Rinia v. Nauta, F. Bavius, T. S. Tromp, F. 1810; J. H. v. Boelens, F., H. M. Speelman Wobma, G., C. P. E. Robidé v. d. Aa, L., Joh. Vink Bavius, G. A. Avenhorn Rinia v. Nauta, F. 1811; Tj. Æ. Joh. v. Eysinga, G. 1812. 8°. 305.
- H.** Leon. Ypeij, G. L. Feijens, G. 1815; Idz. Fr. v. Eysinga, G. H. v. Knijff, Mont. Hetteema, G. 1817; J. G. v. Wageningen, U. H. Wielinga Huber, B. Albarda, G. U. A. Evertsz, F. 1819; B. Dorhout, G., Adr. Heringa Cats, L. 1820. 8°. 306.
- I.** Hobbe Baart v. Sminia, Gaj. Andreae, G. 1821; U. A. Evertsz, G., Wopke Wopkens Brouwer, L. 1822; Sjuk v. Welderen Rengers,

- C. Bergsma, W. C. S. v. d. Poll, U., W. W. Buma, Joh. Schik, U. Folkertsma, G., Cl. Gosliga, L. 1823; Edz. Regn. v. Welderen Rengers, O. R. v. Andringa de Kempnaer, L., G. I. F. ter Horst, G. 1824. 8°. 305.
- K.** A. T. R. Sixma v. Heemstra, J. Roorda, L., W. I. G. Sijpkens, C. F. Frisius Rinia v. Nauta, C. Albarda, D. de Blocq v. Haersma v. Sminia, G. 1825; C. Sleeswijk Vening, Alb. Telting, Ad. Ypeij, G. 1826. 8°. 308.
- L.** G. M. du Tour v. Bellinchave, L. Dorhout, G., Bern. Brouwer, L. 1827; G. Hiddema Jongsma, G., C. Wiersma, L. 1828; Gaj. Andreæ Pz, A. v. d. Laan, L. R. Salverda, G. 1829; Joh. Lamb. Huber, U., M. P. D. en D. J. A. v. Harinxma thoe Slooten, W. B. Buma, M. v. Heloma, G., H. J. de Carpentier, L. 1830. 8°. 309.
- M.** H. v. d. Kooi, G. 1831; C. L. v. Beijma, J. v. d. Veen, G. 1832; J. E. v. Panhuys, L., Æm. M. de Swart, B. H. v. d. Haer, G. 1833; C. M. A. Simon v. d. Aa, G. W. F. Lijeklama à Nijeholt, L., P. v. d. Veen, G. 1834; Jac. Dirks, S. W. H. A. v. Beyma thoe Kingma, J. M. v. Beyma, E. Roos v. Bienema, E. de Wendt, L., J. Zeper, G. 1835. 8°. 310.
- N.** O. R. Alberda v. Ekenstein, G. E. Le Maire, G., P. Brantsma, A. C. Wijkerheld Bisdom, J. C. G. Boot, L. 1836; S. W. Tromp, J. W. Tromp, J. Burmania v. Andringa de Kempnaer, L., P. A. V. v. Harinxma thoe Slooten, G. 1837. 8°. 311.
- O.** Ass. Quaestius, L., B. S. Stienstra, U. 1839; W. E. Engelen, J. Bieruma Oosting, J. H. Beucker Andreæ, U. 1840; E. de Wendt v. Sytzama, U. 1841; C. J. Speelman, Ep. Cats, L. 1842; C. v. Eysinga, L. 1843; R. Y. Warmolts, G. 1844; W. H. Suringar, U. 1845; W. Albarda, G. 1846; E. Jongsma, C. Wichers Wierdsma, G. 1849. 8°. 312.
- P.** J. de Wal Hz. L., D. Fockema, H. J. Albarda, G. 1850; H. R. Warmolts, G. 1851; E. Attema, L., G. v. Wageningen, G. v. Suchtelen van de Haere, A. Dorhout, G. 1852; J. G. W. H. v. Sytzama, B. Hopperus Buma, G., J. Minnema Buma, L. 1853; I. Telting, G. 1854; S. v. Haersma Buma, G. 1855; P. Wierdsma Schik, L. 1857; G. Buma, B. J. Buma, G. 1859; A. Looxma Ypeij, W. A. v. Sloterdijk, G. 1860; Suffr. de Swart, G. 1861. 8°. 313.

3. LETTERKUNDIGEN.

Tragoediae Sophoclis quotquot extant carmine Latino redditæ **GEORGIO RATALERO** in svpremo apvd Belgas Regio senatu Mechliniæ Consiliario, et libellorum supplicum Magistro, interprete. Secvnda editio. Antverpiæ, G. Siluij, 1576, post 8°. 486 bl. wier slot is gedateerd Brux. May 1553. De tekst is gedrukt in cursyf. Met opdracht aan Fred. Perenot, Heer van Champagnay etc. benevens lofverzen en brieven er voor en achter. (De eerste druk kwam in 1570 uit.) 314.

GEORG RATALER, in 1528 te *Leeuw.* geb. en verder te Utrecht opgeleid, verwierf als letterkundige zoowel als regtsgeleerde veel roem; hij was eerst Raadsheer te Atrecht, daarna lid van den Hoogen raad te Mechelen en overleed in 1581 als voorzitter van het Hof van Utrecht. Zie de Wal, 13, 29, 424; Burman, Traiectum erud. 277; Peerlkamp, de Vita Poët. Nederl. ed. alt. 126.

Euripidis Tragoediæ quæ extant. Cum Latina **GVL. CANTERI** interpretatione. Scholia doctorvm virorvm in septem Euripidis tragœdias, ex antiquis exemplaribus ab Arsenio Monembasiæ archiepiscopo collecta. Exc. (Genevæ) Pavlvvs Stephanvs, 1602, lex. 8°. 747 bl. pars altera 846 bl. in 1 band. 315.

Dit schijnt de 3e druk van dit werk te zijn, dewijl hiervan uitgaven bekend zijn van Antw. 1571 en Heidelberg 1597; de laatste is, even als de twee volgende geschriften, na des bewerkers overlijden in 1575 uitgegeven.

Aeschyli Tragoediae VII. Opera Gvlielmi Canteri Vltraiectini. Antverpiæ, C. Plantini, 1580, 16°. 355 bl. met kerkelijke approbatie van 1570. 316.

Sophoclis Tragoediæ VII. Ex aduerso respondet Latina interpretatio, in qua verbum verbo reddidit **VITVS WINSEMIVS**. Carminum ratio ex Gvl. Cantero diligenter obseruata; additis eius in totum Sophoclem Notis. Heidelberg, H. Commelin, 1597, post 8°. 701 bl. met Griekschen en Latijnschen tekst, in cursyf. 317.

WILLEM CANTER, in 1542 uit een aanzienlijk geslacht te *Leeuw.* geb. en te Utrecht, waar zijn vader Raadsheer werd, opgeleid, woonde, na het bezoeken van vele buitenlandsche hoogeschoolen, meest te Leuven, en heeft zich als een zeer geleerd uitgever van klassieke schrijvers en als scherpzinnig criticus onder de letterkundigen beroemd gemaakt. Zie over hem en zijne talrijke geschriften, waarvan verscheidene bij herhaling gedrukt zijn: Suffr. Petrus, de Scriptoribus Frisiæ, 189; Burman, Traiect. er. 59; Peerlkamp, 101; Stamboek v. d. Frieschen Adel, II 26; de Chalmot, Biogr. Woordb. VI 24; v. d. Aa, B. W. III 119, waar bovenst. uitgaven niet of verkeerd vermeld zijn.

De hierin vermelde **VITUS WINSEMIUS**, van wien mij geene bijzonderheden bekend zijn, was vermoedelijk ook een Leeuwarder en de broeder van Hayo Pierius Winsemius, vader der twee Hoogleraren, vermeld b'j Vriemoot, 163, 293.

ELCIE EDOVARD LEON MELLEMA, Dictionaire ov Promptvaire Francois-Flameng, tres-ample et tres copieux: De nouveau composé, corrigé et enrichi presque d'une infinité de Vocables, Dictions, Sentences, Gnomes ou Phrases tres-elegantes et tres-necessaires. a Rotterdam, chez Iean Waesbergue, 1602, 4°. z. pag. Met opdracht, dd. 24 Aug. 1592, (toen de 1° druk zal verschenen zijn) uit Leiden aan de Regeering van Haarlem, waar hij vroeger woonde, toen hij haar ook zijn „premier Dictionaire Flameng François” had opgedragen. 318.

— Het zelfde werk bij den zelfden, 1612: Dernière Edition, met bijgevoegde Dict. Flameng-Francoys etc. ook 1612, met eene andere opdracht aan de zelfde Regeering, doch gedateerd uit Leiden 1602, en Nederd. lofdicht van Emond Rosier, Arlingeois (Harlinger?) 319.

— Het zelfde werk bij den zelfden, 1624: Augmenté en ceste dernière ed. etc. zonder opdracht, doch met Fransch lofvers van R. Remant. 320.

— De zelfde Dict. Flameng-Francoys als boven, nu onder den titel van: Den Schat der Duytscher Tale, met de verklaringe in 't Fransoys, van nieuw grootelijcx vermeerderd enz. Rott. by Isaack van Waesberge, 1636, 4°. z. pag. 321.

— Beide werken bijeen, onder één geplaatdrukten titel (die reeds voor de uitgaaf van 1624 diende) bij den zelfden 1640 en 41, met Fr. en en Ned. opdrachten des uitgevers aan de Regeering van Rotterdam. Onder de zes portretten op de titelplaat zijn ook die van Ed. Mellema en zijn vriend I. Waesbergue. 322.

Er bestaan nog meer uitgaven van deze oude en voor dien tijd zeer verdienstelijke Woordenboeken. Van No. 321 zal de 1e druk van 1589 zijn. Ook voor de studie van het oud-nederlandsch bevatten zij veel belangrijks.

De bekwame Schrijver, in 1544 geb. te *Leeuw.*, was achtereenvolgens onderwijzer in de talen en in de wis- en rekenkunst te Aken en Antwerpen, te Haarlem en Leiden. Wat ik omtrent hem vond, is medegedeeld in v. d. Aa, B. W. 560, daar deze hem vroeger, XI 344, als latijnsch dichter had vermeld op het woord **AELSIUS LEONARDUS LEON**, die vóór 1577 zijn *Frisia versu heroico descripta* opdroeg aan zijn landgenoot den president Viglius van Aytta van Zwichen.

JOANNES FUNGERUS, Symbolorum variorum, maximâ tamen ex parte Ethicorum, quae cum principibus, tum aliis clarissimis viris inscripta sunt, additâque explicatione in majorem amplitudinem diffusa, liber vnus. Franeker, A. Radaeus, Ord. Fris. Typ. 1598, kl. 8°. 267 bl. Opgedragen aan Jr. Schelte van Abingha. 323.

— Etymologicvm Trilingve. Opus pernecessarium; ex libris sacris, prob.

Philologis, Hist., Poëtis, et aliis Script. diuersis collectum. Nova editio emendatior. Lvgdvni, sumpt. A. de Harsy, 1607, lex. 8°. 921 bl. Met grieksche en lat. lofverzen van J. B. Vulcanius, P. Bertius, F. Hommius en T. Faber. — De eerste druk van dit uitvoerige woordenboek kwam in 1578 te Leiden uit onder den titel: *Etymologicum latinum*. Het was deze zelfde Lijonsche druk, welke ongeveer 50 jaren later werd gedebiteerd met veranderden titel als: 324.

Lexicon Philologicvm, in quo primigeniæ vocvm Hebr., Græc., et Lat. originis inuestigatæ a Jo. FUNGERO, Frisio J. V. D. Lvgdvni, J. A. Hvgvetan et M. A. Ravavd, 1658, met gelijk voorberigt, doch zonder: Leouardiæ 1604. 325.

Omstreeks 1555 te *Leeuw*. geb., studeerde JAN FONGERS te Leuven, Keulen en op andere buitenl. hoogeschoolen in de regten en geneeskunde, en werd 1584 Rector te Bolsward, 1592 te Leeuwarden en 1607 te Franeker, waar hij in 1612 overleed, na uitstekende leerlingen gekweekt te hebben. Zijne dichtwerken vermelden wij later. Zie over hem: de Wal, 12, 70, 427; v. d. Aa, B. W. VI 272; Boot, de Historia Gymnasii Leouardiensis, Leov. 1854, 12—15, 64—67.

EDO NEUHUSIUS, Steinf. Benthem. Gymn. Leouardiensis Rector, Triumphalia Leouardiana, in Victoriis Belgicis de Antichristo Antiochizante, cum Corollario de Negotio Hispanicæ Pacis, ad Belgicos Ordines. Gron. 1629, 94 bl. 4°. 326.

Met uitvoerige opdracht aan acht jonge Duitsche vorstelijke personen en lofvers van zija vroegeren leerling, den Raadsheer Matthijs van Vierssen. Daar geen levensbeschrijver dit geschrift vermeldt, schijnt het vrij zeldzaam te zijn.

— Theatrum ingenii humani, sive de Cognoscenda Hominum indole et secretis Animi moribus. Libri duo. Editio novissima. Amst. 1664. Lib. I 351 en Lib. II 492 bl. 24°. 327.

Hier vóór zijn geplaatst een opdracht des S. aan de Friesche Staten van 1633 en eene dergelijke van zijn zoon REINERUS van 1648, zoodat deze eene derde uitgaaf schijnt te zijn. Op bl. 426 van het 2e dl. komt zijne lofrede op *Leeuwarden* voor.

— Gymnasium Eloquentiæ, sive studii Oratorii Institutio. Cui acc. libelli tres Artis Oratoriæ, cum ratione exercendæ Eloquentiæ et Logicæ. Ex editione REINERI NEUHUSIL. Amst. 1664, 532 bl. in 24°.

De opdracht van den laatsten aan de Friesche Staten is van 1641, drie jaren na den dood zijns vaders, zoodat dit een tweede druk is.

In 1581 te Steinf. geb. en in 1607 te *Leeuw*. Rector van het Gymnasium geworden, bragt EDO NEUHAUS tot aan zijn overlijden in 1638 veel toe, om hier het onderwijs te doen bloeijen en voortreffelijke leerlingen te kweeken. Zie over hem en zija overige geschriften: Boot, de Hist. Gymn. Leov. 16, 67; v. d. Aa, B. W. 162, en vooral de levensschets op bl. 193 van het volgende geschrift van zijn zoon, bij de uitgave zijner nagelaten gedichten en brieven.

REINERUS NEUHUSIUS, J.C. Gymn. Almar., *Epistolarum familiarium centuriae tres. Cum libello posthumo Poematum et Epistolarum* Ed. NEUHUSII, patris. Amst. 1651, 568 bl. en Cent. IV en V cum lib. adoptivo *Epistolarum, et Manipulo Poëtico.* Ed. prima. Amst. 1662, 559 bl. 24°. 329.

— *Epist. fam. centuriae quatuor, novae (VI—IX).* Amst. 1678, 652 bl. 24°. 330.

Na eene opdracht aan de Curatoren van het Alkmaarder Gymnasium, heeft hij hier vóór geplaatst eene levensschets van zich zelve, op 70jarigen leeftijd, benevens eene lijst van al zijne kostleerlingen van 1638-1670, onder welke vele aanzienlijke Friezen voorkomen. Aan verscheidene daarvan zijn hierin geplaatste brieven gerigt.

— *Tyrocinium Eloquentiae, sive Orationes publicae habitae in ill. Gymn. Almar. decennio proximo. Cum Miscellaneis Poëticis etc.* Amst. 1648, 531 bl. 24°. Deze 65 oratiën zijn later herdrukt en veel vermeerderd uitgegeven onder den titel van : 331.

— *Suada Alcmariana sive Tyrocinium Eloquentiae, cont. Orationum centuriam.* Nov. ed. auctior et emend. Amst. 1656, 686 bl. — *Pars altera et nov. cont. Orat. quinquaginta.* Ed. 1^a. Amst. 1660, 299 bl. 24°. 332.

— *Suada Alcm. pars II, als voren, waar achter zijne: Exercitatio Eloquentiae, sive Suada Alcm. nov. cont. Orat. LXV, cum Fasc. Poëmatum.* Amst. 1671, 398 bl. en daarna: *Auriaeus, sive Suada Alcm. novissima; cum Epigramm. ad Amicos.* Amst. 1679, 288 bl. 24°. 333.

— *Examen Philologicum, in usum Ill. Scholarum West-Frisiae; cui accessit Erotematum libellus etc.* Amst. 1654, 620 bl. 24°. 334.

— *Florilegium Philologicum, sive veterum et recentiorum Eloquentiae promus-condus.* Ed. nov. auct. Amst. 1658, 828 bl. 24°. 335.

— *Apparatus Eloquentiae, sive Electa Classicorum Authorum.* Amst. 1663, 862 bl. 24°. 336.

REINER NEUHUSIUS was in 1608 geb. te *Leeuw.*, studeerde te Franeker in de letteren en rechten, doorreisde herhaalde malen Frankrijk, Italie en Spanje en werd eerst Rector te Harlingen en toen te Alkmaar, waar de school onder zijne leiding gedurende 40 jaren ongemeen bloeide, zoodat hij zelfs voor de hem aangeboden leerstoelen te Harderwijk en Franeker bedankte. Zie over hem en zijne geschriften van der Aa, B. W. 163 en de daar aangehaalde schrijvers.

FRANCISCUS HEERMAN. (De Gvldene Annotatien van) *Vertonende de heerlijkste Daden, Deughden, Leeringen en Sententien van d'Alder-Door-luchtichste ende Vermaertste Mannen der Werelt. Met veel Gedenckwaerdighe Historien, en Leerlijke Exempelen.* Nu op 't nieu

door den Auteur seer verbeterd ende meer als de helfte vermeerderd. Gedrukt tot Leeuwarden by Claude Fonteyne. Anno 1640, 506 bl. kl. 8°. Met opdragt aan Prins Willem II en 17 lofverzen, verrijkt met fraai gegraveerden zinnebeeldigen titel en een allerkeurigst Portret, geschilderd door J. R. (Joh. van Ravestein?), gegraveerd door J. S. (Jonas Suyderhoef) en vier regels lat. bijschrift van P. Winsemius 1639. 337.

— Het zelfde werk. Nu op 't nieu door den Auteur met morale Leeringen verryckt ende grotelycx vermeerderd. Den sesten druck 1642. Tot Leeuwarden bij Ian Ianssen de Fries. 498 bl. in 2 kolommen in *kwarto*. Met fraaije titelplaat van J. v. Meurs en schoon Portret, op grooter formaat, geschilderd door V. de Geest en gegraveerd door J. Suyderhoef, zonder bijschrift. 338.

— Het zelfde werk, 9^e druk, Amst. 1650, met portret op den gegraveerden titel; — 12^e druk, Amst. 1657; — 13^e druk, Leeuw. bij Pieter Allerts, 1661; — 16^e druk, Leeuw. bij P. A. van Tongeren, 1670; 28^e druk, Amst. 1685, Byna een vierde vermeerderd, van des Auteurs nagelaten Schriften (tot 50 capittels uitgebreid); — 30^e druk, op nieuw verholpen enz. Amst. 1715, en nog een 30^e druk, Amst. 1735, met portret door D. M. Penningens; allen in kl. 8°. 339a-g.

Dit populaire werk, bevattende eene bloemlezing uit oude wijsgeeren en geschiedschrijvers, met oogmerk om te leeren „ons Leven deuchdelyck aan te stellen,” viel zóódanig in den smaak zijner tijdgenooten en nakomelingen, dat de 1e druk, die in 1634 of 36 verscheen, reeds in 1642 gevolgd werd door den 6en, in 1665 den 15en, in 1685 den 28en druk, in 1715 den 30en; terwijl in 1739 de 31e en laatste druk verscheen. Bovendien zwaaiden zijne geleerde kennissen daaraan zoo veel lof toe, dat de zesde en beste druk in 4o. wordt voorafgegaan door niet minder dan 22 lofverzen in verschillende talen, en daaronder van geleerden als: Winsemius, Boxhorn, Heinsius, Pasor, Barlaeus, Gomarus, Cats en ook ANNA ROEMERS met een vers, dat aan Scheltema, Groebe en van Vloten zelfs onbekend bleef.

En in weerwil van dien grooten bijval, werd op zijn persoon zoo weinig acht geslagen, dat wij enkel kunnen vermoeden, dat hij een zoon was van HEERMAN JACOBS HEERMAN, in 1602 Schepen van *Leeuwarden*, en dat hij zich na zijne promotie op eene dissert. de jure debitoris, als advokaat nederzette te Amsterdam, waar hij overleden zal zijn omstreeks 1670. Zie v. d. Aa, 382 en de daar aangehaalde schrijvers.

FREDERIK VAN VOORT, Stoische Leeringen, getrocken uyt de Schriften van den vermaerden filosooph L. ANNÆO SENECA. Waer in vele gebreecken gestrafft, en ghebetert worden enz. Uyt het Latijn ver-taelt. Leeuw. C. Fonteyne, 1649, 490 bl. 24°. 340.

Kleinzoon van Louwerens van Voort, van Utrecht, in 1596 burger van *Leeuw*. ge-worden, neef van Matthijs v. V., in 1622 aangesteld tot Ingenieur, en zoon van Gysbert v. V., in 1636 Ingenieur, was FREDERIK VAN VOORT in 1637, toen hij hier, 20 jaren

oud, trouwde, eerste klerk der Staten, en werd hij in 1660 als Ingenieur opvolger zijns vaders, in welke betrekking hij in 1672 nieuwe werken te Harlingen ontwierp en in 1673 overleed, alles volgens de Resolutien van Gedep. Staten.

JANI VLITH; (Autores rei Venaticæ Antiqui, cum commentarijs) ad Christinam Augustam. L. B. Elsev. 1653, 24°. 491 bl. en Curæ secundæ 48 bl. Met vers aan die Koningin, brief aan Nic. Heinsius en lofverzen van dezen, van Const. Huygens, C. Kinschot enz. op deze uitgave. 341.

(JAN VAN VLIET) 1. Bredaesche Almanac, en Chronyck. Zonder plaats of jaar, 28 bl. — 2. 't Recht van Successie volgens de Costumen der Stadt en Lande van Breda. Met de Bredasche Cronyck (die echter niet hier achter maar er vóór geplaatst is). Door J. van Vliet. Tot Breda by Joh. Evermans, (1664) 64 bl. 4°. 342.

Deze drie stukken schijnen bijeen te behooren en allen van den zelfden even zonderlingen als geleerden Schrijver te zijn, die Griffier van Breda en waarschijnlijk een *Leeuwarder* van geboorte was. Hiervoor pleit de fraaije titelplaat, voorstellende een oude Friesche kramer of boekventer, die een korfje met boeken voor zich heeft, waaraan een opschrift: *FRIESKE SPREECKWOORDEN*, en die staat op het Oldehoofster kerkhof te *Leeuwarden*, met den toren *de Oldehoof* in 't verschiep. Hierop volgen: eene opdracht aan den (toen 15jarigen) *Prins van Oranje, Heer van Breda*, in het Friesch, onder teekend: *FOBBE KORST, 1664*, en drie aardige ned. versjes als voorwerk; voorts bl. 1-12 de Almanak met namen der maanden er boven in 't oud-Hollandsch, Angelsaksisch en Grieksch, een latijnsch vers, een bijschrift uit een oud-ned. almanak van 1250, benevens de Kalender, met heiligen en kermissen in de eerste, en zoetvloeiende Ned. versjes in de tweede kolom. Bl. 13-27 bevat de *Bredaesche Chroniick*, met afzonderlijke titelplaat, en alleen op bl. 28: *Der oude Vrije Friezen Spreeck-woorden*, 57 in getal, die Mr. J. H. Hoeufft in 1812 aanleiding gaven om ze met Taalkundige Aanmerkingen uit te geven. Alles is even zonderling en contrasteerend, even populair als geleerd.

Vóór dit ex. heb ik eene uitvoerige beschrijving en toelichting geplaatst, ook betrekkelijk den Schrijver en de Schrijvers over hem en zijne andere werken. Zie overigens het op bl. 37 hier vóór bij no. 245 reeds gemelde.

SIMON ABBES GABBEMA, Titi Petronii Arbitri Eq. Rom. Satyricon; et diversorum Poëtarum Lusus in Priapum, cum sel. var. comm. Accurante S. A. G. Tr. ad Rh. 1654, post 8°. 252 en 130 bl. Met opdracht aan Anchises ab Andla, Med. Dr. en lid van Ged. Staten, benevens lofverzen van Dr. Jac. Gleins, van Groningen, en Joh. Fred. ab Andla. Met MS. aantt. van Prof. Ev. Wassenbergh voor dit ex. 343.

Volgens Halbertsma, Hulde aan Gysbert Japiks, II 387, zegt C. G. Anton in zijne uitgave van Petronius (Lips. 1781): „dat Gabbema niets nieuws, dat deugt, bij deze uitgave heeft gevoegd.” Hij was toen 26 jaren oud en nog aan de Akademie.

SIMON ABBES GABBEMA, Catullus, Tibullus et Propertius; cum selectis var. comment. Accurante S. A. G. Traj. 1659, 886 bl. post 8°. Opgedragen aan den Raadsheer Theod. à Saeckma en met lofverzen van R. Hofferus, T. Gutberleth, J. A. Buchorst, A. Clementius, H. Picardt en Ph. à Lyclama. 344.

Van deze uitgaaf zegt Heyne: „dat ze wemelt van drukfouten met een mengelmoes van noten er bij, waarin wel woorden en spreekwijzen, maar geene volzinnen opgehelderd worden.” Halb. 387.

— Viglii Zwichemi Ab Aytta Epistolae politicae et historicae ad Joachimum Hopperum Eq. Edente S. A. G. Leoardiæ Henr. Rintjes. 1661, 560 bl. kl. 8°. Met opdracht aan de Friesche Staten en lofverzen van T. en W. Gutberleth en P. à Doma. 345.

Daar Gabbema in zijn „Museum” een groot getal dezer brieven bezat, is het opmerkelijk, dat, toen Hoynek van Papendrecht in zijne *Analecta Belgica*, H. C. 1743 daarvan een herdruk gaf, hij van deze uitgave moest getuigen: „dat zij wemelt van drukfouten en misslagen, de een lomper dan de ander.” Halb. 388.

— Epistolarum ab Illustribus et Claris Viris scriptarum centuriae tres. Quas passim ex Autographis collegit ac edidit S. A. G. Harl. Hero Galama, 1663, kl. 8°. 783 bl. Met opdracht aan N. Heinsius, L. v. Aitzema et P. à Doma, benevens lofverzen van de beide eersten, I. Bouricius, F. Elgersma en drie anderen. 346.

Zeer belangrijke verzameling, echter zonder eenige tijdorde, verband of toelichting medegedeeld.

— Het zelfde werk en druk, bij den zelfden, 1669, waarachter nu een *Appendix* met Index is gedrukt tot bl. 830. Met bijvoeging van een titelplaat, is alleen de titel veranderd, uitgebreid en daarbij gevoegd: *Editio altera, à mendis typographicis perpurgata* (?), ac *xx Epistolis hactenus ineditis recenter aucta*. Wie dus een gezuiverden herdruk verwacht, wordt door dezen titel misleid. 347.

In 1628 te Leeuw. geb., in 1659 tot *Historieschrijver* van Friesland benoemd en eerst in 1688 gestorven, leefde en verzamelde GABBEMA lang genoeg om in onderscheidene vakken veel te werken en uit te geven, hoewel wat hij gaf meest zoo onbekoekt is, dat hij in vele opzigten de geeseling verdiende van Halbertsma in boveng. Hulde. — Meerdere bijzonderheden deswege denk ik mede te deelen in zijn leven, voor de lijst van zijne belangrijke Letterkundige Nalatenschap, thans bij het Friesch Genootschap berustende.

JACOBUS GEUSIUS, *Exercitationes Philologicae*, in quadraginta Authores Classicos tam Graecos quàm Latinos. Fran. J. Wellens, 1665, 4°. 96, 64 en 106 bl. Met opdracht uit Leeuw. aan Carel van Roorda, Grietm. van Idaarderadeel, en lofverzen van V. Glinstra en W. Gutberleth. 348.

JACOBUS GEUSIUS, Theol. et Med. Fris. Victimæ Humanæ. Pars prima. complexa Modos, Ceremonias, & Tempora. Gron. 1675, 2 dln. 384 en 496 bl. 24°. Uit Leeuw. Sept. 1671 opgedragen aan den Staats-Secretaris Dr. Is. de Schepper. 349.

Volgens inschrift van Prof. G. de Wal voor het eerste werk was hij een Leeuwarder, die in 1660 als theoloog aan de Gron. Akademie kwam. Later schijnt hij in de Geneeskunde gestudeerd te hebben. Na in 1663 kandidaat geworden te zijn, werd hij 2 Oct. 1671 beroepen te Peazens, doch overleed reeds in November van 't zelfde jaar. Ook gaf hij uit Aanm. over Wonden en Hist. der Reuzen, 12o. Zie Naaml. der Predd. classis v. Dokkum, 164; v. d. Aa, Biogr. Woordb. VII 158.

JOHANNES HILARIDES, Cornelivs Nepos, van het Leeven der doorluchtige Veld-ooversten, onder de Aal-oude Grieken. Nuu eerst in 't Neerduits vertaald, en met koopere Heldebeelden opgemaakt. Lieuwerden, Hero Nauta, 1686, 297 bl. kl. 8°. — Tweede druk, ald. Henrik Halma, 1726, 289 bl. kl. 8°. 350*a*.b.

De eerste druk heeft een hoogdravende opdracht aan den stadhouder Vorst Henrik Kasimir en eene uitgebreide Voorreeden „over de eigenheit der taalen en wantaal, het nut der ooversettingen, zijne (vreemde) spellinge” enz. De afbeeldingen en buste (misschien door hem zelve gegraveerd) hebben vier regels bijschrift er onder, get. J. H.

— Phædri, Fabularum Æsopiarum, libri quinque, cum ann. Joh. Schefferi et Franc. Guyeti notis, et Interpretat. Gallica etc. In Belgicum autem Metrum convertebat J. H. Fran. Leon. Strik, 1694, 411 bl. kl. 8°. Met een „Berecht des Vertaalers” er achter. 351.

— Phædri Fabulae Æsopiae: Dat is Phædrus, Esoopische Vertellingen, in Neederdujtsen Dichte vertaald. Tweede druk, oovergesien; veel verbeterd enz. Dokkom by Joh. Hilarides, in de Hoochstraat, in de Schoone, 1695, 168 bl. kl. 8°. Daar achter: Ujthangbord van J. H. als Burger en Boekverkooper, in de hoogstraat te Dokkom, Alwaar het Caartspel en Ergernissen, beide ten toon staan. Met afbeelding van dat uithangbord: een *Bijbel* aan de eene, en een hand met vijf speelkaarten en *Een schoone* er onder aan de andere zijde. 352.

Deze druk bevat alleen de lat. tekst met vertaling zonder noten, voorafgegaan door een Voorreeden van 41 bl. aan Willem Deurhoff te Amst. „De Verklaaringe van 't Ujthangbord”, een vers van 24 bl., is een satire op zijne tijdgenooten, waarvan Prof. J. W. de Crane eene beschrijving gaf in zijn Biogr. Bijdragen en Berigten, 38.

— Nieuwe Taalgronden der Neederdujtsche Taal; en de Neederlantsche Woordrekkinge: voor Daavid van Hoochstraaten Med. Doct. en conrector t' Amsterdam. Fran. Jac. Horreus, 1705, 63 bl. Hier achter

is een dwaas vers van 8 bl. get.: de Vismerk in Roeren, door Ruchel Kooren-Halme, gezejd R. Korenaar, ujt het Dolhujs gebrooken enz. (Tegen Fr. Halma gerigt.) Delf. kl. 8°. 353.

— *Mysterium docendi latinum*, in *Phrasiologia ex Cornelio Nepote etc.* (Voorafgegaan door eene Diss. de ratione et usu libelli etc. 39 bl.) Leov. G. Koumans, 1722, 291 bl. kl. 8°. 354.

— Naamspooringen van het Platte Friesch, zijnde de Oude Friesche Lantstaale: in de oorsprongen opgezocht, in Taalgronden verklaard om de krachtige Beteekeninge deszelven, als het weezenlijkste der Taalen, uit de oude Gewoonten, Wetten, Plechtigheden, uit de Taalwoorden en Spreekwijzen, aan te merken. *Handschrift* van Joh. Hilarides, toen Praeceptor te Dokkum, met eigenhandige brieven aan en van S. A. Gabbema daar achter, bij zijne gravure van het portret van Gysbert Jacobs, in 1687 door hem vervaardigd. 4°. 355.

Zie over dezen bekwamen, doch zonderlingen geleerde, die, in 1648 te *Leeuw.* geb., van 1671 tot 1725 Rector te Hindeloopen, Dokkum en Bolsward was en eene groote kunstverzameling naliet, mijne levensschets in de Jager, N. Archief voor Ned. Taalkunde en ook von Uffenbach's berigten in de *Vrije Fries*, 1833, VI 357; v. d. Aa, B. W. 809.

TOBIAS GUTBERLETH, Wernerii Fil. Tobiae Nepos, Jct. de Saliis Martis sacerdotibus apud Romanos; — de *Mysteriis Deorum Cabirorum*. Ed. alt. em. — *Animadvers. phil. in ant. Inscriptionem Graecam Smyrnae repert.* Ed. sec. aucta. — *Coniectanea in Monum. Heriae Thisbes Monod. et Titi Claudii Glaphyri Choraulae.* Cum. fig. aeneis. Fran. Fr. Halma, 1703 en 4, 170, 104, 142 en 187 bl. kl. 8°. Met opdragten aan den Graaf G. Carlson, F. van Burum en H. B. van Sminia. 356.

Deze letterkundige, ter onderscheiding van zijn grootvader, den Rector **TOBIAS G.** veelal *de jonge* genoemd, werd te *Leeuw.* in 1675 geb., was eerst Advokaat, daarna Bibliothekaris der Fran. Hoogeschool en stierf aldaar in 1703. Zie over hem *Vriemoet*, 894; de *Wal*, 190; v. d. Aa, B. W. VII 568.

FRANÇOIS HALMA, Verhandeling der Beelden, waar in hunne opkomst, 't aaloud gebruik en ongebruik, by de beroemste Volkeren, vertoont word. Utrecht, bij F. Halma, Drukker van de Akademie, 1698, 26 bl. gr. 4°. 357.

Dit zeldzaam geschrift, voor een groot deel naar **RAINSANT** gevolgd, is aan de Staten van Friesland opgedragen, „nevens 't Afbeeldzel van Prins **JOHAN WILHEM FRISO**, „dat hij door 't graafzyer in 't gladde koper had laten snyden en op 't papier gepreut.”

In 1653 te Langerak geb. en sedert 1674 boekhandelaar te Utrecht, gaven zijne geschriften en betrekkingen met geleerde en aanzienlijke personen aanleiding, dat hij

zich in 1699 te Amsterdam nederzette, waarna Ged. Staten van Friesland hem in 1701 aanstelden tot Drukker der Akademie en in 1709 van de provincie. Tot aan zijn overlijden in 1722 was hij te *Leeuw.* een voornaam boekhandelaar en zeer geacht dichter en letterkundige. Zie v. d. Aa, B. W. VIII 114. Van zijne groote bedrevenheid in de talen gaf hij bijzondere blijken, door eene bewerking uit te geven van het

(FRANÇOIS HALMA), *Lexicon Latino-Belgicum novum, olim idiomate Gallico publicatum a P. GUIDONE TACHARD, nunc Belgicæ consuetudini communicatum, etc. accurante SAMUELE PITISCO (Rector te Utrecht; met Neêrduitsch voorzien en gedrukt door F. H.) Amst. F. Halma, 1704, 1381 bl. 4°.* 358.

Na eene opdracht aan Tjaard Baron van Ayiva, oud-grietman van Wonseradeel, laat hij op de Praefatio van PITISCUS een Voorberigt volgen, waaruit blijkt hoeveel moeite hij zich gaf, om, in weerwil der verschillende meeningen (ook van JOH. HILARIDES, die hem vrij onheusch had aangeklampt), de Nederlandsche spelling op goede grondslagen te vestigen. Hoe gelukkig hij daarin, voor dien tijd, slaagde, bewees hij zoowel in dit werk als in nog belangrijker arbeid:

— *Woordenboek der Nederduitsche en Fransche Taalen, uit het gebruik en de beste Schryveren, met hulpe van voornaame Taalkundigen, opgesteld. Eerste deel, Tweede verbeterde druk. Amst. en Utr. 1729, en Tweede deel: Le Grand Dictionnaire François et Flamand. Vierde vermeerderde druk. Amst. en Utr. 1733, 1005 en 1088 bl. gr. 4°.* 359.

De eerste druk verscheen in 1707, en herhaalde herdrukken bewezen, hoeveel waarde het publiek hechte aan dit uitmuntend bewerkte woordenboek, dat zich vooral onderscheidde door de talrijkheid der verschillende beteekenissen en wijzen van gebruik der woorden. De laatste druk is van 1732.

SIGEBERTUS HAVERKAMP (v. d. M. te Stad aan 't Haringvliet), *Q. Sept. Flor. Tertulliani, Carth. Presb. Apologeticus, ad cod. MS. et ed. vet. emend. ut et perpetuo comment. instr. S. H. Cum fig. Lugd. Bat. 1718, 443 bl. 8°.* Daarachter: *J. L. Mosheim, Disq. chron.-crit. de vera aetate Apolog. a Tertulliano conscr. Inscr. S. H. L. B. 1720, 64 bl. 8°.* 360.

— *Oratio inaug. utrum majus sibi nomen parav. Græci bellica laude, an artium inventione, etc. Cum publ. Graecas literas prælegendi munus in Acad. Leid. ansp. L. B. 1720, 32 bl. 4°.* 361.

— *Dan. Whitby, Examen variantium lectionum Joh. Millii in Nov. Test. Cum præfatione S. H. Lugd. Bat. 1724, 405 bl. 8°.* 362.

— *L. Ann. Senecae et P. Syri Mimi, sing. Sententiae, stud. et op. J. Gruteri, cum nova versio graeca J. Scaligeri. Nunc primum ed. S. H. et A. Preyger. L. B. 1727, 569 bl. 8°.* 363.

SIGEBERTUS HAVERKAMP, Entropii Brev. Hist. Romanae. Acced. Sextus Rufus et Messala Corvinus. Ex. MSS. Bibl. Lugd. Bat. rec. S. H. L. B. 1729, 774 bl. 8°. 364.

— Sylloge Scriptorum de pronuntiatione Linguae Graecae. Acc. Diss. de Litt. Graec. et Numismata Gr., et G. Postelli, de Phoenicum literis. L. B. 1736 en 40, 2 vol. 476 en 726 bl. 8°. 365.

— Dionysii Alexandrini de situ orbis, ut et Aristophanis Plutus. L. B. 1736, 111, 128 en 32 bl. 8°. 366.

— Jo. Nicolai Annot. ad lib. Dom. de Fleury, de moribus Patriarch. et in Bonavent. Corn. Bertramum, de rep. Ebr. L. B. 1740, 234 en 403 bl. 8°. 367.

— Censorini liber de die natali, ut et C. Lucilii Satyrarum rel. cum notis F. Douzae. L. B. 1743, 448 bl. 8°. 368.

— Prodomus animadversionum in novam edit. Poetarum rei Venaticae etc. 12 bl. 4°. (zonder naam of uitgever.) 369.

— Dictata in Aristophanis Plutum, in Homerum, in Ep. Pauli ad Romanos, in Hist. Ecclesiast., in Ælianus. — Acc. P. Burmanni Dict. in Horatium et in Pomp. Melam. MS. 1740. 4°. 370.

— Dictata in Bos, Antiquit. Graec. brevem descript. MS. 397 bl. 4°. 371.

HAVERKAMP was in 1684 te Leeuw. geb. en van 1721 tot aan zijn overlijden in 1742 als hoogleeraar in de Grieksche taal en daarna ook in de welsprekendheid en geschiedenis een sieraad der Leidsche Akademie. Zijne overige historische werken zullen later voorkomen. Zie over hem Saxe, Onom. litt. VI 346, 711; Siegenbeek, Geschied. der Leidsche hoogeschool, II Toev. 185, 275; v. d. Aa, B. W. VIII 289.

THOMAS WOPKENS, Lectionum Tullianarum, sive in opera quaedam Ciceronis philosophica animadversionum criticarum libri tres. Amst. 1730, 314 bl. 8°. Opgedragen aan zijne leermeesters de Remonstr. hoogl. van Cattenburg en Clericus te Amsterdam. 372.

Volgens mijn familie-geslachtregister van moeders-zijde was hij de zoon van den lakenkooper Wopke Klazes en hier in 1700 geb. Als een der beste leerlingen van den Rector Is. Valckenaar bereidde hij zich te Amsterdam voor het leeraarambt, dat hij van 1729 tot aan zijn overlijden in 1746 te Harlingen bij de Doopsgezinden bekleedde. Zie over hem in die betrekking het voortreffelijke werk van den Eerw. C. Sepp, Joh. Stuijstra en zijn tijd, I 202, II 141, 147, en zijne overige zeer geprezene philologische geschriften opgenoemd in Saxe, Onomast. litt. VI 461.

ISAAC VALCKENAER, M. Tullii Ciceronis Epistolae selectae. (1709) (Op nieuw uitgegeven door den Rector Mein. Tijdeman) Leov. P. Koumans, 1765, 176 bl. kl. 8°. 373.

ISAAC VALCKENAER, *Elementa Linguae Latinae*. Met opdragt aan den Magistraat en uitvoerig voorberigt omtrent zijne leerwijze. Latere druk. Leov. W. Wigeri, 1783, 340 bl. kl. 8°. 374.

Gedurende ruim twintig jaren (1697—1719) stond hij hier aan het hoofd van 't Gymnasium, dat onder zijne leiding zeer bloeide. Zie Boot, de Hist. Gymn. Leov. 29. De zoon van zijn broeder Jan Warner Valckenaer, Advokaat te Leeuw., was:

LODEWIJK CASPER VALCKENAER, *Diss. philol. de Ritibus in Ivrando a veteribus observatis. Pars I.* Fran. W. Coulon, 1735, 57 bl. 4°. Opgedragen aan den Baron G. W. thoe Schwartzenberg. 375.

— *Spec. acad. primum. Diss. de Byrsa, Phoenicio arcis Carthag. nomine.* Fran. W. Coulon, 1737, 60 bl. 4°. 376.

— *Spec. acad. alterum, Schediasma hist. de Herodotea Vrbe Cadyti etc.* Fran. ib. 1737, 40 bl. gr. 4°. Beide aan den Prins en Gedep. opgedr. 377.

Achter deze drie akad. proefschriften zijn lat. en ned. lofverzen geplaatst van J. van Gorcum, S. H. v. Idsinga, J. v. Arum, R. Meilma, D. S. en J. Bacot en P. Passamier, die getuigenis geven van de groote verwachting, welke men van Valckenaer's geleerdheid en gaven op 22jarigen ouderdom reeds voedde.

— 1. *Ammonius de adfinium vocabulorum differentia. Acc. Opuscula nondum edita.* L. B. 1739, 263 bl. 4°. — 2. *Animadv. ad Ammonium libri tres. Acc. Spec. schol. ad Homerum ined. ex Codice Vossiano Bibl. Lugd. Bat.* L. B. 1739, 249 bl. 4°. 378.

— *Oratio inaug. de causis neglectae literarum Graecarum culturae. Dicta quum ord. Gr. ling. Prof. in Fris. Acad. sol. ausp.* Fran. W. Coulon, 1741, 42 bl. fol. en groot lofdicht van J. Schrader er achter. 379.

— *Virgilivs coll. script. Graecorum illvst. op. et ind. Fvlvii Vrsini.* (552 bl.) *Accesserunt* L. C. V. I. *Epist. ad M. Röverum* (80 bl.) II. *Iliadis Homeri lib. xxii. cum Scholiis Porphyrii etc.* III. *Diss. de Praestantiss. Codice Leid. et de Schol. in Hom. ineditis.* 163 bl. Leov. W. Coulon, 1747, 8°. 380.

— *Oratio de prisca et nvpera rerum Belg. vicissitudine in annvm liberi Belg. imperii centesimum* (1748). Fran. ib. 1749, 70 bl. fol. 381.

— *Redevoering over de oude en onlangs bespeurde Wisselvalligheid der Nederlandsche Zaaken. Vertaald door E. W. Higt, die er een uitvoerig lofdicht achter plaatste.* Leeuw. W. Coulon, 1749, 84 bl. 4°. 382.

Op bl. 34 env. komen welsprekende lofredenen voor op Prins Friso, Coehoorn, H. v. Aylva, O. Z. v. Haren en andere Friesche Staatslieden.

— *Evripidis Tragoedia Phoenissae. Interpret. addidit H. Grotii; Graeca*

castigavit e Mstis, atqve adnot. instrvxit; scholia svbiecit L. C. V. Fran. J. Brouwer, 1755, 588 bl. 4°. 383.

LODEWIJK CASPER VALCKENAER, Theocriti decem Eidyllia. Latinis pleraqve nvmeris a C. A. Wetstenio reddita, cvm notis ed. Eivsdemque Adoniazvsas vber. adnotat. instr. Editio altera. L. B. 1810. 414 bl. 8°. Met opdragt van den eersten druk van 1773 aan Frans Hemsterhuis, „den erfgenaam van den vaderlijken roem.” 384.

— Theocriti, Bionis et Moschi Carmina Bvcolica. Graece et Latine. L. B. et Camp. 1779, 567 bl. 8°. Opgedragen aan Prins de Yovsovpoff. 385.

— Callimachi Hymnus in Apollinem cum emend. ined. L. C. V. et interpret. Lavr. Santenii. L. B. 1787. 8°. ongep. 386.

— Theocriti Idyllia ex recens. Valckenaerii cum Scholiis sel. Gotha, 1789, 230 bl. post 8°. 387.

— Tres Orationes et Adn. crit. in N. T., et Ti. HEMSTERHVSII Orationes. L. B. 1784, 412 bl. 8°. 388.

— Observationes academicae, quibus via munitur ad origines Graecas invest. etc. et Io. DAN. à LENNEP, Praelectiones academ. de Analogia ling. Graecae etc. ad exempla MSS. rec. Ev. SCHEIDIUS. Traj. ad Rh. 1790, 78 en 519 bl. 8°. 389.

Een tweede vermeerderde uitgaaf kwam te Utrecht in 1805 uit.

— Callimachi Elegiarum fragmenta, cum Elegia Catulli Callimachea. Ed. Ioan. Luzac. L. B. 1799, 44 en 320 bl. 8°. Met uitvoerige opdragt van den laatsten aan Prof. Bavius Voorda. 390.

— Dictata, hausta ex ore v. cl. L. C. V. in prior. Pauli Epist. ad Corinth. 1744; — Acta Apost. etc. — in Euang. Lucae — in Antiquitates Graecas — in Homeri Iliados etc. 7 Banden in MS. 4°. 391a-g.

— Observationes quibus via panditur ad Origines Graecas investigandas, et Lexicographorum defectus resarciendos etc. 1763. 2 Banden in MS. 4°. 392a, b.

In 1715 te *Leeuw.* geb., werd VALCKENAER reeds in 1741 de Icerstoel der oude letterkunde aan de hoogeschool te Franeker aangeboden en bleef hij haar sieraad tot 1766, toen hij naar Leiden werd beroepen, waar hij de Grieksche taal en vaderlandsche geschiedenis met den hoogsten lof onderwees tot aan zijn dood in 1785. Bilderdijk gaf hem den eernaam van „den grooten Valckenaer”, en Siegenbeek, *Geschied. der Leidsche hoogesch.* I 302, 319, II 214, noemt hem een der beroemdste mannen, van Europeische

vermaardheid, welke Nederland in het vak der oude en bijzonderlijk der Grieksche letterkunde heeft voortgebracht. Zijne overige werken vindt men opgenoemd bij Saxe, On. VI 523. Zie ook Vrienoet, 844.

JOANNES DANIEL VAN LENNEP, Coluthi raptus Helenae, rec. ac var. lect. et not. adiecit. Acc. Animadversiones in Coluthum et alios auctores. Leov. W. Coulon, 1747, 127 en 215 bl. 8°. 393.

Bij het verlaten van de Franeker Hoogeschool, op slechts 23jarigen leeftijd, uitgegeven en met een Grieksch lofdicht van D. Ruhkenius vereerd.

— Observaciones ad Analogiam Ling. Græcæ. MS. 1755, 119 bl. 4°. 394.

Dit Dictaat werd, zoo het schijnt met toestemming des S., vermoedelijk te Utrecht, in 1778 gedrukt onder den titel:

— In Analogiam linguæ Græcæ, cui præmissa eiusdem viri docti Oratio de Ling. Analogia. Londini etc. zonder jaar. 319 bl. kl. 8°. 395.

— Oratio inaug. de Linguarum Analogia etc. Dicta cum ord. Græcæ et Lat. ling. Prof. in Ac. Gron. sol. ausp. Gron. 1752, 44 bl. gr. 4°. Met lofdicht van J. Pierson er achter. 396.

— Oratio de altitvdine dictionis Sac. Novi Test. ad exc. Longini disciplinam exacta. Gron. 1763, 51 bl. gr. 4°. 397.

— Etymologicum linguæ Græcæ sive Observat. ad sing. verb. etc. Ed. cur. et auct. Ev. SCHEIDIUS. Traj. ad Rh. 1790, 2 part. 1311 bl. 8°. 398.

Dit werk, na het overkijden des S. uitgegeven, viel dien bijval te beurt, dat daarvan reeds in 1808 door C. F. Nagel eene verbeterde uitgaaf werd bezorgd.

De Schr. was een zoon van Theodorus van Leunep, sedert 1705 kapitein-geweldige provoost der Friesche en Nassausche regimenten te *Leeuw.*, waar hij in 1724 werd geb. Als leerling van Valckenaer en Hemsterhuis werden zijne verdiensten weldra zoo hoog geschat, dat hij reeds in 1752 als hoogleeraar te Groningen werd beroepen, waar hij 15 jaren lang zeer gewaardeerd was. In 1767 naar Franeker getrokken, nam hij slechts kort zijne lessen waar, dewijl hij, voor zijne verzwakte gezondheid de baden te Aken bezoekende, daar in 1771 overleed. Zijn broeder ARENT VAN LENNEP was te Leeuwarden een zeer geacht kruidkundige, van wien later. Zie over hem Boeces, achter Jonckbloet's Gedenboek der Gron. Hoogesch. 70; v. d. Aa, B. W. XI 321.

ADRIANUS HERINGA, Med. Doct. Observationum criticarum lib. sing. in quo passim veteres auctores, Græci maxime, emendantur. Leov. W. Coulon, 1749, 318 bl. 8°. Opgedragen aan Tjaard Baron van Aylva. 399.

Door de uitgave van dit werk behaalde HERINGA, volgens de Crane, Hemsterhuis, 137, uitstekenden lof. Met Dr. N. Tholen werkte hij, die in 1779 overleed, ook aan eene vertaling van de Oude Friesche Wetten, ten behoeve van het Charterboek, die echter niet verscheen. Zie voorrede van het Chb. I 63, II 70 en van Wierdsma's uitgave der O. F. W. Zie over hem verder Blaupot ten Cate, Doopsgez. in Friesl. 385; v. d. Aa, VIII 650 en Boot, 87 en 73.

De zeer rijke Bibliotheek van hem en zijn zoon Volkert Heringa, waarbij eene kostbare verzameling kaarten, schilderijen, kunstplaten en natuurkundige voorwerpen en instrumenten, waarvan de Catalogus 315 bl. beslaat, werd hier in 1798 verkocht.

JOHANNES BALCK, *Collectio Scholastica ex optimis et probatissimis Scriptoribus Graecis selecta, cui accedunt PETRI FRANCII Regulae gen. Exterioris Eloquentiae, cum praefatione J. B. Icti et Gymnas. Leovard. Ed. noviss. multis mendis repurgata. Leov. P. Koumans, 1762, 312 bl. 8°.* 400.

Van 1739 tot aan zijn overlijden in 1752 stond BALCK hier aan het hoofd der scholen. Zie *Boot*, 23; *Vriemoet*, 758; v. d. *Aa*, II 71.

JOANNES PIERSON, *Verisimilium libri duo. L. B. 1752, 258 bl. 8°.* Even als het volgende opgedragen aan de Curatoren der Akademie te Franeker. 401.

— *Moeridis Atticistae Lexicon Atticum, cum notis div. Secundum ord. MSS. restituit, emend., animadv. illustravit J. P. Accedit Aelii Herodiani Philetaerus e MS. nunc primum ed. etc. L. B. 1759, 480 bl. 8°.* 402.

In 1731 te Holwerd geb. en als een der beste leerlingen van Valckenaer geacht, werd PIERSON in 1755 hier tot Rector beroepen, doch reeds in 1759 werd zijn overlijden door vele letterkundigen zeer betreurd. Zie *Boot*, 34, 73 en 78 en de daar aangehaalde schrijvers, alsmede de *Vrije Fries*, VII 350.

GUILIELMUS HENRICUS NUMMER, *Leov. Fris. Disputatio philologica exhibens Observationes selectas ad Origines Hebraëas. Groningae, 1755, 36 bl. gr. 4°.* — Daar achter zijn over het zelfde onderwerp gelijke proefschriften van J. H. Verschuir, H. Sypkens, M. Rummerink en G. S. Wildervanck, allen tot 1770 onder Prof. N. G. Schroeder te Gron. verdedigd. Achter het eerste zijn lofverzen van J. H. Verschuir, H. Knock en P. D. Menanteau. 403.

De S. was de zoon van een hofbeambte van den Prins Stadhouder en werd in 1759 pred. te Zundert en in 1771 te Oudenbosch, waar hij in 1781 overleed.

JOHANNES SCHRADER, *Musaei Grammatici de Herone et Leandro carmen; cum conjecturis ineditis Petri Francii, ex recensione J. S. qui variantes lectiones, notas, et anim. librum adiecit. Leov. T. van Dessel, 1742, 374 bl. 8°.* Opgedragen aan Prins W. C. H. Friso en Curatoren der Fran. Akademie en met lofdicht van P. Burman Jr. op den 21jarigen jongeling er voor. 404.

— *Observationvm liber. Fran. J. Brouwer, 1761, 88 bl. gr. 4°.* 405.

JOHANNES SCHRADER, Liber Emendationvm. Leov. H. A. de Chalmot, 1776, 60 en 256 bl. gr. 4°. Met lofdicht van C. A. Wetstein er voor. 406.

In 1721 te Ternaard geb. en van 1731, toen zijn vader te *Leeuw.* werd beroepen, tot 1738 daar onder Rector Balek opgeleid, gaf SCHRADER te Franeker onder de leiding van T. Hemsterhuis en P. Burman Sec. blijken van zulk een uitstekenden aanleg en geleerdheid, dat hij daar reeds in 1744 tot lector en in 1747 tot hoogleeraar in de welsprekendheid en geschiedenis werd aangesteld. Tot aan zijn dood in 1783 bleef hij een sieraad dier akademie en vormde vele voortreffelijke letterkundigen, van welke ook vele der hierna volgende zijne leerlingen waren, hoewel deze eerst waren onderleid door de drie eerst volgende uitstekende Rectoren. Zie over hem Wassenbergh, *Laudatio*; *Vriemoet*, 856; *Peerlkamp*, 518; *Boot*, 34.

HENRICUS JOANNES ARNTZENIUS, Oratio inaug. de inscripti-
onum et lapidum eruditorum praestantia. Dicta cum Schol. Leov. moderamen ausp. Leov. P. Koumans, 1760, 42 bl. gr. 4°. Met lofverzen van A. de Rooy, R. P. Reddingius, D. J. Slotsboo en A. Vos. 407.

— *Coelii Sedulii carminis paschalis libri V. et Hymni duo. Cum notis var. quibus adcedunt THOMAE WOPKENSII Adversaria emendatoria.* Leov. W. Coulon, 1760, 304 bl. 8°. Met een vers opgedragen aan de geleerde edelen E. S. van Burmania en G. F. thoe Schwartzenberg, Gedepr. Staten. Zie over Thomas Wopkens N°. 372 hier vóór. 408.

— *Poemata et Orationes tres JOANNIS ARNTZENII, curante H. J. A. Leov.* H. A. de Chalmot, 1762, 179 bl. 8°. Met vers opgedragen aan de Curatoren der Friesche Akademie. 409.

— *Oratio de natalibus et incrementis Gymnasii Leovardiensis.* Leov. P. Koumans, 1762, 55 bl. gr. 4°. Met opdracht aan den Magistraat en verzen van zijne leerlingen E. Wassenbergh en J. Ruardi er achter. 410.

In Nijmegen, waar zijn vader Rector was, in 1734 geboren, stond ARNTZENIUS van 1759 tot 1763 hier aan het hoofd der scholen, vertrok naar Zutphen en werd in 1774 hoogleeraar te Groningen en in 1788 te Utrecht, waar hij in 1797 overleed. Zie *Boot*, 38 en Boeles in het Gedenkboek der Groninger hoogeschool, 97. Zijn opvolger was hier:

MEINARDUS TIJDEMAN, Icti. Oratio de copvlanda litterarvm ac morvm elegantia. Dicta mvneris Rectoris et Gymn. Schol. Leov. sol. ausp. cavssa. Leov. P. Koumans, 1763, 51 bl. gr. 4°. Met lofverzen van Z. H. Alewijn, M. O. de Haan, G. Couperus en R. Faber er achter. 411.

In 1741 te Zwolle geb., vertrok TIJDEMAN reeds in 1764 naar Harderwijk als hoogl. en later naar Utrecht. Hij overleed als hoogl. te Leiden in 1825. Zie *Siegenbeek*, *Geschied. der Leidsche hoogeschool*, II 254; *Boot*, 41. Hij had hier tot opvolger:

VALENTINUS SLOTHOUWER, Oratio de perspicuitate stili praecipua orationis virtute. Dicta quum Scholarum Harling. moderamen auspicaretur. Harl. J. Hoogland, 1763, 36 bl. gr. 4°. Met lofdicht van H. J. Arntzenius. 412.

— Oratio de prudentia in studiis eligendis inventum summopere commendanda. Dicta quum Schol. Leovardiensium moderamen soll. avspic. Leov. P. Koumans, 1765, 30 bl. gr. 4°. 413.

— Diatribe philosophico grammatica, de origine et causis casuum, praesertim in Graeca et Latina lingua. Leov. C. van Sligh, 1791, 192 bl. 8°. 414.

SLOTHOUWER, in 1738 te Arnhem geb. en eerst twee jaren Rector te Harlingen, stond van 1765 tot bijna aan zijn dood in 1822 en dus gedurende ongeveer 57 jaren hier aan het hoofd der scholen en liet „een waarlijk verheven voorbeeld van werkzaamheid en beroepsijver na.” Van de talrijke leerlingen, die hij vormde, hebben velen roem verworven en tien daarvan het hoogleeraarsambt bekleed. Behalve eene verhand. bij Teyler met zilver bekroond, gaf hij afzonderlijk geen ander geschrift dan deze Diatribe uit, „waarvan buitenlanders (Gött. Anz. 1793, 26 Jan.) met lof melding maakten en inzonderheid zijn schrijftrant bewonderden.” De Eerw. G. H. M. Delprat gaf van hem eene levensschets in Nieuwenhuis' Woordenboek, VI 482; Boot, 42, 75, spreekt uitvoerig over zijne verdiensten en leerlingen. — Als Rector te Dokkum gaf zij zoon:

BOCCNUS SLOTHOUWER, I. U. D. Tiocinium criticum in veteres auctores Graecos, praesertim Orpheum, Scylacem, et Apollonium. Leov. C. van Sligh, 1792, 122 bl. 8°. 415.

EVERWINUS WASSENBERGH, Portefeuille met 16 Oratiën, te Deventer en Franeker gehouden, Dissertatiën, Verhandelingen, Verzen enz. van 1771 tot 1821. 416.

— Taalkundige Bijdragen tot den Frieschen Tongval. Fran. 1802, 1806, 2 dln. 193 en 240 bl. 8°. 417.

In 1742 te Lekkum geb. en van 1756—62 te Leeuw. opgeleid, verwierf WASSENBERGH eerst als hoogl. te Deventer en daarna tot aan zijn overlijden in 1826 te Franeker veel roem en grooten invloed op velen zijner tijdgenooten. Zie de Crane, Narratio de vita et (33) scriptis E. W. 1827 en Biogr. Bijdragen, 115; Boot, 39.

JOANNES RUARDI, I. U. D. Oratio de Doctrina liberali et eleganti, ex eruditae antiquitatis fontibus petenda. Gron. 1781, 64 bl. gr. 4°. Met lofverzen van H. J. Arntzenius, E. v. Driel, T. Reneman, J. Heringa enz. 418.

— Dictata in Elegantiam linguae Latinae. MS. 1788, 205 bl. 4°. 419.

- J. RUARDI**, De recta scribendi ratione, sive Stylo MS. 329 bl. 4°. 420.
 — Dictaat over de Nederd. taal. MS. 1798. 269 bl. 4°. 421.
 — Dictata de Ciceronis Epistolis ad diversos. MS. 195 bl. 4°. 422.
 — Dictata in Euang. Marci. MS. 4°. ongep. 423.
 — Dictata in Epist. post. Apost. Pauli ad Corinthos. MS. 4°. 424.

In 1746 te *Leeuw.* geb. en te Franeker tot de studien opgeleid, werd RUARDI reeds in 1771 benoemd tot hoogl. te Deventer. In 1781 aanvaardde hij het hoogleeraar-ambt in de welsprekendheid en de lat. en gr. talen te Groningen met bovenstaande rede. Buiten deze en andere oratiën en losse lat. verzen gaf hij weinig uit, maar des te meer lof en dank verwierf hij tot aan zijn dood in 1815 door het vormen van uitstekende leerlingen, die grooten prijs stelden op zijne lessen, waarvan wij de vermelde hebben bewaard. Zie over hem de Wal, 368; Boot, 39; Boeles in het Gedenkb. der Gron. Hoogeschool, 99. Vooral verdient gelezen te worden wat zijn leerling P. Hofman Peerlkamp over hem schreef in de voorrede van Xenophon Ephesius, Harl. 1818, p. LVIII-LX.

- THEODORUS VAN KOOTEN**, Emendationes, quas, cum specimine svarum Emendationum, praeside I. Schradero defendet. Fran. W. Coulon, 1770, gr. 4°. 96 bl. van I. S. en 8 bl. van v. K. 425.
 — Oratio de literis humanioribus, optimo felicitatis publicae praesidio. Mediob. 1779, 45 bl. 4°. 426.
 — Incerti Auctoris (vulgo PINDARI THEBANI) Epitome Iliados Homericæ. E recensione et cum notis T. v. K. Edidit, praefatus est, suasque animad. adiecit HENRICVS WEYTINGH. Lugd. Bat. et Amst. 1809, 330 bl. 8°. 427.
 — Observationes autographae ad Ovidii Fastos, et ad Heroïdes, nec non ad Virgilio Culic. et Ceirin. 2 part. 4°. 428a, b.

v. KOOTEN werd in 1749 te *Leeuw.* geb. en gevormd te Franeker, waar hij, na te Kampen en Middelburg Rector te zijn geweest, in 1784 zijn leermeester Schrader opvolgde. Ten gevolge der omwenteling van 1787 ontslagen en gevlugt, werd hij na 1795 agent voor de nationale opvoeding en overleed in 1813 te Bennebroek bij zijn vriend J. Valckenaer, als letterkundige en dichter door de voornaamste mannen van zijn tijd hoogelijk vereerd en geprezen. Zie Peerlkamp, 558 en de bij v. d. Aa, X 348, opgenoemde talrijke schrijvers.

- HERMANNUS BOSSCHA**, Ictis. Oratio de Graecarum Roman. literarum studio, liberae reip. civibus imprimis commendando. Harderv. 1795, 43 bl. — Pax Ambianensis, publ. celebr. in Acad. Harderv. 1802, 20 bl. — Oratio de Batavorum ingeniis, cum ad morum humanitatem, tum doctrinae elegantiam, et mature et eximie compositis. Groning. 1805, 71 bl. — Oratio de Mercatura, humanitatis matre. Amst. 1806, 44 bl. — Oratio pro commendanda medii aevi historia. Amst. 1808, 30 bl. — Belgica libera, ad Princ. Gulielmum Auriacum carmen festum. Amst.

1814. — Coniugii Regii natalis quintus et vicesimus. Amst. 1816. — Carmen de inventae Typographiae laude. (Amst. 1817) — Martinus Stuart, schets van het leven en de verdiensten van Herman Bosscha, uitgebragt in de 3^e klasse van het Kon. Ned. Instituut. (1819) Alles in een 4^e. band, bijeenverzameld door D^o. A. de Vries. 429.

H. BOSSCHA, vertaling van BLAIR'S Lessen over de Redekunst en fraaije letteren, op nieuw uitgegeven door Mr. B. H. Lulofs. Gron. 1833-37, 3 dln. 430.

(—) Bibliotheca Classica sive Lexicon manuale quo nomina propria pleraque apud script. Gr. et Rom. maxime class. obvia illustrantur. Davent. 1794, 555 bl. 8°. 431.

Te *Leeuw*. in 1755 geb. en daar, te Deventer en Franeker opgeleid, werd BOSSCHA, naauwelijks 21 jaren oud, tot Rector te Fran. aangesteld. Beurtelijks was hij vervolgens Rector en Hoogleeraar te Deventer, Harderwijk, Groningen en Amsterdam, waar hij in 1819 overleed, wegens zijne groote gaven hoog geacht, ook als geschiedkundige en dichter. Zie de Wal, 375; Peerlkamp, 560, Boeles, 112, en de schrijvers bij v. d. Aa, II 1036.

JOHAN ADAM NODELL, Flavii Aviani Fabulae ad ms. ed. collatae. Accedunt variae lectiones in Ovidii Remed. Amoris, Theoduli Eclogam et Catonis Disticha. Amst. 1787, 152 bl. 8°. 432.

— M. Tullii Ciceronis Orationum selectarum Liber. Notas addidit ED. A ZURCK, cum dedicatione et praefatione J. A. N. (1792) Ed. quarta. Lugd. Bat. 1809, 296 bl. 8°. 433.

In 1754, als zoon eens kleermakers, te *Leeuw*. geb. en door Slothouwer en Schrader tot een uitstekend leermeester gevormd, werd NODELL te Dokkum, Kampen, Amersfoort en vooral gedurende vele jaren te Rotterdam als Rector hoog geacht en als dichter vereerd, in het bijzonder door zijn leerling H. Collet d'Escurey. Zie Holl. Roem, IV 1, bl. 267; Peerlkamp, 543; v. d. Aa, 273.

RICHEUS VAN OMMEREN, Gymn. Amisfurt. Rector, Oratio de immensa damnorum ac miseriarum serie, quae ex juventute in otio et voluptate transacta proveniunt. Traj. ad Rh. 1780, 32 bl. gr. 4°. 434.

— Gymn. Amsteld. Rector, Oratio de prudenti veterum Poetarum lectione, optima virtutis altrice. Amst. 1785, 50 bl. gr. 4°. 435.

— Anthologia Poëtica. Amst. (1793) ed. tertia, aucta et emend. Herm. Bosscha, 1820, 214 bl. 24°. 436.

— Quintus Horatius Flaccus (in twee redevoeringen beschouwd als mensch en als burger). Amst. 1789, 216 bl. — Sylvia, sive lusus juveniles. Fran. 1778, 24 bl. — Ode ad Gallos. Lutet. Par. 1790, 7 bl. — Epistola Horatiana ad Jac. Hooft, de nativitate filii. — Optimae

conjugi Corn. Lennepii puerperae. 1792. Aan de echtgenoot van Mr. Corn. van Lennep bij haare bevalling, naar het Latijn door C. van Lennep, 7 bl. — In mortem Schultensii. 1793, 4 bl. — Redevoering bij de bevordering der Latijnsche schooljeugd. Amst. 1795, 30 bl. — Mr. M. C. v. Hall, bij den dood van R. van Ommeren. Amst. 1796. — Bericht van inschrijving op de Lat. en Ned. werken van R. van Ommeren. 10 bl. — Beoordeeling van v. Ommeren's werk over Horatius, uit de Letteroefeningen. 10 bl. — P. H. Marron, Notice sur R. van Ommeren, uit het Magasin Encyclop. — v. Ommeren's praefatio ad Davidis Jacobi van Lennep Carmina Juvenilia. 1790, 8 bl. — D. J. v. Lennep, Phoebus et Musis; in honorem R. v. Ommeren. — Sicco van Ommeren (Richei filius, natu major, Rector scholae Zwollanae, juvenili aetate vix egressus jam fato functus), Ad Batavos, Britannorum ac Russorum pulso fugatoque exercitu. 1799. — S. van Ommeren, Op den vrede tusschen de Fransche Republiek, den Keiser en het Duitsche rijk, te Luneville gesloten. Zwol 1801, 10 bl. — Jeronimo de Vries, R. van Ommeren geschetst in eene redevoering, 1819. Amst. 1832. Te zamen in een band, verzameld en beschreven door zijn leerling D^o. A. de Vries. 437.

R. VAN OMMEREN, Carmina et Oratio. Accedunt nonnulla Carmina Sicconis van Ommeren (et Carmina R. v. O. dicata). Edidit ac praefatus est M. Siegenbeek. Lugd. Bat. 1827, 163 bl. S^o. 438.

Te *Leeuw*. in 1757, als de zoon van een zilversmid, geb., wist Slothouwer zijn tegenzin in de lat. letteren te overwinnen en hem daarvoor die liefde en geestdrift in te boezemen, dat hij in 1778 (nog leerling van Schrader te Franeker en vriend van Nodell en Bosscha) zijn eersten dichtbundel uitgaf. Doch eerst te Zwolle, toen te Dokkum en daarna te Amersfoort en vooral te Amsterdam aan het hoofd der scholen geplaatst, schitterde VAN OMMEREN tot aan zijn dood in 1796 als letterkundige en onderwijzer dermate, dat hij grooten roem verwierf en leerlingen kweekte als: J. M. Kemper, D. J. v. Lennep, Abr. en Jer. de Vries, S. I. Wiselius, J. ten Brink, de Vos, de Fabiussen en M. Siegenbeek, die verklaarde: „na zijne ouders, naast God, aan VAN OMMEREN als een onvergetelijken weldoener en leermeester den hoogsten dank schuldig te zijn.” Peerlkamp, 529, wijdt bijzonder uit in zijn lof als dichter. Zie behalve de vermelde geschriften die, opgenoemd in v. d. Aa, 104.

GERARD TJAARD SURINGAR, Diss. jur. ant. inaug. sive Observationes ad selectas quasdam Solouis leges. Fran. W. Coulon, 1781, 35 bl. Met Ned. lofvers van R. Coopmans. 439.

— J. v. D. Antiq. et Philol. Prof. ord. schol. Lingensis Rector, Pro-lusiones exh. observationes crit. in Catulli Epith. Pelei et Thetidos,

et Carmen ad Manlium — in Propertium — in Tibullum et Propertii de Polyphemo. Lingae, 1803, 6 en 7; 16, 12 en 12 bl. 4°. 440.

In 1761 te *Leeuw.* geb., was hij hier tot 1796 Conreector, gelijk daarna te Haarlem en Rector te Groningen, en vertrok in 1803 naar Lingen, waar hij hoogleeraar bleef tot 1821, toen hij ging wonen te Beetsterzwaag, waar hij in 1827 overleed. Met lof spreekt Peerlkamp over hem in de *Bibl. crit. nova*, III 248.

JACOBUS TERPSTRA, Oratio de poesi Diis gentilium adamata cultori semper amica. Dicta cum schol. Harling. mod. ausp. Harl. 1765, 43 bl. In verzen, met lofdichten van E. Wassenbergh, J. Ruardí en E. H. Tenckinck. — Oratio de eo, quemadmodum honos alit artes. Harl. 1766, 18 bl. — Oratio de institutione scholastica domesticae anteferenda. Dicta cum schol. Daventr. mod. ausp. Dav. 1768, 35 bl. gr. 4°. Met eerdichten van Ev. Wassenbergh, H. J. Roosen en T. Woordhouder. 441 en 442.

Na aan de hoogeschool zijner geboorteplaats Franeker (1742) tot doctor in de wijsbegeerte en in de regten bevorderd te zijn, was TERPSTRA gedurende vier jaren te *Leeuw.* advokaat voor het Hof. In 1765 werd hij Rector te Harlingen en drie jaren later te Deventer, waar hij van 1775 tot aan zijn dood in 1803 hoogleeraar en als letterkundige en dichter geacht was. Zie de Wal, 333; Bosscha, Eeuwfeest Ath. te Dev. 119.

YNZO BOTTINGA, Oratio de quibusdam litterarum humaniorum neglectus causis, velut reliquarum scientiarum decrementi. Dicta cum schol. Harling. mod. sol. ausp. Harl. Wed. J. Hoogland en zoon, 1768, 35 bl. gr. 4°. Met lofvers van zijn voorganger J. Terpstra. 443.

In 1743 te *Leeuw.* geb., was BOTTINGA als Rector te Harlingen ook de leermeester van

ECCO EPKEMA, Diss. philol.-critica de Transpositione, seu saluberrimo in sanandis veterum scriptis remedio, quo loca confusa, facta traiectione, restituuntur. Praes. E. Wassenbergh def. Fran. W. Coulon, 1786, 33 bl. gr. 4°. 444.

Te Wirdum in 1759 geb., was EPKEMA achtereenvolgens Praeceptor te *Leeuw.* en Rector te Dokkum, Enkhuizen, Hoorn en Middelburg, waar hij in 1832 overleed. Behalve in zijne Poemata, die volgen, gaf hij vooral door zijne uitgave van een Woordenboek op Gysbert Jacobsz vruchten zijner letterkundige studien. Zie zijn leven door J. van Leeuwen voor Thet Freske Ruum, met zijne aant. in 1835 door 't Friesch Genootschap uitgegeven, en in het Aanb. op Nieuwenhuis, Woordenboek, II 573.

FRANS GODARD AISO BOELENS VAN LIJNDEN, Oratio de Titi Pomponii Attici eximiis virtutibus, quam, cum addita gratiarum actione, pro oblato praemio, habuit, cum ex Gymnasio Fran. in Acad. dimitteretur. Traj. ad Rh. 1797, 36 bl. gr. 4°. 445.

— Disputatio hist.-critica de Panaetio Rhodio philos. stoico, praes. D. Wytttenbachio proponit. L. B. 1802, 119 bl. 8°. 446.

Dr. Bakhuizen van den Brink noemt in zijne lijkrede op Prof. Bake dit stuk een

der parels aan de kroon der toenmalige hoogeschool. Zie ook Siegenbeek, L. H. I 374.

De toekomst beantwoordde echter niet aan de groote verwachting van des S. letterkundige verdiensten. Hij was in 1781 te *Leeuw.* geb. en overleed in 1828 als Grietman van Opsterland en Curator van 's Rijks Athenaeum te Francker. Zie van Sminia, Vervolglijst van Grietmannen, 42.

ANTONIUS HAAKMA TRESLING, Adversariorum criticorum specimen.

Gron. 1792, 90 bl. 8°. Met lofverzen van J. Ruardi, H. Collot d'Escury en J. A. van Zuylen van Nyevelt. 447.

Zie over dezen Schrijver No. 281 bij de Regtsgeleerden hier vóór.

BAVIUS ANTHONIUS NAUTA, Phil. Theor. Mag. Lit. Hum. Doct.

Schets van de Geschiedenis der Latijnsche Dichtkunst in Nederland, uit de prijsverhand. van den Hoogl. P. HOFMAN PEERLKAMP, in 1820 te Brussel bekroond. Leijden, 1826, 61 bl. 8°. 448.

— L. Annaei Senecae liber de Providentia, sive quare bonis viris mala accidunt, cum sit providentia. Rec., var. lect. et annot. instruxit B. A. N. L. B. 1828, 60 en 108 bl. 8°. 449.

Te *Leeuw.* in den jare 1800 geb., studeerde de S. te Leiden, waar hij bleef wonen en in 1835 overleed, na tweemaal met goud bekroond te zijn. Zie over hem Siegenbeek, Hand. der Maatsch. van Letterk. 1836, 9.

ANNEUS IJPEIJ, Hoogleraar te Harderwijk, Taalkundige Aanmerkin-

gen over verouderde en minverstaanbaare Woorden in de Staaten overzetting des bijbels. Amst. 1807; — met Vervolg, mede door W. C. Ackersdijk. Utr. 1811, benevens A. de Jager, Taalk. Handl. tot de Staten-overz. des bijbels. Rott. 1837, 180, 195 en 148 bl. 8°. 450.

Zie over IJPEIJ bij No. 152 hier vóór.

Mr. **ALEXANDER BAKE**, Oratio de humanitatis studio et doctrinae

usu in liberali pueritiae educatione. Habita quum munus Rectoris Gymn. Leov. ausp. Leov. G. T. N. Suringar, 1822, 38 bl. 8°. 451.

— Rede over den Roem van het voorgeslacht met betrekking tot de nakomelingschap. 1824, 36 bl. 8°. (Overdruk.) 452.

— Lessen over de Redekunde, ten dienste van jonge lieden, die de scholen hebben verlaten. Bekroond door de Maatsch. tot nut van 't algemeen. Leijden, 1828, 222 bl. 8°. 453.

— Rudimenta der Latijnsche taal, en Themata of opstellen ter vertaling in het latijn. Leeuw. 1835 en 38, 408 en 328 bl. 24°. 454.

In 1791 te Leiden geb., was BAKE, als opvolger van Slothouwer, van 1822—38 Rector te *Leeuw.* en daarna in zijn geboorteplaats, waar hij in 1844 overleed.

CONSTANTIJN HUYGENS Batava Tempe, 't Voorhout van 's Gravenhage. Met eene omschrijving in ongebonden stijl en met ophelderende aantekeningen, door de leden van het Genootschap **CONSTANTER** te Leeuwarden. Leeuw. G. T. N. Suringar, 1824. (Voor het Genootschap.) 114 bl. gr. 4°. 455.

In 1819 door Mr. A. VAN HALMAEL Jr. en een zestal stadgenooten opgericht, is deze letterkundige vriendenkring niet lang na zijn overlijden, in 1850, ontbonden, en zijn de schriftelijke vruchten van den belangrijken arbeid der leden door de laatst overgeblevenen, de Heeren J. D. ANKRINGA en G. T. N. SURINGAR, aan het Friesch Genootschap in bewaring gegeven. Van al de bewerkingen van verschillende dichtwerken en treurspelen onzer vroegere dichters is alleen deze ten getale van 70 *exx.* gedrukt.

DAVID MOSES KAN, Diss. liter. inaug. de Sophoclis Oedipode Coloneo. Gron. z. j. (1825) 131 bl. 8°. 456.

ISAAC VAN HARDERWIJK, Verslag van een handschrift, bevattende de Jacob van Maerlants Nederd. prozaische Bijbelvertaling, met aant. en bijlagen. 's Gravenhage, 1831, 73 bl. 8°. 457.

De S., in 1784 te *Leeuw.* geb., was eerst predikant te Warrega en daarna te Katwijk aan zee, waar hij in 1847 overleed. Zijn broeder was

JAN VAN HARDERWIJK Rz., Redevoeringen (over schilder-, dicht- en letterkundige onderwerpen). Dordr. en Rott. 1844, 136 bl. 8°. 458.

In 1790 bij *Leeuw.* geb., werd hij koopman te Rotterdam, waar hij in 1838 overleed. Van beiden zijn levensberigten in de Handel. der Maatsch. van Letterk. 1848, 46; 1859, 87.

Mr. MONTANUS HETTEMA, Beknopte Handleiding om de oude Friesche taal te lezen en te verstaan. Leeuw. G. T. N. Suringar, 1830, 23 bl. 8°. 459.

— Het Emsiger Landregt, van het jaar 1312. Naar een oorspr. HS. uitgegeven en met vertaling en aantekeningen. Leeuw. L. Schierbeek, 1830, 132 bl. 8°. 460.

— Proeve van een Friesch en Nederlandsch Woordenboek. Leeuw. L. Schierbeek, 1832, 107 bl. 8°. 461.

— Friesche Spraakleer, van R. RASK, uit het Deensch vertaald. Leeuw. H. C. Schetsberg, 1832, 168 bl. 8°. 462.

— Jurisprudentia Frisica, of Friesche Regtkennis. Een HS. uit de 15^e eeuw. Bij denz., 1834, 35, 3 stukken, 257, 315, 160 bl. 8°. 463.

— De Eerste November, door FINN MAGNUSEN. L. 1835, 78 bl. 8°. 464.

— Oude Friesche Wetten. Uitgegeven door het Friesch Genootschap. Leeuw. G. T. N. Suringar, 1846, 51, 2 dln. 283 en 379 bl. 8°. 465.

- Jhr. Mr. **M. HETTEMA** en **R. B. POSTHUMUS**, Onze Reis naar Sagel-
land, benevens deszelfs geschiedenis, eene beschrijving van den aard,
de zeden, de gewoonten enz. van deszelfs bewoners en eene korte
schets en woordenlijst van hunne taal. Met kaart en platen. Franeker,
G. Ypma, 1836, 415 bl. 8°. 466.
- JOANNES GERARDUS OTTEMA**, Commentatio de Philosophia Fr.
Hemsterhusii. Quae praemio ornata est. Lovanii 1827, 153 bl. gr. 4°. 467.
- Specimen phil. de Sophoclis Antigona, Traj. ad Rhen. 1828, 118
bl. 8°. 468.
- Q. Horatii Flacci Epistola ad Pisones disposuit. Leov. G. T. N. Su-
ringar, 1846, 47 bl. 8°. 469.
- SOLKO WALLE TROMP**, Leov. Diss. hist.-litt. de Pericle ejusque rei-
publicae Atheniensium administratione. L. B. 1837, 169 bl. 8°. 470.
- JOHANNES CORNELIS GERHARDUS BOOT**, Arnh.-Gelus, Disp.
hist.-litt. de Bello Sacro Phocensi. L. B. 1836, 86 bl. 8°. 471.
- Niebuhriana. Levenschets van B. G. Niebuhr en deszelfs brief aan
eenen jongen Philoloog. Uitgegeven en opgehelderd door Dr. K. G.
JACOB, Hoogl. te Pforta. Leeuw. Suringar, 1840, 219 bl. 8°. 472.
- De Historia Gymnasii Leovardiensis ab origine ad haec tempora.
Leov. W. Eekhoff, 1854, 114 bl. 8°. Met een afschrift der uitvoerige
beoordeeling van dit geschrift door des Schrijvers opvolger in 1852: 473.
- CORNELIS MARINUS FRANCKEN**, Mudanus, Disp. critica de anti-
quarum Aeschyli interpretationum ad genuinam lectionem restituendam
usu et auctoritate. Traj. ad Rh. 1845, 150 bl. 8°. 474.
- Oratio de finibus institutionis in Gymnasiis partim iure prolatis,
partim in posterum proferendis. Habuit quum Rectoris munus in Gymn.
Leovard. capesseret. Leov. G. T. N. Suringar, 1852, 29 bl. 8°. 475.
- DAVID CORNELIS PLEYTE**, Zirciscanus, Diss. lit. inaug. exhibens
praecipua placita veterum Philosophorum de Libertate morali. Traj.
ad Rh. 1839, 140 bl. 8°. 476.
- Oratio de litterarum humaniorum studio ad bene beateque vivendum
fructuosissimo. Habuit ut supra 1856. Leov. Suringar, 1857, 20 bl. 8°. 477.
- Portefeuille met kleinere geschriften van Leeuwarder Rectoren en Docen-
ten, als: Dr. J. G. OTTEMA 4, Dr. J. C. G. Boot 6, Dr. A. H. G.
P. VAN DEN ES 2 en A. I. BRUGSMA. 8°. 478.

4. GESCHIEDSCHRIJVERS.

Dr. **KEMPO VAN MARTENA**, Annael ofte Landtboeck van Vrieslandt. Volgens acte van den Landsdag van 27 Febr. 1523 beschreven door K. M. Doctor, Ridder en K. M. Raad in den Hove. *Handschrift* in gr. fol. beginnende met den jare 1498 en eindigende in 1536. 479.

Tot aan den jare 1530 is dit werk gedrukt in het 2e deel van het Vriesch Charterboek, bl. 1—203, waarbij berigten gevoegd zijn omtrent den Schrijver en de verschillende handschriften, welke er van dit werk toen bekend waren. Dit fraai geschreven ex. bevat 100 bladz. meer, waar tusschen vele belangrijke nog ongedrukte stukken voorkomen. De tekst zelf is echter minder volledig. Zie over den S. die in 1538 overleed, Chartb. II voorr. 78; de Wal, An. 7; de Crane in de Vrije Fries, I 200 Stamboek, I 268, II 183.

— Annael ofte Land-boeck van Vriesland. Afdruk uit het 2e dl. van het Charterboek, 205 bl. met twee Registers van namen en zaken, bewerkt door Dr. NIC. THOLEN. (Leeuw. W. Coulon, 1773) gr. fol. 480.

JOANNIS CAROLI de rebus Casparis à Robles Billaei in Frisia gestis commentariorum libri IV. Leov. Tobias v. Dessel, 1731, 272 bl. 4°. Voorafgegaan door een toeëigeningsbrief des S. aan Koning Filips, dd. Leov. 12 Aug. 1573; alsmede door eene voorrede en opdracht aan Duco Martena van Burmania van den Franeker Hoogleraar PETERUS WESSELING, die dit geschrift, naar een afschrift van Gabbema, voor het eerst het licht deed zien. 481.

JEAN CHARLES was in 1567 door den Koning als Procureur-Generaal van het Hof naar Friesland gezonden om de vervolging van de hervormden kracht bij te zetten. Dit verhaal der verrigtingen van den luit. stadhouders Robles loopt slechts van omstreeks 16 April 1572 tot 2 Aug. 1573 en is zeer vleijend voor dezen en bitter jegens de hervormingsgezinden geschreven. Zie over den S. en zijn werk: Naamrol der Raadsheeren, 20; te Water, Verbond der Edelen, IV 361; de Wind, Bibliotheek der Ned. Geschiedschrijvers, 230; de Vrije Fries, IX 50; Minneba Buma, Geschied. van het Dijkregt, 97; v. d. Aa, B. W. III 190.

Jr. **FREDRICH VAN VERVOV**, Enige gedenckvveerdige Geschiedenissen, tot narichtinge der nakomelingen. (1568—1609) Uitgegeven door het Friesch Genootschap. Leeuw. G. T. N. Suringar, 1841, met het testament van Vervou 400 bl. 8°. 482.

De Schr., in 1551 te Franeker geb. en daar in 1621 overl., was Hofmeester van Graaf Willem Lodewijk te Leeuw. en nam vele andere staatkundige betrekkingen waar. Zie Mr. A. TELTING's voorberigt van dit werk; Stamboek, I 270, II 184; Scheltema, Staatk. Nederl. II 406, en vooral de berigten van Prof. de Crane, Herinneringen van Martena-huis te Franeker, in de Vrije Fries, I 126, 217.

EVERHART VAN REYD, Oorspronck ende voortganck van de Nederlantsche Oorloghen, ofte waerachtighe Historie van de voornaemste Geschiedenissen, in de Nederlanden ende elders, voorgevallen, zedert den Jare 1566, tot het Jaer 1601. Tweede Editie, oversien, vermeerdert, ghesuyvert, ende verciert met nieuwe Figuren. Arnhem, 1633, 791 bl. fol. 483.

De S. van dit zeer geachte werk, in 1550 te Deventer geb., werd in 1584 Raad van Graaf Willem Lodewijk te *Leeuwarden*, waar hij den 25 Febr. 1602 overleed. Zijn HS. had hij dezen Stadhouder nagelaten, die bij zijn testament de uitgaaf daarvan opdroeg aan de Raadsheeren Jan en Frederik van den Sande. Den eersten druk daarvan gaven zij te Arnhem in 1626 in 4o. nit. Doch de eerste hunner vervolgde het bovendien: want nadat een 3e druk met een vervolg tot 1644 te Amsterdam het licht zag, verscheen een 4e uitgaaf onder den titel:

— Historie der Ned. Oorloghen begin ende voortganck tot 1601. Hier achter: *Nederlandtsche Historie*, beschreven door wijjl: JOHAN VAN DEN SANDE: dienende voor continuatie van de Hist. van EV. VAN REYD, tot de doodt van Graef Hendrick Casimier. 1641. Leeuw. Gijsbert Sijbes, 1650, het eerste 450, het laatste 217 bl. fol. Alleen met de portretten van v. d. Sande, Hendr. Casimir en Willem Frederik. 484.

— Het eerste werk in *Handschrift*, groot 581 bl. in kl. med. folio, hoewel niet afgewerkt, daar de druk van 1650 12 bl. meer heeft. Het is zeer duidelijk en net geschreven. Een latere hand schreef er voor in: *Echt Manuscript*, welligt omdat er vele doorhalingen, verbeteringen en bijvoegsels op losse bladen in zijn. 485.

— *Belgarvm, aliarvmque gentivm, Annales*; auctore Ev. Reidano; DIONYSIO VOSSIO interprete. L. B. 1633, 548 bl. folio. Met handteekening van ISAACUS GRUTERUS op den titel. 486.

Van het vervolg verschenen nog drie kleine uitgaven, voortgezet tot 1648, en wel twee, getiteld: *Kort begrip der Ned. Geschiedenissen*, Amst. 1650 en Utrecht 1651, 12o. en een derde onder een geheel anderen titel (zoodat zelfs te Water, IV 387, dit voor een ander werk hield) van:

JOHAN VAN DEN SANDE, de wakende Leeuw der Nederlanden. *Historie der Ned. oorloghen*, tot den Jare 1648. Verciert met conterfeysels van alle Ned. Gouverneurs, Zee- en Velt slagen, Ambassadeurs enz. Amst. 1663, 696 bl. kl. 12°. Ook met portret des S. Hierbij behoort ook een tweede deel of vervolg tot 1663. 487.

Zie over VAN REYD en VAN DEN SANDE: van Harn, *Ev. Reidanus*, *Nass. Raët*, *Gor.* 1852, 5 en 24, waar ook zijn testament voorkomt; de Wind, 287, 428; *Vrie-moet*, 93; de *Navorscher*, I 285; II 86; VII 85, en de aantt. bij No. 234—241 hier vóór bij de *Regtsgeleerden*.

SUFFRIDUS PETRUS, Leouard. Fris. v. i. c. Martini Poloni, Archiepiscopi Consentini, Chronicon expeditissimum, ad fidem vet. mss. cod. emend. et auctum. Antverp. C. Plantin, 1574, 452 bl. buiten de Annotationes, kl. 8°. 488.

Zie over dit werk Paquot, Memoires, VII 281, en Vossius, de Hist. lat. 453.

— de Frisiorvm Antiquitate et Origine libri tres. Col. Agripp. 1590, 335 bl. kl. 8°. Voorafgegaan door vijf lofverzen van tijdgenooten en eene uitvoerige opdracht aan de Staten van Friesland, die hem hierop tot hun Histoireschrijver benoemden. 489.

— Het zelfde werk, kleine latere druk, Fran. Jac. Horreus, 1698, 574 bl. 24°. Met nieuw ongeteekend voorberigt. 490.

— De Scriptoribus Frisiæ, decades xvj. et semis. Col. Agr. 1493 (1593), 297 bl. kl. 8°. met cursieve letter gedrukt. Met breede opdracht aan de zelfde Staten en negen lofverzen. Dit ex. van het belangrijkste zijner werken bevat eigenhandige aantt. van den Schrijver, van P. Moesenbroek, Val. Barthouts en Mr. A. van Halmael Jr. 491.

— Het zelfde werk, Fran. J. H. 1699, 498 bl. 24°. 492.

— Apologia pro Antiquitate et Origine Frisiorvm, cum B. G. FURMERII Peroratione, contra Vbbonem Eumivm. Fran. Æ. Radæus, 1603, 158 bl. kl. 4°. Na des Schrijvers dood door Furmerius aan Gedeputeerde Staten opgedragen en voorzien van eene lijst van diens gedrukte en ongedrukte werken, benevens een geplaatdrukt facsimilé van het opschrift in de Friesche kerk te Rome. (Zie Vrije Fries, XI 165.) 493.

— Het zelfde werk, Fran. J. H. 1699, 261 bl. 24°. doch zonder het facsimilé. 494.

Deze drie Francker herdrukken van gelijk formaat zijn waarschijnlijk bezorgd door TOBIAS GUTBERLETH, hier vóór bij No. 356 vermeld.

SUFFRIDUS PETRUS, in 1527 te Leeuw. geb., legde zich met zoo veel ijter op de studiën toe, dat hij zoowel in zijne vaderstad als te Leuven, Erfurt en Keulen lessen in de letteren en regten gaf en vele geleerde werken schreef, waarna hij in 1597 als hoogleeraar te Keulen overleed. Zie over zijn leven en geschriften Dr. J. G. Ottema's voorlezing in de Vrije Fries, 1842, II 413 en ald. I 76 en 78; de Wal, 19, 46, 425; de Wind, 225; Félix Nève, Relations de S. Petri avec l'Univ. de Louvain, 1848; van Leeuwen in de Letterbode, 1842, II 290.

BERNARDUS GERBRANDUS FURMERIUS, Leov. Hyperaspistes Apologiae S. Petri de Or. et Ant. Fris. ad Ubb. Eumium, Scholæ Gron. Rect. Leov. Æ. Radæus, 1604, kl. 8°. ongepag. Opgedragen aan Gedeput. Staten als verdediging tegen de Refutatio Apologetica van Eumius. Met handteekening van S. A. Gabbema op den titel. 495.

B. G. FURMERIUS, *Annalivm Phrisicorvm libri tres*. Fran. Æ. Radæus, 1609, 244 bl.; — *Trias altera*, cont. lib. IV, V, et VI. Leov. Abr. Radæus, 1612, 255 bl.; — *Trias tertia*, cont. lib. VII, VIII et IX. Leov. ib. 1617, 187 bl. 4°. Allen opgedragen aan Gedeput. Staten, het laatste door zijn opvolger P. Winsemius, die het na des S. overlijden uitgaf, en zich toen nog ambtshalve verplicht achtte om de oude historische school te verdedigen tegen de moderne begrippen van den verlichten Emmius. 496.

In het leven van Suffr. Petrus heeft Dr. Ottema, 453, uit diens nagelaten handschriften aangetoond, dat FURMERIUS in de eerste zes boeken van dit werk den arbeid zijn leermeesters en voorgangers op zijn eigen naam uitgegeven heeft, zoodat alleen het latere gedeelte, van de jaren 888—1122, van zijne hand is.

— *Historia vetervm Episcoporum Ultraiectinæ sedis, et Comitvm Hollandiæ, explicata Chronico Ioh. de Beca usque ad 1345. et Historia G. Hedæ nunquam editi, completa Appendice usque ad 1574, avctore Svffrido Petri: B. F. recensente, et notis illustrante*. Fran. Rombertus Doyema, 1612, 426 bl. gr. 4°. Het eerste is aan Stadhouder en Gedeput. van Friesland, het laatste aan de Staten der provincie en Raad der stad Utrecht opgedragen. 497.

In 1542 werd FURMER te Leeuw. geb. en aan buitenlandsche hoogeschole opgeleid. De Staten schenen groote verwachting te hebben van zijne geleerdheid, toen zij hem in 1597 tot *Historieschrijver* benoemden, waaraan hij echter niet kon voldoen. Zie over hem, die in 1616 overleed, de Wal, 42, 167, 440; de Wind, 299; Mnemosyne, XV(V) 231; v. d. Aa, VI 273.

Dr. **PIERIUS WINSEMIUS**, *Chronique ofte Historische geschiedenissen van Vriesland, tot 1622*. Fran. Ian Lamrinck, Boekdrucker der Staten, 1622, 913 bl. fol. Waarachter eene beschrijving van de Grietenijen en Steden, met kaart der provincie en plattegronden van Leeuw. van 1603 en 1622 en van Franeker van 1598. Voorafgegaan door een opdragt des Drukkers aan de Staten, Stadhouder, Gedeput. enz. benevens zes lat. lofverzen van M. à Lycklama, H. Bouricius, M. Winsemius, S. Arcerius, M. Ragerius en J. Rodrigius de Becker. Met titelplaat en vele in den tekst gedrukte afbeeldingen der Vorsten, meest door Petrus Feddes van Harlingen gegraveerd. 498.

Nadat WINSEMIUS vijf jaren lang aan deze kronijk gewerkt had, vloeiden hem nog zoo vele bescheiden omtrent de Spaansche regeering in Friesland toe, dat hij alleen van dit tijdvak eene uitvoeriger geschiedenis begon te bewerken en het eerste gedeelte daarvan uitgaf onder den titel:

— *Historiarvm ab excessv Caroli V. Caesaris; sive Rerum sub Phi-*

lippo II. per Frisiam gestarum libri II. (1555—1572) Leeuw. Claude Fonteyne, drukker der Staten, 1629, 342 bl. 4°. Met opdracht aan Gedep. en lofverzen van H. Bouricius, M. Winsemius en P. Knyff. 499.

Dr. **P. WINSEMIUS**, Het vervolg van dit werk, boek III en IV. (1573—1578) Fran. Ulderick Balck, 1633, 415 bl. 4°. Met opdracht aan Gedep. en vers van H. Bouricius. 500.

In de volgende jaren voltooide WINSEMIUS dit werk tot 1581, en werd hij bij Staatsresolutie van 22 Maart 1644 gemagtigd om de vorige deelen, veel vermeerderd, met het vervolg in één formaat uit te geven. Doch hij overleed nog in dat zelfde jaar, en nu nam Dr. LIVIUS VAN SCHELTINGA, Staats-secretaris en Curator der Akademie, de zorg der uitgave op zich. Deze gaf het twee jaren later, met eene opdracht aan de Staten, in het licht, als:

— Historiarum etc. libri septem. Leov. C. Fonteijne, 1646, 558 bl. fol. Voorafgegaan door meer uitvoerige lofdichten van P. van Doma, J. Coccejus, C. Schotanus, J. Phocylides Holwarda, V. Revius en H. Neuhusius, en gevolgd door MART. à WYBINGA, Laudatio funebris in hon. P. Winsemii, J. C. 501.

„Dit werk, door mannen als de Groot en Heinsius, Pontanus, Scriverius en Blaucardus hoogelijk geprezen, is vol belangrijke zaken, en verspreidt veel licht omtrent het aandeel van Friesland in de groote gebeurtenissen der 16e eeuw.” de Wind, 358.

— Vita, res gestae, et mors, illustr. Princ. MAVRITHI, Pr. Avr. Com. Nass. etc. Fran. Vld. Balck, 1625, 88 bl. 4°. 502.

Te Leeuw. in 1586 geb., beoefende WINSEMIUS te Franeker en Leiden eerst de geneeskunde en legde zich vervolgens op buitenlandsche hoogeschole op de regtsgeleerdheid toe. Vijf jaren nadat hij te Leeuw. advocaat was geworden, werd hij opvolger van Furmerius als Historieschrijver van Friesland, waarin hij de werkzaamste is geweest van allen, die deze, meest verwaarloosde, betrekking ooit hebben bekleed. In 1636 tot hoogleeraar in de welsprekendheid en geschiedenis te Franeker benoemd, overleed hij daar den 11 Nov. 1644. Zie Vriemoet, 293; Foeke Sjoerds, Beschrijv. van Friesl. I Inleid. 23; de Wal, 43, 172, 440; van Kampen, Lett. Geschied. III 255; Boot, 11.

Dr. **IOANNES DE VENO**, Historiale Meditatieën, so geestelijke als politieke over 't leven ende regeringhe der Patriarchen, Rechteren, Coninghen, in Israel ende Juda, als over den op-gangh ende onder-gangh van de vier Monarchien van Assirien, Persen, Griecken ende Romeynen versamelt uit Godes heylige woordt als olde lofwaardighe historien. Leeuw. Sydse Rinnerts, drukker der Staten, 1658, 626 bl. 4°. Met opdracht aan den Stadhouder, de Prov. Collegien en Magistraat van Leeuw. alsmede lofverzen van J. Bouricius, G. Boetius, G. Hagius, T. en B.

Gutberleth, J. B. Scævola, G. à Vierssen en S. A. Gabbema, die ook een bijschrift gaf op het hierbij behoorende portret des Schrijvers. 503.

De 80jarige Schrijver, die zich noemt: oudste Advokaat voor den Hove, Schepen en Scholarcha van Leeuw., was een zoon van Laurens de Veen, in 1580 secretaris dezer stad, toen de Friesche blokhuizen werden veroverd, waaromtrent hij bl. 570 eenige bijzonderheden vermeldt. Zijn broeder was hoogl. te Franeker. Zijne dochter Johanna de Veno trouwde in 1642 alhier met Mattheus Vossius, Histoireschrijver van Holland en Zeeland. Hij overl. in 1662. Zie over hem en zijn geslacht Friemoet, 113; de Crane, Oratio de Voss. et Iun. familia, 23, 54; Vondel, Gedichten, II 709; de Wal, 42, 171, 440; Stamboek, I Nalezing, 3.

SIMON ABBES GABBEMA, Verhaal van de stad Leeuwarden. Waar in niet alleen den oorsprong des Naams, eerste Opkomst, en oude gelegenheid der stad wordt aangewezen, maar ook de twisten en oorlogen worden verhaald, van 1190. tot den jaare 1573. Oovergezien, en in 't ligt gebracht door TOBIAS GUTBERLETH. Fran. H. Amama en A. Jelmers, 1701, 568 bl. 4°. Met breede voorrede en opdracht aan den Prins, Gedep. Staten en den Magistraat, benevens lofdichten van Joh. Hilarides, I. Tymens en Tymen, en afbeelding van het slot AED LEWERD 1171, door U. Sprong. 504.

Reeds in 1664 en dus vijf jaren nadat GABBEMA Histoireschrijver van Friesland was geworden, kondigde Schotauus, Beschrijv. v. Friesl. 232 dit werk aan. Ofschoon hij nog 24 jaren later leefde, mogt hij het niet voltooiën en uitgeven, daar hij zich, bl. 23, beklagt, dat de Regeering bij hare „onhebbelijke weigeringe” bleef, om hem het gebruik der stedelijke archieven toe te staan. (Hij verzwijgt echter, dat zijn „onhebbelijk” levensgedrag daartoe aanleiding had gegeven.) De hierin medegedeelde charters geven de meeste waarde aan dit werk, welks zonderlinge behandeling en stijl (een zwakke navolging van Hooft) met regt zijn ten toongesteld door Halbertsma, in de Hulde aan Gysbert Japiks, II 389. Zie verder over hem bl. 53 en 54 hier vóór. Slechts twee jaren later kwam er eene uitgave van dit werk met een anderen ingeplakten titel, als:

— S. A. G. Historie van Friesland. Waar in den eersten oorsprong der inlandse beroerten en oorlogen — worden verhaald, van 1190. tot 1573. Als mede een net verhaal van de Naam, Oorsprong, en eerste Opkomst der stad Leeuwarden. Oovergezien door T: GUTBERLETH. Gouda, Lucas Cloppenburg, 1703. (Andere exx. hebben: Fran. Hendrik Amama en weer andere Fran. Bernardus Wibranda, beide 1703.) 568 bl. 4°. 505.

De misleiding van dezen titel was te gevaarlijker, omdat in het voorberigt ook de uitgave was gewenscht van Gabbema's *Algemeene Friesche historien*, waarvan alleen twaalf bladen bekend waren, die echter nooit zijn gevonden of uitgegeven.

Dit ex. bevat eenige aantekeningen van Mr. A. van Halmael Jr. Zie over Gabbema en Gutberleth ook de Wal, 43, 179, 190, 442; Boot, 26 en v. d. Aa, VII 3, 569. De zelfde vriend (vroeger onder No. 356 vermeld) gaf daarna ook nog van hem in 't licht:

S. A. GABBEMA, Nederlandse Watervloeden of Nauwkeurige beschrijvinge van alle watervloeden in Holland, Friesland en de naaburige landen. Hier agter syn bygevoegt: Leevens beschrijvingen van Sint Wilibrord, Sint Bonifaas, Sint Aalberijk, Eerste verkondigers des Christengeloofs. Met plaaten. Fran. Leonard Strick, 1703, 368 en 79 bl. kl. 8°. Opgedragen aan de Oovrigheid van Franeker. 506.

De inhoud van beide deze werkjes is evenzeer zonder smaak of oordeel bijeengeraapt.

(JOHANNES HILARIDES) It aade Friesche Terp, vertoonende de Fryje Friezen, in haar oorsprong, opkomst, en voortgang: als landbestiering — godsdienst, en landstreek. In 't gemeen bij een gehoopt, voor de liefhebbers der Vryheid: Naa de wijze van een korte Jaarteller, off (Chronologie) te zaamen gesteld. Een tweede titel, achter aan, luidt: Chronyk der geschiedenissen, van de Fryje Friezen, vertellende de zelve in haar oorsprong en verder als boven. Leeuw. Pieter Allerts van Tongeren, 1677 en 78, 122 bl. kl. 8°. 507.

Vóór dit ex. van den eersten druk heb ik de gronden uiteengezet, waarom ik voor den samensteller van deze zeer goede korte kronyk houd den Rector JOH. HILARIDES, wiens overige geschriften hier vóór bl. 55 zijn opgegeven.

— Het zelfde werkje. Tweden druk. Nevens een Byvoegsel tot de geboorte der tegenwoordige Prins of Stadhouder W. K. H. Friso. Haarl. J. Marsboom, 1743, 341 bl. kl. 8°. benevens een „Treurig gesprek” over het verongelukken van Prins J. W. Friso in 1711. 508.

— Het zelfde werkje en druk met anderen titel bij Joh. de Gros te 's Gravenhage, 1746. 509.

Eene dergelijke nieuwe uitgaaf verscheen ook in 1771 te Leeuwarden bij H. A. de Chalmot, volgens van Leeuwen, die in 1834 hiervan een nieuwen druk met vele aantekeningen bezorgde.

WIBRANDUS DE GEEST (de jonge), Schilder, het Kabinet der Statuen, ons van d' aaloudheid nagelaten — en met alle hare afbeeldingen door JAN LAMSVELT verciert, waarby gevoegt is een naauwkeurige Leidtsman in Rome, met een generale Afbeelding, door BISSCHOP getekent. Amst. bij Jan Lamsvelt, 1702, 149 bl. post 8°. benevens een gedicht: Pronk-altaar der Schilder-konst, 1697. Met opdracht aan zijn leermeester Jr. Joh. Ant. de Coxie (te Antwerpen) en lofverzen van K. Lescaijle, A. Maria Paauw, Chr. Pierson en C. Sweerts. 510.

De S., een zoon van Juliaan en een kleinzoon van den beroemden schilder WIBRAND DE GEEST (de oude), had die Leidtsman opgemaakt uit de nagelaten papieren van zijnen grootvader, die van 1611 tot 1618 te Rome vertoefde. Zie de uitvoerige berigten over hem en zijn geslacht in mijn geschrift: de Vrouw van Rembrand van Rijn, 1862, bl. 28 en 46, waardoor vele dwalingen van Kramm en v. d. Aa zijn verbeterd.

ROELOF ROUKEMA, Gedenkschriften behorende tot de historie van Holland, behelzende de ware oorzaken der verdeeldheden, die 'er zedert tagtig jaren sijn voorgevallen enz. door den Ridder Lovys AUBERY, Heer van Maurier. Overgezet van R. R. Met Figuren (acht portretten). Amst. 1704, 408 bl. kl. 8°. Opgedragen aan vier Raadsheeren en met vierreg. bijschriften op de acht hoofdstukken van W. Dotingh. 511.

Deze in vele opzigten belangrijke memoriën zijn niet onder de aandacht gevallen van de Wind.

— Naam-boek der beroemde Genees- en Heelmeesters van alle eeuwen. Amst. 1706, 387 bl. kl. 8°. Opgedragen aan Prof. J. Hemsterhuis en Burgem. W. Krans, en door W. Dotingh met een lofdicht vereerd. 512.

Deze 440 levensschetsen zijn grootendeels uit Bayle, Moreri enz. getrokken en bevatten slechts weinig nieuwe berigten omtrent Nederlanders.

De S. was in 1669 te *Leeuw.* geb. en daar van 1711—22 Stads-chirurgijn. Hij zal later onder de Geneeskundigen op nieuw voorkomen.

Dr. **BERNARDUS SCHOTANUS à STERRINGA**, Uitbeelding der Heerlijkheit Friesland; zoo in 't algemeen, als in haare xxx bijzondere Grietenijen, met aangrenzigen en vermeerderingen: nevens d'afteekening van Oud Friesland, in vii landkaarten door Menso Alting en de vertalinge der oude naamen; uitgegeven door FRANÇOIS HALMA, 1718. Met opdracht aan den Prins en Gedep. Staten, wier wapens met dat van het landschap er voor geplaatst zijn, na een prachtige titelplaat, geïnventeerd door Joh. Hilarides (die er een beschrijvend vers bijvoegde), geteekend door G. van der Haven en gegraveerd door J. Folkema. Vóór de grietenijkaarten is eene nieuwe en gekleurde algemeene kaart en daarachter de voortreffelijke kaart van Oud Friesland van Schotanus, waarop de daarmede strijdige gebrekkige kaarten van Alting, die generlei waarde hebben, volgen. 513.

Nadat SCHOTANUS, in 1639 te Franeker geb. en Med. Doctor te *Leeuw.*, van 1682 tot 1698 op kosten der Staten een voortreffelijken Atlas van Friesland vervaardigd had, waren daarvan slechts 125 ex. voor de Staten zelve gedrukt, doch de koperen platen bewaard gebleven. Na den dood van SCHOTANUS, in 1704, vroeg en verkreeg HALMA verlof, om van het werk een verbeterden herdruk te geven, waaraan hij, met hulp van HILARIDES, op voortreffelijke wijze voldeed, zoodat dit kaartwerk nog langer dan 180 jaren op hoogen prijs werd geschat. Zie al de bijzonderheden omtrent deze uitgave in: de *Algemeene Kaarten van Friesland* beschreven, door Mr. J. T. Bodel Nyenhuis en mij, in 1846 uitgegeven, bl. 55—59 en Bijlagen, 94 env. en over Schotanus Roukema's Naamboek, 337; Tegenw. staat v. Friesl. III 294.

(ISAAC LAMIGUE) Histoire du Prince d' Orange et de Nassau etc. Enrichie des Plans des Villes, et de leurs Fortifications. Lewarde, F. Halma, 1715, 2 part. 252 en 306 bl. kl. 8°. Met opdracht aan Prins Karel, Landgraaf van Hessen-Kassel, den schoonvader van den Prins. Aan het slot daarvan noemt de Schrijver zich: „ci-devant Précepteur de Mons. le Prince d' Orange, et son M. (Ministre) à l' Armée.” 514.

Bij de Wind noch v. d. Aa of anderen komt deze leermeester en levensbeschrijver des Prinsen voor. Welligt volgde hij Lemonon op, toen de Prins in 1700 naar de Akademie vertrok. Hij zegt, den Prins gevolgd te hebben in al zijne veldtogten. In 1707 werd hij beroepen als tweede predikant bij de Waalsche gemeente te Leeuwarden en was tevens Hofprediker, hetgeen hij bleef tot aan zijn overlijden in 1728.

FRANÇOIS HALMA, het leven van Johan Willem Friso, Prins van Oranje en Nassau, nevens de historie van den jongstleden oorlog. (Naar I. LAMIGUE) vertaalt door W. V. R. (VAN RANOUW?), overzien en vermeerderd door F. H. (die er eene opdracht, voorberigt en twee verzen: Frieslandt in rou en in vreugd vóór en verscheidene lofdichten achter voegde.) Met de grondteekeningen der voornaamste steden en vestingen verrykt. Amst. J. Oosterwijk, 1716, 217 en 282 bl. kl. 8°. 515.

— Kanaän en d' omleggende landen, vertoont in een Geographisch Woordenboek uit de H. S. en Josephus, met de aaloude geschiedenissen dier tijden. Naar E. Pamphilus, Hieronymus en anderen uit het latyn vertaalt door W. v. R. en met vele bijvoegselen bewerkt door F. H. Met 30 kaarten en platen. Leeuw. F. Halma, 1717, 64 en 559 bl. gr. 4°. Met opdracht aan Ulbe Baron van Aylva, Grietman van Oost-Dongeradeel enz. 516.

De vertaler was Dr. WILLEM VAN RANOUW, uit den Briel geboortig, die van 1694 tot 1715 te Francker woonde, verschillende ambten bekleedde en in 1724 te Amsterdam overleed. Zie de berigten van de Crane in de Vrije Fries, I 152.

— Tooneel der vereenigde Nederlanden, geopent in een algemeen historisch, genealogisch, geographisch en staatkundig Woordenboek. Met behulp van verscheide kenners byeenvergaderd en zamengesteld door F. H. en na deszelfs overlyden vervolgd door MATTHÆUS BROUËRIUS VAN NIDEK. Leeuw. Hendrik Halma, Landschaps- en Akademie-drukker, 1725. 2 deelen in gr. fol. 470 en 408 bl. Met groote afbeeldingen van de Holl. Graven, de oude kaarten van Alting en Schotanus, nieuwe van de provinciën, portretten enz. Voorafgegaan door het leven des Schrijvers en eene opdracht van zijne erven aan Mr. Ferd. van Collen, oud-hoofdofficier van Amsterdam enz. 517.

In dit rijk uitgevoerde werk heeft HALMA, met meer kennis dan oordeel, een schat van plaatselijke bijzonderheden uit velerlei schrijvers bijeengebragt, waardoor het lang een zeer nuttig handboek was. Hij begon er mede in 1703 en had het bij zijn overlijden in 1722 tot in de letter W. voltooid. Zie verder over hem bl. 56 hier vóór.

SIGEBERTUS HAVERKAMP, Dissertationes de Alexandri Magni Numismate: ut et de Nummis contorniatibus. L. B. 1722, 166 bl. 4°. Voorafgegaan door 22 platen, waarop 66 penningen afgebeeld zijn, benevens een opdracht aan Curatoren der Leidsche Hoogeschool. 518.

— Algemeene Historie van Asie, Afrika en Europe, zederd het ophouden der fabel-eeuwe tot op de heerschappij van Karel den Grooten. Met duizenden historipenningen verrijkt en opgehelderd. 's Hage 1736, 3 dln gr. fol. 519.

Dit verdienstelijke en schoon uitgevoerde werk bevat in het 1e dl., groot 368 bl., 32 platen met penningen, waarvan 238 alléén van Alexander den Grooten, benevens 2 kaarten; het 2e dl., groot 310 bl. in 1737 uitgegeven, bevat 25 penningplaten en 9 kaarten; het 3e dl., in 1739 uitgekomen, groot 384 bl., is verrijkt met niet minder dan 70 penningplaten, behalve vele afbeeldingen boven de hoofdstukken. Het beloofde 4e en laatste deel van dit prachtwerk is echter nooit verschenen, hoewel er, volgens getuigenis van Burman (voorrede van de Sicula van d'Orville), reeds eenige vellen van afgedrukt waren, toen de Schrijver in 1742 overleed.

— Historie der Jooden of alle werken van FLAVIUS JOSEPHUS. Naar 't Fransch van d'Andilly door Willem Séwel. Naar 't Grieksch overzien, en vermeerderd onder 't opzigt en door S. H. (1732). Nieuwe druk, met platen van J. en K. Luiken. Amst. 1736, 1° dl. 851 en 2° dl. 1737, 478 en 238 bl. gr. 4°. 520.

— Imperatorum Romanorum Numismata Aurea, Caroli, ducis Croii et Arshotani collecta, JACOBI DE BIE in aes incisa, brevi explicata. Acc. L. Smids, Rom. Imp. Pinacotheca, recens. et auxit S. H. Amst. 1738, gr. 4°, 28 en 186 bl. Met 12 bladen munten en 12 afbeeldingen der Rom. Keizers, benevens nog 64 penningplaten. 521.

— Introductio in Historiam Patriam, usque ad A°. 1714. L. B. 1749, 111 bl. 8°. In 4°. doorschoten en het eerste gedeelte verrijkt met vele MS. aantt. uit het collegie van Prof. C. H. TROTZ te Franeker. 522.

— Introductio in Antiquitates Romanas. L. B. 1740, 60 bl. 8°. 523.

— Jo. BAPTISTAE ORTII Spicilegium sive excerpta ex Flavio Josepho ad Novi Test. illustrationem. Cura S. H. L. B. 1741, I 612 bl. en daar achter als Tom. II: C. BOSII Exercitatio critica ad Flavii Josephi Periocham de Jesu Christo etc. 164 bl. 8°. 524.

S. HAVERKAMP, Medailles de grand et moyen bronze du cabinet de la Reine CHRISTINE, frappées, tant par ordre du senat, que par les colonies Romaines, et par les villes Grecques: gravées par PIETRO SANTES BARTOLO, en LXIII. planches, expliquées par un commentaire traduit du latin de S. H. La Haye, 1742, gr. fol. 464 bl. Met latijnschen en franschen tekst naast elkander en 63 groote penningplaten. 525.

— Jac. Bonanni et Columnæ, Ducis Montalbani, Syracusarum Antiq. illustr. libri duo. Latine vertit suisque Animadv. auxit S. H. Ed. noviss. auctior. L. B. zonder jaar, 288 bl. gr. fol. Met vele portretten en afbeeldingen van oud en nieuw Syracuse. 526.

De groote verdiensten van HAVERKAMP, vooral als historicus en numismaticus, zijn eervol vermeld door Prof. P. O. van der Chijs in zijne Verhandeling over de verdiensten der Nederlanders omtrent de Munt- en Penningkunde, bl. 14, waar ook zijne belangrijke Thesaurus Morellianus en andere werken genoemd worden. Zie over hem bl. 58 hier vóór.

J. D. HL. Beschryvinge van de Volk-plantinge Zuriname: vertonende de opkomst dier zelve Colonie, de aanbouw en bewerkinge der Zuiker-Plantagien enz. Mitgaders een vertoog van de bosch-grond, water- en pluim-gediertens enz. Verrijkt met (een Karaïbaansch Woorden-boek), land-kaart en vier kopere platen. Leeuw. Meindert Injema, 1718, 262 bl. 4°. 527.

De Schrijver, die eenige jaren in dit land doorbragt, was, volgens Muller's Catal. der Bibl. van Prof. Lauts, 1866, no. 535, J. D. HERLEIN, waarschijnlijk de zelfde als JEAN HERLEIN, geb. van Amsterdam, die in 1709 als burger van *Leeuwarden* werd ingeschreven. Zie breeder in de aant. vóór in dit ex. geschreven.

(**Mr. WIJBRANDUS VAN ITSMA**) Jagt-praatje ofte discours tusschen een Groeninger, een Dockumer, en twee Zeeuwze Heeren, met een Jagt van Harlingen na Amsterdam reizende, welke te zamen spreken over — de Verhandeling van de Vryheit in den Burgerstaat (van L. F. de Beaufort). Tweede druk. Leeuw. Tobias van Dessel, 1737, 116 bl. — Jagt-praatje ofte samenspraak tusschen een Leyenaar, een Groeninger en een Franeker, over de oude en hedendaagse gesteltheit van de Ned. Republyk, de boeken en digtstukken, betreffende het Stadhouderyk Bewint enz. Tweede stuk. Ald. 1738, 148. bl. — Jagt-praatje ofte discours van een Groeninger, Amsterdammer, en Harlinger, over de hedendaagse Leevensbeschryvingen der Princen van Orangen, Keurdichten, de Vryheit in den Burgerstaat enz. Derde stuk. Ald. 1738, 167 bl. 8°. 528.

In 1693 te *Leeuw.* geb. en van 1739 tot 47 lid der regering van Dokkum en daarna van Harlingen, bekleedde VAN ITSMA tot aan zijn overlijden in 1759 de aanzienlijkste staatsambten. In dit belangrijk werk gaf hij blijken zoowel van zijne groote geleerdheid als van zijne vriendschap jegens Prins Friso, door dezen, zijne voorouders en zijne waardigheden te verdedigen tegen de stoute aanvallen van de Beaufort en andere Hollandsche schrijvers en regenten, die de bevordering van den Prins zoo lang mogelijk tegenhielden.

Deze Jagt-praatjes strekken tot een vervolg op de twee *Schuite-praatjes*, in 1736 door zijn vriend, den geleerden staatsman EPO SJUCK VAN BURMANIA, met gelijk doel uitgegeven. Zij baarden destijds groot opzien, en verdienden niet alleen toen, maar ook twintig jaren later de eer van herdrukt te worden onder den titel van:

(**Mr. W. VAN ITSMA**) *Schuite- en Jagt-praatjes* ofte samenspraken tusschen eenige Heeren, waar in verhandelt worden verscheide stoffen rakende de oude en hedendaagsche gesteldheid van de Ned. Republyk en eenige nieuws uitgekome ne boeken. Harl. F. van der Plaats, Leeuw. A. Ferwerda en R. J. Noordbeek, 1757, 440 bl. 8°. 529.

Vermoedelijk was VAN ITSMA ook de schrijver van de door Hollandsche schrijvers zeer bestredene

— Verhandeling van Landeryen; en byzonder in de provincie van Holland en West-Vriesland, als mede in Zeeland. Leeuw. T. van Dessel, 1739, met Aanhangzel 118 bl. — Waarbij: Kort vertoog aantoonende de onwaare en lasterlyke stellingen betreffende de Dykgraave van Delfland, vervat in (bovenstaand) fameus Libel of Blaauw boekje. Delft, 1739, 175 bl. — Hier achter nog: Aanhangsel van de Vrymoedige bedenkingen over de Vryheid, als vervolg van de Vryheid in den Burgerstaat (van L. F. de Beaufort), tot antwoord van het Jagt-praatje, op de Vrijm. Bedenkingen en op de Verh. van Landeryen. Amst. 1739, 113 bl., voorafgegaan door vijf Brieven aan den Autheur van de samenspraak en van de Verh. van Landeryen enz. (uit Middelburg.) 8°. 530.

Zie over de Schrijvers en hunne geschriften, waarin zeer vele belangrijke bijzonderheden voorkomen, Nederl. Jaarboeken, 1759, 726; S. H. van Idsinga, Vrijmoedig Beroep, 42; Scheltema, Staatk. Ned. I 191 en 540; Stamboek, II 45; van der Aa, B. W. II 1622, IX 44, en de aant. vóór deze exx.

JAQUES GEORGE DE CHAUFÉPIÉ, Nouveau Dictionnaire historique et critique, pour servir de Supplement ou de continuation au Dict. hist. et crit. de Mr. Pierre Bayle. Amst. 1750-1756. 4 vol. fol. 531.

Zie over de verschillende uitgaven van Bayle en over dit vervolg, waarin ook de vermeerderingen der Engelsche uitgave zijn opgenomen, van Leeuwen's aant. in den Catal. der Prov. Bibliotheek van Friesland, 44, en de uitvoerige levens van beide schrijvers in de Chalmot, Biogr. Woordenb. II 148 en VI 276, alsmede bl. 16 hier vóór.

(EDUARD MARIUS VAN BURMANIA) Naamrol der Raden 's Hoffs van Friesland, sedert de aanstelling in 1499 tot heden; met eenige commissien enz. daar toe relatyf. Waar achter (XXII. latijnsche) Gedichten van Friesche Edelen. Leeuw. T. v. Dessel, 1742, 131 bl. Doorschoten ex. met vele MS. aantekeningen en vervolgen van 1745 tot 1838 van den Raadsheer F. J. J. van Scheltinga en anderen. — Hier achter: Naamregister der Rentmeesters van de Domeinen, Procureurs Generaals en Griphiers, samt Substituten en eerste Deurwaarders van den Hove in Friesland. Met commissien enz. Doorschoten en met MS. aanvullingen als boven. Amst. 1748, 35 bl. 4°. 532.

Deze nuttige handleidingen behoorden, als van Sminia's Grietmannen, nader bewerkt en uitgegeven te worden.

— Geographisch Woordenboek, behelsende een uytvoerige beschryving van de Friesche Dorpen enz. nevens derzelve Bewoonders, Beroemde Mannen enz. Leeuw. A. Ferwerda, 1749, 141 bl. kl. 8°. 533.

De Schrijver, in het bezit van een aantal oude stukken en familiepapieren, heeft vooral dááruit bij elk dorp de vroegere bewoners der stinzen en staten aangeteekend. Van 26 dier stukken gaf hij afdrukken in de:

— Analecta, of enige oude ongedrukte schriften van diversen inhoud, tot Friesland alleen specterende. (Hier achter: XXXVII. Latynsche, Fransche, Hoog- en Nederduitsche Versen van XVIII. Friesche Jonkers.) Leeuw. P. Koumans, 1750, 133 bl. 4°. 534.

Hierdoor zijne vele belangrijke stukken, die anders ligt verloren waren gegaan, voor de geschiedenis bewaard gebleven. Des schrijvers groote bekendheid met talrijke oude en toen nog ongedrukte stukken blijkt mede uit de

— Lijst van Leenen, Gasthuisen, Vryleenen, Beneficiën, Præbenden, Proeven enz. van Oostergoo, Westergoo en Zevenwouden, bijeenversamelt uit testamenten, scheidings, fundatiebrieven, cohieren, commissie-boek van 't Collegie, rollen van 's Hofs dingtalen, processen, geëxtendeerde sententiën, Beneficaal-boek enz. *Handschrift*, groot 46 bladen met Register, fol. 535.

Dit belangrijk stuk, waarvan het aangevulde origineel hier nog bij de nakomelingen des S. berust, verdiende evenzeer nader bewerkt en uitgegeven te worden. Zie mijne Geschiedenis van St. Anna-leen, bl. 53. — Het merkwaardig ex. der Naamlijsten van de Friesche Predikanten, doorschoten en vol met aantekeningen en een vervolg tot 1788 van zijne hand, 7 dln. in 4o. door Dr. J. H. Halbertsma beschreven in de Hulde aan Gysbert Japiks, II 283, schonk deze in 1866 aan de Prov. Bibliotheek van Friesland.

E. M. VAN BURMANIA, in 1700 te Engelum geb., in 1717 Houtvester, van 1737 tot 1762 Raadsheer in het Hof en in 1789 hier overleden, was een man van ongemeene

werkzaamheid en geleerdheid, zoodat hij gedurende een groot deel der 18e eeuw in dit gewest een historische vraagbaak was. De hoogleeraar te Water genoot zijne hulp tot zamenstelling van de Historie van het verbond der Edelen in die mate, dat hij in 1779 zich verplicht achtte, dit werk aan hem op te dragen, als „een openbaar blijk van dankerkentnisse.” Zie Ned. Jaarb. 1789, 987; Stamboek, I 62, II 44; van der Aa, B. W. II 1624.

(JOHANNES DOTINGH) Het verward Frieslandt, of omstandig bericht der beroerten in deze Provincie. Als mede 't geene by de Gecommitteerden op de Doele vergadert, is voorgevallen zedert den 5 Juny 1748. Met alle autentyke stukken daar toe behoorende. Leeuw. P. Koumans en A. Ferwerda, 1749, 152 bl. en 23 Nos. Bijlagen, 8°. 536.

Dit „historisch verhaal van al het gepasseerde in Frieslandt, en insonderheit te Leeuwarden, in 1748,” zoo als de binnentitel luidt, is, gelijk het voorbericht zegt, „met „een seer slegte styl, zonder eenige cieraad van woorden, geschreven,” zoo men wil, door J. DOTINGH, die, geb. in 1711, sedert 1731 Advokaat en toen Schepen, gelijk daarna Vroedschap en tot aan zijn dood in 1777 Burgemeester van Leeuwarden, alzo in de gelegenheid was, kennis van zaken te bekomen, waardoor dit boek de beste bron is voor de geschiedenis van dat merkwaardig jaar. Zie over hem en zijn regeersgeslacht Ferwerda, Wapenboek, I in de Blan.

Twee Brieven van **BAVIUS VAN GREVEN**, J. U. Dr. en Ammunitiemeester van Friesland, aan den Raadsheer S. H. VAN IDSINGA te Groningen, met diens Antwoorden, over de Weerdigheid van het Volmagschap ten Landsdage enz. Leeuw. A. Ferwerda, 1759, 23, 39, 81 en 138 bl. 8°. 537.

Dit zeldzame werkje, gerigt tegen verschillende zonderlinge beweringen in van Idsinga's Staatsrecht der Nederl., bevat, even als dat werk, vele historische bijzonderheden, welke men daarin niet zou zoeken. Van 1749 tot 52 was VAN GREVEN ook Burgemeester van Leeuwarden.

JOHANN HERMANN KNOOP, Kort onderwijs, hoedanig men de Couranten best lezen en gebruiken kan, met een verklaring van Konstwoorden en aanwyzing der voornaamste Steden enz. Leeuw. A. Ferwerda, 1758, 192 bl. 8°. 538.

— Vermakelyk wapen-kundig-, geographisch-, en historisch Spel, betreffende de voornaamste heerschende Staten in Europa, om jongelieden die vakken gelyk als speelender wyze te leeren. Leeuw. A. Ferwerda, 1759, 203 bl. 8°. met gekleurde Wapenkaart er voor. 539.

— Tegenwoordige Staat of Historische Beschryvinge van Friesland. Leeuw. A. van Linge en C°. 1763, 539 bl. en Verhandeling van de Unie. 8°. 540.

Omstreeks 1700 geb. te Hessen-Kassel, waar zijn vader Hofhortulanus was, stelde Prinses Maria Louisa hem in gelijke betrekking over de vorstelijke tuinen in en bij

Leeuwarden aan; doch na ongeveer 18 jaren gaf zijn levensgedrag aanleiding hem te ontslaan, waarna hij een vruchtbaar schrijver werd over velerlei onderwerpen, in 't bijzonder over de Hovenierskunst, in welk vak hij ons later zal voorkomen. Eene lijst zijner werken komt voor bij v. d. Aa, X 270.

ABRAHAM FERWERDA, Adelyk en Aanzienelyk Wapen-boek van de zeven provinciën; en Genealogiën van voornaame Familien. Leeuw. A. Ferwerda en G. Tresling, 1760 en 1763, 2 stukken in fol. ongepag. 541.

Het eerste deel bevat in vier stukken 31 geslachtregisters van de oude en 8 van de genaturaliseerde adellijke, benevens 16 van de aanzienlijke of patrice familiën in Friesland, met 45 bladen of 405 gekleurde wapens. Het tweede stuk bevat 44 genealogiën van meest Hollandschen adel, voorafgegaan door die van het Huis van Oranje en Nassau, met 10 bladen, waarop 90 gekleurde wapens en uitvoerig Register op beide deelen. (Het derde stuk, eerst in 1781 uitgegeven, ontbreekt aan dit exemplaar.)

De werkzame boekhandelaar FERWERDA maakte zich door dit werk even verdienstelijk jegens het toen nog weinig beoefende vak der genealogie als door zijne, later te vermelden, Boekenlijsten jegens dat der bibliographie. Daar hij de geslachtregisters opnam voor zoover ze hem door de familiën op zijne uitnoodiging werden toegezonden, zoo komen de fouten van dit werk niet voor zijne rekening. Zie Stamboek, voorrede, I en XI, en de lijst zijner geschriften bij v. d. Aa, VI 73.

(Dr. GYSBARTUS NAUTA) Register der Resolutien, genomen bij de Edele Mog. Heeren Gedeputeerde Staaten van Vriesland, beginnende met den jaare 1601 en eindigende met het jaar 1754. *Handschrift*, 2 dln. 776 en 768 bl. in gr. fol. 542.

Dit is een der vier bekende exx. van dit zeer nuttig werk, bewerkt en geschreven door een man, die, in 1716 Advokaat geworden, daarna de betrekkingen waarnam van Landschaps-advokaat, Lands Fiscaal-generaal en Burgemeester van Leeuwarden (1736-54). Toen hij in 1758 een ex. van deze bewerking het Collegie aanbood, werd hem daarvoor eene vereering van f750 toegelegd. Bovendien maakte hij van de Resolutiën zelve van *Gedeputeerden*, van 1600—1759 een gelijk net afschrift in 14 gr. fol. banden, ieder van ongeveer 1000 blad., welk werk met een deel, 1760—63, vervolgd werd door zijn zoon Dr. MARIUS NAUTA, die het gansche werk in 1792, toen hij oudste Advokaat en Pensionaris van Leeuwarden was, ten geschenke gaf aan de Heeren Raden in den Hove. Maar meer nog: de zelfde Dr. G. NAUTA vervaardigde mede een dergelyk net afschrift van de Resolutiën der *Staten* van Friesland, van 1560—1786, ook in 14 gr. fol. banden, hoewel de dood hem na het schrijven van fol. 705 van het 11e dl. overviel, zoodat het is vervolgd door zijn tweeden zoon Dr. BAVIUS NAUTA, sedert 1743 advokaat. Dit tweede prachtwerk is door een zijner afstammelingen, Mr. G. A. AVENHORN VAN NAUTA te Koudum, c. s. in 1841 even edelmoedig geschonken aan de Staten van Friesland. (Notulen, bl 46.) Omtrent dit merkwaardig voorbeeld van werkzaamheid en geduld heb ik meerdere bijzonderheden en berekeningen van het aantal jaren aan dezen arbeid besteed, medegedeeld in den Friesche Volks-Almanak voor 1842, bl. 157. Van deze onschatbare bronnen voor de kennis onzer geschiedenis berust thans het eerst gemelde ex. in de Hof-Bibliotheek op het Paleis van Justitie en het tweede op het Gouvernementshuis alhier. Het geheele sierlijke handschrift in ruim 30 banden verdient onder de historische merkwaardigheden dezer stad de aandacht van Friezen en vreemden.

(ONNO ZWIER VAN HAREN) Lykreeden over wylen syne Hoogheid WILLEM DE IV, Prince van Orange en Nassau, Erf-Stadhouder, enz. Leeuw. H. A. de Chalmot, 1766, 96 bl. 8°. met bijgevoegd portret van den Prins en van den Schrijver. Hier achter zijn nog geplaatst: een afdruk der merkwaardige Hareniana (I.) Mengelwerken van Jhr. O. Z. v. Haren, door Prof. H. W. TUDJEMAN in de Mnemosyne (XIII N. R. III) medegedeeld, Leiden 1824, 38 bl.; alsmede Jhr. M. KEMPER'S Redevoering over O. Z. v. Haren, in 1811 gehouden en in 1826 gedrukt in gr. 8°. alleen ten gescheuke aan Bloedverwanten en Betrekkingen van den Auteur, wiens portret hierbij is gevoegd. (Bijeengebragt door D°. Abr. de Vries.) Daarbij nog een ex. van den herdruk of titel der Mengelwerken: Aanspraak gedaan als President van de Raad van Staate in 1746. 6 bl. (Leiden 1823) 543.

— Lykreeden (als boven), waarbij: Proeve, op de levens-beschryvingen der Nederl. doorl. mannen: behelzende het leeven van Joannes Camp-huis, Haarlemmer (Gouv.-Gen. van O. I.). Zwolle, 1772, 66 bl. — Nieuw-jaarsbrief aan myn jongste soon (Carel Willem, geb. 1758). Zwolle, 1778, 30 bl. waarbij behooren: de Vryheid, Lierzang (7 bl.) en Vaarwel! van een oude vader, aan syn soon (Willem Anne, geb. 1749), vaarende op 's lands schip de Argo (12 bl.) — De Herschyning, Lierzang, aan Adeleide; 1776, 10 bl. — Van Japan: met betrekking tot de Hollandse natie, en de christelyke gods-dienst. Zwolle, 1775, 107 bl. — Proeve van overzetting van de eerste brief van Pope's Essay on man (1776), 18 bl. — Lykrede over 't afsterven van Jhr. O. Z. Baron van Haren, Grietman in Stellingwerf westeinde enz. Uitgesproken te Wolvega door SIMON NAUTA. Zwolle 1779, 22 bl. met twee lat. verzen van D°. J. Jellema te Makkinga. 8°. 544.

— Proeve van eene nationale zeedelyke Leer-reeden van een oud man aan de jeugd van Nederland, ter geleegenheid van 't begin van de derden eeuw van de Unie van Utrecht. Zwolle 1779, 78 bl. 8°. 545.

Dit zijn nagenoeg al de Prozawerken van Jhr. O. Z. VAN HAREN, die, even als zijne Dichtwerken (later te vermelden), blijken geven van de uitstekende gaven en bekwaamheden van dezen grooten man, zoodat zij verdienen duurzaam gekend en behartigd te worden. In 1713 te Leeuw. geb. en opgevoed met Prins Friso, die hem „gedurende zijn geheele leven als een zijner allervertrouwdste vrienden raadpleegde,” zag hij zich de aanzienlijkste staatsambten opgedragen en ook tot Historieschrijver van Friesland benoemd. Eerst na zijne verwijdering van het staatstoneel in 1760, legde hij zich met ijver op de studien toe tot aan zijn dood in 1779, in welk jaar hij nog de laatst vermelde schoone proeve van staatsmans-wijsheid in 't licht gaf. Zie over hem Halbertsma,

het geslacht der van Haren's, 207, en de beoordeeling van dit werk, van Mr. J. T. B. N. in de *Vriend des Vaderlands*, 1829, 691; mijne levensschets in den *Friesche Volks-Almanak*, 1837, 50; van der Aa, B. W. VIII 194 en de daar opgenoemde talrijke schrijvers.

Jhr. **JOHAN VEGILIN VAN CLAERBERGEN**, *Vertoog over de Veengraveryen*. Leeuw. W. Coulon, 1766, 184 bl. Met kaart van Friesland, gekleurd aanwijzende het beloop der lage landen uit Veengronden bestaande. — Hier achter: *Zeedige Aanmerkingen over de Veengraveryen* (door ONNO ZWIER VAN HAREN). Leeuw. H. A. de Chalmot, 1766, 43 bl. 8°. 546.

Het eerste geschrift van een hoog bejaard staatsman, die, geb. in 1690, sedert 1720 Raadsheer, daarna Grietman van Doniawerstal en lid van de aanzienlijkste collegiën was, werd geschreven tot voorlichting van de Staten bij de behandeling van dit onderwerp, en is eene belangrijke proeve van de toen nog weinig beoefende wetenschappelijke staatshuishoudkunde. De geleerde schrijver overleed te Langweer in 1772. Zie Scheltema, *Staatk. Ned.* II 388; van Sminia, *Grietm.* 350; *Stamboek*, I 392, II 272; mijne *Geschiedenis van Friesland*, 322, 332.

(Dr. **NICOLAAS THOLEN**) *Register van Verbonden, Zonen, Accoorden, Privilegien, Handvesten, Ordonnantien, Edicten enz. zullende dienen tot d' uitgave van een Groot Placaat- en Charter-boek van Vriesland, tot 1748*. Leeuw. W. Coulon, 1765, 487 bl. 8°. 547.

Nadat de Staten den 31 Aug. 1764 het voorstel van den Baron THOE SCHWARTZENBERG tot uitgave van een Charterboek dezer provincie aannamen, werd hem Dr. THOLEN tot assistentie toegevoegd. Deze geleerde, in 1725 te Leeuw. geb., in 1748 Advokaat en in 1754 klerk ter lands-secretarie geworden, heeft aan de voorbereiding en de bewerking van de uitgave grooten ijver besteed, en gaf vóóraf deze voorloopige lijst, met oogmerk, een ieder op te wekken om de daaraan ontbrekende stukken vóór 1 Julij 1765 in te zenden, dewijl dán met het drukken van het groote werk een aanvang gemaakt zou worden. Tot groote schade der belangrijke onderneming overleed hij echter reeds in 1770, toen het 2e deel nog niet was voltooid.

GEORG FREDERIK BARON THOE SCHWARTZENBERG EN HOHENLANSBERG, Grietman over Menaldumadeel, Gedeputeerde Staat en lid van de Houtphesterye van Vriesland, **GROOT PLACAAAT EN CHARTER-BOEK VAN VRIESLAND**. *Eerste deel* aanvang neemende met de oudste Wetten der Vriezen; eindigende met het jaar 1499. Behelzende den grondslag hunner vryheit, gebouwt op de uitsteekste voorrechten, in veele en voornaame Givt-brieven glansryk doorstralende; aangevuld met plegtige verbonden, onderscheydene accoorden, vrye geleyden, en andere aanmerkelyke stukken. Vercierd met ophelderende aantekeningen en verbeterde leezingen der oude afschryften. Leeuw., gedrukt by Willem Coulon, Landschaps en Academiedrukker der Staaten, 1768, 796 bl. benevens chronologische en alphabetische registers;

voorafgegaan door een opdracht aan de Staten, Prins Willem V en Gedeputeerden, benevens eene uitgebreide belangrijke Voorrede en latijnsch lofdicht van Prof. J. Schrader, royaal fol. 548.

Nadat het voorloopig Register de som van *f* 1496 gekost had, beliepen de kosten van dit *Eerste deel f* 20,621; de oplage was 1020 exx. waarvan de drukker 433 moest leveren aan den Lande, en wel 8 op royaal schrijfpapier, 75 op royaal drukpapier en 350 op gewoon drukmediaan, waarvan de eersten gebonden werden in verguld turksche leer, à *f* 19 de band.

Het *Tweede deel*, in 1773 uitgegeven, loopt van 1498 tot 1542 en bevat 875 bl. benevens een chron. korte inhoud der charters; voorafgegaan door een geleerde Voorreden van niet minder dan 89 bl. benevens 3 lat. en 3 nederd. lofverzen van P. Nota, E. H. Tenckinck, Th. v. Kooten, G. Th. de Cock, R. P. Reddingius en A. Benthem. De kosten van dit deel bedroegen *f* 10,974. 549.

Het *Derde deel* verscheen in 1778, bevatte de stukken van 1543 tot 1578 en besloeg niet minder dan 1227 bl. benevens den inhoud, doch zonder voorrede. Hiervoor is aan den drukker betaald *f* 11,884, benevens *f* 8290 vergoeding voor de ingehoudene Beneficiaal-boeken. 550.

Het *Vierde deel* kwam in 1782 uit, liep over de jaren 1579 tot 1604 en was niet minder dan 1287 bl. groot, benevens den inhoud. Daarvan beliepen de drukkosten *f* 12,500. 551.

Het *Vijfde deel* werd uitgegeven in 1793, en bevatte de jaren 1602 tot 1686 in 1261 bl. Intusschen was de Baron thoe Schwartzenberg en ook de drukker Coulon overleden. Ten gevolge eener nieuwe regeling werd de verdere redactie in 1788 opgedragen aan Mr. JOHANN FREDRIK MAURITZ HERBELL, vroeger Gouverneur van den zoon des uitgevers, later Secretaris van Franeker en Sneek en als President der Regtbank aldaar in 1819 overleden. De kosten van dit deel waren *f* 7300 voor de Erven Coulon wegens de 90 eerste vellen, *f* 4050 voor den opvolgenden drukker Hermanus Post en *f* 1620 voor Herbell; waarmede de gezamenlijke kosten der vijf deelen, voor zoo ver bekend is, tot *f* 78,735 waren gestegen! Van dit deel waren ook exx. gedrukt met den titel van *Nieuw Placaat- en Charterboek*. 552.

Het *Zesde deel*. Dit is nooit uitgegeven: want toen hiervan 105 vellen of 425 bl., loopende van 1686 tot 1705, waren afgedrukt, verhinderde de

omwenteling van 1795 de voortzetting. De drukker, die onbetaald bleef, gaf nu slechts een klein getal exx. dier vellen aan belangstellende personen af, om welke reden dit gedeelte of slot hoogst zeldzaam is. Hier is een geschreven Register der stukken bijgevoegd. 553.

Ten einde dit ex. van deze onschatbare bron onze geschiedenis zoo compleet te maken als mogelijk is, zijn hier nog de volgende werken bijgevoegd, als: een afzonderlijke afdruk van het

Annael ofte Land-boek van Vriesland, door KEMPO VAN MARTENA, van 1498—1530, voorkomende in het tweede deel van het Charterboek, bl. 1—205, met twee registers; ex. op zwaar royaal schrijfpapier verguld op snee. Zie over dit werk het reeds op bl. 72 medegedeelde, waar dit ex. reeds voorkomt als N°. 480.

Beneficiaal boeken (van Oostergoo en Westergoo). Inhoudende een zekere Specificatie of Register van de grootheid, limieten en jaarlyksche waarde der landeryen en renthen, toebehorende aan Kerken, Pastoryen, en andere Geestelyke Persoonen of Gestichten, in Vriesland gelegen. 102 vellen, gepagineerd fol. 59—461, gr. med. fol., bestemd en afgedrukt voor het derde deel van 't Charterboek, doch, volgens besluit van Gedeputeerde Staten, daarin niet opgenomen, maar gezolderd. Nadat echter de vrees, dat van den inhoud misbruik gemaakt zou kunnen worden, was geweken, en de historische waarde daarvan hooger geschat werd, besloten de Staten in 1847, op voorstel van den Archivaris J. VAN LEEUWEN, het werk te doen aanvullen met het ongedrukt geblevene kwartier *Zevenwouden* en het openbaar verkrijgbaar te stellen. Hieraan is de uitgave te danken van het werk: 555.

Beneficiaal-boeken van Friesland; opgemaakt ter voldoening aan het bevel, gegeven door de Vrouwe Gouvernante, Maria van Hongarijen, te Brussel, den 25 Aug. 1542; uitgevaardigd, in name van Keizer Karel V, door het Hof van Friesland, te Leeuwarden, den 3 Nov. 1542 enz. Uitgegeven op last van het Prov. Bestuur. Leeuw. G. T. N. Suringar, 1850, royaal fol. 59—461 en 100 bl. Met verbeteringen en bijvoegsels, ook op den vorigen druk van Oostergoo en Westergoo, en Register; benevens belangrijke Inleiding met Bijlagen, omtrent de geschiedenis van deze *lijst van Kerkelijke Goederen*, van de handschriften en van de vroegere en latere uitgave, door J. VAN LEEUWEN. 556.

Deze verhoogde de waarde van 't Charterboek zeer door de bewerking van een :

Alphabetisch Register of Algemeen Repertorium op het Groot Plakkaat- en Charterboek van Friesland, vervaardigd door J. VAN LEEUWEN, belast met de organisatie van het Prov. Archief. Workum, H. Brandenburgh en Zoon, 1857, 564 bl. royaal 8°. 557.

De Inleiding van dit werk bevat een overzicht van de ten vorigen jare door mij in de Vrije Fries, VII 324 uitgegevene uitvoerige Geschiedenis van de zamenstelling en uitgave van het Groot Plakkaat- en Charterboek van Friesland, benevens levensschetsen van de bewerkers G. F. Baron thoe Schwartzenberg, Dr. N. Tholen en Mr. J. F. M. Herbell, benevens andere bijvoegselen. Nadat er nu in honderd jaren sedert het begin der uitgave zoo veel meerdere bronnen ontdekt zijn, herhaal ik mijn wensch, dat wij door het uitgeven „van een Nieuw Charterboek van Friesland een arbeid mogen voltooijen, welke ons vaderlijk gewest immer tot groot nut, sieraad en eere zal verstreken.”

(JAQUES ALEXANDRE DE CHALMOT) Register der Resolutien en Placaaten van de Staaten van Friesland, van 1570 tot 1780. Campen, ter drukkerij van J. A. de Chalmot, 1784, 2 dln. 873 bl. 4°. 558.

Door het bewerken en uitgeven van dit zeer bruikbare boek bewees de werkzame DE CHALMOT eene groote dienst zoowel aan regenten en regtsgeleerden als aan de beoefenaars van de geschiedenis in dit gewest, die in deze resolutiën de hoofdbron vinden van het gedurende twee eeuwen voorgevallene. Tevens voegde hij er hier en daar belangrijke aantekeningen bij.

— Biographisch Woordenboek der Nederlanden, bevattende de Levensbeschrijvingen van voorname Staatsmannen, Krygshelden, Geleerden in allerlei vakken van wetenschappen, Digtters, Schilders en andere Konstenaren: en verder, zodanige personen, die zig beroemd, of aan den vaderlande verdienstelijk hebben gemaakt, enz. Opgemaakt uit Handschriften, de beste schrijvers en medegedeelde berigten. Van de oudste tijden af tot heden toe. Amst. J. Allart, 1798—1800, 8 dln. A tot Drebbeel. 559.

Dit voortreffelijke werk, dat, ook blijkens het belangrijke voorberigt, van uitstekende geleerdheid en bronnen-studie getuigt, is, ongelukkig, niet verder verschenen, daar de hoogbejaarde Schrijver, die zich hiervoor te Kamperveen had afgezonderd, in 1801 overleed. De vroegere Leeuwarder Rector M. Tijdeman was een zijner geleerde medewerkers. Voor Friesland is het werk van bijzonder belang.

DE CHALMOT, wiens vader kamerheer was aan het Stadhouders Hof te Leeuwarden, werd daar in 1734 geboren en tot de krijgsvaardigheid opgeleid, doch reeds in 1758 als Vaandrig van het bataillon van den generaal van Aylva gepensionceerd. Hij werd toen boekhandelaar en drukker, en legde zich met zoo veel ijver op de studiën toe, dat hij eerlang door de uitgave van Chomel's Woordenboek en andere werken blijken gaf van groote kennis en werkzaamheid. In 1778 verliet hij Leeuwarden en bragt zijne drukkerij over naar Kampen. Zie v. d. Aa, Biogr. Woordenb, III 305.

(CLARA FEIJONA VAN RAESFELDT, geb. VAN SYTZANIA)

Kort begrip der Geschiedenissen van Oud Griekenland. Coevorden, omstreeks 1796, 318 bl. 8°. 560.

Deze begaafde vrouw, in 1729 te *Leeuw.* geb. en als dichteres bekend, schreef dit werk „tot eigen gebruik” op hoogen ouderdom op het buiten Heemse bij Hardenberg, waar zij in 1807 overleed. Zie Stamboek, I 357, II 250; Overijss. Almanak, 1845, 42.

ANNAEUS LJPEIJ, Beknopte letterkundige Geschiedenis der systematische Godgeleerdheid. 1° dl. Haarlem, 1793, 252 bl.; 2° dl. ald. 1795, 302 bl.; 3° dl. 's Hage, 1798, 429 bl. 8°. 561.

In dit belangrijke en weinig bekende werk vindt men vele bijzonderheden, ook omtrent Friesche godgeleerden.

— Geschiedenis der Kristlijke Kerk in de achttiende eeuw. 1° dl. 1° st. Utrecht 1797, 299 bl.; 2° st. 1798, 510 bl.; 2° dl. 1799, 375 bl.; 3° dl. 1801, 480 bl.; 4° dl. 1802, 429 bl.; 5° dl. 1804, 572 bl.; 6° dl. 1805, 699 bl.; 7° dl. 1806, 474 bl.; 8° dl. 1807, 806 bl.; 9° dl. 1808, 486 bl.; 10° dl. 1809, 663 bl., 11° dl. 1810, 572 bl.; 12° dl. 1811, 593 bl., benevens een Aanhangsel, bevattende het slot en uitvoerig Register, 1815, 104 bl. in 7 banden, 8°. 562.

Dit uitvoerige werk bevat een schat van Kerkelijke zaken, welke men zelden ergens anders vindt.

— Beknopte Geschiedenis der Nederlandsche Tale. Gron. 1812, 573 bl. en 2° deel, Bijvoegsels en Aanmerkingen behelzende, dat 20 jaren later, Gron. 1832, uitkwam, 477 bl. 8°. 563.

Voor de geschiedenis der taal en letterkunde van Friesland is dit werk van een Fries van bijzonder belang.

— Leerrede ter gedachtenis van de groote verdiensten der Nederlandsche Vaderen, betreffende het werk der Kerkhervorming. Gron. 1817, met de uitvoerige aantekeningen, 82 bl. 8°. 564.

— Beknopte Geschiedenis van de Hervorming der Christelijke kerk in de zestiende eeuw. Gron. 1817, 171 bl. 8°. 565.

— Geschiedenis van het Patronaatregt, anders genoemd Kollatiereg, in verband met het Christelijk kerkbestuur, sinds de vroegste tijden. Breda, 1829, 2 dln. 624 bl. en uitvoerige aantekeningen 190 bl. en Bijvoegsel. 8°. 566.

De groote geleerdheid en bronnen-studie des S. heeft hem over dit onderwerp veel belangrijks doen bijeenbrengen, en evenzoo in de beide volgende werken, in vereeniging met anderen uitgegeven.

A. YPEIJ en **I. J. DERMOUT**, Geschiedenis der Nederlandsche Hervormde kerk, 4 dln. met uitvoerige aanteekeningen. Breda 1819—1827, 8°. 567.

Prof. **A. YPEIJ** en Mr. **H. O. FEITH**, Oudheden van het Gooregt en Groningen, ontleend uit den Giftbrief van Hendrik III aan de St. Martenskerk van Utrecht, van den jare 1040. Gron. 1836, 351 bl. 8°. 568.

Zie de levensbijzonderheden van den Hoogl. YPEIJ vermeld achter zijne godgeleerde werken op bl. 24 hier vóór.

Mr. **HERMAN BOSSCHA**, Hoogleeraar te Amsterdam, Geschiedenis der Staats-omwenteling in Nederland, voorgevallen in 1813. Amst. 1814—16, 3 dln. met 10 portretten. 8°. 569.

Zie over dezen Schrijver bl. 66 hier vóór.

PIETER BURGGRAAFF, Aanwijzing voor het onderrigt der Aardrijks- en Geschiedkunde. Leiden, 1824, 82 bl. 8°. 570.

— Schoolboek over de geschiedenissen van ons vaderland. (Zuidelijke Provinciën.) Als het vorige bekroond door de Maatschappij: tot nut van 't algemeen. Leiden 1826, 105 bl. 8°. 571.

Van 1813 tot 1852 was BURGGRAAFF zeer geacht hoofdonderwijzer te Leeuwarden, die zich door onderwijs en geschriften verdienstelijk maakte. Vier malen werd hij door genoemde Maatschappij met goud bekroond. Hij was in 1777 te Blokzyl geb. en overleed als gepensionoord onderwijzer te Heerenveen in 1862. Zijn vijftigjarige schooldienst is vermeld in de N. Bijdragen voor het onderwijs, 1845, Maart.

GERBRAND BRUINING, Geschiedenis der Nederlanden, van de vroegste tijden tot op heden, onpartijdig, en veelal uit de bronnen. Amst. 1825, 2 dln. 316 en 328 bl. 8°. 572.

— Herinneringen, met betrekking tot de omwentelingen in Staat en Kerk, gedurende zijnen levensloop. Dordrecht, 1830, 420 bl. 8°. Merkwaaardig voor de geschiedenis van de omwenteling in Friesland. 573.

In 1764 te Gorredijk geb. en te *Loeuw*. door Slothouwer opgeleid, had BRUINING, die daarna predikant bij de Remonstranten werd, vele lotverwisselingen, en schreef hij, die in 1833 te Leiden overleed, een aantal werken in verschillende vakken, opgenoemd in van der Aa, B. W. II 1499.

GUILLAUME HENRI MARIE DELPRAT, Verhandeling over de Broederschap van G. Groote en over den invloed der Fraterhuizen op den wetenschappelijken en godsdienstigen toestand, voornamelijk van de Nederlanden na de veertiende eeuw. Tweede vermeerderde en verbeterde druk. Arnhem, 1856, 371 bl. 8°. 574.

De Schrijver van dit voortreffelijke werk, waarvan de eerste druk, bekroond door het Utrechtsch Genootschap, in 1830 verscheen, is geb. te 's Gravenhage in 1791, werd in 1814 predikant der Waalsche Gemeente te *Leeuwarden* en vertrok in 1825 van hier naar Rotterdam.

Mr. **GABINUS DE WAL**, Oratio de claris Frisiae Jureconsultis, dicta Franegerae, 1818. Accedunt Annotationes de Vita, Fatis ac Scriptis Jureconsultorum. Leov. J. W. Brouwer, 1825, 75 en 468 bl. 8°. 575.

Zie over den Schrijver en dit werk, dat ook hier eene plaats verdient, No. 274 en bl. 48 hier vóór.

JACOB VAN LEEUWEN, Geschiedkundig tafereel van den Watervloed en de Overstromingen in de provincie Vriesland, in 1825. Leeuw. G. T. N. Suringar, 1826. Met kaart, aanwijzende de doorbraken en het overstroomde gedeelte der provincie in kleuren, 290 bl. en 16 bl. Bijlagen met plaat. Voorafgegaan door 68 bl. voorwerk en eene historische Inleiding van 60 bl. 8°. 576.

— It aade Friesche Terp of Kronyk der geschiedenissen van de vrije Friesen: met Bijvoegsels en Aanteekeningen van J. v. L. Leeuw. J. Proost, 1834, 480 bl. kl. 8°. 577.

Zie over den Schrijver dezer kronyk, JOH. HILARIDES, bl. 55 en 78 hier vóór. Daar de bij dezen nieuwen druk gevoegde aanteekeningen 200 bl. beslaan en veel belangrijks bevatten, uit de beste der toen bekende bronnen geput, zoo heeft dit werkje daardoor meerdere en duurzame waarde bekomen.

— Nieuwe Catalogus der Provinciale Bibliotheek van Friesland. Tweede gedeelte. Regtsgeleerdheid, kunsten en wetenschappen, fraaije letteren en geschiedenis. Leeuw. L. Schierbeek, 1854, 583 bl. roy. 8°. 578.

De Voorrede bevat bijzonderheden omtrent de oprigting en samenstelling van deze Bibliotheek, grootendeels uitmakende de boeken der vroegere Akademie en Athenaeum te Franeker, in 1843 opgeheven. Het *Theologisch* gedeelte daarvan was eenige jaren te voren beschreven door den Hoogl. J. Amersfoordt en voltooid door zijn broeder Dr. H. Amersfoordt, die er in 1842 een Catalogus in folio van uitgaf, welke nu niet herdrukt, maar gehouden werd voor het *Eerste gedeelte* van den Catalogus der Provinciale Bibliotheek, toen deze in 1851 in het Paleis van Justitie te Leeuwarden overgebracht en geordend was.

— Alphabetisch Register of Algemeen Repertorium op het Groot Plakkaat- en Charterboek van Friesland. Workum, H. Brandenburgh en Zoon, 1857, 564 bl. royaal 8°. Met 17 bl. Inleiding omtrent de geschiedenis van het hoofdwerk, op bl. 88 hier vóór vermeld. Zie N°. 557.

— Register op de Openbare Werken, getrokken uit de Resolutien der Staten van Friesland, en opvolgende Besturen, van: 1571 tot 1803;

betrekking hebbende op zeewerken, dijken, havens, sluizen, wegen, vaarten, slattingen, octrooijen, leenen enz. Leeuw. Wed. M. van den Bosch, 1860, 230 en 25 bl. roy. 8°. Uitgegeven en met Bladwijzer voorzien door den opvolgenden Prov. Archivaris T. R. Dijkstra. 580.

- J. VAN LEEUWEN**, Portefeuille met kleinere historische geschriften, als: de Giftmoord van P. S. Weijuma aan zijne vrouw gepleegd, 1837; — Koning Willem II in Friesland, 1841; — H. van Martena's Bedevaert nae dat H. landt, 1843; — Sicco van Goslinga als krijgs- en staatsman, 1844; — Hulde aan Eise Eisinga, 1847; — de Ambassadeur Ulbe Aylva van Burmania, 1848; — het geslacht Sirtema van Grovestins, 1848; — de Generaal Hans Willem Baron van Aylva en zijn geslacht, 1850; — Overzicht van het Prov. Archief, 1850; — de uitgave der Beneficiaal-boeken verdedigd, 1850; — het geslacht Arnoldi, 1851; — verslag van een HS.: de Saksische regering in Friesland, van F. D. Fontein, 1854, enz. meest afdrukken uit het tijdschrift van het Friesch Genootschap: de Vrije Fries. 8°. 581.

JACOB VAN LEEUWEN was geb. in 1787 te Nieuwkoop in Zuid-Holland, werd door Rector Epkema te Hoorn opgeleid tot de studien, welke hij aan het Seminarium der Remonstranten te Amsterdam voortzette, maar niet kon voltooijen. In 1811 kwam hij in Friesland, werd in 1813 Commies-Griffier en in 1828 Griffier van de Regtbank, gelijk in 1838 Griffier van het Gerechtshof, en zag zich in 1840 benoemd tot Archivaris en in 1850 ook tot Bibliothecaris dezer provincie, in welke betrekkingen hij tot aan zijn overlijden in 1857 zeer werkzaam en geacht was. Zie verder mijne levensbeschrijving van hem in de Vrije Fries, VIII 337, waarbij zijn portret.

- A. v. H*****. Geschiedenis van de onlusten tusschen de Schieringers en Vetkoopers in Vriesland. Leeuw. J. W. Brouwer, 1829, 394 bl. 8°. 582.

Dit overzicht der feiten was eene eerste en zwakke proeve der beoefening van de geschiedenis door een man, die later betere geschriften leverde, als:

- Jhr. Mr. **HOBBE BAERDT VAN SMINIA**, Grietman van Tietjerksteradeel, Nieuwe Naamlijst van Grietmannen van de vroegste tijden af tot het jaar 1795, met eenige geschiedkundige aantekeningen. Leeuw. H. C. Schetsberg, 1837, 430 bl. 8°. 583.

— Naamlijst van de Grietmannen, die van 1816 tot 1851 hoofden van de Gemeenten ten platten lande in Friesland zijn geweest. Vervolg op het vorige werk. Leeuw. W. Eekhoff, 1851, 51 bl. 8°. 584.

— Wandelingen van mijnen oud-oom den Opzigter door een gedeelte van de provincie Friesland; bevattende eene plaatselijke en geschiedkundige beschrijving van de merkwaardigheden der grietenij Tietjerk-

steradeel. Uit de nagelaten papieren van eenen dorpspredikant, bijeenverzameld door H. van Rollema. Leeuw. W. Eekhoff, 1841, 171 bl. kl. 8°. 585.

In 1797 te *Leeuwarden* geb., onder Slothouwer opgeleid voor de studiën, welke hij aan de hoogeschool te Groningen voltooide, vormde VAN SMINIA zich zelve eerst later tot een verdienstelijk geschiedvorschcr, die daarvan bewijzen gaf in deze en talrijke andere geschriften, meest geplaatst in de *Vrije Fries* en in den *Friesche Volks-Almanak*. Hij overleed in 1858 te Bergum. Zie verder mijn *Levensberigt* in de *Handelingen van de Maatschappij der Ned. Letterkunde te Leiden*, van 1859.

(Mr. **ALBARTUS TELTING**, vertaling van de) *Brieven van JOHN BOWRING*, geschreven op eene reize door Holland, Friesland en Groningen, voorafgegaan door Iets over de Friesche Letterkunde, en gevolgd door Iets over de Hollandsche Taal- en Letterkunde (dit laatste vertaald door Mr. A. VAN HALMAEL Jr.). Leeuw. G. T. N. Suringar, 1829 en 30, 271 en 98 bl. Hier achter: *Eenige Toelichtingen en Bedenkingen op dit werk van Prof. Mr. B. H. LULOFS*. Gron. 1829, 142 bl. 8°. 586.

Mr. A. TELTING, geb. te Franeker in 1803 en aldaar overleden in 1863, was van 1826 tot 32 Advokaat te *Leeuw*. en maakte zich ook verdienstelijk door talrijke geschied- en letterkundige bijdragen, opgenoemd achter zijn *Levensberigt* door Mr. F. de Greve, in de *Hand. van de Maatschappij der Letterk.* van 1864.

Mr. **DAAM FOCKEMA**, *Schetsen van de Friesche Geschiedenis in het algemeen en wegens het Strafrecht in het bijzonder*. Leeuw. J. W. Brouwer, 1840—46, 1° deel, tot 775, 224 bl.; 2° deel, 775—1150, 345 bl.; 3° deel, 1150—1515, 1° stuk 378 bl. en 2° stuk tot bl. 663. 8°. Niet voltooid. 587.

Te laat begon de achtenswaardige Schrijver met dezen arbeid, dewijl hij moest eindigen, waar hij met het Strafrecht sedert 1515 had moeten beginnen en waarvoor hij beter berekend was, blijkens zijne MS. extracten uit de *Hofs-sententien*, thans bij het *Friesch Genootschap* bewaard.

— Iets betrekkelijk de Afscheiding van het Zuiden en Noorden. Leeuw. 1830, 30 bl. — *Herinneringen bij opkomende gedachten naar aanleiding van de tegenwoordige omstandigheden*, 1831, 115 bl. — *Proeven betrekkelijk de Staatshuishouding*, 1834, 74 bl. — *Proeven van taal- en geschiedkunde*, 1836, 63 bl. 8°. 588—591.

Zie over den Schrijver bl. 43 hier vóór en Mr. A. Telting's *Levensberigt* in de *Handel. van de Maatsch. der Letterk.* van 1856.

JOOST HIDDÉS HALBERTSMA, *Hulde aan Gysbert Japiks bewezen, te Bolsward op den 7 Julij 1823*. Met daarbij behoorende stukken.

1° stuk, Bolsward, A. Hessing, 1824, 68 bl., bevattende een verslag wegens de oprigting van het gedenkstuk en rede na de ontblooting benevens feestgedichten bij die gelegenheid, met portret des dichters; — 2° stuk, Leeuw. H. C. Schetsberg, 1827, bevattende: 1°. Gysbert's verhandeling over het leven en sterven naast het oorspronkelijke, voorafgegaan door eene historische inleiding over Filippus van Mornaj, en eenige weinig bekende verzen des dichters; 2°. Taalproeven van het Schiermonnikoogs, Hindeloopers enz.; 3°. Toelichting der Redevoering, waarin merkwaardige berigten omtrent Gysbert's familie en letterkundige betrekkingen. 44 en 409 bl. 8°. 592.

Het beloofde 3e stuk met taalkundige aanmerkingen op den tekst van dit belangrijk werk is nooit verschenen, doch is dit gemis later in de Naoogst vergoed.

J. H. HALBERTSMA, het geslacht der van Haren's. Fragmenten. Deventer, 1829, 315 bl. en opmerkelijk Voorbericht van 16 bl. met twee facsimilés van brieven. 8°. 593.

De meeste dezer berigten over vele leden van dit beroemde geslacht zijn geput uit de te Brussel nagelaten papieren van den dichter WILLEM VAN HAREN; zij worden afgewisseld met letterkundige beschouwingen omtrent de Friso, de Geuzen en andere verzen en geschriften van WILLEM en zijn broeder ONNO ZWIER.

— Letterkundige Naoogst. Deventer, 1° stuk, 1840, 298 bl.; — 2° stuk, 1845, 588 bl. 12°. 594.

Onder de vele belangrijke stukken, in beide bundels vervat, zijn in het 1e stuk de aantekeningen op sommige verzen van Gysbert Jacobsz en in het 2e stuk die over Onno Zwier van Haren en de Hemsterhuisen de voornaamste.

Van al de geniale geschriften van den geleerden HALBERTSMA, geb. te Grouw, eerst leeraar bij de Doopsgezinden te Bolsward en daarna te Deventer, verdienen deze drie werken hier eene plaats, omdat hij te Leeuwarden door Jhr. Waubert de Puiseau en Slothouwer tot de studiën werd geleid.

SYBRANDUS GUILIELMUS HENRICUS ADRIANUS VAN BEYMA THOE KINGMA, Disputatio hist. jur. publ. cont. Historiam Ordinum Frisiae a Carolo V usque ad ejuratum Philippum II, 1515—1581. L. B. 1835, 113 bl. 8°. 595.

JULIUS MATTHAEUS VAN BEYMA, Diss. jurid. inaug. cont. Historiam Curiae Frisiacae ab ejus ortu usque ad seculi XVI exitum. L. B. 1835, 104 bl. 8°. 596.

EYSO DE WENDT VAN SYTZAMA, Diss. hist. jur. publ. de Jure Suffragandi in Frisia. Traj. ad Rhen. 1841, 76 bl. 8°. 597.

Regtsgeleerde en Geschiedkundige schetsen, uitgegeven tot een liefdadig doel. Sneek, J. F. van Druten, 1844, 163 bl. 8°. 598.

Deze bundel bevat: eene schets van het leven en de geschriften van Joachim Hopperus, van Mr. G. HIDDEMA JONGSMA; een Fragment uit de Friesche geschiedenis (Bauck Hemmema), van Mr. W. F. KEUCHENIUS; over Ulpianus, van Mr. H. U. HUGUENIN en over het zedelijk beginsel in het burgerlijk regt, van Mr. J. H. DE SITTER.

Mr. **ARBENT VAN HALMAEL Junior**, Bijdragen tot de geschiedenis van het Tooneel, de Tooneelspeelkunst en de Tooneelspelers, in Nederland. Leeuw. G. T. N. Suringar, 1840, 112 bl. 8°. 599.

— Portefeuille met historische verhandel. : Emilia van Nassau, 1830; — Alyd Jarla, 1832; — Herinneringen aan Bilderdijk, 1832; — Aedo Aedes Jonghama, 1836; — de Abtdij van Egmond, 1838. 4°. en 8°. 600.

Te Amsterdam in 1788 geb. en daar zoowel als te Leiden tot de studiën opgeleid, kwam VAN HALMAEL in 1819 als Auditeur Militair te *Leeuwarden*, waar hij niet alleen een ijverig beoefenaar van de dichtkunst werd, maar ook van de geschiedenis en die van Friesland in 't bijzonder, waarvan zijne talrijke werken en bijdragen getuigen. Deze zijn allen vermeld in en achter mijne Voorlezing over het leven en de verdiensten van dezen voortreffelijken man in het 6e dl. van de *Vrije Fries*, 270. Zie ook bl. 70 hier vóór.

Jhr. Mr. **M. DE HAAN HETTEMA**, Oud en Nieuw Friesland, of aardrijkskundige beschrijving van die provincie. Leeuw. H. C. Schetsberg, 1840, 119 bl. 8°. met bijgevoegde beoordeeling uit de *Gids*. 601.

— Leeuwarden na en voor hare wording als stad, en in hare betrekking tot de Leppa. Leeuw. V. Meursinge, 1848, 61 bl. 8°. 602.

Doorschoten ex. met eene beoordeeling en vele teregtwijzingen.

— Het meer Flevum en het eiland Flevo. Of: blikken in de oudere geschiedenis en waterstaat van Friesland. Leeuw. V. Meursinge, 1854, 104 bl. — Daarachter: Dr. J. G. OTTEMA, het meer Flevo en de Middellzee, of blikken op de wartaal van Jhr. Mr. M. de Haan Hette-ma. Leeuw. W. Eekhoff, 1854, 31 bl. 8°. 603.

Jr Mr **M. DE HAAN HETTEMA** en Mr **A. VAN HALMAEL, Jr**, Stamboek van den Frieschen, vroegeren en lateren, Adel, uit oude en echte Bescheiden en Aanteekeningen, en met bijvoeging van de Wapens der onderscheidene Geslachten, opgemaakt. Leeuw. D. Meindersma, Wz., 1846, Eerste deel, Geslachtregisters, 12 en 416 bl. — Tweede deel, Aanteekeningen, 292 bl. en Register van 64 bl. met 42 bladen of 252 gekleurde wapens, gr. med. fol. 604.

Dit verdienstelijk werk, waarop slechts 125 exx. zijn gedrukt, is van 1843—1846 uitgegeven in 29 afleveringen, waarvan de prijs was f 71,00. Zie over de bewerking de *Vrije Fries*, VI 286.

Mr. **WIARDUS WILLEM BUMA**, Portefeuille met historische geschriften : het regt der Herv. Floreenpligtigen, op de verkiezing van Predikanten en op het beheer van de Kerkegoederen toegelicht enz. Leeuw. 1849, 56 bl.; — de onbevoegdheid der Herv. Synode tot het regelen van het beheer der Kerkegoederen, 1851, 59 bl.; — Geschied- en regtskundige Nota over de voorm. Pastoriegoederen van IJsbrechtum c. a. 1856, 110 bl.; — het Verlaat bij Leeuwarden, *a. niet* begrepen in den Leppebrief van 1477, *b. wel* van ouds het eigendom van de kerk van Oldehove, 1854, 20 bl.; — Adres aan de Prov. Staten betrekkelijk het Dokkumer-diep enz. 1854, 34 bl.; — Geene Heerlijkheden in Friesland of Dr. Sikke Dekema en Mammema state te Jellum, 1856, 18 bl.; — de oude Friesche Drinkhoorn van den Patroon van Roordahuizum, met afbeelding, 1859, 15 bl.; — Leeuwarder Aanteekeningen van den Notaris Anthonius Joostzoon, 1566—1568, 1862, 52 bl.; — Rede bij zijne installatie als President van het Prov. Geregts-hof, 1 Oct. 1863; — de oorsprong en beteekenis van de benaming: het Moordjaar, voor het 63ste levensjaar, 1866, 9 bl. 8°. 605.

Mr. **JACOB DIRKS**, Geschiedkundig onderzoek van den Koophandel der Friezen van de vroegste tijden tot aan den dood van Karel den Grooten. Utrecht 1846, 204 bl. 8°. 606.

— Geschiedkundige onderzoekingen aangaande het verblijf der Heidens of Egyptiërs in de noordelijke Nederlanden. Utrecht, 1850, 160 bl. 8°, als het vorige bekroond door het Prov. Utrechtsch Genootschap. 607.

— Portefeuille met historische en penningkundige verhandelingen, bijdragen enz. als: Diss. de Judiciis Vemicis, 1835; — Noord-Nederland en de Kruistogten, 1841; — Bijdragen tot de Munt- en Penningkunde van Friesland, 1, 2, 1843; N°. 3—6, 1845; N°. 7—12, 1846; N°. 13—16, 1848; N°. 17—20, 1851; — Niebuhr's Brieven over Friesland, 1844; — de Frisia van Hamconius, 1844; — Sprokkels, N^o. I—VI, 1845; — de Friezen voor Aken, 1847; — de Togten der Friezen tegen de Wilten en Avaren, 1847; — de Dichtkunst der oude Friezen, 1848; — Numismatiek, I—VI, 1851; — Wat blijft er voor het Friesch Genootschap te verrigten over? 1852; — von Uffenbach's verblijf in Friesland, 1853; — Severinus Feyta in Leuven, 1856; — Nieuwe bijdragen tot de Penningkunde van Friesland, N^o. I—IX, 1858; — Monnaies anciennes trouvées en Frise, I, II, 1858, 59; — Levensberigt van Mr. U. A. Evertsz, 1860; — Deux cents méreaux des Corpo-

rations de métiers, 1859; — Souvenir de la Haye, 1859; — Rede bij de 100te vergadering van het Friesch Genootschap, 1862; — over Brieven van Hoppers aan Aytta, 1863; — over Mr. A. Telting, 1864; — Levensberigt van Mr. S. Baron van Heemstra, met portret, 1865; — Monographie des médailles et méreaux des Corporations armées des P. B. (1550—1800) 1866; — Hoe een Fries, in 1564, om de hand van Koningin Elisabeth vrijt, 1866; — Trésor de Wieuwerd, 1866, en meerdere afdrukken uit de Vrije Fries, de Friesche Volks-Almanak en de Revue Numismatique Belge, te zamen 45 stuks, hoewel aan deze verzameling, om compleet te zijn, nog ongeveer 20 dergelijke afdrukken van bijdragen ontbreken. 608.

Dr. **JAN GERARDUS OTTEMA**, Kores. Historisch chronol. onderzoek naar den tijd der Babylonische ballingschap. Leeuw. G. T. N. Suringar, 1850, 94 bl.; — de Jubelperioden, aangewend bij de tijdrekening van de geschiedenis der Israëlitzen enz. Ald. 1851, 60 bl.; — de Jubelperiode en de Mozaische Kalender. Ald. 1853, 50 bl.; — de geloofwaardigheid van Herodotus bevestigd, 37 bl.; — over de ligging van Ekbatana, 23 bl., allen bijeen, 8°. 609.

— Portefeuille met historische verhandelingen: de boeken Ezra, Nehemia, Esther en Daniel voor de regtbank der geschiedenis, 24 bl. 1854; — Geschiedenis der Joden, gedurende de Babylonische ballingschap, 79 bl. 1855; — Chronologische beschouwingen, 32 bl. 1860; — Rede bij de oprigting van het monument voor Dr. Simou Stijl, 68 bl. 1860, en andere, te zamen 12 stuks, 8°. 610.

JOHANNES HENRICUS BEUCKER ANDRÉE, Specimen hist. jur. de Origine Juris Municipalis Frisici. Traject. 1840, 502 bl. 8°. 611.

— Eenige brieven uit Moréa en Athene. Utrecht, 1843, 335 bl. 8°. 612.

— Herinneringen aan Italic. Leeuw. G. T. N. Suringar, 1856, 242 bl. 8°. 613.

In 1811 geb. en sedert 1851 Burgemeester van Leeuwarden, overleed ANDRÉE reeds in 1865. Mr. I. Telting gaf een levensberigt van hem in de Handelingen van de Maatschappij der Ned. Letterkunde, van 1865.

JAN MINNEMA BUNA, Bijdrage tot de geschiedenis van het Dijkregt in Friesland, inzonderheid met betrekking tot de contributie der Vijf deelen. Acad. proeve. Leiden, 1853, 231 bl. en 67 bl. Bijlagen, 8°. 614.

WILLEM JAN KNOOP, kapitein der infanterie aan de K. M. Akademie, Nederland in 1672 en 1673. Krijgskundige beschouwingen. 's Hertogenbosch, 1851, 212 bl. — Quatre-bras en Waterloo. Krijgsk.

beschouwingen. Ald. 1855, 241 bl. 8°. (Beide zonder de Aanteekeningen vroeger in de Gids geplaatst.) 615.

De Schrijver van deze, gelijk van vele andere belangrijke historische geschriften, waarvan in 1863 eene volledige uitgave verscheen in 4 dln., is geb. te Deventer in 1811, was van Mei 1853 tot 1856 te *Leeuw.* Majoor bij het 7e regiment infanterie, en is sedert 1861 Generaal-majoor, opperbevelhebber der vesting Maastricht.

PETRUS WIERDSMA SCHIK, Akademisch proefschrift over de Staatsregtelijke Geschiedenis der Staten van Friesland van 1581—1795. *Leeuw.* W. Eekhoff, 1857, 138 bl. 8°. 616.

De Schrijver is in 1832 te *Leeuw.* geb. en aldaar in 1866 overleden als lid van den Gemeenteraad.

CHARLES WILLIAM MEREDITH VAN DE VELDE. Map of the Holy Land, with Memoir to accompany the Map, constructed by C. W. M. VAN DE VELDE, Late Lieut. Dutch R. N., Officier de la Couronne de Chêne, Chevalier of the Legion of honour, etc. from his own surveys in 1851 and 1852; from those made in 1841 by Majors Robe and Rochfort Scott, Lieut. Symonds and other Officers of Her Majesty's Corps of Royal Engineers; and from the results of the researches made by Lynch, Robinson, Wilson, Burckhardt, Seetzen etc. Gotha, Justus Perthes, 1858, 356 bl. 8°. De kaart in linnen omslag. 617.

Wegens den gewigtigen arbeid, om het Heilige Land met wiskundige zekerheid op te nemen, af te beelden en te beschrijven, verdient deze schoone kaart in 8 bladen met zoo uitvoerige toelichting alle onderscheiding, en is de plaatsing daarvan in de Stedelijke Bibliotheek eene hulde aan den Schrijver, die 4 Dec. 1818 hier in wijk G no. 43 werd geboren en die zich ook door andere groote werken, als: Gezigten in Neerl. Indië, Reis door Syrië en Palestina, kaart van het eiland Java, le Pays d'Israel enz. heeft beroemd gemaakt.

(ROBERT Baron VAN BREUGEL DOUGLAS) Herinneringen uit 1815 door eenen Frieschen Vrijwilligen Jager. *Leeuw.* G. T. N. Suringar, 1866, 39 bl. 8°. Met des S. afbeelding als Jager er vóór. 618.

Van 1812 tot 19 was de Schrijver Controleur der belastingen te *Leeuwarden* en werd later lid van den Raad van State te 's Hage.

J. K. H. DE ROO VAN ALDERWERELT, Geschiedenis van het zevende regiment Infanterie. Arnhem, 1857, 268 bl. met kaart, 8°. 619.

Dr. **EELCO VERWIJS**, de Abdij van Corvei en de Kerk van *Leeuwarden.* *Leeuw.* Hugo Suringar, 1864, 77 bl. 8°. 620.

PIETER JAN BAPTIST KAREL SIMON VAN DER AA, Adelbold, Bisschop van Utrecht. Akad. proefschrift. Gron. 1862, 129 bl. 8°. 621.

WOPKE EEKHOF, Verzameling van Friesche Spreekwoorden, gezegden, anecdoten enz. 1° stuk, door P. C. SCHELTEMA. Fran. G. Ypma,

1826, 62 bl.; — 2^e stuk, door W. E. Leeuw. L. Schierbeek, 1831,
60 bl. 8°. 622.

- W. BEKKHOFF**, Nasproingen betrekkelijk de geschiedenis der voormalige
Middelzee in Friesland, door P. BROUWER Pz. en W. E. Met eene
voorrede en kaart uitgegeven door W. VAN PEYMA. Leeuw. L. Schier-
beek, 1834, 119 bl. 8°. 623.
- Geschiedenis van het Sint Anthonij-Gasthuis te Leeuwarden, benevens
die van het Sint Jacobs-Gasthuis, met eene Naamlijst der Archiven,
Afschriften van 64 der meest belangrijke Documenten en Naamlijsten
van Voogden en Voogdessen. Bewerkt in 1834 op verzoek der Voog-
den, die het, zonder voorkennis en toezigt des S., in 1854 lieten
drukken bij J. W. Brouwer, 189 bl. 8°. Niet in den handel. Door-
schoten ex. met aantekeningen. 624.
- Willem Loré, zijn leven geschetst door Mr. J. W. DE CRANE, en
zijne Dijk- en Water-werken geschiedkundig beschreven door W. E.
Fran. G. Ypma, 1835, 86 bl. 8°. 625.
- Het leven en de lotgevallen van Jacobus Martinus Baljeé, in leven
Raad van Nederl. Indië, weleer voedsterling en later weldoener en
behouder van het Nieuwe Stads-Weeshuis te Leeuwarden. Met 5 Bijlagen
en 10 Feestzangen bij de inwijding van de gedenkzuil, voor hem in het
Weeshuis opgericht. Leeuw. G. T. N. Suringar, 1835, 160 bl. 8°. 626.
- Beknopte aardrijkskundige beschrijving van de provincie Vriesland.
Leeuw. W. E. 1840, 192 bl. kl. 8°. 627.
- Het zelfde werkje, voor schoolgebruik, 2 stukjes, 182 bl. kl. 8°. 628.
- Friesland. Handboekje voor Reizenden door de steden en voornaamste
oorden van deze provincie. Leeuw. G. T. N. Suringar, 1840, 159 bl.
met kaart, post 8°. 629.
- Beschrijving van Friesland, uit het tijdschrift: de Aardbol. Amst.
1840, 57 bl. kl. fol. met 15 afbeeldingen in houtsneé. 630.
- Bijzonderheden omtrent de jeugd en de eerste verstandelijke ontwikkeling
van den beroemden ELIAS ANNES BORGER. Leeuw. W. E. 1842, 32 bl. 8°. 631.
- en Mr. J. T. BODEL NYENHUIS, de Algemeene Kaarten van de provincie
Friesland verzameld, beoordeeld en geschiedkundig beschreven. Met
vier Bijlagen. Leiden en Leeuw. 1846, 106 bl. royaal 8°. 632.
- Geschiedkundige Beschrijving van Leeuwarden, vermeldende den
oorsprong, den aanwas en de uitbreiding van deze stad en van hare

openbare gebouwen, gestichten, inrigtingen enz., van den vroegsten tijd tot den jare 1846. Met kaarten en platen. Leeuw. W. E. 1846, 1° deel, 34 en 402 bl. — 2° deel, 10 en 454 bl. 8°. groot papier. 633.

Opgedragen aan het Stedelijk Bestuur, hetwelk den Schrijver van 1835—38 in staat stelde, dit werk uit de archieven der stad op te maken en, nadat hij het van 1844—46 had omgewerkt, daarna om het uit te geven, door de kosten van zes plattegronden en vijf platen voor rekening der stad te nemen en gratis daar bij te voegen, ten gevolge waarvan de uitgave werd begunstigd door ongeveer 900 intekenaren, waarvan lijsten hier vóór zijn geplaatst, benevens eene verklaring van Mr. A. van Halmael Jr.

W. EEKHOFF, de Grietmannen in Friesland. Bijdrage tot de kennis en waardeering van het Plattelands-bestuur der Grietenijen in die provincie. Leeuw. W. E. Nov. 1848, 48 bl. 8°. 634.

— Twaalf Gezigten op de voornaamste Gebouwen en Beplantingen der stad Leeuwarden, in den tegenwoordigen tijd. Naar de natuur geteekend door IZAÄK REYNDERS, en met eene beschrijving voorzien door W. E. Leeuw. W. E. 1849, 48 bl. breed 4°. 635.

— Beknopte Geschiedenis van Friesland, in hoofdtrekken, bevattende een overzigt van de lotgevallen der Friezen en van de voornaamste gebeurtenissen, gedurende bijna tweeduizend jaren in dit land voorgevallen. Met eene schetskaart van den waarschijnlijksten toestand des lands, omstreeks het begin onzer jaartelling. Leeuw. W. E. 1851, met Aanteekeningen en Bijvoegsels 508 bl. Voorafgegaan door eene Naamlijst van ongeveer 800 intekenaren, 8°. groot papier. 636.

— Het leven van Eise Eisinga en geschiedenis van het Planetarium, door hem van 1774 tot 1780 vervaardigd. Schoonhoven, 1851, 46 bl. 8°. geplaatst vóór den derden druk van Prof. van Swinden's Beschrijving van dat Planetarium. 637.

— Merkwaardigheden van Hindeloopen; bevattende historische bijzonderheden omtrent de woningen, kleeding, gebruiken en taal der Hindeloopers, benevens Taalproeven in rijm en onrijm; door S. O. ROOSJEN en N. D. KROESE, te Hindeloopen, en W. E. Leeuw. W. E. 1855, 96 bl. post 8°. met groote plaat van een Hindelooper binnenvertrek. 638.

— Beknopte Geschiedenis van het voormalige Sint Anna-leen, in de kerk van Oldehove te Leeuwarden. Eene bijdrage tot de geschiedenis van de Geestelijke Goederen in Friesland. Uit vele oorspronkelijke stukken bewerkt en op last van het Stedelijk Bestuur uitgegeven. Met zes Bijlagen. Leeuw. L. Schierbeek en W. E. 1860, 100 bl. 8°. 639.

- W. EEKHOFF**, Bloemlezing uit den Friesche Lusthof en andere gedichten van JAN JANSZON STARTER, toegelicht door geschiedkundige berigten omtrent zijn levensloop en geschriften. Leeuw. W. E. 1862, 144 bl. post 8°. 640.
- Het zelfde werkje, volks-uitgave, voorafgegaan door eene levensschets van den Dichter. Ald. 88 bl. kl. 8°. 641.
- De Vrouw van Rembrand. Bijzonderheden omtrent het huwelijk van den schilder REMBRAND VAN RIJN, van Leiden, met SASKE ULENBURGH van Leeuwarden. Met acht historische bijdragen en aantekeningen. Afdruk uit het tijdschrift: Europa, 1862, 53 bl. 8°. Niet in den handel. 642.
- Korte Beschrijving van de provincie Friesland, bevattende een overzicht van den tegenwoordigen toestand van dit gewest, toegelicht door statistieke berigten omtrent den uit- en invoer, veestapel, fabrieken, armwezen, veenen, scheepvaart, kunst- en spoorwegen en andere provinciale belangen. Leeuw. W. E. 1864, 136 bl. post. 8°. met uitvoerig Register en kaartje. 643.
- Friesch Schoolboek. I. Korte beschrijving als boven, zonder de statistieke berigten, register en kaart. Ald. 76 bl. kl. 8°. 644.
- Friesland in 1813. Historische Bijzonderheden omtrent hetgeen vóór en tijdens de Verlossing en Herstelling van Nederland, van 1810 tot 1815, in Friesland en inzonderheid te Leeuwarden is voorgevallen. Namens het Friesch Genootschap uitgegeven als feestgave bij het vijftigjarig herwonnen volksbestaan van Nederland. Naar officiële bescheiden en berigten van tijdgenooten bewerkt. Met veertien Bijlagen. Leeuw. W. E. Nov. 1863, 143 bl. 8°. 645.
- Het zelfde werk, tweede vermeerderde druk. Jan. 1864, 144 bl. 8°. 646.
Zóó veel belangstelling ondervond dit geschrift, dat van 17 Nov. 1863 tot 17 Febr. 1864 daarvan nagenoeg 1800 exx. zijn verkocht.
- Friesland in 1815. Historische bijzonderheden omtrent de deelneming der Friezen aan de Volkswapening en de krijgsbedrijven bij Quatrebras en Waterloo. Naar officiële bescheiden en berigten van tijdgenooten bewerkt en namens het Friesch Genootschap uitgegeven naar aanleiding der viering van het vijftigjarig feest der bevestigde onafhankelijkheid van Nederland. Met talrijke Bijlagen, Levensschetsen enz. Leeuw. W. E. 1865, 140 bl. 8°. 647.

W. EEKHOFF, Portefeuille met kleinere historische geschriften, als: Geschiedenis van den Stads- of Prinsentuin, 1836; — Naamlijst der Schilderijen van het Koninklijk Paleis, 1840; — Merkwaaardigheden van Hindelooen, met plaat (1^e druk), 1848; — Geschiedenis van het Charterboek van Friesland, 1856; — Heer Hidde Cammingha's druk der Oude Friesche Wetten, 1856; — Friezen in Rusland, 1858; — Friesche Oudheden in de Winsumer terp, 1862; — van Richthofen's oordeel over de Friesche Geschiedenis, 1862; — het slot Fürstenstein in Silezië, met plaat, 1862; — Friesche Volksvreugde, 1863 en 1865; — de Oude weg te Appelscha, 1864; — Overwegingen omtrent de stichting van een Beursgebouw, 1867.

Levensschetsen van: Menno Simons, 1838; — Balthasar Bekker, 1838; — F. N. van Loon, 1841; — Mr. A. van Halmael Jr. 1850 en 1853; — P. Wierdsma en lijst zijner Hss., 1856, 1858; — J. van Leeuwen, 1858; — Foeke Sjoerds, 1858; — Dr. E. Halbertsma, 1858; — Jhr. Mr. H. B. van Sminia, 1859; — Caspar van Robles, 1860; — Joh. Bogerman, 1861; — Mej. Wolff en Deken, 1862; — W. H. Baron van Heemstra, 1863; — J. W. Karsten, 1863; — Dr. J. Vitranga Coulon, 1864; — S. F. Klijsma, 1865; — Prof. J. H. Regenbogen, 1867.

Beoordeelingen van: Hettema, Oud en Nieuw Friesland, 1840; van Pijttersen, Schoolkaart, 1849; van de Topographische Kaart des rijks, 1855; van van Deventer's Kaart van Friesland, 1861; van diens Plattegronden van Ned. Steden, 1866.

Beschrijving van den Frieschen Eerepenning voor Michiel Högelko, 1839; van den Raads Eerepenning van Leeuwarden, 1863; van de Electeurspenningen van Leeuw. 1865. Angelsaksische Munten, in 1866 gevonden in Friesland, beschreven door F. DE HAAN en historisch toegelicht door W. E. 8°. 648.

AUKE BLOEMBERGEN, de intrede en huldiging van Frans, Hertog van Anjou enz. als Hertog van Brabant enz. binnen Antwerpen in 1582. Benevens geschiedk. bijzonderheden over de voornaamste personen die daarbij tegenwoordig waren. Uitgeg. ter opheldering van de Maskerade van het Leydsche Studenten-corps in 1860. Leyden, 1860, 154 bl. 8°. 649.

Portefeuille met kleinere Historische Geschriften van: Mr. F. BINKES, Mr.

A. TELTING, Mr. J. H. BEUCKER ANDREÆ, Jhr. Mr. M. DE HAAN HET-
TEMA, T. R. DIJKSTRA, Mr. U. A. EVERTSZ, Mr. I. TELTING, K.
MOEZELAAR, W. J. KNOOP, J. K. H. DE ROO VAN ALDERWERELT
en anderen. 650.

5. WIS-, NATUUR- EN GENEESKUNDIGEN.

**JAN VREDEMAN DE VRIES, Differents pourtraicts de Me-
nuserie** asçauoir Portaux, Bancs, Escabelles, Tables, buffets, frises,
ou corniches, liets-de camp, ornements a pendre l'essuoir a mains, fon-
taines a lauer les mains. Propre aux Menuiziers et autres amateurs
de telle science. De l'inuention de JEHAN VREDEMAN dict DE VRIESE.
et mis en lumiere par PHILIPPE GALLE. Zonder plaats of jaar. 15 in
't koper gegraveerde platen in folio, 651.

Dit is waarschijnlijk het eerste werk van dezen beroemden wiskundige, bouwmeester,
schilder en graveur, die in 1527 te *Leeuwarden* werd geboren, zich te *Antwerpen*
vestigde, daar verschillende bouwwerken tot stand bragt, een aantal geschriften uitgaaf
en na 1604 in hoogen ouderdom overleed. Deze fraaije afbeeldingen van bouwkundige
sieraden en meubelen uit het midden van de 16e eeuw zijn welligt omstreeks 1570
door hem uitgegeven bij FILIP GALLE, een Haarlemmer, graveur en kunsthandelaar te
Antwerpen, in welke betrekkingen zijn zoon THEODORUS GALLE of Gallaeus, later
voorkomende, hem opvolgde.

— **Theatrum Vitæ Humanæ. Æneis tabylis per IOA PHRYX. exarva-
tvm. Excude Petrus Balt Antwerp. 1577, breed groot 4°. 652.**

Dit voor dien tijd prachtig uitgevoerde werk bestaat, behalve den rijk versierden
titel, uit 6 platen, welke tafereelen uit verschillende tijdperken van het menschelijk
leven voorstellen in verband met hoofdregels der bouwkunst, als: 1 tot 16 jaar
Composita, 2 tot 32 *Corinthia*, 3 tot 48 *Ionica*, 4 tot 64 *Dorica*, 5 tot 80 *Tuscanæ*,
6 *Royne*. De zinnebeeldige voorstelling is even schoon als de krachtige gravure. Onder
elke plaat zijn 4 regels Latijnsche en 5 regels Nederduitsche en 5 Fransche verzen.

Hier achter zijn gevoegd 9 platen over het zelfde onderwerp, ook uit dien tijd, doch
veel zwakker gegraveerd. Alleen de laatste daarvan is gemerkt: *Ger Gro Inuen faciebat
P. Galle excude*. Volgens Kramm, II 609, is dit het werk van den weinig bekenden
kunstenaar „GERRIT VAN GRONINGEN, wiens werken zoo zeldzaam zijn als witte raven.”

— **Memorabilivm, Novi Testamenti, in Templo gestorvm icones tre-
decim elegantissimi ac ornatissimi. Vredeman de Vries inventor. Met
later adres van Nic. Jo. Visscher, Amst. breed gr. 4°. 653.**

Met den titel bestaat dit werk uit 14 platen met gebeurtenissen uit het Nieuwe
Testament, in of bij tempels voorgevallen, met Latijnsche onderschriften.

— **Architectvra** oder Bauung der Antiquen auss dem Vitruuius,

wælliches sein funff Collummen orden, daer auss mann alle Landts gebreuch vonn Bauuen zu accomodieren dienstlich fur alle Bawmaystren Maurrer, Stainmetzlen, Schreineren, Bildtschneidren, vnd alle Liebhabernn der Architecturen ann dag gebracht durch *Johannes Vredeman Vriesæ* Inuentor. Getruck tzo Antorf by Geerhardt de Jode An^o 1581. Met bijgevoegd adres van den oorspronkelijken druk: Antwerpie apud Gerardus de Iode en platea vulgariter dicta catlyne veste sub signo floreni aurei. 1577. Groot mediaan folio. 654.

Dit werk stelt in 23 platen de vijf kolomorden voor met toepassing op de gevels van gebouwen enz. verklaard door een Nederduitschen tekst; voorafgegaan door een opdracht van den uitgever aan den Graaf van Mansfelt en toespraak in 30 regels rijmen van de Vries. Ook de kerkelijke goedkeuring is van 1577. Latere uitgaven hadden den tekst in verschillende talen. Kramm, VI 1804, die nog uitvoeriger dan Immerzeel, III 210, over onzen kunstenaar spreekt, haalt dit werk als het oudste van de hem bekende aan, en voegt er bij, dat de Vries „met PIETER KOEK, van *Aelst*, de eerste was, die de regels der burgerlijke bouwkunde, met daaraan verwante sieraden, leerstellig, in de Nederlanden heeft ingevoerd, waartoe, zegt van *Mander*, hij alleen wel een getal van 26 boeken heeft geleverd. De nog bekende vindt men bij *Nagler* (Kunstler-Lexikon) vermeld.”

— **Variae Architecturae formae: a IOANNE VREDEMANNI VRIESIO** magno artis hvivs studiosorum commodo, inventæ. Antw. exc. Theodorus Gallæus, 1601, kl. med. breed 4°. 655.

Dit werk bestaat uit 47 afbeeldingen van tempels, gebouwen en stadgezigten, van welke verscheidene prachtige perspectieven bewijzen, hoe ver onze kunstenaar het toen reeds in dit vak gebracht had. In buitenlandsche kunstgalerijen zoo als te Weenen, Praag, Dantzig enz. komen ook een aantal dergelijke Schilderijen van hem voor. Prof. C. F. Waagen te Berlijn noemt in zijn werk: die vornehmsten Denkmäler in Wien, 1866, I 22, hem zelfs: „*de Schepper der Architectuur-schilderkunst*, als afzonderlijk vak.”

— **Perspective** dat is, de hooch-gheroemde conste eens schijnende in oft door-siende ooghen-ghesichtespunt, op effen staende muer, penneel oft doeck, eenige Edificien, t' sy van Kercken enz. Antieq oft Moderne, — gestelt op sijne gronts-linien, — met beschrijvinge claerlijck uyt-geleyt, nut, dienstelijck ende van noode, voor allen Schilders enz. om te studeren t' haerder belieften met cleyne moeyten. Gheinventeert door JOHAN VREDEMAN VRIESE. Henric. Hondivs Scvlps. et excud. cvm Priv. Lvgd. Bat. Gr. med. breed 4°. (Gedrukt bij B. C. Nieulandt in 's Gravenhage, Anno 1604.) 656.

Op den titel volgt een portret van en berijmde opdracht aan Prins Maurits; dan een gelijke opdracht aan de Staten van Friesland en den Magistraat van Leeuwarden, beginnende: „Midts d' Inventoor deses boecx constigher figuren Een West-Vriese is, in Stadt *Leeuwarden* gheboren,” enz.

met Ballade en Rondeel daar nevens, alsmede een Voorrede, waarin hij verklaart, dat „hoe wel hier voor desen wel *neghen boecken* oft stucken der Perspective-conste, by my gheinventeert, zijn uytgegaen, soo en is nochtans onder de selve gheen onderricht der Perspective-conste, noch oock by eenighe Neerlanders in Nederlant oyt gemacct oft uytgegaen.” Verder geeft hij in 16 bladz. tekst verklaringen van de hierna volgende 49 voortreffelijk gegraveerde platen. Hier achter is gevoegd: „Dat tweede deel, inhoudende veel treffelijke leeringhen, ende seer noodighe gewetene argumenten, in schoone heerlijke Edifitien der Architectvra bethoont, op Copere Platen seer chierlijk ghesneden,” enz. Na een nieuwe opdracht aan Prins Maurits in proza, van 1605, volgen nu 6 bladz. tekst en een berijmde ballade, benevens 24 fraaije platen.

De zelfde uitgever bezorgde van dit werk en deze platen ook nog drie uitgaven met Franschen, Duitschen en Latijnschen tekst, waardoor deze, door DE VRIES als in het leven geroepene, vereeniging van wetenschap en kunst over heel Europa verspreid werd.

Later werden deze zelfde, vrij afgedrukte, platen nogmaals gebruikt voor het werk:

— **Perspective**, dat is: Doorsichtige: beschreven door IAN VREDMAN, *Frison*. Waer in velerhande ende verscheyden treffelijke Gebouwen, met de Fondament-linien, voor oogen gestelt werden. Oversien ende verbeterd door SAMUEL MAROLOIS. (Geboekdrukte titel over den geplaatdrukten geplakt der Fransche uitgave, waartoe het volgende adres behoort.) Amsterdam chez Ian Iansson 1629, fol. Met voorrede en tekst der twee deelen van de Vries, 32 bladz. Op zijne 49 en 24 platen volgt nu een ander werk, in den zelfden band: Perspective, dat is: de Doorsichtige, van SAMUEL MAROLOIS. — Nu nieuws uyt de Fransche Tale over-geset ende verbeterd door E. de D. Amst. Ian Iansz. 1630 (over den Franschen gegraveerden titel geplakt). De tekst der twee deelen 92 bladz. benevens 80, ook door Hondius gegraveerde platen, waarvan enkele zijn geteekend: Petrus Stephanus Inuent. 657.

Beide deze werken, gelijk ook eene nieuwe uitgaaf van de hierna volgende *Architectura*, van 1630, komen voor in de *Opera mathematica, ofte Wisconstige wercken* van SAM. MAROLOIS, 5 dln. in 3 banden, beschreven op bl. 402, no. 71, van den Catalogus der Stedelijke Bibliotheek te Haarlem, van 1848.

— **Architectvra**, die hooghe, ende vermaerde conste, bestaande in vijf manieren van Edifitien, als Thuscana, Dorica, Ionica, Corinthia, ende Composita enz. nae de leere van Vitruvio. Item alhier noch by ghevoecht veel schoone, heerlicke, anticque Edifitien, als mede eenighe moderne ghebouwen — in perspective ghestelt, dienstelick voor Schilders — ende allen Lief-hebberen deser const beminnde. Gheinventeert door IOHAN VREDEMAN VRIESE, ende sijnen Sone PAVVV. VRED. VRIES. Henric. Hondius Sculp. et exc. Gr. med. breed 4°. 658.

Het werk bestaat uit 27 fraaije platen, met 7 bl. tekst er tusschen, voorafgegaan door een Voorrede, gedagt. 1606 uit 's Hage, aan wier slot de uitgever zegt, dat de

„hoogh-gheroemde I. VREDEMAN VRIESE den tijd van veertich jaeren, in dese Conste alsoo heeft ghearbeyt, dat hy eenen onsterfelijkken name verereghen heeft.” Waarschijnlijk was hij toen overleden.

Van zijne beide zonen, PAULUS en SALOMON, zette de eerste zich te Amsterdam neder. Zie verder Kramm, VI 1804, 1812; Navorscher, IV 192, V 1855, Bijblad, 65.

Van dit zelfde werk verscheen nog later eene uitgave met Latijnschen tekst, als:

JOANNIS VREDEMANNI FRISII, Architectorum sui seculi facile principis, Architectura: continens ornamenta Arch. Item Regulas, demonstrationes ac figuras perfectissimas. Studio atque opera summi Mathematici Sam. Marolois recogn. atque illustr. Amst. Joannis Janssonii, 1647, ongep. 30 plano platen in folio gevouwen, benevens een geplaatdrukten titel van de nog latere Fransche uitgave bij den zelfden. Anno 1662. 659.

ELCIUS EDOVARDVS LEON MELLEMA van Leeuwarden der vryer Consten beminder, nu ter tijdt residerende binnen Harlem, **Boeckhovder na de conste van Italien**, met twee partyen, als Debitteur ende Crediteur. Allen Cooplieden enz. oorbaerlijk ende noodt-wendigh. Ghedruckt tot Franicker by Gielis vanden Rade, Anno 1590. Met fraai gegraveerd portret op den titel. Kl. fol. 660.

Dit oudste der bekende werken over het Italiaansch boekhouden bestaat, na eene Instructie van 6 bl., uit een Memoriael, 22 bl., een Journael, 16 bl., Grootboek A 24 bl. allen get. 1588 in Antwerpen, Grootboek B, 1589 in Harlem, 4 bl., Onkosten 5 bl. en ten slotte: „Beslyt des Autheurs tot zijn Discipulen,” 8 bl. In de geleerde opdracht aan de Regeering van Haarlem, ged. Leiden 1590, maakt hij melding, dat hij vroeger (vóór 1577) „Poemata aen D. Viglium Zuichemum, Carmina gratulatoria ende Epigrammata ad Regulum Andegauum, ook een Arithmetica (1582, 1586) aen den hogen Raedt van Vrieslandt en den Stathouder ende Staten, gelijk in 1586 Carmina” aan de Haarlemsche Regeering had opgedragen, daar hij acht jaren lang in hare stad „ioncheyts instructeur geweest was.” Zie over den Schrijver en zijne Woordenboeken bl. 49 hier vóór.

Dit merkwaardig ex. is een geschenk van den Heer Mr. C. W. A. BUMA alhier.

JOHAN SEMS en **JAN PIETERSZ. DOU**, Lantmeters, Van het gebruyck der Geometrijsche instrumenten, en Practijck der Lantmetens. Met vele in hout en koper gesneden figuren en platen. Leyden, 1600. 126 en 303 bl. 4°. 661.

Het eerste werk is door hen uit Leeuwarden aan den Stadhouders en Ged. Staten opgedragen.

— Practijck des Lantmetens en Van het gebruyck der Geometrische instrumenten. 2° druk in 8°. Vermeedert met Hondert Geometrische questien met hare solutien, door SYBRANDT HANSZ. (CARDINAEL) van Harlingen, Reeckenmeester tot Amsterdam. Ald. z. j. 421 en 118 bl. 662.

JOHAN SEMS, Ingenieur ende Geometer, de Arithmetische Fvndamenten, en Tabula Pythagorica ofte Reeckentaefel. Emden, 1623. 216 en 64 bl. 4°. 663.

Het eerste werk is door den Schrijver opgedragen aan de Regeering van *Franecker*, omdat hij daar in 1572 geboren was, en het tweede aan die van *Leeuwarden*, omdat hij „eenighe Jaeren onder haar Patrocinie ende bescherminge als getrouwe meede Burger hadde geseeten.” Van dezen bekwamen wiskundige, die later den naam van **HOEFLINGA** aannam en omstreeks 1640 overleed als Dijkgraaf van Bonder-Nieuwland (in Oost-Friesland), heb ik eene uitvoerige levensschets gegeven in de *Navorscher*, 1867, no. 1.

NICOLAUS MULERIUS, Doct. Med. et Gymnasiarcha Leoward. Tabvlæ Frisicæ, Lunæ-Solares quadruplices; è fontibus Cl. Ptolemæi, Regis Alfonsi, Nic. Copernici, et Tychonis Brahe, recens constructæ. Almariae, 1611, 464 en 77 bl. 4°. Opgedragen aan den Stadhouder, de Gedeputeerden en de Regeering van Leeuwarden, waarachter zijn handtcekening, benevens een voorberigt van zijn vriend Ubbo Emmius. 664.

NICOLAS DES MULIERS, in 1564 te Brugge geb., studeerde te Leiden, werd in 1590 geneesheer of stads Physicus te Harlingen en in 1603, na een kort verblijf te Amsterdam, aangesteld tot Medicus provincialis te Groningen. Nadat Edo Neuhusius in 1607 beroepen was tot Rector te *Leeuwarden*, baarde het onder de Praeceptoren ontevredenheid, dat men een jongmensch van 26 jaren plaatste aan het hoofd der scholen. Daarom beriep de Regeering in 1608 **MULERIUS** tot „Opperste Rector der schole” met den titel van Gymnasiarcha (Curator), en werd hij belast met het grieksch en de wijsbegeerte. Tot 1614 bekleedde hij die betrekking, toen hij aan de nieuwe hoogeschool te Groningen werd aangesteld tot hoogleeraar in de genees- en wiskunde. Vóór hij in 1630 overleed, zag hij zijn zoon **PETRUS MULERIUS**, in 1599 geb. te Harlingen en te Leeuwarden opgeleid, naast zich als hoogleeraar in de natuur- en kruidkunde. Zie *Boeles* in het Gedenboek der Gron. Hoogeschool, 11 en 19; *Boot*, 22.

— **Hemelsche Trompet Morgenwecker**, ofte Comeet met een Langebaert erschienen Anno 1618. Gron. by Hans Sas, 1618, ongep. 4°. 665.

De schrijver beschouwde deze komeet als een „wachsouwende extraordinaris bode, verweckt door het stadich toenemen van onsen sonden, om Gods torn straffende te laten gaen over landen ende luyden.” Op mijn verzoek gaf de Eerw. A. T. **REITSMA** van dit werkje een uitvoerig overzigt: Hoe men in 1618 over Kometen dacht en schreef, in het *Album der natuur*, 1859, 161, waarvan een afdruk hierbij is gevoegd.

JAN HENRICK JARICHS VAN DER LEY, Ontfangher ghenerael der ghemeene middelen van de uyt en invoerende goederen in Vrieslandt en Groningen, Het Gulden Zeeghel des Grooten Zeevaerts. Leeuw. by Abraham vanden Rade, 1615, 114 bl. breed 4°. Opgedragen aan Prins Maurits en de gezamenlijke Collegien der Admiraliteit, met handteekening des schrijvers achter de voorrede, gerigt aan zijne tegenstanders, die objectien tegen zijn generalen regel gemaakt hadden. 666.

Deze uitmuntende wis- en zeevaartkundige, die voor zijne ontdekkingen door de Generale Staten met een jaargeld van f1200 werd begiftigd, gaf nog zes andere, zeldzaam voorkomende, geschriften uit, vermeld bij v. d. Aa, B. W. XI 382, en de daar opgenoemde schrijvers.

(RÉNÉ DESCARTES of CARTESIUS) Discours de la methode pour bien conduire sa raison, et chercher la verité dans les sciences. Plus la Dioptrique, les Meteores et la Geometrie. A Leyde de l'Imp. de Ian Maire, 1637, 78 en 294 bl. zonder de Geometrie, met talrijke figuren in houtsnee tusschen den tekst keurig gedrukt, 4°. 667.

Dit werk, te *Leeuwarden* bewerkt, was het eerste, naamloos, uitgegeven geschrift van dezen beroemden geleerde, „die als wijsgeer de hervormer der wetenschappen wordt genoemd; als wiskundige de schepper der algebra was; als natuurkundige de wet der straalbreking vond en als sterrekundige omtrent den loop der hemelligchamen belangrijke ontdekkingen verkondigde.” In 1596 te la Haye in Frankrijk geboren, leidde hij een zwervend leven, kwam in 1629 te *Franeker* studeeren en vertoefde van 1635—37 te *Leeuwarden*, waar hij zich had afgezonderd om dit werk ter pers te leggen. Dit is mij gebleken bij een naauwkeurig onderzoek, waarvan de uitkomsten in 1866 zijn medegedeeld aan M. MILLET, Prof. te St. Quentin, thans te Clermont-Ferrant, die, het leven van DESCARTES op nieuw bewerkende, inlichtingen omtrent zijn verblijf alhier van het Gemeentebestuur had gevraagd. Zie over hem de Biogr. Woordenbb. van de Chalmot, VI 181, en van der Aa, IV 125 en de daar aangehaalde talrijke schrijvers.

Daar eerlang uit een aanklagt der classis van *Leeuwarden* bleek, hoe gevaarlijk de geestelijkheid de wijsbegeerte van Descartes voor de kerk achtte, doch tevens hoe weinig zij gekend werd, schreef in 1668:

BALTHASAR BEKKER, V. D. M. S. T. D. de Philosophia Cartesianiana admonitio candida et sincera. (2° herziene druk.) Amst. 1693, 107 bl. 24°. 668.

Dit zeldzaam werkje, waarvan eene vertaling in zijne Friesche Godgeleerdheid voorkomt, bevat, na een brief aan Prof. J. van der Wacyen, ook het Gravamen der classis van *Leeuwarden* met den geleidenden brief en Bekker's antwoord daarop. Die geestrigting bewoog hem mede te schrijven:

— Onderzoek van de Betekeninge der Kometen, by gelegenheid van de genen die in de Jaren 1680. 1681. en 1682. geschenen hebben. Levw. bij Hero Nauta, 1683, 165 bl. kl. 8°. 669.

Dit Onderzoek gaf hem aanleiding tot het schrijven van zijn wereldberoemd hoofdwerk:

— De betoverde Weereld, zynde een grondig onderzoek van 't gemeen gevoelen aangaande de Geesten, derselver aart en vermogen, bewind en bedryf enz. In vier boeken. (2° druk) Amst. 1691, 136, 246, 188 en 277 bl. 4°. 670.

Het eerste boek verscheen te *Leeuwarden* bij Hero Nauta in 1690, in kl. 8°, welke uitgaaf niet verder voortgezet is.

Daar BEKKER, in 1634 geb. te *Metslawier* en achterevolgens predikant te *Oosterlittens*, *Franeker*, *Loenen*, *Weesp* en *Amsterdam*, sedert 1672, toen hij hier aan 't hoofd van

150 Friesche predikanten ter Staten-vergadering verscheen, zoo veel betrekking had tot *Leeuwarden* en een groot deel van dit laatste werk op Hinnema-state te Jelsum, nabij deze stad, schreef, zoo is dit gedeelte zijner werken hier tot zijne voereende gedachtenis opgenomen. Zie over hem van der Aa, B. W. II 277 en de daar vermelde schrijvers.

ADRIANI METII M. D. & Math. Prof. Ord. Maet-constigh Liniael, ofte proportionalen ry ende platten passer. Als mede de Sterckten-Bouwinghe, ofte Fortificatie. Uyt het latijn, door **PETRUM BAARDT**, M. D. & Matheseos Studiosum. By den Autheur vele vermeerdert. Franeker, Vlderick Balck, Boeckdr. der Staten, 1626, 95 en 39 bl. met vele houtsnee figuren. 4°. Opgedragen aan Graaf Ernst Casimir door den vertaler, die er voor plaatste een lofdicht op den schrijver, getiteld: Naeghebootste Vranie. 671.

PETRUS BAARDT, Medic. Philosoph. Astronom. & P. L. Democratia Corporis Humani; dat is, Leden-Stemminghe des menschelijcken Lichaems; gevoegt op een Democratike Regieringe sommiger Republijcken. Gedrukt tot Leeuw. by Claude Fonteyne, voor Hans Willems Coopman, 1640, 107 bl. 24°. Met portret in houtsneê op den titel. 672.

Dit vreemde werkje is een met proza vertoogen vermeerderde herdruk van zijn Spiegel van Ialovsky; ofte Leden-striidt, groot 79 bl., zes jaren te voren uitgegeven en bij zijne overige dichtwerken nader te vermelden. Van zijn levensloop is weinig bekend.

SIBOLDUS HEMSTERHUIS, Med. Doct. & Chir. (Leidensis), Messis aurea triennalis, exhibens; Anatomica: novissima et vtilissima Experimenta: cont. opusc. J. Pecqvetti, T. Bartholini, O. Rvdbeck et variorum Epistolæ. L. B. 1654, 347 bl. 24°. Opgedragen aan Thom. Bartholinus. Een tweede druk van dit werkje kwam in 1659 te Heidelberg uit. 673.

In 1627 te Saeek geb. en te Franeker en Leiden opgeleid, zette HEMSTERHUIS zich in het zelfde jaar te *Leeuwarden* als geneesheer neder, trouwde aldaar en werd Hofarts des Stadhouders. Hij overleed hier in 1695, na in 1666 ook te hebben uitgegeven: Historia et analysis Arthritidis vagae. 12o. Zie v. d. Aa, B. W. VIII 535; de Crane, de familie Hemsterhuis, 8, 106, en Biogr. Verzam. 50 en de daar aangehaalde schrijvers.

BERNHARDUS SWALVE, M. D. Disquisitio Therapevtica Generalis. Amstelodami, 1657, 216 bl. 24°. Opgedragen aan den Stadhouder, Prins Willem Frederik, en den Magistraat van Harlingen, waar hij toen woonde. 674.

Hij was een kleinzoon van den geleerden Dr. Otto Swalve, van 1587—93 Secretaris van Leeuwarden (over wien Ypeij en Dermout, II 177 en Aant. 27 en 97 uitvoerig spreken) en uit wiens geslacht meer bekwame mannen zijn voortgekomen. In 1678 woonde hij te Leeuwarden, en was hij de geneesheer van Anna Maria van Schurman bij de Labadisten te Wieuwerd. Van Berkum, de Labadie, II 67.

THEODORUS HOEN, Landt-meeter Ingenieur en Astronomus in Leeuwarden, Natuerlycke Astrology; dat is de verthooinge, van de aert, natuer, ende kracht der Planeten, Aspecten met haer werckinge in 's menschen lichaem. Leeuw. by Gysbert Sybes, 1659, 220 bl. kl. 8°. Met een Appendix van Geometrische Questien, met vele figuren, onder welke ook voorstellen van **PIBO GUALTIERI**, in 1631 landmeter te Leeuwarden en **JAN BARENTS**, landmeter te Harlingen. 675.

Volgens de Matricula der Landmeters, door het Hof geadmitteert, woonde **DIRCK 't HOEN** in 1632 te St. Anna-parochie. Dit zeer zeldzame geschrift is opgedragen aan de Staten, de Gedeputeerden, het Hof en de Rekenmeesters der provincie, die er zeker veel belang bij hadden „de Canones te kennen des Menschen krankheyt, uyt het aenseggen der 12. Teyckens des Zodiack, des Hemels, en om te verstaen, waerom dat gesternte in de menschen werken, ende hoe sy te samen verenigt ende verbonden zijn.”

FRANCISCUS ARCÆUS, Kortbondige, ende rechte middel, en kunst; om allerhande soorten van Wonden te geneezen; uit 't Latijn overgezet en met aantekeningen verrijkt door **JACOBUS GEUSIUS**, S. S. Theol. Cand. Med. et Chir. Doctor. Daarachter: Wonderlijke aanmerkingen van alderhande soorten van Wonden, uyt verscheyden van de vermaarste Wondhealers te zaamen getrokken ende overgezet door den zelfden. Leeuw. by Yvo Takes Wielsma, 1668, 339 en 59 bl. kl. 24°. 676.

Het eerste dezer werkjes is opgedragen aan de Heeren Carel van Roorda, Valerius van Glinstra en Isaak de Schepper; het laatste aan de „uytmuntende Juffer Anna Meints.” Rein. en Henr. Neuhusius en W. G. (Wernerus Gutberleth) verceden het met lofverzen. Zie over den schrijver, die reeds in 1671 als predikant te Peazens overleed, bl. 54 en 55 hier vóór.

HIPPOLYTUS BEYEM VAN AERSEN, ICTus. en Mathematicus, Eygenschappen der Driehoeken met een half en anderhalf Rechtenhoek, enz. Leeuw. bij Eyvo Tackes Wielsma, 1671, 117 bl. 4°. Opgedragen aan Prins Hendrik Casimir, en het bijvoegsel: Vierkantinge, en Deelinghe der verscheydene Figuyren van cirkelbogen besloten, aan den Raadsheer Joannes van Glinstra. 677.

De schrijver werd, na te Utrecht gestudeerd te hebben, in 1657 in de Matricula der Friesche Advokaten en in 1659 als Burger van *Leeuwarden* ingeschreven. Zijn vader kwam in 1625 van Emden hier en werd Secretaris van Ængwirden. In Ferwerda, Wapenb. 2e st. komt een geslachtlijst der Hollandsche en in het Stamboek, I 306, II 206 die der Friesche van Aerssens voor.

LOVIS PAAN, den korten weg tot de Nederlandsche Militaire Exercitie. Inhoudende eenige consideratien tot het manuael, so van, Musquet, Piecq, als andere nodige Evolutien, etc. Vermeerdert met een Twede

stuk, verhandelende eenige formen van Bataillons, en doorgaans vergiert met Platen. Leeuw. by Hero Nauta, 1681, 88 bl. folio. 678.

De schrijver, die zich noemt: Ingenieur, en Capitein onder het Regiment Infanterie van Prince Henrik Casimir, droeg dit werk aan dezen Stadhouder en Gedeputeerde Staten op. Hij is vooral bekend geworden door ziju verschil en weddenschap met

MENNO VAN COEHOORN, Collonel van 't Regiment Infanterie van de Prince van Nassau, Versterckinge des Vijf-hoecks met alle sijne Buyten-Werken. Gestelt tegen die van den Ingenieur en Capit: L. Paen. Leeuw. by Hendrik Rintjes, 1682, 115 bl. kl. 8°. 679.

Nog niet gereed met een „geheel Tractaet van de Vestingh-bouw”, werd VAN COEHOORN door de grootspraak van kapt. Paan gedrongen, dit geschrift eerst uit te geven. Het voorwerk handelt over de „Gront-regulen en hoofdzaken der Vesting-bouw”, toegepast op de „Verbeteringe der Stadt Coevoerden,” waarvan twee plans der oude en der verbeterde versterking hierbij zijn gevoegd. Dan eerst volgt de „Twist der Vyf-hoecken” met de „Wedydse defensien” en notarieele verklaringen, toegelicht door acht platen. Zie over dezen twist en de later daarover uitgegeven geschriften de aant. van Jhr. J. W. van Sypesteyn op het leven van Coehoorn, uitgeg. door het Friesch Genootschap, 1860, bl. 230. Volgens dezen deskundige behield hij het veld, en heeft hij kort daarna „zich bij alle Ingenieurs een onsterfelijken naam gemaakt” door het volgende werk, waarin hij bestond, „de Fransche methode van fortificeren, die alomme so veel reputatie heeft, in haar grond aan te tasten”, en dat eerlang werd overgeset in het fransch, duitsch, engelsch en russisch:

— Nieuwe Vestingbouw, op een natte of lage horisont; welke op drie-derleye manieren getoont wordt in 't Fortificeren der binnengroote van de Fransche royale Ses-hoek, enz. Leeuw. by H. Rintjes, 1685, 181 bl. fol. met 17 uitslaande platen. Opgedragen aan Prins Henrik Casimir. De voorrede is gedateerd uit Bergumerbosch, het buiten, waarop hij ook later nog woonde. 680.

— Het zelfde werk. Den tweeden druk. Leeuw. by de Erfgen: van de Wed: wjl: H. Rintjes, 1702. Ook 181 bl. in fol. met pl. Hoewel „de misstellingen door het haastig vervaardigen van den eersten druk ingeslopen, door den Autheur verbeterd ziju,” schijnt de inhoud van dezen tweeden druk geen verandering ondergaan te hebben. 681.

MENNO BARON VAN COEHOORN was in 1641 geb. op *Lettinga-state* onder *Britsum* bij *Leeuwarden*. Gedurende vele jaren woonde hij hier en is ziju naam nog bewaard gebleven in een huis: de Coehoornspoort in de Kleine Kerkstraat. Zijne groote en algemeen erkende verdiensten als krijgsheld en vestingbouwkundige deden hem tot de hoogste rangen opklimmen, daar hij bij ziju overlijden in 1704 verheven was tot Generaal der artillerie en infanterie, Directeur-generaal der fortificatien, Gouverneur van Vlaanderen enz. Te Wijkkel versiert eene prachtige graffombe ziju rustplaats.

SIMON ABBES GABBEMA, Friesche Lvst-gaarde ofte Boom-Heester-Bloem- en Kruid-Waarande enz. Leeuw. H. Rintjes, 1686, 660 bl. met Blaffaard van woorden en schrift-waarande, groot 4°. 682.

In plaats van, als Historieschrijver van Friesland, werken over dat vak uit te geven, verspilde GABBEMA zijn tijd aan zooveel geleerde onzin, als in dit boek is uitgekraamd, daar het geen Flora Frisica is, zoo als de titel doet vermoeden, maar eene „Gewassen beschrijvinge, die in Hoog- en Needer-Duyds-land en de aangrenzende landschappen bekend zijn.” Het werd opgedragen aan de heeren I. de Schepper, F. van Burum en F. Elgersma en met lofverzen vereerd door I. de Schepper, F. Elgersma, J. Vollenhove, A. Munting, T. Asselyn, H. Rintjes en H. Sweerts. Zie over den schrijver bl. 53 en 77 hier vóór, alsmede mijne levensschets in de Vrije Fries, XI 275.

Het pit der oude beuselingen, dwaalengen, en andere nevels van misverstand in de Stof-scheideng. Door GEORGE STARKEY in 't Engelsch geschreeven, en vertaald door D. FEIO. IOANNES WINTER, univ. Medic. Doctor etc. Bestreed en ter neergeveld door **JOANNES IGNATIUS BEINTEMA**, P. C. A. J. Leeuw. by Hero Nauta, 1687, 143 bl. kl. 8°. 683.

Dit werkje, belangrijk voor de kennis van den toenmaligen stand der Scheikunde, is opgedragen aan Julius Schelto van Aitzema en werd vereerd met lofdichten van A. en van Joannes Kiesinga, P. L. S. A. De weinig bekende schrijver, die ook over de Tabak en de Thee schreef, moet later naar Duitschland vertrokken en de zelfde zijn, die in het Stamboek, II 194, voorkomt als JOHANNES IGNATIUS WORP VAN PEYMA Baron VAN BEINTEMA, Raad en Lijfmedicus des Keizers te Weenen, waar hij in 1723 overleed.

PHARMACOPOEA LEVARDIENSIS Galenico-Chymica, Collegii Medici ejusdem loci operâ adornata, et revisa, ac Magistratûs auctoritate munita. Editio secunda. Leov. G. Hoogslag en C. Tjallingii, 1698, 116 bl. 24°. 684.

De eerste druk van deze in der tijd zeer geachte Apotheek verscheen in 1687 met eene „Ordonnantie raekende de Apothequers ende de Apotheeq binnen L.”, welke in 't latijn ook hier achter is gevoegd. Zij is opgedragen aan den Magistraat door elf toenmalige Med. Dr. van welke in dezen druk sommige namen door anderen zijn vervangen. Kort daarna verscheen daarvan ook eene vertaling en eerlang verscheidene herdrukken.

De Correcte Leeuwarder Apotheek volgens de Galenisch-Chymice Methode. Door het Collegie der Medicine Doctoren aldaar opgemaakt ende door des E. E. A. Magistraats Authoriteit bevestigd. Met bygevoegde Nuttigheden, Gebruiken etc. vermeerderd: nu op het naaukeurigste verbeterd; en met een Register der Siekten, etc. verrijkt, door FEYO JOHANNES WINTER Univ: Medic. Doctor. Den vierden Druk. Tot Leyden by F. Haaring, 1692, 215 bl. 24°. (Daarachter: Pharmac. Dordracena. Ed. 2^a, 1722.) 685.

Vreemd is het, dat deze zelfde druk in dat jaar nogmaals bij den zelfden uitgever verscheen onder een veranderden titel, als:

De Correcte Nederduitse Leeuwarder Apotheek enz. Op 't versoek der Liefhebbers althans vertaalt, de Nuttigheden, Gebruiken, etc. hier allerwegen by gedaan, in alles nu ten nauwkeurigsten gesuivert; ook met een Register der Siekten etc. noch verrykt, en dese aldus vermeerderd ende verbeterd ten vierdenmaale. Door F. J. WINTER, U. M. D. Leyden, 1692, 215 bl. en Registers, 24°. Hierbij een lofvers van F. v. Raesfeldt, Stads- en Weeshuis Chirurgijn. 686.

De Leeuwarder Apotheek, volgens de Galenische en Chimische wyze. Door den arbeit van 't Genoodschap der Artzen dier stede opgemaakt en nagezien, en door d' achtbaarheid der Majestraat bevestigd. Naer den tweden Latynschen druk in 't Nederduitsch vertaalt. De vierde (?) druk. Amst. by Nic. ten Hoorn, 1712, 165 bl. en Reg. 24°. 687.

Hiervan verscheen een Sesde druk te Amst. in 1736, en een Zevende druk, Amst. 1745, gelijk aan den vorige.

FEYO JOANNES WINTER, U. M. D. S. Kenteekens en Keur van voorname Gewassen en Mineralen, met der selver bysonderste nuttigheden. Als ook de tyden op welke men de Vegetabilia bequaamst behoorde op te nemen, ende tot hunne Wintersche gebruiken te bewaren. Leeuw. by Pieter Ruurds, 1705, 139 bl. 24°. Opgedragen aan het Collegium Medicum alhier en vereerd met een lat. lofdicht van Pet. Vogelsang, Ex Past. Snecanus. 688.

Zie over Dr. WINTER en zijn geslacht: Vriemoet, 852, 878; Stamboek, II 125.

JOHAN VANDEN BROEK, Ingenieur, in dienst van de H: M: Heeren Staaten Generaal, De Mathematische Dool-hof, waar door de oude Nederlandsche manier van Fortificeeren werd verworpen, ende wederom opgeregt. Eerste deel. Leeuw. by K. Tjallings, 1694, 31 bl. 4°. Opgedragen aan Prins Hendrik Casimir. Het tweede deel verscheen welligt niet. 689.

LODEWIJK LOLKEMA, Med. Dr. Verhandeling van het Zuur, waar in des zelfs gebruyk en misbruyk tot het onderhouden en herstellen der gezondheid getoont word: nevens eenige aanmerkingen over het drijven van de longe van een nieuw-geboren kindt op het water enz. Hier is by gevoegt een kort en klaar bewijs aangaande het Ademhalen van kinderen voor de geboorte, opgesteld by **JOHANNES BALK** in leeven Med. Doctor. Leeuw. by Meindert Injema (1709), 122 bl. kl. 8°. 690.

De eerste gaf hier reeds in 1690: „Misbruyck van de looden en andere opene werken” uit; de laatste kwam hier van Harlingen in 1676. Zie v. d. Aa, XI 573.

DOMINICUS JUSTUS BOTNIA a BURMANIA, Nob. Fris. Epistola, ad clar. Ruardum Andala, Phil. Prof. Fran., de Methodo ratiocinandi de more coeli dubio: et quidem maxime pro situ ac climate Frisiæ, etc. Leov. C. Tjallingi, 1713, 4°. 26 bl. en in 't koper graveerde plaat. 691.

— Uittreksel, seste of laaste capittel, van de uitlegginge, en de verhandeling, van het Weer. Meede seer dienstig tot het verstaan van zijn Ed: Kaart over het Weer (in 1715 uitgegeven in twee bladen). Leeuw. Joh. Thijssens, 1716, 23 bl. 4°. 692.

De schrijver, in 1664 geb. en na het vervullen van vele staatsbetrokkingen in 1726 op Mammema-state te Jellum overleden, legde zich vooral toe op de verschijnselen der natuur en der luchtgesteldheid, zoodat eene veeljarige ondervinding hem de gronden leerde kennen, om het weder en de lichtsveranderingen te voorzeggen. Zie over hem en zijne overige geschriften omtrent dit onderwerp: de Chalmot, V 179; v. d. Aa, II 1618; Stamboek, I 60, II 43, en den Catal. der Bibl. van 't Friesch Genootsch. 333.

ROELOF ROUKEMA, Verhandeling der Beenbreuken, hoe dezelve tot een onverminkte herstellinge moeten getraceert worden, het zy die met of zonder wonden zijn, of dat 'er eenige fragmenten been moeten afscheiden of uitzwellen, by gelegentheid van een zeker voorval opgesteld. Leeuw. Joh. Thijssens, 1717, 51 bl. 4°. Opgedragen aan Jr. Tjalling Willem van Camstra. 693.

De schrijver (hier vóór op bl. 79 reeds vermeld) in 1669 hier geb. en van 1711 tot 1722 Stads-Chirurgijn, zag zich later, op hoogen ouderdom, gewikkeld in een twist met verscheidene geleerde doctoren. Hunne geschriften zijn vervat in den volgende band:

Gedagten van **BERNARDUS IDEMA**, Med. Dr. te Leeuw., over het drijven en zinken der Longen van een nieuw-geboren kind op het water. Leeuw. Tobias van Dessel, 1739, 30 bl. — **R. ROUKEMA**, Natuurlyke stellingen daar tegen. Ald. 44 bl. — Vervolg der Gedagten van den eersten. Ald. 32 bl. — **Dr. J. H. CROESER**, prof. te Groningen, Kort ontwerp, vervattende de ware oorszaak der eerste Inademing enz. Gron. 1740, 46 bl. — Nareden achter de Gedachten van **Dr. B. IDEMA**. Leeuw. 1740, 20 bl. — **PETRUS IDEMA**, Med. Dr. te Sneek, Korte en bescheiden, dog teffens vrymoedige Anmerkingen tegens en over de Gedagten van den vorigen. Ald. 46 bl. — **R. ROUKEMA**, Aanmerkingen op het kort ontwerp van Prof. Croeser en tegen **Dr. B. Idema**. Ald. 1741, 46 bl. — **J. H. CROESER**, Nader betogend berigt der betekenis van een dryvende en zinkende Long. Gron. 1741, 28 bl. — **B. IDEMA**, Nodige en afgeperste tusschen-inspraak, tegen **Dr.**

P. Idema en R. Roukema. Leeuw. 1741, 32 bl. — B. IDEMA, Nodige en nuttige byvoeginge over het zelfde onderwerp. Ald. 8 bl. — R. ROUKEMA, d'Uitgelezene natuurkundige verhandeling van Joh. de Gorter, Med. Dr. en Prof. te Harderwijk, met bedenkingen en aanmerkingen voorzien. Ald. 1742, 31 bl. — Nog hierbij: Disp. med. de Respiratione, publ. def. SAMUEL FAGARASI, Transylvan-Vngarus. Fran. 1699, en B. IDEMA, Brevissima sententia de Febribus annis 1719 et 1720. grassantibus et de quibusdam remediis. Ed. altera emend. Leov. A. Ferwerda, 1740, 18 bl. gr. 4°. 694.

Daar eenige dezer geschriften zijn opgedragen aan de Raadsheeren van het Hof (dat Roukema een onderzoek in officio had opgedragen, hetwelk door drie verklaringen van de Med. Drn. J. Schellinger en P. Wierdsma werd goedgekeurd), zoo is deze van weerszijden vurig verdedigde zaak welligt eene belangrijke bijdrage tot de destijds nog weinig behandelde geregte lijke geneeskunde.

BERNARDUS IDEMA, Bezondere gedagten over het werk der Geneeskunst en redenen, waarom het best is, dat een Geneesheer, de Medicamenten zelfs uitkiest en præpareert. Ofte, om de goede Apothekers geen afbreuk te doen, in zyne tegenswoordigheid, door een eerlyk Apotheker, doet præpareren, en alzoo aan de patienten uitgeeft. Leeuw. A. Ferwerda, 1744, 46 bl. 8°. Met opdracht aan alle eerlyke, en brave Apothekers, waar ter plaatze, de zelve ook woonagtigh meugen zyn. 695.

HAYKE HAANSTRA, van Buitenpost, sedert 1739 Rekenmeester te Leeuw., De vernieude Cyfferinge van Mr. W. BARTJENS, geheel uitgewerkt. Met toegift en practyk van geldspecien. 3° druk. Leeuw. A. Ferwerda, 1745, 203 bl. Twede deel, 1746, 275 bl. 4°. 696.

— Het zelfde werk (1° deel), 5° druk, waar bygevoegd is de Rekenkonst voorgesteld voor de eerstbeginnende, op een veel beter manier, door **SIERK NIEUWENHUIS**, Wyn-Roeijer en Landmeeter te Leeuwarden. Ald. A. Ferwerda en G. Tresling, z. j. (1760) 212 bl. 4°. 697.

JARICH TIJERDS, de ses eerste boeken EUCLIDIS of gronden der Meetkonst. In deese order saemen gestelt door A. POSTHUMUS. Leeuw. 1747, 219 bl. Net handschrift in 4°. 698.

A. POSTHUMUS, de Werkdadige Meetkonst, van de afstanden, hoogtens, laagtens, meeren en moerassen, als mede het deelen en caarteeren der landen. Leeuw. 1747, 438 bl. Net handschrift in 4°. 699.

LUITJEN FOPPE WIERSMA, de Wiskunstige Arithmetica. De Rekenkunst of de Telkunst toegepast op de hedendaagze negotie. Op eene gemakkelyke en aangename wyze voorgesteld. Leeuw. A. Ferwerda, 1754, 507 bl. kl. 8°. 700.

De schrijver, die zich noemt: „Liefhebber der Mathematische wetenschappen”, was te Wartena geboren, woonde toen te Dokkum en werd in 1777 rekenmeester te *Leeuwarden*.

WYTZE FOPPE (DONGJUMA), Rekenmeester en Instrumentmaker te Leeuw., Wonderwerken der Natuur, ofte bedenkingen over licht en duisternis, de zeldzame werking der Electriciteit, de Cometen, het Electris-Vuur enz. Leeuw. A. Ferwerda, 1756, 88 bl. 8°. 701.

— De conjunctie van Venus met de Zon in 1761, benevens de conjunctie van Saturnus met Jupiter in 1762. Met zeven koperen platen. Leeuw. A. Ferwerda en G. Tresling. z. j. 99 bl. 8°. 702.

— Korte dog zakelyke Aantekening, wegens de vinding der Zons paralaxis, grootheit der Zonne, en afstand van de Aarde enz., gevonden door de observatie van 1761 op de planeet Venus voor de Zon: alles op een grote in koper gesnedene Plaat aangetoont enz. Leeuw. Wigerus Wigeri, z. j. 36 bl. 8°. Opgedragen aan Ged. Staten, die hem tot deze observatie in staat gesteld hadden, waarbij hij de namen noemt van zes leerlingen en twee zonen, die de berekeningen mede maakten. Met klink-digt van Joh. Loyenga. 703.

In 1707 te Dongjum geb. en als timmerman opgeleid, maakte hij door eigene oefening in de reken-sterre- en werktuigkunde zulke groote vorderingen, dat toen Prinses Maria Louisa hem naar *Leeuwarden* troonde, hij in 1757 landmeter en wijnroeiwer werd en blyken van onderscheiding ontving van Ged. Staten, die hem een jaargeld van f148 vereerden. Hij overleed hier in 1778. Zie de Crane, Verzam. 96; v. d. Aa, IV 248.

H. BALK, Discipulus van Mr. WYTSE FOPPE, de vernieuwde Cijffering van Mr. W. BARTJENS (eerste deel) uitgewerkt. Leeuw. 1752, 230 bl. Handschrift in folio. 704.

— Instructie van 't Italiaans Boekhouden, met een korte schets van het Scheeps Boekhouden. Leeuw. 1753. Dergelyk handschrift in fol. 705.

De schrijver was welligt een zoon van CLAAS BALK, de bouwmeester van het Raadhuis in 1715 en van de Dokkumer Nieuwezijlen in 1729.

PHILIP LODEWYK STATIUS MULLER, Veel hoofden, veel zinnen, of (gelijk de binnentitel luidt) Wysgeerig onderzoek, over het verschil der menschlyke gemoederen. Vierde druk. Amst. 1792,

2 dln. 356 en 344 bl. 8°. Met fraaije titelplaat, geteekend door D. Chodowiecky en gegraveerd door Dornheim te Leipzig. 706.

Dit werk over de Temperamenten, waarvan de eerste druk in 1765 verscheen, maakte zulk een ongemeenen opgang, dat daarvan reeds 3000 exx. verspreid waren, toen de 4e druk verscheen. Het heeft nog waarde.

JOHAN GEORG MULLER, PHILIPPI FRATER, Pred. der Luthersche gemeente te Leeuw., Historische en Natuur-kundige Aanmerkingen over de zeldzame Aard- en Water-Schuddinge die in de Nederlanden, en in 't byzonder in Friesland, op 1 Nov. 1755 voorgevallen is. 38 bl. Met vervolg op den *derden* druk van dit werkje, behelzende de berigten uit andere landen enz. 39 bl. Leeuw. A. Ferwerda, 1755, 8°. 707.

(J. G. MULLER, P. F.) Nauwkeurig voorberigt van den schrikkelijken Comeet, dewelke zig waarschynelijk binnen korten zal vertonen, met een onderzoek, of dezelve de Aarde hevig schokken of in de brand steken zal enz. Bij den zelfden, 1756, 70 bl. met gekleurde plaat van de komeet, 8°. 708.

Ook dit werkje vond zóó veel bijval, dat er in dit zelfde jaar *vier* drukken van verschenen. Zie over de levens en geschriften van beide broeders de Bijdragen tot de geschiedenis der Ev. Luthersche Kerk, van J. C. Schultz Jacobi en F. J. Domela Nieuwenhuis, II, 1840, 105 en V, 1844, 194, 220, en bl. 18 en 19 hier voor, doch vooral IJpeij, Kerkgesch. der 18e eeuw, IV 382.

JOHANNES MORGENSTER, Werkdadige Meetkonst, tonende al 't gene een Ingenieur en Landmeter te meten voorvallen kan, met een verhandeling van Roeden en Lafdmaten enz. Nu deze tweede druk, overgezien, vermeerdert en in (30) kopere platen gebragt door **JOHANN HERMANN KNOOP**, liefhebber der Mathematische wetenschappen. Leeuw. A. Ferwerda, 1744, 740 bl. 8°. Met opdracht aan den Prins Stadhouder en lofvers van Gerbrand Oldersma. 709.

JOHANN HERMANN KNOOP, de beknopte huishoudelyke Hovenier, of verhandeling en lijsten der Ooft-vrugten, van de Plantagie-gewassen, van de Keuken-gewassen, Veldt-vrugten enz. Leeuw. R. J. Noordbeek, 1752, 448 bl. 8°. Opgedragen aan Georg, Landgraaf van Hessen enz. den beschermheer van des schrijvers ouders en hunne kinderen te Kassel, en met lofvers van bovengenoemden. 710.

Tweede deel, of de Bloem-tuin, met een aanleyding tot de cultuur der Gewassen, alsmede een maandelykse aanwysing der Tuin-besigheden enz. Leeuw. A. van Linge en Comp., 1760, 415 bl. 8°. 711.

Derde deel, inhoudende eene verhandeling van de Medicinaale Planten, in de genees- en heilkunde gebruikt, met hunne groeijs-plaatzen, cultuur, gebruik, pharmaceutische præparatiën enz. Harl. F. van der Plaats enz. 1762, 362 bl. en Registers, 8°. 712.

J. H. KNOOP, Beschouwende en werkdadige Hovenier-konst of inleiding tot de waare oeffening der Planten; dienende sowel voor de veldt- als tuin-oeffenaars. Leeuw. A. Ferwerda, 1753, 594 bl. gr. 4°. Met 16 groote platen, gegraveerd door J. Folkema, benevens opdragt aan Wilhelm, Landgraaf van Hessen enz. en lofvers van G. Oldersma. 713.

— Jongmans-onderwyser leerende de voornaamste wetenschappen die voor een Jongman, van een goede Educatie, te leeren zyn. Namelyk de Arithmetica, het Boekhouden, Brieven te schryven, Geometrie, Geographie, Chronologie enz. Leeuw. A. Ferwerda, 1756, 878 bl. en uitvoerige Registers, benevens 6 uitslaande platen, gegraveerd door J. Folkema, 8°. 714.

Tweede deel, handelende van de Logica, de Phisica, de Mechanica, de Architecture, de Astronomie en de Zonnewyzers-kunde. Ald. 1759, 667 bl. en 23 platen van den zelfden, allen door den schryver geteekend. 715.

— Pylaar der algemeene Mathesis of Wis-kunde, of de Arithmetica, waar in de gronden der Arithmetica, de analysis of ontbindings Reken-konst en Algebra gedemonstreerd worden. Met uitgewerkte voorbeelden en figuren. Amst. 1768, in 2 stukken met 1 plaat, 972 bl. doch niet voltooid, 8°. 716.

— Nieuwe historische-geographische Beschryving van den geheelen Aardkloot enz. Versierd met kunstplaten en kaarten. Amst. J. B. Elwe en D. M. Langevelt, 1785, 5 dln. in 3 banden, niet verder loopende dan Europa, 633 en 899 bl. met uitv. Reg. 8°. Dit is eene nieuwe uitgaaf met ingeplakte titels van een werk, dat ongeveer twintig jaren te voren door A. Ferwerda werd uitgegeven, volgens zijne boekenlijsten. 717.

— **Pomologia**, dat is Beschryvingen en Afbeeldingen van de beste soorten van Appels en Peeren, welke in Neder- en Hoog-duitsland, Frankryk, Engelland en elders geagt zyn, en tot dien einde gecultiveert worden. Beschreven, naar het leven geteikent, en met de natuurlyke coleuren afgezet. Leeuw. A. Ferwerda, 1758, kl. med. fol. met de Registers 87 bl. tekst in twee kolommen, en 12, door J. C.

Philips en J. Folkema gegraveerde, platen van Appels en 8 van Peeren, op ieder van welke ongeveer 9 soorten afgebeeld en (door de dochters van Ferwerda) fraai gekleurd zijn. Het werk is door den uitgever opgedragen aan Jr. Epo Sjuk van Búrmania, lid van Gedep., met diens geplaatdrukt wapen er boven. 718.

J. H. KNOOP, Fractologia, of Beschryving der Vrugthoomen en Vrugten die men in de hoven plant en onderhoud enz. Met platen, vertonende alle Vrugten naar het leven. Lecuw. A. Ferwerda en G. Tresling, 1763, kl. med. fol. 132 bl. tekst en 19, veel minder gegraveerde, platen, waarop 27 vruchten in kleuren afgebeeld zijn. De prijs van ieder dezer beide werken was bij de uitgave f 20.00. 719.

— **Dendrologia**, of Beschryving der Plantagie-gewassen, die men in tuinen cultiveert, zo wel om te dienen tot cieraad, als tot huishoudelyk gebruik, te planten enz. Bij de zelfden, 1763, kl. med. fol. 168 bl. zonder platen. 720.

— Beschryving van de **Moes- en Keuken-tuin**, zo van alle vrugten, planten en kruiden die men in dezelve plant, als van de Aard-Akkers enz. Waar agter nog gevoegt zyn verscheide Registers, als Naam-lysten van gewassen, wortels, kruiden, vrugten enz. Bij de zelfden, 1769, 235 bl. ook in twee kolommen, kl. med. fol. 721.

Alle vier werken, die één geheel vormen, zijn op groote schaal rijk uitgevoerd.

Zij vonden zóó groot debiet, dat omstreeks 1770 van de drie eerste een nieuwe druk in kleiner formaat en meer compact gedrukt verscheen in één band, als:

— **Pomologia, Fructologia en Dendrologia**. Verder gelijke titels als boven, met 36, 70 en 87 bl. onveranderden, doch kompres gedrukten, tekst en de zelfde, soms wat anders gekleurde, uitslaande platen. Bij de zelfden, ord. fol. 722.

Van dit werk moet in 1790 nog een nieuwe druk zijn verschenen, met eene voorrede van J. F. Martinet, welke, wegens de mindere zorg aan 't kleuren besteed, niet zoo geacht is.

Ofschoon KNOOP, nadat hij als Hortulanus van *Marienburg* was afgezet (zie bl. 85 hier vóór) en in het Diakeniehuis niet langer geduld kon worden, voor zijn bestaan moest schrijven, stelde zijn groote bekwaanheid in zijn vak en in andere wetenschappen hem in staat, door talrijke nuttige geschriften veel praktische kennis te verspreiden. Zoowel de toenmaals bloeiende adel en aanzienlijken als de burgerstand erkenden dit; zij hielden vooral zijn kruidkundige werken lang in waarde, en werden daardoor voorbereid, om grondiger geschriften te bevatten, en vooral de belangrijke onderneming van een ander bekwaam stadgenoot te ondersteunen. In die dagen was zeer geacht het encyclopedisch werk:

Huishoudelyk Woordboek, vervattende vele middelen om zyn goed te vermeerderen, en zyne gezondheid te behouden enz. Door M. NOEL

CHOMEL, Pastoor der parochie van St. Vincent te Lyon, vertaald en vermeerderd door J. L. SCHUER, A. H. WESTERHOFF enz. Leyden, S. Luchtmans, Amst. H. Uytwerf, 1743. Eerste deel, A—M, 616 bl. met 33 platen; tweede deel, N—Z, 880 bl. met 47 platen, gr. 4°. 723.

Van dit werk nu ondernam JAKES ALEXANDRE DE CHALMOT (wiens historische geschriften hier vóór bl. 91 genoemd zijn) een omgewerkten en veel vermeerderden herdruk te geven, welken hij tot titel gaf:

Algemeen huishoudelyk-, natuur-, zedekundig- en Konst-woordenboek, vervattende veele middelen om zijn goed te vermeerderen, en zijne gezondheid te behouden, met verscheidene wisse en beproefde middelen voor een groot getal van ziekten, om dieren te kweken, om wild te vangen, geheimen in den tuinbouw, het distilleeren, het bereiden van spijzen, liqueurs enz., over koophandel, kunsten, wetenschappen, handwerken enz. enz. door M. NOËL CHOMEL. Tweede druk geheel verbeterd, en meer als de helfte vermeerderd door J. A. DE CHALMOT, enz. Verrijkt met kunstplaten. Leyden by Joh. le Mair, Leeuw. bij J. A. de Chalmot, 1778, gr. 4°. Met opdracht aan Jeremias van Riemsdyk, Gouv. Gen. van Neerl. Indien, wien hij zijn zoon Hendrik Amelius, Secretaris van Justitie te Ternaate, aanbeval. 724.

Dit werk, dat een schat van belangrijke zaken bevat, overtrof de eerste uitgaaf van 1743 in dier voege, dat de 1500 bl. in 2 dln. nu tot 4370 bl. in 7 dln. waren uitgebreid, verrijkt met 85 uitslaande platen. De uitgaaf begon in 1768 en werd achtereenvolgens voortgezet tot 1778, toen er nieuwe titels voor alle deelen in eene voorrede bijgevoegd werden. Daaruit blijkt, dat DE CHALMOT, gebruik makende van de nieuwste wetenschappelijke geschriften, de hoofdbewerker was, en alleen de hulp genoot van den Hoogl. PETRUS CAMPER, den Luth. pred. AUG. STERK en den hortulanus J. H. KNOOP, die tot de letter R. de artt. over natuurkunde, mathematische wetenschappen enz. schreef. Voor deze groote onderneming had hij zijne drukkerij uitgebreid en daartoe de Beijer van het St. Anthonij-Gasthuis gehuurd. De belangstelling van het lezend publiek in dit werk was zóó groot, dat de naamlijst der inteekenaren uit nagenoeg 1000 personen bestaat, van welke er alleen in Leeuwarden 77 waren, in weerwil de prijs dezer 7 dln. f75 bedroeg.

Na de voltooiing in 1778 verhuisde DE CHALMOT met zijne drukkerij naar *Kampen*, waar hij voornemens was een „aanhangzel van twee a drie Boekdeelen op dit werk” te geven. Maar, vóór hij met de uitgave daarvan begon, legde hij het geheel op eene veel breedere schaal dan het werk zelf aan, en zoo verscheen dan in 1786 het:

Vervolg op M. Noël Chomel. Algemeen Woordenboek, met verderen breedten titel als boven, door J. A. DE CHALMOT, enz., zijnde het VIII. deel van het Woordenboek. Verrykt met kunstplaten. Campen by J. A. de Chalmot, Amst. by J. Yntema, 1786 tot 1793, 9 deelen in gr. 4°. 6724 bladz. met 53 platen. Zonder eenig voor- of naberigt. Het geheel bestaat alzoo uit 16 zware deelen. 725.

Dit vervolg is alzoo veel uitvoeriger bewerkt en grooter dan het hoofdwerk. Ofschoon de prijs slechts 1½ st. per vel en 6 st. per plaat was, kostte dit aanhangsel toch nog f80. Geen wonder, dat het getal der inteekenaren, ook wegens de staatkundige beroeringen, veel minder was en slechts 376 beliep, waarvan maar 15 uit *Leeuwarden*. Wel is het hoogst belangrijk geheel een gedenkzuil voor de bekwaamheid en ijver van DE CHALMOT, die daarenboven te gelijk nog andere werken onderhanden had.

JOHANNES HEMSTERHUIS, S. F. Oratio inaug. de Medicinæ necessitate, dignitate, causisque infrequentioris successus. Dicta Fran. in Acad. cum ib. more majorum ord. Medicinæ Professor inauguraretur. Fran. Franc. Halma, 1704, 53 bl. fol. 726.

De schrijver, een zoon van Dr. SIBOLDUS HEMSTERHUIS (hier vóór bl. 112 voorkomende) werd geb. te *Leeuw.* in 1657 en overl. te Franeker in 1706, als Hoogleeraar in de geneeskunde. Zie Vriemoet, 742; de Crane, Bijzond. 10; Verzameling, 53; v. d. Aa, B. W. VIII 536; J. R. v. d. Malen, Gedichten, 129.

FREDERIK WINTER, Oratio de certitudine in medicina. Dicta cum Med. Professionem in Acad. Herbornensi auspiciis. Leov. W. Coulou, 1740, 52 bl. fol. Opgedragen aan den Prins Stadhouder. 727.

In 1712 geb. te Udem in Kleefland, was WINTER van 1737 tot 1740 lijfarts van Prins W. C. II. Friso te Leeuwarden, en zag hij zich door diens gunst bevorderd tot Prof. te Herborn en vier jaren later te Franeker, hoewel hij reeds in 1747 naar Leiden vertrok, waar hij in 1760 overleed. Zie Vriemoet, 852; Siegenbeek, II 201. (Chronologisch behoorden beide laatste titels op no. 689 en 695 te volgen.)

JACOBUS TERPSTRA, Fran. Fris., Diss. philosophica inaug. de Fluido in genere; def. pro gradu Doct. artium liberalium Magisterio. et in Philos. Fran. W. Coulou, 1759, 29 bl. 4°. Met opdragt in lat. verzen aan Prins Willem V. 728.

Over den schrijver is hier vóór op bl. 68 bij zijne letterkundige geschriften gesproken.

DAVID MEESE, Hovenier in de Kruid-tuin aan Frieslands Hooge-scholen te Franeker, Flora Frisica of lyst der Planten welke in de provincie Friesland in het wilde gevonden worden. Waar by gevoegt is een korte beschryvinge van dit landschap. Opgedragen aan de Curatoren der Akademie. Fran. by Jacob Brouwer, 1760, 87 bl. met 2 platen, 8°. 729.

Eene beschrijving en waardeering van dit werkje, „hetwelk toen eenig in zijne soort was, en mede den grond heeft gelegd tot meerdere en naauwkeuriger onderzoekingen,” gaf de heer J. J. Bruinsma in 1840 op bl. 5 van zijne veel uitvoeriger Flora Frisica.

— Het XIX classe van de Genera Plantarum van C. LINNÆUS, Syngenesia genaamt, opgeheldert en vermeerdert. Mitsgaders eene beschryving van een zeldzame Zee-plant. *Leeuw.* by H. A. de Chalmot, 1761, 152 bl. en 7 koperen platen, 8°. Opgedragen aan ARENT VAN LENNEP, geweldige provoost der Friesche en Nassausche regimenten te Leeu-

warden, die hier eene „groote en kostbaare verzaameling van planten nyt alle de waerelds-deelen” bezat en zelf voortkweekte. (Zie bl. 61 hier vóór.) 730.

D. MEESE, Eerste beginselen der Planten, of leerwyze der zelve. Getrokken uit 't onderscheid hunner zaaden, zaadlobben als verdere deelen enz. Leeuw. W. Coulon, 1763, Eerste stuk. N°. 1, 23 bl. latijnsche en nederduitsche tekst met 2 gekleurde platen, gr. 4°. Met opdragt aan Curatoren en een zeer uitvoerig voorberigt en verklaring van benamingen. Later verscheen ook N°. 2 en was N°. 3 bij den dood des schrijvers mede bewerkt. Van de twee eersten verscheen eene vertaling in het Hoogduitsch. 731.

— Verhandeling over de Natuur, Aart en Voortteeling der Paalwormen, bekrond door het Genootschap: Floreant liberales artes te Amsterdam, met een premie van 30 goud ducaten. Uitgegeven in 't Eerste deel zijner werken, Amst. 1771, 58 bl. 8°. 732.

DAVID MEESE, geb. te *Leeuwarden* in 1723, sedert 1752 Hortulanus te Franeker en daar in 1770 overleden, heeft zich door deze en andere geschriften en uitvindingen een beroemden naam verworven, welke overging op zijn veelbelovenden zoon BERNARDUS CHRISTOFFEL MEESE, die hem reeds in 16jarigen ouderdom als Hortulanus verving, doch reeds op 21jarigen ouderdom als student in de medicijnen overleed. Uitvoerige berigten over beide gaf Prof. C. Mulder in 1822 in zijne Oratio, de meritis Davidis Meese, cum botanicis, tum aliis, Gron. 1823, waarvan de hoofdzaken zijn medegedeeld in van der Aa, B. W. XII 520, 521.

TJEERD RINGNERY, Schoolmeester binnen Leeuw., De getrouwe Boekhouder, of Friesch Koopmans Handboek. Leeuw. Wigerus Wigeri, z. j. 350 bl. kl. 8°. 733.

— Het Groot Graanboek ofte Graanhandelaars Handboek. Bij den zelfden, 1763, 377 bl. kl. 8°. 734.

Beide zeer nuttige handboeken of bluffers waren hier vroeger algemeen bij de kooplieden in gebruik.

NICOLAAS EPKEMA, Nodige Tafelen tot de Trigonometria en uittrekking der wortelen, waar in de Sinus en Tangentes nevens hare Logarithmi zyn begrepen enz. Naar 't hoogduitsch van C. WOLFF. Amst. 1765, 301 bl. met plaat, post 8°. 735.

De schrijver, in 1717 te Nijkerk geb., was vele jaren onderwijzer te Wirdum bij Leeuwarden, waar hij in 1785 overleed, als een sieraad van zijn stand bij velen geacht. Zijn zoon was de Rector ECCO EPKEMA (hier vóór op bl. 68 genoemd), in wiens leven zijne verdiensten, ook in andere vakken van wetenschap, worden vermeld.

RIENK JELGERHUIS, Kunst-Schilder te Leeuw., Nauwkeurige Aanmerkingen op een voornaam gedeelte van de Perspectiva of Doorzichtkunde van CASPAR PHILIPS JACOBSZ., Kunst-Plaatsnijder te Amsterdam, enz. Met eene plaat, door den schrijver in 't koper gegraveerd. Leeuw. A. Jeltema, 1769, 20 bl. 4°. 736.

RIENK JELGERHUIS, in 1729 te *Leeuw.* geb. en in 1806 te Amsterdam overl., was een verdienstelijk schilder, graveur en etser, doch vooral portretteur in crayon, daar het getal der door hem afgebeelde personen niet minder dan 7763 bedroeg. Ook op 't fabriekwezen legde hij zich toe en werd zelfs voor eene verhandeling in dat vak door het Bataafsch Genootschap met goud bekroond. Zijn lust voor de schilderkunst en ijver voor de wetenschappelijke beoefening van de perspectief plantte hij over op zijnen niet minder verdienstelijken zoon, die daarvan een merkwaardig bewijs gaf in het werk:

JOHANNES JELGERHUIS, RIENKSZON, Theoretische Lessen over de Gesticulatie en Mimiek, gegeven aan de kweekelingen van het fonds ter opleiding en onderrigting van Tooneel-kunstenaars aan den stads schouwburg te Amsterdam. Aldaar (1827), 114 bl. tekst met 31, door hem geteekende, in 't koper gegraveerde keurige platen, breed 4°. 737.

— Tooneel Costumes van den Koninklijke Hollandsche Schouwburg te Amsterdam. Geteekend en in het koper geëtst. Amst. omstreeks 1810, 12 gekleurde platen met 12 bl. ned. en franschen tekst, gr. 4°. 738.

JOH. JELGERHUIS RZ. was geb. te *Leeuw.* in 1770 en overl. te Amsterdam in 1836, als Acteur van den schouwburg, waarvan hij sedert 1805 een der sieraden was, terwijl hij bovenal in de theorie van het tooneel uitmuntte. Ook als schilder, teekenaar en graveur behaalde hij roem, en zijn er nog vele kunstwerken, vooral interieurs van kerken, van hem, ook in onze kunstverzameling, over. Zie berigten over vader en zoon in Immerzeel, II 84; Kramm, III 809; v. d. Aa, IX 134, 136; van Halmael, Bijdragen, 68.

JOHANNES DE VRIES, Leov. Fris., Diss. philos. inaug. de Mensura virium vivarum, def. sub Prof. A. Brugmans, pro artium lib. Magist. et gradu Doct. in Philosophia. Gron. 1770, 149 bl. met plaat, gr. 4°. 739.

— Geregteijk Genees- en Heelkundige Onderzoekingen en verschillende verklaringen van Medici en Chirurgi, van 1752—1782 aan den Hove van Friesland gegeven; voorafgegaan door korte, practykaale bedenkingen specterende de Medicina forensis. Handschrift in fol. 164 bl. benevens 4 dergelijke losse verklaringen. — Hierbij nog een los plakkaat, waarby JOHS. DE VRIES, 's Lands Operateur en Leeraar in de Chirurgie, Anatomie en Vroedkunde, de Neurologia ofte de gesteltheid der zenuwen in een vrouwen ligchaam in 't openbaar sullende ver-

toonon, Heeren Med. Doctoren, Chirurgyens en liefhebbers daarbij uitnoodigt op de *Stads Anatomie kamer* (naast den Nieuwetoren). Leeuw. 1764, in plano. 740.

Deze schrijver en zijne geschriften en betrekkingen verdienen een nader onderzoek.

JOHANNES WIGERI, S. S. Theol. et phil. stud., Leov. Fris., 1. Dissertatio philos. de Spatio vacuo. Pars I. de existentia spatii vacui; 2. Pars II. de attributis spatii etc., def. sub Prof. J. H. van Swinden; 3. Diss. phil. inaug. de elasticitate Aquæ. Fran. W. Coulon, 1770, 71, 72; 76, 138 en 72 bl. 4°. Met opdracht aan Hoogleraren enz. en lofverzen van de studenten G. F. Crab, G. Feykema, L. Fokkens, P. Steenwijk, J. J. Juneman, H. de Wal, J. A. Noodell en Prof. A. Chaudoir. 741.

Zoon van den Leeuw. boekverkooper Wigerus Wigeri en neef van den uitstekenden Petrus Wigeri, pred. te Oosthem, is van den veelbelovenden schrijver niets meer bekend; welligt is hij jong overleden.

JACOBUS VAN DER STEEGE, Leov. Fris., Dissertatio chirurgica inaug. de suffusionibus Oculorum methodo Wenzelii et Contii extrahendis; def. pro gradu Doct. in Med. Gron. 1772, 16 bl. gr. 4°. Opgedragen aan zijne leermeesters Proff. P. Camper, P. 's Graeuwen en W. Munniks. 742.

In dit zelfde jaar vertrok VAN DER STEEGE als Med. Dr. naar Oost-Indië, van waar hij, na te Batavia aanzienlijke betrekkingen bekleed te hebben, in 1789, met een overwinst van 5 à 6 millioen gulden, terugkeerde naar Groningen, waar hij het kostbaar huis liet bouwen, later bewoond door de Gouverneurs dier provincie. Hij overleed in 1811 nabij Amsterdam. Reeds in 1835 gaf ik eene levensschets van hem achter het leven en de lotgevallen van Jac. Mart. Baljeé, Raad van Nederl. Indië, bl. 122. In de werken van het Bataviaasch Genootschap, I, komen twee verhandelingen van hem voor.

HENRICUS DE WAL, litt. hum. et phil. stud., Leov. Fris., Cogitationum de variis Philosophiæ capitibus, pars septima, def. sub Prof. J. H. van Swinden. Fran. W. Coulon, 1773, gr. 4°. 743.

Dit stuk, loopende van bl. 287 tot 366, waarop cap. ccxv moet volgen, is slechts een gedeelte van een grooter geheel, waarvan de overige stukken door andere studenten onder Prof. van Swinden verdedigd zullen zijn.

— Specimen physicum inaug. sistens nova quædam experimenta de Expansione Corporum solidorum ipsi flammæ actioni exhibitorum; def. pro gradu Doct. et Magist. in Philosophia et artibus liberal. Fran. W. Coulon, 1775, 70 bl. gr. 4°. Opgedragen aan al de tien toenmalige Hoogleraren der Fran. Akademie. 744.

De veelbelovende jeugdige schrijver van deze Akademische proefschriften was in 1754 te Leeuw. geboren, werd reeds op zijn 16e jaar naar de hoogeschool bevorderd en zette

vervolgens zijne studiën in de godgeleerdheid te Franeker en Groningen voort, waarna hij in 1777 te Herbaaijum en in 1781 te Weidum werd beroepen. Hij overleed reeds in het volgende jaar aan een toeval aan het huis van zijn schoonvader Herfst te Leeuwarden, naauwelijks 27 jaren oud.

Philosophische Bedenkingen over de conjunctie van de planeten Jupiter, Mars, Venus, Mercurius en de Maan, op den 8 May 1774, staande te gebeuren, en wel over de mogelyke en waarschyntyke sterre- en natuurkundige gevolgen deezer conjunctie. Door een Liefhebber der waarheid. Leeuw. A. Ferwerda en G. Tresling, 1774, 88 bl. 8°. 745.

Daar de schrijver, wiens naam onbekend bleef, meende, dat dit verschijnsel „niet alleen invloed kon hebben op onze Aardbol, maar ook op het gantsche Zonne-stelzel, en een voorbereiding van de ontsloping of vernieling van het zelve zou kunnen zyn,” zoo is 't geen wonder, dat deze gebeurtenis en dit geschrift destijds veel gerucht maakten, zoo als blijkt uit de Leeuw. Cour. van 9 en 16 April 1774; de N. Ned. Jaarboeken, 1774, I 412; Scheltema, Mengelwerk, II 11 196, en mijn leven van E. Eisinga, 14, daar deze juist door dit voorval werd aangespoord tot vervaardiging van zijn beroemd Planetarium te Franeker.

MATTHIEU SIDERIUS, Lieutenant Colonel et Ingénieur au service des états des Provinces Unies, La Theorie de la Fortification, representee dans les trois methodes de fortifier de M. de Vauban, avec un examen exact sur leurs principales maximes, principes et manieres de construction, par feu M. S. Leeuw. A. Ferwerda, G. Tresling en A. Siccama, 1781, 298 bl. met 29 uitslaande platen, 8°. 746.

MATTHEUS SIDERIUS, Ordinaris Ingenieur der Ver. Ned., Gronden der Vesting-bouwkunde, voorgesteld naar de wyze der versterking van Vauban, benevens een naauwkeurig onderzoek der grondregelen van samenstelling in de Krygsbouwkunde. Amst. 1784, 285 bl. met de zelfde 29 platen, 8°. 747.

De schrijver, een zoon van Sicke Siderius, Rentemeester van Leeuwarden, was hier in 1693 geboren en reeds vóór 1781 overleden. Het tweede werk is een letterlijke vertaling van het eerste. De kapitein-ingenieur JOHAN GEORGE SIDERIUS, in 1794 mede verdediger van Sluis en bij Bosscha, Heldend. III 112 vermeld, was zijn neef, even als Mr. MEINARDUS SIDERIUS, die in 1777 promoveerde, vele staats-betrekkingen waarnam en in 1829 te Wolvega overleed.

BOUDEWIJN TIEBOEL, Antwoord op de vraag, voorgesteld door het Prov. Utrechtsch Genootschap: Welke zijn de eigenlijke Oorzaken, waarom de Scheikunde bij onze nabuuren, en vooral bij de Duitschers, in meer aanzien, en algemeener oefening is, dan in ons vaderland? enz. 107 bl. In het 4° dl. der werken des Genootschap uitgegeven met de verhand. van P. T. Schonck en P. J. Castelein. z. j. (1786) 8°. 748.

B. TIEBOEL, de Kina in deszelfs geschiedenis, zoorten, vervalschingen, eigenschappen, en scheikundige samenstelling; naar A. F. L. DÖRFURT vertaald en met een Byvoegzel vermeerderd. Gron. 1803, 57 bl. 8°. 749.

— Vertaling van de twee dissertatiën van J. P. DURING, over zommige dwalingen, welke men in het voorschryven van geneesmiddelen moet vermyden, en van S. FOCKEMA, over de voornaamste mercuriale geneesmiddelen. Gron. 1804, 193 bl. 8°. 750.

— Scheikundige Mengelstoffen; bestaande in waarnemingen en proefnemingen, betreffende de geneeskundige, pharmaceutische en technische Chemie. 1° stuk. Gron. 1806, 104 bl. 8°. Dit is niet vervolgd. 751.

— Scheikundige Vermaaklijkheden. Gron. 1811, 59 bl. 8°. 752.

TIEBOEL, in 1732 geb. te Franeker, had zich tot een zeer bekwaam Apotheker gevormd, toen hij zich in 1758 te *Leeuwarden* nederzette. Later vertrok hij naar Groningen, waar hij de beoefening der natuur- en scheikunde zeer bevorderde, door onderscheidene maatschappijen bekroond werd en deze en andere geschriften in 't licht gaf. Op hoogen ouderdom keerde hij naar *Leeuwarden* terug, overleed daar in 1813, en werd te *Huizum* begraven. Zie *Kobus* en de *Rivecourt*, *Biogr. Woordenb.* III 42.

Zijn zoon was:

JACOBUS TIEBOEL, Leov.-Fris., Dissert. exhibens Observationes Pharmaceuticas patriæ præsertim dispensatoria spectantes. Def. cum summos in Medicina hon. in Ac. Gron. consequeretur. Gron. 1791, 83 bl. 8°. Opgedragen aan leermeesters en bloedverwanten. 753.

JACOBUS PIERSON THOLEN, Leov. Fris., Theses philosophicæ, def. sub Prof. J. H. van Swinden. Fran. W. Coulon, 1784, 13 bl. gr. 4°. 754.

— Redevoering over den invloed van de beoeffening der Wijsbegeerte op de menschelijke maatschappij en onze verstandelijke vermogens. Uitgesproken te Franeker ter aanvaarding van het Hoogleers-ampt in de wis- vesting- bouw- en aardryks-kunde. *Leeuw. D. van der Sluis*, 1797, 40 bl. gr. 4°. 755.

In 1764 te *Leeuw.* geb. en hier door Slothouwer gelijk te Franeker en Amsterdam door van Swinden gevormd, werd THOLEN reeds in 1788 tot lector en in 1797 tot hoogleeraar te Franeker benoemd, en ook in 1815 op nieuw bij het Athenæum aangesteld. Niet door geschriften, maar als geleerde en onderwijzer was hij daar tot aan zijn dood in 1824 zeer nuttig en geacht. Zie de *Crane*, *Levensschets* in de *Letterbode*, 1825, no. 45; *Kobus* en de *Rivecourt*, *B. W.* III 36.

WYGERUS FOLKERTSMA, Feenwouda Fris., Specimen pharm. chem. med. in aug., de Rha-barbaro officinali; def. pro gradu Doct. in Med. Gron. 1783, 36 bl. gr. 4°. 756.

- W. FOLKERTSMA**, Vierde antwoord op de vraag: In hoeverre zou men, by gebrek van de Apotheek, uit kelder en keuken de vereischte Geneesmiddelen kunnen bekomen enz. Met zilver bekroond en uitgegeven in het 13^e dl. der Handelingen van het Geneeskundig Genootschap, onder de zinspreuk Servandis Civibus (waarvan Dr. SIMON STYL te Harlingen het hoofd was). Amst. 1788, van bl. 521—552, 8°. 757.
- Genees- en natuurkundige verhandeling van de Hedera arborea of Klimop, als geneesmiddel tegen bloedspuwing, borstziekten enz. Leeuw. C. van Sligh, 1802, 63 bl. 8°. 758.
- Kort verslag der Ziekten, welke in 1826 gewoed hebben, waargenomen in Leeuwarden en ommestreken. Leeuw. M. van den Bosch, 1827, 44 bl. 8°. 759.
- Gedurende een groot getal jaren was FOLKERTSMA zeer ijverig Stads-geneesheer te *Leeuwarden*, waar hij in 1837 in 80jarigen ouderdom overleed.
- JULIUS VITRINGA COULON**, Prijsverhandeling over de natuurlijke opvoeding der kinderen, in de twee eerste jaaren van hun leven. Door de Maatschappij: tot nut van 't algemeen bekroond met zilver, met bijvoeging van die van Dr. G. Bakker, met goud bekroond. Amst. 1797, 219 bl. 8°. 760.
- Redenvoering over den verstandigen Schoolleeraar en aanspraken in de vergad. van het departement Leeuw. der bovengen. Maatschappij. Leeuw. M. A. van der Wal Gz. en A. R. Fink, 1800, 40 bl. 8°. 761.
- Verhandeling over de ziekte onder de Varkens. Met goud bekroond door de Maatschappij ter bevordering van Landbouw te Amst. Ald. 1824, 147 bl. 8°. 762.
- Uittreksel uit die verhandeling, ten gebuike der Landlieden uitgegeven. Ald. 1825, 28 bl. 8°. 763.
- Statistiek en Geneeskundig berigt wegens de geboren en gestorvenen in de prov. Vriesland, van 1815—1828, met aanmerkingen omtrent de ziekte van 1826, en aanhangsel over de bevondene bevolking op 1 Jan. 1830, bij den Gouverneur dier provincie ingediend. Leeuw. J. W. Brouwer, 1831, 133 bl. en 11 groote tabellen, 8°. 764.
- Leesboek voor ouders, vooral voor moeders, over de opvoeding der kinderen in de kraam-, kinder- en ziekenkamer, en over eenige voorname ziekten en gebreken. Volgens vijftigjarige ondervinding. Amst. 1841, 359 bl. 8°. Opgedragen aan de Koningin. 765.

J. V. COULON, Portefeuille met kleinere geschriften: Diss. acad. de mutata humorum in regno organico indole a vi vitali vasorum derivanda; def. sub Prof. S. J. Brugmans. Lugd. Bat. 1789, 11 Junij, 97 bl. 8°. — Theses med. inaug., def. pro gradu Doct. in Med. Fran. W. Coulon, 1789, 20 Junij, 11 bl. 4°. — Een woord aan de jongere Vriessche Geneeskundigen over de behandeling der heerschende ziekte. Leeuw. 1826, 13 bl. met het tegenschrift van Dr. G. L. DE RIDDER, uit Heeg. Breda, 1827, 50 bl. — Verdediging als President der Prov. Commissie van geneesk. onderzoek tegen beschuldigingen in het Advertentieblad, 1827, 12 bl. — Brief aan Dr. Coulon van Dr. H. J. SCHOUTEN te Amst. 1832, 22 bl. met MS. recensie uit de Letteroef. — Redevoering in het Nat. Genootschap over het verhevene van de menschelijke kennis enz. 1833, 15 bl. — De vriend des Vriesschen Landmans, 1835, 2 st. — Iets over het Vriesch Genootschap van Landbouw, uit de Letterbode 1837, no. 45, 46, 14 bl. — Onpartijdige Beschouwing van het Rapport der Commissie over de Geneesk. Staatsregeling. Leeuw. 1843, 48 bl. 8°. 766.

Hier is bijgevoegd een afschrift der Redevoering van den Heer R. D. SMEDING over het leven en de geschriften van Dr. COULON, in 1844 gehouden, en een afdruk van mijne, daaraan ontleende, levensschets uit de N. Friesche Volks-Almanak voor 1865.

Dr. COULON werd in 1767 te *Leeuwarden* geboren en onderscheide zich reeds vroeg door groote bekwaamheden, welke hem in deze stad en provincie een uitgebreide praktijk bezorgden; terwijl hij èa door zijne geschriften èa als President der Prov. geneesk. Commissie, als lid van den Stedelijken Raad en in vele andere betrekkingen zeer ijverig en nuttig was voor het algemeene welzijn. Na in 1839 het vijftigjarig feest van zijn doctoraat gevierd te hebben, overleed hij in 1843. Zie ook de Prov. Friesche Courant, 1843, no. 37. Zijn zoon en opvolger was :

AEMILIUS VITRINGA COULON, Leov., Med. Cand., Disputatio de quaestione ab ord. med. Acad. Gron. proposita: de morbo coeruleo, quae praemium reportavit. Gron. 1821, 66 bl. gr. 4°. 767.

— Dissertatio med.-forensis inaug. de Submersis; def. pro gradu Doct. in Med. Gron. 1821, 58 bl. 8°. met ned. vers van A. de Koning. 768.

JOHANNES MULDER, Fran. Fris., Specimen physicum inaug. sistens generalia quaedam de Calore, et modo, quo specificae corporibus inest; def. pro gradu Doct. art. lib. Mag. et in Philos. Fran. W. Coulon, 1790, 46 bl. gr. 4°. met lat. vers van R. Nicolai. 769.

— Historia litteraria et critica Forcipum et Vectium obstetriciorum; def. pro gradu Doct. in Med. Fran. 1794, 210 bl. met 11 in 't koper gegraveerde uitslaande platen en 3 tabellen, 8°. met twee lat. verzen van I. Verwey en J. J. S. 770.

- J. MULDER**, Redevoering over de redenen, waarom de Nederlanders weinig tot verbetering van de Heel- en Verloskunde hebben toegebracht. Uitgesproken te Franeker bij de aanvaarding van het Hoogleeraars-ampt in de ontleed- heel- en verloskunde. Leeuw. D. van der Sluis, 1797, 59 bl. gr. 4°. 771
- Laudatio funebris Georgii Coopmans, Franeq. in celebri dicta pa-
negyri. Leov. D. van der Sluis, 1800, 56 bl. met lofverzen van
J. T. Wielandt en Sjoerd Eäbeles (Wieling), gr. 4°. 772.
- Lijkreden op Georgius Coopmans, beroemd geneesheer, beschermer
der Fran. Hoogeschool enz. Uitgesproken in de Academie-kerk. Uit
het latijn vertaald. Fran. D. Romar, 1801, 72 bl. 8°. waarbij
lofverzen van E. Wassenbergh, S. Styl, J. Brouwer, R. Dibbetz, H.
M. en bovengenoemden. 773.
- Overzicht over de gewervelde dieren. Fran. D. Romar, 1807,
143 bl. 8°. 774.
- Oratio de meritis Petri Camperi in anatomiam comparatam. Acc.
Annotationes biographicae et literariae, atque Descriptio Musei Cam-
periani. Gron. 1808, 112 bl. gr. 4°. 775.
- Redevoering over de verdiensten van Petrus Camper in de verge-
lijkende ontleedkunde. Met levensberigten, aantt. en eene beschrijving
van het kabinet van Camper. Vertaald door den student G. H. WACHTER Pz.
Gron. 1809, 152 bl. 8°. 776.
- Overzicht van de voornaamste gevallen, welke in het heel- en
vroedkundig akademisch Ziekenhuis te Groningen, in 1809 en 10 zijn
waargenomen. Uitgegeven, uitgebreid en met een levensberigt voorzien
door deszelfs zoon CLAAS MULDER, Hoogl. te Franeker. Amst. 1824,
47 en 237 bl. 8°. met gegraveerde plaat. Opedragen aan Prof. C.
Ekama, D°. B. Ringnalda en Dr. D. Nieubuur. 777.

Grooten roem verwierf MULDER door deze geschriften en een weldadige praktijk; terwijl hij geacht werd „de grondlegger te zijn van een verbeterd heel- en verloskundig onderwijs in Friesland en Groningen.” In 1769 te Franeker geboren, werd hij reeds in 1794 benoemd tot Lands Operateur en Leeraar in de anatomie, chirurgie en vroedkunde te *Leeuwarden*, en hij behield deze betrekking, toen hij in 1797 als hoogleeraar te Franeker werd beroepen. In 1807 als zoodanig naar Groningen vertrokken, overleed hij daar reeds in 1810, zeer geacht en betreurd. Zie bovengemeld levensberigt van zijn zoon; Nieuwenhuis, Woordenb. IV 638, 2e uitg. VI 317; Boeles, in het Gron. Gedenkboek, 116. Zijner waardig was zijn zoon en opvolger:

- CLAAS MULDER**, Leov.-Fris., Med. in Ac. Lugd. Bat. cand., Elenchus Plantarum, quae prope urbem Leidam nascuntur; in cert. lit. civium Ac. Belg. praemio ornatus. L. B. 1818, 127 bl. gr. 4°. 778.
- Diss. med. inaug. de functione Hepatis, in disquisitione zoôtomica illius visceris nixa; def. pro gradu Doct. in Med. L. B. 1818, 146 bl. 8°. 779.
- Oratio de meritis Davidis Meese, cum botanicis, tum aliis; publ. hab. cum chemiae, pharm. et botanices Prof. in Athen. Franek. auspiciabatur. Gron. 1823, 18 bl. en 12 bl. Annotationes, gr. 4°. 780.
- Handleiding tot de Scheikunde, ten gebruike bij mijne lessen, en voor eigene oefening van Apothecars leerlingen en liefhebbers dier wetenschap. Amst. 1824. 1° ged. Algemeene scheikunde, 206 bl.; 2° ged. Bijzondere scheikunde, 580 bl. in 2 stukken, 8°. 781.
- Populaire Scheikundige lessen, gehouden bij het Genootschap, ter bevordering van de Natuurkundige wetenschappen te Groningen. Amst. 1845, 3 lessen, 94 bl. 8°. 782.
- Voorlezing over de kunst, om wél ziek te zijn; gevolgd door eenige woorden over de betrekking van de kunst, om ziek te zijn, tot die van gezond te wezen, van Dr. C. G. CARUS. Amst. 1844, 48 bl. 8°. 783.
- Portefeuille met kleinere geschriften, volgens bijgevoegde MS. stelselmatige lijst, vervaardigd door den Heer J. J. Bruinsma, als:
- A. *Botanie*: N°. 2, 3. Invloed van vergiften op planten, 1, 2, 1826 en 28; — 10. Ned. Plantennamen, 1861; — 11. Aardappels aan de steng, 1836; — 12. Kruidkundige Aanteekingen, no. 1—4, met pl.; — 14. over den Cactus grandiflorus; — 15. over de Urania speciosa; — 16. over den groei van de vrucht van Glaucium luteum.
- B. *Zoölogie*: N°. 17. over de tanden van den Narval, m.pl.; — 18. over Toxodera denticulata, 1865; — 19. over den Veenmol; — 20. over de Schorpioenvlieg, 1853; — 21. over zwermen van Glazenmakers, 1855; — 22. over de Ritnaalden, 1856; — 23. over het Sophia-haantje, 1861; — 24. over het Spinnen der insekten, 1864; — 25. over de Snijtanden van knaagdieren, 1863; — 26. Koolzaad-insekten, 1855; — 30. over Walvischaardige dieren, op onze kusten gevangen, 1836; — 31 en 32. over den Delphinus Orca aan de Vriesche kust gevangen, 1832; — 33. Wandelende bladen, 1865; — 34. over het Vliegen en de Vleugels, 1857; — 35. Klanders, 1863; — 36. over een Noordschen Vinvisch, 1849; — 37. over de Ned. Vereeniging voor

- insektenkennis, 1855; — 38. heeft Swammerdam de Kikvorschen onder de insekten gerangschikt? 1864.
- C. *Chemie*: N°. 39. Proeven over het Zetmeel, 1, 2, 3; — 42. over den invloed van Metalen en Metaal-oplossingen, 1826; 2° ex. met misvormde plaat en bijgevoegde verbeterde teekening van den Schrijver zelve; — 43. over de herkenmiddels der Kelpstof (1835); — 45. over de Kristallisatie in gesloten vaten, 1835.
- D. *Physica*: N°. 47. Galvano-polytype, 1840.
- E. *Cosmogenie*: N°. 48. over de overeenstemming tusschen het Scheppingsverhaal en de natuurkundige wetenschap, 1844.
- F. *Meteorologie*: 49. onderzoek van den Meteorsteen, gevonden te Wedde, 1862.
- G. *Bibliographie*: 52. handschriften en teekeningen van Pieter Lyonet, 1861.
- H. *Varia*: N°. 54. voorlezing over de ongelijkmatige ontwikkeling onzer vermogens enz. 1821; (Vervolg van twee dergelijke voorlezingsen in de Letteroef. van 1821, 441, 737) — 57. een boer en zijne schapen. Volks-onderwijs, 1862; — 58. over een zoogenaamden Zwavelregen, in 1826 in Vriesland gevallen, 1827; — 59. over het rood worden van sommige spijzen, 1831; — 60. over den invloed van Chlore op levendige deelen van planten, 1833; — 61. over Camper's Prijsverhandeling, van 1783. 784.

Slechts twee maanden voor zijn overlijden schonk de waardige schrijver, op mijn verzoek, nog 14 dezer stukken tot compleeteering van deze „historieele kollektie”, met bijgevoegden brief. De Heer J. J. BRUNSMAN schonk eenige andere tot aanvulling.

CLAAS MULDER werd in 1796 te *Leeuwarden* geboren en na den vroegen dood zijns vaders te Leiden opgevoed, waar hij in 1818, na met goud bekroond te zijn, promoveerde in de geneeskunde, welke hij eerst te Makkum en daarna te Joure uitoefende. Reeds in 1822 tot hoogleeraar te Franeker benoemd, droeg hij door onderwijs en geschriften veel tot verheffing van het Athenaeum bij, doch zag zich in 1841 verplaatst naar Groningen, eerst in het vak der scheikunde en daarna in dat der natuurlijke geschiedenis. Tot op 70jarigen leeftijd was hij een sieraad dier hoogeschool en de vaderlijke vriend zijner menigvuldige leerlingen, wier getal in 't laatste jaar nog 80 bedroeg. Zijn onverwacht overlijden, te Amsterdam, in 't voorjaar van 1867, werd diep betreurd. Zie Boelen in het Gedenksboek der Gron. Hoogeschool, 153.

SICCO ENS, *Historia extractionis cataractae*. Workum, Is. Verweij, 1803, 313 bl. met 5 groote uitslaande platen, waarop instrumenten zijn afgebeeld. 8°. 785.

—— *Oratio de benigna et miranda Creatoris sapientia in conservando genere humano per generationem conspicua*. Gron. 1825, 23 bl. — *Narratio eorum, quae, ipso Rectore, Athenaeo Fris. acciderunt*. Hag.

Com. 1842, 6 bl. gr. 4°. Beide gehouden bij 't overdragen van het Rectoraat. 786.

In 1779 te Ureterp geboren, was ENS van 1804—10 geneesheer te *Leeuwarden*, toen hij tot hoogleeraar in de ontleed-, heel- en verloskunde te Franeker werd be-roepen, in welke betrekking hij in 1815 hersteld werd en in 1842 overleed.

LUCAS OLING, Rekenkundige Voorstellen, ontleend uit de natuursterre- en zeevaartkunde, aardrijks- land- plaats- en volks-beschrijving, bijzonder die van ons vaderland, met toepassing op de geschiedenissen, kunsten en wetenschappen, ter meerdere uitbreiding van algemeen nuttige kundigheden. Amsterdam en Leeuw. bij W. Holtrop en G. M. Cahais, 1803—5, 4 stukken, 145, 152, 150 en 151 bl. gr. 12°. Het 1° st. werd in 1809 herdrukt. Bij het 4^e stuk schreef Prof. J. H. VAN SWINDEN (die zegt, dat er geen dergelijk boek in eenige andere taal aanwezig was): Iets over het algemeen stelsel van maten en gewigten. In 1824 bezorgde M. LEMANS, onderwijzer in de wiskunde te Amsterdam, van het geheel eene nieuwe uitgave. 787.

Van 1779 tot aan zijn overlijden in 1806, was OLING (in 1750 te Weender in Oost-Friesland geboren) te *Leeuw.* zilversmid op de Korenmarkt (wijk I no. 8) en van 1785—95 burger-vaandrig en hopman. Wegens zijne braafheid en groote belesenheid, waarvan dit merkwaardig rekenboek getuigt, was hij zeer geacht. In de *Navorscher*, 1867, 167, gaf ik van dezen verdienstelijken man eene levensschets.

JAN WIEDEMAN KARSTEN, Handleiding tot de kennis der Meetkunde. Met goud bekroond door het wis- bouw- en natuurkundig Ge-nootschap te Leyden. Ald. 1797, 106 bl. met twee uitslaande platen, kl. 8°. 788.

— Volks-meetkunde, of onderwijs tot nuttig gebruik. Door de Maat-schappij: tot nut van 't algemeen bekroond met de gouden medaille en 10 dukaten. Amst. 1824, 128 bl. en 8 uitslaande platen, 8°. 789.

Kort daarop verscheen hiervan eene fransche vertaling:

— Géométrie pratique a l'usage du peuple. Traduite du Hollandais, par J. B. L. G. Bruxelles, 1826, 207 bl. en 8 platen, 12°. 790.

— Noodzakelijke Aardrijkskunde, ten dienste der stads scholen te Leeuw. (1810); (op nieuw) gedrukt voor rekening van de plaatselijke schoolkommissie aldaar, 1825, 76 bl. kl. 8°. 791.

In 1775 te *Leeuwarden*, waar zijn vader zilversmid was, geboren, vormde KARSTEN zich meest door eigene oefening en krachtige inspanning tot een uitstekend wis- en waterbouwkundige, met dien uitslag, dat hij reeds in 1803 benoemd werd tot Lands Bouwmeester van Friesland, in 1811 tot Inspecteur en Ingenieur, in 1816 tot Hoofd-

Ingenieur van den waterstaat der 1e klasse, eerst te Groningen en daarna te 's Hage, waar hij in 1825 overleed. In den Friesche Volks-Almanak voor 1864 gaf ik eene levensschets van hem. Zie ook van der Aa, B. W. X 63.

PETRUS VAN DEN BOSCH, Ingenieur Verificateur bij het kadaster te Utrecht, Omschrijving van een verkleind werktuigelijk zamenstel, wegens eene gedane en welgeslaagde proefneming op de rivier de Lek, waarvan het ontwerp Z. M. in 1824 is aangeboden, en nader ontwikkeld voor den Minister van Financiën in 1829 in een geschrift: Aanwijzende middelen, om onze Rivieren ter verhooging harer oevers min kostbaar te verdiepen. Z. p. en j. in plano. 792.

De schrijver, in 1781 te *Leeuw*, geb. en in het Old Burger-Weeshuis opgevoed, wist zich als timmermaansknecht door eigen vlijt te vormen tot Landmeter en Ingenieur. Van 1843—47 was hij ook Ingenieur-verificateur van het kadaster in Friesland. Hij is in 1861 te Leiden overleden, en was de eerste, die het plan vormde om Ameland door een dijk met den wal te verbinden.

FOLKERT NICOLAAS VAN LOON, Beschouwing van den Nederlandschen Scheepsbouw met betrekking tot deszelfs Zeilaadje. Bekroond door de Ned. Huishoud. Maatschappij te Haarlem met de zilveren medaille en tien dukaten. Haarlem, 1820, 79 bl. en twee groote uitslaande platen, 8°. 793.

— Handleiding tot den Burgerlijken Scheepsbouw, met 20 platen. Workum, H. Brandenburgh, 1838, 143 bl. 8°. met atlas in plano. 794.

Te Harlingen in 1775 geb. en gedurende meer dan 20 jaren rijks ambtenaar te Irnsum, paste de geniale VAN LOON zijne studie van de wis- en werktuigkunde bestendig toe op de verbetering van de schepen, scheepswerktuigen enz., in welk vak hij van groot nut en invloed is geweest. Van 1831 tot aan zijn overlijden in 1840 woonde hij te *Leeuwarden*. Zie mijne levensschets in het Mengelwerk der *Leeuw*. Cour. van 2 Maart 1841.

NICOLAAS YPEY, Leov.-Fris., Diss. med. inaug. de actione Frigoris in corpus humanum potissimum aquae frigidae in morbis typhoideis; def. pro gradu Doct. in Med. Lugd. Bat. 1815, 70 bl. gr. 4°. 795.

SEERP BROUWER, Fran.-Fris., Specimen med. inaug., continens varii argumenti quaestiones; def. pro gradu Doct. in Med. Lugd. Bat. 1816, 24 bl. gr. 4°. 796.

— Dissert. geometrico-philos. de Circulorum tangentium centrorum situ in curvis; def. pro gradu Doct. et Mag. in Math. et Philos. nat. L. B. 1817, 52 bl. met plaat, gr. 4°. 797.

— Oratio de Matheseos utilitate universa, praecipua ad patriae nostrae commoda; habita quum math. phys. et astron. Profess. in Ac. Gron. auspicaretur. Gron. 1824, 40 bl. 8°. 798.

S. BROUWER, Oratio de iis, quae anno proxime elapso Academiae nostrae acciderunt; dicta cum Ac. Rect. munus deponeret. Gron. 1828, 38 bl. en lijsten der geschriften van de Proff. P. Driessen, G. Bakker, E. Tinga en T. A. Clarisse, gr. 4°. 799.

— Beginselen der vlakke en bolvormige Driehoeksmeting. Gron. 1833, 172 bl. met twee platen, en bijgevoegde Goniometrische formules, 18 bl. 8°. en Almanak voor de XIX^{de} Eeuw, met verklaring. Leeuw. Wed. M. van den Bosch, 1851, 16 bl. kl. 8°. 800.

In 1798 te Franeker geb. en te *Leeuwarden*, ook door Slothouwer, opgeleid, was **BROUWER**, na zijne studien te Leiden volbragt te hebben en daar met goud bekroond te zijn, slechts kort genesheer alhier, toen hij als hoogleeraar beroepen werd te Groningen, welke betrekking hij in 1835 nederleide en in 't Oranjewoud ging wonen. Van 1842 tot 45 was hij lid van de Tweede Kamer der Staten-Generaal en overleed hier in 1856. Zie zijn levensbericht in de Letterbode, 1856, no. 39 en 40, en Boeles, Gedenkb. 134.

JACOBUS LUDOVICUS CONRADUS SCHROEDER VAN DER KOLK, Med. stud. in Ac. Gron., Responsum ad quaestionem: quae sunt emolumenta praecipua, quae ex Calorico latente, seu ligato, aëris et aquae ad oeconomiam animaleam redundant? quod praemium reportavit. Gron. 1815, 28 bl. gr. 4°. 801.

— Med. cand. in Ac. Gron., Commentatio ad quaestionem de Sanguinis vase effluentis coagulatione, quae praemio ornata est. Gron. 1820, 61 bl. gr. 4°. 802.

— Leov. Dissertatio physiol.-med. inaug., sistens Sanguinis coagulantis historiam, cum experimentis ad eam illustrandam institutis; def. pro gradu Doct. in Med. Gron. 1820, 91 bl. 8°. met lofdicht van B. A. Wintgens, Jur. cand. 803.

— Redevoering over de verwaarloozing der vereischte zorg, ter leniging van het lot der Krankzinnigen, en ter genezing derzelven in ons vaderland. Uitgesproken bij de overgave van het Rectoraat der Hoogeschool te Utrecht, op den 16 Maart 1837. Utrecht 1838, 56 bl. 8°. 804.

Nadat **VAN DER KOLK** reeds in 1825 zich het lot der krankzinnigen had sangetrokken en in 1830 een fonds had weten bijeen te brengen om het dolhuis te Utrecht in een gesticht tot verbetering van krankzinnigen te herscheppen, waaraan hij nog 32 jaren lang al zijne krachten wijdde, drong hij in deze rede op eene algemeene en wettelijke regeling van dit onderwerp aan, waarvan hij de gunstigste gevolgen mogt zien voor geheel het vaderland, dewijl er sedert 1842, onder zijne leiding, in verscheidene provincien nog 12 geneeskundige gestichten voor krankzinnigen werden opgerigt.

Deze rede is met nog zes andere verhandelingen in één bundel vereenigd op nieuw uitgegeven, als:

J. L. C. SCHROEDER VAN DER KOLK, Ziel en ligchaam in hunne onderlinge verhouding geschetst, in zeven verhandelingen. (Na des schrijvers dood uitgegeven door zijn zoon Dr. H. W. SCHROEDER VAN DER KOLK te Maastricht.) Utrecht, 1864, 248 bl. gr. 16°. 805.

Na zijn overlijden verscheen ook nog :

— Handboek van de pathologie en therapie der Krankzinnigheid. Uitgegeven door Jhr. F. A. HARTSEN, Med. Doct. Utrecht 1863, 249 bl. 8°. 806.

VAN DER KOLK werd in 1797 geb. te *Leeuwarden*, waar zijn vader toen geneesheer was, gelijk later secretaris van Hennaarderadeel. Aan de hoogeschool te Groningen drie malea met goud bekroond, beschaamde hij de groote verwachtingen niet, toen hij als hoogleeraar te Utrecht werd beroepen, waar hij tot 1862 zeer nuttig werkzaam was en een beroemde naam verwierf. Zijne nagedachtenis werd waardig gehuldigd door zijne vrienden de Hoogll. Dr. W. Vrolik, in het Jaarboek der Kon. Akademie van Wetenschappen voor 1862, 161, (ook afzonderlijk uitgegeven) en Mr. C. W. Opzoomer in den Volks-Almanak voor 1863, 61, in *Een Eerezuil voor Schroeder van der Kolk*.

FREDERIK WILLEM WESTINK en **GEERT FOLKERTSMA**, Handboekje bij het gebruik der Vriesche Maten en Gewigten; overgebracht in nieuwe Nederlandsche. Leeuw. M. van den Bosch, 1820, 49 bl. 8°. 807.

Gedurende vele jaren waren beide hier zeer verdienstelijke onderwijzers, de eerste aan het Gymnasium, de laatste in de Stads Armschool voor jongens. Westink overleed in 1837 oud 69 jaren; Folkertsma in 1859 68 jaren oud.

CORNELIS ADRIANUS BERGSMA, Leov.-Fris. Math. phil. nat. cand. et med. stud. in Ath. Fran., Responsio ad quaest. in Ac. Gron. prop.: quae sint cespitum bituminosorum (turfarum) principia etc. quae praemio ornata est. Gron. 1821, 52 bl. gr. 4°. 808.

— Math. et ph. nat. et med. cand. in Ac. Rheno-Traj., Responsio ad quaest.: Institutur lactis vaccini examen chemicum etc. quae praemium reportavit. 45 bl. 8°. uit de Annales Acad. Rheno-Traj. 1821—22. 809.

— — Responsio de incrustationibus indigenis, in cert. lit. civ. Ac. Belg. praemio ornata. L. B. 1823, 13 bl. met drie gekleurde uitslaande platen, gr. 4°. 810.

— — Dissert. inaug. botanico-medica, de Thea, def. pro gradu Doct. in Med. Traj. ad Rh. 1825, xvi en 52 bl. en Catalogus Auctorum, qui de Thea scripserunt, 50 bl. 8°. 811.

— Verhandeling over het nut van de Gelei uit beenderen, als voedsel voor den mensch. Utrecht 1833, 36 bl. met uitslaande plaat, 8°. 812.

C. A. BERGSMA, Handboek voor de vaderlandsche Landhuishoudkunde. Utrecht, 1842, xx en 749 bl. 8°. 813.

In 1799 te *Leeuwarden* geb. en door den Apotheker C. Kuipers zoowel als door Rector Slothouwer tot de studiën opgeleid, werd BERGSMA reeds aan de Akademie drie malen bekroond. Hij was eerst te Gent en van 1831 tot aan zijn overlijden in 1859 hoogleeraar in de landhuishoudkunde te Utrecht. Zie over verscheidene leden van zijn geslacht van der Aa, B. W. II 403.

AXEL LOURENTS LAND, Doccumo-Fris., Diss. chirurg.-med. inaug., exhibens historiam morbi feminae, cui, propter ingentem tumorem, femur sinistrum fuit amputatum, in Nosoc. Chir. Ac. Gron. anno 1826 et 1827 observatam; def. pro gradu Doct. in Med. Gron. 1829, 44 bl. met twee platen, gr. 4°. 814.

— Handleiding bij het geregelijk-geneeskundig onderzoeken van Lijken. Leeuw. G. T. N. Suringar, 1838, 192 bl. en twee tabellen, 8°. 815.

In 1806 te Dokkum geb. en na buitengewonen ijver in 1829 te Groningen zoowel tot doctor in de genees- als in de heel- en verloskunde bevorderd, oefende LAND eerst de praktijk uit te Heerenveen, daarna te Delft en eindelijk te *Leeuwarden*, waar hij in 1841 zeer geacht overleed. Met zijn vriend Dr. VAN SON bewerkte hij eene verhandeling over de Gewrichten, welke met goud bekroond werd. De Leeuw. Cour. 1841, no. 31 bevat eene hulde aan hem.

Korte aanwijzingen voor de Geneeskundigen in Vriesland, hoedanig te handelen bij het onverhoopt ontstaan der Oostindische Cholera hier te lande, door de Provinciale Commissie van geneeskundig onderzoek. Leeuw. L. Schierbeek, 1831, 44 bl. 8°. 816.

JOHANNES MARIUS JACOB PANTEKOEK, Proeve van eenige rekenkunstige Vraagstukken, benevens eene inleiding over de eigenschappen der meetkunstige evenredigheden enz. Leeuw. J. Backers, 1838, 97 bl. Antwoorden 8 bl. kl. 8°. 817.

— Beginselen der Cijferkunst, ten gebruike der lagere scholen. Leeuw. H. C. Schetsberg, 1840, 1° st. 77 bl. kl. 8°. 818.

— Intrestboekje, tot aanwijzing der Renten van Kapitalen tegen 2½ tot 6 ten honderd, enz. (1840) 2° verbeterde en vermeerderde druk. Leeuw. W. Eekhoff, 1863, 84 bl. post 8°. 819.

— Vraagstukken, constructiën en herhalingen; ter toepassing van het geleerde in de Eerste Gronden der Meetkunst van Jacob de Gelder. Amst. 1846, 121 bl. met plaat, 12°. 820.

De schrijver, in 1804 te 's Gravenhage geb., was van 1835 tot aan zijn overlijden in 1861 Leersaar voor de wiskunst aan het Stedelijk Gymnasium te *Leeuwarden*.

Dr. **J. A. RIJKENS**, Geneeskundige opmerkingen en raadgevingen, betreffende scholen, leerlingen en onderwijzers, Amst. 1848, 100 bl. 8°. 821.

NICOLAAS MEURSINGE, Verhandeling over de Bonte Kraai (*Corvus cornix*) uit het oogpunt van natuurlijke historie en ontleedkunde. Gron. 1851, 319 bl. met vier platen, 8°. 822.

Met goud bekroond door de hoogeschool te Groningen, waar de schrijver toen Candidaat was in de geneeskunde, gelijk bij de uitgave Med. Doct. te Amsterdam.

Dr. **JAN LEDDER**, Aanteekeningen omtrent den Grafkelder te Wieuwerd, en de natuurlijke mummien, daarin voorhanden. Leeuw. 1852, 54 bl. met 2 platen, geteekend door Mr. W. Albarda, 8°. 823.

Dit belangrijk onderzoek is een afdruk uit de Vrije Fries, Mengelingen van het Friesch Genootschap, VIe dl. De schrijver, in 1817 geb. te Zaandam, overleed hier als Med. et Art. Obst. Doct. in 1855.

C. W. M. VAN DE VELDE, Reis door Syrie en Palestina in 1851 en 1852. Met kaarten en Platen. Utrecht, 1854, 1° dl. 334 en 2° dl. 429 bl. 8°. 824.

Zie over den schrijver hier vóór bl. 101, waar dit werk eigenlijk had moeten geplaatst zijn, terwijl de kaart, als de vrucht van wiskundige opmetingen, tot deze rubriek had behoord. Beide vormen echter een onafscheidelijk geheel, daar de reis de omstandigheden vermeldt, waaronder de kaart is vervaardigd.

JOSEPHUS JOANNES BRUINSMA, Flora Frisica, of naamlijst en kenmerken der zichtbaar-bloeiende Planten van de prov. Friesland; benevens eene schets van derzelve verspreiding, en aanwijzing van de geneeskrachtige, oeconomische en technische gewassen; voorafgegaan door eene korte beschrijving van de natuurlijke gesteldheid des Frieschen bodems. Leeuw. W. Eekhoff, 1840, 188 bl. 8°. 825.

— Portefeuille met natuur-, kruid- en scheikundige verhandelingen, bijdragen enz. als: geschiedenis van de Graansoorten, 1840; — de Zijde-worm, 1840; — Carbonium en Silicium, 1841; — Carboleïn, 1842; — brand te Hamburg, 1843; — waarnemingen van Quetelet, 1843; — Kool, 1839; — Nevel-boog, 1847; — Ongeregeldheden, 1847; — R. Dodonaeus, 1841; — de Fluessen, 1865; — het roode Klif, 1862 enz. met bijgevoegde lijst van alle zijne uitgegeven geschriften, N°. 1—80, 8°. 826.

— Portefeuille, bevattende 14 Overzigten van de Weêrsgesteldheid te Leeuwarden, van 1838—50, 8°. 827.

J. J. BRUINSMA en **EVERT BLOEMBERGEN**, Geregteijk-scheikundig onderzoek eener Arsenik-vergiftiging. (Uit Haaxman, Tijdschrift voor Wet. Pharmacie, V.) Voorburg 1853, 57 bl. 8°. 828.

Geregtelijk-geneeskundig onderzoek van eene Vergiftiging door middel van Arsenicum nigrum of zoogenaamd Muggenvergift, door **A. FRIJDA**, Med. et Art. Obst. Doct. en **M. B. VOS**, Chir. en Vroedmeester; benevens het Rapport van het geregtelijk-scheikundig onderzoek, uitgebragt door **J. J. BRUINSMA** en **E. BLOEMBERGEN**, Apothekers. Leeuw. G. T. N. Suringar, 1853, 88 bl. 8°. 829.

WILLEM FREDERIK REINIER SURINGAR, Math. et phil. nat. doct., Observationes phycologicae in Floram Batavam. Cum tabulis IV. Leov. G. T. N. Suringar, 1857, 75 bl. 8°. 830.

— De beteekenis der Planten-geographie en de geest van haar onderzoek. Redevoering, ter aanvaarding van het buitengewoon Hoogleeraarambt aan de hoogeschool te Leiden. Leeuw. G. T. N. Suringar, 1858, 46 bl. 8°. 831.

— De Sarcine. Onderzoek naar de plantaardige natuur, den lichaamsbouw en de ontwikkelingswetten van dit organisme. Leeuw. G. T. N. Suringar, 1865, 129 bl. met 3 platen in steendruk en een tabel, gr. 4°. Opgedragen aan Prof. Dr. P. Harting. 832.

— Het zelfde werk, door den schrijver verkort in 't fransch vertaald, onder den titel: La Sarcine de l'Estomac. (Extrait des Archives Néerlandaises, T. I) 1866, 63 bl. met twee platen, 8°. 833.

— Portefeuille met kleinere kruidkundige geschriften, als: de Bloemen in onze huiskamer. (Uit de Bibl. voor het huisgezin, 1858.); — Botanische excursie in Drenthe, 1859, 2 st.; — de zending van Prof. de Vriese naar Ned. Indie. (Uit de Letterbode, 1861.); — de studie der Wieren. (Uit de Gids, 1866.) 8°. 834.

Het leven, in zijne natuurlijke verschijnselen populair verklaard door **D. F. ESCHRICHT**, Hoogleeraar te Koppenhagen. Naar het hoogduitsch door **W. F. R. SURINGAR**, Math. et phil. nat. cand. Met platen en houtsneê-figuren. Leeuw. G. T. N. Suringar, 1855 en 57, 2 dln. 227 en 287 bl. 8°. 835.

Nederlandsch Kruidkundig Archief, onder redactie van **W. F. R. Suringar** en **M. I. Cop**. Leeuw. G. T. N. Suringar, 1863, V° dl. 3° st. bl. 135—266, waarin ook de Botanische excursie naar Schiermonnikoog, 8°. 836.

Blikken in het leven der Natuur. Laatstelijk onder redactie van Prof.

W. F. R. SURINGAR, Prof. J. BOSSCHA Jr. en Dr. R. S. TJADEN MODDERMAN. Nieuwe uitgave. Leeuw. G. T. N. Suringar, 1857—1865, 8 deelen, kl. 8°. 837.

Geschenken van den Heer G. T. N. Suringar.

NICOLAAS LOBRY DE BRUIJN, Med. chir. a. obst. doctor, stads-geneesheer te Leeuw., de heerschende Keelziekte, Angina diphterina, in Friesland, van Junij 1859 tot Aug. 1861. Leeuw. U. Proost, 1861, 48 bl. 8°. 838.

Mr. **HERMAN ALBARDA**, Naamlijst der in de prov. Friesland in wilden staat waargenomen Vogels. 1865, 32 bl. 8°. (Afdruk uit Herklois, Bouwstoffen voor eene Fauna van Nederland.) 839.

TIBERIUS CORNELIS WINKLER, Description de quelques nouvelles espèces de Poissons Fossiles des calcaires d'eau douce d'*Oeningen*. Mémoire couronné par la société Hollandaise des sciences à Harlem. Harlem, 1861, 64 bl. met 7 keurig gesteendrukte platen van deze versteende visschen, in Teyler's Museum aanwezig, gr. 4°. 840.

— Description de quelques nouvelles espèces de Poissons Fossiles du calcaire lithographique de *Solenhofen*. Mémoire publié par la société Hollandaise des sciences a Harlem. Harlem, 1862, 94 bl. met 10 dergelijke platen, gr. 4°. 841.

— Musée Teyler. Catalogue systématique de la collection paléontologique. Harlem, 1863—67, 6 Livr. 697 bl. kl. folio. 842.

— Zand en Duinen. Dockum, J. J. Hansma, 1865, 146 bl. post 8°. 843.

— Portefeuille met kleinere geschriften, bijdragen enz. over den Karper, een vulkanisch vischje, den Baars en den Goudvisch. (Uit het Album der natuur, 1857.) 8°. 844.

De schrijver van deze en verscheidene andere belangrijke werken en vertalingen, geboren te *Leeuwarden* in 1822, was hier ter stede grutter tot in 1851, toen hij, zijne neiging tot de studiën volgende, zich daarop met dien ijver toelagde, dat hij in 1852 te Haarlem tot plattelands- en in 1855 tot stedelijk heelmeeester werd toegelaten. Ten gevolge van zijne palaeontologische of vóórwereldlijke studiën werd hij, na het schrijven van de twee eerstgenoemde groote werken, door Directeuren van Teyler's stichting benoemd tot Conservator van hare geologische, mineralogische en palaeontologische verzamelingen. Vervolgens werd hij benoemd tot lid van verscheidene geleerde genootschappen en in 1864 door den senaat der Hoogeschool te Groningen bevorderd tot *Matheseos Magister et Philosophiae naturalis Doctor, honoris causa*.

Portefeuille met kleinere geschriften van verschillende Leeuwarder wis-, natuur- en geneeskundigen. 845.

Portefeuille met **Medische Dissertatiën van Leeuwarders**, in kwarto, van :

J. Ev. Meekma, Fran. 1731 en 33; Petr. Wierdsma, Fr. 1733; Adr. Heringa, L. B. 1741; P. J. Valckenaer, L. B. 1749; R. Reneman, Hard. 1759; Uilko Cats, L. B. 1763; Ren. Acronius, Gron. 1763; Fred. Kütsch, Gron. 1865; Laur. Metz, L. B. 1765; Dan. Brand, Fr. 1774; Herm. Gonggryp, Fran. 1787; Did. Niebuur, Fran. 1790; Sijbr. Koelman, Fran. 1802; Jac. Ev. Simon, L. B. 1811; B. van der Kooi, L. B. 1830. 846.

Eerste Portefeuille met **Medische Dissertatiën van Leeuwarders**, in octavo, van :

H. W. van der Kolk, Gron. 1793; J. W. Quaestius, Duisb. 1802; Sam. Tresling, Gron. 1804; M. A. Swaluc, Fran. 1805; P. de Vries, Gron. 1807; W. Th. van Gurkom, Fr. 1809; J. van der Plaats, Gron. 1814; W. Winterswyk Kutsch, Gron. 1816; C. U. J. Huber, Gron. 1819; B. van der Kooi, L. B. 1830; P. Ens, L. B. 1832; A. F. A. Bruinsma, L. B. 1838. 847.

Tweede Portefeuille als boven, van :

J. Ledder, L. B. 1839; G. W. Noodt, L. B. 1839; H. M. Duparc, Gron. 1840; M. Siderius Gorter, L. B. 1840; O. Schreuder, Gron. 1841; A. Meursinge Hz., Gron. 1844; J. A. Rijkens, Gron. 1844; Nic. Meursinge, Gron. 1850; W. Fellinginga Ypes, L. B. 1854; S. R. D. van Wageningen, Gron. 1856; P. H. Asman, Gron. 1857; A. Drielsma, Gron. 1859; P. Koumans van Dam, Gron. 1863. 848.
Later bekomene geschriften, op de jaren in te voegen :

ERNESTUS VITRINGA, Een folio band, bevattende eerst 24 gekleurde Teekeningen met landmeetkundige voorstellingen; daarna uitgewerkte voorstellen uit de zes boeken van Euclides, fol. 1—43 en vervolgens tot fol. 58 teekeningen en berekeningen der grootte van landen, opgemeten door hem met Sierk Allerts Nieuwenhuis, Taekle Buwes Hannema en Ruurd Wybrens Bosma. HS. 1709—1717. 849.

Als een zoon van den Stads Rentemeester Horatius Vitringa, werd de schrijver hier in 1692 geboren, en zag hij zich in 1709 eerst benoemd tot Landschaps-Landmeter en daarna in 1722 tot Notaris.

ERNESTUS JONGSMA, Apothecarius en mede Vroedschap der stad Leeuwarden, Artzeny-kundig verhoog, ofte beschrijving over het Liguor Anodynus mineralis Hoffmanni. Leeuw. by Pieter Koumans, 1764, 23 bl. 8°. 850.

W. TRAPMAN, Eeuwig Duurende Dag-wyzer, van het begin van de schepping, tot aan het einde der waereld, naar den nieuwen Styl, met een korte en eenvoudige Verklaaringe. Leeuw. J. D. v. d. Haak, 1785, 8 bl. 4°. en plano blad. Gedrukt voor Rekening van den Auteur. 851.

DUCO JAN STORM BUYSING, Ingenieur 1° klasse van 's Rijks Waterstaat, Bouwkundige leercursus, ten gebruike der Koninklijke Militaire Akademie. **Handleiding tot de kennis der Waterbouwkunde**, voor de kadetten van den waterstaat en de genie. Breda, 1844, 1° deel 408 bl.; 2° deel 1845, 510 bl. post 8°. met Atlas van 78 platen in steendruk, waarop 925 figuren, met verklaringen, in gr. med. folio. 852.

Van dit hoogst belangrijk werk, dat *f*32.00 kostte, verscheen in 1858 een tweede druk met 96 platen, en in 1864 een derde druk met 100 platen, à *f*24.00.

De schrijver, vroeger Lecraar aan de Kon. Militaire Akademie te Breda en vervolgens Hoogleraar te Delft, werd in 1862 benoemd tot lid van den Raad van State te 's Gravenhage.

Tot dusverre heeft het aan gelegenheid ontbroken, hier de werken bij te voegen der Heeren Dr. H. M. DUPARC, Prof. J. W. GUNNING, Dr. A. DRIELSMA, Dr. S. Sr. CORONEL en anderen, die geacht konden worden tot deze rubriek te behooren.

In de bekende redevoering van Prof. C. EKAMA, over de vruchtbaarheid van *Friesland* in het kweeken van mathematische vernuften, in 1809 te Franeker gehouden, komen een aantal der hier vermelde Leeuwarder Wiskundigen niet voor. Trouwens, de haast, waarmede dat stuk toen is opgemaakt, liet geen dieper onderzoek toe. Hij heeft zijne stelling trachten te bewijzen door 50 personen te noemen; ik heb haar zoeken te versterken, door in een doorgesloten ex. van die rede *nog* ruim 70 personen, daarbij te voegen, die, tot heden (Nov. 1867), zich door geschriften of handelingen als wiskundigen hebben onderscheiden.

6. DICHTERS.

De Rerum Vsv et Abvsv, avctore **BERNARDO FURMERO** Phrystio. Antverpiæ, ex officina Christophori Plantini Architypographi Regij. 1575, ongep. 4°. Behalve den versierden titel bestaat het werkje uit 25 fraai gegraveerde platen, met schriftuurplaatsen er boven, vier regels vers er onder en uitvoeriger verzen daar tegenover. De platen voeren geen naam van graveur, maar pl. 2 heeft tot monogram I H W., hetwelk, volgens Immerzeel en Kramm, dat is van den beroemden graveur JAN WIERIX. 853.

Geene andere verzen dan deze zijn er bekend van BERNARDUS GERBRANDUS FURMERIUS, wiens historische geschriften uit later tijd hier vóór bl. 74 en 75 zijn opgegeven. Hij schijnt dit werkje op zijne reizen tot het bezoeken van buitenlandsche hoogeschole uitgegeven te hebben.

Tien jaren later verscheen bij den zelfden C. Plantyn, toen te Leiden, eene vertaling, welke op den vóórtitel heeft: De rerum vsv et abvsv en op den hoofdtitel: Recht ghebruyck ende misbruyck, van tydlycke have. Zonder de platen. Achter den titel doet een vierregelig vers DIRCK VOLCKERTSEN COORNHERT als den dichter kennen, op wiens naam het ook in 1610 en in 1620 is herdrukt, zonder dat de naam van FURMERIUS daarbij als de oorspronkelijke antheur is genoemd. Dr. J. ten Brink, D. V. Coornhert, 223, vermeldt alleen den titel onder zijne „schriften zonder jaartal”, in het 3e deel der folio-uitgaaf van 1630 voorkomende.

JOANNES FUNGERUS, Leov. Fris., Sylva Carminvm, in qva varia Epigrammata et Epitaphia doctorvm ac illvstrivm virorvm patriæ continentvr. Antwerp. Christ. Plantin. 1585, 190 bl. kl. 8°. Opgedragen aan Andries van Albada (niet in 't Stamboek voorkomende), ged. Bolsward 23 Aug. 1584. Later gaf hij hiervan een herdruk met uitlatingen en bijvoegsels onder den veranderden titel van: 854.

— Sylva Carminvm in qva varia Ep. et Epith. præclarorum virorum continentur; met opdracht in verzen aan Dr. Jacobus Bouricius en Dr. Theodorus Tiara. Fran. Aeg. Radaeus, Ord. Fris. typ. 1607, 206 bl. kl. 8°. Het voorberigt is ged. Leeuwarden, 4 Aug. 1607. 855.

— De Conflagratione Mundi, de resvrrrectione, ivdicio, bonorvm præmiis, malorvm poenis, carmen paraineticum ad omnes pios. Fran. ib. 1591, ongep. kl. 8°. Opgedragen aan zijn vriend en beschermer Adam van Eysinga, ged. Bolsward 1588 Mei. 856.

— Carminum moralivm piorvmqve libri tres, quorum primus Disticha, alter Tetrasticha, tertius Hexasticha habet: ad usum juventutis in

unum volumen accumulata. Fran. ib. 1611, 190 bl. kl. 8°. Opgedragen aan de Regeering van Franeker, waar hij sedert 1607 Rector was. Met lofverzen van Theophilus Petrus en Nic. Lucius. 857.

Zie over FUNGERUS, die daar in 1612 overleed, bl. 49 en 50 hier vóór.

FREDERICUS AB INTHIEMA, Jureconsult. et Poeta, De Arcis Lynganæ deditiois causa, eiusdemque in posterum evitandæ, cautela, et de consequentia probabili, ad synceros et prudentes, Leovvardianæ Civitatis Consules, et reliquos Senatorij ordinis viros, unâ cum præfatione. Elegia I. cui plura carmina etc. — Daarachter: De Hipanorum petitis inducijs, de Monarchiæ et Aristocratïe dignitate etc. Gron. 1610, ongep. 4°. Uit Leeuwarden, anno 1606, opgedragen aan Aedo van Eysinga, Ged. Staat, en Henr. Gualteri, Stads Secretaris. 858.

Reeds in 1567 was FEIKE of FREDERIK VAN INTHIEMA, uit het Workumer adellijk geslacht te Koudum geboren, Advokaat en afgevaardigde der regeering van Leeuwarden aan Aremberg (Gabbema, 474). Door Alva gebannen, voegde hij zich bij de Watergeuzen van Lumey, verdedigde de zaak van dezen en van de vrijheid met ijver en vertrok daarna naar Leer, waar hij tot 1592 raad was van Graaf Johan van Emden. Nadat hij in 1606 te Leeuwarden veel moeite deed om zijne verbeurdverklarde goederen terug te bekomen, alsmede schadevergoeding voor zijne opofferingen, begaf hij zich weder naar Emden, waar hij overleed. Zie van Groningen, de Watergeuzen, 255, 459; de Wal, 76; van der Aa, IX 25, waar ook andere dichtwerken van hem genoemd worden. Zijn zoon HERO is hier vóór bl. 34 vermeld.

JAN JANSZON STARTER, Blyeyndich-Truyspel, van Timbre de Cardone ende Fenicie van Messine, met een Vermaecklijck Sotte-Clucht van een Advocaet ende een Boer op 't plat Friesch. Leeuw. voor Jan Jansen Starter, Boekvercooper bij de Brol, in d' Engelsche Bijbel, 1618, ongep. 4°. Met titelplaat, gegraveerd door Petrus Feddes Harlingensis, en lofverzen er voor van Boudewijn I. Wellens en Olivier. De tekst is gedrukt met cursieve letter, doch met duitsche letter de op drie plaatsen daar tusschen gevoegde klucht, de eerste proeve van de toenmalige landfriesche spreektaal in schrift, herdrukt in de Vrije Fries, I 302. 859.

— Daraide. (Treurspel) Eerst verthoond op de Leeuwarder kamer Och mocht het rysen! den 21 Septemb: 1618. Ende daer na hervat t' Amsterdam op de eerste Nederduytsche Academi den 25. Febr. 1621. Amsterdam, 1621, ongep. 4°. Met dichterlijke opdracht aan zijn vriend Theod. Graswinckel en lofverzen van A. V. Mildert, 't Verkeert haest, J. Scheep-maker en P. V. Malsen. Op drie plaatsen met een Tusschen-spel van Jan Soetekaaw in het plat Amsterdamsch dier dagen in den trant van Brederoê. 860.

J. J. STARTER, Daraide enz. (Tweede druk) Rotterdam, 1630, ongep. 4°. 861.

— Daraide enz. Ten derden mael herdrukt, en van veel fouten verbeterd. Amst. 1633, ongep. 4°. Zonder het Tusschen-spel. 862.

— Daraide enz. Ten vierden mael herdrukt. Amst. 1640, ongep. 4°. Als voren. 863.

De stof voor beide deze treuspelen heeft Starter, even als Brederoó voor sommige zijner stukken, ontleend aan de beroemde Amadis-romans, waarvan tusschen 1598 en 1628 in Holland eene nieuwe vertaling in 21 boeken verscheen. Zie ten Brink, Brederoó, 133; Catal. Enschedé, 1887, 243.

— Lyk-klaght, over den in alle deughden wtmuntenden Heere **WILHELM LVDWICH**, Grave tot Nassau enz. Stadholder over Vriesland, Groningen ende Drenthe. Die den loop syns levens begon, A^o 1560. tot Siegen; den selven saligh volende, A^o 1620. tot Levwaerden, ende op den 13 Iulij met grooter eere ende statie begraven. Fran. Ian Lamrinck, 1620, ongep. 4°. (1015 regels met historische kantteekeningen.) Opgedragen aan de Staten-Generaal, Provinciaal, Gedep. en Magistraten der gen. provincien en steden. 864.

— **Friesche Lust-hof**, beplant met verscheyde stichtelyke Minne-Liedekens, Gedichten, ende Boertige Kluchten. Met schoone kopere Figuren vercierd; ende by alle onbekende wysen, de Noten, ofte Musycke gevoeght, door Mr. **JAQVES VREDEMAN**, Musyck-Mr. der stadt Leeuwarden. t' Amsterdam, gedrukt by Paulus van Ravesteyn, Anno 1621, voor Dirck Pietersz: Voseuyl, 178 bl. tekst, zonder het voorwerk en de Boertigheden, die ongepag. zijn, met 9 fraai gegraveerde platen, breed 4°. Voorafgegaan door lofverzen van P. Winsemius, P. Scriverius, den schilder P. Feddes, P. Knyf, R. Oliva en vier ongenoemden, benevens een berigt aan den lezer over den Utrechtschen nadruk, reeds vóór de uitgave, en eene opdracht aan „de Iongfrovwen van Friesland.” 865.

Zóó grooten bijval vond deze schoone bundel, dat reeds binnen twee jaren verscheen :

— Friesche Lust-hof. Den tweeden druck op nieuws vermeerderd ende verbeterd, met verscheyden Dichten ende Liedekens, soo Geestige als Boertige. Amst. voor de Wed. D. P. Voseuyl (1623). Nu 201 bl. br. 4°. Dit ex. is zonder de Boertigheden, doch met het privilegie der Staten-Generaal en der Gedep. Staten van Friesland van 1621. Na twee jaren verscheen op nieuw : 866.

J. J. STARTER, Friesche Lust-hof. Den derden druk op nieuws vermeerdt enz. By de zelfde (1625), nu 206 bl. met aanwijzing, dat na den eersten druk hierin 22 liederen en gedichten en 8 boertigheden bijgevoegd zijn. Bij de laatste zijn ook nog 2 platen gevoegd. De fraaije allegorische titelprent en portret komen ook in vorige uitgaven voor. 867.

— Friesche Lust-hof. Den vierden druk enz. Amst. voor Hessel Gerritsz. Anno 1627, 207 bl. en Boertigheden 39, breed 4°. 868.

Vervolgens verscheen in 1634 nog een gelijke Vijfde druk, zoodat er duizenden exx. van in gebruik waren. Latere geslachten verzuimden den geestigen dichter, totdat ik in den Friesche Volks-Almanak voor 1839 op nieuw de aandacht op hem vestigde, waarna verschenen :

Bloemlezing uit den Friesche Lusthof en andere Gedichten van J. J. STARTER, toegelicht door geschiedkundige berigten omtrent zijn levensloop en geschriften, door W. EEKHOFF. Leeuw. 1862, 141 bl. post 8°. (In nieuwere spelling.) Met zinnebeeldig portret op den omslag. 869.

J. J. STARTERS Friesche Lusthof enz. Den zesden druk, op nieuw vermeerdt ende verbeterd, met verscheyden Dichten ende Kluchten. (Met eene Inleiding en Aanteekeningen van Dr. J. VAN VLOTEN, Hoogleeraar te Deventer.) t' Utrecht voor L. E. Bosch ende Zn., boeckdruckers, 1864, xxvii en 534 bl. post 8°. Met fraai gelithographeerde afbeelding van Starter er voor en 13 platen in houtsneê er tusschen. In deze keurige uitgaaf zijn bovendien eenige tusschenspelen en verspreide verzen opgenomen. 870.

Portefeuille met losse stukken van en over STARTER: Den nieuwen Kuyper, 1621, afschrift uit Baudartius, Gedenckw. Geschiedenissen; — Gedicht van den Taback, afschrift uit P. Scriverii Vasten-avond-spel, 1631; — Klucht van Jan Soetekauw en van Melis Thijssen. Tot Delf, 1649, 4°. ongep. — Het zelfde, Gouda 1664, 4°. — Boertigheden, uit den 2° druk van den Lusthof, afzonderlijk, br. 4°. — De Politique Kuiper, door Jan Janze Starters. (de jonge) Dichtstukje. z. pl. A°. 1790. (Bergen op den Zoom) 31 bl. 8°. — Bloemlezing uit Starter. Volks-uitgave, in nieuwere spelling. Met een levensschets van den dichter, uitgegeven door W. EEKHOFF. Leeuw. 1862, 88 bl. kl. 8°. — J. VAN LENNEP, J. J. Starter, uit Neêrlands Roem, Utrecht 1861, 5 bl. gr. 4°. met groote gelithographeerde afbeelding in kleuren van den door hem genoemden „grootsten Nederlandschen liederdichter.” 871.

In 1594 te Londen geboren, zette **STARTER** zich in 1614 als boekhandelaar te *Leeuwarden* neder, rigtte daar eene Rederijkerskamer op, voor welke hij zijne tooneelstukken schreef, doch wier vertooning ergernis gaf, zoodat hij naar *Franeker* verhuisde en daar (1620) tevens student in de rechten werd. In het volgende jaar vertrok hij naar Amsterdam, waar zijne spelen vertoond werden en de *Friesche Lust-hof* verscheen, welke zoetvloeiende verzen die bewondering en bijval verwierven, dat daarvan binnen 13 jaren vijf drukken uitkwamen. Na 1625 is hij, welligt in *Duitschland*, overleden, als historieschrijver van den Graaf van *Mansfelt*. Hoogst opmerkelijk is het, dat een jeugdig vreemdeling, nog vóór den bloeitijd van *Hooft* en *Vondel*, zulke schoone liederen en krachtige verzen kon dichten.

JAQUES VREDEMAN, Musijck-Meester der stadt *Leeuwarden*, **Isagoge Musicæ**. Dat is corte, perfecte, ende grondighe Instructie van de *Principale Musijcke*, soo die in allen collegien der selver const gebruyckt werden, ende in de vertreffelijcke groote *Schole* der stadt *Leeuwarden* gheleert wert. — Noyt te vooren int licht gheweest. Seer profytelijk voor den genen die dese const beminnen enz. Met *Privilegie*. Ghedruckt tot *Leeuwarden* by *Abraham vanden Rade*, 1618, 64 bl. 4°. Opgedragen aan *Burgemeesteren*, *Schepenen*, *Raden* en de *Curator* des seer beroemden *Gymnasii D. Joh. de Veno. I. V. D.* Met twee lat. lofverzen van *Herm. Rassius*, *Med. et Philosophus*, en *Edo Neuhusius*, *S. L. Rector*, en een ned. sonnet of lied van *Joach. Petri*. Behalve *MS. kantteekeningen* bevat dit ex. eene uitbreiding van 16 bl., in 1642 en 44 daarbij geschreven. 872.

Voor de letterkundige geschiedenis der *Toonkunst* in ons vaderland is dit geschrift merkwaardig als een der oudste leerboeken over de theorie der muzyk, waarvan de regels gelijktijdig in praktijk gebragt werden door de melodiën, welke **VREDEMAN** componeerde voor vele liederen in *Starter's Friesche Lusthof*. Zie No. 865 hier vóór. Toen hij in 1589 hier burger werd, kwam hij van *Antwerpen*, zoodat hij welligt een zoon was van den beroemden *Leeuwarder schilder JAN VREDEMAN DE VRIES*, wiens werken hier vóór op bl. 106 zijn vermeld. Hij had een zoon, die zich in 1613 teekende: „*GERARD VREDEMAN Frison, Vitterier*” of glasschilder, in het album van den schilder *Wijbrand de Geest*. Zie *Bloemlezing* uit *Starter*, 113; de *Vrouw van Rembraud*, 29. Eene beschrijving van dit zeldzaam geschrift gaf ik in de *Navorscher*, 1862, 275.

EDO NEUHUSIUS, *Schol. Leov. R.*, *Ivsta fvnebria in gloriosam mortem ill. & bell. Herois, Domini ERNESTI CASIMIRI, comitis Nassovii, Gubernatoris Fris. Leov. typis Theodori Alberti*, 1633, 60 bl. fol. Opgedragen aan *Graaf Hendrik Casimir* en *Gedep. Staten*. 873.

REINERI NEUHUSII *Poëmatum Juvenilium liber I et II. Fran. Uld. Balck*, 1634, 24°. Het 1° boek, ongepag., uit *Harlingen* opgedragen aan den *Magistraat* van zijne geboortestad *Leeuwarden*; het 2°, groot 266 bl., aan die der steden *Harlingen*, waar hij *Rector* was, en *Franeker*, waar hij gestudeerd had. 874.

R. NEUHUSII Poëmatum Juvenilium libri III. Amst. 1644, 452 bl. 24°. Opgedragen aan de Staten van West-Friesland en de Regeering van Alkmaar, waar hij toen Rector was. Met lofverzen van B. Schotanus, M. Z. Boxhorn, C. Barlæus, P. Winsemius, J. Erasmus, Henr. Neuhusius en H. Bruno. 875.

— Thalia Alcmariana, sive Poematum posteriorum liber. Amst. 1658, 219 bl. 24°. Met opdracht aan Curatoren van zijn Gymnasium. 876.

— Thaliæ Alcmarianæ, novissimæ, libri tres. Editio nova. Amst. 1678, 232 bl. 24°. Opgedragen aan Burgemeesteren van Alkmaar. (Anno ætatis 71.) 877.

De overige geschriften van vader en zoon zijn hier vóór bl. 50 en 51 opgegeven.

HENRICI NEUHUSII Jcti Fris., Pensionarii Worcumensis, Extemporanea Poëmata. Leov. G. Sibrandus, 1656, 276 bl. 24°. Opgedragen aan Stadhouder en Gedeput. en met lofverzen van Joh. Bouricius, T. Gutberleth, H. Bruno en S. A. Gabbema. 878.

Deze jongere zoon van Edo N., in 1616 hier geb., was van 1636 tot 1668 Advokaat, Assessor van het krijgsgerecht enz. Zie Paquot, Mem. II 45; de Wal, 166; Peerlkamp, 384; van der Aa, B. W. XIII 165.

PIERIUS WINSEMIUS, Amores, Fran. Uld. Balck, 1631, en Sirius cum Notis. Fran. ib. 1638, 216 en 239 bl. 24°. Zulke bundels Minnedichten enz., te zamen groot 455 bl., opgedragen aan den Ambassadeur Foppe van Aitsema en den Med. Prof. M. Winsemius, schreef de deftige Historieschrijver van Friesland, terwijl hij zijne Hist. Fris. sub Phil. II bewerkte en onuitgegeven achterliet. Voor het eerste zijn lofverzen van D. Heinsius, H. Bouricius, G. Staackmans, P. Knyff en C. Boy. 879.

Zie over Winsemius bl. 76 hier vóór en de beoordeeling van de dichterlijke gaven van hem, gelijk van de vorige en hierna volgende latijnsche dichters in P. Hoffmanni Peerlkamp liber de vita doctrina et facultate Nederlandorum qui carmina latina composuerunt. Ed. alt. Harl. 1838, 320.

Nebulo Nebulonvm; Hoc est, Iocoseria modernæ neqvitiæ censvra. Carmine iambico dimetro adornata à IOANNE FLITNERO, Franco, Poëta Laureato. Francofvrti apud Iac. de Zetter. Anno 1620, 164 bl. kl. 8°. met 32 in 't koper gegraveerde platen, tusschen den tekst gedrukt. 880.

Dit is de eerste druk van een curieus geschrift, waarvan een latere druk van 1663 beschreven is in de Navorscher, 1866, 312, als eene verzameling van Spreekwoorden, ieder vergezeld van eene ode en notae in proza. Een herdruk daarvan met eenigzins veranderden titel is:

Nebulo Nebulonvm, hoc est: Ioco-seria vernaculæ nequitiae censura, carmine iambico depicta tipisque exornata æneis á IOH. FLITNERO, Poeta Laureato. Secundo ædita á Ioanne Coopmans Leowerdiense. Anno 1634, 183 bl. kl. 8°. met 33 veel beter geteekende en fijner gegraveerde platen, voor de kleeding van dien tijd niet onbelangrijk. Hier achter is een MS. Epistola Nicolai Chirurghi Lejdensis Cl: D. Stephano Manyoki Pastori Hathaziensi missa. A° 1653. 881.

Waarschijnlijk werd deze herdruk bezorgd door Dr. P. BAARDT, die in dit zelfde jaar daarvan, zonder den naam des schrijvers te noemen, de volgende vertaling gaf met de zelfde titelplaat, waarop nu :

Nebulo Nebulonvm, dat is der Vielten affgerichten Vielt ofte Boertig Ernst, overgeset uyt den Latynschen in onse Nederduytsche Tale door **PETRUM BAARDT**, Med. et Poetam Laur. Cæs. Tot Leuwarden by Hans Willems Coopman, 1634, 174 bl. en daar achter: Satyra de omgekeerde Werelt, met 34 platen als de vorige. De verzen zijn veel uitgebreider; de aantekeningen in proza zijn weggelaten; kl. 8°. 882.

— Het zelfde werk, doorschoten, waarin voor de helft de latijnsche tekst is bijgeschreven. Daar achter: **PETRI BAARDT** Spiegel van Ialovsy; ofte afgunsticheyt van staet, afgebeeldet door den vermaeckelijcken Leden-striidt. Leeuw. H. W. Coopman, 1634, 79 bl. vers, kl. 8°. 883.

Dit laatste is in 1640 herdrukt, met verklaringen in proza vermeerderd, onder den titel van Leden-stemminghe, hier vóór als No. 672 op bl. 112 beschreven. Van die zonderlinge manier, om bij herdrukken zoowel titel als inhoud te veranderen, gaf de zelfde schrijver nog een voorbeeld in zijn meer bekend werkje :

PETRI BAARDT Devgden-Spoor; in de On-Devghden des werelts aff-gebeeldt. Tot Leew. by H. W. Coopman, 1645. Met Octroy ende Privilegie; 394 bl. met Reg. kl. 8°. met slechts 17 van de zelfde en enkele andere platen. 884.

Dewijl boven de bladzijden nu eens Devgden-spoor en dan weder Nebulo Nebulonvm staat, zoo blijkt hieruit reeds de overeenkomst met het vorige geschrift. Het zijn de zelfde verzen, met andere opschriften, hier en daar veranderd en uitgebreid, nu met cursieve en dan weder met romeinsche letters gedrukt, en nader verklaard door Notae er achter in proza, waarvan de moraal uit den bijbel en de geschriften der kerkvaders, grieken en romeinen is genomen. — Opmerkelijk is het, dat er in het zelfde jaar bij den zelfden uitgever met den zelfden titel een geheel andere druk verscheen, als:

— Devgden-Spoor en verder als boven, ook 394 bladz. met Register, doch nu met tusschen den tekst gedrukte 36 platen als de vroegeren, kl. 8°. 885.

Het eerste blad is aan den vorigen druk gelijk, doch in het tweede blad en vervolgens zijn de verzen met romeinsche letters in eenigzins andere spelling ge-

drukt en staat boven alle bladzijden: Petri Baardt Devgden-spoor. Sommige van deze vellen zitten ook reeds in den vorigen druk. — Even opmerkelijk is het, dat er, in weerwil van het „Octroy ende Privilegie”, in dit zelfde jaar in deze stad nog een andere druk verscheen, als:

PETRI BAARDT Devgden-spoor; in de On-devgden des werelts affgebeeldt. Tot Leewarden by Steffen Geerts, 1645, 326 bl. en Reg. in 24°. met 12 geheel andere, kleinere, fraaije plaatjes tusschen den tekst. 886.

Deze druk in wat kleiner formaat is bijna geheel met romeinsche letter gedrukt, doch heeft verschillende opschriften boven de bladzijden, als: tot bl. 47 Devgden-spoor; van daar tot 205: Den omghekeerde Nebulo Nebulonum, en verder tot het einde: Den omghekeerde Fiel der Fielten, waarvan in een naberigt de reden wordt opgegeven.

Al deze zonderlinge werkjes geven blijk, hoedanig de humor van dien tijd zich openbaarde, en hoe men door de tentoonstelling van menschelijke dwaasheden de zedeleer ingang zocht te bezorgen. En dat zij in den smaak van 't publiek vielen, bewijzen de herhaalde drukken. Voor de kennis van de taal en zeden dier dagen zijn ze van belang.

HENRICUS GELDORPIUS, de Psalmen in rijm en dicht gestelt om gezongen te worden op veertich der gewoonlikke wyzen. Amst. 1644, ongepag. 24°. Alleen het eerste vers van ieder op zangnooten. 887.

Te Sneek in 1600 geb., was GELDORP van 1625 tot 28 predikant te Leeuwarden en daarna te Amsterdam, waar hij in 1652 stierf. Zijn doel was, om de gebrekkige berijming van Datheen „die doorgaans loom, lam, slepende werd gezongen, door lossere en bevalliger rijmdicht te vervangen,” waarin hij voor dien tijd vrij goed slaagde. Zie Laurman, Naaml. der Leeuw. Predd. 8; van der Aa, B. W. VII 91.

De Politijcke Kuyper onses tydts; ofte Sin-rijck Tractaet, handelende van het Ambacht der huylendaegsche Kuypery. Leeuw. by CLAUDE FONTEYNE, 1647, 125 bl. en een Toegift, 24°. 888.

Dit werkje, waarin ook STARTER'S Nieuwe Kuyper, ofte boertich gedicht van de Kuypery, uit Baudartius, geheel is opgenomen, is vermoedelijk geschreven door den uitgever, die de geestige Verklaringe van de titelplaat in vers met zijn naam heeft geteekend. Hij was een Parijzenaar, die hier Lands-drukker was geworden, en die als letterkundige en vriend van Gysbert Jacobs met lof is vermeld in Halbertsma's Hulde, II 335; van der Aa, VI 157.

Het zelfde werkje, zonder de titelplaat en de verklaring. Nae de Copie van Leeuwarden, en nu op versoek van veel Liefhebbers op nieuws herdrukt, 1710, in kl. 8°. 68 bl. en Toegift. 889.

Gheestelycke Gout-Schale.

Men weeght met dese Schael,
Geen Mammons vuyl Geprael,
Maer 't Gout uyt Godes Woord
Door 't Oor in't Hert geboort;

Als elck met Hert en Mondt,
Des Heeren Loff verkondt :
Verquickt dan hier u Geest,
En stichtlyck singt off leest.

Tot Leeuwarden by Ian van den Rade, 1647, 385 bl. kl. 8°. Met
gegraveerde titelplaat, waar beneden een gezigt op Leeuwarden. Het is
verdeeld in twee deelen, waarvan het eerste bevat 95 Liederen om
vóór, en het tweede 76 „Loff-sanghen ende Psalmen, om nae de
Predicatie te singhen.” 890.

Dit is de eerste druk van een vroeger zeer geachte bloemlezing „uyt diverse Liedt-
Boecken”, ten behoeve der vergaderingen van de Doopsgezinden en tot stichting binnen's
huis, hoewel de inhoud voor dien tijd zeer ouderwetsch en gebrekkig is. De namen
van de vervaardigers worden er echter evenmin in vermeld als die der verzamelaars,
uitgevers en schrijvers van het goed gestelde voorberigt. Vermoedelijk waren dit de
schilder LAMBERT JACOBS (de vriend van Vondel) en de uurwerkmaker WYBE WYBRANDI,
beide als toenmalige vermaners of liefdepredikers in een der Leeuwarder Gemeenten
bekend en geacht. Zie Vondel's Poesy, 4o. I 306; van Lennep, Vondel, II 118;
Blaupot ten Cate, Doopsgezinden in Friesland, 146 en 171, waar deze veel gebruikte
bundel echter niet genoemd wordt, en vooral mijne levensschets van den eersten in :
de Vrouw van Rembrandt, 39. — Deze verzameling vond zoo grooten bijval, dat
daarvan eerlang een tweede en ook een derde en vierde druk verscheen. De beide
laatsten bezitten wij met de volgende veranderde titels :

De Geestelijke Goudschaale, zijnde een versameling van een goed getal
uitgesochte geestelijke Liedekens, Psalmen en Lof-sangen. Bequaem
om voor en na de Predicatie gebruikt te worden. Den derden druk,
vermeedert en verbeetert. Te Leeuwarden by HENDRIK RINTJES en
KARST TEUNES, 1683, 241 en 131 bl. met een Byvoegsel van eenige
(17) nieuwe Liedekens, van verscheyden personen gemaakt tot stichtinge
en troost der vroomen, 63 bl. kl. 8°. 891.

Deze druk, met een andere „Voorreden”, is waarschijnlijk bezorgd en verbeterd door
de uitgevers, die beide bekend zijn als Doopsgezinde liefdepredikers.

De Geestelijke Goudschaale, en verder als boven. Den vierden druk, ver-
meedert en verbeetert. Uitgegeven door WIGER JANSEN. Leeuw. A.
Ferwerda, 1751, 241, 131 en 63 bl. kl. 8°. 892.

Deze druk onderscheidt zich in geenerlei opzigt van den vorigen en heeft de zelfde
„Voorreden,” zoodat het vreemd is, dat de onbekende uitgever van dezen toen zeer
verouderden bundel zijn naam op den titel liet plaatsen, waardoor hij verkeerdelijk
als de schrijver hier van is vermeld in den Catalogus van de Bibl. der Doopsg. gemeente
te Amsterdam van 1854, II 58.

Al deze uitgaven zijn gedrukt zonder zanguooten met gelijke duitsche letter en schriftuur-
plaatsen ter zijde.

Bovengenoemde HENDRIK RINTJES, in 1630 geb., rigtte hier in 1655 eene nieuwe boekdrukkerij op, wier eerste proeve met een lofdicht van Gysbert Jacobs (Ryml. 91) werd vereerd. Hij had zich toen reeds de vriendschap van dezen en andere letterkundigen verworven door zijne liefde voor de dichtkunst, die hem had aangespoord een bundel verzen bijeen te brengen, welken hij uitgaf onder den titel van:

Kluis Kraam, vol verscheiden gedichten. Gedrukt te Leeuwarden, by Henrik Rintjus. D' Eerste Opening, 1656, 366 bl. met opdracht aan S. A. Gabbema, als „Schermh eer, door een gloorriike geest gedreeven” en een dramatisch „Vertoog” tot verklaring van den titel; — De Tweede Opening, 1657, 378 bl. heeft eene opdracht aan Pieter Mejontsma. kl. 8°. 893.

Het is een fraaije bloemlezing van de voornaamste verzen der toen in Holland bloeiende dichters, als: Vondel, Hooft, Huygens, van Baerle, Jan Vos, Vollenhove, Brandt, de Decker enz., doorvlochten met onuitgegeven verzen van tot dusverre onbekende Friesche dichters, als: Gabbema, Gysbert Jacobs, S. Brunsvelt, H. Galema, H. Geestdorp, Sibilla van Griethuysen enz., die, meestal vrij zwak en achterlijk, er zeer bij afsteken.

Ongeveer 30 jaren later gaf RINTJES ook een bloemlezing van stichtelijke gedichten, waaraan hij de uitgave van zijne eigene verbond, in:

Het Lust-prijsel der zeeden. Om te dienen tot vermaak en stichtinge, der zeedige sanglievende gemoeden. Met Liedekens en Lofgesangen, uit verscheiden van de beste Rijmers werken bijeen versamelt. Met byvoeginge van eenige, die noit voor desen gedrukt zijn. Leeuw. H. Rintjes, 1685, 324 bl. — Hier achter: De Morgenstond, in hare somersche vermaeklijkheden vertoont, en doorgaens leersaem toegeëigent tot des Allerhoogsten lof. By den zelfden, 1684, 30 bl. — Gedachten op den jongsten dag, in verssen vertoont, en voor de Tweedemaal, vermeedert en verbeetert, in druk gebracht. By den zelfden, 1685, 72 bl. met Toegift van eenige Puntgedichten, 11 bl. 24°. 894.

De eerste bundel bestaat meest uit gedichten van Camphuyzen, Lodenstein, Sluiter, Vondel, de Decker enz., alsmede van Rintjes zelve, die nog afzonderlijk uitgaf:

HENDRIK RINTJES, Poëzy, bevattende: Gedachten op den jongsten dag, in verssen vertoont, door H. D. R. J. (Eerste druk) Leeuw. H. R. 1681, 59 bl. — De Morgenstond (als boven). Op de maet van den Achtsten Psalm gerimt. Deesen Tweeden Drukk meer als de helft vermeedert. 1690, 44 bl. met fraaijen voortitel, geteekend en gegraveerd door Jan Luiken. — Zielen-sucht aan God, om een blijde verwachtinge des doods. Leeuw. bij de wed. H. Rintjes, 1698, ongep. met lijkedicht van A. Tymens, 4°. 895.

Heilsame bedenkingen op de geboorte, lijden en dood onses Heeren J. C. In rijm voorgesteld door J. OUDAAN, J. DE DEKKER en A. TYMENS.

Als mede Zielen-sucht tot God, met eenige Puntgedichten door HENDRIK RINTJES. Bij zijne weduwe, 1699, 140 bl. Hier achter: Kern aller gebeden in weynig woorden, door C. NEUMANS, enz. Bij dez. 1698, 83 bl. 24°. 896.

Hoewel RINTJES, wiens verzen zonder eenige heffing meest uit berijmde bijbelteksten bestaan, door zijne keurlezingen voor velen nuttig en aangenaam was, kon hij, die eerst in 1698 overleed, niemand zijner tijdgenooten tot navolging daarvan opwekken. Zie over hem Halbertsma, Hulde aan Gysbert Japiks, II 378, die een schets geeft van den toenmaligen Frieschen parnas, van welke slechts een enkele den top bereikte. Zijne tijdgenooten waren hier eenige der volgende:

JOANNES BOURICIUS, I. C. Fris., Satyricon in corruptos hujus sæculi mores. Leovard. exc. Joannes Radaeus, Typog. 1654, ongep. kl. 8°. Met opdracht aan den Stadhouder en het Hof, en lofverzen van G. Hagius, G. Adius, E. Hesener en T. Gutberleth er voor en andere er achter. 897.

— Paraphrasis Poetica, sive Ecclesiastes Salomonis, carmine redditus. Leov. typis Fr. Hardomans, 1656, ongep. 4°. Met fraai versierden titel, gegraveerd door P. Langweer, en opdracht aan de Leeuw. Predikanten, benevens lofverzen van M. Buschius, H. Neuhusius, G. Hagius, G. Adius en G. Radijs, S. P. G. 898.

Zie over dezen schrijver bl. 32 hier vóór onder de Regtsgeleerden.

Het Hooghe-Lied Salomons, in rijn gestelt, door **SIMON ABBES GABBEMA**, History-Schrijver der Lands-Heerlijkheyd van Friesland. Leeuw. by Sydtse Rinnerts (1660), 54 bl. 4°. gevolgd door een nederd. en twee friesche verzen van GYSBERT JACOBSZ. en voorafgegaan door een opdracht aan Mevr. Jisk van Geersma, echtgenoot van Ab. van Vierssen, Secr. van Gedep., en lofverzen van T. Gutberleth, Anna Agnes Baronesse toe Schwartzenergh, Sibylla van Griethuysen, J. de Schepper, Th. Wybinga, G. de Blocq, P. Mejontsma, M. van Huich en 's dichters beminde, Claudia Leonora van Arckell, op wier verzoek hij dit onderwerp berijmde in 1654. 899.

Zie over GABBEMA bl. 53, 76 en 115 hier vóór, bij zijne overige geschriften, en over dit zonderlinge werkje Halbertsma, Hulde, II 388.

basuin-klank, vervatende eenige (32) uitgelesen Psalmen Davids, lof en feestgesangen en geestelike liedekens, tot dienst van de Christenheid in Nederlantsche rijn gestelt door **TJAERT SONLEMA**, Rechtsgeleerde. Amst. 1662, de drie deelen 160 dubbele bladz. 24°. Het eerste vers is alleen op nooten en wel dubbel: Boven-sangh en Grond-stem. Van bl. 72 tot het einde staat boven elk lied een Hoogduitsche regel,

zoodat dit tweede gedeelte geheel uit vertalingen schijnt te bestaan. Het werkje is opgedragen aan Prins Willem Frederik en Prinses Albertine Agnes. Van den schrijver is niets bekend. 900.

TOBIAS GUTBERLETH, Crusbonens. Cattu, Gymnasiarcha Leoward. Poëmata pleraque posthuma. Leow. L. Dronrijp, 1667, 316 bl. 24°. Uitgegeven door zijn zoon Wernerus, die in de opdracht aan negen vrienden zijns vaders eene levensschets van dezen gaf en vóór dit ex. eene toeëigening schreef aan Dr. Arnoldus Gerhardus van Loo, Rente-meester van de Domeinen (over wien twijfel is in het Stamboek, II 180). 901.

Van 1638 tot 1652 was **TOB. GUTBERLETH** (de oude) Conrector en vervolgens tot aan zijn overlijden in 1662 Rector van het Gymnasium alhier, dat onder zijn bestuur bloeide. Zie over hem en zijn kleinzoon (hier vóór bl. 56 vermeld) Vriemoet, 894; de Wal, 188; Boot, 25, 26; van der Aa, B. W. VII 568.

ERNESTUS BADERS, Lib: Art: Magist., Camænæ juveniles. Ad Ser. Nassav. Princ. Henricum Casimirum. Editio nova et auctior. Leov. E. Nauta, 1678, 204 bl. 24°. Met uitvoerige opdracht aan den Prins en lofverzen van S. G. van Burmania, Prof. J. à Marek, Gabbema, O. à Feyckama, W. Gutberleth, G. van der Lely, J. Atsma, J. de Bell, A. Segius van Laurenberg, C. Schellinger, J. Hilarides en G. Duinterp. 902.

En in weerwil zoo vele geleerden hem toejuichten, gelijk hij in dezen bundel aan 110 personen lofverzen toebragt, is van dezen dichter en zijne lotgevallen niets bekend, daar hij nergens wordt vermeld. Hij werd hier omstreeks 1648 geb. en in 1668 als student te Franeker ingeschreven. Evenwel vonden zijne verzen zoo veel bijval, dat, behalve de eerste (onbekende) en deze tweede vermeerderde druk, ook nog de twee volgende uitgaven verschenen:

——— Leov., Poemata. Dedicata Nob. Exc. Dom. Wilh. ab Haren et Theotardo ab Aylva, Viris non uno munere domi forisque illustribus. Leov. Wilh. Rysbeeck, 1684, 307 bl. kl. 8°. met de vermelde en andere lofverzen er achter. 903.

——— Poemata varii argumenti Heroica, Lyrica, Elegiaca. Leov. Petr. Ruardi, 1702, kl. 8°. zonder de opdragten. 904.

De Hoeck, en Noordt-star der Poësy: ofte alle Rijm-konstige Wercken, van Mr. **KLAAS PIETERS HOECKSTRA**, Ervaaren Schutter, Konstigh Beeld-snyder, vermaarde Boom, Kruid en Bloemkundige, en booven al volmaakte Dichter, en Burger binnen *Leeuwarden*. Den Tweeden druk: vermeerdert, verbeterd, en met Lofvaerssen op d' Auteur verciert. t' Amsterdam, by Euonymus Theophrasti, in de Antijkze-

steegh, naest het Doel-roer van Apol, 1679, 80 bl. kl. 8°. voorafgegaan door 32 bl. quasi lof- of smaaderzen op dezen rymelaar, volgens het berigt van den drukker, „een der Doorluchtigste Geesten die oyt in 't Cabinet van Apollo en der Musen een stoel geset is.” 905.

Het schijnt, dat een gezelschap spotters er behagen in vond, om den man en zijne prulpoézy aan de kaak te stellen, door buiten zijn weten een herdruk te bezorgen van de door hem uitgegevene lof- en gelegenheidsverzen in vijf Rym-vertooningen, waarop zij verscheidene parodiën leverden. — Onder de talrijke particulariteiten betreffelijk Leeuwarden komt hierin ook déze onbekende bijzonderheid voor, dat de „Auteur en Aenleyder” van den *Prinsentuin*, „met Gallerrien in t parspectijef en Fonteynen met beeldwerek”, is geweest **Jr. DOECKE VAN HEMMINGA**, Kolonel-Kapitein bij de garde des Stadhouders, zoo als het Stamboek, I 193, II 128 hem noemt. Hoekstra is vermeld in van der Aa, B. W. VIII 862.

ADRIAAN TYMENS, Gedachten op de geboorte onses Zaligmakers J. C. in en omtrent de Kribbe. In rym uitgeboesemt. Leeuw. by Johannes Jacobs Banga, 1680, 16 bl. 4°. Opgedragen aan den Schepen Dr. Joh. Atsma. 906.

Van hem en zijnen broeder **JETSE** komen vóór Gabbema's Verhaal van Leeuwarden en in andere werkjes van dien tijd verschillende zwakke dichtproeven, gelijk deze, voor. Waarschijnlijk was de eerstgenoemde uitgever van den volgende bundel:

H. S. V. S. Mengel-dichten, bestaande in lofverzen, bly- en treurgezangen, minneklachten, vertaalingen en gedichten van verscheidene stoffe. Versamelt en uitgegeven door M. T. I. A., die er een lofdicht vóór schreef. Leeuw. Hero Nauta, 1683, 180 bl. kl. 8°. 907.

De schrijver schijnt een geleerde en aan aanzienlijke familiën verwant geweest te zijn.

Klaag-liederen van den propheet Jeremia, uitgebreid, in rymen en gesangen, gesteld door **JACOB VANDER HEIDEN**, Hoofdman van eene bende voetknegten. Leeuw. H. Nauta, 1683, 312 bl. kl. 8°. Opgedragen aan Mevr. Sibilla van Jongestal, genaamt van Viersen, toen Weduwe („zijne naaste gebuir Vrouwe”), en vereerd met lofdichten van Gabbema, H. Neuhusius, J. Kann, W. Vitringa, E. Baders enz. 908.

De eerste noemt Jacob Cats des schrijvers „doorluichten oom”, doch verder is niets van hem bekend dan dat hij vroeger ook in het licht gaf: Cleander en Amaril ofte gestadige liefde, bly-eindespel, Leeuw. 1681, kl. 8°, vermeld door Witsen Geysbeck, Wordenb. III 114 en Cat. der Maatsch. van Letterkunde, I 6 110.

PAULI à GHEMMENICH, Icti et Equitis aurati regni Hungariae, Carmen jocosarium in quatuor anni partes digestum. Cum versione Belgica **JOANNIS SANDE**, Icti et Advocati. Nec non ejusdem auctoris Carmina miscellanea. Leov. R. J. Noordbeek, 1746, 222 bl. 4°. Met lijkdicht van den laatsten op den eersten er achter. 909.

De jaargetijden werden in 4 stukken reeds uitgegeven te Leeuw. 1699—1702. Gedep. Staten schonken den 5 April 1703 „Dr. Sande voor 't translateren van de Poezy van Dr. Ghemmenich (Nederlands Zegepraal) 50 GGld.” Van de bij dezen tweeden druk gevoegde 26 Mengeldichten, meest zegezangen op overwinnungen, is slechts één vertaald door Sande, een door W. Dotingh en een door M. v. Doting.

P. VAN GHEMMENICH, te Franeker geb. en daar in 1704 overl., onderscheidde zich, volgens den lof van U. Huber, meer als jurist dan als dichter. Hij werd in 1679 Advocaat en daarna Monster-commissaris, Fiscaal-generaal en Bouwmeester dezer provincie. Voor zijne lofverzen zag hij zich door Koning Willem III met een gouden gedenkpenning vereerd en door den Roomsche Koning Joseph tot Ridder van het Hongaarsche rijk verheven. Zie MS. Naamlijst der Advokaten; de Wal, 167, 440 en van der Aa, B. W. VIJ 96 en 166. Verkeerdelijk maken beide laatsten van den jurist en dichter twee personen.

J. SANDE (weleens met den vroegeren Hoogleeraar en Raadsheer Joannes à Sande verward) was hier van 1686 tot aan zijn overlijden in 1727 Advokaat. In 1710 gaf hij Nederl. Krijgstrofen en later andere losse verzen in 't licht, waarvan er vijf lijk zangen zijn opgenomen in de Frisia Nobilis.

Tooneelpoezy van **WIBRANDUS DE GEEST**: De Triomfeerende Muzyk, kamerspel. Amst. 1698, 16 bl. — De manzieke Vryster, kluchtspel. Amst. 1700, 31 bl. — Valentinus, treurspel. Leeuw. 1707, waar achter: Ziels-zuchten, in rymklanken uitgeboezemd, 96 bl. — Boëtius, treurspel. Leeuw. 1711, 71 bl. — Philander en Kaliste, harders-spel. Leid. 1716, 32 bl. — De wederspannige zoon, kluchtspel. Leeuw. 1702, 38 bl. kl. 8°. 910.

Enkele dezer stukken zijn opgedragen aan Dr. Nic. van Campen, Advokaat te Leeuw., Dom. Ant. van Bolten, zijn neef, Dr. W. H. Portz, Schepen van Leeuw., en J. Pluimer, die kenners en liefhebbers der tooneelpoezy worden genoemd. In het voorberigt van het door hem nagelaten stuk: Philander en Kaliste wordt deze schilder en dichter ook „Tooneelspeelder” genoemd. Het laatste stuk teekende hij met zijne spreuk: „Me non, progredi impedit Aspernator.” Voor de Boëtius is een lofdicht van Chr. Pierson.

— Herders-zang op het Eeuwgetyde. Te Amst. by Jan Iamsvelt: Boekverkoper en Plaat sneider (die er een fraaije titelplaat bijvoegde), 1701, 8 bl. — Hondert taferelen, opgehangen in den tempel der waarheid. Leeuw. by Pieter Ruirds, 1709, 50 bl. met opdracht aan den Advokaat Gasper Ignatius van Eelcoma, die een lat. lofdicht daar voor in plaats gaf. — Den Heilandt gebooren. Leeuw. Hero Nauta, 1712, opgedragen aan zijne moei Mej. Johanna Maria van Bolten, 16 bl. 4°. 911.

— Den Leermeester der Schilderkonst, waar in den leergierigen schilderjeugd den grond van deze Vrye-konst kan naspooren. Eertijds in rym gesteld door KAREL VAN MANDER. Weder aan 't licht gegeven en ontrijmd door W. DE GEEST, Schilder. Leeuw. P. Ruirds, 1702,

103 bl. kl. 8°. Met opdracht aan Jetse en Adriaan Tymens, beminnaars van alle wetenschappen en byzonderlijk van de schilderkonst, benevens lofverzen van Dion. Metz en R. Roukema. 912.

Zie over WIBRANDUS DE GEEST en zijn geslacht de aanteekening op bl. 78 hier vóór. Zijn naam is weleens verward met een ander, even zwak, Leeuwarder dichter WILHELM GEEST, die in 1663 te Amst. uitgaf: Aldegonda en Barsine, of dubbelde onschakingh, droef bly-eyndend spel, en daarna: de Vorstelyke Herderinne, of de twee gelyke Princessen, vermeld in v. d. Aa, B. W. VII 70. Een lofdicht van dezen op de Prophetische Duyve van Do. Gellius Boetius, Leeuw. 1664, is achter den voorlaatsten bundel geplakt.

FRANÇOIS HALMA, Hollandt aan de voeten des Konings, van LA VOLPILJERE, vertaalt, met Tegenzangen, Zegezangen en Verantwoording voor Hollandt tegen Vrankryk enz. Amsterd. F. Halma, 1707, 304 bl. kl. 8°. Opgedragen aan den Griffier Mr. François Fagel. 913.

— Davids Harpzangen, of de CL Psalmen en Lofzangen op nieuw op de gewoone zangwyzen in dichtmaat gebragt. Amst. F. H. 1707, 552 bl. 24°, alle verzen op zangnooten en met den prozatekst ter zijde; voorafgegaan door eene opdracht aan Prinses Amelia van Anhalt, een uitvoerig voorberigt en de approbatie der theol. faculteiten van vier hoogeschoolen en twee hoogleeraren, alsmede lofverzen van J. Vollenhove en A. Moonen. 914.

— 't Gereformeert Gezangboek over de gevallen en waarheden van 't Christendom, met toepassende zielzuchtigen en gebeden. Leeuw. F. Halma, Drukker der Staten, 1712, 447 bl. kl. 8°. Opgedragen aan Prinses Maria Louisa, en met lofverzen van J. R. van der Malen en A. Houbraken. 915.

— Het Kasteel van Aigermont, nevens de stad Maastricht; in heldendicht. Met eene rede tot lof der Dichtkunde. Leeuw. F. H. 1715, met plaat, 60 bl. gr. 4°. 916.

— Davids Harpzangen, of de CL Psalmen en Lofzangen op nieuw in dichtmaat gebragt, gezuiverde druk, op nooten gezet met eene Bas of Grondstem door JACOB RIEHMAN, Muzikant aan 't hof van Prinses Maria Louisa. Leeuw. F. H. 1717, 2 dln. ongep. in 4°. 917.

— Heilige Feestgezangen, en de Zegepraal des geloofs, in dichtmaat. Tweede vermeerderde druk, Leeuw. F. H. 1718, 472 bl. 4°. 918.

— Bybelsche Mengelzangen, of Dichtkundige Uitbreidingen. Leeuw. F. H. 1718, 356 bl. 4°. Als het vorige met vele platen van Lamsvelt en Luiken. Opgedragen aan den Staats-secretaris Hermannus Huber. 919.

Zie over HALMA en zijne overige geschriften bl. 14, 56 en 80 hier vóór. Zeer gunstig is het volgende oordeel over Halma's dichterlijken arbeid van Dr. R. Bennink Janssonius in diens Geschiedenis van het Kerkgezag, Arnh. 1861, bl. 130: „Door zijne nieuwe Psalamberijming, Feest- en Mengelzangen wenschte hij het zeer verwaarloosde kerkgezag te helpen hervormen en een Evangelisch Gezangboek in te voeren. Hoezeer door bevoegden met lof begroet, stuitte de pogingen van hem en anderen af op gehechtheid aan het gebrekkige oude, op vooroordeel en vrees voor verandering, zoodat zijne werken, die echter herdrukken beleefden, niet verder drongen dan tot in de woningen van verlichte hervormden.”

JETSKE REINOU VAN DER MALEN, Zede- Mengel- en Lyk-ge-dichten. Met konstplaten versiert. Leeuw. Erven Henrik Halma, 1728, 214 bl. gr. 4°. Met opdracht aan de zes Leeuw. predikanten en vers van J. Oosterwyk op de titelprent, even als de drie andere platen door J. C. Philips keurig gegraveerd. 920.

Deze dichteres verdiende evenmin den overdreven lof van hare tijdgenooten, door de Vries in zijne Geschied. der Ned. dichtkunde, II 108, gebillijkt, als de spot van Witsen Geysbeek, Woordb. IV 301, daar zij al de deugden en gebreken van haren tijd heeft. Zij was hier uit een deftig geslacht in 1681 geboren en had Prof. Joh. Hemsterhuis te Franeker tot haren stiefvader. Zie de Crane, de familie Hemsterhuis, 11; van der Aa, B. W. XII 104.

JOHANNES BUMA, Hof-gedagten op de vier getyden des jaars. Leeuw. Tob. van Dessel, 1731, 52 bl. 8°. Opgedragen aan Dr. Bern. Idema, „Clerc ter Finantie en Rekenkamer van Frieslandt”, die hier een „Dubbelt klinkdigt” vóór schreef. 921.

— Israëls verdrukking in Egypten na de dood van Josef, en 't Dank-lied van Moses. Leeuw. A. Ferwerda, 1751, 87 bl. 4°. Opgedragen aan de 70jarige dichteres J. R. van der Malen, die, even als Gerbrandt Oldersna, een lofdicht hier vóór plaatste. 922.

— Boere Bruiloft, of het huwelijk van Moddeworst, en Griet Beerd-berg. Met geschiedkundige aanmerkingen. Te Knollendam, ten dienste der Bruiloftsgasten, 1767, 455 bl. 8°. voorafgegaan door eene levensschets van den schrijver en van zijn portret, door R. Jelgerhuis naar R. Keijert. 923.

Dit werk had BUMA, hier in 1694 geb. en in 1756 overleden, niet voor de pers bestemd, maar is elf jaren later uitgegeven door eenige vrienden van „spot, hekeling en geestige boertery”, die verzainden daaraan die beschaving toe te brengen, welke de schrijver had gewenscht. Als schilder en mensch wordt hij zeer geprezen ook door de Chalmot, B. W. V 120. Zijne overige geschriften zijn vermeld door Witsen Geysbeek, I 445; van der Aa, B. W. II 1559.

ALEGUNDA ILBERI, huis-vrouw van A. ALBERTHOMA, Pred. te Leeuwarden, Verademingen eener vermoeide ziele in de woestyne dezer

wereld. Leeuw. T. v. Dessel, 1736, 315 bl. 8°. Met opdracht aan de echtgenoot van den Raadsheer Ph. van Vierssen, en lofverzen van Dr. B. Idema, Magd. Pollius, J. B. Tegneus, wed. Dotingh, B. Alting en anderen. 924.

— De gouden keten der goddelyke waarheden, op rym gestelt in ses en dertig byzondere Schakels naar het woord Gods. Gron. 1738, 296 bl. 8°. Met opdracht en lofverzen van de zelfden en anderen. 925.

Van 1733 tot 37 was ALBERTUS ALBERTHOMA predikant te Leeuwarden, van waar hij beroepen werd naar zijne geboorteplaats Groningen, waar hij in 1758 overleed. De verzen zijner vrouw zijn meer stichtelijk dan dichterlijk en geven bewijs van het diep verval der poëzy in die dagen. Zie van der Aa, B. W. I 145; IX 10. Een waardige tegenhanger daarvan is de volgende bundel:

MAGDALENA POLLIUS, egtgenoot van REGNERUS BRONGERUS REEN, bedienaar des Goddelyken woords te Huisum, Stigtelyke Mengeldichten, met een voorreden en een toegift van IV. Kerkelyke Redevoeringen van D°. Reen. Leeuw. A. Ferwerda, 1745, 298 en 146 bl. 8°. Met lofverzen van C. F. van Sytzama, J. B. en F. A. Tegneus en T. Mentens. 926.

De uitvoerige opschriften boven de talrijke gelegenheidsverzen geven aan dezen bundel thans nog de meeste waarde.

Tot dusver hebben wij een aantal dichters vermeld, waarvan weinigen zich boven het middelmatige verhieven, daar hun geest zich niet kon verheffen tot dat „gevoel, verbeelding, heldenmoed”, die de poëzy, als kunst, een overredenden invloed en duurzame vereering doen behalen. Deze waren in het midden der ondichterlijke 18^e eeuw het deel van twee mannen, van wie Bilderdijk zong:

Van Harens! broedrental dat zelden weergâ vond,

O Waarom zweeft uw naam geen wereldgordels rond?

WILLEM VAN HAREN, Ter onsterfelyker, en hoog-loffelyker gedachtenis van Mevrouw Amelia Wilhelmina Henrietta Baronesse du Tour, Douariere Adam Ernst van Haren, in leven Grietman van der Bildt etc., myne hoog-geëerde, dierbaar-beminde, nu zalige moeder; spreekende ingevoerd. Leeuw. T. van Dessel, 1732, gr. 4°. 13 bl. en Graftchrift. 927.

Dit is het eerste gedicht van den later zoo uitstekenden lierzanger, door Halbertsma in de Fragmenten over de van Haren's, 87, genoemd: „het dichterlijk schepsel in zijne wording; vermits al de gebreken, waardoor de eerste pogingen van het vernuft gekenmerkt worden, daarin opgestapeld liggen, maar te midden waarvan zich hier en daar een trek van deftig vuur, zelfs van majesteit en heldenkracht vertoont. En dat waarachtig vernuft van 21 jaren begon reeds zes jaren later aan een heldendicht.”

W. VAN HAREN, Gevallen van Friso, Koning der Gangariden en Prasiaten. In XII. boeken. Amst. bij Sal. Schouten, 1741, 500 bl. 8°. 928.

Aan VAN HAREN behoort de roem, dat hij de eerste van alle Nederlandsche dichters was, die het plan van een heldendicht, op den leest der ouden geschoeid, ten uitvoer bragt, waarin hij met een schat van kundigheden de leer van staatkundige wijsheid en grootsche gevoelens van eer en vaderlandsliefde ontvouwde, vooral ten behoeve van zijn vriend Prins W. C. H. Friso, wiens verheffing tot algemeen stadhouder hij trachtte voor te bereiden. In weerwil der beschavende hulp van Burman en Huydecoper, werden de dichterlijke deugden ontsierd door vele gebreken in den vorm. Toen hij die later wilde verbeteren, gaf hij daarbij te veel gehoor aan 't oordeel van Fransche kunstkenners, waardoor het werk wel veel verbeterd, maar ook veel verminderd en het samenstel van 't geheel ontwricht werd, gelijk door Halbertsma, 137, uitvoerig is aange-toond. Dien ten gevolge verscheen na 17 jaren:

— **Gevallen van Friso, enz.** In tien boeken. Amst. D. onder de Linden, 1758, 272 bl. 4°. met portret en 20 gegraveerde vignetten vóór en achter elken zang; voorafgegaan door een schets van het werk door Clement en door lofverzen van G. Schroder, Voltaire, de Huybert en Mauritius, benevens een voortitel van *Alle de werken* van VAN HAREN, waarvan de overige ook in dit formaat zouden verschijnen, hetgeen echter niet heeft plaats gehad. Die overige werken bestonden vooral in de volgende verzen, waarmede hij in een tijd van staatkundige spanning grooten roem als dichter verwierf: 929.

— Leonidas, Leeuw. A. Ferwerda, 1742, 7 bl. 4°. met MS. verklaringen van de verdichte namen; — de Leonidas met drie Lierzangen naar Horatius onder den titel van: Vier Gedigten benevens eene overzetting uit Polybius, 's Hage 1742, 31 bl. — De zelfde verzen: Drie uitmuntende Gedigten, met een vierde en 15 Lofgedigten, Harderwijk 1742, 74 bl. — Lof der vrede, (in drie gezangen) 's Hage 1742, 70 bl. — Gedicht op den moord gepleegd aan de Chineesen te Batavia in 1740, Ald. 1742, 7 bl. — Aan de Groot-Brittannische natie, Ald. 1742, 7 bl. — Alsvoren, 4 bl. — Aan de Koninginne van Hongaryen, Harl. F. v. d. Plaats, 1742, 8 bl. met gegraveerd portret als vignet. — Alsvoren, andere druk. — Benevens een Berisp-digt aan W. v. Haren en De Pace Ode. Allen 8°. in portefeuille. 930.

De eerste dezer gedichten, de Leonidas en de Lierzangen, vonden dien bijval, „dat de persén nacht en dag zweetten om aan de gretigheid der lezers te voldoen, zoodat er in drie dagen tijds honderd duizend exx. van verkocht werden. De opgewondene geest des volks werkte op dien hunner vertegenwoordigers, die in 1743 besloten, om de Koningin van Hongarye met 20,000 man bij te staan; eene staatkundige zegepraal over de harten van het volk, die de dichtkunst wel bij de Grieken, maar nog nimmer in dit land was te beurt gevallen.” Zie Halbertsma, 116; Scheltema, Mengelw. I 132. — In het zelfde jaar verschenen nog:

W. VAN HAREN, De vier uitmuntende Gedigten, benevens de Polybius. Als mede alle de Lof-digten, die voor en tegen dezelve zyn uitgekomen. Harderw. by D. van Lennep, 1742, met twee vervolgen en andere dergelijke verzen en platen daar tusschen. 8°. 931.

Ode a l'Auteur de Léonidas, get. R. W. benevens Fransche vertalingen in proza van dit vers, van den Lof der vrede en van vijf andere oden van W. VAN HAREN. 's Hage, 1742, 7 en 74 bl. 8°. 932.

WILLEM VAN HAREN werd te *Leenwarden* geboren in 1710 en zag zijne nitmuntende geestvermogens spoedig ontwikkeld, zoodat hij als Grietman van het Bildt en lid der provinciale en generale Staten, eerlang de aanzienlijkste staatsbetrekkingen vervulde, waarna hij, als afgezant aan het hof van den Gouv.-gen. der Oostenrijksche Nederlanden, te Brussel in 1768 overleed. Kunstregters hebben geoordeeld, „dat hij en zijn broeder onder de talrijke gladdes en vloeiende verzenmakers hunner eeuw misschien de eenigen waren, dien de naam van Dichter toekwam, in de eigenlijke beteekenis des woords.” „Ook dan, wanneer WILLEM niets anders had geschreven, zou hem zijn Menschelyk leven eene eereplaats onder onze eerste dichters hebben moeten verschaffen”, zegt Hofdijk, *Geschied. der Letterk.* 358. Zie over hem de talrijke geschriften, opgenoemd in van der Aa, *B. W. VIII* 193. Die broeder was:

ONNO ZWIER VAN HAREN, Frisia plorans obitu nobilium atavorum stemmate clari, virtute clarissimi herois FREDERICI VAN GROVESTINS etc. maximis semper in republica muneribus pace belloque hon. perfuncti. Leov. T. van Dessel, 1731, 7 bl. gr. 4°. 933.

Dit lijdendicht op den beroemden Luit-Generaal der kavalerie (over wien men zie de *Vrije Fries*, V 245) vervaardigde VAN HAREN, toen hij, pas 17 jaren oud, nog student te Utrecht was. Hoogst opmerkelijk is het, dat er geen enkel blijk voorhanden is van zijne verdere beoefening van de dichtkunst vóór den jare 1769, toen hij, 56 jaren oud, na het vervullen van de aanzienlijkste staatsambten, bij zijne „eenzaame wandelingen” op zijne buitenwoning te Wolvega, beproefde een gedenkstuk op terigten voor „de roem en gedagtenis van die Mannen, welke de eerste voor onze Godsdiens en Vryheid goed en bloed met den Prins van Oranje hebben gewaagd.” Dreigende omstandigheden verpligden hem toen, het begin van dien arbeid, onbeschaafd en onvoltooid, „aan den Druk-pers te geeven;” en zoo verscheen het eerst onder den eenvoudigen titel van:

— **Aan het Vaderland.** Leeuw. A. Ferwerda, 1769. (Twintig zangen, met den inhoud van ieder, zonder aantekeningen.) 186 bl. 8°. (Met afschrift van de zeer ongunstige beoordeeling uit de *Vad. Letteroefeningen* van 1770.) 934.

Twee jaren later gaf de dichter het geheel en in iets meer beschaafden vorm uit en in het volgende jaar op nieuw onder den veranderden titel van:

— **De Geusen.** Te Zwolle by Simon Clement, 1772, 8°. bevattende, na een Historisch Verhaal, 24 zangen (van welke de vroegere eerste is weggelaten) tot bl. 146, en verder tot bl. 210 een Korte Schetz van dit werk en Ophelderingen. 935.

Het schijnt dat de dichter deze uitgaaf niet in den handel gaf, maar alleen „aan byzondere goede Vrienden en Bekenden als eene gifte toezond.” Om die reden gaf men daarvan een nadruk, als:

O. Z. VAN HAREN, De Geusen. Te Amsterdam by Adrianus Hupkes, 1772, 205 bl. 8°. geheel aan den vorigen druk gelijk, doch met een voorberigt van den uitgever, die met deze uitgave zijne stad- en landgenooten geen ondiens meende te doen, dewijl dit stuk met veel graagte werd gezocht, doch niet te bekomen was. 936.

Hierdoor en door den lof van geleerde en oordeelkundige mannen werd VAN HAREN aangespoord, zich „toe te leggen tot verbetering, vermeerdering en verciering van dit werkje.” En zoo verscheen eene meer beschaafde en aangevulde uitgave als:

— **De Geusen.** Proeve van een vaderlands gedicht. Tot Zwolle by Simon Clement, 1776, na een nieuwe voorrede en Historisch Verhaal, 24 zangen, 158 bl. en meer uitgebreide historische Ophelderingen tot bl. 240, 8°. De titels zijner vroegere en toenmalige betrekkingen zijn achter zijn naam en „Fries Edelman” op den titel geplaatst. 937.

Onbegrijpelijk is 't, dat deze veel verbeterde druk onbekend bleef aan BILDERDIJK, daar deze in 1784 alléén de beide drukken van 1769 en 72 kende. In die uitgaven „vond hij een werk ruw van uiterlijk, maar een waren, een verheven, een voortreffelijken Dichtgeest in die slechte verzen besloten, zoodat hij het als een waardig kleinood bewonderde en zich den pijnigenden arbeid getrooste om deze verzen te beschaven en te polijsten.” Dien ten gevolge gaf hij, ondersteund door Mr. R. FEITH, daarvan de volgende uitgaaf:

— **De Geuzen.** Vaderlandsch dichtstuk. (Zonder naam van dichter of uitgever.) Amst. bij Elwe en Langeveld, 1785, 8°. 1° deel, 18 zangen, 168 bl.; 2° deel 225 bl. 6 zangen met Ophelderende Bijvoegsels, waar tusschen ook al de verzen zijn opgenomen, waarmede de druk van 1776 was vermeerderd. Voorafgegaan door eene opdracht aan Prins Willem V, onderteevend WILLEM BILDERDIJK en eene belangrijke voorrede van dezen. De door van Haren na de eerste uitgaaf weggelatene 1° zang, de Koophandel, is hier als Voorzang bijgevoegd. Veertig jaren later verscheen van deze bewerking een onveranderde herdruk, als: 938.

— **De Geuzen:** vaderlandsch gedicht, door Jonkheer ONNO ZWIER VAN HAREN. Uitgegeven door Mr. WILLEM BILDERDIJK. 's Gravenhage, bij J. Immerzeel Jr. 1826, 2 dln. 151 en 181 bl. post 8°. In het 1° dl. zijn nu alle 24 zangen en in het 2° dl. alléén de Ophelderende Bijvoegsels opgenomen. 939.

„Met meer volmaaktheid in zijn vorm, ware ONNO ZWIER onze hoofddichter dier gantsche eeuw geweest”, zegt Hofdijk, 358, en wenscht dat een lyriesch gedicht als de Geuzen meer bekend moest zijn dan het werkelijk is. Daartoe hebben bijgedragen de twee laatste volks-uitgaven:

O. Z. VAN HAREN, De Geuzen, in 24 zangen. Voor de scholen. Amst. M. Westerman, 1830, met de Ophelderingen 342 bl. kl. 8°. Opgedragen aan den Hoofd-inspecteur van het onderwijs A. van den Ende door den uitgever, die dit „nationaal kunstjuweel in overeenstemming bragt met de thans ingevoerde spelling.” 940.

— **De Geusen.** Vaderlandsch Gedicht. Schiedam, H. A. M. Roelants, 1858, 212 bl. 16°. als N°. 59 en 60 van het Klassiek, Letterkundig Panthéon, geheel de uitgaaf van 1776 gevolgd. 941.

In het zelfde jaar 1769, toen VAN HAREN „goedvond zijn opgepropte rijkdom van denkbeelden voor het allereerst in maat en rijm te schrijven” en „Aan het Vaderland” uitgaf, wilde hij ook beproeven het vaderlandsch tooneel op te heffen, „om syne landgenooten aan te beveelen eerbied, liefde, en achting voor de Godsdienst, Regeering, Wetten en Vryheid deeser Landen en de vroomheid hunner Voor-Vaderen.” Daartoe gaf hij eerst uit:

— Agon, Sulthan van Bantam. Treurspel in vyf bedryven. Leeuw. A. Ferwerda, 1769, 100 bl. 8°. 942.

In weerwil der gebrekkige verzen, trok zijne behandeling dermate de aandacht, dat een onbekende daarvan reeds in 't volgende jaar eene fransche vertaling gaf, als:

— Agon, Sultan de Bantam, Tragédie en cinq actes et en vers, traduite du Hollandois de Mons. O: Z: VAN HAREN. A la Haye, aux dépens du Traducteur, et se vend chez Constapel, 1770, 56 bl. 8°. voorafgegaan door een hooggestemd lofvers aan den dichter. 943.

Vele dier gebreken zijn door den dichter verbeterd, toen hij daarvan een nieuwe bewerking gaf in de

— Proeve van Nederduitsche Treurspellen, getrokken uit vaderlandsche gebeurtenissen; inhoudende Agon, Sulthan van Bantam, in vyf bedryven en Willem de Eerste Prins van Oranje, in drie bedryven. Zwolle S. Clement, 1773, 8°. het eerste, met eene voorrede over het tooneel en het doel des dichters, 68 bl; het tweede met een merkwaardige opdracht aan Prins Willem V en historisch voorberigt, 57 bl. waarna 14 bl. ophelderingen op beide stukken volgen. 944.

Hoe veel deze stukken bij de gekuischte verzen van dien tijd ook afstaken, vonden zij dien bijval, dat zij na zes jaren herdrukt werden onder den titel:

— Proeven, voor Nederlands Tonneel. Tweede druk nagezien en vermeerderd. Zwolle S. en F. Clement, 1779, bevattende: Agon, 70 bl., Willem de Eerste, 57 bl. met Ophelderingen en bijgevoegde plaat (van 1752), en voor het eerst daarbij gevoegd: Pietje, en Agnietje, of de doos van Pandora. Tonneelspel, ter geleegendheid van de derde eeuw, van de Unie van Utrecht, 1779, 78 bl. 8°. 945.

Met dit schoone stuk eindigde de dichter zijne loopbaan, daar hij in 't zelfde jaar overleed. Men wil dat dit laatste deels in het huis, deels in de tuinen van zijn woning te Wolvega is vertoond geworden. De *Agon*, in 1825 door van 's Gravenweert herdrukt, is dikwijls door Corver en anderen gespeeld, gelijk de Willem I nog in 1864 te Zutphen en Deventer, toen Prof. J. VAN VLOTEN daarvan een herdruk gaf met inleiding en aantt. in het Panthéon, No. 80. 946.

Van de losse verzen intusschen door v. HAREN uitgegeven en vermeld op de lijst zijner werken bij Halbertsma, Fragmenten, 218, volgen hier nog:

— De Koopman. De Staatsman. De Schimmen (Drie lierzangen). Zwolle, 1778, 32 bl. — Myn gepasseerd Leeven. Onbekend gedicht van eenen bekenden Dichter, uitgegeven door J. H. Halbertsma. Dev. 1835, 7 bl. met Albumvers van W. VAN HAREN. — (H. J. Nassau) herdruk van den Voorzang van van Haren's Geuzen door Bilderdijk, met den tekst van 1769 er nevens: Aan 't Vaderland. (d'Algemeene Geschiedenis in enkele hoofdtrekken, van de stichting van Alexandrie af, tot den tachtigjarigen oorlog toe.) Assen, 1860, 14 bl. 8°. In de portefeuille N°. 930.

Zie verder eenige hier behoorende stukken in de bundels No. 543 en 544, en bijzonderheden omtrent ONNO op bl. 87 hier vóór. VAN LEEUWEN'S *Hareniana*, in 1857 door mij in den Catal. zijner bibliotheek beschreven, is thans in de Prov. Bibliotheek van Friesland.

Dichterlijke Werken van WILLEM en ONNO ZWIER VAN HAREN. Amst. M. Westerman, 1824—27, 6 dln., kl. 8°. met de twee Portretten der dichters, gegraveerd door P. Velijn. 947.

Deze uitgaaf is bezorgd door Mr. JERONIMO DE VRIES, die vóór het eerste deel eene inleiding schreef, vooral over de verdiensten van WILLEM, gelijk Jhr. Mr. J. M. KEMPER die van ONNO voor het vierde deel ontvouwde in eene redevoering, reeds in 1811 gehouden, beide zeer belangrijke stukken van 36 en 41 bl.

CLARA FEYOENA VAN SYTZAMA, Bellingweerder Uitspanningen, behelzende eenige geestelyke en mengel-stoffen, in rym, benevens een Voorrede en Aanhangel, betreffende het doorl. Huis van Oranje en Nassau etc. (door haren broeder PICO GALENUS VAN SYTZAMA, op Beslinga-state te Friens.) Gron. 1746, de verzen 92 bl. 8°. Met opdracht aan Prins Friso, Prinses Anna en Prinses Carolina, benevens lat., hoog- en ned. lofverzen van D°. H. Columba, D°. J. van Gorcum, G. J. Basse, Mej. Magd. Pollius, Mej. J. B. Asendorp, Mej. A. C. Driessen, Mej. F. A. Tegneus, A. Kulenkamp, F. A. Widder en vele anderen. Rijk geb. present-ex. met portret en inschrift der toen 16jarige dichteres, wier „kinderlijke kreupele verzen” (gelijk zij ze later noemde), door haren vader ter drukpers gezonden, door zoo velen bewierookt werden. 948.

In 1750 trad zij in het huwelijk met den Kapitein ISAAK REINDER VAN RAESVELT, Heer van Heemse, Alerdinck, Pol en den Doorn, overleden in 1780. Het „eenzame landhuis”, bij Hardenberg, dat zij met hem bewoonde, bezong zij in 1774 en gaf dit later uit als :

(Vrouw C. F. VAN RAESFELT, geboren VAN SYTZAMA)

Heemse. Hof- Bosch- en Veldzang. In vier zangen. Utrecht 1783, 134 bl. 8°. Opgedragen aan hare kleinkinderen Graaf en Gravinne van Rechteren. Ook om te toonen, dat zij na 1746 „ten minsten eenige vorderingen in de Poëzij gemaakt” had, gaf zij hare verspreide verzen uit in een bundel : 949.

— Gedichten. Amst. 1794, 183 bl. 8°. 950.

Witsen Geysbeek, V 149, noemt de Heemse „een bevallig en leerzaam dichtstuk”, prijst dezen bundel als „even nuttig, leerzaam en aangenaam”, en deelt daaruit twee stukken als proeven mede. Onder de Evang. Gezangen zijn No. 44 en 154 van hare hand. Van hare beoefening der Geschiedenis hebben wij hier vóór op bl. 92 een bewijs medegedeeld.

De wyze Koning Salomons, des zoons Davids, des Konings Israëls spreuke, in rym uitgebreid, door **ERNST VITRINGA**, Not: publ: op Welgeleegen. Vervat in het 20^e hoofdstuk, het 28^e lid. Gedrukte titel en verder geschreven vers, 7 bl. gr. 4°. 1746, met toeijgening aan Mr. W. van Itsma en toepassing op Prins W. C. H. Friso. — Met bijgevoegd Lyk-gedigt op D^o. Lollius Posthumus, van den zelfden, 1730, en lofgedicht van Constanter op de verheffing van E. H. Vitringa tot Collonel over de Burgerie van Leeuwarden, 1745, beide in plano. (Zie over hem bl. 143 hier vóór.) 951.

CORNELIUS BLOM, Pred. te Leuwarden, Veldbloemen met een Prikneusje daar onder, aan Momus gestroyd in en buyten de Academie kerk te Franeker. Ter eeren van vyf beroemde Heren Professoren, wanneer hun Hoog-Eerw. het Catheder nog nauwliks koud geworden, en opgedroogt van het yvervuur, en sweet ener der grootste Orateurs, op nieuw deden gloeijen en warm hielden door hunne plegtige inwyings redenvoeringen, uitgesproken op den eersten van Bloeymaand des jaars 1749. Leeuw. A. Ferwerda, 1749, 7 bl. 4°.

Algemeen was de verontwaardiging, dat een predikant zulk een smakelooze wartaal kon laten drukken. Spoedig werd deze dan ook hevig aangevallen in :

Tuiltje Bloemen met een Prikneusje wederom gezonden, 3 bl. HS. 4°. en Op het Prikneusje onder de Veldbloemen enz. 3 bl. 4°. beginnende :

Zo durft hier dan een zot, een schandvlek der Poëten,
Door bittren haat vervoerd, baldaadig zich vermeeten
Den wyzen VALCKENAER te spuwen in 't gezicht. enz.

Do. **BLOM** was onnoozel genoeg, zich op deze en andere aanvallen te verdedigen door een

Berigt aan de lezers van myne onnosele Veldbloemtjes. Bij **A. Ferwerda**, 10 bl. 4°.

Doch de hierin verkondigde dwaasheden gaven ruime stof tot nieuwe aanvallen, en wel, dewijl de „Veldbloemen eenen vuilen en stinkenden geur door 't gantsche Landt verspreyt hadden”, in de volgende geschriften:

Op het Berigt van den Heere **C. Blom**, door **Veritatis ergo**, in 8 bl. gr. 4° (vers) en

Antwoord op het Berigt van **D. C. Blom**, nopens zyne onnosele Veldbloemen, tot weeringe van onbetamelyke Spot- en Scherts-taal; door **Duco FOLPERDA**, Pred. te Hempens, die kort daarop nog deed volgen: Nodig berigt ter waarschouwinge aan de lezers van het faam- en eerbe- rovend smaad-schrift van een naamloos schrijver. Bij **P. Koumans**, 15 en 8 bl. 4°. Zelfs trok zich de zaak aan:

De *Nederlandsche Spectator*, (N°. 11) bl. 81—88, 8°, waar achter een satire op de Veldbloemen voorkomt. — Een vroom verdediger vond de aan- gevallene in het vers:

Aan den Heer **C. Blom**, geteekend: *Uit Liefde en Hoogagting*. Bij **A. Ferwerda**, 1749, 6 bl. 4°. — Nog verscheen in 't zelfde jaar bij den zelfden drukker:

Darde Brief aan **D. C. Blom**, van **Dr. BERNARDUS IDEMA**, 27 bl. 4°. echter over theologische onderwerpen, bij dezen bundel gevoegd. 952.

De Winter. In drie zangen. Door **B. BORNIVS ALVAARSMA**: **Frisius (BOELARDUS AUGUSTINUS VAN BOELENS)**. Leeuw. **A. Ferwerda**, 1749, 88 bl. gr. 4°. 953.

De schrijver, in 1722 te *Leeuw.* geb. en reeds in 1741 tot Advokaat bevorderd, zond dit boertig tafereel der Friesche wintervermaken aan zijn vriend **Hessel Vegilin** van **Claerbergen**, die hem drong het te laten drukken. In 1765 gaf hij daarvan een herdruk: „Door den Autheur overgezien, en van eene menigte Feilen gezuivert”, in het 2e deel van de *Honig-bije*, versierd met 13 door **Rienk Jelgerhuis** geëtste platen. Zijn schoonste vers is het *Grafschrift* op de *Weduwe* van bovengenoemden vriend in de *Frisia Nobilis*, 319, waarvan een afdruk van het oorspronkelijke, in groot plano gedrukt, hierbij is gevoegd. Hij overleed te *Hardegarijp* in 1777. Zie *Stamboek*, I 103; van der *Aa*, B. W. II 712.

Frisia Nobilis, of *Lyk- en Graf- sampt Mengeldigten*, enz. op diverse Friesche Edelen uit de familiën van Adelen enz. Leeuw. **Wigerus Wigeri**, 1755, 422 bl. 8°. Volgens de voorrede verzameld door den uitgever en door hem opgedragen aan den Raadsheer **E. M. van Burmania**, met een lofdicht er voor van **Foeke Sjoerds**. 954.

Het eerste gedeelte tot bl. 186 bevat latijnsche verzen van S. Petrus, M. Hamconius, J. Fungerus, R. en H. Neuhusius, E. Baders, T. en W. Gutberleth enz.; het tweede nederduitsche bruiloftverzen en lijkzangen van J. J. Starter, P. Baardt, W. de Geest A. Tymens, R. Roukema, J. Buma, M. Pollius, F. Halma, B. Idema, B. A. van Boelens, A. G. Ernsthuis. A. Robynsma en anderen, waar achter eenige fransche verzen volgen van J. Lamigue en M. Nôé. Meest alle zijn uit vroegere bundels genomen of waren los gedrukt. De dichterlijke waarde is gering.

De Honig-bije. Leeuw. A. Ferwerda, 1765—1771, 6 dln. in 2 bdn.
kl. 8°. 955.

De uitgever zelf verzamelde deze bloemlezing uit vroegere en latere dichters, waarbij hij mede een aantal verzen voegde, „welke nooit het licht hebben gezien.” In het eerste deel komen ook voor eenige Psalmen en het Menschelijk leven van W. VAN HAREN en in het tweede een verbeterde druk van de Winter van B. A. VAN BOELENS, met 13 platen, doch geene andere verzen van Friesche dichters. Nog vóór de voltooiing van deze uitgave ving FERWERDA eene dergelijke aan als:

De Honig-bije in prosa. Bij den zelfden, 1773, 3 dln. in een band
kl. 8°. ongepagineerd. 956.

Het werd als een weekblad van 8 à 12 bl. uitgegeven en bevat 89 godsdienstige en zedelijke vertoogen, waarvan vele uit het hoogduitsch en engelsch vertaald zijn, zonder vermelding van de namen der schrijvers. Zijn opvolger zette later de eerste onderneming voort in de:

Nieuwe Honig-bije, zijnde een uitmuntende verzameling van schoone versen. Leeuw. Gerrit Tresling, 1784, 4 dln. in 1 bd. kl. 8°. 957.

Hoewel de meeste dezer verzen meer dichtkundig dan dichterlijk zijn, hebben deze bundels veel bijgedragen om goede lektuur onder het volk te verspreiden. Dichterlijk gestemd was dit tijdvak anders niet, dewijl wij van 1750 tot 1780 onder de Friezen bijna geen dichters aantreffen buiten de van Haren's en buiten de beoefenaars der Latijnsche poëzy, welke toen in de mode was, en aan wier roem onze stad een ruim aandeel had. Opmerkelijk is het zelfs, dat Gratama in de Gelukkige toestand van Friesland, 9, en Ypeij in de Geschied. der Krist. Kerk, III 468, betuigen, „dat de grootste helft der door hen opgenoemde Latijnsche dichters uit het laatst der 18e eeuw Friezen van afkomst waren; alsmede, dat een schrijver in de Bibliothèque raisonnée, VIII 440, heeft opgemerkt, dat er bijkans geen staat is, waar de lieden van den eersten rang met zoo veel goed gevolg de Latijnsche Dichtkunst hebben beoefend als Friesland.” De grondlegger van die school in den geest der ouden was van 1744 tot 1783 te Franeker:

JOANNES SCHRADER, Carmina. Leov. J. Seydel, 1786, 312 bl.
8°. met lofvers van Ev. Wassenbergh er voor. 958.

Zie over hem bl. 62 en 63 hier vóór. Zijne leerlingen waren:

THEODORUS VAN KOOTEN, In Nvmisma argentevm, a Societate civivm Leovard. ill. Frisiae Ordinibvs oblatum. L. bij den zelfd. 1783, 8 bl. 8°. met de ned. vertaling daarvan. — Elegia, quum, Gymn.

Medioburg. Rect., discipulorum promotio celebraretur. 1780, 11 bl. — Carmen seclare in natalem dvcentiesimum Academiae Frisiae qvae est Franeqverae. Fran. W. Coulon, 1785, 29 bl. gr. 4°. 959.

TH. VAN KOOTEN, Deliciae Poeticae. Fasciculus I—IV Dvnerkcae, 1792—94; V—VI Amst. 1802, 205 bl. post. 8°. Daarbij gebonden: — De rerum humanarum inconstantia, 7 bl. — Pavca — qvae legat ipsa Lycoris, met daar nevens gedrukte ned. vertalingen van BILDERDIJK, VAN HALL en WISELIUS, (1810) 13 bl.; benevens eene levenschets des dichters uit de werken van het Kon. Ned. Instituut, 6 bl. 4°. Aan dezen band, bijeengebragt door D^o. Abr. de Vries, ontbreekt echter het laatste stuk van het eerste werk, vervat in een ander ex.: 960.

— Deliciae Poeticae, als boven, met fasciculus VIII, Amstêlod. 1805, van bl. 205—269, post 8°. 961.

Dit werk bevat zoowel verzen van VAN KOOTEN als van VAN OMMEREN en vele anderen. Zijne uitgave was eene navolging van een dergelijken bundel, door LAUR. VAN SANTEN uitgegeven, en welke hierbij is gevoegd, omdat daarin ook verzen van VAN KOOTEN en volgende dichters zijn opgenomen.

Deliciae Poeticae. Lvgd. Bat. 1783—1796, 8 fasc. 584 bl. met uitvoerigen Index, in 2 banden, post 8°. 962.

Zie over VAN KOOTEN de aanteekening op bl. 65 hier vóór.

HERMANNUS BOSSCHA, Musa Daventriaca. (Met silhouet op den titel.) Dav. 1786, 58 bl. — Ad R. van Ommeren de morte uxoris epistola, et hujus ad illam responsio. Dav. 1782, 19 bl. — Pax Ambianensis, pvbl. celebr. in Ac. Hardervicensa. Paris. 1802, 16 bl. — Ad C. G. C. Reinwardt, 1815, 3 bl. — Ad Sodales, 1808, 1 bl. — R. van Ommeren, Sylvia, Fran. 1778, 24 bl. — Ejusd. Elegia ad C. E. de Lille, Fran. 1778, in een band verzameld door Mr. S. I. Z. Wiselius, post 8°. 963.

— Poëmata. Editionem curavit PETRUS BOSSCHA, filius. Davent. 1820, 188 bl. 8°. Hierbij zijn gebonden: Musa Dav. als boven. — Auspicia muneris scholastici in ill. Gymn. Velavico. Hard. 1790, 8 bl. — Ad Sodales, in festis epulis, fortunae munere donatis, 1808, met ned. vertaling van J. M. KEMPER er nevens, 8 bl. 4°. — D. M. caesorum in praeliis adversus Britannos Batavorum, 6 bl. — Pax Ambianensis. Paris. 1802, 16 bl. — Auspicia instaurandae veteris Graecorum fama, ad D. Coray, 8 bl. 4°. — Imperatori Napoleonti, Hollandiam invi-

sere dignanti, feliciter! 2 bl. 4°. — Disputatio de male neglecto Poësius Latinae studio. Amst. 1817, 20 bl. — De Bijbel en Homerus, eene voorlezing, 17 bl. Met Register dezer stukken, verzameld door D°. Abr. de Vries, er vóór. 964.

De prozaschriften en levensbijzonderheden van BOSSCHA zijn vroeger op bl. 65, 66 en 99 medegedeeld. Zie daarover ook de opdracht en voorrede van de Poemata.

JOHAN ADAM NODELL, Carmen ad Princ. Gulielmum V, Frisiam invisentem. Docomii, H. Groenia, 1777, 4 bl. — Libertas Batava, elegia, quum Gymn. Campensis mod. capesseret. Camp. 1780, ongep. — Elegia, quum delatam sibi poseos atque eloquentiae professionem susciperet. Camp. 1783, ong. — Ad F. L. Rambounet, 2 bl. 4°. 965.

— Regina, lusus poëticus. Elegiae IV. Leov. A. Jeltema, 1775, 15 bl. 8°. Nog in het zelfde jaar gaf hij hiervan eene veel vermeerderde uitgaaf, als: 966.

— Stud. Franq., Regina, lusus poëticus. Elegiae XIII. Accedunt ejusdem varii generis Carmina juvenilia. Fran. D. Romar, 1775, 69 bl. 8°. opgedragen aan zijn leermeester Prof. J. Schrader en met lofverzen er vóór van T. van Kooten, W. J. Hanekuk, R. Coopmans, J. F. van Sloterdyc, E. H. Bergsma en R. van Ommeren, zijne mede-studenten. Daar achter: Epistola ad J. A. Nodell, Reginae nomine conscripta. Bij den zelfden, 1776, 8 bl. 8°. onderteevend R. A. Met dit stuk wordt de volgende bundel geopend. 967.

— Regina, lusus poëticus. Liber alter (Elegiae X.) Gron. 1777, 45 bl. 8°. opgedragen aan Petrus Lotichius sec. 968.

— Carminum sylloge, elegias exhibens XII. Gron. 1794, 80 bl. 8°. Met opdracht aan de Curatoren van het Rotterdamsche Gymnasium en lofdichten van A. Haakma Tresling, H. Collot d'Escury, J. A. van Zuylen van Nyevelt en J. P. Sprenger van Eyk, de drie laatste zijne leerlingen. De derde is zijne beroemde elegie: Frisia. 969.

Zie over NODELL de vroegere aanteekening op bl. 66.

RICHEUS VAN OMMEREN, Stud. Franq., Sylvia, sive lusus juveniles. Fran. P. N. Lomars, 1778, 24 bl. — H. Bosscha ad R. van Ommeren de morte uxoris epistola, et hujus ad illam responsio. Dav. 1782, 19 bl., beide gebonden achter RICHEI VAN OMMEREN, Carmina et Oratio, qua Gymnasii Amstelodamensis moderamen auspicatus est: accedunt nonnulla carmina SICCONIS VAN OMMEREN. Edidit ac praefatus

est **MATTHIAS SIEGENBEEK**. Lugd. Bat. 1827, 38 en 163 bl. Hieraan zijn nog toegevoegd: de twee recensien van dit werk en van v. Ommereu's Horatius, uit de Vad. Letteroef. benevens zijn leven door Mr. Jer. de Vries, in 1832 daarin geplaatst, en die deze verzameling, eene dergelijke als vroeger onder N°. 437 is beschreven, als dankbare leerling bijeenbragt. 8°. 970.

R. VAN OMMEREN, Elogium Egb. de Vry Temminck, Cons. Amst. publice recitatum in templo novo. Amst. 1785, 26 bl. — Viro nob. Danieli Hooft, J. U. D. in urbe Amst. judici ac senatori creato, 1786, 8 bl. — Ode ad Gallos, 1790, 6 bl. MS. 4°. 971.

Zie over VAN OMMEREN bij zijue overige werken op bl. 66 en 67 hier vóór.

VOPISCUS HORATIUS ACKER, Elegia, ad Leidam. Accedunt ejusdem Varia Carmina, et Epigrammata. Lugd. Bat. 1786, 58 bl. 8°. opgedragen aan Prof. D. Ruhnkenius. 972.

— Poëmata. Editio secunda, auctior et emendatior. Gron. 1789, 288 bl. post 8°. Hierbij zijn gebonden: Alethargetus, Elegia in Ackorum, poetam, 4 bl. — ACKERI Epigramma in J. W. de Craane, Prof. Fran. 1 bl. — In effigiem H. Cannegieter, Prof. Fran. 1 bl. — Elegia ad fautores suos, 1825. 4 bl. — Ode in natalem servatoris, domini nostri, J. C. et Epitaphium et Epigrammata duo. Traj. ad Rh. 1826, 16 bl. 973.

ACKER werd in 1751 te *Leeuw.* geboren en was de zoon van Dr. Gerardus Acker en Dieuke Vitranga. Sedert 1785 was hij te Leiden privaaf docent in de oude talen en daarna Rector te Hattem, waar hij overleed. Peerlkamp, 563; van der Aa, B. W. I 39.

ECCO EPKEMA, Mediob. Rect., Poëmata. Lugd. Bat. 1827, 130 bl. 8°. 974.

Zie over dezen letterkundige bl. 68 hier vóór.

Portefeuille met Latijnsche Gedichten, meest gelegenheidsverzen, van Leeuwarders, als: EDO NEUHOUSIUS, F. OETZONIUS, P. WINSEMIUS, C. SCHELLINGER, J. D. VAN LENNEP, K. D. TIGLER, J. PIERSON, J. SCHRADER, E. S. VAN BURMANIA, J. TERPSTRA, G. L. RENAUD, E. WASSENBERGH, VAL. en B. SLOTHOUWER, G. T. SURINGAR, J. RUARDI, T. HAAKMA TRESLING en anderen. 1606—1814. 4°. 974*.

GERBRANDT DIRKS OLDERSMA, Zimri en Cosbi, of heillooze wellust, Treurspel. Gron. 1789, 60 bl. 8°. 975.

— Baäls-priesters, Treurspel. Ald. 1789, 60 bl. 8°. 976.

— Athalia, Treurspel, Ald. 1790, 56 bl. 8°. 977.

G. D. OLDERSMA, Eenige Huwelijks, Geboorte, en Lijkdichten (1738—1772). Ald. 1790, 17 bl. 4°. 978.

Al deze verzen zijn „Voor de Erven van den Auteur” gedrukt en schijnen zó zeldzaam te zijn, dat zij niet in de groote verzameling tooneelstukken der Maatschappij van Letterkunde zijn opgenomen. OLDERSMA had eene letterkundige opleiding ontvangen, schreef reeds in 1743 en 52 lofdichten voor de werken van Knoop en was te *Leeuwarden* een vermogend koopman, die ook te Hallum de zathe Oldersma bezat, door zijne familie Cats geërfd. Zie Ms. levensschets voor het laatste.

SYTSKE R. KOOPMANS, Wed. G. O. GORTER, Gedicht op den geweldigen Storm, en daar door veroorzaakten Watervloed in slagتمااند 1775. Leeuw. bij A. Jeltema, 1776, 11 bl. 4°. 979.

ANNE JELTEMA, de lotgevallen van den Aartsvader Joseph, vervat in 17 dichtmaatige verklaringen van zo veele schilderstukken, toneelswijze vervaardigt door Rienk Jelgerhuis, kunstschilder, 2^e druk. Leeuw. ter drukkerije van den Dichter, 1778, 16 bl. 8°. 980.

— Mengeldichten. Eerste stukje, bestaande in eene verzaameling van 44 zo ernstige als boertige Versen, meest op verschillende onderwerpen gemaakt (1779). Tweede druk. Leeuw. H. Moeselaar, 1809, 64 bl. — Tweede stukje, 47 versen, ter Drukkerije van den Dichter, 1789, 64 bl. 8°. Met bijvoeging van vijf in plano gedrukte gelegenhedsverzen. 981.

— Gedichten. Derde vermeerderde druk (bezorgd door J. VAN LEEUWEN). Leeuw. J. Proost, 1825, 168 bl. post 8°. Hierbij is gevoegd: Het vermaak der Slagterij, vervat in een boertigen brief van 1768, geschreven in eene platte Leeuwarder taal. 4^e druk. Bij den zelfden, 1823, 16 bl. kl. 8°. 982.

Dit laatste stukje is de eenige gedrukte proeve van het Leeuwarder dialect.

JELTEMA (hier geb. in 1727 en overl. in 1804), die eerst knecht en daarna zelf Boekdrukker was, bezat de gaaf om op gemeenzamen trant bij allerlei gelegenheden vloeiende verzen te maken, die zeer in den smaak vielen van het groote publiek, dat hem als volksdichter vereerde. Hij was dus het tegenbeeld van den geleerden, doch zonderlingen boekverkooper:

P: L: IEDEMA, Guldenspiegel der Friesche Regten: ofte ene algemene klene Corpus Juris. Openleggende fele publike criminele, en cewile delicten. Leeuw. P. L. Iedema, 1791, 18 en 66 bl. 4°. 983.

— Toegewelike Toneelproewe. Ofte een uittrekkelijk algemeen sedesporend, en oordeelkundig A B C: sinnebeeldig op historische ordere beraamt, en met een foerberigt tot aanleidinge der Nederduitsche maaststiel, ofte klankredekunde pralende is. Bij den zelfden, z. j. 26

en 36 bl. 4°. Met bijgevoegd : *Altiiddurend Leeuwarder Plak-Almanak* sluitende eenen welbekende *Kryg fan sommige Geestlyken in sig, in plano.* 984.

Wat de bedoeling was des schrijvers van deze berijmde wartaal, zal zeker altijd duister blijven. Hij is een tweede Frans Baltensz.

GERBIT PAAPPE, de *Vrijheid, Toneelspel.* Gevaerts en de Gijsselaar, Maart 1786. Rotterd. z. j. 120 bl. — *Brieven over de gewapende Burgercorpsen.* Ald. 1786, 118 bl. — *De taal van Hollands Souverain.* Ald. 1786, 38 bl. — *Het Patriottismus.* Ald. 1787, 92 bl. — *Sphrodias en Olynthia, Treurspel.* Dord. 1788, 66 bl. — *Agis; of de republiek Sparta, Treurspel.* Antw. 1788, 110 bl. 8°. 985.

In 1752 te Delft geb., vormde PAAPPE zich door eigene oefening tot een vruchtbaar schrijver. Als ijverig patriot zag hij zich verplicht in 1787 naar Duinkerken te vlugten, doch kwam in 1795 terug en stelde zich aan 't hoofd der volksbeweging. Het schijnt weinig bekend te zijn, dat hij zich in 1796 benoemd zag tot Raadsheer in het Hof van Friesland, hoewel hij reeds in 't volgende jaar uit deze betrekking werd ontslagen. Jhr. Mr. de Bosch Kemper gaf zijn leven en ervaring in No. 227 zijner *Volksgeschriften.* Zie ook Witsen Geysbeek, V 42; van der Aa, B. W. XV 1, waar zijne talrijke schriften opgenoemd worden.

BERNARDUS VAN WEEMEN, (van 1793—1808 predikant te *Leeuw.*)

Iets tot stichting. Leeuw. P. Bransma, 1802, 32 bl. 8°. 986.

De uitgave van dezen kleinen bundel gaf aanleiding, dat de dichter benoemd werd tot afgevaardigde ter zamenstelling van den bundel *Evang. Gezangen*, waarin hieruit veranderd zijn opgenomen *Gezang 19 en 162.*

JOHANNES DE JONGH, (van 1789—1818 predikant te *Leeuw.*)

Gedichten over godsdienstige onderwerpen. Leeuw. J. W. Brouwer, 1806, 112 bl. 8°. 987.

JAN BROUWER, (van 1785—1821 leeraar bij de Doopsgezinden te

Leeuw.) *Verzameling van vijftien gedichten, bij verschillende gelegenheden vervaardigd en voor bijzondere rekening gedrukt, van 1800 tot 1835.* 4°. 988.

Zie over BROUWER bij zijne godgeleerde werken op bl. 25 hier vóór.

Overigens gingen de jaren der overheersching voorbij zonder dat zich bijna een enkele dichterlijke toon deed hooren. De omwenteling van 1813 ontbond echter de lang geboeide tong en wekte een nieuw leven op.

JACOB VAN LEEUWEN, *Op de verlossing van Nederland en de*

terugkomst van eenige Vriesche Jongelingen, geroepen tot de eerewacht des Franschen Keizers. *Uitgesproken den 22 Dec. 1813.* Leeuw. J. W. Brouwer, 1813, 15 bl. 8°. benevens eenige latere losse verzen van dezen dichter, wiens historische geschriften en levensbijzonderheden op bl. 94 en 95 hier vóór vermeld zijn. 989.

Mr. **GABINUS DE WAL**, de vernedering en verlossing des Vaderlands, in twee zangen (uitgesproken den 12 Jan. 1814). Bij den zelfden, 1814, 52 bl. 8°, waarbij nog eenige losse verzen gevoegd zijn van en aan dezen dichter, destijds Regter alhier, vroeger vermeld bij zijne rechtsgeleerde werken op bl. 42 en 43. 990.

Zie over beide, destijds zoo veel indruk makende, dichtstukken, als eerste blijken van een vernieuwd volksleven, mijn geschrift: Friesland in 1813, bl. 96 en 97 en omtrent het volgende Friesland in 1815, 32.

Aan mijn Vaderland. Bij den zelfden, 1814, 31 bl. 8°. (door Mr. **AMBROZIUS AYZO VAN BOELENS** te Olterterp.) 991.

Een zoon van den onder No. 953 vermelden dichter, die hier vroeger Raadsheer, toen President der Regtbank te Heerenveen en later Grietman van Opsterland was. Zie over hem, die in 1834 overleed, van Sminia, Vervolg-Naamlijst van Grietmannen, 42.

FRANCIJNTJE DE BOER, Dienstmaagd te Sneek, Dichtproeven. Haarlem, 1815, 86 bl. 8°. 992.

— Nieuwe Dichtproeven. Amst. 1821, 75 bl. 8°. 993.

Volgens de levensschets, welke ik van deze dichteres in den Friesche Volks-Almanak voor 1864 heb gegeven, was zij in 1784 te Harlingen geboren, bragt zij zes jaren (1801—7) hier als dienstbode bij den bakker B. Spoelstra door en overleed in 1852 te Heerenveen.

EELKJE POPPES, Eerstelingen aan mijn Vaderland. Sneek, C. van Gorcum, 1814, 24 bl. 8°. Met lofvers er voor van den volgenden dichter, toen Schout en Secretaris der gemeente Lemmer, met wien zij in 1816 in 't huwelijk trad en in 1818 te *Leeuw.* kwam, waar zij in 1828 overl. 994.

Mr. **CHRISTIANUS PETRUS ELIZA ROBIDÉ VAN DER AA**, Hulde aan Harmen Jans Groen, Visscher te Vierhuis. (Tafereel uit den watervloed van 1825.) *Leeuw.* G. T. N. Suringar, 16 bl. en met de aantt. en bijlagen 46 bl. met kaart, voorafgegaan door een uitvoerig verhaal van het gebeurde, 55 bl. 8°. 995.

— De dood van Lord Byron. Bij den zelfden, 1827, 24 bl. en 15 bl. aantt. 8°. 996.

— De dankbare Vriezen aan hunne weldadige landgenooten (wegens ontvangene hulp in de ziekten van 1826). Bij den zelfden, XIV, 19 bl. en 9 bl. aantt. 8°. 997.

— Verzameling van 27 Gelegenheidsverzen enz., van 1811 tot 1838, in portefeuille. 8°. 998.

In 1791 te Amsterdam geb., was VAN DER AA van 1818 tot 1834 Procureur te *Leeuwarden* en daarna Regter te Arnhem. Hij overleed in 1851, na nog een aantal andere geschriften te hebben uitgegeven, opgenoemd in zijns broeders Biogr. Woordb. I 3.

Gezangen voor de Loge de Vriesche trouw, gevestigd in het O.: van Leeuwarden. Ald. 1820, 116 bl. post 8°. 999.

Verscheidene dezer liederen zijn vervaardigd door Mr. ROBIDÉ VAN DER AA, Mr. G. L. FEYENS, Mr. W. W. NOODT en anderen.

(LOUIS PATOIR) (van 1827—30 Waalsch predikant te *Leeuwarden*)

Cajus Marcius Coriolanus, treurspel, in vijf bedrijven. Amst. 1824, voor rekening van den Auteur, 71 bl. kl. 8°. 1000.

Mr. **ARENT VAN HALMAEL, Jr.**, de Hekelaar, Blijspel. Amst. 1817, 77 bl. kl. 8°. opgedragen aan de Tooneel-Societeit te Leeuwarden. 1001.

— Antigone, Treurspel. Leeuw. J. W. Brouwer, 1820, 80 bl. 8°. Met bijgevoegd afschrift der beoordeeling van dit stuk door de 2^e klasse van het Kon. Ned. Instituut, aan welke het was aangeboden. 1002.

— Reinier en Willem van Oldenbarneveldt, Treurspel. Leeuw. G. T. N. Suringar, 1828, 84 bl. 8°. Opgedragen aan de leden van het genootschap: Constanter alhier. Met inliggende gunstige recensie in het tijdschrift Apollo. 1003.

— Ats Bonninga, Treurspel. Bij denz. 1830, 81 bl. en historische Narede en Aantt. 22 bl. 8°. Opgedragen aan den Generaal J. G. Baron van Sijtzama. Met bijgevoegd tooneelbillet der vertooning alhier op den 27 Maart 1830. 1004.

— Adel en Ida, of de bevrijding van Friesland, Treurspel. Bij denz. 1831, 79 bl. 8°. Ook dit stuk is hier gespeeld. 1005.

— Peter de groote, Zar van Rusland, Treurspel. Bij denz. 1834, 84 bl. en 12 bl. Aantt. 8°. 1006.

— Mathilda en Struensee, Treurspel. Bij denz. 1837, 81 bl. 8°. 1007.

— Radboud de tweede, Koning van Friesland, Treurspel. Bij denz. 1839, 80 bl. en 8 bl. Aantt. 8°. Met de rolverdeeling der vertooning op den 18 Julij 1839 door den Heer Engelman. 1008.

— De Schieringers en de Vetkoopers, Romantisch-dramatische tafereelen uit de geschiedenis van Friesland, in de xv^e eeuw. Bij denz. 1841, 213 bl. bevattende twee historiespelen: de Twist om Bolsward en Friesland in 1498. 8°. Opgedragen aan den Gouverneur M. P. D. Baron van Sijtzama. 1009.

— De dwaling van den dag, Blijspel. Bij denz. 1844, 52 bl. 8°. 1010.

— Henri Picard, of: de Nederlandsche zanger te Parijs, Blijspel. Bij denz. 1846, 54 bl. 8°. 1011.

- Mr. **A. VAN HALMAEL, Jr.**, Albert, of de man uit de volksklasse.
Tooneelspel. Barneveld, bij P. Andreæ Menger, 1849, 93 bl. kl. 8°. 1012.
- Negen dichtstukken en gelegenheidsverzen in portefeuille. 1013.
Behalve aan historische geschriften (hier vóór bl. 98 opgenoemd), wijdde VAN HALMAEL zijne krachten onvermoeid aan de verheffing van het vaderlandsch tooneel, en wist hij elke buitengewone gelegenheid door zijne dichterlijke gaven op te luisteren tot verheffing van den geest onzer stadgenooten, die hem, even als Robidé van der Aa en van Leeuwen, daarvoor dankbaar waren.
- ARNOLDUS DE JONG**, leeraar bij de Doopsgezinden te Dantuma-
woude, Gedichten. Leeuw. G. T. N. Suringar, 1852, 84 bl. post 8°. 1014.
- JAN VAN HARDERWIJK**, R.zn., Gedichten. Rotterdam, 1835, 211
bl. 8°. 1015.
- Dichtbloemen. Leiden, 1858, 128 bl. post 8°. 1016.
Zie over dezen dichter bij zijne Redevoeringen bl. 70.
- Mr. **WILLEM WALKRAVEN NOODT**, J. U. Dr., Gedichten. Leeuw.
L Schierbeek, 1838, 101 bl. 8°. Als vroeger uitgegeven verzen zijn
hierbij gevoegd: Aan Nederland in Nov. 1813, 8 bl.; — Dicht-
kransje op het altaar van het vaderland, Francker, 1831, 15 bl. —
Feestzang op den verjaardag der Kroonprinses, Leeuw. 1838, 3 bl. 8°. 1017.
De dichter, vroeger substituut-officier der Regtbank te *Leeuwarden*, was toen vredes-
regter te Francker, waar hij in 1844 overleed.
- DIRK JANS BAARDA**, Nagelaten rijmen. Leeuw. A. W. G. van
Otterloo, 1855, 96 bl. kl. 8°. 1018.
- Dichtproeven van wijlen den handwerksman **JAN VAN DER VEEN**.
Leeuw. H. Kuipers, 1860, 60 bl. met eene voorrede uitgegeven door D°. J.
P. van Harencarspel, Dr. L. Proes, D°. J. Romeny en R. D. Smeding.
Hierbij de vroeger door hem zelven uitgegeven verzen: het biddend
huisgezin, 1855; — de sterke drank als vriend, 1855; — Martha
aan den avond voor pinkster, 1857; — de invloed van het kleine op
het groote, 1857. 8°. 1019.
- CORNELIS CAMMENGA** (predikant te Gorredijk), Dichtbloemen. Gron.
1860, 64 bl. post 8°. 1020.
- (JAN HENDRICUS JETSE VAN WAGENINGEN)** Het Schaakspel.
Dichtstuk, naar het latijn van M. H. VIDA, van Cremona, Bisschop
van Alba. Utr. 1859, 46 bl. groot 4°. 1021.
- Brief van QUINTUS HORATIUS FLACCUS aan zijne vrienden Piso, over

de Dichtkunst. Uit het latijn door v. W. Utr. 1866, 50 bl. 8°. Gedrukt voor rekening van den Vertaler (vroeger Secretaris van Baarderadeel te Jellum, toen wonende te Utrecht). 1022.

Verzameling van ruim zestig losse Gedichten, meest gelegenheidsverzen, van Leeuwarders, van 1760 — 1860, in portefeuille, plano, 4°. en 8°. 1023.

7. MENGELWERKEN.

HARING VAN HARINXMA (THOE HEEG), Spaensche Dromen ; oft Seven wonderlijke Ghesichten, van Dom FRANCISCO DE QUEVEDO VILLEGAS, in welke alle de Ghebreken deser eeuwe — vermakelijck en oock stichtelijck, werden bestraft; ende als in een schilderye naecktelijck vertoont. In 't Nederlandts ghebracht door Capiteyn H. v. H. Den Vierden Druck. Leeuw. voor Ian Iansen de Fries, 1642, 472 bl. en uitvoerig Register, 24°. Uit Emden 1 Jan. 1641 opgedragen: „Aen den geest- en konst-rijcken Schilder Wybrand de Geest, Signor et Fratello mio carissimo”, die, even als Ernst Noyen, een lofdicht hier vóór plaatste. 1024.

De vertaler (in 1604 te Doesburg geb. en in 1669 overl.) was eerst kapitein van het krijgsvolk, door de Alg. Staten ter bezetting van Emden gezonden, en daarna stalmeester van den Frieschen Stadhouders Graaf Willem Frederik. Zie over hem en zijne betrekking tot de Geest: van Sminia's berigten in de Vrije Fries, VIII 82; van der Aa, B. W. VIII 211, en de Vrouw van Rembrandt, 28. Opmerkelijk is 't, dat dit zonderlinge hekelschrift zóó veel bijval verwierf, dat reeds een jaar na de eerste uitgaaf een vierde druk verscheen.

GERARDUS WIGMANA, Korte schets of denkbeeld, om tot eene groote volmaaktheid in de Schilderkonst te geraken. Na deszelfs dood met het Portret van den Autheur, gesneden door B. Picart, uitgegeven. Amst. 1742, 76 bl. 8°. 1025.

Volgens de levensschets van den schrijver, vóór dit werkje geplaatst, werd hij in 1673 te Workum geb., bezocht hij Parijs en Italië en vestigde zich eerst te Leeuwarden en daarna te Amsterdam, waar hij in 1741 overleed. Zie over hem en zijne kunst Immerzeel, 234; Kramm, 1861 en Aanh. 100 en 165.

De Wysheit Salomons, vertoont tot nut van Nederlands Kerk en Borger-staat, zynde eene redeneerkundige uytbreidinge van de Spreuken Salomons, verrykt met polityke staat en zeedekundige aanmerkingen,

waar in Neederlands heedendaagsche zeeden en gewoontens aan de waare wysheyte ter toets gebragt, ende tot bloey van den waaragtigen godsdienst, het welzyn van 't vaderland ende verbetering der zeden in een helder dagligt gestelt worden, onder de zinspreuk van Godsdienst en Vryheit. *Hac Nitimur, Hanc Tuemur.* Leuw. A. Ferwerda, by wien dit werkje weekelyks zal uytgegeven worden. z. j. (1750) 8°. N°. I—IX, 72 bl. 1026.

Ziedaar een voorlooper van van der Palm's Salomo, vrij zeker geschreven door den even geleerden als verlichten Lutherschen predikant PHILIPP LUDWIG STATIUS MULLER, die gelijktijdig het beruchte werk uitgaf: Zeede-meester der Kerkelyken, onder den naam van PHILIPPUS ALETHOPHILUS, leeraar der Protest. kerke en medelid van het genootschap der raisonnabele biblianen. Daar hij te wijsgeerig was voor de bekrompene Leeuwarder gemeente, die niet rustte voor zij hem had afgezet, vertrok hij in 1756 en werd hoogleeraar te Erlangen, waar hij een beroemden naam verwierf. De hevige twisten, waarin zijne gemeente hem hier wikkelde, waren welligt de oorzaak, dat er bij zijn vertrek slechts 34 Nummers van dit volksblad waren uitgegeven. Bovendien was hij vermoedelijk ook de leider van een dergelijk weekblad, voor meer geletterden bestemd, dat werd uitgegeven als:

De Nederlandsche Criticus, Eerste deel, inhoudende 86 vertogen. Leeuw. A. Ferwerda, 1750, 696 bl. waarachter een: Bondel van Vertogen uit diverse plaatzen ontfangen, ter gelegentheit der stof door de schryveren van den Ned. Criticus, tot nut en dienst van Nederland opgegeven. Bij den zelfden, 90 bl. 8°. 1027.

Volgens een Advertissement achter No. 23 hadden de schryvers, van welke drie de vaste namen voerden van: Democritus, Mercurius en Argus, zich vereenigd tot een „Nederlandsche Societeit“, die onderling redevoeringen hield en als prijsstof uitschreef: „Welke zijn de beste middelen om geleerdheid, kunsten en wetenschappen te doen floreren?“ belovende aan den schrijver van het beste verhoog, dat voor 1 Aug. 1750 bij den drukker zou zijn ingezonden, tot een premie een *Gouden Medaille* ter waarde van f 36.

De uitslag werd medegedeeld in No. 29, waarin, tot aanmoediging der Geleerden, op gelijke voorwaarde een tweede vraag werd uitgeschreven: „Welke zijn de beste middelen om de Deugd aan te kweeken en in onze provincien te doen bloeyen?“ In No. 33 en 38 werd dit nader toegelicht. Twee antwoorden daarop werden in No. 52—54 opgenomen en daarbij als derde prijsstof uitgeschreven: „Welke zijn de beste middelen om den Koophandel te doen bloeyen?“ Volgens No. 78 en 84 waren de antwoorden daarop voor 1 Julij 1751 ingekomen en werd er één bekroond. Men was voornemens deze in het volgende deel te laten drukken, doch het is twijfelachtig of dit ooit is verschenen. Althans het is ons nooit voorgekomen.

Daar deze Societeit of dit „Genootschap“, zoo als de President het ook noemt, tot dus ver even onbekend was als de gouden medaille, zoo verdient deze vroege poging om verlichting en vooruitgang te bevorderen alle aandacht.

In No. 69 loofde de schrijver van *de Wysheit Salomons* bovendien f 100 uit aan „dengenen, die op een bondige en redeneerkundige trant ieder van de twee door hem gestelde Vragen het fraaist en best zou oplossen en beantwoorden.“

Zie over MULLER en zijn broeder, die in 1754 bij hem kwam inwonen, bl. 18 en 19, 119 en 120 hier vóór en de daar aangehaalde schrijvers.

Gelijktijdig verrijkte Ferwerda de journalistiek nog met een ander weekblad, getiteld:

l'Observateur Hollandois. Ou l'on traite de divers Sujets qui ont rapport aux Sciences, et particulièrement à la Morale. Leuw. A. Ferwerda, 1751. Tom. I. Première Partie. N°. 1—34, 272 bl. met 1 Aoust 1750 aan het slot. — Seconde Partie, N°. 35—68 van bl. 273—544, met 16 Mars 1751 voor N°. 68 en Fin du premier Tome aan het slot. Verder, zonder nieuwen titel, voortgezet van N°. 69—100 of bl. 800. 8°. 1028.

In het laatste No. geeft een Avertissement du Libraire te kennen, dat hij met Maart 1752 voornemens was, om de twee of drie maanden een periodiek werk uit te geven van 5 à 7 vellen in het Fransch en het Nederduitsch, vooral met vertalingen uit het Engelsch, van wetenschappelijken aard. Welligt kwam deze uitgave niet tot stand en is ook de Observateur niet voortgezet. In No. 66, handelende *Sur la source des vrais Plaisirs*, looft ook de Redactie van dit blad een gouden Medaille ter waarde van f36 uit voor het beste antwoord op de daarin opgegeven vraag, vóór 1 Aug. 1751 in te zenden.

Vermoedelijk was de hoofdleider en voornaamste schrijver van dit werk de Waalsche predikant JACQUES ANDRÉ COURTONNE, die ook aan de Ned. Criticus zal hebben medegewerkt en over wien wij hier vóór op bl. 20 hebben gesproken. Daar zoo weinige Herv. predikanten hier dagen iets schreven, en schroomden in eenig opzigt buiten de leer der kerk te gaan, zoo verdienden de pogingen van MULLER en COURTONNE met hunne vrienden, om letterkundige en wetenschappelijke vertoogen bij bladen uit te geven, allen lof en ondersteuning. Daar alle drie genoemde periodieke werken niet zijn voortgezet, zoo schijnt het, dat deze vrijzinnige denkbeelden niet in den smaak vielen van het meest nog regtzinnige publiek, zoodat het aan een genoegzaam debiet ontbrak. Ferwerda slaagde beter, toen hij in het volgende jaar 1752 begon met het uitgeven van een *Leeuwarder Courant*, die meer aan de behoeften van dien tijd voldeed.

Daar die courant in de vijf eerste jaren slechts bestond uit een kwarto blaadje van 4 bladzijden (waarvan één met advertentien), waarin niet enkel overgenomen berigten, maar ook beredeneerde overzichten van koophandel, scheepvaart, kerkelijke zaken, politiek nieuws, wetenschappen enz. zoo had de bekwame redakteur, die, volgens Delprat (Letterbode, 1861, No. 53) de reeds genoemde Do. J. A. COURTONNE was, meer stof dan plaats. Daarom besloot Ferwerda na vier jaren, om meer uitvoerige berigten mede te deelen in een maandschrift, onder den titel van:

De Polityke Verre-Kyker, op het Observatorium van Natuur- en Staats-zaken, of Memoriaal van de gewigtigste voorvallen der geheele wereld. Voor de maand Januarius 1756. Leeuw. A. Ferwerda, 1756, 48 bl. kl. 8°. waarvan de prijs slechts 3 stuivers was. 1029.

Dan, uit gebrek aan belangstelling kon dit slechts 5 maanden lang volgehouden worden. Evenzoo gingen spoedig te niet de twee weekbladen: *de verstandige Snapsters* en *Philantropie*, mede in 1756 door Ferwerda uitgegeven, tot dat hij in Mei van

't volgende jaar aan de Leeuwarder Courant eene uitbreiding gaf door bij de Zaturdagsche ook een Woensdagsche te voegen en meerdere dubbele Nos. van 8 bl. te geven.

Nog eene andere, evenzeer mislukte, grootsche poging om wetenschappelijke kennis te verspreiden werd bijna gelijktijdig aangewend door de oprigting van eene

Publike Bibliotheek, of Catalogus van Boeken, die gevonden worden in de Leesbibliotheek by R. J. NOORDBEEK, dewelke hij aanbied om te laten Leesen volgens de conditien voor deese Catalogus gedrukt. Leeuw. by R. J. Noordbeek, opgevolgd door A. van Linge en Comp. 1754. 8°. 1030.

Deze catalogus verdient de aandacht, omdat de boeken niet, zoo als later en thans nog meest het geval is, uit romans en reizen, maar uit wetenschappelijke en kapitale werken, atlassen, prentkunst en handschriften bestonden, en niet ten getale van eenige honderden, maar van duizenden. Wij achten het belangrijk genoeg daarvan een overzigt te geven:

Het „Eerste gedeelte, bestaande alleen in Nederduitsche boeken”, in de vakken van godgeleerdheid, regten, oudheden, historien, reizen, geneeskunde, dichters enz. bevat 204 Nos. in fol., 711 in 4°., 1372 in 8°. en 321 in 12°., te zamen 2608 Nos. op 179 bl.

Het Tweede gedeelte, bestaande uit boeken in oude talen: latijn, grieksch, hebreuwsch, oostersch enz. bevat 234 Nos. in fol., 643 in 4°., 1046 in 8°. en 496 in 12°., te zamen 2469 Nos. op 134 bl.

Het Derde gedeelte, bestaande uit Fransche, Duitsche, Engelsche, Italiaansche boeken enz., bevat 41 Nos. in fol., 70 in 4°., 373 in 8°. en 274 in 12°., te zamen 738 Nos. op 46 bl.

Het geheel bestond alzoo bij de oprigting uit 5835 Nos. en 359 bladz. Catalogus.

Maar niet genoeg, de Bibliothecaris voldeed ook aan zijne belofte, om van tijd tot tijd de beste nieuwe en oude boeken daarbij te voegen, en zoo verscheen dan slechts twee jaren later een:

Considerabel Vervolg of Catalogus van een aansienelyke en groote meenigte, der beste oude en nieuwe boeken, waar meede de publieke Lees-Bibliotheek bij R. J. Noordbeek vermeerderd is. Eerste Vervolg. 1756.

Dit bijvoegsel is groot 234 bladz. of $\frac{2}{3}$ van den Catalogus en bevat nog ongeveer 4000 Nos.: zoodat wij met zekerheid weten, dat er voor ruim honderd jaren hier eene partikuliere lees-inrigting bestond van ongeveer 10,000 boekwerken, waarvan elkeen voor f 15 's jaars iederen dag vier uren gebruik kon maken en ook een boek aan huis bekomen, in fol. 3 weken, in 4°. 12 dagen en in 8°. 8 dagen. Zie verder de voorwaarden.

Opmerkelijk is het tevens, dat deze Catalogus de titels vrij uitvoerig opgeeft met den prijs (als de toenmalige waarde) er achter, voor 't geval men het werk verkoos te houden of moest vergoeden. Bovendien komen er titels in voor van thans weinig of geheel niet meer bekende boeken, die als kometen ons boeken-zonnestelsel geheel schijnen verlaten te hebben.

En toch kon deze belangrijke instelling niet op den duur blijven bestaan. Na eenige jaren werd zij openlijk verkocht, blijkens:

Bibliotheca universalis sive Catalogus librorum in omnibus fere scientiis et artibus inter quos nonnulli qui raro reperiuntur. Waar by een

extra groote verzameling van Nederduitse en Franse boeken. Hebbende dit te zamen uitgemaakt de Publique Lees-bibliotheek en winkel van A. VAN LINGE EN COMP. enz. 't Welk alles zal werden verkogt op Dingsdag den 13 April 1762. Leeuw. by H. A. de Chalmot en G. Roder, 1762, 8°. 1031.

Deze wetenschappelijk geordende catalogus bevat op 328 bl. niet minder dan 8340 Nos. en nog 1000 Nos. ongeveer van ongebonden boeken of kopijen.

In die dagen was het mode onder de aanzienlijke heeren om zich groote bibliotheeken te verzamelen; doch het viel hen moeijelijk bij het geven van commissiën op verkoopingingen ongeveer den prijs der boeken te bepalen. In die behoefte werd alzoo voorzien door het volgende bibliographische werk van

- ABRAHAM FERWERDA**, Algemeene Naam-lijst van Boeken met de prijzen, of de Boek-negotie benevens de kennisse en waarde derzelve gemakkelyk gemaakt. Met prijzen uit Catalogen van 1709 tot 1771. Beginnende van de uitvinding der Druk-konst tot deeze tyd. Leeuw. A. Ferwerda en G. Tresling, z. j. kl. 8°. 24 stukken. 1032.
- I. 1° st. Nederduitse boeken in folio en kwarto; 2° en 3° st. octavo.
- II. Register van alle rare en zeldzaam voorkomende Latynsche boeken in folio, gedrukt in de 15° eeuw (waarvan de prijzen uit meer dan 500 Catalogi zijn bijeengezocht).
- III. 1° st. Latyn in folio. — Supplementum libr. in folio, cum pretiis, 3 dln.
- IV. 2°, 3° en 4° st. Latyn in quarto.
- V. 5°—13° st. Latyn in octavo.
- VI. 1° st. Fransch in folio, 2° in kwarto, 3° en 4° in octavo.

Een verbazenden arbeid heeft deze bekwame Boekhandelaar destijds aan dit werk te koste gelegd; terwijl de bestendige voortzetting in 24 meest lijvige boekdeeltjes getuigt, dat die arbeid gewaardeerd en de bibliographie zeer beoefend werd.

Onder de voornaamste Friesche bibliotheken, in zijn tijd geveld, noemt hij vooral die van Prof. Bos, 1720; van Domna, 1726; van Meekma, 1736, van Wopkens, 1755; van Prof. Vriemoet, 1761; van Haersma, 1762; van Burmania, 1763; van Andeles en Frieswijk, 1764; van Foeke Sjoerds, 1771.

Zie over den schrijver hier vóór bl. 86.

(A. FERWERDA) Afbeeldingen en Levensbeschryvingen van eenige voorname personen, waaronder eenige der eerste Hervormers enz. Met 23 Portraits voorzien, in het koper gebragt door den plaatsnijder A. van der Laan. Leeuw. A. Ferwerda, 1755, 94 bl. 8°. 1033.

JOHANNES BUMA, Reis door de Elizeesche Velden, waar in zeer vele zeldzame gevallen van de Heeren van den degen, pen en tabbaart worden gemeld, benevens de handelingen der Medici, Juristen enz.

worden ontdekt enz. Bij den zelfden, 1753, 317 bl. kl. 8°. met opdracht aan de vier Elementen. 1034.

Zie over den schrijver dezer humoristische proeven van dien tijd bl. 160 hier vóór.

JOHANN HERMANN KNOOP, Historisch-natuurkundige onderwysingen over het ryk der groeiende lichamen of Planten. Naar 't Hoogduitsch van Dr. CHR. GOTTLIEB LUDWIG, hoog-leeraar te Leipzig. Leeuw. R. J. Noordbeek, 1757, 309 bl. en registers, 8°. 1035.

— Sleutel der Latynsche Konst-woorden, welke in de botanye, pharmacye en medicyne 't meest gebruikt worden. Leeuw. A. van Linge en Comp, 1758, 300 bl. 8°. 1036.

Beide nuttige werken behooren nog tot de geschriften van KNOOP, op bl. 85 en 120 medegedeeld.

Smaakelijk Mengelmoes, zijnde een verzaameling weetenswaardige gebeurtenissen, stichtelyke en t'effens vermaakelijke redeneeringen, geestige invallen, leerzaame boerteryen, uitmuntende dichtstukjes, enz. Leeuw. A. Jeltema, 1771, zesde stukje, 38 bl. kl. 8°. bevattende Marmon-
tel's Verhandeling over de Glorie. 1037.

't Is onzeker of van dit volksgeschrift meerdere stukjes zijn uitgegeven.

De Geestelijke Krijgsman, in dienst van Koning Jesus; strijdende om de kroone der rechtvaardigen, in Gods woord beloofd. Naar een Hoogduitsch handschrift. Bij den zelfden, 1772, 32 bl. kl. 8°. 1038.

Beschouwing van den staat en de vermoogens van den Mensch, vergeleeken met die van de dierlyke waereld, door JOHN: GREGORY. Uit het Engelsch vertaald, door **ANNA ELIZABET BUMA**. Leeuw. A. Sic-
cama, 1781, 321 bl. 8°. 1039.

Deze geleerde vrouw, die verscheidene oude en nieuwere talen kende, was de dochter van Hans Buma, predikant te Ysbrechtum, waar zij in 1750 geboren werd. Zij overleed hier in 1825. Mr. J. H. Beucker Andreae gaf eene levensschets en dichtproeven van haar in den Friesche Volks-Almanak voor 1862, bl. 33.

Prysverhandelingen ter beantwoording der gedaane vraag door een Genootschap van vrye Friezen, nopens de beste Instellingen voor de Vry Corps en Schutterryen, door **JOHAN GEORG HERBIG**, Vaandrig in het regiment van den Colonel Prinse van Hessen-Darmstadt, **HARMANUS ONEIDES**, Erfgezeten te Exmorra, en **JACOB VAN MANEN**, Adz. Secretaris van het genootschap van wapenhandel pro Patria et Libertate te Utregt. Aan de Schryvers van welke drie Eerepryzen zyn toegewezen, te zamen van Tachtig Gouden Dukaaten, benevens een

Gouden en twee Zilveren Medailjes van het Exercitie-Genootschap te Utrecht. Harl. V. van der Plaats, 1785, 291 bl. 8°. 1040.

Zóó groot belang stelde men destijds in die hoofdkwestie van den dag, waarover talrijke geschriften zijn vermeld in het 6e vervolg op van Loon's Nederl. Gedenkpenningen.

De eerst bekroonde, J. G. HERBIG, in 1754 geb., had zich in 1779 door zijn huwelijk met Tetje van der Meulen te *Leeuwarden* gevestigd, en klom later op tot Luitenant-kolonel. Hij schreef nog twee andere werkjes en sneuvelde als chef van een bataillon infanterie in 1799 bij Petten. Zie Bosscha, Heldenadaden, III 171; van der Aa, B. W. VIII 638. — Zijne dochter was:

FROUKJE HERBIG, Hillegonda van Teijlingen, een oorspronkelijk Nederlandsch familie-tafereel uit het midden der 16^e eeuw. Leeuw. G. T. N. Suringar, 1832, 2 dln. 229 en 184 bl. 8°. 1041.

— De ontcoming van Hugo de Groot, en de Erfenis of het onverwacht geluk. Twee tooneelstukjes voor jongelieden van 14 a 15 jaren. Leeuw. J. W. Brouwer, z. j. 155 bl. kl. 8°. 1042.

Zij werd den 20 Mei te Leeuwarden geb., schreef nog onderscheidene andere romantische werken, opgenoemd bij v. d. Aa, en overleed omstreeks 1855 te Harlingen.

(JAN BROUWER) Prijsverhandelingen over de Edelmoedigheid en de Vrijheid van de Drukpers, strekkende ter beantwoording van Vraagen over die onderwerpen opgegeeven door het Genootschap, Vlijt moeder der weetenschappen (te Haarlem). 1784, 52 bl. 8°. 1043.

Dit weinig bekende genootschap bestond, volgens de hierachter gevoegde Naamlijst der leden, uit 50 aanzienlijke Doopsgezinden in eenige Hollandsche steden, waarvan A. Loosjes Pz. Secretaris en in 1779 vermoedelijk de oprigter was. Voor beide verhandelingen viel de bekrooning ten deel aan JAN BROUWER, toen nog student in de godgeleerdheid te Amsterdam, wiens overige geschriften hier vóór bl. 25 en 174 zijn medegedeeld. Zie ook Konst- en Letterbode, 1838, April.

HARMEN POST, Nauwkeurige lessen tot eene geregelde Nederduitsche Spel-kunde. Bestaande in eene verklaring van 't gebruik van alle letteren enz.; voorts eene alph. lijst van dubbelzinnige woorden, waar agter 53 rijnslagen op dezelve, enz. Derde druk. Leeuw. H. Post, 1791, 84 bl. kl. 8°. 1044.

De schrijver noemt zich op den titel: Oud Burger-Hopman en was de uitgever zelf, die toen ook het 5e deel van het Charterboek drukte. Zijne poging, om, bij gebrek aan goede schoolboeken, in de verwarde schrijfwijze dier dagen meer oordeel en eenparigheid te brengen, verdiende allen lof en vond dan ook, blijkens de herdrukken, veel bijval.

GERRIT PAAPE, de Hollandsche Wijsgeer in Brabant. [Iets meer dan een Roman.] Antwerpen 1788, 3 dln. 268, 236 en 213 bl. 8°. 1045.

— De Knorrepot en de Menschenvriend; of vrolijke wandeling, in

en buiten de Bataafsche republiek. Behelzende satirique schetsen van characters van voornaame staatsmannen. De natuur gevolgd. Amst. z. j. (1798?) 168 bl. 8°. 1046.

Zie over PAAPE bl. 174 hier vóór. Het laatste geschrift moet ook hier en daar op personen en gebeurtenissen uit den omwentelingstijd te Leeuwarden doelen.

Catalogus van eene Lees-bibliotheek, bestaande in eene uitmuntende verzameling van meer dan drie duizend Nederduitsche, Hoogduitsche en Fransche Boeken, in onderscheidene wetenschappen, welke door den boekverkooper A. R. FINK ter leezing worden aangeboden. Bij dezen 1801, 104 bl. 8°. 1047.

Deze „publieke Leesbibliotheek”, op kleinere schaal dan de vroegere van R. J. Noordbeek (No. 1030) aangelegd, bevat nog vele historische, godsdienstige en wetenschappelijke werken, die bestemd waren „om kennis en deugd, genoegen en nuttige uitspanning te bevorderen.”

T. L. B. RAMEAU, Fransch Kostschoolhouder te Leeuwarden, Fransche en Nederduitsche Spraakkunst, om de eerste taal, door middel van de tweede, grondig te leeren. Leeuw. by Joh. Seijdel, en bij den Autheur, 1806, 1^e en 2^e stukje, 48 en 71 bl. 8°. 1048.

Dit was toen een der eerste leerboeken, om, bij de toenemende noodzakelijkheid om Fransch te leeren, tevens de aangenomen spelling van Siegenbeek in te voeren. Onbekend is het, of ook het beloofde 3e en 4e stukje zijn verschenen.

Teekenboek van den Konstschilder **ALLERT JACOBS VAN DER POORT** te Leeuwarden, bestaande in 43 schetsen in rood kryt, O. I. inkt en kleuren. 4°. 1049.

Te Dokkum in 1771 geb. en te Leeuwarden door den schilder H. W. Beekkerk opgeleid, verwierf VAN DER POORT zich zoowel door portretten als landschappen (vooral in het huis G 13 nog bewaard) een grooten naam, hoewel hij reeds in 1807 in 36jarigen ouderdom overleed. Zie over hem Immerzeel, 320; Kramm, 1302, Aanh. 120, en MS. levenschets voor dit ex., een geschenk van Jhr. Mr. J. M. VAN BEYMA aan de Stedelijke Bibliotheek.

CARL FRIEDERICH BAUNACH, Geschiedenis van Jufvrouw Betje Huizing. Haarlem bij A. Loosjes Pz. 1808, 2 dln. 171 en 177 bl. 8°. 1050.

Deze veel belovende jeugdige romanschrijver, in 1779 te Leeuw. uit Luthersche ouders geboren en te Leiden en Amsterdam voor de schilderkunst opgeleid, gaf in 1806 eerst in het licht: Michiel de Vries, eene Hollandsche zeemaugschiedenis, en daarna dit in der tijd zeer geacht verhaal, doch overleed reeds in 1809 als ontvaanger der belastingen te Wolvega. Hij is vermeld door van Kampen, Lett. Geschied. III 216 en van der Aa, B. W. II 195.

FREDERIK VAN BREE, Muzijkmeester te Leeuwarden, Eerste gronden der Zangkunst. Amst. 1817, 45 bl. kl. 8°. 1051.

De schrijver (vader van den later zoo beroemd geworden componist en muzyk-directeur te Amsterdam, BAREND VAN BREE, die hier in 1800 geboren werd) deed hiermede eene eerste poging ter verbetering van het gezang, waarin hij door de Prov. Commissie van onderwijs en eenige onderwijzers gesteund werd.

Bundel stukken van en over Mr. **DANIEL HERMANNUS BEUCKER ANDRÉE**, als : Bedenkingen en Brief van een waar beminnaar van zijn vaderland, over 't afvorderen van schavergoeding (van de mannen van 1787). Leeuw. 1795, 16 en 10 bl. — Proeve van toespelingen met Plantennamen, (1817) 10 bl., afdruk uit de Mnemosyne van H. W. Tydeman en van de dichterlijke vertolking dezer gedachten door J. H. HALBERTSMA, benevens diens vers op den dood der echtgenootte van Andrée, 1822, in Hs. — Levensschets van Andrée door Mr. J. W. DE CRANE, uit de Letteroefeningen van 1828, 20 bl. — Over de Kruidkundige verdiensten van Andrée, door J. J. BRUINSMA en C. MULDER, 22 bl. 8°. 1052.

In 1772 te St. Anna-parochie geb. en in 1828 overl. als Griffier der regtbank te Leeuwarden, was ANDRÉE zeer geacht wegens zijne groote geleerdheid in onderscheidene vakken van wetenschap. Dit bewees ook de door hem bijeengebragte merkwaardige boekenschat, welke door zijne vrienden Mr. A. VAN HALMAEL Jr. en J. VAN LEEUWEN uitvoerig werd beschreven in den voortreffelijken

Catalogue des livres de la Bibliothèque de feu Mr D. H. BEUCKER ANDRÉE, membre de plusieurs sociétés savantes etc. La vente se fera le lundi le 17 Août 1829, par le ministère du greffier J. van Leeuwen, et par le libraire Steenberg van Goor. Leeuw. G. T. N. Suringar, 1829, 444 bl. 8°. doorschoten ex. met de prijzen. 1053.

Alphabetisch Register van de boeken in dezen Catalogus voorkomende, in Hs. 8°. 1054.

De opbrengst van deze bibliotheek, de grootste, welke hier na die van van Linge in 1762 (zie bl. 182) ooit is verkocht, was niet minder dan f12,000. Zie over Andrée mede de Letterbode, 1828, no. 24; Aanhangel op Nieuwenhuis, Woordb. I 185; van der Aa, B. W. I 283.

Vijftal Redevoeringen, gehouden bij onderscheidene gelegenheden door **JEAN LOUIS NAUTA**, in leven Stads Fransch Kostschoolhouder te Alkmaar, met een Levensberigt en eene Gedachtenis-rede, door Mr. F. J. GALLÉ, substituut officier van justitie, te Alkmaar, Ald. 1820, 158 bl. 8°. 1055.

In 1780 te Leeuwarden geb. en eerst onderwijzer te Deuticheem en IJsselstein, werden zijne verdiensten zeer op prijs gesteld te Alkmaar, toen hij daar in 1820 overleed.

HARMANUS SCHULTZE, Handleiding voor personen, in de termen der Militie vallende, als mede voor derzelve ouders en voogden. Leeuw. J. W. Brouwer, 1821, 141 bl. kl. 8°. 1056.

— Aanteekeningen, tot regt verstand der Wet op de Nationale Militie van 8 Jan. 1817, als mede nadere bepalingen, gevolgd van modellen en formulieren. Bij den zelfden, 1821, 148 bl. 8°. 1057.

Gedurende een groot getal jaren was de schrijver eerste Commies ter Provinciale Griffie van Friesland voor de zaken der militie en schutterij, over welke onderwerpen hij later uitvoeriger handleidingen in het licht gaf, welke algemeen gebruikt werden.

Clio. Een historisch allerlei, verzameld door **STEENBERGEN VAN GOOR**. Leeuw. bij Steenbergen van Goor, 1820 en 21, 2 dln. 323 en 349 bl. 8°. 1058.

Atheensche Brieven, of briefwisseling van een' geheimen zaakgelastigde des Konings van Perzië te Athene, gedurende den Peloponnesischen oorlog, over de geschiedenis, zeden, kunsten en wetenschappen der oude wereld. Uit het Engelsch vertaald en met aanmerkingen voorzien door **STEENBERGEN VAN GOOR**. Leeuw. bij den zelfden, 1822-24, 4 dln. 388, 402, 556 en 486, met 4 portretten, benevens uitvoerig Register, 138 bl., vervaardigd door Mr. A. VAN HALMAEL Jr. 8°. 1059.

Mr. JAN WILLEM JACOBUS STEENBERGEN VAN GOOR, in 1778 te Amsterdam geboren, werd aan het Athenaeum dier stad tot de studiën opgeleid en te Leiden tot doctor in de regten bevorderd. Na te Gouda praeceptor geweest te zijn, kwam hij door een zamenloop van omstandigheden in 1801 te *Leeuwarden* in den boekhandel van de Wed. de Boy, met wie hij trouwde en wier handel hij op eigen naam voortzette en tot aanzien bragt door het uitgeven van een groot getal romans, reizen en geschiedkundige werken, waarvan 49 boekdeelen uit vijf talen door hem overgebracht en soms met veel geleerdheid toegelicht zijn.

Zijne laatste levensjaren waren ramspoedig. Zijn vriend van Halmael bezorgde hem eene plaats in het Oude-mannen-huis te Haarlem, waar hij in 1856 overleed; dankbaar erkennende, „dat, gelijk de Friezen, onder welke hij ruim 40 jaren had verkeerdt, tot al, wat den bloei en de welvaart van hun vadeiland en der uitbreiding van nuttige kundigheden volgaarne, ja voorbeeldig onbekrompen, het hunne bijdragen, zij ook zijne pogingen steeds ijverig hadden ondersteund.” Zijn veelbewogen leven, ook in betrekking tot het Tooneel, beschreef hij zelf, en is daarvan een uittreksel medegedeeld in van der Aa, B. W. VII 289.

WILLEM HENDRIK SURINGAR, Onderzoek naar de oorzaken van het vervloeijen van aangeleerde kundigheden bij jonge lieden, na het verlaten der scholen, met aanwijzing van gepaste middelen, ter voorkoming daarvan. Uitgegeven door de Maatschappij: tot nut van 't algemeen. Amst. 1822, 240 bl. 8°. 1060.

— Herinneringen en wenken, ter onderhouding van het geleerde, voor

- jonge lieden, welke de scholen hebben verlaten. Amst. en Leeuw. 1824—28, 8 stukjes, post 8°. 1061.
- W. H. SURINGAR**, Godsdienstig en zedekundig Handboek voor Gevangenen; geschikt voor zon- en feestdagen. Uitgeg. door de Maatsch. tot nut van 't algemeen. Amst. 1828, 346 bl. 8°. 1062.
- Bezoeken in de Gevangenis, of voorlezingen en toespraken, gehouden in den Kerker enz. Tweede druk. Leeuw. G. T. N. Suringar, 1841, 346 bl. post 8°. 1063.
- Portefeuille met losse stukken: Het Patronaat over de armen, met vertaling in het hoogduitsch, 1842; — Gedachten over de eenzame opsluiting, 2° druk, 1843; — de Handwerksman en de Arme, 1846; — Armen en Rijken, 1848; — Landbouwkolonie Ned. Mettray, 1852, met plaat. Leeuw. G. T. N. Suringar. 8°. 1064.
- Mr. C. P. E. ROBIDÉ VAN DER AA**, de Gevolgen van huisselijke achteloosheid, wanorde en verkwisting, in voorbeelden. Bekroond door de Maatsch. tot nut van 't algemeen. Amst. 1824, 148 bl. 8°. 1065.
- Een der beste volksgeschriften dier Maatschappij. Zie over den schrijver bl. 175 hier vóór.
- P. BURGGRAAF**, Aanwijzing der middelen om het Geheugen te oefenen. Bekroond als boven. Leyden enz. 1828, 63 bl. 8°. 1066.
- De Liefde beschouwd als beginsel, waaruit men, bij de opvoeding der jeugd, moet werkzaam zijn. Twee voorlezingen. Overdruk, 87 bl. 8°. 1067.
- Voorlezing over de noodzakelijkheid en wijze van de zedelijke vorming der jeugd, ook op gemengde scholen. Leeuw. P. Burggraaff Jr. 1845, 28 bl. 8°. met het portret van den schrijver. 1068.
- Schets van den toestand des lageren Schoolwezens in Nederland, gedurende de laatste zeventig jaren. Voorlezing. Gron. 1846, 24 bl. 8°. 1069.
- De overige werken van dezen schrijver komen voor op bl. 93.
- SERVAAS DE JONG**, Brieven (over kunst en nijverheid) geschreven op eene reize in België, in 1835. Dordrecht 1836, 153 bl. 8°. 1070.
- Handleiding tot de kennis en beoefening der Teeken- en Schilderkunst, gedeeltelijk gevolgd naar L. LIBERT, door **EELKE JELLES EELKEMA**, kunstschilder, oud Lector in de teekenkunde aan 's Rijks Athenaeum te Franeker. Leeuw. L. Schierbeek, 1836, 95 bl. post 8°. met vier gegraveerde platen. 1071.

Eene levensschets van dezen schilder, hier in 1788 geb. en in 1839 doofstom en blind overleden, komt voor bij Immerzeel, I 219, en v. d. Aa, B. W. V 23.

MARCUS WEITS, (Griffier van het Vredegerecht te Leeuwarden) Amalia van Edelwoud, of de dood-alleen verzoent, tooneelspel. Leeuw. H. C. Schetsberg, 1837, 64 bl. kl. 8°. 1072.

Eerste en Tweede twaalftal tweestemmige Zangstukjes voor jonge kinderen. Leeuw. H. C. Schetsberg, 1837 en 1842, ieder 24 bl., en Twee- en driestemmige Liederen voor het opkomend geslacht, door **W. LEEUWES**, Hoofdonderwijzer te Leeuwarden. 2° druk. Leeuw. D. Meindersma, Wz. 1848, 27 bl. post 8°. 1073.

Drietal Verhalen, op godsdienst en deugd gegrond. Niet vertaald. Leeuw. L. Schierbeek, 1837, 240 bl. 8°. 1074.

Deze verhalen zijn geschreven door de nog jeugdige Mej. **AAPKE VAN SISSEREN**, overleden den 4 Julij 1850, oud 32 jaren.

LOUIS GERARD BOURICIUS, (Hoofdinspecteur der Rijks belastingen en lid der commissie van administratie over de gevangeniszen te Leeuw.) Over de Gevangeniszen in Nederland. Leeuw. L. Schierbeek, 1° stuk, 1838, 131 bl.; 2° stuk, 1840, 87 bl. met 7 groote tabellen, 8°. 1075.

MARTINUS HENDRIKS DE GRAAFF, Luimige en ernstige Gedachten. Utrecht, 1838, 134 bl. post 8°. 1076.

— Handboek der Nederl. Brievenposterij en van alle andere middelen van vervoer te land en ter zee. 2° druk. Leeuw. B. Mulder, 1842, 293 bl. 12°. Met kaart van de stations der Paardenposterij. 1077.

— Landbouw, Fabrijkwezen en Koophandel in Nederland, of beschouwing van de meest gepaste middelen voor de welvaart van Neêrlands ingezetenen en voor den bloei van den Staat. Leeuw. D. Meindersma, Wz. 1845, 434 bl. 8°. Met kaart der armoede en bedelarij in Europa. 1078.

— De Industriël, jaarboekje toegewijd aan Landbouw, Fabrijkwezen, Handel en Staathuishoudkunde. 1° jaargang, 1847, bij den zelfden, 1846, 215 bl. met plaat, post 8°. 1079.

JAN VAN HARDERWIJK, REINIERSZ., Leerrijke keur uit Benjamin Franklin's zedekundige schriften. Bekroond door de Maatsch. tot nut van 't algemeen. Amst. 1843, 92 bl. 8°. 1080.

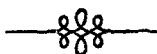
S. K. THODEN VAN VELZEN, Theol. Dr. en Pred. te Leeuw., Het leven en sterven van Ruurd Passchiers van Dijk, wegens gepleegden moord veroordeeld tot de straf des doods, en terecht gesteld den 16 Oct. 1846. Leeuw. G. T. N. Suringar, 1847, 208 bl. 8°. 1081.

SIMON FEDDEMA, Memorie ter verdediging van het bestaande Reglement op de herziening en instandhouding der Floreen-Registers in Friesland, en aanwijzing der gebreken van het Ontwerp-Reglement op de boekhouding der Floreenen, volgens het voorstel van den Heer E. P. Brunger. Leeuw. W. Eekhoff, 1852, 60 bl. met 3 tabellen, 8°. 1082.

De Broodkorf. Uit het hoogduitsch vertaald door **P. ADAMA**, Az., Predikant te Dongjum. Fran. E. Ippius Fockens, 1854, 333 bl. 8°. 1083.

Muster-sammlung deutscher Gedichte, neuer und alter Zeit. Geordnet und mit historischen und biographischen Notizen versehen von **B. E. DE HAAN**, Schuldirektor zu Leeuwarden. Ald. V. Meursing, 1861, 123 bl. post 8°. 1084.

(KLAAS VAN BELKUM) Levensgetuigenissen uit de schriften van Luther, Melanchton, Zwingli, Calvyn. Ten voordeele van het Nieuwe Stads Weeshuis. Leeuw. G. T. N. Suringar (1867) 187 bl. 8°. 1085.

B. BOEKEN, WELKE TE LEEUWARDEN GEDRUKT OF UITGEGEVEN ZIJN. (*)

Ordonnantie ons Heeren sconinx van geenderhande Granen, hoe die mogen wesen in de landen van herwaertsouere gewassen. ende ghegroeyt, wten seluen Lande te mogen veruoeren. enz. dd. 11 Oct. 1573. Ghedruckt thoe *Leeuwarden* in die Hoochstrate by my Isbrant ter Steghe. 7 bl. 4°. Met geschreven handteekening van den Griffier M. Heijmans „Ter ordonnantie s Hoofs van Vrieslandt” er achter. Met de volgende A—M in portefeuille. B. 1.

(*) Deze verzameling bronnen van eene reeds bewerkte *Geschiedkundige Bibliographie van Leeuwarden* bevat niet alle, maar alleen de voornaamste der hier uitgegeven werken, voor zoo ver ze niet reeds onder de vorige rubriek zijn opgenomen of later onder de andere zullen volgen. Zij strekt vooral om den oorsprong der invoering van de Boekdrukkunst alhier en den loop en de rigting van den Boekhandel, welke in zoo naauw verband staan met de geschiedenis der beschaving, aan te toonen, en vooral om de eerste en meest zeldzame drukken te bewaren. Ook uit het oogpunt van nijverheid en ondernemingsgeest hebben vele dezer drukken en uitgaven waarde en belang.

Daar het Hof zijne plakATEN nog in het vorige jaar te Steenwijk liet drukken, zoo is het zeker, dat TER STEGHE zich in 1573 te *Leeuwarden* als Boekdrukker vestigde en dat dit een der eerste zijner drukken is. (*) Welligt was hij door 't Hof, dat behoefte had aan eene drukkerij alhier, daartoe aangezocht, dewijl er ook geene andere dan officieele stukken van zijne pers bekend zijn, zoo als blijkt uit de volgende verzameling zijner drukken, waarvan eene dergelijke collectie onder de stukken in de Stads Archievenkast is opgenomen:

- A. Placaet ons Heeren sconinx, van niet te moegen coopmanshandel dryuen mitten Rebellen, 1574, 4 bl. 4°. met cursieve letter gedrukt; de overige zijn in duitsche letter. Meest allen zijn door den Griffier geteekend en voeren het Koninklijk wapen op den titel.
- B. Aanschrijving van Gedeputeerden opt stuck van de Imposten, van 27 Sept. 1574, plano half vel, met gefigureerde randen in houtsnee.
- C. Ordonnancie ende Instructie op tstück van den Impost, van 20 Dec. 1574, 8 bl. 4°.
- D. Ordonnantie, dat men mitten Rebellen niet en mach handelen, van 6 April 1576, 4 bl. 4°. cursief.
- E. Aanschrijving van 't Hof tot aandrang van de vorige ordonnantie, van 11 Sept. 1576, plano half vel, zonder rand.
- F. Placcaat tegen dvuytuoringe van de grauen, van 20 Dec. 1576, 3 bl. 4°.
- G. Placcaat over den penningen tot behouff van den Chrijechsvolcke, van 30 April 1577, 4 bl. 4°.
- H. Placaet om alle granen in den besloeten Steden te voeren, van 6 Oct. 1577, 3 bl. 4°. met rijk versierden rand in houtsnede om den titel.
- I. Placcaat opt stuck van der Munten, van 11 Nov. 1577, 6 bl. 4°. met gelijken rand en kleiner wapen.
- K. Placcaat tegen die aenhangen Don Johan van Oistenrijck, van 6 Dec. 1577, 7 bl. 4°. met den zelfden rand, doch des drukkers wapen of merk op den titel.

(*) Zoo men het welligt vreemd mag vinden, dat eerst in 1573 te *Leeuwarden* eene Boekdrukkerij werd opgericht, nadat wij in 1856 (in de *Vrije Fries*, VII 362, 375) betoogd hebben, dat vermoedelijk reeds in 1484 het Friesche Regtboek voor Heer Hidde Camminga in het Jakobijner-klooster alhier op eene partikuliere pers werd gedrukt, — dan herinneren wij, dat zich nagenoeg het zelfde geval voordeed te Haarlem, de bakermat der kunst, waar, volgens de berigten van Meerman, Gockinga en Koning, tusschen de jaren 1486 en 1561 geene Boekdrukkerij heeft bestaan, dewijl men uit de 15e eeuw geene latere Haarlemsche drukken kent dan van 1486, en Jan van Zuren en Dirk Koornhert in 1561, na verloop van 75 jaren, daar eene drukkerij hebben op gerigt. Zie ook de lijst der drukken van de Nederlandsche steden vóór den *Catalogus Enschedé*, 1867, XIII. Niet voor 1602 is er zeker bewijs, dat te Grouingen eene drukkerij tot stand kwam.

- L. Placcaet tegen allen Pastoren oft Predicanten, tenderende tot opruer, van 12 April 1578, 3 bl. 4°. met rand, zonder eenig wapen.
- M. Listen van de generale middelen geresolveerd by zijn Alteze, mijn Heer den Prince van Oranguien, den Raedt van State, ende de generale Staten, van 1 Mei 1578, 16 bl. 4°. met rand en klein Koninklijk wapen.

Met uitzondering van B en E allen met het adres: „Gedruckt (of Geprint) tot *Leeuwarden* by my Isebrant ter Stege”, alléén of met bijvoeging van: „boeeprenter”, en van 1574 tot 77: in de Sacrament strate en daarna: „by die Vischmerckt, op die horne van de Sacrament strate.” Zij zijn genomen uit de officiëele geliasserde Leeuwarder Plakkaatboeken, die belangrijke bron voor het Charterboek.

Inmiddels voorzag die drukker ook in de behoefte aan een nieuwen druk van het vigeerende wetboek der provincie, de zoogenoemde Sakische Ordonnantie, waarvan wij den merkwaardigen eersten druk van 1504 bezitten; terwijl uit den Catalogus Wierdsma bekend is een tweede van omstreeks 1550 te Amsterdam bij Bartholomeus Jacobzoon en een derde te Amst. bij Jan Seuerzoon Croepel. Hij gaf alzoo, welligt in 1574, geen derden, maar een vierden druk van:

Dit zijn die statuten ende landt Rechten van den landen van West Vrieslandt also sy by die Sassensche tijden in ghestelt waren Ende dat daer nv nieuwelic by geordineert is, ende is die derdewerf wel gecorriegert ende met alle de Steden ende Grietman in West Vrieslant die ghe-deelt worden in drien, Oestergoe, Weestergoe, Ende die senen Wolden met alle die Dorpen ende Cloosteren, buyten off binnen elcke Stadt ende Grietenie gheleghen is Men sal dit Boecxken te Cope vinden toe Leeuwerden in die Sacrament Strate By my Isebrant ter Stege Boeeprenter. — Zonder jaar, kl. 8°. ongepagineerd. Na die lijst der steden enz. volgt op blad E: D'ordinnantie van 1541 en de Instructie voor die doerwaerders. Op het laatste blad staat boven het groot Koninklijk wapen: Gheprent in Leeuwarden die Hooftstadt van West-urieslant by mij Isebrant ter Stege. Laus Deo. — Hierachter is gebonden: Een Titelboecxken: hoemen an enen yegelicken schriuen sal, van wat Weerdicheyt, Staet, Officie, Wesen hy sy, Ghyestelick of Waerlick Mit Opschrift, Beghinsel, ende Besluyttinghe des Brieffs, int corte begreepen. Een seer profijtelick Boecxken. Ghedruckt toe Campen, in die Broeder strate By Peter Warnerssoen, in den Witten Valck. kl. 8°. z. j. 2.

Deze uitgaaf (door van Leeuwen uitvoerig beschreven in den Cat. der Prov. Bibl. 176) schijnt zoo spoedig uitverkocht geweest te zijn, dat hij binnen drie jaren of in 1577,

toen nog „D. Cunerus het Bisdom possiderende” was, een tweeden druk gaf met betere deutsche letter en minder geabbrevieerde woorden, onder een anderen titel, als:

De Statuyten ende Lants Rechten, vanden Lande van West-Vrieslant. Also sy by die Sassensche tijden inghestelt waren: Ende dat daer nu nieuwelijck by gheordineert is: Met alle de Steden ende Grietenyen in West-Vrieslant, die gedeelt worden in dryen, Oostergoe, Westergoe, ende de Seven Wolden: Met oock alle de Dorpen ende Cloosteren buyten oft binnen elke Stadt ende Grietenije gelegen. Ende is neerstich ghecorrigeert. — Na de Copye. Ghedruct te Leeuwaerden by Isbrant ter Steghe. — Inhoud als de vorige druk, doch de verouderde spelling verbeterd; ook ongepagineerd en kl. 8°. Doorschoten ex. met bijvoeging van in de 16^e eeuw geschrevene aantekeningen, behelzende de veranderingen daarin gemaakt en de wetten, later gestatueerd tot op de Lands Ordonnantie van 1602, wier gecommiteerden dit ex. welligt gebruikt hebben. Met geschreven Inleiding er voor en Register op de aantekeningen er achter van de hand van PETRUS WIERDSMA, uit wiens nalatenschap beide deze merkwaardige en net gebonden exx. in 1856 zijn gekocht. 3.

De drukkerij van ISEBRANT TER STEGHE schijnt echter in 1578 opgeheven of hij naar elders vertrokken te zijn, welligt ten gevolge der concurrentie van een zijner knechten. Immers in het Commissieboek 's Hofs van Friesland is bewaard een verzoek van PIEFER HENDRICKSZOON (welligt van Kampen geboortig en toen burger van deze stad), om, nadat hij drie jaren bij ter Steghe gewerkt had als „figuresnyder”, nu getrouwd en voornemens zijnde een „pars te coopen ende altemets enige figuren, beelden, lietkens ofte cleyne boecken te drukken”, als zoodanig door den Bisschop en het Hof geadmitteerd te worden, hetwelk hem na zijne confessie en den eed op het plakkaat van de „druyckerye” werd toegestaan in Julij 1576. Van zijne pers bezitten wij:

Sommere Verclaringe van de swaricheden die den inghesetenen van dese Nederlanden te verwachten soude hebben, soo verre het Concept van de Artikelen, ende Conditien van de Pacificatie tot Coelen wtgegeuen, — aengenomen worde. Naeghedruct nae die Copie van Vtrecht, Ghedruckt tot *Leeuwerden*, by my Peter Hendericsz. met consent van den Eersamen Raet der Stadt Leeuwarden. z. j. doch gepubliceerd te Utrecht den 24 Aug. 1579, 7 bl. 4°. Het is gehecht aan een veel grooter stuk over dit onderwerp, getiteld: Clare Vertoninge ende bericht der Articulen ende Conditien nv oulanex tot Cuelen inde Vredehandel — gheproponcert. Ghedruct int laer 1579, z. pl. ook ongepagineerd. Beide stukken schijnen zoo zeldzaam te zijn, dat ze niet in den Catalogus Meulman voorkomen. 25

Verzameling van officiële stukken, als :

- A. Ordonnantie op stuck vander Jacht, door den Stadhouder, Graaf van Rennenberg, en het Hof uitgevaardigd 14 Aug. 1579, 4 bl. 4°. met Koninklijk wapen en breede gefigureerde randen op den titel.
- B. Aanschrijving van den Stadhouder, Heer van Merode, en Gedeputeerde Staten over 't aangeven van de Kloostergoederen, dd. 15 Oct. 1582. In folio, met cursieve letter, als de volgende geteekend door den Griffier.
- C. Placcaat op tstück vande Convoyen en licenten, van den Grave van Leyeester, dd. 30 April 1586, 8 bl. 4°. met wapen van Friesland, niet op den titel, maar er achter gedrukt.
- D. Placcaet op den wtvoer van Paerden naer den vyandt, van 10 April 1586, 7 bl 4°. met grootere duitche letter gedrukt en wapen er achter.
- E. Placaet opt stuck van den dach ende nachtwacht te houden, van 21 Mei 1586, 8 bl. 4°.

Het eerste heeft tot adres: Gedrukt toe Leeuwaarden in de Hoochstrate by dat Raethuys, by my Peter Hendericksoen van Campen, Boeckdrucker ende Formsnijder; de drie laatste: Tot Leeuwarden by Peter Henricksz. van Campen, gheswooren Drucker S'hoefts van Vrieslant. Met het vorige in portefeuille B 1.

Ofschoon hij dus eene aanstelling van het Hof had ontvangen en hij in 1586 op last of op kosten der Staten ook drukte: de Psalmen Davids, berymt door Dathenus, met eenige liederen Lateri, geheel op zangnooten (vermeld in den Catalogus Le Long No. 1241, volgens Bennink Janssonius, Geschied. van het Kerkezaag, 73 en 85), — schijnt PETER HENDRIKS in dit zelfde jaar bezwiken of verhuisd te zijn. Was dit ten gevolge eener nieuwe concurrentie? De Staten toch hadden dadelijk bij de oprigting van de Akademie te Franeker AEGIDIUS of GILLES VAN DEN RADE, Boekdrukker te Antwerpen (zie Cat. Meulman, Nos. 426, 427, 469, 581 en 607), derwaarts geroepen en hem eene werkplaats in 't Akademiegebouw gegeven; terwijl hij niet alleen tot drukker der Hoogeschool, maar ook tot dien der Staten benoemd werd. Sedert 1586 schijnt dus te Leeuwarden geene drukkerij te hebben bestaan. Dit blijkt ook uit de volgende, niet hier gedrukte, eerste uitgave van de oudste

Croniicke, ende warachtige Beschryvinghe van Vrieslant . . . Eerst door OCKAM SCHARLESEM seer vlytelick by een gheteekent. Ende andermael door IOANNEM VLITARP weder vernieut ende verbeteret. Als nu oock van ghelijcken ten derde-mael door ANDREAM CORNELIUM STAVRIENSEM (Organist binnen Harlingen) seer neerstelick ende ghetrouwelick gheschiet is. Tot Leeuwerden, by Jacob Jansen Boeck-vercooper, woonende aen de Visch-merct. Anno 1597. Men vintse te

coop t'Amstelredam by Cornelis Claesz. in 't Schrijf-boeck. En achteraan: Ghedruct t'Amstelredam by Nicolaes Biestkens, woonende inde Lelye onder de Doornen. 1597. 124 dubbele bladz. met register in folio. Voorafgegaan door eene opdracht van den Uitgever aan Gedeputeerde Staten, eene Kaart en Beschryvinghe van Vriesland en plattegronden van Leeuwarden en Franeker, met korte beschrijving er achterop gedrukt; benevens eene kaart Oud-Friesland, omgeven door acht kleederdragen van oud-friesche mannen en vrouwen, op den titel gedrukt. 4.

Er is geen bewijs, dat er hier weder eene Boekdrukkerij werd opgericht vóór den jare 1603. ABRAHAM VAN DEN RADE, de zoon van den vermelden Franeker drukker Gilles, schijnt toen omtrent zijne overkomst met de stedelijke regeering onderhandeld en eenige ondersteuning van hare zijde gevraagd te hebben. Althans zij besloot den 16 Febr. 1603: „dat RADÆUS vereert sal worden met vijftich Gd. gl. iars tot hueshuier ende vry wacht te syn, om alhier syn druckerie op te richten.” Van zijne pers kennen wij geen vroegeren arbeid dan:

Tot de Staten, Steden, ende Inghesetene der Vereenichde Nederlanden: Teghens de ongheregeltheden van het meestendeel der Hoplyuden ende Bevel-hebberen enz. Door een Liefhebber van 't Vaderlandt. Nae de Copie 1605 Gbedruct tot Leeuwerden. Anno 1607, zonder naam des drukkens, onpag. 16 bl. 4°. met romeinsche letter. 5.

Statvten, Ordonnantien, ende Costumen van Frieslandt, ten bevele van de Heeren Staten des selven landts, by een vergadert, gheaugmenteert, ende verbeterd. Tweede druck. Met Privilegie. Tot Leeuwarden, by Abraham van den Rade, Boeckdrucker Ordinaris der selver Stadt, 1608, met stads wapen op den titel, benevens de resolutien tot invoering van dit nieuwe wetboek van 1602 er voor en achter. 295 bl. en register, kl. 8°. Gebonden achter de Ars Notariatvs, 's Gravenhage 1610. 6.

Querela Pacis, dat is Vreden-clacht, aen die vereenichde Nederlanden, waerinne de Vrede haer beclaecht datse onder den schijn van vrede ofte trevis, beyde uyt die Kerkelijke ende Burgelijke regeringhe wort verdreven ende verbannen. Tot navolginghe des gheleerden en wittberoemden D. Erasmi Roterodami, aldus ghestelt, ende op den teghenwoordighen tijt ghepast, ter eeren Godes, ende waerschouwinghe des Vaderlandts, door GODESCHALCUM AELTIVM, dienaer des Godtlijken woorts tot Bolswert. Gedrukt tot Leeuwarden, by Abraham van den Rade, Boeckdrucker Ordinaris. 1612. Men vintse te coop by Jan Lamrinck tot Bolswert, ende by Isaac Knoop tot Leeuwarden. 36 bl. 4°. Met ned. verzen van S. Siccama, Secretaris van Bolsward, en G. S. er achter. 7.

Dit belangrijk geschrift, waarin de strijdende kerkelijke partijen tot onderlinge verdraagzaamheid worden aangespoord, is zoo zeldzaam, dat het niet in den Catalogus Meulman voorkomt.

J. B. HOUWARTS Politycke Onderwysinghe tot dienste van alle Menschen, om te gebruycken maticheynt in voorspoet, en stantvasticheit in teghenspoet enz. Voor Jan Lamrinck van Bolswart, en Berent Arents van Leeuwarden, Boeckvercoopers, 1614. (Ghedruckt by Abr. van den Rade) Met portret daar voor en elf lat. en ned. lofverzen van Nic. Mulerius, S. Siccama, Fred. Stellingwerf, Gabinius Petri, D^o. Joan. Hichtmummannus, J. P. Piin-appel, D^o. Godefr. Sopingius, Petrus Pappus enz. Door de Uitgevers opgedragen aan de Staten van Friesland. 455 bl. 4°. Met rijk versierde titelplaat, geteekend door Petrus Feddes Harlingensis en gegraveerd door Hendrik Micker. Fris: 8.

Dat deze gebrekkige en onderwetsche rijmen van HOUWAERT, na wiens dood in 1586 ze te Hamburg schuilden, toen nog bijval konden vinden, was wel een bewijs van geringen vooruitgang in smaak en kunstbegrip.

AVSONII POPMAE Frisii de ordine, et vsv Iudiciorvm, libri tres. Nunc primum editi. Leov. excvdebat Abrahamus Radæus, Typ. ord. 1617, 255 bl. 4°. Door P. Winsemius aan de Friesche Raadsheeren opgedragen en door H. Bouricus met een lofdicht vereerd. 9.

Het zelfde werk, doch het adres op den titel veranderd in: Typis Abr. Radæi, Typ. ord. Leov. ex officina Ioannis Starteri. 1617. 10.

Zie de overige uitgaven van laatstgenoemden op bl. 146—149 hier vóór.

Een scherpe spore tot Ghebedt, Danckbaerheyt ende Boetveerdicheyt: voorghestelt in vijf stichtelijcke predicatien. De eerste predicatie werdt gheintituleerd. Des bedroefden Zions troost. Ende is ghedaen als de vyandt in die Veluwe was ghevallen. Door A. D. E. (vermoedelijk ABRAHAM DANIELS EILSHEMIUS, pred. te Beetgum.) Tot Leeuvaerden by Dirck Albertsz. Boeck-verkooper, woonende inde Klockstraet inden vergulden Bybel, 1630. Met vijf afzonderlijke titels. 96 bl. 4°. 11.

IOHANNIS SLEVDANI. Des Hooch-beroemden Historie schrijvers III. Boecken van de vier Monarchien. XXVI. Boecken van den stant der Religie ende gemeijne Welvaert onder Keyser Carel de V. II. Oratien des Autheurs, de eene aen den Keyser, de ander aen de Staten des Ryex. Van nieu overgeset, IIII. Boecken des vermaerden Historie schrijvers FROISSART enz. Van nieu oversien ende gecorrigeert ende verciert met af-beeldingen der voornaemste Personagien, insonderheyt met Sommarien, ende seer rycke en historische annotatien, van te voren noyt gedruckt

daer by gedaen. Tot Amsterdam Anno 1630, voor Dirck Albertsz. Boeck-vercooper, woonende tot Leeuwaarden, 1630, fol. Met geplaatdrukten titel en het portret des schrijvers er achter, benevens platen en vele portretten tusschen den tekst gedrukt. 12.

Munt-Boeck, daer in te sien is de beste Rijcx-Daelders-munt, soo wel oude als nieuwe: ende noch eenige Antijcquen die by de Heydensche Keysers, en by de Heere Christus tijden ontvangen en uytgegeven zijn; ooc Rijcxdaelders munt die by verscheyden Keysers, Koningen, Hertogen, Vorsten, Heeren, Bisschoppen, Rijcxsteden, Geestelijke en Wereldlijke Regenten zijn gemunt gheworden: Met groote sware moeyte (tot groot nut die daer geern Gheldt willen leeren kennen) uyt veel Antijcquen te samen op Pampier ghebracht. Daer beneven de Rijcxdaelders munt van vreemde Potentaten, enz. Alles schoon en perfect na gesneden, tot groot nut voor alle liefhebbers. Ghedruct tot Leeuwarden, voor Berent Arents Berentsma. Anno 1631, 4°. 13.

Dit „ghedruct” geldt echter alleen den titel en drie bladz. voorberigt, welke gevoegd zijn vóór een duitsch werk, getiteld: Insignia Numismata aliquot Imperatorum veterum Romanorum, bl. 1—16; dan volgt: Abrisz, oder Geprege. Etzlicher newlich regererender Römischen Keyser Thaler, bl. 17—34, en vervolgens Thaler van vele landen en steden tot bl. 240, met hoogduitsche opschriften en verklaringen. Zie over dit zonderlinge werk de Navorscher, VII 30.

d'Oprechte Coopmans Almanach voor 't jaer Christi 1635, nae d' oude ende nieuwe-stijl. Aen-wijsende alle Vacantien en d' Euangelien. Door Mercurium Trismegistum, alder Coopluiden over-groote Beste-Vader. Ghedrukt tot Leeuwarden, by Claude Fonteyne, Boeck-Drucker in de groote Kerck-straet, in de Druckery. 16°. Bevattende twee vellen Kalender met ingedrukte roode letters, een vierregelig versje boven elke maand, en bij elke week een regel van een doorlopend rijm, voorts kermissen, heiligen en schriftuurplaatsen er tusschen. Daar achter een vel Prognosticatie van den zelfden, met Eclipsen, boose Toe-vallen en drie rypjes, waarvan het laatste heet: Drecks-Toe-Mate.” 14.

Volgens een berigt van den drukker aan de lezers van dezen zoogenaamden Dreck-Almanach, gaf hij ook een „Heeren-Feenster-Almanach” uit, door Dr. P. Baart berekend, welke door Dirck Alberts bedriegelijk was nagedrukt. — Het is de oudste van de bekende Almanakken, welke hier gedrukt zijn, en veel vroeger dan de belangrijke verzameling, beschreven in den Catal. der Bibliotheek van het Friesch Genootschap, bl. 365, welke eerst met 1671 begint.

Hemelsche Troost-Borne, teghen de banghste aen-rechtinghe; om de overblijffselen der zonde. Met een scherpe spoore tot een Godtzalich leven.

Over de vier eerste verssen van 't achtste Capittel des Sendt-briefs Pauli aen den Romeynen: In drie Meditatien: by forme van predicatien; in een goede ordre; ghe-opent, in Dichte, door SIBYLLE VAN GRIETHUYSEN; ende, in Prose, door SIBRANDUS FRANCISCI, EYDELSHEMIUS, predicant in Appinga-Dam. Ghedruckt tot Leeuwarden, by Claude Fonteyne, Boeck-Drucker der Staten, 1651, 542 bl. 4°. Voorafgegaan door uitvoerige opdragten van beiden aan Stadhouder en Staten van Gromingen, en ruim 20 lofverzen van en op hen beide, benevens hunne portretten en titelplaat, door J. van Meurs fraai graveerd. 15.

Opmerkelijk is des schrijvers betuiging, dat gedurende de 27 jaren, dat hij predikant in de provincie *Groningen* was, dáár „gants weynigh is gheschreven, vyff, off ses Boecken, mijns wetens, by vier, off vyff Predicanten.”

Hemelhoog verheft hij de „Damster Sappho”, die in Friesland vele betrekkingen had en van en op wie vele verzen voorkomen in *Klioo's Kraam*. Blijkens I 353 was zij in 1656 gehuwd aan Upke Wiitzema, Apotheker te Appingadam.

Zie over Claude Fonteyne, van wien ook in dit werk verscheidene verzen voorkomen, bl. 152 hier vóór.

NIC. VEDELIUS (Theol. Prof. in Acad. Fris.) de Episcopatu Constantini Magni, seu de potestate Magistratum reformatorum circa res Ecclesiasticas. Leov. Joannes Jansonius de Fries, 1642, 143 bl. met getuigschriften van A. Rivetus en J. Maccovius er voor en daar achter: J. REVIUS (Regent van het Staten Collegie te Leiden), Examen Dissert. D. N. Vedelii de Ep. Const. Magni. Amst. Joannes Jansonius, 1642, 280 bl. en Brevis Responsio ad Solutiones datas ab Adversariis ad argumenta Maccovii — de Mag. Polit. Fran. ex. off. Balckii Ac. Typ. et Joan. Fabiani Deüringh, 1642, 128 bl. 24°. 16.

Zie over deze geschriften Vriemoet, Ath. Fris. 334.

Toetz-steen, om te proeuen elck mensche de wech syns levens, of sy recht gaet na de Stadt des Vredes: ofte contrarie na onvrede en iammer: nut om te lesen, jtem de wech na Vreden-stadt. Beijde door P. P. Tot Franeker by Ids Alberts en Ian Iansen de Vries tot Leeuwaerden, Anno 1644. — II. Deel des Boeckx, waer in gehandelt wordt van de Deughden enz. 300 bl. met twee liederen en register. — Stichtelijcke Predicatie, waer in de mensche werdt vermaent, om op te staen uyt den slaep der zonden, ende voort te gaen in een heylich leven enz. Tot Fran. ghedruckt by Ids Albertsz. 1644. 72 bl. — Wegh nae de Vreden-stadt: waer in ghewesen wordt hoe men die

Vrede mach becomen. Ghedaen door PIETER PIETERSZ. Leeuw. voor Jan Jansen de Fries, Boeckvercooper in de Korfnaccker-straet, 1644, 162 bl. 24°. 17.

De schrijver van deze zeldzame stukken was waarschijnlijk leeraar bij de Doopsgezinden te Franeker.

Practycke der Nederlansche Rechten van de daghelijksche soo civile als criminele questien, gecolligeert by BERNHARDT VAN ZUTPHEN, Advocaet voor den Ed: Hove Provinciael van Utrecht. Tot Leeuwarden bij Gijbert Sijbes, Boeckvercooper in de Clock-straet, 1645, 808 bl. 4°. 18.

Blijkens het voorberigt was dit een tweede druk, en gaf de zelfde uitgever daarvan, zonder eenige melding op den titel, ook een meer kompressen derden druk, als:

B. VAN ZUTPHEN, Practycke der Nederlansche Rechten enz. Leeuw. Gijbert Sijbes, 1655, 640 bl. 4°. 19.

Beide drukken hebben eene afbeelding van de groote Geregtszaal van het Hof van Friesland in de Kauselarij op den titel.

Statuten, Ordonnantien, ende Costumen van Frieslandt. Voor de derde-mael van nieuws ghedruckt. Leeuw. Gijbert Sijbes, 1650, 360 bl. met uitvoerige Index ofte Tafel. Daar achter: 't Nieuw Appendix, voor de eerste-mael vertoonende: Alle Resolutien, Ordonnantien, Placcaten enz. ende wat eenigsins tot interpretatie, augmentatien, ofte amputatie, van de Statuten 't sedert 1600 by de Staten en hare Gedeputeerden is geresolveert. Franeker, gedrukt by Joh. Arcerius, 1663, 98 bl. 24°. 20.

J. v. VONDELS Poëzy of verscheide Gedichten, by een vergadert, vermeer, en op een nieuw oversien. Mitsgaders een Aenleidinge ter Nederduitsche Dichtkunste. Tot Leewarden, bij Gysbert Sybes, 1651, 584 bl. kl. 8°. (ontbreken bl. 585—610) Met gegrav. titelplaat. 21.

Alsboven bij den zelfden, 1658, 611 bl. kl. 8°. Vermeerderd met De Parnas aen de Belt, 16 bl. en met portret van Vondel. 22.

Deze beide uitgaven zijn letterlijke nadrukken van de hierby gevoegde uitgave van Joost Hartgers te Amsterdam, 1650. Een tweede deel daarvan verscheen te Schiedam. 23.

Mr. J. van Lennep zegt in zijne uitgave van Vondel's werken, VI 112, van dezen nadruk, dat hij „grimmelt van drukfouten.”

PLINIVS, vijf boecken van de Menschen, Beesten, Vogelen en Visschen. Desen lesten druck wel het vierde part vermeerderd: en met veel

schoone figuren verciert (door T. V. D.). Tot Leeuwarden, by Gijbert Sijbes, 1657, 734 bl. kl. 8°. met ingedrukte houtsneden. 24.

P. KOËLLER, Prædicant tot Ackrum c. a. Pietas Regia, dat is: de Conincklijke Godtsaligheyt. Ontleent uyt het exempel ende gebedt des Coninghs Davids. Daar achter: Pietas Orthodoxa: dat is: de rechtsinnige Godsaligheyt. Leeuw. by Frans Hardomans, in de Peperstraet, 1651, kl. 8°. 188 en 91 bl. met gegrav. titelplaat. 25.

Statuten, Ordonnantien, ende Costumen van Frieslandt. Voor de vierde-mael van nieuws ghedruckt. Leeuw. by Sydtse Rinnerts, by de Vismerck, in de ghecroonde Druckery, 1652, 360 bl. met Appendix en Index, 24°. 26.

Dat Nieuwe Testament ons liefs Heeren Jesu Christi. Ghedruckt naer het oude Exemplaer van Nicolaes Biestkens (van 1560 en 62). Tot Leeuwarden by Sydtse Rinnerts, Ordinaris Drucker der Staten, 1662, 323 dubbele bl. 4°. met gegraveerde titelplaat. 27.

Deze oudere vertaling was destijds bij de Doopsgezinden in gebruik gebleven.

IOH. DE BRUNES Ziel-gerechten, toegemaect met hemelsche spegerien: gehaelt uyt de kostelijke winckel der goddelike schriften. Vermeerdert met geestelijk Bancket-werek. Door den Autheur van nieuws oversien en verbeterd. Leeuw. by Lodewijk Cres, Boeckverkooper, in de Sint Jakobs-straet, 1660. (Gedruckt tot Harlingen by Heere Galama) 295 bl. kl. 8°. Opedragen aan de Prinses van Oranje. 28.

N. IOHANNIS SCHUYRING, Prædicant op Bexsterswaegh, c. a., Dool-hof der Mennisten, beplant met 84. vruchteloose boomen. Dat is: een kort begriip van de voornaemste dwalingen der Menuisten, getrocken uyt hare schriften, ende kortelijck wederleyt uyt Godcs H. Woort, tot dienste van de verdoolde schapen onder den Mennisten van Opsterlandt, ende andere eenvoudighe Christenen meer. Leeuwarden by Dominicus Lens, Boeckverkooper in de Coningh-straet. (Ghedruckt by Ian Albartz Al-te-na, op de Nieuwe-Buyren in de Sparre-Boom, 1661) 273 bl. 24°. Met Dedicatie aan de Heeren Martinus en Sako Fockens, Gerh. van Walrech en Oeno van Teyens, benevens lofdicht van Ph. Koëller, Pastor apud Accronios, etc. 29.

Het Secreet-boek vol heerlijke Konsten, in veelerley materien, door CAROLUM BATTUM, Medicyn Ordinaris der stadt Dordrecht. Te Leeuw. by Hendrik Rintjes, in de Peperstraet, in den Zaadzaaijer, 1664, 573 bl. 24°. 30.

Zie over den schrijver en de herhaalde drukken van dit destijds zoo gezochte boek Dr. J. Banga, *Geschiedenis van de Geneeskunde in Nederl.* 1868, I 210.

PHILIPS DE COMMINES Historien, behelsende de daaden van Lodewik de XI. en Karel de VIII, beroemde Koningen van Vrankrijk. Uit het Fransch vertaalt. Leeuw. by Hendrik Rintjes, 1665, 605 bl. kl. 8°. met romeinsche letter zeer net gedrukt, voorafgegaan door het Leeven des Autheurs en een bijschrift van J. de Decker. 31.

Gedenkwaardige Spreuken van DESIDERIUS ERASMUS van Rotterdam. Uit het Latijn vertaelt door L. v. B. (Bos?) Leeuw. H. Rintjes, 1672, 844 bl. kl. 8°. met opdragt van Erasmus aan Wilhelm, Hartoogve van Kleef enz. uit Fryburg, 1531. 32.

Waare oeffening der Planten. Beschreven door ABRAHAMUS MUNTING, Med. Doctor ende Prof. Bot. te Groningen. Met 40 kopere platen van de raaerste Planten verciert. Leeuw. H. Rintjes, 1672, 652 bl. en registers, 4°. Met uitvoerige opdragt aan de regeering van Stad en Ommelanden, benevens zes lofverzen van I. de Schepper, J. A. Buchorst, W. Guberleth, M. Nöé, H. Rintjes en S. A. Gabbema, met wiens zuster de schrijver was getrouwd. 33.

Zie over hem en dit voor dien tijd zeer verdienstelijk werk Boeles' levensschets achter Jonckblaet's Gedenk. der Gron. Hoogeschool, 39.

Kardinaal BENTIVOGLIO, Historie der Nederlantsche Oorlogen, sedert het vertrek van Filippus II uit de Nederlanden, tot aan het twaalfjarig bestant. Uit het Italiaansch, door J. H. GLAZEMAKER, vertaalt. Leeuw. H. Rintjes, 1674, 780 bl. en register, 4°. 34.

Zie over dezen schrijver, niet bij de Wind vermeld, te Water, Verbond der Edelen, IV 357, die dezen druk van 1674 noemt, doch als te Amsterdam verschenen, welligt de zelfde met een anderen titel.

VAN BALZAC, Aristippus, of van het ambt der hooge Staatsbedienaars. Vertaalt door J. DULLAART. Leeuw. H. Rintjes, 1677, 249 bl. 24°. (Gedrukt by Eelke Symons Nauta.) 35.

Dat Nieuwe Testament ons liefs Heeren J. C. Ghedruekt naer het oude exemplaar van Nicolaes Biestkens. Leeuw. voor H. Rintjes, 1681, 262 dubbele bl. met korte inhoud des N. T. en register er achter. 24°. 36.

Volgens het voorberigt des uitgevers werd deze oudere vertaling nog altijd door velen begeerd, „om de gevalligheyt der Tale,” en voldeed hij aan veler verlangen om daarvan eene uitgaaf te drukken in klein of zak-formaat, om het bij zich te dragen. Voor dien tijd was dit eene belangrijke onderneming, die zóó wel slaagde, dat hij na zestien jaren daarvan een herdruk gaf in:

- Dat Nieuwe Testament (verder als boven), voor H. Rintjes, 1697. In Compagnie, 268 dubbele bl. 24°. 37.
- JURIEU, Pred. te Rotterdam, Verhandeling van de Godvrugtigheit, vertaalt door J. DULLAARD, en: De plichten der Volständigkeit in twee predicatien van den zelfden, vert. door N. W. Leeuw. H. Rintjes, 1687, 452 en 154 bl. 24°. Hier tusschen in verzen: De traanen van den Apostel Peter, uit Malherbes Tansilles nagevolgt, door J. Dullaart opgedragen aan Tjaart van Aylva, Grietman van Wonseradeel. 38.
- Zie over den vertaler, die, van Rotterdam afkomstig, hier toen schijnt gewoond te hebben en ook verschillende treurspelen enz. uitgaf, Witsen Geysbeek, Woordenb. II 221; van der Aa, B. W. IV 392.
- Korte belydenisse des Christelijken geloofs, uyt de schriften des ouden en nieuwen Testaments, krachtig en leersamenlijk beweesen, door **RUIERD GEBBENS**, in leeven Oudste en Leeraar des H: Woords in sijn gemeente der Doopsgesinde tot Leeuwarden. Benefens de laatste Predicatie van den selven Autheur. Leeuw. by de Wed: wijl: Hendrik Rintjes, in de Peperstraat in de Zaad-zaayer, 1698, 242 bl. kl. 8°. Met opdragt van Pijter Ruijds aan sijns vaders lieve gemeente, en gevolgd door: Eens Christens Trouw en drie christelijke gezangen. 39.
- Zie over RINTJES en zijne overige uitgaven Halbertsma, Hulde aan Gysbert Japiks, II 378, en bl. 153—155 hier vóór.
- Samsons Leeuwen-aes vervult met Honing, ofte den vernederden Jesus; arm wordende, om de sijne door sijn armoede rijk te maecken enz. voorgesteldt in XLIII. leer en troost-rijcke Prædicatien; alsmede: De kostelyckste Schat ende de soetste delicatessen, voor de zielen der heyligen; na het getuygenisse van een groot Koningh ende een wys Propheet: door THEOD. COUPERUS, prædicant in Warga. Leeuw. by Hero Nauta, 1671, 566 en 132 bl. kl. 8°. Opgedragen aan de erfgenamen van Carel van Roorda, Grietman van Idaarderadeel, dien daarin bijzondere lof wordt toegebracht. — Met een lofdicht van zijn broeder Focko Joannis Couperus te Burgwerd en gegraveerde titelplaat. 40.
- Noodige Tyd-korter in oorlogh en vrede, voor Officieren, Matroosen, en Soldaten: uyt allerley Historien, door FRANCISCUS RIDDERUS, Predicant tot Rotterdam. Den tweeden vermeerderden druck. Leeuw. H. Nauta, Boekverkooper in de Peperstraet, in de Gulden Fortuyn, 1672, 640 bl. kl. 8°. In zamenspraken, opgedragen „aen de Ed. manhafte Bevelhebberen en Capiteynen van ons lieve Vader-landt”, 1667. 41.

Het woord des Levens, tot verklaringe en betragtinge des geestelijken en eeuwigen levens enz. door HERO SIBERSMA, pred. tot Harlingen. Leeuw. H. Nauta, Boekverkoper in de Peperstraat, bij de Markt, in de gekroonde Waarheid (*), 1681, 333 bl. kl. 8°. Opgedragen aan de gemeente te Alkmaar, die hem te voren had beroepen. 42.

Roem der Christenen in Christo Jesu, den Heere hare gerechtigheid, behelsende het fundament en opbouw der eenige ware Religie enz. door HERO SIBERSMA, predicant tot Amsteldam. Leeuw. gedrukt bij Hero Nauta, 1687, 418 bl. kl. 8°. Voorafgegaan door eene uitvoerige opdracht aan de Amsterdamsche Gemeente en een vers van Balthazar Bekker uit Amsterdam: „aan den Drukker.” 43.

Ook hieruit blijkt de vriendschap, die BEKKER aan NAUTA toedroeg, en herinnert hij hem, hoe vóór dertien jaren een bijster onweer hen dreigde te verkloeken, toen hij, door Professoren en Predikanten, door de Staten en het Hof gesmaad en vervolgd, eindelijk verlof ontving eene herziene uitgaaf te bezorgen van zijn verboden boek:

De vaste Spysse der volmaakten, bestaande in eenige grondige en schriftmatige verklaringe van de leere die begreepen is in den Heidelberg-schen Catechismus enz. door BALTHASAR BEKKER, S. T. D. predikant tot Franeker. De tweede druck. Leeuw. Hero Nauta, 1674, 692 bl. kl. 8°. met opdracht aan Stadhouder en Gedeputeerden, wier approbatie met die der synode hierbij is gevoegd, even als zijn toeëigeningsbrief aan zijnen veelgeliefden vader, ook voor den eersten en vervolgden druk, Franeker 1670, geplaatst. 44.

Toen Bekker in 1675 naar Holland vertrok, beloofde hij Nauta het eerste werk, dat hij daar zou schrijven, bij hem te laten drukken. Niet voor 1683 was dit zijn Onderzoek der Kometen (No. 669 hier vóór), waarop hij in 1690 deed volgen het begin van zijn groot en beroemd werk:

De betoverde Weereld, zijnde een grondig onderzoek van 't gemeen gevoelen aangaande de Geesten enz. In twee boeken ondernomen van BALTHASAR BEKKER, S. Th. D. predikant tot Amsterdam. Leeuw. H. Nauta, 1691, 658 bl. kl. 8°. met Toe-eigen-brief aan Prof. Bern. en Dr. Franc. Fullenius te Franeker. 44*.

Uit de belangrijke voorrede blijkt, dat, toen Nauta in Dec. 1690 het 1e boek nog niet geheel had afgedrukt, de vorst inviel en hij door velen gedrongen werd het lang verwachte boek af te geven, zoodat het in Friesland buiten kennis des schrijvers uitgegeven en in veler handen was. Zelf geen ex. bezittende, was hij gedrongen, het

(*) Dit was het eerste huis ter zuidzijde, sedert 1848 door den Schrijver dezes gekocht en bij het huis: de Keizerskroon getrokken.

2e boek te Amsterdam te laten drukken, en gelijktijdig een nieuwen druk in kwarte ter perse te leggen, welke ook nog in 1691 verscheen (zie No. 670); terwijl het 3e en 4e boek, op zijn buiten Hinnema-state te Jelsum bewerkt, in 1693 volgden, nadat de kerkelijke vervolgingen tegen hem in vollen gang waren en hij van zijn ambt ontzet was.

Aantekeningen over de vijf Boeken Mosis, Psalmen en Hoogelied, enz. door HENRICUS AINSWORTH, uit 't Engelsch vertaalt door SIBRANDUS VOMELIUS, Dienaar Jesu Christi tot Bolsward. Leeuw. H. Nauta, 1690, 1091 en 56 bl. in folio. 45.

Dit is het kapitaalste werk van Nauta's pers, met duitsche en romeinsche letter voor dien tijd sierlijk gedrukt.

JULIUS STERRINGA, Animadversiones philologico-sacrae in Pentateuchum. Leovard. H. Nauta, 1695, 270 bl. 4°. Met opdracht aan vijf aanzienlijke begunstigers en een hebr. en lat. lofdicht van Joh. Wigersma en Chr. Brink. 46.

Van 1685 tot aan zijn overlijden in 1724 was de schrijver predikant te Boornbergum.

JACOBUS RHENFERDIUS, (Ling. Hebr. Prof. Fran.) Dissertationum phil-theoek. de Stylo Novi T. syntagma. Leovard. H. Nauta, 1701, 678 bl. 4°. Opedragen aan Gedeputeerden en Curatoren. 47.

JAKOBUS NYLÖE, predikant te Assen, Schriftuurlyke Aanmerkingen, waarin vele plaatsen der H. S. verklaart, of uit historien en outheden opgeheldert worden. Leeuw. H. Nauta, 1710, 4 boeken 665 bl. en Aanhangel van godtgeleerde Redevoeringen, 72 bl. 4°. 48.

— Predikaatsien en andere stichtelyke Mengelstoffen. Leeuw. H. Nauta, 1711, 579 bl. 4°. 49.

Beschermingh der waerheyt Godts; of schriftuyrlyjke Verantwoording op het boek van Franciscus Elgersma, predikant tot Grouw, over den Heyligen doop; door FOCKE FLORIS, Dienaar der Doopsgesinde gemeente op Suyr-huyster-Veen. Tot Leeuw. bij Ritxke Jacobs Mosselman, Boekverkooper op de Ewal, z. j. 482 bl. Daar achter: Een tractaat in twee deelen, over de Geloofs-summa en den Inwendigen Doop. Door den zelfden bij den zelfden, 1687, 164 bl. kl. 8°. 50.

DAVID FLUD VAN GIFFEN, predikant in Nieuw Brongerga, of de Knijpe, Jobs levende Goël, en de noch verwachte Heerlykheid der Kerke in de laatste dagen. Twee Predikatien binnen Leeuwarden gepredikt en nu op het verzoek van veele leergierige zielen in 't licht uitgegeven. Met een voorreden over den rechten sin van den 8 Psalm. Leeuw.

by Karst Tjallings, Boekverkoper voor aan in de groote Hoogstraat, by de Brol, in de vergulde Drukkery, 1680, 156 bl. 24°. met even groot voorberigt, nog voorafgegaan door een brief van Prof. Joh. van der Waeyen en opdracht aan de Princessen Albertine, Douariere tot Nassauw, Henriette, Vorstinne van Anhalt, en Marie, Hertogin van Zimmeren, die de uitgave verzocht hadden. 51.

VAN DER WAEYEN was de eerste hoogleeraar, die de echte leer van Coccejus hier onderwees, en VAN GIFFEN de eerste predikant, die het coccejanisme den volke voordroeg en vruchtbaar maakte voor een regt godsdienschtig leven. Ofschoon beide deelden in de gunst der stadhoudersfamilie, vonden sommige predikanten daarin vele „aanstotelijke nieuwigheden”, die als onregtzinnigheden veroordeeld en vervolgd werden. Vooral deed dit HENRICUS BRINK, pred. te Joure, die de uitgaaf wist te bewerken van de volgende

Waarschouwinge aan de Friesche Kerken tegen de doordringende schadelijke Nieuwigheden in de Religie, vervattende in het bezonder een censure van de aanstotelijke poincten in het boek, genaamt, Jobs levendige Goël, en de noch verwachte Heerlijkheid der Kerke, onlangs tegen Kerken-ordre uytgegeven. Trouwhertiglijk gedaan van de Classis van de Sevenwouden. Leeuw. by Jacob Hagenaar, Boekverkooper op de hoek van de Hofstraat (1681), 513 bl. 24°. Met opdracht aan Stadhouder, Gedeputeerden, Hof, Rekenmeesters en Curatoren der Akademie, voorafgegaan door bittere verzen van de predd. P. Koeller, J. G. Samplonius en H. Brink. 52.

Zie over deze hooggaande kerkelijke twisten, die door het gezag van Gedeputeerde Staten werden gedempt, de berigten in Ypeij en Dermout, Geschied. der Herv. kerk, II 515, Aant. 337, en Diest Lorgion, de Herv. kerk in Friesland, 168.

GYSBERT JAPIN Friesche Rymlyere. Dy oorde druwck, mei ien twaede Diel forgreat, trog SYMEN AEBBES GABBEMA, Hist: Fr. To Leuward, by Kerst Tjallings in Gerrit Heegslag, 1681, 235 en 118 bl. 4°. Voorafgegaan door een opdracht der drukkers aan Staten en Stadhouder, lofverzen van I. de Schepper en A. Tymens en aanspraak van Gabbema, benevens het portret des dichters, later, in 1687, vervaardigd door Joh. Hilarides. 53.

Ofschoon Halbertsma, Hulde aan G. J. II 388 oordeelt, dat Gabbema „zich van deze taak met voorbeeldelozes slordigheid gekwetent heeft,” is hij „overtuigd, dat wij aan hem, voor zo verre hij oude charters of stukken van GYSBERT bewaard en uitgegeven heeft, grote verplichtingen hebben.”

Grotere Catechisatie over den Catechismus der waren Christelijken Religie. Op ordre des Eerw. Kerken-Raets in Groningen, uytgegeven door

JOHANNEM MARTINUM, Dienaer in de selve Gemeynthe. Den vijftien druk. Leeuw. by Gerardus Hoogslag, Boek-verkoper in 't Nauw by de Brol, 1686, 756 bl. kl. 8°. (Gedruckt by Joh. Jacobs Banga, in de Peper-straet.) Met opdracht aan Gedeputeerde Staten van Groningen en Ommelanden van 1665. 54.

In laatst genoemd jaar was de schrijver, vóór 1637 predikant te Deinum, reeds overleden. Zie over hem van der Aa, B. W. XII 331.

Hoofd-summe der Godgeleerdheid uit de Schriften opgehaalt door JOHANNES COCCÆUS, Hoge-school-leeraar der H. Godgeleerdheid. In 't Nederduits vertolkt door THEODORUS ANTONIDES, pred. tot Westerwijtwert. Leeuw. G. Hoogslag, 1696, 1053 bl. en registers, 4°. Met approbatie van Prof. J. van der Waeyen en opdracht aan Vorst Hendrik Casimir en Gemalin, benevens 's Auteurs voorrede uit Leiden 1662. 55.

Zie over COCCÆUS, van 1636 tot 1649 hoogleeraar te Fraenker en daarna te Leiden, en zijne pogingen om het schoolsch-wijsgeerige buiten de godgeleerdheid te bannen en deze schriftmatig, bijbelsch te maken, Glasius, Godgeleerd Nederl. I 282.

THEODORUS ANTONIDES, Schrift-matige verklaringe over den Tweeden Send-brief van Petrus, mitsgaders van Judas Thaddeus enz. Leeuw. G. Hoogslag, Boekverkoper by de Korfmakers piep, in de drie Haringen, 1697, 886 bl. 4°. 56.

— Schrift-matige verklaringe over den Eersten Send-brief van Petrus enz. Tweede Druck. Leeuw. G. Hoogslag, 1698, 943 bl. en registers. 4°. (Gedruckt by Joh. de Ruyter, in de Peperstraat, in de jonge Ruyter.) 57.

— Schrift-matige verklaringe over den Algemeenen Send-brief van den H. Apostel Jakobus. Leeuw. G. Hoogslag, 1699, 863 bl. en registers, 4°. 58.

— Bedenkingen voorgesteld ter nader verklaringe van 't boek Jobs enz. Leeuw. G. Hoogslag, 1700, 759 bl. en registers, 4°. (Gedruckt by Pieter Ruierds, in de Peperstraat, in de Zaad-zaaijer, waar hij H. Rintjes en diens weduwe opvolgde. Zie N°. 39.) 59.

Zie over den schrijver van deze en andere groote werken van der Aa, B. W. I 323.

HERMANNI DEUSINGII Commentarius mysticus in Decalogum, et Explicatio mystica tum Historiæ de muliere Hæmorrhœissa saninati restituta, & filia Jairi ad vitam revocata; tum Parabolæ etc. Leov. G. Hoogslag, 1700, 338 bl. 4°. 60.

Dit werk van een Groninger regtsgeleerde, die zich daarna als mystisch en typisch godgeleerde bekend maakte en in 1722 overleed, werd door de Francker hoogleeraren v. d. Waeyen en de Hautecour geapprobeerd. Zie v. d. Aa, B. W. IV 139.

Vrankryks Staat-zucht, trouwloosheid en wreedheid, ten toon gesteld in de onrechtvaardige pretentien en schrikkelijke bedrijven van Lodewijk de XIV. bygenaamd Alderchristelijkste Koning, en Oudste Zoon van de Kerk. Behelzende onder anderen des zelfs toeleg om zich tot algemeen Monarch der Christene wereld te verheffen, en de slinksche handelingen, listige practijcken, en tirannische onderneemingen door hem ten dien einde aangewend. Leeuw. by Cornelis Teydem a, over de Waag, 1690, 139 bl. 4°. Met drie platen van de verwoestingen der Franschen en afbeelding des Konings te paard. 61.

Comptoir Almanach op 't jaar onses Heeren J. C. 1697, na de Nieuwe en Oude-stijl. Voorzien met de Jaar-marckten, Vacantien der Hoven, Post-wagens, Maens op en ondergang, Watergetyden enz. door PIETER REMBRANDTSZ. VAN NIEROP. Leeuw. gedrukt voor Johannes Scheversteyn. In kwarto. Met ingedrukte roode letters en houtsneden nevens iedere maand. Daar achter de namen van Grietmannen en Rechtigden. Doorschoten en met Ms. aantt. van een praktizijn. 62.

Lexicon Philosophicum secundis curis STEPHANI CHAUVINI Phil. Prof., recognitum et castigatum. Leovard. excudit Franciscus Halma, Ord. Fris. Typogr. ord. 1713, 719 bl. in folio. Met 30 groote uitslaande platen met natuurkundige figuren, groot portret van Chauvin en geplaatdrukten titel door A. Schoonebeek. 63.

De geleerde boeckdrukker FRANS HALMA (wiens werken hier vóór bl. 14, 56, 80 en 159 zijn vermeld) deelde zoodanig in de gunst der Friesche Staten, dat zijn zoon Frans in 1701 tot Academie-drukker en hij in 1709 tot Landsdrukker werd benoemd, later op dien zoon Frans overgedragen; een tweede zoon Hendrik werd in 1717 Academie-drukker en een derde Jacobus in 1718 Landsdrukker. De vader overleed in 1722 en de laatste zoon Hendrik, die beide betrekkingen had, in 1727. Voortreffelijk is de druk en uitvoering van al de belangrijke werken door hen uitgegeven, zoo als ook de volgende groote uitgaven bewijzen:

CAJI SUETONII TRANQUILLI Opera, & in illa commentarius SAMUELIS PITISCI, etc. Ed. secunda priori ornatio et limatio. Leov. F. Halma, 1714 en 15, 2 vol. 1344 bl. 4°. met talrijke platen en ingedrukte gegraveerde afbeeldingen van Jan Luiken, M. Pool en anderen. 64.

LUKAS ROTGANS Poëzy, van verscheide mengelstoffen; met konstplaten versiert. Leeuw. F. Halma, 1715, 680 blz. gr. 4°. Door A. H. de Salengre Jr. aan J. Baron van Welderen opgedragen en met uitvoerige levensschets en rouwklagten van Halma en anderen. 65.

- Le Nouveau Testament de nostre Seigneur Jésus-Christ. Revû sur l'original, avec notes par DAVID MARTIN. Lewarde, F. Halma, 1716, 647 bl. 4°. 66.
- BENEDICTUS PICTET, Hoogl. te Genève, de Christelyke Zedekunst, of schriftuurlyke en natuurkundige Grondtregels om godtvruchtig te leeven, en zalig te sterven. Vertaalt, ook met Kanttekeningen, en toepassende Vaerzen verrykt door FRANÇOIS HALMA. Leeuw. F. Halma, 1720, 982 bl. gr. 4°. Opgedragen aan Prinses Maria Louisa, en met uitvoerige voorberigten van vertaler en schrijver. 67.
- Het Vermaak der Tover-hekzen van Lap- en Fin-land, met haar tovertrommelen, wind-verkopen, enz: Als mede de generale Historie van Lapland enz. met beschryving van Ys- en Groenland, door D°. DITHMARUS BLEFKENIUS (1608). Den tweeden druk: met platen. Leeuw. by Jan Klase n, 1716, 168 en 48 bl. kl. 8°. (Uit de Drukkery van Meindert Injema.) 68.
- De Heidelbergsche Catechismus, of onderwijzinge in de Christelyke Leere, in rijm gestelt, door RUDOLPHUS MEYER (eertijds, 1639—74) dienaar des godd. woorts tot Harbaajum, ende nuw naa netter spellinge geschikt, door ALBERTUS BUMA, S: S: theol: studi: en school-dr. tot Lippenhuizen. Leeuw. by Meindert Injema, in de St. Jakobs-straat, 1716, 103 bl. kl. 8°. Met opdragt aan Aug. Lycklama à Nyeholt, Grietman van Opsterland, en voorrede over de Ned. spelling. 69.
- Korte Historiaal en Journaalse aanteikeninge, van al 't geen merk-waardig voorgevallen is, in de langdurige Reizen, zo na *Cabo Verde, Angola*, etc. als inzonderheid van *Oost-Indiën*; beneffens de Beschrijvinge van verscheidene Steden op de kuste van *Indiën, Persien, Arabien* en aan 't *Rode Meyr*. Alder-eerst (van wegen de *Geoctroyeerde Oost-Indische Compagnie*) bezogt en opgedaan door PIETER VAN DEN BROEKE. (1605, 1634) Leeuw. Meindert Injema, 1717, 208 bl. kl. 8°. Met titelplaat en adres van Jan Claase. 70.
- NICOLAUS SCHIERE, V. D. M. Bolsw., Doctrina Testamentorum et Foederum Divinorum omnium etc. Leov. M. Injema, 1718, 750 bl. 4°. Met opdragt aan C. van Aylva, S. van Heemstra en S. van Burmania, en lofverzen van N. Alma, H. van Thoon, J. Sadelaar en A. Abrahami. 71.

Schat der Zielen, ofte Begeerder, sijnde eene stichtelijke en ziel-vermakelijke Samenspraak, om tot de liefde en gemeenschap Gods te komen. In de Spaansche taal beschreven, 5^e druk, vermeerderd met stichtelijke rijmen door R: ROOLEEUW. Leeuw. by Jan Leysma, in de Koningstraat, 1718, 275 bl. 24°. met tusschen den tekst gedrukte ge-graveerde plaatjes. 72.

Een Bundeltjen uitgekijpte geestelyke Gezangen, vermeerderde vijfde druk. Leeuw. by Johannes Thyssens, Boekdrukker en verkoper in de Peperstraat in de Zaadzaayer (opvolger van P. Ruurds en H. Bintjes), 1724, 276 bl. kl. 8°. 73.

Kort Ontwerp van de leere der waarheid die na de Godsaligheid is. Op-gesteld door eenige Bedienaars des H. Euang. (M. DUURSMa, D. DUURSMa, A. GEUKEMA en H. MENTES.) Den sesten druk. Leeuw. Joh. Thys-sens, 1728, 237 bl. kl. 8°. Opgedragen aan Johs. van Glinstra, Grietman van Tietjerksteradeel. 74.

In 1757 verscheen hiervan de elfde druk bij den volgenden.

EPPO BOTTERMAN, opziender der vereenigde Doopsgez. gem. te Groningen, Het ware afbeeldzel van een Collegiant enz. Leeuw. by Pieter Kou-mans (1735), 176 bl. waar achter: HERMANUS PORTIER, Omstandig en waaragtig berigt van 't voorgevallene nopens het suspenderen in de predikdienst van Wijtze Jeens en Pieke Tjommnes, Leeraaren der Doops-gezinden op 's Heerenveen en in de Knijpe. Harl. bij Folkert van der Plaats, 1742, 50 en 126 bl. kl. 8°. 75.

Zie over de gemeente der Collegianten of Rijnsburgers, ook te Leeuwarden, de Ge-schiedk. Beschrijv. van Leeuw. II 115 en over het laatste geschrift Blaupot ten Cate, Geschied. der Doopsg. in Friesland, 152 en 209.

Verklaring van allerhande zo goude, als zilvere, en andere Geld-specien; Twede druk: de helft vermeerderd. Waar by gevoegt een aantekening van eenige Personen, die tot den ouderdom van 100 jaren en daar-boven gestegen zyn. Als mede enige waarnemingen van 't jaarlykse sterfgetal der menschen enz. Leeuw. by Pieter Koumans, Stads-drukker in de Peperstraat in de jonge Ruyter, 1746, 99 bl. 4°. 76.

Hij was in deze zaak de opvolger van Gerrit Koumans op 1722 in No. 354 en deze van Johannes de Ruyter, op 1698 in No. 57 vermeld, hoewel er een Lam-bert Coumans reeds in 1672 drukker in die straat was, gelijk in 1673 zijne weduwe.

DUO FOLPERDA, pred. te Hempens, Christus den adem onzer neusen als het tegenbeeld van Zedekia, vertoont in de moedeloze verwagtinge

zo van het benauwde Israël en Juda na de wegvoeringe des Konings na Babel; als van 't volk des Heeren zigtende onder het ryke van den Antichrist, vervat in een Leer-reden over Klaagl. IV: 20. Leeuw. P. Koumans, 1750, kl. 8°. 77.

Deze ééne leerrede, niet minder dan 251 bl. lang, wordt voorafgegaan door een uitvoerige Opdragt in rijm: „aan Hem op wiens Kleed en Dye geschreven staat Koning „der Koningen, en aan deszelvs Koninginne en vorstelyke dogter staande aan zyn „regter-hand in t fynste goud van Ophir.” Welk een bedroevende wansmaak en onzin! Hoe weinig vooruitgang in honderd jaren en meer!

J. F. JAKOBI, Reegelen en Voorbeelden voor eerstbeginnende Geestelyken. Uit het Hoogduitsch vertaald, door L. MEIJER, predikant te Twyzel en Kooten. Leeuw. P. Koumans, 1773, 428 bl. 8°. 78.

Catechesis Mondelyke Onderwysinge Religionis Christianæ des Christelyke Godts-dienst. Volgens de naturelyke ordere des Syntaxis, de duytsche oversettinge daar tusschen gevoegt sijnde, tot beter begryp der jonge leerlingen, uytgegeven. Leov. exc. Tobias van Dessel, 1733, 78 bl. en daar achter, geheel in 't latijn: Catechesis Rel. Christ., met gebeden euz. Bij den zelfden, 1733, 62 bl. kl. 8°. 79.

Met zoo veel wansmaak werden de beginselen van het latijn te gelijk met den ouden Catechismus van Heidelberg van 1564 der jeugd op het Stedelyk Gymnasium steeds ingescherpt!

STEPHANUS DE BRAIS, uitbreidende ontleding van den brief des Apostels Paulus aan de Romeinen, met zyne Aantekeningen, en de Aanmerkingen van den Hoogl. H. VENEMA te Franeker. Uit het latyn vertaalt door GERARD VAN VELZEN, predikant te Waaxens, die 'er enige andere stukken heeft bygevoegt. Leeuw. by Tobias van Dessel, drukker der Staten, 1738, 279 en 424 bl. 4°. Door den vertaler opgedragen aan zyn oom Mr. Franciscus Frisius, te Giekerk. 80.

De Heidelbergsche Catechismus kortelyk verklaart enz. door ANTONIUS STRICK, pred. te Tzummarum en Firdgum. Leeuw. by Hendrik Strick, Boekverkoper by 't Raadhuis, 1739, 547 bl. kl. 8°. 81.

Waarschijnlijk waren schryver en uitgever zonen van Leonard Strik, boekverkooper te Franeker, die in 1683 de kwarto uitgaaf van Vondels' Poezij in 2 dln. bezorgde, gelijk ook No. 351. De opdracht van dit werk aan Idzard van Sminia, Grietman van Hennaarderadeel, geeft, als vele andere, blyken van dankbaarheid voor gunsten en weldaden, welke de Friesche grooten toen aan vele predikanten en geleerden met onderscheiding bewezen.

Mallabaarse Brieven, behelzende eene naukeurige beschryving van de Kust van Mallabaar enz. door JACOBUS CANTER VISSCHER, in leven bedienaar

des Evang. te Couchim op Mallabaar, later te Batavia (1719—24). Nu uitgegeven door (zijn broeder) C. T. VISSCHER, predikant te Pingjum. Leeuw. gedrukt by Abraham Ferwerda, 1743, 468 bl. 8°. Opgedragen aan C. Baron van Aylva, Grietman van Wonse-raadeel, gemalinne en zoon. 82.

De schrijver, geb. in 1692, voleinde dit werk in 1724 en overleed in 1735.

Dit is een der eerste uitgaven van A. FERWERDA, die in 1716 geb. als de zoon van Rinse Ferwerda, Landschapskrankbezoeker en prediker in het Tuchthuis, gedurende ongeveer veertig jaren vele belangrijke ondernemingen deed en een aantal werken uitgaf, waarvan sommigen reeds vroeger in dezen Catalogus zijn opgenomen. (Zie zijne eigene werken op bl. 86 en 182 hier vóór.) Moed, geduld en kosten werden er vooral vereischt tot het drukken van kerkboeken als de volgende, zoo als thans niemand hier zou durven ondernemen:

Het Nieuwe Testament ofte alle boeken des nieuwen verbondts, met de CL Psalmen Davids door P. Dathenus (op zangnooten en met kanteekeningen), mitsgaders de Christelicke Catechismus enz. Leeuw. A. Ferwerda, 1744 en 1746, in 18°. 83.

Gelijktijdig gaf hij in wat grooter of garmond formaat een zeer netten druk van den geheelen bijbel, met kanteekeningen en (tot aan Job) met opschriften boven de bladzijden, als:

Biblia, dat is de gantsche H. Schrifture vervattende alle de Canonyke Boeken des Ouden en Nieuwen Testaments. bij P Koumans, W. Coulon en Abr. Ferwerda, 1744 en 1746, kl. 8°. Doorgeschoten ex. in 5 banden en met Ms. Aantt. van D^o. H. Muntingh te Harig. 84.

Hij schijnt in deze belangrijke uitgaaf door de twee eerstgenoemden gesteund te zijn, hoewel op zijn naam is gesteld de Acte van consent, door den Magistraat van Leeuwarden afgegeven en door den Stads Secretaris eigenhandig geteekend, alsmede de approbatie der Classis van Leeuwarden, beide gedrukt achter de titels van de twee uitgaven, welke fraai geplaatdrukt zijn met een gezigt op Leeuwarden aan den voet.

Kort en zakelyk Uittrekzel van het berugte werk van J. E. JUNGIUS, pred. te Zutphen, over de Verborgentheid der laatste tyden. Den tweeden druk. Leeuw. A. Ferwerda, 1750, 22 bl. 4°. 85.

Nauwkeurige Aantekeningen van eenige hondert Personen, die over de hondert jaren geleefd hebben. Leeuw. A. Ferwerda, 1752, 70 bl. 8°. 86.

Dit is eene uitbreiding van de lijst in No. 76, welke daarin slechts 6 bl. beslaat.

Geographisch Woorden-boek van alle, in Holland en Westfriesland zig bevindende steden, dorpen enz. in Alphabetische ordre. Leeuw. A. Ferwerda, 1757, 116 bl. kl. 8°. 87.

Dit is een vervolg op het Geogr. Woordenb. van Friesland (No. 533) van 1749, en was de uitgever van plan ook van de andere Provinciën een dergelijk stukje uit te geven.

Onderwyzer der Boeren of Landlieden. Handelende I. van de Akkerbouw, II. van de Hoenders, III. van de Vissen, IV. van de Byen enz. Opgesteld door een voornaam heer en liefhebber van 't land-leven. Leeuw. A. Ferwerda, 1758, 2 dln. 221 en 197 bl. kl. 8°. 88.

Dit zeer nuttige geschrift van een rijken inhoud is zeker voor de ontwikkeling van den Frieschen landbouw in der tijd van groot nut geweest.

Konst der Notarien volgens de practycq in de provincie van Frieslandt. Door N. N. Tweede druk. Leeuw. A. Ferwerda en Gerrit Tresling, 1761, 420 bl. Daar achter: Examen van het Procureurs Postulants ampt in vragen en antwoorden. Bij de zelfden, 1769, 243 bl. kl. 8°. 89.

Na zijne zonen jong verloren te hebben, nam Ferwerda, bij het huwelijk van de oudste zijner drie dochters, Maria, met Gerrit Tresling in 1760, dezen in zijnen handel op. Zie *Jeltema, Gedichten*, 3e dr. 22, 101.

Toneel des Oorlogs begonnen met den jaare 1756, of Algemeene Historie van alle de Veldtochten, van dat tydstip af, tot aan den vrede toe, met Dagverhalen van de belegeringen, kaarten en grondteekeningen verrykt. In twee deelen. Bij de zelfden, 1762, 470 en 430 bl. 8°. 90.

In dit belangrijk werk, hetwelk alleen de veldtogten enz. van 1757 en 58 bevat, komen niet minder dan 42 fraai gegraveerde kaarten en plattegronden voor, welke echter, daar zij fransche opschriften voeren, misschien uit een ander werk, of, als het eene vertaling is, uit het oorspronkelijke zijn overgenomen.

Theologie ofte Godgeleertheit der Christenen. Bij de zelfden, z. j. (1763?) 244 bl. kl. 8°. 91.

Dit zijn die statuten ende landt Rechten van West Vrieslandt enz. (Verdere titel als N°. 2 op bl. 192.) Achter dezen herdruk van de Saksische Ordonnantie van 1504 staat: „Dit Werkje is letterlyk herdrukt door ABRAHAM FERWERDA, Boekverkoper te Leeuwarden, in den Jare 1772. na het Exemplaar gedrukt by ISEBRAND TER STEGE; op Intekening, waar voor betaald is één Gulden, en by de Aflevering niets. Boven de Intekenaars zyn niet meer overgedrukt, dan veertig Exemplaren, die te bekomen zyn voor zes en dertig Stuivers, zo lang dat klein getal Ex. kan strekken; de Namen der Heeren Intekenaars zyn”: enz. Ongepag. gr. 8°. 92.

Eene vreemde manier van handelen voor een werkje van slechts vier vellen druks, waarop voor 224 exx. werd geteekend. De drie vorige drukken schijnen hem onbekend geweest te zijn.

Kort Onderwys in de Vroedkunde by wyze van vragen en antwoorden.

Leeuw. A. Ferwerda en G. Tresling, 1773, 52 bl. 8°. 93.

Verzaameling van Reedenvoeringen, over het natuurlyk recht en zedekunde enz. door JAN BARBEYRAC, Professor te Groningen. Nu voor de eerste maal in 't Ned. vertaald en uitgegeven. Te Leeuw. by Willem Coulon, Landschaps- en Akademi-drukker, der Staaten van Frieslandt, 1744, 182 bl. 8°. 94.

Deze vertaling, welligt vervaardigd door den uitgever, werd door hem opgedragen aan Tjalling Edo van Sixma, lid van Gedep. Staten, aan wien hij zich door vele gunstbewijzen verplicht achtte. Reeds vóór dat hij in 1736 tot Advokaat was bevorderd, werd COULON in 1727 benoemd tot Drukker van de Akademie te Franeker (waar hij later ook een boekhandel had) en in 1742 tot dien van het Landschap, welke betrekkingen, zelfs na zijn overlijden in 1782, door zijne Erven een tijdlang voortgezet zijn. Inmiddels werd hij, als een man van bekwaamheid en aanzien, van 1750—81 vijfmalen benoemd tot Burgemeester en was hij in 1764 lid der Staten. Zie over zijne voornaamste uitgave, het Vriesch Charterboek, bl. 88 hier vóór en meerdere bijzonderheden over hem in de Vrije Fries, VII 338.

Apologie, ofte Verantwoordinge van WILHELM, Prince van Orangien, teghen den Ban ofte Edict, by forme van proscriptie, tegen hem gepubliceert by den Coningh van Spangien enz. Leeuw. by Willem Coulon en A. Ferwerda, 1746, 239 bl. 8°. Voorafgegaan door den Brief des Prinsen aan de Potentaten der Christenheid en aan de Generale Staten, met het Antwoord der laatsten. 95.

Volgens het eerste Schuitedraatsje van Epo Sjuck van Burmania, 1736, bl. 55, was de schrijver van deze verdediging PIETER LOZELEUR, *Heer van Villiers en Westhoven*, sedert 1575 hofprediker en geheimraad van den Prins, „die zijn naam hierdoor onsterfelijk heeft gemaakt, dewijl hij zijn meester zoo krachtig en bondig heeft verdedigd, dat niemand in al de heerschappijen des Konings van Spanje de pen tegen hem heeft durven opnemen.” Zie verder over hem de Gids, 1846, 99.

Beknopte schets der Goddelyke Waarheden, door B. VAN VELSEN, pred. te Rotterdam. Agtste druk. Leeuw. R. J. Noordbeek, 1747, 91 bl. kl. 8°. 96.

Merkwaardige gevallen van den Grave van Mircourt, om te dienen tot de geschiedenis deser eeuw. Leeuw. R. J. Noordbeek, 1756, 158 bl. kl. 8°. 97.

Zie over dezen Uitgever en zijne Publike Bibliotheek bl. 181 hier vóór.

JAN ALTHUYSEN, pastoor op dy Lytze Jouwer, Friesche Rymlery yn twaa dielen. Toa Liouwerd, by W y g e r W y g e r s, Boekedrukker, Byn der in Forkæper oppe Kelders, it fyourde huwz fin dy Kuwrmeysers pyep, der dy Rotterdamse Erasmus uwthingget, 1755, 518 bl. 4°. 98.

Zie over dezen zwakken navolger van Gysbert Jacobs, wiens Psalmberijmingen hierin overgenomen en verder aangevuld zijn, Mr. A. Telting's levensbijzonderheden in den Fr. Volks-Almanak, 1853; de Vrije Fries, III 169; de Chalmot, B. W. I 180; van der Aa, B. W. I 209.

Epistelen ende Euangeliboek: ofte eenige uytgelesene Texten der H. Schrift. Leeuw. Wigerus Wigeri, 1769, 112 bl. kl. 8°. met houtsnecfiguren en titel. 99.

Algemene Zend-brieven, zoo die in de duitse Scholen van Nederland worden geleert. Geheel vernieuwt, en veel verbeterd. Met byvoeging van Requesten, Houwelyks-Voorwaarden (!), Accoorden, Paspoorten, Bestédingen, Leerbrieven, Rente-brieven, Quitantiën, Huur-cedelen, Koopcedelen enz. na 't hedendaagse gebruik tot dienst van de jeugt, door B. HAKVOORD. Dezen laatsten druk nader overgezien en verbeterd. Bij P. Koumans, 1744, en een dito bij W. Wigeri, z.j. beide 40 bl. 4°. 100.

Ofschoon de voorrede van 1696 is, werden zulke oude schoolboeken steeds herdrukt en honderd jaren lang onveranderd gebruikt. Zóó veel, tot huwelijks-voorwaarden toe, werd toen aan de lieve jeugd op de scholen geleerd!

Schoolboek behelzende de Namen der Geslachten, van Adam af tot op Christus toe. Met namen van landen, steden, ampts-personen enz. Vertonende een kort beloop der H. S. om van de Jeugd geleert te worden, door P. BAKKER, organist en schoolm. tot Medenblik. Op nieuw vermeerderd. Leeuw. W. Wigeri, 80 bl. kl. 8°. 101.

Ook dit is een onveranderde herdruk van den hier bijgevoegden druk van omstreeks 1700 by Pieter Ruidts (Zie B 59), die in de drukkerij van Rintjes opgevolgd werd door Johannes Thyssens, volgens bijgevoegden ouden druk van de Catechismus, met houtsnepplaatje van den Zaadzaaijer: *Op Hoop* op den titel. Hierbij nog een herdruk van 1792 bij J. Seydel.

I. P. AUBERT. Kort dog duidelyk onderwys van 't Italiaans Boekhouden, Scheeps-redery, Amsterdamse Wisselbank enz. Tweede verbeterde druk. Te Leeuwarden, by H. A. de Chalmot en Comp. by de Vismarkt, 1760, 164 bl. Hierbij het 2° deel: De Gronden van 't Italiaans Boekhouden ontleedt, 414 bl. 8°. 102.

De hierbij gevoegde modellen geven eenige bijzonderheden omtrent den aard van den handel te Leeuwarden in 't midden der 18e eeuw.

In de voorrede van het le dl. van het Algemeen Woordenboek van Noel Chomel, vermeerderd en vervolg'd door JAQUES ALEXANDRE DE CHALMOT, (wiens werken en levensbijzonderheden wij op bl. 91 en 123 hebben vermeld) berigtte deze, dat hij in 1758 den boekhandel ondernam op naam van zijn oudsten zoon HENDRIK AMELIUS DE CHALMOT, dien hij later deze zaak wilde overdragen. Dan, deze verkoos zijn fortuin in Indien te beproeven, zoodat hij drukkerij en handel op dien zelfden naam bleef voortzetten tot 1778, toen hij naar Kampen vertrok en ze op zijn eigen naam stelde.

- HENR. WILH. BERNSAU, (Theol. Prof. Fran.) Onomasticum Definitivum exhibens notiones rerum distinctas, sive Definitiones in Logica, Metaphysica etc. Leov. H. Æ. de Chalmot, 1763, 2 vol. 464 en 472 bl. 4°. 103.
- Proeve van Bijbeldichten, Brieven, en Mengelzangen, door G. T. DE COCK (pred. te Harig). Bij den zelfden, 1765, 176 bl. 4°. 104.
- Deze bundel, opgedragen aan Jonkvrouwe Helena Rengers (van Rijs), werd uitgegeven vóór het begin der kerkelijke onlusten omtrent zijne leerrede over de Christelijke Liefde, later te vermelden. Zie van der Aa, B. W. III 538.
- Lessen over de thans zweevende Veesterfte, openlyk gehouden door PETRUS CAMPER, te Groningen. Bij den zelfden, 1769, 110 bl. 8°. met uitslaande plaat. Opgedragen aan Prins Willem V. 105.
- De voorrede geeft een verslag van de pogingen tot inënting van het vee, ook in Friesland, in verband met het volgende geschrift.
- P. CAMPER, Aanmerkingen over de Inëntinge der Kinderziekte met waarnemingen bevestigd. Met twee platen. Bij den zelfden, 1770, 163 bl. 8°. Uit Klein Lankum bij Franeker opgedragen aan Charles Chais, Walsch pred. te 's Hage. 106.
- P. CAMPER, Gerechtelyke en Ontleedkundige Verhandeling over de tekenen van leven, en dood in nieuwgeborene kinderen, 129 bl. met nog drie stukken over dit onderwerp er achter: Het belang der Maatschappye in het beteugelen van den Kindermoord, briefsgewyze voorgesteld door S. M. V. D. (AUGUSTUS STERK, pred. bij de Luth. gemeente te Leeuw.) 91 bl. — Gedagten van P. CAMPER over de misdaad van Kindermoord, tot antwoord aan S. M. V. D. 66 bl. — Bescheide Beantwoording van P. Camper door A. STERK, die aan het slot zijn naam noemt, 72 bl. Allen by H. A. de Chalmot, 1774, 8°. 107.
- De Jaargetijden, Heldendicht in IV zangen. Waarin het aangenaame en nuttige van het Land-leven . . . word geschildert. (Naar het Fransch) Leeuw. H. A. de Chalmot, 1771, 174 bl. met vijf sierlijke platen van C. F. Fritsch, 8°. 108.
- Verkorte Vaderlandsche Historie. Getrokken uit het alom beroemde werk van JAN WAGENAAR. Leeuw. Gerrit Tresling, 1774, 609 bl. 8°. 109.
- JACOB FOSTER, Verdediging der nuttigheid, waarheid, en voortreffelijkheid der Christelijke Openbaring. Na de tweede druk uit het Engelsch vertaald met het Leeven van den Auteur. Bij den zelfden, 1777, 385 bl. 8°. 110.

- Epistelen ende Euangeli-Boek, in de Gereformeerde kerken ende scholen gebruikelyk. Bij G. Tresling in de Peperstraat in de Zaadzaayer, z. j. 112 bl. kl. 8°. met houtsneden. Herdruk van N°. 99. 111.
- Catechesis mondelike Onderwyzinge religionis Cristianæ des Christelike-gods-dienst. Leov. P: L: Iedema, 1779, 76 bl. en de Catech. in 't latijn er achter, 51 bl. kl. 8°. Herdruk van N°. 79. (Zie over Iedema bl. 173.) 112.
- Sleutel der Dicht-kunst. Naar de order van 't A, B, C, of beschryving der Heidensche Goden en Godinnen, en van andere verdichtzelen der Ouden. Leeuw. Harmen Post, 1780, 328 bl. kl. 8°. (Zie over Post bl. 184.) 113.
- Onpartijdige Gedachten nopens het dichtstuk de Eigenbaat, waar achter Aanmerkingen over den Brief, onlangs door eenen ongenoemden schrijver, ter ontluistering van dat dichtstuk, te Leeuwarden uitgegeeven. Ald. H. Post, 1785, 8 bl. 8°. met bijgevoegden eersten en tweeden druk van het beroemde vers van D°. BERNARDUS BOSCH te Diemen, benevens Nederland aan B. Bosch 2° dr. en De Waarheid aan de Eigenbaat, 2° dr.: geschriften, die in der tijd zulk eene groote beweging hebben verwekt. 114.
- Cierlijke en zinrijke Gezegdens. Leeuw. by Abelus Siccama, op de Eewal, 1784, 176 bl. 8°. (Gedrukt bij Tjalling de Vries.) 115.
- Neerlands God verheerlykt in Neerlands verlossing, ten dage harer benauwtheid. Dank, Vast- en Biddagrede, door S. VAN ANDRINGA, pred. in Jacobi Parochie. Bij den zelfden, 1788, 42 bl. 8°. met opdragt aan den Prins en zijne gemalin. 116.
- Zevenenveertig Gedichtjes voor de Jeugd; om ze te vermaaken; ter beschaving van 't verstand; ter verbetering van 't hart, en over het nut van den godsdienst. In vier stukjes uitgegeeven. Leeuw. ter Drukkerije van J o h a n n e s S e y d e l, Boekverkoper op den hoek van de Koningstraat, over de Cancelarie. (1779) ongepag. kl. 8°. 117.
- Deze voor dien tijd opmerkelijke kinderversjes zijn met een vers opgedragen aan den beroemden staatsman G. F. Baron thoe Schwartzenberg, door FEYKE VAN DER PLOEG, Doopsgezind leeraar te Dokkum, die ook onderscheidene werkjes in het Friesch heeft geschreven.
- Alphabetische Beschryving van byna agt honderd Stokoude menschen, die een eeuw, en daar over beleeft hebben; als mede derzelve byzondere levenswyze enz. Leeuw. J. Seydel, 1785, 128 bl. 8°. 118.

Aanmerkingen (betrekkijk het schryven en leezen der Predikaatsien), van A. DUIRCANT, pred. te Ysselmuiden, Briefsgewyze voorgesteld door T. P. Tweede druk. Leeuw. J. Seydel, 1790, 50 bl. 8°. 119.

Zedeboekjen voor Kristlyke Dienstbooden. Bij den zelfden, 1790, 97 bl. kl. 8°. 120.

Trap der jeugd, ofte perfecte maniere om de jonge kinderen en oude persoonen met fundament te leeren Lezen en Schryven. Daarbenevens een kort onderrigt om de Pen wel te snijden, te houden en te voeren. Verçiert met Gebeden, Dankzeggingen ende Christelyke Spreuken. Hier agter is bijgevoegd de maniere om allerhande Coleuren van Inkt te maken, enz. Door **CABEL DE GELLIERS**, Schoolmeester der stad *Leeuwarden*. Vermeedert met de Namen der Steden en Dorpen van Friesland, als mede die van stad Groningen en Ommelanden. Mede zijn hier bijgevoegd de Namen der Boeken des Ouden en Nieuwen Testaments, ende eenige Geslagt-registers uit dezelve. Nu op nieuw, by een liefhebber der konst, van veele fauten gecorrigeert, ende verbeterd. Bij den zelfden, 1791, kl. 8°. ongep. (50 bl.) 121.

Dit schoolboek, verdeeld in 12 trappen, is een zeer merkwaardig afbeeldsel van den toenmaligen staat en manier van onderwijs op de scholen, en evenzeer het volgende zoogenaamde Hane-boek, beide reeds in vroegere jaren uitgegeven:

Het Groot A. B. C. Boek, zeer nut en bekwaam voor de jonge kinderen te leeren. Overgezien ende verbeterd, op order der Ed. Mog. Heeren Staaten van Vriesland. Bij den zelfden, z. j. ongep. (16 bl.) kl. 8°. 122.

Kort en zakelyk Uittrekzel over de Engelsche Tieranny; of beknopt denkbeeld van de Nederl. Geschiedenissen, in zoo verre het gedrag der Engelschen betreft. Leeuw. J. D. v. d. Haak, 1788, 108 bl. kl. 8°. 123.

De lof der Vriesen, met den dood van Koning Willem, tweede graaf van Holland, Zeeland en Heer van Vriesland, Treurspel. Leeuw. J. D. v. d. Haak, z. j. 84 bl. kl. 8°. Opedragen aan alle burgeren van Vriesland. 124.

Vermoedelyk geschreven door SIMON RIVIER, van wien in den Catalogus van de Maatsch. der Ned. Lettekunde, I b. 178, een aantal andere tooneelstukken voorkomen.

ROBERT FLEMING, de Zeven Fiolen uit het boek der Openbaaringe beschouwd. Leeuw. bij H. Post, op de Vleesmarkt, 1794. Met den tweeden druk, onder den titel: De Crisis des tegenwoordigen tyds. Bij den zelfden, 1800, 30 en 24 bl. 8°. 125.

Gedachten over de rechte behandeling, van eenige voornaame Leerstukken van de Gereformeerde Kerk, en derzelve aanwending in het gemoedsbestuur. Leeuw. bij Cornelis van Sligh, in de St. Jacobstraat, 1795, 270 bl. 8°. 126.

Volgens Ypeij en Dermout, IV 274, was de schrijver van dit werk Focco LIEFSTING, predikant te *Rauwerd*, „die in de ned. herv. kerk een der eerste theologanten geweest is, die in de systemen der godgeleerdheid het goddelijke van het menschelijke te schiften wist. Dit voortreffelijk werk, kort na de omwenteling verschenen, verwekte bij velen groote bekommering, die ongegrond bleek, daar hij heldere, bijbelmatige, begrippen van de godsdienstleer der herv. kerk voordroeg. Te dezen aanzien had niemand grootere verdiensten, dan deze uitmuntende vriesche kerkleeraar.” Zie ook van der Aa, B. W. XI 415; Sepp, *Gesch. der Theol.* 15, 31, 51. Hij wordt ook voor den schrijver gehouden van de vijf volgende uitmuntende boeken, die zoo veel hebben bijgedragen om meer verlichte denkbeelden in het godsdienstige te verspreiden:

(F. LIEFSTING) Verzameling van aanmerkingen over de nuttigheid, van het opmerken van de verscheidenheid der menschelijke gemoederen bij de beoeffening der godgeleerdheid. Leeuw. C. van Sligh, 1798, 216 bl. 8°. 127.

— Ouderrichtingen voor ongeleerden bij het lezen van den Bijbel, en het gebruik van de Catechismus, de Geloofsbelijdenis en de Liturgie. Leeuw. J. W. Brouwer, 1806, 319 bl. 8°. 128.

— Zedige Gedachten over eenige Volksbegrippen in de Gereformeerde kerk, derzelve bronnen en geneesmiddelen. Bij de meeste Boekverkoopers, (1807?) 276 bl. 8°. 129.

— Het ongegronde van sommige vooroordeelen tegen het Euangelisch Gezangboek en het onbetamelijke van den tegenstand bij deszelfs invoering aangewezen. Leeuw. J. W. Brouwer, 1807, 67 bl. 8°. 130.

— Het ongegronde van sommige vooroordeelen tegen de Gereformeerde Kerk, derzelve leere, leerwyze, leden, en inrigting; aangewezen in gesprekken. Leeuw. P. Wiarda, 1808, 307 bl. 8°. 131.

Behalve deze geschriften van tijdelijk belang gaf hij, met zijn naam, ook een werk van meer duurzame waarde, dat zelfs binnen eenige jaren herdrukt werd:

De leer der Gereformeerde Kerk naar den leidraad van den Heid. Catechismus verklaard en toegepast ter onderwijzing en stichting van ongeleerden, door F. LIEFSTING. Tweede druk. Leeuw. J. W. Brouwer, 1820, 3 dln. 352, 451 en 483 bl. 8°. 132.

De leer der Verkiezing en Verwerping eenvoudiger gemaakt: ter toelichting van de gewigtige vraag, of de Gereformeerden zig met de Remon-

strantsche Broederschap, en verdere Protestanten, vereenigen kunnen. Leeuw. C. van Sligh, 1798, 129 bl. en daarachter: Aanmerkingen over eene verhandeling, genaamd de leer der Verkiezing enz. door JACOBUS ENGELSMA MEBIUS, pred. te Ryperkerk en Hardegaryp. Utrecht, 1799, 188 bl. 8°. 133.

Do. MARTINUS EPPENS, van 1784 tot 1824 pred. te Leeuwarden (zie bl. 23), wordt gehouden voor den schrijver van het eerste stuk, waarin betoogd wordt, dat dit Calvinistisch leerstuk geene grondwaarheid is, en dat men in de kerk daarover verschillend mag denken. De laatste wil echter de leer van Calvijn handhaven.

De pogingen, om de Hervormde kerk op nieuw te hervormen, werden, in deze provincie vooral, ook verder krachtig ondersteund door het

Magazijn voor den Openlijken Godsdienst. Sneek, bij C. van Gorcum, Eerste deel, 1804, 616 bl. Tweede deel, 1806, 550 bl. 8°. Voortgezet in de 134.

Bijdragen tot bevordering van de kennis en verbetering van den openbaren Godsdienst, het Leeraarsambt en Kerkelijk Bestuur. Leeuw. bij J. W. Brouwer en P. Wiarda, 1810, 537 bl. 8°. 135.

Onbekend is het wie „de Verzamelaar” was. De Bijdragen werden later vervolgd te Zutphen, 1816—18 in 2 dln. en in 1822 onder den titel van Nieuwe Bijdragen, waarvan Do. H. W. C. A. Visser te Ysbrechtum redacteur was.

Verzamelde Gedachten over het recht gebruik van de leere van de Omaght enz. Voorgedragen in gesprekken. Leeuw. J. W. Brouwer, 1806, 197 bl. 8°. De voorrede is gedateerd: Leijden 1 Aug. 1799. 136.

Vrijmoedige en zedekundige Gedachten, over eenige waarheden in den Bijbel, door een' Protestant. Leeuw. J. W. Brouwer, 1808. Eerste stukje: over de gelukzaligheid der Heidenen, na dit leven, 59 bl. Tweede stukje: over den Oosterschen stijl, en het lokale, in den Bijbel, tot bl. 126, 8°. 137.

Voor den schrijver hiervan wordt gehouden Do. ARNOLDUS BENTHEM, pred. te Schingen.

Over de Zonde, en de Verlossing van dezelve door Jesus Christus, opgedraagen aan alle hoogleeraaren, leeraaren en beminnaars van den Christelijken Godsdienst, door een Old Ouderling. Leeuw. D. van der Sluis en Amsterd. W. Brave, 1809, met de belangrijke Narede 200 bl. 8°. 138.

Dat de Hoogleeraar J. H. REGENBOGEN te Franeker de schrijver was van dit voortreffelijk geschrift, heb ik aangetoond in zijn Levensloop, geplaatst in de Godgeleerde Bijdragen voor 1867.

(A. BENTHEM) Twee Verhandelingen, ééne over het leerstuk der Voorzienigheid en ééne tot betoog der waarheid van den Joodschen Gods-

dienst, door een Leeraar der Herv. Kerk. Leeuw. J. W. Brouwer, 1810, 79 bl. 8°. 139.

Korte Handleiding voor de Vrederegters en verdere Officieren van gereg-
telijke policie. Leeuw. D. van der Sluis, 1811, 17 bl. 8°. 140.

Het gering getal werken van eenig belang, sedert 1795 uitgekomen, is wel een bewijs hoe zeer de geest door de omstandigheden des tijds gedrukt werd, terwijl de boekhandel kwijnde en de drukkerijen achteruit gingen. Lang duurde het, aler beiden zich herstelden.

Korte opgave van de regte verklaring der H. Schriften, volgens de bekende Brieven van Philadelphus, (Bosveld) over den Kinderdoop; benevens de gewigtige gevolgen daar van, in de Godgeleerdheid, door een Vriend der Waarheid. Leeuw. P. Wiarda, 1811, 68 bl. 8°. 141.

Handleiding bij het onderwijs in den godsdienst (door HERMANUS WESSELIUS, pred. te Huizum). Leeuw. P. Wiarda, 1811, 367 bl. kl. 8°. 142.

Dagboek of gedachten en aantekeningen van wijlen K. H. B. wed. R. Uitgegeven volgens den wil der overledene, door ***. Tweede deeltje. Leeuw. bij Menno van den Bosch (opvolger van D. van der Sluis, ook als drukker van de Provincie), 1818, 56 bl. 8°. 143.

Volgens de opdracht aan hare familie had de schrijfster in het eerste deeltje hare Poëzij gegeven. Wie zij was, blijkt uit de niet geheel juiste vermelding in Van Doorninck's Bibliotheek van anonymen en pseudonymen, die No. 1751 opgeeft: Gezangen door Vr. K. H. R. (Vrouw KATHARINA HENRICA REBENSCHIEDT geb. BUSCHMAN.) Zwolle, 1807," en No. 1605: „Nagelaten Gedichten (voor Gedachten) door Vr. K. H. B. wed. R. (Vrouw K. H. BUSCHMAN wed. REBENSCHIEDT.) Leeuw. 1818."

GYSBERT JAPICK Friesche Rijmlerye. De tredde drueck, op nijz trognoaze in forbettere trog E. EPKEMA. To Ljeauwert, bij Johannes Proost, Boeck-forkeaper, 1821, het voorwerk 32, het 1° dl. 231 en het 2° dl. 198 bl. 4°. (Gedrukt by M. v. d. Bosch.) Voorafgegaan door het voorwerk der 1° of Bolswarder uitgave van 1668 en van de 2° of Leeuwarder druk van 1681, benevens eene Voorrede van Epkema en diens opdracht aan Jhr. I. Aëbinga van Humalda, alsmede een naamlijst van bijna 300 inteekenaren, dien dit werk f7.50 kostte. 144.

Hoe slecht gedrukt en onnaauwkeurig bewerkt deze uitgave ook ware, was zij toch eene eerste en welgeslaagde poging om den lust voor de lang verwaarloosde beoefening van de Friesche taal weder op te wekken. Tot beter verstand van de oude spelling en taal des dichters strekte vooral het drie jaren later verschenen (met f10.30 betaalde):

Woordenboek op de Gedichten en verdere geschriften van Gijsbert Japick, als een vervolg op de II vorige deelen van dat werk, zamengesteld

door E. EPKEMA, Rector te Middelburg. Leeuw. J. Proost, 1824, 572 bl. met 10 bl. drukfeilen en eene Inleiding of spraakkunst van 78 bl. 4°. 145.

Laurens de Medicis en zijn tijd. Uit het Engelsch van WILLIAM ROSCOE, Esq. door STEENBERGEN VAN GOOR. Leeuw. bij Steenberggen van Goor, 1831, 404 bl. en opmerkelijke Voorreden van den Uitgever en Schrijver 20 bl. 8°. met portret. 146.

Dit belangrijke boek vertegenwoordigt hier de talrijke uitgaven van den geleerden uitgever, over wien op bl. 187 uitvoerig is gesproken.

Nagelaten Gedichten van SIMON STIJL, schrijver van de Opkomst en Bloei der vereenigde Nederlanden. (Uitgegeven en door eene uitvoerige Voorrede toegelicht door JAN BROUWER.) Te Leeuw. en Harlingen, bij G. T. N. Suringar en M. v. d. Plaats. Eerste deel: Tooneelpoëzij, 1835, 226 bl. en voorrede 44 bl. Tweede deel: Mengelpoëzij, 1837, 158 bl. 8°. 147.

Letterproef der Boekdrukkerij van G. T. N. Suringar. 1852, met Eerste vervolg en proeven van glyphographie, houtsnee- en stempeldruk, tot 1 Nov. 1855, benevens een Tweede vervolg tot 1868. Hierbij is gevoegd de Fondsljst van de talrijke werken, van 1822 tot 1868 door dezen Uitgever gedrukt of aangekocht. 8°. 148.

Essai d'une Bibliographie de la Littérature Frisonne. Catalogue des livres en langue Frisonne etc. La Haye M. Nijhoff, Leeuw. G. T. N. Suringar, 1859, 24 bl. post 8°. 149.

Oeuvres philosophiques de FRANÇOIS HEMSTERHUIS. Nouvelle édition, augmentée de plusieurs pièces inédites, de notes et d'une étude sur l'Auteur et sa philosophie, par L. S. P. MEYBOOM, Docteur en Théologie, pasteur à Stiens. Avec planches, vignettes et portrait. En trois volumes. à Leuwarde, chez W. Eekhoff, 1846—50, 224, 236 en 227 bl. post 8°. 150.

De twee eerste deelen bevatten den inhoud der vroegere uitgaven van Jansen en van de Weyer; het laatste deel bestaat voor de helft uit nog onuitgegeven stukken en brieven van Hemsterhuis, met veel moeite en kosten verzameld, en voor de wederhelft uit de studie van Dr. Meyboom, op den titel vermeld. De poging des uitgevers, om van dezen Frieschen Socrates (in 1722 te Franeker geboren) in Friesland een vollediger uitgaaf dan de vroegere Fransche en Belgische editiën te bezorgen, werd door ongeveer 250 intekenaren ondersteund.

Portefeuille met verschillende kleine geschriften en boekelijsten van Leeuwarder uitgevers, bibliographische bijzonderheden euz. 151.

Eene verzameling van 30 Leeuwarder Almanakken, in 16°. van 1754 tot 1838, met tusschen den Kalender gedrukte roode letters en daar achter naamlijsten van predikanten, waarzeggers, kronykjes, liedjes, anecdoten enz., uitgegeven bij A. Ferwerda, Wed. Michiel de Wall, P. Koumans, W. Wigeri, J. Seydel, D. van der Sluis, F. W. v. B. Smallenburg en E. F. Wierdsma, J. Proost, M. van den Bosch, Wed. C. L. van Altena, G. T. N. Suringar en L. Schierbeek. 152.

Eene dergelijke verzameling van ruim 80 exx. van de Leeuwarder Comp-toir Almanach, later genoemd: Friesche, Koopmans, Bataafsche en Provinciale Almanak van Friesland, in 12°. bevattende lijsten van de regeringsleden, kerkendienaars, regterlijke en militaire magt, besturen, middelen van vervoer enz. van 1724 tot 1868 (waar tusschen eenige jaren ontbreken); uitgegeven door Gerrit Koumans, J. Thijssens, Pieter Koumans, A. Ferwerda, J. Seydel, W. Wigeri, D. van der Sluis, M. van den Bosch, Wed. C. L. van Altena en G. T. N. Suringar. 153.

De veel uitgebreider verzameling van deze en andere Almanakken, welke het Friesch Genootschap bezit, is beschreven in zijn Catalogus van 1862, bl. 365. Zie twee veel vroegere vermeld op bl. 197 en 207 hier vóór,

Jaarboekje voor de Catholijken in Friesland, voor het jaar 1834 en 35. 1^e en 2^e jaargang. (Uitgegeven door Mr. M. HETTEMA, die het voorbericht heeft onderteekend.) Leeuw. L. Schierbeek, met 60 en 46 bl. Mengelwerk en afbeelding van het standbeeld van den H. Bonifacius, op wiens dood hierin een dichtstuk voorkomt van Mr. A. van Halmael Jr. kl. 12°. Niet verder uitgegeven. 154.

(J. M. J. PANTEKOEK) Jaarboekje over 1842 voor de provincie Friesland. Leeuw. J. van der Veer Gz., 176 bl. gr. 12°. — Over 1843, Heerenveen, F. Hessel, 172 bl. gr. 12°. Niet verder verschenen. 155.

Jaarboekje, betrekkelijk het Schoolwezen in de provincie Vriesland, voor 1846. 1^e jaargang, Leeuw. Burggraaff Jr. en Swarts, met kalender, statistiek en 123 bl. Mengelwerk, benevens een fraai portret van J. H. Nieuwold; — 2^e jaargang voor 1847, met 111 bl. Mengelwerk en portret van H. W. C. A. Visser. Niet vervolgd. 156.

Almanak voor Landbouwers en Veehouders, bevattende vele nuttige zaken, om van den Landbouw en de Vee-teelt de meeste voordeelen te trekken.

- Leeuw. W. Eekhoff, 1847—1866, 1°—20° jaargang. Tweede reeks, 1867 en 68, 1° en 2° jaargang, ieder met 80 bl. Mengelwerk, kl. 8°. 157.
- Almanak voor de gemeente Leeuwarden. 1858. Bij L. Schierbeek, 76 bl. kl. 8°. Niet voortgezet. 158.

Later zijn nog bij deze rubriek gevoegd :

- Colloquia Scholastica Matrini Corderii. Commodiori nunc ordine quinque libris composita etc. Opera ac studio RHAMBERTI HORÆI. Leov. exc. A br. Radævs, typ. ord. 1613, 176 bl. kl. 8°. Uit Antwerpen 1580 opgedragen aan zijn vroegeren leerling Prins Justinus van Nassau, dien hij in 1576 naar de Leidsche hoogeschool vergezelde. Met Ms. aantt. van Prof. J. W. de Crane. 159.
- Matrini Corderii Colloquia Scholastica: operâ ac studio R. HORÆI. Jam verò à plurimis mendis post varias editiones repurgata. Leov. G. Hoogslag, 1701, 154 bl. kl. 8°. 160.

Deze geschriften van een Friesch regtsgeleerde, die veelal in den vreemde verkeerde, bleven onbekend aan Suffr. Petrus, 453, de Wal, 120, en van der Aa, VIII 1273, XIII 75, die ze niet vermelden. In 1587 beval Prins Maurits hem tot eene professie bij de curatoren der Leidsche akademie aan.

- PETRI BAARDT**, Wapen-rock. Gesneden op 't Italiaens, op sijn Duyts geborduurt, gevoedert op 't Spaens, op 't Frans geboort, op 't Engels genaeyt, ende eyndelijck op sijn Neerlandts weder geternt. Tot een Patroon soo wel den Nieuwen als den Ouden Krijgs-Man. Hier sie-je door een clare Bril, Wat yeder een ons Neerlandt wil; En zeg-je dat de Bril niet doog, Je liegt; de feyl is in ju Oog. Tot Leeuwarden, gedruckt by Claude Fonteyne, Boeck-Drucker ordinaris der E. Mog. Heeren Staten van Frieslandt. 1628, ongep. (16 bl.) 4°. Opgedragen aan de Staten. (Niet bij Meulman.) 161.

Zie over Dr. P. BAARDT bl. 112 en 151 hier vóór.

- Haagsch Winkel-Praatje, oft Gesprek, voor-gevallen in den Hage, tusschen vier Personen, een Hollander, een Zeeu, een Vries, ende een Greuning; nopende de Amnestie, Dank, en Vier-dag, en het recht dat sijn Hoogheyd heeft gehad tot het gevangen nemen, en afsetten van de Ses Leden uyt de Vergaderinge der Groot-mogende Heeren Staten van Holland ende West-Vriesland, en het Belegeren van Amsterdam. Seer nut en noodig, in dese tijd, gelesen te werden. Tot Leeuw. bij Claude Fonteyne, Ordinaris Drukker van de Vriessche Almanach, 1651, 32 bl. 4°. (Niet bij Meulman.) 162.

Noodwendigh en klaar bericht nopens seker valsch en lasterlijk Libel, onlanghs, tegen de wetten van den lande, herdruckt, onder de naam van Concept van een Instructie by my *Carolus de Maets* en mijnen waerden Mede-broeder *Gisb. Voet* beraemt. etc. Uitgegeven door een liefhebber der waerheid. Gedrukt tot Leeuwarden bij Schelte Jochems, Boeckdrucker voor aen in de Groote Hoogh-straet by de Brol, in de vergulden Druckery, 1670, 8 bl. 4°. (Zie bl. 205, N°. 51.) 163.

Over het vermeldte geschrift, waarom Jacob van Berk, Griffier van den Hove van Utrecht, gevangen genomen en tot eene boete van *f*1500 veroordeeld werd, zie men *Glasius*, *Godg. Nederl.* II 426. (Ook dit is niet bij Meulman.)

Grammaticæ Latinæ præcepta, collecta ex Donato etc. Recens à multis mendis expurgata. Op dezen algemeenen titel volgen als bijzondere titels: *Manuale Grammaticum, exhibens perfectum vocabulorum etymologicorum, regularum etiam, exemplorumque syntacticorum Grammaticæ Philippi Melanctonis interpr. Belgicam etc. in usum scholarum Friscarum conscriptum ab OLPHARDO HENRICI BELIDA scholæ Harlinganæ Rectore.* 416 bl. — *Syntaxis continens præceptiones conjugendarum partium orationes etc.* — *Prosodia in qua Syllabarum quantitatem, et Carminum genera plenius proponi Lector videbit.* Idque in usum schol. Fris. met het vorige 204 bl. en Appendix. Op alle vier titels: *Leovard. sub prælo, Sixti Regneri (Sydtse Rinnerts),* 1655, kl. 8°. 164.

De schrijver was een kleinzoon van Olphardus Belida, die in 1592 van Deteren in Oost-Friesland beroepen werd te Ferwerd, van waar hij in 1616 naar Oosterbierum vertrok. In 1644 moet hij ook eene Grieksche Grammatica hebben uitgegeven. Zie *Harkenroht*, *Oostfr. Oorspronk.* 621; *Naaml. der Predd. van Dokkum*, 93, van *Franeker*, 79.

Journal ofte kort verhael des Oorloghs tusschen den Koning van Macassar en de Oost-Indische Compagnie, in 1666 tot 1669, vertonende de heerlicke overwinningen onder het beleydt van den Ed. Heer Cornelis Spielman enz. Gedrukt tot Leeuwaerden, by Gabriel Schuringa, wonende in de grote hoogh-straet by de nieuwe Toren, naast de witte Vos, 23 bl. 4°. (Niet bij Meulman.) 165.

Januæ Linguarum reseratæ aureæ Vestibulum, dat is, het Voorhof der guldene ontslotene Deure der Taalen, waar door den jongen leerlingen tot de Latijnsche taale de ingang bereit wert. Autore JOHAN-AMOSO COMENIO. Leov. apud Joh. de Ruiter, typ. in vico vulgò de Peperstraat, Anno 1700, 47 bl. en Index verborum van gelijke grootte, kl. 8°. Het voorbericht is gedateerd 1659. 166.

JACOBUS BORSTIUS, pred. te Rotterdam, Kort begryp der Christelyke Leere. Nu veel vermeerdert en met eenige Kleine Vragen voor jonge kinderen er bij. Leeuw. Joh. Thyssens, ongep. en nog Korte Vragen afzonderlijk voor school-kinderen bij A. Ferwerda, zijn opvolger in de Zaadzaayer. z. j. kl. 8°. 167.

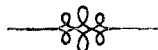
Blijkens herhaalde herdrukken schijnt dit vrageboekje in de 18e eeuw hier vrij algemeen op de catechisatiën gebruikt te zijn.

Colloquiorum Maturini Corderii cent. una; cum Erasmi Rot. Colloquiis selectis, ac loquendi formulis, copiaeque verborum compendio. Ed. emend. Leov. W. Wigeri, 1757, 192 bl. kl. 8°. 168.

Dionysii Catonis Disticha de Moribus ad filium. In usum scholarum. Ed. prioribus omnibus longe castigatior. Leov. W. Wigeri, 1764, 104 bl. kl. 8°. 169.

Kort begryp van de Heilige Histori zedert de schepping der wereld, in vraagen en antwoorden. Leeuw. W. Wigeri, de 2° druk 1765, de 3° druk 1774, 44 bl. kl. 8°. met lijst van de toen meest gezochte boeken er achter. 170.

Deze oude schoolboeken zijn hier en vroeger medegedeeld uithoofde de geschiedenis van de hulpmiddelen voor onderwijs en opvoeding een onderwerp van belang is geworden voor de kennis van den trap der beschaving in vorige eeuwen.

C. GESCHRIFTEN, WELKE, BUITEN DE VROEGER VERMELDE, LEEUWARDEN MEER IN HET BIJZONDER BETREFFEN.

IOHANNES FRIDERICVS FALKE, Codex Traditionvm Corbeiensivm notis criticis atqve historicis ac tabvlis geogr. et geneal. illvstratvs quibus ant. Germaniae imprimis avtem Saxoniae statvs, historiae, acc. diplomata adhvc inedita, e latebris in lvcem protraxit etc. Lipsiae 1752, 948 bl. et Sarachonis Registrvm bonorum et proventvum abbatiae Corbeiensis, 44 bl. en uitvoerige registers. Met vele kaarten en fac similes van charters en zegels, fol. C. 1.

In dit voor de middeleeuwsche geschiedenis zoo belangrijke werk komt op bl. 290 voor de Giftbrief van Keizer Lodewijk den vrome van 839 aan Gerolf van eigendommen:

„in uilla *camminge hunderi*” (het tegenwoordige *Leeuwarden*), alsmede het grafscript van dezen Gerrolf uit Corvei, in welk aanzienlijk klooster aan de Wezer hij zich had begeven en ten gevolge waarvan de Kerk van Leeuwarden in het Charterboek, I 76, in 1149 voorkomt als eene bezitting van die Abtdij. Zie mijne Geschiedk. Beschrijv. van Leeuwarden, I 29, 285, 365, en de daarbij aangehaalde schrijvers; gelijk ook het latere geschrift van Dr. E. Verwijs, de Abdi van Corvei en de Kerk van Leeuwarden, 1864, No. 620 hier vóór.

Het gezag van Falke is evenwel in lateren tijd zeer bestreden, doch ook verdedigd, vooral in de volgende hiertoe betrekkelijke geschriften:

- PAUL WIGAND, Geschichte der gefürsteten Reichs-Abtei Corvey und der Städte Corvey und Höxter. Höxter, 1819, 1er Band, 2 Thle, 338, 240 bl. post 8°. 2.
- Die Corveyschen Geschichtsquellen. Leipzig, 1841, 188 bl. 8°. 3.
- Traditiones Corbeienses. Leipzig, 1843, 108 bl. 8°. 4.
- A. F. H. SCHAUMANN, Ueber das Chronicon Corbejense bei Wedekind. Göttingen, 1839, 94 bl. 8°. 5.
- RUDOLF KÖPKE, Widukind von Korvei. Ein Beitrag zur Kritik der Geschichtschreiber des 10ten Jahrhunderts. Berlin 1867, 185 bl. 8°. 6.

Nadat Kluit in de Codex Dipl. zijner Historia crit. Holland., 1780, II 1, den vermelden Giftbrief van eigendommen: „in villa *Camminge, Hunderi*” in zijne hooge waarde erkend had en, hoewel naar foutieve afschriften, aan het hoofd der grafelijke charters stelde, bleek het mij dat het merkwaardig origineel nog bestond in het Provinciaal Archief te Munster, en ben ik in 1856 derwaarts gereisd om het te zien en te onderzoeken. Daar leerde ik het volgende werk kennen, waarin de zuivere tekst met vele andere charters betrekkelijk Corvei, Leeuwarden en Friesland is afgedrukt:

- Regesta Historiae Westfaliae. Die Quellen der Geschichte Westfalens, in chron. geordneten Nachweisungen und Auszügen, begleitet von einem Urkundenbuche. Bearbeitet von Dr. HENRICH AUGUST ERHARD, Kön.-Pr. Archivrath u. s. w. Erster Band bis 1125, Munster, 1847, xviii, 233, 153 bl. Zweiter Band bis 1200, 1851, 95 en 268 bl. Dritter Band, 1er Abth. 1er Heft bis 1250. Unter Mitwirkung von Dr. Ludwig Perger bearbeitet von Dr. ROGER WILMANS, Kön. Prov. Archivar von Westfalen, viii, 277 bl. gr. 4°. 7.

De zuivere tekst in dit werk, I 11, leerde nu het hoofdwoord kennen: „in uilla *Cammingehunderi*” (aaneen geschreven), en nu was het duidelijk, dat het dorp den naam droeg van de honderd, hundred, centena, der CAMMINGA's, die, blijkens de zeven kasteelen in de Gesch. Beschrijv. II 384 opgenoemd, hier welcer in hoog aanzien waren; een naam, veel overeenkomende met dien van *Cammingahorn*, welke nog heden in een antieken steen op den hoek van de Grootte Kerkstraat en Kleine Hoogstraat wordt bewaard.

Ofschoon die landverdeeling in honderden bij de Romeinen, Germanen, Franken

en Angelsaksen in gebruik was, is die benaming in ons land spoedig verloren gegaan, maar bestaat zij nog in de omstreken van Gelder, Stralen enz. (Ook te Oudkerk is nog eene landstreek: *de Hondard* bekend.) Eene belangrijke verhandeling over: „Die Hundschaften am Niederrhein” wordt gevonden op bl. 209 van het:

Archiv für die Geschichte des Niederrheins. Herausgegeben von T. J. LACOMBLET, Kön. Preuss. Archivrathe. Erster Band, Düsseldorf, 1832, 444 bl. Zweiter Band, Düss. 1837, 372 bl. 8°. 8.

Eene uitvoerige verklaring van dit onderwerp (het vroegere Gemeentewezen) is vervat in: Die Verfassung der Centenen und des Fränkischen Königthumes. Studien zur deutschen Rechtsgeschichte von Dr. A. GEMEINER, Privatdocent der Rechte an der Hochschule München. Ald. 1855, 239 bl. 8°. 9.

Daar deze giftbrief welligt het oudste bezegelde charter betrekkelijk Nederland is, waarvan het origineel nog bestaat; — daar Kluit dezen GERROLF houdt voor den grootvader van Dirk, den eersten der Hollandsche Graven; — daar geen onzer vaderlandsche steden zulk een stuk van dien tijd omtrent haren oorsprong kan aanwijzen; — zoo zal ieder het zeker billijken, dat wij hieraan hooge waarde hechten en omtrent de literatuur van dit onderwerp zoo véél mogelijk hebben verzameld. Te meer, dewijl het hoogst opmerkelijk is, dat de gronden van het latere kasteel *Cammingaburgt*, beoosten Leeuwarden, thans nog, als voorvaderlijke erfenis, worden bezeten door een man, die tevens ook nog den naam van GERROLT draagt, door den 72jarigen Heer REGNERUS HENDRIK SJUCK GERROLT JUCKEMA VAN BURMANIA BARON RENGERS, van welken hooggeachten staatsman, als een der helden van Waterloo, eene levensschets voorkomt op bl. 104 van mijn geschrift: Friesland in 1815.

Eerste Prothocoll in denwelken allen Instrumenten, acten ende anders sullen worden ofte zyn gescreuen, aengeteykent ende geregistrert, die by my NICOLAUS JUDOCI CLEUTING als openbaer ende by den Houe van Vrieslant op ten XIII Augusti a° xv° vier ende vyftich geadmitteerde Notarius gemaeckt ende gescreuen zyn ofte sullen worden. Verclaerende bij den Bede, dien ick als Notarius gedaen hebbe, deselue Instrumenten, acten ende anders in voegen die in dese prothocoll gescreuen ende aengeteyckent zullen oft zall zijn, alsoe oprechtelicken geschiet ende gedaen te zyne ter presentie der tuygen daer inne benoempt. 10.

Handschrift in groot kwarto met geteekend symbool en drie handteekeningen op het titelblad (waar boven ook de handteekening van den vroegeren bezitter Hobbo van Aylua). Het loopt van den 18 Aug. 1554 tot 5 Oct. 1571, en bevat op 391 dubbele bladzijden honderden acten, verklaringen, schuldbekentenissen, procuratien, obligatien, testamenten, kwitantien, reutebrieven, inventarissen, overeenkomsten enz., door hem voor vele personen, waaronder de aanzienlijkste ingezetenen, opgemaakt. Daar deze handelingen over een belangrijk tijdperk van den toen gvestigden staat loopen, zoo is dit Handschrift (door mij met eene Inlciding voorzien) voor de kennis van den toenmaligen maatschappelyken toestand dezer stad en van handel en volksverkeer van groot belang. Tot 1 Januarij 1558 is hierin de dagteekening gevolgd naar schrijven

des Bisdoms van Camerick, beginnende het jaar met Paschen. Verder vervolgt hij in stilo Phryzie. In 1858 is dit Handschrift gekocht uit de nalatenschap van Petrus Wierdsma. Van de 116 eerste acten heb ik reeds den hoofd-inhoud beschreven.

Dit Hs. is omschreven op bl. 81 der Voorrede van het 2e dl. van het Charterboek.

Protocol, dat is, de gantsche handeling des ghesprekx gehouden tot Leeuwarden in Vrieslandt, tusschen RUARDUM ACRONIUM (herv. pred. te Kornjum) ter eenre, ende PEETER VAN CEULEN, dienaar by de Menisten ter ander syden. Begonnen den 16. Augusti 1596 ende voleyndighet den 17. Novembris. Met een Voorreden verclarende hiervan het oordeel der E. E. H. Staten. Tot Franeker, by Gillis vanden Rade, Drucker der Staten van Vrieslandt, 1597, 503 bl. en register; de uitvoerige voorrede van Stadhouder en Gedeputeerden ongepag. 4°. 11.

Deze redetwist over de geloofsbegrippen der Hervormden en Doopsgezinden, de eenige van dien aard in ons vaderland, en buiten die van Frankenthal in 1571 en die van Emden in 1578, geheel eenig in zijne soort, werd, onder voorzitting eener commissie uit de Staten, gehouden in de Galileer-kerk, dagelijks gedurende vier uren, drie maanden lang in 155 zittingen, waarin al het gesprokene door twee personen werd geprotocolleerd, — hoewel, na afloop, ieder der partijen bij zijn gevoelen bleef. Een uitvoerig verslag daarvan bevat Blaupot ten Cate, Geschied. der Doopsgezinden in Friesland, 131 env.

Optima Libertas est legibus servire. Bundel gedrukte en enkele geschrevene stukken over verschillen omtrent de Raadsbestelling en misbruiken in de regeering der stad Leeuwarden, van 1615, 1656—58, zonder titel, 4°. 12.

Iesvitica per Vnitas Belgij Provincias Negociatio bono publico in lucem edita; jussu D. D. Deputatorum Ordinum Frisiae, Franekarae apvd Viduam Romberti Doyema, Ord. Fris. priusquam vivere desiit, Typographi, 1616, ongepag. — Der Jesuyten Negotiatie ofte Coophandel in de Vercenichde Nederlanden, tot ghemeenen beste in druck uytghegheven; door last van de E. M. Heeren Gedeputeerde Staten van Vrieslandt. Leeuw. A. vanden Rade, 1616, 99 bl. en register, 4°. 13.

Beide werkjes bevatten „eenighe Jesuijtsche schriften, ghevonden onder de Papieren van een Jesuijtsch Pater, wiens Afgoderye door bevel van de Staten onlanex tot Harlinghen is verstoort.” Wegens de uiterste zeldzaamheid van deze boekjes, die zelfs aan Amersfoort en Evertsz onbekend bleven, gaf Mr. J. Scheltema daarvan een verslag in Kist en Royaards, Archief, 1831, III 399. Zie mijne Geschied. van Friesl. 381.

Album van ROMBERTUS VAN OCKAMA, in 1641 Advokaat voor het Hof van Friesland en in 1649 ontvanger der boelgoederen te Leeuw., bevattende inschrijvingen van Daniel Dammius, Joh. Maccovius, Pynacker, Henricus Rhala, Arnoldus Verhel, Pierius Winsemius, F. ab Inthiema, Dominicus Stapert, Franciscus Gomarus, Fredericus à Roorda, F. à Reinalda, Petrus

Bechius, Sch. Jul. ab Aitsema, Joan. Steinbergius, Nicol. Langius, Henricus Alting, T. Andreae, Rombertus Papma, Joannes Wichers, Theod. Albinus, Magnus Vmbgrovius, die allen gedurende zijn verblijf aan de academien te Franeker en Groningen, 1638—40, teekenden en waarbij soms gekleurde wapens zijn geteekend. Daar achter zijn een dertigtal fraaije gravures uit het werkje van Jacobus Marcus, *Deliciae Batavicae*, in 1616 te Leiden uitgegeven, breed kl. 8°. Het wordt voorafgegaan door 6 bladz. genealogische aantekeningen omtrent de geslachten Ulenburgh en Ockama, welke de eerste aanleiding waren om het huwelijk van Rembrand van Rijn met Saske Ulenburgh nader in het licht te stellen. Zie mijn geschrift: *de Vrouw van Rembrand*, bl. 28. 14.

Dit album is beschreven op bl. 119 van het Overzicht eener verzameling *Alba Amicorum* van Jhr. F. A. Ridder van Rappard, die het in 1850 van mij ten geschenke ontving en het mij in 1861, toen het voor ons meerdere waarde had bekomen, teruggaf.

(Schetsen van gehoorde) Prædicationen gedaen binnen Leeuwarden, over de Ordinaris Dominicalen ende Feest-dagen, alsmede over de Christelijke Catechismus, van de godsalige, eerwaardige, hoogh-geleerde Heeren DD. G. Boëtius, H. Daventræus, R. Hachtingius, J. Lastdrager, F. Elgersma, H. Domna, J. van der Wayen, H. Witzius, ende P. Eyndhoven, en van verscheidene anderen. Tot eygen onderwiesinge ende verbeteringe by geschrifte gestelt, door de Heer ANTHONIUS KANN, J. U. D. ende Procureur Generâl over Friesland. *Handschrift* in 3 folio deelen, te zamen ongeveer 1400 bl. schrifts bevattende, met twee gedrukte titels er voor. 15.

In de jaren 1661 tot 65 gaf een man van dien stand en betrekking zich dus de moeite, om van elke leerrede, die hij hoorde, eene langere of kortere schets op het papier te brengen en te bewaren. Doch hij deed meer. Nadat dit ex. in 1840 uit de Bibliotheek van Prof. J. Heringa Ez. te Utrecht was aangekocht, bleek mij uit den Catalogus van R. J. Noordbeek (op bl. 181 hier vóór beschreven), dat dit IIS. in 1754 tot diens Publike Bibliotheek behoorde niet alleen, maar dat hij ook nog een band in folio bezat: No. 188. Schriftuurlyke aanmerkingen en stigtelyke Bedenkingen, tot eigen opwekking by geschrifte gesteld door A. KANN, en vermeerderd door JETSKA REINOU VAN DER MALEN (als dichteres hier vóór bl. 160 vermeld). Bovendien komen daarin nog onder de Manuscripten in quarto voor, bl. 69: Predikation over het Lyden en Sterven J. C. gedaan door verscheide Leeuwarder Predikanten in 1663, en geschreven door de Heer A. KANN, en op bl. 70. Schriftuurlyke Aanmerkingen en nuttige Bedenkingen over verscheidene stoffen door de Heer A. KANN, 2 deelen. — In den Verkoop-catalogus van 1762 komen zij echter niet onder de handschriften voor, zoodat ze te voren verschillende koopers schijnen gevonden te hebben. (Zie ook bl. 39 hier vóór.)

Missive, welke, door een Vriend aan sijn bekende, is toegesonden, op sijn wederom Reys, uyt Vrieslandt, die hier mede gedeelt werd, aan

de onpartijdige verstanden, liefhebbers van de vrede, omtrent de waare Gereformeerde Kercke in ons lieve vaderlandt. Gedruet, voor de Gereformeerde Vryheyd binnen Leeuwarden, 1670, ongep. (18 bl.) 4°. 16.

Dit bittere geschrift is gerigt tegen „twee of drie jonge mannen, leerlingen van den vermaerden Dn. G. Voetius, die hier geheel meesterlijk, in de Kerek, en ook als domineurs over de consciencien, den baas speelen.”

Besoignes van de reformatoire Poincten der Steden van Frieslandt, aen de Staten overgelevert, met de consideratien van dezen; benevens de Deductie der te Sneek afgescheiden Staten met de Wederlegginge; alsmede Reglement ende Poincten reformatoir by Stadtholder en Gecommitteerden uytgesproocken, benevens het Recueil van stukken enz. allen betrekkelijk de politieke bewegingen in de jaren 1672 en 73, 4°. 17.

Weeghschaal van redenen over het verplaatsen der Academie van Franeker naar Leeuwarden. Gedrukt voor een Liefhebber der Academie, z. j. (1675?) ongep. (42 bl.) 4°. 18.

Volgens Vriemoet, 470, is deze verdediging van het regt van Franeker geschreven door den beroemden ULRIK HUBER.

Deductie en Request aan Gedeputeerde Staten tegen de benoeming van Dr. B. J. Swalue tot lid der Vroedschap van Leeuwarden. Ald. by T. van Dessel, 1728, 10 en 39 bl. 4°. 19.

Een bewijs van de kleingeestige ijverzucht en fellen strijd, welke er toen dikwijls onder de ingezetenen heerschte bij het verkiezen van regeeringsleden.

Berigt van Syn Hoogheit de Heere Prince van Orangen en Nassauw, Erfstadhouder enz. aan de Volmagten der Landen en Steeden, staatsgewyse op den Landsdag vergadert. Leeuw. T. van Dessel, 1740, 28 bl. met 56 en 32 bl. Bylagen. Met bijgevoegd schriftelijk Advies van een der Staatsleden, 13 bl. fol. 20.

Dit staatsstuk betreft de magt van het kwartier der Steden omtrent de Raadsbestelling, welke negen Steden vroeger hadden opgedragen aan den Stadhouder, die zijn regt tot beslissing van geschillen hierin mannelijk verdedigt tegen eene aanstootelijke deductie van den oud-burgemeester de Blau te Sneek, waar groote geschillen over dit onderwerp waren gerezen.

Ordre der Texten dewelke jaarlyks op de Feest-dagen, ter gedagtenisse van Christi geboorte enz. worden verklaart aan de gemeente J. C. binnen Leeuwarden, waar by gevoegt zyn, de overeenstemmingen der Euangelisten (benevens Vollenhoves Kruistriomf en drie liederen van J. Lydius). Leeuw. bij A. Ferwerda, 1745, 91 bl. kl. 8°. 21.

Poincten reformatoir, opgesteld by de Gecommitteerden uit de Landen en

Steden van Friesland, thans op de Doele vergadert; alsmede van die uit het Quartier van de Sevenwouden en de drie andere quartieren, in de Groote Kerk binnen Leeuwarden vergadert, aan de Staten overgegeven, met de Resolutie door dezen daarop genomen, en het Reglement, door Prins Willem IV daarna uitgevaardigd. Leeuw. W. Coulon, 1748, 28, 14 en 34 bl. 4°. 22.

Zie over deze stukken en het voorgevallene in dat jaar J. Dotingh, het verward Frieslandt, op bl. 85 hier vóór vermeld.

Bundel Missives, Wederleggingen, Deductien, Verbalen enz. betrekkelijk de geschillen van den Lutherschen Kerken-raad van Leeuwarden met hun Leeraar, PHILIPPUS LUDOVICUS STATIUS MULLER, ten opzigte van de Kettery en Onregtzinnigheid, waar mede men zegt, dat hy besmet zoude zyn; alsmede Procedures tusschen oude leden des Kerkenraads en JOHAN GEORG MULLER (des vorigen broeder en opvolger), voor Gedeputeerde Staten ongedecideert gebleven vermits zijn vertreck na de West-Indien. 10 stukken in folio, by A. Ferwerda, het laatste bij P. Koumans, 1753—57. 23.

Beide leeraren, mannen van buitengewone bekwaamheden en van uitgebreide godgeleerde en wijsgeerige studiën, stonden te hoog boven vele eenvoudige leden hunner gemeente dan dat deze hunne verlichte denkbeelden konden volgen, zoodat hun verblijf alhier door allerlei aantijgingen en kerkelijke twisten verbitterd werd. Een verhaal van den loop dezer twisten komt voor in Ypeij, Kerk. geschied. der 18e eeuw, IV 382. Zie ook Schutte, de Luth. gemeente te Leeuw. in de Bijdragen, V 192, en de geschriften van beide geleerde mannen op bl. 18, 19, 119, 120 en 179 hier vóór.

Gedagtenis of Inwying van een opgerigt Diacony Armehuis in tegenwoordigheid der aanzienlyke Collegien; — op verzoek van desselfs Oprigters de Diaconen van de Gereformeerde Kerke van Leeuw. plechtig gehouden den 9 May 1759, door CORNELIUS BLOM, *Car. Fil.* Leeuw. A. Ferwerda, 16 bl. met bijgevoegde Gebeden voor het Diaconye-huis, 32 bl. 4°. 24.

Volledige Verzameling van Stukken betrekkelijk de beruchte zaak van D^o. CORNELIUS BLOM tegen den Magistraat van Leeuwarden, en nopens al de verschillen en omstandigheden, welke daaruit zijn voortgesproten. 1763. Bijgebragt door den Schepen P. H. Petraeus. 27 gedrukte en 2 geschrevene stukken, in fol. 4° en 8°. 25.

Nadat de Kerkeraad der Herv. gemeente een drietal predikanten ter approbatie had aangeboden aan den Magistraat en deze daarmede draalde, drong Do. BLOM, aan het hoofd eener Kerkeraads-commissie in zijne vergadering toegelaten, zoo krachtig op een spoedige afdoening aan, dat zijne aanspraak (buiten zijn weten gedrukt) algemeene

verontwaardiging opwekte. Dit was de aanleiding tot het hevig geschil, waarover al deze stukken loopen, en waarvan een verhaal voorkomt in het Biogr. Woordenboek (III 159) van J. A. de Chalmot (die zelf mede in het gedrang werd gesleept), alsmede in Ypeij, Kerk. Gesch. VII 43; Lorgion, de Herv. Kerk in Friesland, 252. Zie over hem mede bl. 19 en 167 hier vóór.

Verhandeling over de Verdraagzaamheit in het stuk der Religie; door den Heer DE VOLTAIRE. Uit het Fransch vertaalt. Tweede druk. Leeuw. A. Ferwerda, 1764, 259 bl. kl. 8°. 26.

De al te vrijzinnige denkbeelden van deze spoedig herdrukte „uitmuntende verhandeling”, die een grooten invloed had op den volksgeest tegen de bekrompene vasthoudendheid der geestelijken, achtte de Magistraat zoo gevaarlijk, dat deze, na ingewonnen advies der Predikanten, zijn beklag deswege deed aan Gedeputeerde Staten, die bij resol. van 11 Jan. 1765 het werkje, wegens versmading van de geopenbaarde godsdienst, op eene boete van 50 gouden ridders verboden en alle exx. lieten ephalen. Zie deze res. en dat advies in de Ned. Jaerb. 1765, 57, en Ypeij, Kerk. Gesch. III 8; Ypeij en Dermout, Ned. Herv. Kerk, III 513, 533. Of-schoon die zelfde Gedeputeerden gelijktijdig Do. G. T. de Cock (wegens vrijzinnigheid een voorwerp van de vervolging der predikanten) in bescherming namen, werd dit spiegelgevecht tegen den niet te keeren geest van vooruitgang vier jaren later herhaald, toen over dit zelfde onderwerp een nog krachtiger geschrift verscheen, getiteld:

Verhandeling over de Tolerantie of Verdraagzaamheit in het stuk van den godsdienst; door een liefhebber der waare regtzinnigheid. Leeuw. H. A. de Chalmot, 1769, 64 bl. met bijgevoegde vier strijdschriften: Antwoord tot wederlegginge enz. door Philalethes, bij G. Tresling, 80 bl. — Brief van den Schryver aan Philalethes, bij de Chalmot, 20 bl. — Schuite praatje tusschen een Burger en een Boer, bij Ferwerda en Tresling, 63 bl. — en Verdediging van alle ware Gereformeerde Vriesen tegen den laster, dat iemand hunner Autheur van de muit-zugtige Verhandeling over de Tolerantie zoude zyn, door een Vriessen Tolerant. Alom te bekomen, 23 bl. 8°. 27.

Of-schoon de Schrijver bescheiden betoogde, dat de gevoelens der Remonstranten niet onschrijftmatig en evenmin schadelijk voor den staat en de zeden waren; dat men elkander verdragen en dat het hoog gezag enkel „het kwaadaardige ijvervuur der Predicanten dooven en het hooger onderwijs hervormen” moest, achtten Gedeputeerde Staten, dat al deze vijf geschriften strekten „tot ondermijning van Gods H. Woord en tot aankweeking van schadelijke nieuwigheden en verdeeltheden”; weshalve allen, op gelijke boete als boven, verboden, de exx. opgchaald en alle ingezetenen gewaarschuid werden, zulke naamloze geschriften te drukken en te verkoopen. Zie Ned. Jaerb. 1769, 1073. 't Verbod scherpte echter den lust en kon de verspreiding van die denkbeelden wel aanvuren, niet keeren.

G. T. DE COCK (pred. te Harich, daarna te Beetgum), de Kristelijke Liefde, in haaren waaren aart, voorwerpen, en eigenschappen voorgesteld, en

aangedrongen, in eene Redenvoeringe over Joh: XV: vers 17, uitgesproken in de Grootte Kerk te Leeuwarden den 3 Febr: 1765. Leeuw. H. A. de Chalmot, 1765, met Aanhangsel, 36 bl. — Handelingen van de Gecomm. der Classis van Leeuw. in de saake van D^o. de Cock, met Bijlagen, 75 bl. bij P. Koumans, 1766; — Brief van een liefhebber der waarheid en gerechtigheid (D^o. v. HILTROP), aangaande de bij den druk merkelyk veranderde Predikatie, 31 bl.; — L. MEYER, pred. te Twysel, Zeedige Aanmerkingen daarop, met Aanhangzel, 59 bl. bij P. Koumans; — Brief van een Vriend over de latynse vertaalingen in D^o. Meyers geschrift (door D^o. P. WIGERI te Oosthem), bij W. Wigeri, 21 bl.; — Historisch Verhaal van het voorgevallene in de be- rugte zaak van D^o. de Cock, verdagt en aangeklaagd over onrecht- zinnigheid in de leer, met alle daar toe behoorende stukken (door D^o. P. HOFSTEDÉ te Rotterd.), 126 bl. alom; — Aanmerkingen op het Hist. Verhaal, in een brief (door P. WIGERI), 56 bl. alom; — Ap- pointement op het Request der E: Classis aan den Heere Prinse, met hare Missive van dankzegging aan Z. H. 's Hage 1766, 14 bl. Acht stuk- ken in één band, met bijvoeging van H. VAN BERKUM, toen pred. te Stiens, eene Preek over de Liefde, in de Morgenster, 1852, N°. 2 en 3, welk voortreffelyk stuk een helder overzicht geeft van den loop dezer zaak. 28.

De toenemende verlichte denkbeelden en daaruit voortgevloeide verdraagzaamheid jegens andersdenkenden waren toen in het oog van vele kerkelyk regtzinnigen zulk een gruwel, dat zij den leeraar aanklaagden, die zulk eene liefderijke preek durfde houden. Groote beweging werd daardoor verwekt. Intusschen werd die ketter te Beetgum beroepen door den Baron thoe Schwartzenberg, die met den verlichten Jr. Epo Sjuck van Burmania hem in het collegie van Gedeputeerden in bescherming nam tegen de Classis, aan welke het zwijgen werd opgelegd en alle rustverstorende inquisitie verboden, waarover zij zich te vergeefs bij den Prins beklaagde. In dezen strijd tusschen het behoud en den vooruitgang werd tevens de oppermagt van den Staat over de Kerk bevestigd. Gelukkig was deze geschiedenis de laatste stuiptrekking van het orthodoxisme in de 18e eeuw. Zie Ypeij, Kerk. Gesch. VII 65; Ypeij en Dermout, III 513; Lorgion, de Herv. kerk in Friesl. 267; Kok, Vad. Woordenb. XXXVII 42.

Historisch Zakboek van Dr. **NICOLAAS ARNOLDE** in handschrift, bevattende lijsten van de ambulatoire ambten der Steden, van de leden der Staten en van den Magistraat van Leeuwarden, alsmede van de Secretarissen en Vroedschappen, Stads-Rekeningen, Commissiën, In- structiën enz.; voorts een Breviarium Historiæ, Pausen, Conciliën, Keizers, Koningen, Geslachtregister van het huis van Oranje-Nassau, enz. loo-

pende tot aan zijn dood in 1777, enkele vervolgd door PETRUS WIERDSMA, uit wiens bibliotheek dit in 1858 is gekocht. 174 bl. post 8°. in perkament. 29.

Zeer merkwaardig geschrift van een man, die meer dan vijftig jaren lid der Stedelijke Regering was en alle zaken van belang met ijver behartigde.

(JOHANNES ALLART) De Vryheid. Vierde druk. Amst. bij J. Allart, 1783, 314 bl. met vignetten. 8°. 30.

Op bl. 244 van dit werk komt een verhaal voor van de wederregtelijke wijze, waarop de Prins, na het overlijden van den ouden Burgemeester Dr. Nicolaas Arnoldi in 1777, den Baron W. H. van Hambroick, Burgemeester van Ylst, in zijne plaats stelde, in weerwil dezen, volgens het Regerings-reglement, drie vereischten ontbraken, om die betrekking te kunnen bekleeden. Deze inbreuk op het regt der burgers werd, vooral later, den Prins zeer euvel geduid. Op welke wijze men zich tegen zoodanige werktuigen des Stadhouders begon te verzetten, blijkt uit het:

Vertoog over de Friesche Stadsregeeringen, of de zogenaamde Premiers, door URBANUS FRISO. Amst. 1782, 16 bl. 8°. 31.

Onderzoek op de rechten van de Bevelhebbers en Corporaals, binnen Leeuwarden, door een Commissie uit Magistraat en Vroedschap dier stad gedaan. Met de stukken daar toe betrekkelyk, en de Resolutie daar op genomen. Leeuw. A. Siccama, 1784, 48 bl. 8°. 32.

Bundel stukken betrekkelyk het regt van Raadsbestelling der stad Leeuwarden, bevattende een Request, Protest en Deductie der Burgery aan de Staten, voorafgegaan door de vroegere Reglementen en Staats-resolutiën en gevolgd door een Protest van C. L. VAN BEYMA aan den Landsdag en een brief van hem aan den Prins. By J. D. van der Haak en P. Bransma, 1784 en 85, 4°. 33.

De gehouden Handelwys in de gewigtige zaaken, betreffende de Electie van Magistraats persoonen voor deeze stad. Leeuw. by J. Boltjes, 1786, 30 bl. 8°. 34.

De voorgaande stukken en dit verhaal betreffen de groote verschillen, gerezen tusschen de Burgerij en de Staten, die de verzochte herziening van het Regerings-reglement zoo gewelddadig doordreven, dat verscheidene regeringsleden en bevelhebbers weigerden het te erkennen en daarop den eed te doen. Onder de laatste was ook de Vaandrig L. OLING, zeer geacht zilversmid en mathematicus, wiens gedrag hierin bijzonder wordt geprezen en aan wien een zilveren medaille door zijne wacht werd vereerd. Meer uitvoerig heb ik dit medegedeeld in zija levensberigt in de Navorscher, 1867, 167. Zie ook bl. 135 hier vóór.

Verzameling van (veertig) Vaderlandsche-, Herders-, Minne- en Bruilofts-Gezangen voor de Vrye Nederlanders. Eerste deel. Leeuw. J. D. v. d. Haak (omstreeks 1786), 94 bl. kl. 8°. 35.

Het laatste lied in dezen vrijheidlievenden bundel is getiteld: *Opwekking voor de Grenadiers van het Exerctie-Genoodschap te Leeuwarden*. De „*Marsch der vrijheid*” is op de wijze van de: *Granadier Marsch van Franeker*, thans onbekend.

Korte aanmerkingen over het getal der Inwooners binnen Leeuwarden en stads jurisdictie, waar in niet alleen derzelve getal vry nauwkeurig wordt aangetoond, maar ook hoe veel Menschen aldaar in elken jaar des ouderdoms, doorgaans te gelyk in leeven zyn, en zich in den huwlykenstaat bevinden. Door een Liefhebber der Geslacht-reekenkunde. Leeuw. C. van Sligh, 1793, 36 bl. 8°. 36.

Een voor dien tijd zeldzame proeve van statistiek, wier beoefening vroeger als gevaarlijk geschuwd werd. De bevolking der stad werd toenmaals begroot op 16,446 zielen.

Geene Heeren meer! Zalige Egalité! mede gebragt uit het paradys der vrye Franschen! Tot een welkomst geschonken aan alle Nederlanders, die hunne waarde kennen; door KLAAS KAMMINGA (Stads Omroeper te Leeuw.), in den jaare 1787, buiten de amnestie gesloten uitgeweeken Patriot. *Liberté, Egalité, Fraternité*. Voor een groot deel voorgelezen in de volks-societeit binnen Leeuwarden, en op deszelfs verzoek ter drukpers overgegeven. Benevens een lijst der gevlugte Nederlanders, zo als die betaald zyn geworden door C. L. van Beyma. Een stuk voor de oudheid. Gedrukt voor rekening van den antheur. Amst. 1795, 118 bl. 8°. 37.

Na eene onthoezeming over de nadeelen van het vorige aristocratische bestuur en de voordeelen, welke men zich van de nu ingevoerde volks-regering voorstelde, bevat dit vreemde geschrift vele bijzonderheden omtrent de 1263 Nederlandsche uitgeweekenen, waaronder 68 Friezen, die te St. Omer en elders sedert 1788 vertoefden. Zie daarover vooral Mr. J. T. Bodel Nijenhuis, in *Kist en Moll*, *Kerkhist. Archief*, IV 385, en Mr. J. Dirks, de uitgeweekenen naar Frankrijk, in de *Vad. Letteroefeningen van 1868*, No. 2.

Portefeuille met geschriften betreffende de geschiedenis der omwenteling van 1813, in het bijzonder te Leeuwarden. Zie ook bl. 174 en 175. 38.

Leerredenen, gehouden te Leeuwarden, op het derde eeuwfeest der Kerkherforming. Bij J. W. Brouwer, 1818, 170 bl. 8°. Zie bl. 27, N°. 179. 39.

W. H. SURINGAR, Redevoering, bij de viering van het vijfentwintigjarig bestaan van het Departement Leeuwarden, der Maatschappij: tot nut van 't algemeen, op den 30 Julij 1817. Bij J. W. Brouwer, 75 bl. 8°. met Aanteekeningen, en Zangen van Mr. G. DE WAL. 40.

Plegtige toewijding van het Monument, gestigt in de Groote Kerk te Leeuwarden, aan J. H. NIEUWOLD, in leven Predikant en Schoolopziener te Warrega, op den 12 October 1820. Amst. 1822, 119 bl.

- 8°. Na een verhaal van de oprigting, komt hierin voor de Rede van H. W. C. A. Visser, de Hulde van M. Martens en eenige Gedichten, bij deze feestviering voorgedragen. 41.
- Plegtige viering van het Vriesche Volksfeest aan het onderwijs en de opvoeding in Vriesland gewijd, gevierd te Leeuwarden op den 18 October 1821, uitgegeven door H. W. C. A. VISSER, Predikant te IJsbrechtum, lid en secretaris der Prov. Commissie van Onderwijs. Amst. 1822, 104 bl. 8°. Op de Redevoering, afgewisseld door gezangen van Mr. C. P. E. ROBIDÉ VAN DER AA, volgen een aantal Gedichten en Ex-temporeés, bij dit feest uitgebragt. 42.
- Rapport en Verslag van de Provinciale Commissiën van onderstand voor de noodlijdenden door den Watervloed van Febr. 1825, en door de geheerscht hebbende Ziekte in Vriesland, in 1826 en 27, 56 en 20 bl. met tabellen, gr. 4°. 43, 44.
- Voor het eerste doel verzamelde de Commissie niet minder dan f126,144.00 en voor het laatste f109,844.00 in kontanten, behalve overvloedige bezendingen eetwaren, ligging- en kleedingstukken.
- Lotgevallen van wijlen de Wel geboren Heeren Hans Paul Christoffel van Echten en deszelfs kleinzoon Paul Daniel Visser van Echten, overleden te Leeuwarden en Surhuisterveen, door S. O. VAN KAMMEN, Executeur Testamentair. Gron. 1836, 64 bl. 8°. Opgedragen aan den Koning. 45.
- Dit zonderlinge en verward geschrevene boekje, hetwelk van Echts aanspraken op het door hem zelve vernietigde Sint Anna-leen zou moeten bewijzen, en hevige beschuldigingen tegen de Regering van Leeuwarden bevat, is geheel wederlegd in mijne Geschiedenis van het voormalige St. Anna-leen, in 1860 uitgegeven. (No. 65.)
- J. VAN LEEUWEN, Koning Willem II in Friesland. 1841. Leeuw. G. T. N. Suringar, 1842, 70 bl. 8°. 46.
- De bijzonderheden van den buitengewoon luisterrijken intogt en het verblijf des Konings met gemalin en dochter in Friesland verdienden met regt op deze wijze te worden bewaard. De overige hiertoe betrekkelijke stukken liggen in de Archievenkast.
- Het Vijftigjarig bestaan van het Departement Leeuwarden der Maatschappij: tot nut van 't algemeen, plegtig gevierd op den 3 Aug. 1842, in de Westerkerk (door eene Redevoering van M. S. DE WAL, een Feestzang van Mr. A. VAN HALMAEL Jr. en Cantate van Mr. C. M. A. SIMON VAN DER AA). Bij G. T. N. Suringar, 1842, 52 bl. 8°. 47.
- Portefeuille met Catalogussen der voorwerpen van Friesche Nijverheid en Kunst, op de Tentoonstellingen, gehouden te Leeuwarden in de jaren

- 1844, 1854 en 1864, met de beoordeelende verslagen en andere stukken daartoe betrekkelijk, 8°. 48.
- Verslag van het verhandelde op het Zevende Nederlandsche Landhuishoudkundig Congres, gehouden te Leeuwarden in Junij 1852. Bij D. Meindersma, 195 bl. 8°. 49.
- Als voren van het Achttiende Congres te Leeuwarden, in Junij 1863. Bij G. T. N. Suringar, 256 bl. en Tabellen, 8°. 50.
- Portefeuille bevattende het Feest-verslag van de eerste-steenlegging van het Nationaal Gedenkteeken voor November 1813, enz. op den 17 Nov. 1863, alsmede berigten, feestgezangen, gedichten enz. omtrent de viering van dit vaderlandsch feest ter herdenking der Verlossing van Nederland te Leeuwarden, 8°. 51.
- Portefeuille met geschriften betrekkelijk de viering van het Vijftigjarig Feest ter herdenking der Overwinning bij Waterloo, bijzonder te Leeuwarden, in 1865, 8°. 52.
- Portefeuille met historische stukken, vlugschriften, gelegenheidsverzen enz. betrekkelijk Leeuwarden, 8°. 53.

Register van de Archiven, Stukken en Documenten, liggende in de Stads Archive-kas te Leeuwarden. Nu op goedvinden der Regeering gedrukt, met veele stukken vermeerderd, en in regelmatige orde geplaatst, door den oud Rentmeester GERARD JACOB VOORDA, thans Archivarius dezer stad. Bij D. v. d. Sluis, Lands- en Academiedrukker, 1803, 91 bl. 8°. Voorafgegaan door eene uitvoerige Voorrede van 24 bl., strekkende vooral tot toelichting van drie punten: 1°. tot het recht van Arrest; 2°. de rechten der Stad omtrent het Anthonij-Gasthuis; en 3°. tot derzelve betrekkingen op het oud, of Burger-weeshuis. Doorschoten ex. vervolgd met den bijgeschreven inhoud der latere stukken tot 1845. 54.

Reeds in 1794 vervaardigde VOORDA een register der Archieven; doch toen hij later werd verzocht, dat te laten drukken, gaf hij daaraan een geheel andere orde, of liever wanorde, in acht zonderlinge rubrieken, na welken arbeid hij met den titel van Archivarius werd vereerd. Zijne godgeleerde geschriften zijn op bl. 21 en 22 vermeld.

Het zelfde werk, doorschoten en met veelvuldige aantekeningen, ten bewijze, dat de bijna 70jarige grijsaard het oude schrift van sommige stukken niet heeft kunnen lezen en daardoor velen niet begrepen of verkeerd beschreven heeft. 55.

S. A. GABBEMA, Verhaal van de stad Leeuwaarden enz. (Zie de nadere omschrijving op bl. 77.) Drie exx. waarin enkele MS. aantekeningen van vroegere bezitters. 56, 57, 58.

Leeuwarder Courant, begonnen Zaterdag den 29 Julij 1752 bij Abraham Ferwerda, in de Peperstraat, in 4°. elk wekelijks N^o. van 4 bladzijden in 2 kolommen, waarvan eene halve bladz. met Advertentiën. De eerste Nos. bevatten, behalve enkele nieuwstijdingen, oordeelkundige overzichten van den politieken, militairen en kerkelijken staat van Europa en den koophandel en scheepvaart van verschillende staten, bijzonder voor Regenten; verder een overzicht van de vaderlandsche historie, staats-, militair-, kerkelijk- en negotie-nieuws, ongelukken, bijzonderheden enz., doch niet uit deze stad en provincie. De bekwame schrijver daarvan was de Waalsche predikant J. A. COURTONNE, met hulp van de Luthersche predd. P. L. STATIUS MULLER en J. G. MULLER. (Zie bl. 180.) 59.

Daar overvloed van stof en advertentiën den drukker nu en dan verplichtte dubbele bladen te geven, begon hij met 11 Mei 1757 ook een Woensdagsche Courant uit te geven. Met minder nieuws, doch meer advertentien, dubbele nummers en vervolgen is het blad in het zelfde formaat voortgezet tot 30 Julij 1811 in 63 banden, bij de Erven A. Ferwerda, nadat 7 Mei te voren was begonnen eene Fransche vertaling van de nieuwstijdingen er nevens te plaatsén. (Het octrooi van 1752, met bezwaar van eene uitkeering van f 1000.00 's jaars aan den Lande, was met 1795 vervallen.)

Van de voortzetting bezitten wij :

Dagblad van het departement Vriesland, met een Blad van aankondigingen, N°. 53—65, van 2—30 Dec. 1811, in groot kwarto, geheel in twee talen bij D. R. Smeding (het eerste N^o. heeft daarbij ook M. Koon). — De jaargangen 1812 en 1813 verder in 3 gr. 4°. banden met nog een band in octavo van het Blad van aankondigingen, Nos. 40—139, van 2 April tot 19 Nov. — Na de omwenteling hernam het blad weder zijn ouden naam van : 60.

Leeuwarder Courant, 1814, van 1 Jan. tot 20 Julij, Maandags, Woensdags en Vrijdags, N°. 1—99 in groot kwarto bij D. R. Smeding en M. Koon, doch van 22 Julij 1814 af in groot folio, van N°. 100-169. Dit formaat bleef; doch sinds 4 October 1816 werd het blad alleen Dingsdags en Vrijdags uitgegeven (voor f 6.00, later f 8.00) bij de Wed. D. R. Smeding; sedert 1 Jan. 1818 bij P. Koumans Smeding, wiens Erven het van 1852 tot heden hebben voortgezet. Van 1 Febr. 1830 tot 1847 bevatte de Dingsdagsche courant een Mengelwerk, waarvan J. van Leeuwen redacteur was en waarin zeer belangrijke historische en letterkundige stukken zijn opgenomen. 61.

Beschrijving van Leeuwarden, genomen uit den Tegenwoordige Staat van Friesland, 1787, 2° deel, bl. 25—190, bevattende, na een overzicht van de geschiedenis en den algemeenen toestand, eene bijzondere beschrijving van al de provinciale, stedelijke, kerkelijke en weldadige gebouwen, hunne inrigting, opschriften enz. gevolgd door de Raadsbestellingen van 1657 en 1766. Doorschoten ex. met aantt. 62.

Wijkboek van Leeuwarden, bevattende, in de eerste plaats, eene aanwijzing van de Verdeeling der gebouwen dezer Stad en hare Jurisdictie in vastgestelde Afdeelingen, gemerkt letter A tot en met P, met vermelding der nummers in iedere Afdeeling, de Gracht, Straat, Steeg of Buurt, waar elk nummer te vinden is, en de Wijk, waartoe ieder gebouw behoort; en, in de tweede plaats, eene omschrijving van elk der 74 Wijken, waarin de Stad en Jurisdictie is verdeeld, met aanduiding der genummerde gebouwen, tot ieder derzelve behoorende. Leeuw. W. Eekhoff, 1843, 222 bl. post 8°. Doorschoten ex. met aantekeningen. 63.

De zamensteller van dit nuttige werkje was de heer JOHAN FREDERIK CHRISTIAAN ESAU, Directeur van politie en als Opperwijkmeester belast met de invoering van het hierachter gevoegde Wijkreglement en met de herziening van de nummering der huizen, welke in 1806 3633 panden aauwees en nu, in 1842, tot 4208 was geklommen, zoodat de stad in 36 jaren met 575 huizen of een zesde van het geheel was vermeerderd.

W. EEKHOFF, Geschiedkundige Beschrijving van Leeuwarden. 2 dln. 1846. (Zie bl. 102 hier vóór.) 64.

— Beknopte Geschiedenis van het voormalige Sint Anna-leen in de de Kerk van Oldehove. Eene bijdrage tot de geschiedenis van de geestelijke goederen in Friesland. Uit vele oorspronkelijke stukken bewerkt en op last van het Stedelijk Bestuur uitgegeven. Leeuw. L. Schierbeek en W. Eekhoff, 1860, met de Bijlagen 100 bl. 8°. Doorschoten ex. met aantt. (Zie N°. 45.) 65.

De Regering werd sedert dertig jaren door belanghebbenden aangesproken tot uitkeering der vroegere bezittingen van dit leen tot een bedrag van bijna twee millioen gulden. Door dit geschrift verdedigde zij zich tegen die ongegronde aanspraak, met dit gevolg, dat Gedeputeerde Staten bij resolutie van 7 Febr. 1859 haar volkomen hebben ontslagen van alle verdere verantwoording omtrent dit vroegere leen.

Verzameling van alle stukken, betreffende de handelingen van de Gecommitteerden der Gereformeerde Ned. Gemeente binnen Leeuw. Met het Reglement op het huishoudelijk bestuur van het Kerkgenootschap, enz. bij de Gemeente gearresteerd den 11 Julij 1799. Herdrukt bij J. W. Brouwer, 1810, 221 bl. 8°. 66.

Zie over de gevolgen der scheiding van Kerk en Staat ten aanzien van de Kerkgebouwen der Hervormden bl. 193 van het 2e dl. der Geschiedk. Beschrijv. van Leeuw.

W. EEKHOFF, Geschiedenis van het Sint Anthonij-Gasthuis te Leeuw. met de daarbij behoorende stukken (bestaande in eene geschiedenis van het voorm. St. Jacobs-Gasthuis; Naamlijst der Archieven enz.; Afschrift van de meest belangrijke documenten uit de eerste eeuw der stichting, in het oud-friesch, en Naamlijsten der Voogden en Voogdessen tot 1834). Niet verkrijgbaar in den handel. Gedrukt bij J. W. Brouwer, 1854, 189 bl. 8°. Ex. met correctiën van den tekst der oud-friesche stukken. (Zie bl. 102.) 67.

Copia Testament van Auck Peters, stigteresse van het Burger-Weeshuis binnen Leeuwarden. Wordt uitgegeeven by Johs. Boltjes (1790?), à 4 stuiv. gedrukt in 4°. en gelegd voor een *Handschrift*, bevattende afschriften van 18 Testamenten, welke besprekingen inhouden aan genoemd Old Burger-Weeshuis, van 1534—1706, benevens kopijen van de donatie en het testament van Mr. Eelco van Haersma en van Walkje Gabbema, met betrekking tot het Gabbema-Gasthuis, mede onder het bestuur der Voogden gesteld; 64 en 83 bladz. 4°. 68.

Van den Armen toe onderhouden, des hoogheleerden JOHANNIS LODOUICI VIUIS twee boecken, Allen politicien nut om lesen. Wt den latyn in duyths ghestelt, deur HENRICUM GELDORPIUM. Thantwerpen, by Willem Siluius, drucker der Con. Mat. 1566, 207 bl. kl. 8°. 69.

Dit merkwaardige geschrift werd door den vertaler, die te Leeuwarden gewoon had en te Sneek Rector was geweest, opgedragen: „Aen den edelen, eeuvaesten, etc. RENICK VAN CAMMINGHA, op *Cammingshaburch*, by *Leeuwaerden*”, naar aanleiding dat deze, kort te voren, Voogd was geworden van het Weeshuis, en alzoo, in weerwil van zijne aanzienlijke geboorte, een deel der armenzorg had op zich genomen, over welk onderwerp hij in een opdracht, groot 50 bl., zijne denkbeelden mededeelt. Om die redenen is dit zeldzaam exemplaar in 1862 aan de Stedelijke Bibliotheek met bijzondere heuschheid vereerd door een voortreffelijk man als Jr. Mr. J. de Bosch Kemper, Hoogleeraar te Amsterdam, met bijvoeging van zijn geschrift: *J. L. Vives* geschetst als Christelijk philanthroop der 16e eeuw. Amst. 1851, 52 bl. 24°. Zie ook zijn Geschiedk. onderzoek over de Armoede in ons Vaderland, 1851, 77, en Letterk. overzicht omtrent het armwezen in de Ned. Jaarb. voor Regtsgcleerdheid, XII 468. — Over Geldorp, die daarna te Delft en toen te Duisburg woonde, zie men van der Aa, B. W. III 229, VII 89; over Cammingha, die van 1564—74 voogd was van dit Weeshuis, Stamboek, I 75; Gesch. Beschrijv. II 399.

Geschiedenis der Luthersche Gemeente te Leeuwarden, door H. SCHUTTE, en de Lutherschen in Friesland, gedurende de 16° eeuw, door J. C. SCHULTZ JACOBI. Afdruk uit de Bijdragen tot de Geschiedenis der

Evang.-Luthersche kerk in de Nederl., verzameld door J. C. SCHULTZ JACOBI, pred. te Zutphen, en F. J. DOMELA NIEUWENHUIS, pred. te Utrecht. Ald. 1844, 5° stuk, bl. 166 tot 222, 8°. 70.

Request voor Gecommitteerden der Doopsgezinde Gemeente te Leeuwarden, ingeleverd by de Nationale Vergadering, repréenteerende het volk van Nederland (houdende beklag over de handelwijze van den Raad der Gemeente, die den door haar afgezetten leeraar Abraham Staal met geweld den kansel had doen hernemen). Leeuw. G. M. Cahais (1797), met de bijlagen 52 bl. 8°. 71.

Portefeuille, bevattende: Leges Scholæ Leovardianæ van 1638, 1648, 1674, 1701, en Reglementen op de Ned. en Lat. Scholen van 1774, 1786 en 1823, benevens Bepalingen omtrent het Stedelijk Gymnasium van 1850, gewijzigd in 1851 en 58; waarbij gevoegd zijn: Schoolwetten van Dokkum, 1662; van Harlingen, 1672; van Workum, 1689; van Sneek, 1690, 4°. en 8°. 72.

Portefeuille met Verslagen of Programmata van den staat van het Stedelijk Gymnasium, sedert Febr. 1855, gr. 4°. 73.

H. IOANN. ARNTZENII Icti, Gymnasiarchæ et Rectoris Leov. Oratio de natalibus et incrementis Gymnasii Leovardiensis. Dicta pub. 1762. Leov. P. Koumans, 56 bl. gr. 4°. waar achter twee lofverzen van Ev. Wasenbergh en J. Ruardi. Met opdracht aan den Magistraat. 74.

De Historia Gymnasii Leovardiensis ab origine ad hæc tempora. Scripsit J. C. G. BOOT, eius Gymn. quondam Rector, nunc Professor in Athen. Amstelod. Leov. W. Eekhoff, 1854, met aantekeningen en bijlagen 114 bl. 8°. Opedragen aan Heeren Curatoren. 75.

Het lager Schoolwezen te Leeuwarden aan Groningen en aan andere groote steden in Nederland ter navolging voorgesteld, door den schoolopziener TH. VAN SWINDEREN. Met twee bijlagen. Gron. 1847, 48 bl. 8°. 76.

De hervorming en uitbreiding van het onderwijs, waaraan sedert 1816, vooral door het beleid van Burgemeester T. Feenstra, het stadsbestuur hier zoo groote sommen te kost legde, worden hierin zeer geprezen, en zijn uitvoerig beschreven in de Geschiedk. Beschrijv. II 222.

Aantekeningen van Z. C. von Uffenbach, gedurende zijn verblijf in Friesland (en te Leeuwarden) in 1710. Medegedeeld door Mr J. DIRKS.

76 bl. met 10 bl. Aanmerkingen, afgedrukt uit het 6e deel van de Vrije Fries, 1853, 8°. 77.

Deze merkwaardige bijzonderheden van dien tijd zijn eene vertaling van bl. 268 tot 353 van het 1e deel van

Herrn ZACHARIAS CONRAD VON UFFENBACH (Burgemeester van Frankfort), Merkwürdige Reisen durch Niedersachsen, Holland und Engelland. Mit Kupfern. Frankfurt und Leipzig, 1753, 3 Thle, 544, 604 en 756 bl. 8°. 78.

Brieven over Friesland, door BARTHOLD GEORG NIEBUHR; in het jaar 1808 geschreven. (Met aanmerkingen medegedeeld door Mr. J. DIRKS.) Afgedrukt uit de Provinciale Friesche Courant 1844, 54 bl. 8°. 79.

Dit is mede eene vertaling van bl. 183 tot 249 van de Circularbrieven aus Holland, welke het grootste gedeelte (312 bl.) beslaan van de

Nachgelassene Schriften B. G. NIEBUHR's nichtphilologischen Inhalts. Hamburg 1842, 526 bl. 8°. 80.

Ook dit oordeel van een geleerden vreemdeling over Friesland en de toenmalige volkstoestanden is zeer merkwaardig, even als de beschrijving van zijn verblijf te Leeuwarden, waar hij de voorlichting genoot van den jongen Baron van Lijnden en van het handelhuis Sieds Pieters en zonen.

S. HENRY BERTHOUD, les Femmes des Pays-bas et des Flandres. Paris 1862, 453 bl. 24°. 81.

Op bl. 268 van dezen bundel komt voor een bespottelijk romannetje: *Joanna de Leewarden*, een dochter van Wilhem, comte de Leewarden (?). Omstreeks 1850 bezocht de schrijver deze stad voor één dag, toen hij Redacteur was van het Musée des familles, waarin deze curieuse stukken eerst eene plaats vonden.

Geschiedkundige bijzonderheden betrekkelijk den dorpe Huizum, nabij Leeuwarden; bijeengebragt en bewerkt door HERMANUS WESSELIUS, predikant dier gemeente. Uit de kerkelijke archieven opgemaakt. *Hand-schrift* van 84 bl. 4°. Afschrift, vermeld op bl. 316 van het 1° dl. der Geschiedk. Beschrijv. v. Leeuw. 82.

Naamen der Edele Agtbaare Heeren Burgemeesteren, Schepenen en Raads-luiden of Bouwmeesteren binnen Leeuwarden, zedert den jaare 1512, mitsgaders de Namen der Vroedschappen, zedert derzelve opkomst (1657). Alles tot op den tegenwoordigen tijd (1779). Zeer net *Hand-schrift* in folio, ongep. door andere handen voortgezet, het eerste tot 1834, en het laatste tot 1794. Daar tusschen zijn afschriften der

Raadsbestellingen van 1615, 1588 en 1635 met Annotatiën, en daar achter kronykmatische aantekeningen der hoofdpunten van de geschiedenis der stad, van het jaar 1200 tot 1620. 83.

Dit belangrijk stuk is in 1867 aan de Stedelijke Bibliotheek vereerd door den Heer Mr. J. MINNEMA DE WITH, lid van den Gemeenteraad.

Lijst der Regeering van Leeuwarden. 1550—1795. *Handschrift* in kl. 8°. ongep. 84.

Naamlijsten: *a.* van de Friesche Grietmannen, van 1600—1790; *b.* van de Raadsheeren in het Hof van Friesland, van 1499—1792; *c.* van Burgemeesteren, Schepenen en Raden van Leeuwarden, van 1512—1793; en *d.* van Notarissen, geadmitteerd door het Hof, van 1606—1850. *Handschrift* in 4°. vervaardigd onder toezigt van den Heer J. van Leeuwen. Eukel namen. 85.

Nieuwe Raadsbestelling der stad Leeuwarden van den jare 1657; benevens Naamlijsten van de uit ieder Espel gekozene Vroedschappen, van 1657—1755, en verder daartoe betrekkelijke stukken, waaronder ook de beruchte Acte van Correspondentie van 1719, omtrent het onderling beurtelings vergeven van stedelijke commissiën, ambten en beneficiën. *Handschrift* in 4°. 86.

Een band, bevattende: *a.* Naamrol der Raden 's Hof's van Friesland, van 1499—1730, in alphabetische orde; *b.* eene dergelijke lijst tot 1746, in chronologische orde, met de namen der Procureurs-generaal en Griffiers; *c.* eene Naamlijst der Advokaten voor het Hof, van 1578—1751, met die der Substituten van de Proc.-gen. en Griffiers, en copie van de privilegiën der Advokaten van 1540; *d.* eene dergelijke Naemrol, 1577—1722, met aantekeningen bij sommige personen, en andere copie der privilegiën; *e.* een derde afschrift, ook met aant. van 1577—1721, doch vervolgd naar de lijst van den Griffier J. van Leeuwen tot 1849. *Handschrift* in folio. 87.

Naam-register der Heeren Super-Intendenten en Bevelhebberen, benevens derzelve Colonellen en Secretarieren, alsmeede de Rentemeesteren der Wagtgelden en Doele-opkomsten en Boumeesteren der Doele, zedert den Jaare 1566—1773, waar agter eenige Instructien, Aantekeningen, Requesten, Resolutien, Informatien en Sententien, genoomen bij 't Ed. Malefaits Geregte der stad Leeuwarden. *Handschrift* in kl. 8°. 385 bl. en register. 88.

Het heerlijk leven en sterven van den wijtberoemden martelaar en bloedgetuygen den H. VITUS, Patroon van veel landen en steden, en eertijds van de godvruchtige inwoonders en burgers van de overtreffelijke stad Leeuwaerden, aengenomen om by God en Christus haer tot een voorname voorspraek, en tot een besonder voorbeeld van deugden te dienen. Door W. F. P. (vermoedelijk W. PETRI, die in 1667 Pastoor werd der R. K. Kerk in de Speelmannsstraat). Amst. 1687, 258 bl. 24°. met platen, gevolgd door drie lofdichten, gebeden en litanien. 89.

Zie hierover breeder bl. 329 van 't 1e dl. der Geschiedk. Beschrijv:

Naamlyst der Eerw: Heeren Predikanten, dewelke zedert den tydt der Reformatie tot in den jare 1751 den H. dienst des Euangeliums, zo binnen de stad Leeuwarden als in de Dorpen, behorende onder de Classis van Leeuwarden, hebben waargenomen. Alles uit echte stukken in ordere gebragt door D^o. MARTINUS LAURMAN, pred. tot Jorwert. Leeuw. P. Koumans, 1751, 139 bl. en register, kl. 8°. 90.

Aan eene verbeterde en aangevulde uitgave van deze Naamlijst bestaat thans (1868) groote behoefte, waarin wij hopen, dat eerlang zal worden voorzien.

FÉLIX NÈVE, prof. de Louvain, Relations de Suffridus Petri, et d'autres savants du XVIe siècle avec l'Université de Louvain. — Etienne Heuschling etc. Louvain 1848, 24°. 113 bl. 91.

Deze latere berigten strekken tot aanvulling van Dr. Ottema's leven van S. P. in de Vrije Fries, 1842, II 413.

Coppe van de ghewesen Vonnisse tusschen den Heere Peter Sedlnitzki, Overste Lieutenant generael van t' Vriesche Regiment ter eenre, ende Michel Hoegelcke (ouer etlijke Vendels onder t' voors. Regiment Ouerste Lieutenant) ter ander sijden. Ghedaen ende wtghesproken binnen Leeuwarden den derden October. 1590. Met voorrede 8 bl. 4°. 92.

Dit zeldzaam stuk (niet onder de pamfletten bij Muller en Meulman voorkomende) betreft een zeer merkwaardig proces voor het Friesche krijgsgereg, waarvan ik de oorspronkelijke stukken in 1839 vond in het Rijks Archief, welke de stof leverden tot een uitvoerig verhaal over den oorsprong der Medaille, door Gedeput. Staten aan Högeleke vereerd, in de Vrije Fries, I 321, met afbeelding van dien penning.

Dr. P. J. VAN MEERBEECK, Recherches historiques et critiques sur la vie et les ouvrages de Rembert Dodoens (Dodonæus). Malines 1841, 340 bl. 8°. met fraai portret als buste. 93.

Deze beroemde kruidkundige was een achterkleinzoon van Jarich Joenkes of Joenkema, afkomstig van Stavoren en Olderman van Leeuwarden, welke aanzienlijke betrekking ook bekleed werd door zijn zoon Rembert Joenkis Jariga. Uit diens zoon Doede Jariga, ook Dionysius Doedoens genoemd, die in de Friesehe onlusten naar

Mechelen vertrok om er handel te drijven, werd hij aldaar in 1517 geboren en overleed in 1585 als hoogleeraar te Leiden. Zie bl. 5 en 64 van dit werk; de Chalmot, VIII 272; Stamboek, II 147; Banga, Geschied. der Geneesk. I 180.

Mr. W. J. VAN HARN, Iets over Everardus Reidanus, Nassawsche Raët, (geb. 1550, overl. te Leeuwarden 1602), in verband met vele aanzienlijke geslachten in ons vaderland enz. Gorinchem 1852, 70 bl. 8°. met wapens. 94.

Zie over VAN REYD, als geschiedschrijver bl. 73 hier vóór. Dit werk bevat ook zijn testament, gedagt. Leeuwarden 1 Febr. 1600.

Histoire de Descartes avant 1637, suivie de l'analyse du Discours de la Méthode et des Essais de Philosophie, par Dr. J. MILLET, Prof. de philosophie au Lycée imperial de Clermont-Ferrand. Paris 1867, 32 en 492 bl. 8°. 95.

Van de op bl. 111 hier vóór vermelde bijzonderheden omtrent het verblijf van Descartes te Francker en te Leeuwarden heeft de schrijver een goed gebruik gemaakt en dit erkentelijk vermeld op bl. XXI, 203, 235, 275 en 339 van dit werk, waarvan hij ons een present-ex. zond.

J. G. W. MERKES, Memorie, behelzende eenige der belangrijkste krijgsgesbeurtenissen gedurende het leven van Menno Baron van Coehoorn, Generaal der artillerie enz. 's Hage 1825, 8 en 158 bl. 8°. 96.

Jhr. J. W. VAN SYPESTEYN, het leven van Menno Baron van Coehoorn, beschreven door zijnen zoon G. T. Baron van Coehoorn, uitgegeven en met aantekeningen vermeerderd in naam van het Friesch Genootschap. Leeuw. G. T. N. Suringar, 1860, 18 en 234 bl. 8°. Met afbeelding van het Hooghuis of Bergumerbosch, waarop Coehoorn zijn Vestingbouw schreef. 97.

Zie zijne werken vermeld op bl. 114 hier vóór.

Mémoires relatifs à la Guerre de Succession de 1706—1709 et 1711, de Sicco van Goslinga, publiés par MM. U. A. EVERTSZ et G. H. M. DELPRAT. Namens het Friesch Genootschap uitgegeven bij den zelfden, 1857, 14 en 174 bl. 8°. 98.

SIMON PETRUS HERINGA, Specimen hist.-theol. de Hermanno Witsio theologo biblico. Amst. 1861, 12 en 151 bl. 8°. 99.

Op bl. 10 hier vóór zijn de geschriften vermeld van WITSIUS, die van 1668—75 hier predikant was.

W. F. C. J. VAN HEEL, pred. te Roermond, Campegius Vitringa Sr. als Godgeleerde beschouwd. Acad. proefschrift. 's Gravenhage 1865, 8 en 146 bl. 8°. 100.

Zie de groote verzameling werken van VITRINGA op bl. 11 van dezen Catalogus.

P. O. VAN DER CHUJS, Verhandeling over de verdiensten der Nederlanders in de beoefening der algemeene Munt- en Penningkunde. z. pl. en j. 44 bl. 8°. 101.

Op bl. 14 env. wordt hierin met grooten lof gesproken van Prof. SIG. HAVERKAMP, wiens werken hier vóór op bl. 57 en 81 beschreven zijn.

G. T. DE COCK, predikant te Beetgum, de vlugtige vergankelijkheid van den stervenden mensch. Lijkrede op Georg Frederik Baron thoe Schwartzenberg, en Hohenlansberg, Grietman over Menaldumadeel enz. Leeuw. H. Post, 1783, met twee Lijkzangen van R. P. Reddingius, pred. te Engelum en A. Benthem, pred. te Schingen, 56 bl. 8°. 102.

Zie bl. 88 en 233 hier vóór.

Twee bundels stukken over het leven ende geschriften van Prof. J. Heringa, Ez., door H. E. VINKE, H. BOUMAN, W. SCHOLTEN en anderen, benevens den Catalogus zijner belangrijke bibliotheek. Utrecht 1841. 103.

Zie over HERINGA bl. 25 hier vóór.

Portefeuille met Lijk- en Lofredenen op en Levens van beroemde Mannen, die te Leeuwarden geboren zijn of daar gewoond hebben; als van: C. Star Numan op Viglius van Aytta van Zwichem, 1824; — J. van Lennep op J. J. Starter, 1861; — Z. Huber op Willem van Haren, de Ambassadeur, 1708; — A. Schultens op Prof. Camp. Vitringa, 1722; — P. Wesseling op Jr. Sicco van Goslinga, 1732; — N. Ypei op Prof. Willem Loré, 1744; — C. H. Trotz op Prof. Dom. Balck, 1750; — J. Ratelband op D^o. Herm. Wesselius, 1755; — P. Nota op Tinco Lycklama a Nyeholt, 1762; — A. Hulshoff op D^o. Klaas de Vries, 1766; — E. Wassenbergh op Prof. Joh. Schrader, 1784; — C. Mulder op David Meese, 1823; — J. W. de Crane op Prof. E. Wassenbergh, 1829; — W. H. D. Suringar op Prof. Lucas Suringar, 1834. In folio en kwarto. 104.

Tweede Portefeuille met Levensberigten van personen, die tot Leeuwarden in betrekking stonden; als van: J. van Leeuwen over Jr. Ulbe Aylva van Burmania, 1848 (zie verder bl. 95); — Jer. de Vries over Richeus van Ommeren, 1832 (zie bl. 66); — J. de Bosch Kemper over Gerrit Paape, 1867; — W. Eekhoff over Mej. Wolff en Deken, Jan Wiedeman Karsten en Dr. Julius Vitringa Coulon, 1862, 65; — J. W. de Crane over Prof. J. Pierson Tholen, 1825; — J. H. Beucker Andreaë over Mej. Anna Elisabeth Buma, 1861; — J. W. de Crane en J. J. Bruinsma over Mr. D. H. Beucker Andreaë,

- 1829; — M. S. Gratama over Prof. Gabinus de Wal, 1834; — J. D. van der Plaats over Pieter Burggraaff, 1844; — (J. van der Plaats?) over Dr. Sijbrandus Fockema, 1849; — A. B. van Holkema over Jhr. T. M. en Mevr. Lijcklama à Nijeholt, 1842, 44; — A. Telting over Mr. Daam Fockema en Mr. Albartus Deketh, 1855, 57; — W. Eekhoff over Dr. Eeltje Halbertsma en Jhr. H. B. van Sminia, 1858, 59; — J. Dirks over Mr. U. A. Evertsz, 1860; — F. de Greve over Mr. Albartus Telting, 1863; — I. Telting over Mr. Johan Henricus Beucker Andreæ, 1865; — W. N. du Rieu over Dr. Simke Heerts Rinkes, 1866. Allen in octavo. 105.
- Verzameling Lofgedichten op beroemde Leeuwarders, als: Dr. Petrus Mellema, 1659; — Jr. Sjuwk van Burmania, 1710; — Proff. Petrus Conradi en Lod. Casp. Valckenaer, 1741, 50; — Prof. Dominicus Balck, vrouw en zoon, 1746, 47; — Georg Fred. Baron thoe Schwartzenberg, 1766; — Prof. Joannes Ratelband, 1767; — D°. Thomas Hoog, 1792; — Jac. Mart. Baljeé, 1835, enz. 4° en 8°. 106.
- Verzameling Lijkgedichten op voorname personen te Leeuwarden, als op: Dr. Gellius Hillama, 1626; — Kapt. Pomp. Mart. van Andree, 1645; — Gellius Schotanus, 1649; — Pieter van Harinxma thoe Slooten, 1669; — Tjaard Baron van Aylva, 1705; — Jr. Willem van Haren, 1708; — D°. Rud. Noordbeek, 1719; — Jr. Sjuk Gerrold Juckema van Burmania, 1720; — Prof. Camp. Vitringa, 1722; — Rein. Grons, 1724; — Theot. Faber, 1731; — D°. Herm. Wesselius, 1731; — Mr. Herm. Huber en Mr. Agg. Hamerster, 1731; — Jr. Sicco van Goslinga, 1731; — Prof. Zach. Huber, 1732; — Mr. Everh. Wielinga, 1733; — D°. Joh. Arn. van Beem, 1742; — Prof. Willem Loré, 1744; — D°. Herm. Wesselius, 1755, 58; — Hier. de Blau, 1772; — Wytse Foppes Dongjuma, 1778; — D°. Henr. Ab. Nieuwold, 1783; — G. F. Baron thoe Schwartzenberg, 1783; — Klaas Oenes Gorter, 1805; — Dr. Ulco Cats, 1810, — D°. Albertus Brink, 1810; — Prof. J. Mulder, 1810; — Mr. Tjalling Fontein, 1816; — D°. Nic. Lobry, 1818, enz. in plano en kwarto. 107.
- Portefeuille met 35 bundels Huwelijksverzen van Leeuwarder geslachten, van 1683 tot 1808, meest in groot kwarto. 108.
- Verzameling gedrukte Nieuwjaarswenschen van Stedelijke Bedienden, van 1763 tot 1846, in plano, meest kreupelrijmen, die toenmaals den nieuwjaarsmorgen vervrolijkten. 109.

- Verzameling Lands Publicatiën of Plakkaten, Notificatiën enz. der Gedeputeerde Staten van Friesland en latere Besturen, in plano, van 1643—1824, in 13 groote portefeuilles geliasseerd. 110.
- Verzameling Stedelijke Publicatiën of verordeningen, bekendmakingen enz. der Regering van Leeuwarden, in plano gedrukt en aangevuld met geschrevene stukken, van 1642—1827, geplakt in 4 groote portefeuilles. 111.
- Ordonnantien ende Articulen betreffende de Burgers der stad Leeuwarden, in het optrekken, en onderhouden van de Wacht op de Wage, met andere Instructien en Resolutien in ordere gebragt door ERNST VITRINGA, Notarius publicus. Leeuw. P. Koumans 1739, 96 bl. kl. 8°. Opgedragen aan Magistraat, Vroedschap en Bevelhebberen. 112.
Zie over dezen schrijver bl. 143 en 167 bij zijne andere werkjes.
- Een band met Stedelijke Ordonnantien, Reglementen en Instructien over velerlei onderwerpen, van 1706 tot 1793, 4°. 113.
- Een band met dergelijke Stedelijke Reglementen, van 1729 tot 1808, 4°. 114.
- Drie bundels met Stedelijke Reglementen, Keuren enz. van 1814 tot 1838, 8°. 115 a, b, c.
- Een band met Gilderollen van Leeuwarden, van 1728 tot 1776, deels gedrukt, deels geschreven, 4°. 116.
- Een bundel Octrooijen en artikelen van verschillende Gilden of beroeps-vereeningingen, van 1728—1785, 4°. 117.
- Algemeene lijst op de verordeningen, besluiten, reglementen enz. betreffende de regeling en het bestuur van de huishouding der Gemeente Leeuwarden. Leeuw. L. Schierbeek, 1858. Vervaardigd door den heer Kantonregter C. ALBARDA, lid van den Gemeenteraad. 240 bl. royaal 8°. Benevens eene Verzameling der rubrieken van de Algemeene Lijst, 10 bl. in 8°. 118.
- Jaarlijksch Verslag van den toestand der gemeente Leeuwarden, opgemaakt door Burgemeester en Wethouders en aan den Raad ingediend. 1851 en volgende jaren. 119.
- Memorie, betrekkelijk maatregelen ter bevordering van den algemeenen Gezondheidstoestand in de gemeente Leeuwarden, door de Plaatselijke Commissie van Geneeskundig toezigt aldaar, opgemaakt en ingediend aan Burgemeester en Wethouders dier gemeente. Leeuw. L. Schierbeek, 1856, 123 bl. en 2 tabellen, 8°. 120.

- Verslag der handelingen van den Gemeenteraad te Leeuwarden, sedert 1 October 1865. Bijvoegsel tot de Provinciale Friesche Courant bij L. Schierbeek, 4°. 121.
- Gemeentebiad van Leeuwarden. Bij L. Schierbeek. Begonnen met 28 Februarij 1867. N°. 1 en vervolgens, 8°. 122.
- Verzameling van de meest belangrijke Rapporten, Voorstellen enz. van en aan den Gemeenteraad van Leeuwarden, sedert 1854, betrekkelijk het kanaal naar Harlingen en Dokkum, de policie, de heffing van tol-, sluis-, brug- en veergelden, industrieschool, spoorwegen, demping van de Nieuweburen, wallen en bruggen op het Vliet, straten en wegen, bezittingen enz. 8°. 123.
- Verzameling van 19 gedrukte stukken betrekkelijk de Gasfabriek, welke langdurige beraadslagingen tot het besluit van den 14 Jan. 1865 leidden om haar voor rekening van de Gemeente voort te zetten, 8°. 124.
- Verzameling rapporten, memoriën, conclusiën, correspondentie, regterlijke uitspraken enz. betrekkelijk de verschillen tusschen het Gemeentebestuur van Leeuwarden en de Voogden van het St. Anthonij-Gasthuis, van 1851 tot 1860, voorafgegaan door de Geschiedenis van het Gesticht en gevolgd door het Reglement van 1864, waarover nieuwe verschillen ontstonden, welke, na veelvuldige beraadslagingen, den 30 April 1868 volkomen zijn geëindigd door de erkenning van de bevoegdheid der Voogden, die daarna lieten drukken de hierover sedert 1864 gevoerde correspondentie, welke, met hun besluit tot wijziging van het veranderde Reglement, hierbij is gevoegd, als het einde van den strijd gedurende 17 jaren gevoerd. Het geheel bestaat alsnu in 40 gedrukte stukken in 8°. en 6 geschrevene in fol. met bijgevoegde lijst in 4°. in twee portefeuilles. 125.
- Verzameling geschriften over Kerkelijke en Geestelijke Goederen in het algemeen en die van Leeuwarden in 't bijzonder, van G. J. VOORDA, H. OOSTERBAAN, J. VAN ASSEN, P. BROUWER Pz., J. H. REDDINGIUS, R. POSTHUMUS, B. B. VAN DER VEEN ENZ. 1795—1864, 11 stukken, 8°. 126.
- Verzameling Reglementen van hier gevestigde Kerkgenootschappen, als van: de Nederduitsche Hervormde, Waalsche en Afgeschei-

- dene Gemeenten en de Diakonie der eerste; de Societeit, het Weduwen- en Emeritaat-fonds enz. der Doopsgezinden, en van het Israëlitisch Kerkgenootschap en de Hoofd-Synagoge te Leeuwarden. 20 stukken, 8°. 127.
- Verzameling Reglementen van Instellingen, gevestigd te Leeuwarden, als van: de Societeit, 1769 en 84, met de namen der leden; — de Fraterniteit, 1785; — het Weduwen-fonds, 1811; — de Brand-assurantie, 1815; — Spaarbank, 1818; — Maatsch. tot heil der vrouwen, 1824; — de Ridderschap van Friesland, 1826; — de Grootte Societeit, 1826 en 36; — het Gezelschap: gedenkt te sterven, 1835; — Maatsch. tot nut en voordeel, 1840; — de Vrijmetselaars Loge, 1841; — het Onderwijzers gezelschap, 1843; — het Alg. Friesch Begravenisfonds en Friesch Godgeleerd gezelschap, 1844; — het Tiglerleen, 1845; — de Maatsch. duurzaam en zeker, 1850; — de Maatsch. voor Schilder- en Teekenkunst, 1851; — het Jobs-leen, 1852; — de Hulpbank, 1852, 54; — de Provinciale Bibliotheek, 1852; — Frieslands Kabinet van Oudheden, 1855; — het Burgerlijk Begravenisfonds, 1856; — de Vereeniging: Eigen brood bovenal, Maatsch. van landbouw en veeteelt, 1858; — de Badinrgting, 1862; — de Volksbijeenkomsten, 1865, — de Vee-verzekering, 1865; — de Rijks Hoogere Burgerschool, 1867 env. — Leesgezelschappen, Vereenigingen enz. 40 stukken, 8°. 128.
- Verzameling Jaarlijksche Verslagen van hier gevestigde Instellingen, als van: de Predikanten-Vereeniging, het Godsdienstig Onderwijs, de Hulpbank, Spaarkas, Hulpkas voor Israëliten enz. 8°. 129.
- Reglement en Verslagen van het St. Anthonij-Gasthuis, 1864 en vervolgens, 8°. 130.
- Wetten, Verslagen, Catalogussen enz. van het departement Leeuwarden der Maatschappij: tot nut van 't algemeen, sedert 1792, 8°. 131.
- Wetten, Reglement, Catalogussen van boeken en instrumenten, benevens jaarlijksche Verslagen van het Natuurkundig Genootschap, sedert 1830, 8°. 132.
- Wetten en Verslagen van het Friesch Genootschap van geschied-, oudheid- en taalkunde, van 1828—41 in 4°. en van 1841 en vervolgens, benevens de Catalogus van zijne Bibliotheek, van 1862 met vervolg, in 8°. 3 banden en 2 portefeuilles. 133.

- Verslagen der Vereeniging: Nijverheid te Leeuwarden, sedert 1856, 8°. 134.
- Verslagen der Protestantsche Vereeniging: Christelijk Hulpbetoon en van het Departement Leeuwarden sedert 1856, 8°. 135.
- Reglementen en Verslagen van de onderlinge Brandwaarborg-maatschappij, uitsluitend voor de gemeente Leeuwarden, opgericht in 1850, 8°. 136.
- Verzameling Bestekken van aanbestede werken van den Stedelijken Architect TH. ROMÉIN enz. sedert 1844, 8°. 137.
- Verzameling van Bestekken, Verslagen en andere stukken met betrekking tot den aanleg van Staats-spoorwegen in Friesland, langs Leeuwarden, 1860—65, in 2 portefeuilles, fol. en 8°. 138.

Inventaris van alle de Boeken en Papieren, dewelke gevonden worden ter Secretarie van Hun Ed. Mog. de Heeren Staten van Friesland, 1661—1754, 71 bladz.; alsmede in de kasten der Kamer van 't Mindergetal, op 't Landschapshuis, 1504—1744, 30 bl. — Annotatie van eenige oude boeken, papieren en instrumenten, bevonden in de Canselarije van den Hove, 1379—1650, 39 bl. — Notitie van Papieren, bevonden in de Archive-kast der stad Leeuwarden, met alph. register, 42 bl. — Register der Tractaten van 1620—1748, getrokken uit de Staats-resolutiën. *Handschrift* in folio. 139.

Catalogi duo instructissimæ Bibliothecæ, quæ est in suprema Frisiorum Curia. Leov. Joannes Seydel, 1776, 271 en 98 bl. fol. 140.

De eerste Catalogus bevat de boeken in alphabetische orde, de tweede naar de vakken van wetenschap, meestal regtsgeleerdheid. Toenmaals was deze belangrijke Hofs-bibliotheek geplaatst in de Canselarij; thans vult zij een der lokalen op het Paleis van Justitie naast de Provinciale Bibliotheek. Dit fraaije ex. van den Catalogus is doorschoten en door den Griffier J. VAN LEEUWEN aangevuld met de titels der sedert 1776 aangekochte boeken.

J. et H. AMERSFOORDT, Novus Catalogus Bibliothecæ publicæ Franque-ranae. Partis primæ sectio prior, libros Theologicos complectens. Leov. J. W. Brouwer, 1842, 250 bl. fol. 141.

Nadat deze bibliotheek in 1851 de Provinciale Bibliotheek van Friesland was geworden, bleef deze catalogus van het *Eerste* of *Theologisch gedeelte* tot heden (1868) in waarde, en leverde de Bibliothecaris J. VAN LEEUWEN van de overige vakken een *Tweede gedeelte*, hier vóór op bl. 94 vermeld. Ook dit fraaije ex. is doorschoten en door hem aangevuld met de titels der tot 1857 aangekochte werken.

- Catalogussen der Bibliotheek en der verzameling kaarten, schilderijen, platen, naturalien, instrumenten enz. nagelaten door Dr. Adrianus Heringa en zijn zoon Volkert Heringa. Leeuw. 1798, 256 en 59 bl. 8°. 142.
- Catalogussen der nagelaten Bibliotheken van E. M. van Burmania, 1789; J. de Kempnaer, 1791; P. Wierdsma, 1813; J. F. M. Herbell, 1819; C. E. E. Baron Collot d'Escury, 1831; F. D. Fontein, 1847, in een band, 8°. 143.
- Letterkundige Nalatenschap van J. van Leeuwen. Catalogus van zijne boeken, handschriften, teekeningen, platen, portretten, schilderijen enz. waaronder de merkwaardige Hareniana, voor de Prov. Bibliotheek aangekocht. Leeuw. W. Eekhoff, 1857, 92 en 28 bl. 8°. 144.
- Verzameling Catalogussen van belangrijke Bibliotheken, te Leeuwarden verkocht, als van: J. Leenegra, 1747; H. Strick, 1756, 57; G. Roder, 1757, 58; Mr. H. U. Hamerster, 1780; Jr. H. W. van Plettenberg, 1781; A. Siccamo, 1790, 1800; J. Hesseling, 1791; Jr. D. van Haren, 1796; J. van der Kolk, 1798; J. Zeper, 1808; D^o. T. Andreae en W. van der Werf, 1808; A. van der Poort, 1808; D^o. S. Nauta en D^o. A. Brink, 1810; Dr. U. Cats en D^o. H. Muntingh, 1811; D^o. J. H. Nieuwold, D^o. C. Tichelaar en C. van Rees, 1812, 8°. 145.
- Tweede Verzameling Catalogussen der Bibliotheken van: D^o. N. Lobry en H. de Wal, 1818; J. N. Baron du Tour, 1824; Dr. J. W. Quæstius, 1828; D^o. C. Jongasma, 1833; Dr. W. Folkertsma, 1837; D^o. J. Brouwer, 1838; Mr. F. J. J. van Scheltinga en Mr. J. W. Sijpkens, 1839; Dr. J. Vitranga Coulon en Th. Feenstra, 1844; C. Walker, 1848; Dr. S. Fockema, 1849; Mr. D. Fockema en Dr. J. Ledder, 1855; Mr. C. C. C. Warmolts en P. Wierdsma, 1858; D^o. S. Crommelin en Dr. A. L. Brugsma, 1859; Mr. B. H. van der Haer en J. D. Ankringa, 1860; D^o. H. Schutte, 1861; Mr. J. H. Beucker Andreae, 1867, 8°. 146.
- Catalogussen van te Leeuwarden verkochte verzamelingen Schilderijen, als van: W. B. van der Kooi, 1837; A. Baron van Harinxma thoe Slooten, 1839; E. J. Eelkema, 1840; E. A. Kieser, 1843; Jhr. V. L. Vegilin van Claerbergen en W. B. van der Kooi, 1846; Otto de Boer en H. C. Schetsberg, 1857; benevens eenige lijsten van hier ten toongestelde schilderijen in 1847, 1855, 1859, 1863, 8°. 147.

D. HET HUIS VAN ORANJE EN NASSAU.

Hollandsche en Friesche Stadhouders en hun nakomelingen.

Nassausche Eeren Krans; t Samen ghevlochten uyt Vier heerlijke Victorien; ende het Reformeerde Nederlandt van Godt op 't hoofd gheset, binnen de tijdt van twee jaren enz. door ABR. D. EILSHEMIUM, Bedienaer des H. Euang. tot Beetgum in Frieslandt. Leevw. by Claude Fonteyne, 1633, 4°. met opdragt aan de Staten Generaal en Prins Frederik Hendrik, waarachter vier Predicatieën met afzonderlijke titels. D 1.

Vroeger had de schrijver nog vijf dergelijke gelegenheidspreken gegeven, vermeld op bl. 196 hier vóór.

Nassouser Heldens Pronk-toonneel opgetooydt, en volcierdt met de keurlijkste Helden van Nassou en Oranje, enz. t' Amst. by Jakop van Meurs, Plaat-snyder, 1663, kl. 8°. 416 en 755 bl. met vele platen en portretten. 2.

Mr. JOHAN BLOMHEET, Nederlandt verhoogt door wonderen van Gods Voorsienigheit, onder het bestuur der Princen van Oranjen en Nassauw. Z. Bommel 1730, 379 bl. kl. 8°. 3.

— De Geschiedenissen van het Vereenigt Nederlandt, onder 't bestuur der Princen van Oranje en Nassauw. 5° dr. Utrecht, 1747, 430 bl. 8°. Met de portretten van Prins Willem en Anna, aan wie dit werk in 1735 was opgedragen. De bewerking van dit en het vorige werk is zeer verschillend. 4.

(Jhr. EPO SJUCK VAN BURMANIA) Schuitedpraatje ofte Samenspraak tusschen drie Heeren. Tweede druk, met aanm. en voorrede, gedagt. 1736, 60 bl.; (Tweede) Schuitedpraatje, 1737, 44 bl. — (Mr. WIJBRANDUS VAN ITSMA) Drie Jagtpraatjes. Leeuw. 1737 en 38, 8°. 5.

Deze bundel is de vroegere druk van No. 529 op bl. 83 hier vóór beschreven, en vollediger dan het voorafgaande No. 528, waar de laatste titels uitvoeriger te vinden zijn.

Hunne verdediging van het Huis van Oranje was toen, tijdens de Stadhouderslooze regeering in Holland, van veel belang.

JOAN BARUETH, pred. te Dordregt, Historie van het Stadhouderschap der Princen van Orange, hoognodig tot bewaring van de vryheid in den kerken burgerstaat. Dordr. 1765, 317 bl. met afbeeldingen der Stadhouders. Opgedragen aan Prins Willem V. Daar achter gebonden: Het Diploma,

tot de Erf-opvolging verleent aan Prins W. C. H. Friso, nader beschouwd bij het huwelyk van Princesse Carolina met den Prince van Nassau-Weilburg, met alle stukken. Leuwaarden by A. de Chalmot, en Comp. (1760) 153 bl. 8°. 6.

CORNELIS VAN DER AA, de doorluchtige Vorsten uit den huize van Oranje-Nassau, in tafereelen geschetst. 's Hage 1814, 547 bl. 8°. 7.

TH. VAN SWINDEREN, over de verdiensten der Vorsten van Oranje-Nassau jegens het vaderland. Gron. 1814, 72 bl. 8°. 8.

(H. J. ABBRING) Handboekje tot den geslachtboom der Stadhouders, Prinsen van Oranje-Nassau, met korte Levensschetsen. Gron. 1834, 62 bl. 8°. — A. G. W. RAMAER, Geslachts-tafel van het Huis van Nassau, Amst. 1853, 23 bl. 8°. met andere genealog. stukken in portefeuille. 9.

Het leven van Willem de I. Prins van Oranje enz. Geschreven door ****. Leiden en Middelburg, 1732, 3 dln. 80 en 614, 104 en 663, 780 bl. en registers, 8°. met twee portretten en plaat. 10.

Als de schrijver hiervan is bekend LIEVEN FERDINAND DE BEAUFORT, gecommiteerde Raad ter admiraliteit in Zeeland, in 1730 reeds overleden. Tegen dit werk en zijne Verhandeling van de Vryheit in den Burgerstaet, in den geest der toenmalige aristocratische regenten geschreven, waren vooral de hier vóór vermelde Schuite- en Jagtpraatjes gerigt. Zie boven bl. 83.

Wilhelm en Maurits van Nassau, Princen van Orangien, haer Leven en Bedrijf. Met portretten, kaarten en platen. Amst. 1651, 104 en 420 bl. folio. 11.

Voor den schrijver van dit werk wordt gehouden de zelfde persoon, die het volgende als tegenhanger schreef, doch met zijn naam uitgaf:

Frederick Hendrick van Nassauw zyn Leven en Bedryf; door I. COMMELYN in 't licht ghebracht. Met portret, kaarten en platen, zonder titel (Amst. 1651) 2 dln. 276 en 216 bl. fol. Door den uitgever opgedragen aan den Frieschen Stadhouder Graaf Willem Frederik. 12.

CASPARIS BARLÆI, Rerum per octennium in Brasilia, sub præfectura ill. comitis I. Mauritii Nassaviæ etc., historia. Ed. secunda. Clivis 1660, 664 bl. met kaarten en platen, kl. 8°. 13.

Bundel latijnsche Oratiën en Gelegenheidsverzen op de verheffing van Prins Willem III tot Koning van Engeland in 1688, van Gürtlerus, Spanheim, Graevius, van de Poll, Crusius, Gronovius enz. in fol. 14.

JOHANNES VAN DEN BOSCH, de Heeren Stadhouderen van Vriesland, kortelyk beschreven, met Geslacht Linie der Graven en Princen van Nassau, met veele Portraits verciert. Mitsgaders Beschryvinge van de Vorstelyke Grafkelder en Sepulture binnen Leeuwarden. Opgedragen aan Prins Willem V. Leeuw. bij A. Ferwerda en G. Tresling, 1770, 87 bl. — Daar achter is gebonden: Naukeurige Afbeelding der Lijk-statie van H. D. H. Princesse Maria Louisa, Douairière van Prins Johan Willem Friso, plegtig volvoerd te Leeuwarden op den 13den van Wiedemaand 1765. In 22 vel kopere platen met beschryving van die plegtigheid. Uitgegeven door Abr. Ferwerda en Rienk Jelgerhuis, fol. 15.

Jammer dat dit werk niet beter is geschreven en dat de portretten, in zwarte kunst, niet fraaijer zijn uitgevoerd. Wel verdiende dit belangrijke onderwerp thans, nu wij in 't bezit zijn van meerdere bronnen, beter behandeld te worden.

EDO NEUHÜSIUS, Gymn. Leoverd. Rect., Oratio (in verzen) in funere — Wilhelmi Ludovici Comitis Nassovii, Gubernatoris Frisiae etc. habita Leov. prid. Julij ex reip. autoritate. Leov. A. Radæus, 1620, ongep. 4°. Opgedragen aan Graaf Ernst Casimir en Gedeputeerden. 16.

Zie Starter's Lyk-klaght vermeld op bl. 147 hier vóór.

UBBO EMMIUS, in Acad. Gron. Prof., Guilihelmus Ludovicus comes Nassovius, vita, res gestæ etc. Gron. 1621, 246 bl. 4°. Opgedragen aan Prins Maurits en Graaf Ernst Casimir. 17.

Annibal et Scipion ou les grands Capitaines, avec les ordres et plans de Batailles, et les Annotations, Discours & Remarques politiques & militaires de Mr. le comte G. L. DE NASSAU, etc. Auxquelles on a adjousté un autre traitté de Remarques politiques. La Haye 1675, 208 bl. 24°. met 8 uitslaande platen. 18.

„Dit werkje, geschreven door AL. C. DE MESTRE en door dezen opgedragen aan Prins Willem III, is hoogst belangrijk wegens de daarin vervatte aantekeningen van Willem Lodewijk, Graaf van Nassau, Stadhouders van Friesland, Groningen enz.” Voorin geschreven aantekening van J. J. Nieuwenhuis, Amst. 1848.

O. Z. van Haren zegt in eene aant. op zijn treurspel: Prins Willem de eerste, bl. 62, dat „Graaf Lodewijk, na de tyden der Romeinen, de eerste Generaal geweest is, die de Tactica bestudeerd en in practycq heeft gebracht. Reyd zette te dien einde, uyt de Grieksche en Romeinsche Schryvers, voor hem over, al wat tot het militair betrekking had: waar na de Graaf die verhaalen met de Overste Cornput naging. Dit geschiede op een groote tafel, waar op alle evolutien in loode beelden zo veel mogelyk, wierden na gevolgd en onderzocht. Ik heb van die beeldjes gezien.”

- J. A. C. VAN HEUSDE, Diatribe in Guilielmi Ludovici Nassavii vitam, ingenium, merita. Traj. ad Rhenum. 1835, 16 en 288 bl. gr. 8°. 19.
- P. WINSEMI Panegyricus anni 1629. Ad ill. et inclytum Ernestum Casimirum Nass. Frisiæ Præfectum. Leov. Cl. Fontanus, 1630, 29 bl. en brief des schrijvers aan Dan. Heynsius, fol. 20.
- TOBIAS GUTBERLETH, S. L. C. Lessus Alcaicus in luctuos. obitum, illust. Sophiæ Hedwigis, Ducis Brunsv. et Luneb. etc. viduæ Ernesti Casimiri, natæ Wolffenb. 1594, denatæ Arnhemij 1642, tumulatae Leov. 1642. Leov. Ioannes et Petrus Radæus, 1642, 8 bl. 4°. 21.
- Cort verhael van den Christelijcken Aff-scheydt (uyt desen Leven) van Syn Excellentie Hendrick Graef te Nassau, etc. Gouverneur over Friesland enz. Ghedruckt by C. Fonteyne, 1640, 8 bl. 4°. onderteekend door RINTIUS FESTUS, Legionum Fris. et Gron. p. temp. Pastor Castrensis. 22.
- FRANCISCI IUNII F. N. Manes Nassavii sive Threnus, in obitum ill. ducis Henrici, Comititis Nassav. etc. pro patriæ libertate fortissime defuncti. Leov. Ioannes et Petrus Radæus, 1641, 10 bl. fol. Opgedragen aan zijn broeder Graaf Willem Frederik, even als het volgende. 23.
- TOBIAS ANDREÆ, in Ac. Gron. Prof, Oratio in excessum Henrici, Com. Nassoviæ, Gubern. Fris., Gron. etc. Amst. I. & C. Blaeu, 1641, 20 bl. fol. 24.
- Het godtzaligh Leeven, ende het geluckzalig Sterven van den doorl. Prince Wilhelm Frederich, Vorst tot Nassau etc. Stadhouder van Friesland enz. Hooghloffelijcker Ghedachtenisse. Tot gemeyne stichtinge beschreven door GELLIUS BOËTIUS, predikant tot Leeuwarden. Ald. by H. Rintjes, 1665, 116 bl. fol. 25.
- Vorstelijke rouw-lijk-ende loff-reeden, ter geleegentheyt van 't beklagelijke doods-gerught, van Prince Wilhelm Frederik, Stad-houder van Vriesland enz. Ghehouden door NICOLAUS ARNOLDUS, Prof. der H. God-gel., ende Prædiker, in de Academie-kerk tot Franequer. 's Daags naar de tijdinge des doodts. Leeuw. by Claes Hansen, in de Koningh-stræet, 33 bl. 4°. 26.
- Beide geschriften bevatten meest theologische wartaal, zonder eenige uitdrukking van gezond verstand, geest en gevoel, waartoe het onderwerp zoo veel aanleiding gaf.
- Verhael van de ongeluckige Quetzure: mitgaders het overlyden en laetste woorden van zyne Vorstelijke genade Prins Willem Frederick, Gouverneur van Vrieslandt, etc. zond. pl. of jaar (1664), 8 bl. 4°. 27.

Dit bevat alleen den brief des Stadhouders aan den Prins van Oranje en vier ziekte-berigten van Prof. J. Francellius van Franeker, Prof. J. Deusingh van Groningen en Dr. S. Heemsterhuys alhier.

Jhr. J. W. VAN SYPESTEYN, Geschiedkundige Bijdragen. 1° Afl. Willem Frederik, Prins van Nassau en Johan de Witt, 1650—1664; — 2° Afl. Handelingen van de Witt c. s. met Cromwell in 1653, 54, over Corn. Tromp in 1672, en de laatste togt van de Ruyter in 1675—76; — 3° Afl. Eenige gebeurtenissen uit het leven van Hendrik Casimir II van Nassau, (1664—1696.) Uit onuitgegeven stukken (van 's Konings Huis-Archief) toegelicht. 's Hage 1864 en 65, 260, 116 en 284 bl. 8°. 28.

Wegens het overlijden van den Schrijver is dit belangrijke en weinig bekende werk niet voortgezet. Deze stukken completeeren het laatste gedeelte der Archives van Mr. G. Groen van Prinsterer.

Nader, en breder Beschrijvinge der Princelijke Inhaalinge, van den Doorl., Hoogh-geb. Prince Hendrik Casimir, Erf-Stadthouder van Friesland enz. en Mevrouw Amelia, gebooren Vorstinne van Anhalt enz. Als wanneer de selve doorl. Persoonen met groote pompe Staatswyse wierden ingehaalt binnen de Hooft-stadt der Friesen. Leeuw. Jacob Hagenauer, 1684, 27 bl. 4°. 29.

Merkwaardig wegens de blijken van ongemeene pracht en weelde, welke er in dien tijd van vrede en voorspoed, bij den hoogsten bloei van den adel, van wege de Provincie en de Stad bij dit huwelijk werden ten toon gespreid.

DAVID FLUD VAN GIFFEN, predikant te Sneek, Salomo van syne moeder gekroont op syn Bruiloft-dag. Predicatie gedaan op Oranjen-walt, voor het Hoog-Furstelijk Geselschap op den 17 Aug. 1684, ter gelegentheid van de Doorlugte inhaling Haarer Hoogheden in de hoofd-stad deser Provincie van Friesland, en nu door ordre van Haare Hoogheden in 't ligt gegeven. Leeuw. by Karst Tjallings, by de Brol, 1684, 115 bl. 4°. 30.

Voor deze smakelooze aaneenrijging van honderden schriftuurplaatsen, met zoete woordspelingen en vergelijkingen doorweven, heeft de Redenaar zeker vele uren gedulds van de feestvierende hoogheden gevergd.

Vrieslands Treur-gedachtenis over de dood van Prince Henrik Casimir, Vorst tot Nassauw, Erf-Stadhouder en Capitein Gen. van Friesland enz. voorgesteld den 19 van Lentemaendt 1697. in de Jacobijner Kerk tot Leeuwarden, alwaer 's nachts te voren, het sterflijke van sijn V. D. met een rouwstatelijke Lijkpracht was bygeset, door MICHAEL AENOLDI,

- N. F. Eccles. Leov. Leeuw. by G. Hoogslag, gedrukt by Karst Tjallings, 1697, 67 bl. in folio, waar achter lat. en ned. lijkverzen van M. Arnoldi, N. Schuyring, F. Elgersma en B. Bekius. Opedragen aan de Prinses Weduwe Amelie. 31.
- Het zelfde werk bij den zelfden met kleiner letter gedrukt in kwarto, groot 50 bl. buiten de lijkgedichten. 32.
- De groote druk was welligt bestemd voor vorstelijke personen, de kleine voor het volk, dat, even als het vroeger gedeeld had in de vreugde, nu deelnam in den rouw van het Hofgezin, gelijk ook blijkt uit het getal der volgende treurzangen.
- Oratio funebris in obitum luct. Henrici Casimiri Nass. Principis etc. Jussu ampl. Senatus Acad. dicta GULIELMO COETIER, Jcto, Hist. et El. Prof. Fran. in templo academico. Fran. Joh. Gyzelaar, 1697, 114 bl. fol. Opedragen aan den jeugdigen Prins Joan Willem Friso. 33.
- Treurbazuin. Geblaazen ter smártelijke uitvaard van den dool. ende nooit overwonnen Vorst ende Heere Hendrik Cazimier, eerste Veldmarschalk van de leegers der Vereenigde Neederlanden enz. Ooverleden te Leeuw. 15 Maart 1696 en plégtig bijgezét 18 Maart 1697. Bij H. Nauta, 1697, in fol. ongep. (40 bl.) Aan de Staten en de Gedeputeerden opgedragen door JAKOB VANDER HEIDEN. (Zie over dezen bl. 157 N°. 908 hier vóór.) 34.
- Ter onsterffelyke gedachtenis van den dooluchtigen Vorst Henrik Kasimir, Erfstadthouder van Vrieslant enz. Twee bundels lijk- en lofdichten in het ned. en latijn, van J. Brandt, F. Elgersma, A. Segius, J. Beuker, T. Antonides, J. Winia, W. W. van Ranouw, J. Schotanus C. F., R. Roukema, S. Munkerus, P. van Ghemmenich, A. Majendie, B. Bekker, T. Sibelius, A. Walsdorffer Siccama, H. Ludolfi, — Julius Sterringa, F. Halma, J. Norel, O. B. Etma enz. Meest allen bij H. Nauta, G. Hoogslag en K. Tjallings, 1697, fol. 35.
- F. HALMA, Nassausche Heldenkrans, gestrengelt ter eere van Prins Johan Willem Friso, Opperhoofd over het voetvolk van den Staat. Fran. F. Halma, Drukker der Staaten en der Akademie. 1707, 30 bl. fol. Opedragen aan de Staten van Friesland en Groningen. 36.
- Eere-palmen gestrooyd voor den dool. Vorst en Heer Johan Willem Friso, als Z. D. H., na een lengte van glorieuze Zeegepralingen, in Vrieslands Hoofdstad, blydelik ontvangen wierde, in 't begin van 1709. — Olyfkrans gevlochten op Neerlands Dank- en Vreugdedag

over de langgewenschte Vrede, gesloten te Utrecht 1713. Beide onder-
teekend door JETSKE REYNOU VAN DER MALEN. Leeuw. K. Tjallings,
1709 en 1713, ieder 8 bl. fol. 37.

Dit zijn de eerste verzen, in het licht gegeven door deze dichteres, die eerst in
1728 den bundel uitgaf, op bl. 160 hier vóór beschreven.

Carmen votivum celsissimis Principibus Joanni Gulielmo Frisoni
et Mariæ Loisæ, Ser. Hassiæ Landgravii etc. filiaë. Leovard. H.
Nauta, 1709, 12 bl. fol. 38.

Dit vers is onderteekend door P. F. VEGILIN VAN CLAERBERGEN, die van 1707 tot
1738 Grietman van Haskerland en een der aanzienlijkste Friesche staatslieden was,
van wien verscheidene andere latijnsche en ook nederd. verzen gedrukt zijn. Zie over
hem van Sminia, Grietmannen, 358.

Ode alcaïca in nuptias J. G. Frisonis et Mariæ Louisæ, conscripta
a CORNELIO SCHELLINGER, V. D. M. Leov. H. Nauta, 1709, 16 bl.
gr. 4°. 39.

Deze dichter, van wien meerdere verzen voorkomen, was van 1688 tot 1720 predi-
kant te Wiusum en Baard.

F. HALMA, Muurkroon, behaalt door Z. D. Hoogheid Johan Willem
Friso, met de bemagtiging der stad Douay en de vesting de Scarpe.
Leeuw. F. Halma, 1710, 13 bl. fol. Opedragen aan Ged. Staten. 40.

C. SCHELLINGER, Alcæus lugens fatalem, miserandum et deplorandum in-
teritum Princ. J. G. Frisonis, in trajectu Mosæ, subverso per tur-
binem navigio, aquis submersi. Leov. H. Nauta, 1711, in plano. 41.

Zie Lamigue en Halma, het leven van Prins J. W. Friso vermeld op bl. 80 hier vóór.

PETRI WESSELING, Oratio ad Princ. G. C. H. Frisonem cum studiorum
caussa Leovardia Franequeram migrasset. Jussu Senatus acad. dicta in
templo acad. Fran. F. Halma, 1726, 24 bl. fol. 42.

Het regt van den Heere Prince van Orange etc. tot het Marquisaat van
Veere en Vlissingen, bewezen met authentique stukken, ook omtrent
de Devasalleeringe van dien. Met een voorberigt, over de partydig-
heid en onkunde van den Schryver van het Leven van Prince Willem
I (L. F. de Beaufort). Tweede druk. Fran. W. Coulon, 1733, 432
bl. en 114 bl. voorberigt, 8°. (Zie N°. 6 en 11 hier vóór.) 43.

Het juichend Friesland, ofte kort verhaal van de blyde inkomst van den
Alderdoorl. Vorst en Heere Willem Carel Hendrik Friso,
Prince van Oranje enz. ende H. K. Hoogheid Anna, Kroon-prinsesse
van Engeland enz. Benevens de plechtige en heerlyke Inhalinge van

van haare doorl. Hoogheden, gedaan door de Gecommitteerden uit de Collegien der Heeren Gedeputeerde Staten, Raden 's Hof's, en Rekenkamer van Friesland. Als mede van de Magistraten, beneffens de Borgery der Steden Leeuwarden, Franeker, en Harlingen. Met een Beschryvinge van verscheidene keurlyke Illuminatie, en de afbeelding van een kostelyk en konstig Vuurwerk; alles versiert met veele zinryke Beelden, en Zinspreuken, in Ned. Byschriften door R. Blok gevolgt. Leeuw. T. van Dessel, 1734, 40 bl. fol. Met twee uitslaande platen van het Vuurwerk en van de beelden in de Eerepoort, getee-kend door R. Keyert en gegraveerd door J. C. Philips. 44.

(LAURENS DE HAAN) Europe verquikt en het Protestantsche wezen beschut, bevestigt, en verheerlykt, door het trouverbont van Prins W. K. H. Friso en Prinses Anna enz. hoogstatelyk voltrokken te Londen 1734. Amst. ongep. gr. 4°. Aan het vorstelyk paar opgedragen. 45.

Het blyde Breda, ofte verhaal van de plegtige Intrede van Prins Friso en Prinses Anna, als Heer en Baron van Breda. 's Hage en Breda, 1737, 60 bl. benevens de Kerk-reden van D^o. G. VAN DEN VELDE, 11 bl. fol. Met vele afbeeldingen van eerebogen, vuurwerk enz. 46.

Koffy-huis-praatje, tusschen een oud Amst. Koopman, een Fries, en eenige anderen. Gehouden, des nagts van den 4 May 1747. in het Koffy-huis van Monsieur N. te Amst. Ald. 1747, 37 bl., gevolgd door: De Patriot, of politike bedenkingen, over den staat der Vereenigde Nederlanden in 't jaar 1747. Amst. Een Weekblad in dertig ver-toogen, van 26 Junij 1747 tot 16 Jan. 1748, 256 bl. 8°. 47.

Zeldzaam en merkwaardig geschrift voor de kennis van hetgeen er in dat veel bewogen jaar te Amsterdam en elders voorviel.

Eerzuil, by de verheffing van Prins W. K. H. Friso enz. tot Stadhouders, Kapitein- en Admiraal-generaal der Verëenigde Nederlanden, opgeregts door verscheiden Ned. Digtters (G. le Maire, L. Pater, D. Willink, N. S. van Winter, J. Luiken, A. Hartsen, J. de Kruif en anderen), op de aanmoediging van PHILOMUSUS (die een gouden Gedenkpenning had uitgelooft, door den eerstgenoemden dichter behaald). Amst. 1747, 8 en 96 bl. gr. 4°. met fraaije titelplaat, geteekend en gegraveerd door J. Folkema, en uitlegging van P. Langendijk. — Hier achter gebonden: Ned. Water-nood van 1740 en 41; Alvaarsma, de Winter; Maiden, Heldendicht op de beleegering van Alkmaar; C. J. v. d. L., Pligten der overheden en onderdaanen, met satire daarop, Amst. 1757. 48.

Dichtkundige Lauwerbladen, gestrooid bij de verheffing van Prins W. K. H. Friso, Prinses Anna en hunne vorstelyke telgen, benevens de Vrolyke Byeenkomst, Catechismus van staat, Veldzangen en Mengel-dichten, over al het merkwaardigste in 1747 en 48 voorgevallen, door A. DE HAEN JR., J. MEYER en andere welmeenende beminnaars en beoeffenaars der dichtkunde. Met kunstplaat en verciert. Amst. 1747—50, 3 dln. 271, 458 en 494 bl. 8°. 49.

Zelden is een belangrijke gebeurtenis in onze geschiedenis zóó dichterlijk gevierd als deze langgewenschte verheffing van den Prins tot Algemeen Stadhouder.

PETRUS HOFSTEDE JOH.ZOON, pred. te Oost-Zaandam, De welgelukzaligheid van een land, wiens Koning een zoone der edelen is, toegepast op Nederlands welvaaren, of Leerreden by de verheffing van Willem den IV, tot de hoogste ampten van deeze landen. Amst. 1747, 104 bl. 4°. 50.

Met eene aanspraak opgedragen aan den Prins, in wiens gunst hij deelde, gedurende „een sesjaarg verblyf in deze Provintie,” toen hij nog tot de Toleranten dier dagen behoorde, waardoor hij zijne bevordering had te danken „aan het glorieryke *Huis van Burmania*” te Anjum. Later was hij te Rotterdam als zeer intolerant bekend. Belangrijk zijn de breede aantekeningen op deze preek, vooral wegens de bijzonderheden betrekkelijk de vroegere Friesche Stadhouders.

Propositie van Synce Hoogheid ter vergaderingen van de Staten Gen. en Staten van Holland gedaan, tot redres en verbeetering van den Koophandel in de republicq. 's Hage 1751, 4°. met de bijlagen 93 bl. 51.

Dit beroemde stuk was bestemd een grooten invloed uit te oefenen op den handel van ons land, welke invloed echter door den spoedigen dood des Prins te loor ging. Zie van Kampen, Vad. Karakterkunde, II 580.

Korte en zakelyken inhoud van de voorrechten, præëminentien, enz. die aen de waerdigheid van Stadhouder enz. verknogt zyn, met Lyst der Stadhouders, die zoo onder de Graeffelyke- als Staetsregering zyn aengesteld. 3° druk. Rotterd. 1747, 19 bl. — Rechtsgeleerde verhandeling over eene gewigtige præëmentie der Stadhouders omtrent de regering der steden. Als boven 23 bl. — TIB. HEMSTERHUIS, Redenvoering ter gelukwenschinge van den Prins van Oranje als Stadhouder enz. uit naam van 's Lands Hoge Schole te Leyden. Ald. 1747, 39 bl. — J. van Oyen, Cz. (Dichtstuk op) de verheffing van den Prins, Ald. 12 bl. — A. B. Der Leydsche Weezen heilwensch. Ald. — De Muitzucht beteugeld. (door P. HOFSTEDE?) Leyden z. j. 8 bl. — FR. VAN OUDENDORP, Lof en Lykreden op den Prins, op gezag der bezorgers van 's Lands Hoge School uitgesproken. Leyden 1752, 74 bl. — Twee Propositionen van Zyne Hoogheid: middelen voor de

- afgeschafte Pagten en tot herstelling van de Fabriquen. 1749. 7 bl. — Resolutiën enz. omtrent de Begrafenis van den Prins, 1752, 26 bl. In een band, gr. 4°. 52.
- D. T. Hvër, Inhuldiging van Prins W. K. H. Friso, als Erf-heer van *Vlissingen*, 73 bl. Met fraai portret en negen platen; waar achter: A. ANDRIESSEN Jz. Inhuldiging van den Prins als Markgraaf van *Vere*, ook in 1751, 52 bl. Met twaalf platen. Beide Amst. I. Tirion, 1753 en 51, in groot fol. 53.
- Afbeelding van de Zaal en 't Praalbed waar op het lyk van Z. D. H. Prins W. K. H. Friso enz. ten toon is gesteld geweest; geteekend door den Architect van het Hof DE SWART, en in het koper gebragt door JAN PUNT. Amst. 1752, 4 plano platen en 6 bl. tekst. Voorafgegaan door: Lyk-staetsie van den Heere Prince van Orange en Nassau, gehouden den IV. Febr. 1752. Naeuw-keuriglyk nagetekent door P. VAN CUYK, Jr. en in het koper gebragt door J. PUNT. 's Hage 1755, 41 groot plano platen en 30 bl. ned. en fransche beschrijving, benevens eene lijst van de 820 inteekenaren, de voornaamste ingezetenen van den lande, waarbij slechts 12 uit Friesland; royaal folio formaat. 54.
- Akademische Lijk-oratiën op Prins Willem IV, als van: J. Schrader te Franeker, A. Drakenborch te Utrecht, (N. Engelhard te Groningen, 1749) J. de Rhoer te Deventer en L. Offerhaus te Groningen, 1752; alsmede op Prinses Anna, van F. Oudendorp te Leiden, D. van de Wynpersse te Groningen, P. Wesselingte Utrecht en J. Schrader te Franeker, 1759; ook op Prinses Maria Louisa, Fran. 1765. In een folio-band. 55.
- J. SCHRADERS Lykklagt over Prince W. K. H. Friso, uitgesproken in de Academiekerk te Franeker, in Ned. dichtmaat overgebragt door ERNST WILLEM HIGT. Leeuw. W. Coulon, 1752, 38 bl. 4°. Met dichterlijke opdracht des vertalers aan Prinses Maria Louisa. 56.
- Gideons doodt en begraavinge, toegepast op het smertelyke sterf-geval van Prins W. K. H. Friso, door GOSVINUS VAN KESSEL, oudste pred. te 's Hage. 2° dr. Ald. 1751, 71 bl. 4°. 57.
- Sermon prononcé à l'occasion de la mort du Prince d'Orange et de Nassau, par JEAN ROYER, pasteur de l'Eglise Wallonne de la Haye. Ald. 1751, 57 bl. 8°. Beide aan Prinses Anna opgedragen. 58.
- Zakelyke Inhoud van alle de Lyk-redenen op de Heere Prince van Oranje en Nassau, door Hoogleraren en Predikanten, en van alle Oratiën

en Preken die nog staan uit te komen. Met geredeneerde Aanmerkingen over yder Lyk-reden, of, en hoe ver, ze beantwoorden aan de Natuur van dezelve, zo als ze past in den mond van een Christen Redenaar. Waar bygevoegt is een waar Character van Syn Hoogheid enz. Uit het Fransch vertaalt. Leeuw. by A. Ferwerda, 1752, bl. 1 en 118—194 of het einde van het eerste deel, 4°. 59.

Onbekend is het, of er van dit zonderlinge en onvolledige werkje ook bl. 2—117 zijn uitgekomen en of het ook vervolgd is. Zou de Waalsche predikant te Leeuw, J. A. COURTONNE (over wien bl. 180 hier vóór is gesproken) hiervan de schrijver zijn? Gunstig oordeelt hij althans over de leerrede van zijn vriend, den Lutherschen predikant P. L. S. Muller: de tranen eenes Volks, waaromtrent hij deze bijzonderheid verhaalt, dat zij niet alleen in het Fransch en Hoogduitsch overgezet, maar ook door „een geagt Poët, J. Buma, in Nederduitsche Verzen gebragt werd.” Geen van die curieuse stukken hebben wij tot nog toe kunnen bekomen.

(ONNO ZWIER VAN HAREN) Lykreden over wylen Syne Hoogheid Willem de IV. Prince van Orange en Nassau, Erf-Stadhouder enz. Leeuw. H. A. de Chalmot, 1766, 96 bl. 8°. Opgedragen aan de Burgeryen van Leiden, Groningen en Ter Veere. 60.

Dewijl er bij 's Prinsen begrafenis te Delft geene lijkrede was uitgesproken, verzocht Prinses Anna kort daarna den schrijver, „als een der allervertrouwdste vrienden van Haar Gemaal”, zulk eene lijkrede op te stellen, alsof die te Delft ware gehouden, doch tevens, om met de uitgave te wachten tot aan de meerderjarigheid van den Prins, haar zoon. Dit is de oorzaak waarom dit voortreffelijke stuk zoo laat is verschenen. Dewijl het verdient duurzaam gelezen en behartigd te worden, gaf Mr. H. J. Koenen daarvan een herdruk:

Lijkreden als boven. Nieuwe Druk. Amst. 1833, 77 bl. post 8°. 61.

Het is te hopen, dat het voornemen van Mr. Koenen, om „ook de overige Proza-werken van Van Haren op dezelfde wijze uit te geven” (toen niet uitgevoerd), thans (1868), door en op het slagveld van Heiligerlee verlevendigd, moge slagen. Zie ook bl. 87 hier vóór.

Dichtkundige Cypressenbladen, gestrooit by het afsterven van den onvergelykelyken Vorst W. K. H. Friso. Door verscheiden Dichters en Dichters. Amst. 1752, 252 bl. Met een Aanhangel, groot 333 bl. 8°. Door H. LUSSING Mz. te Amsterdam aan Prinses Anna opgedragen. 62.

Nog talrijker dan bij de verheffing waren bij het „voor Neerland allerbitterste en „betreurenswaardigst” overlijden van den Prins de dichterlijke bewijzen van deelneming en smart, die zich overal en op talloze wijzen openbaarden.

PETRUS HOFSTEDÉ, pred. te Rotterdam, Bloemen, gestrooid op het graf van Prins Friso, beneffens een Troostrede aan Prinses Anna enz. Rotterd. 1752, 192 bl. 8°. Met opdragt aan Prinses Carolina. 63.

Als een klein bewijs van den grooten wansmaak dier dagen bij het aanhalen van bijbelplaatsen gelde, dat op bl. 179 van die zoogenaamde Troostrede letterlijk staat: „Behalven al het gezegde, hebbe ik nog *een klomp vygen voor uw geswel*. Groot-„moedige Anna !”

- J. HAVERKAMP, 's Lands verydelde hoope vertoont in het leven van Prins W. K. H. Friso enz. Amst. 1753, 423 bl. 8°. 64.
- Willem de IV. Door MARGARETA GEERTRUID VANDER WERKEN. (Heldendicht in zes boeken.) Leiden 1756, 154 bl. 4°. 65.
- Zamenspraken gehouden in het ryk der dooden tusschen W. C. H. Friso, eerste dienaar van staat der V. Nederl. etc. Mr. Jan Hop, Raad en Thesaurier generaal van de Unie, etc. en Mr. Pieter Burman, Professor etc. — Tweede Zamenspraak tusschen de vorigen, waarbij nu gevoegd zijn: G. F. Baron thoe Schwartzenberg, Grietman etc. en Mr. Johan de Witt, Heer van Jaarsveld. Twede druk. Beide z. j. en plaats (Utrecht 1783?) 67 en 69 bl. Voor den schrijver wordt gehouden MATTH. TEMMINCK. — 'T Zaaemspraak in 't rijk der dooden, tusschen Prins W. C. H. Friso, Daniel Raap, alias Altyd-wel, Hoofd van 't Doelenrot, en Hendrik Cannegieter, Jz.; Schepen van Weesp, premier Doeliaan enz. Gedrukt in Holland, 1783, 32 bl. 8°. 66.
- Verzameling van Lof-, Huwelijks- en Lijkgedichten enz. op Prins W. K. H. Friso en Prinses Anna, bij onderscheidene feestelijke gelegenheden, van 1729 tot 1759, meest van Leeuwarder dichters als: Dr. B. Idema, R. Roukema, J. Doitsma, P. Cuperus, R. Blok, J. Buma, C. H. Braunius, A. Lycklama à Nijeholt, J. Tieboel, E. W. Higt, J. Althuysen, R. van Noord en anderen. Plano en kwarto in portefeuille, ruim 20 stukken. 67.
- PAULUS CHEVALLIER, prof. te Groningen, Gods weg in het heiligdom gebillykt, by het afsterven van de Prinses Gouvernante Anna. Kerkel. Redev. Gron. 1759, 83 bl. 8°. 68.
- (J. A. DE CHALMOT) Afkomst, godvrugtig leven en zalige dood van H. D. H. Maria Louise, Princesse Douairiere van Oranje en Nassau. Uit echte stukken zamengesteld. Leeuw. H. A. de Chalmot, 1765, 288 bl. met portret. Opedragen aan Prins Willem V en Prinses Carolina, voorafgegaan door lat. en ned. lijkverzen van H. J. Arntzenius, Carolina Coulon, E. Wassenbergh en J. Ruardi. — Daar achter: Lijkrede op de Prinses, volgens besluit van Gedeputeerde Staten op den 14 Junij 's daags na de plegtige Lijkstatie in de Jacobijner Kerk uit-

gesproken door JOH. HENR. SCHRADER, oudste bedienaar des goddelijken woords te Leeuwarden. Bij den zelfden, 1765, 45 bl. 8°. 69.

De afbeelding der Lijkstatie is vermeld in No. 15 op bl. 255 hier vóór.

Nauwkeurige afbeelding, breedvoerige beschrijving, en duidelijke verklaring der Zeven Vrije Kunsten, verzeld van Kennisse en Naarstigheit, geleid door de Eere en gevolgd door de Geduurzaamheid; zodanig als dezelve zich, in Oud Batavisch Gewaad, ieder met zijne beeldsprakelijke sieraadjen, bij de Burgerij der stad Leeuwarden hebben vertoond, toen Z. D. Hoogheid den Heere Willem de Vijfde aldaar, als Erf-Stadhouder der prov. Friesland, plegtig wierd ingehuldigt op den 24sten van Hooimaand 1773. Tweede druk. Leeuw. ter drukkerij van A. Jeltema in de Poststraat, 1773, 8 bl. 4°. Met uitslaande Plaat van den optogt nevens het Waagsplein, geëst door RIENK JELGERHUIS (welligt de ontwerper en bestuurder). Met opdracht in vers aan den Prins van A. JELTEMA, en bijgeschreven namen van de vertooners. 70.

NICOLAAS HOEFNAGEL, het verheugd Friesland, of verhaal van de reize van Prins Willem V, van den 24 July tot den 3 Aug. 1773, met al het gepasseerde in Leeuwarden, Eerenpoorten, Boogen, Inscriptien en Illuminatie. Amst. 1773, 182 bl. 8°. 71.

De zes in het koper te graveeren Platen van deze feestvieringen, welke de schrijver voornemens was te laten drukken, schijnen niet uitgegeven te zijn.

Schuite-praatje tusschen een' koopman, student, jood, vraag-al en schipper Pieter Graatsma, gehouden in de Sneeker Jaagschuit, waar in het gewigt, de waarde, en 't fatzoen der geschriften van den zoogenaamden historie-schrijver N. Hoefnagel op een luchtigen trant (gedeeltelijk op rym) onderzocht worden. Leeuw. A. Jeltema, 1773, 48 bl. 8°. 72.

Eene satire van de wijze, waarop deze Hollander de Friesche feesten had beschreven.

A. FERWERDA, Verheugd Leeuwarden, zynde een verhaal van de blyde inkomst van Prins Willem V en Gemalin. Benevens een beschryving van de konstig gemaakte Eere-poort en Inscriptien, van de overheerlyke Illuminatie en verdere Vreugde bedryven. Leeuw. 1777, 55 bl. en lijst van de 275 inteekenaren, fol Opedragen aan den Prins en Gedeputeerde Staten. 73.

Missive van Z. D. H. den Heere Prince Erfstadhouder enz. aan Hun Hoog Mogende, van den 17 Jan. 1785, benevens het antwoord der Staten van Vriesland, met Bylaagen. Leeuw. J. Seydel, 1785, 60 bl. 8°. 74.

C. v. D. AA, Geschiedenis van het leven, character, en lotgevallen van Prins Willem V. Met portret. Amst. 1806—9, 5 dln. 8°. 75.

Merkwaardig is vóór dit werk de lijst van Inteekenaren, die 64 bl. beslaat.

Verzameling verzen bij feestelijke gelegenheden in het leven van Prins Willem V, Prinses Carolina, Prinses Maria Louisa, enz. 1748—95, meest van Leeuwarder dichters, als: Clara Feijjoena van Sijtzama, Epo Sjuck van Burmania, C. F. Hildenberg, H. J. Arntzenius, Carolina Coulon, D. J. Slotsboo, J. J. Juneman enz. 38 stukken, plano, 4°. en 8°. in portefeuille. 76.

Het Leven van Willem George Fredrik, Prince van Orange, etc. 4 stukken. Met portret en 10 platen. Rott. 1802, 26 en 336 bl. 8°. 77.

De eerste dezer platen stelt voor de ontmoeting van den jongen Prins op de kermis te Leeuwarden, in 1777.

Ook hier achter is eene lijst van inteekenaren, groot 24 bl.

Carmen panegyricum in Principis Guilielmi Frederici natales auspiciatissimos, altera libertatis Belgicae secularia illustrantes. Dictum in ill. Davent. Athen. a IOANNE RUARDI, hist., eloq. et ling. gr. Professore. Dav. 1772, 24 bl. met drie bijgevoegde verzen van Th. van Kooten, J. H. van Heulen en P. Rempelaar, fol. 78.

G ENGELBERTS GERRITS, het leven en de regering van Z. M. Willem I, Koning der Nederlanden enz. Met vier staalplaten. Amst. 1845, 391 bl. 8°. 79.

Levensschets van Z. M. Koning Willem Frederik en beschrijving der plegtigheden van Z. M. Begrafenis. 's Hage, 1844, 118 bl. met 4 platen en lange afbeelding van den Begrafenisstoet. — Voorafgegaan door: Beschrijving en Afbeelding van den plegtigen Begrafenisstoet van Neêrlands Koningin met levensschets enz. 's Hage 1837, 50 bl. en lange plaat, kl. 8°. Hierbij is gevoegd de Lijkstatie, Levensschets en Rouwzang bij het overlijden van Koningin Anna Paulowna, den 17 Maart 1865, door S. J. van den Berg, Rouwnommer van de Holl. Illustratie. 80.

Hulde aan de nagedachtenis van Frederika Louiza Wilhelmina, Koningin der Nederlanden. Met portret. Amst. 1838, 26 en 84 bl. benevens lofverzen van J. J. L. ten Kate, W. H. Warnsinck Bz., H. Vinkeles, A. Beeloo, J. P. Heije en anderen, 8°. 81.

Gedenkboek der Inhuldiging en Feesttogten van Z. M. Willem II. 1840—1842. (Door Dr. WAP) 's Hertogenbosch. 7, 375 bl. en 40 bl.

Bijlagen, benevens 9 platen, waarop de Eerewachten der steden in kleuren zijn afgebeeld, 8°. 82.

De beschrijving van het verblijf der Koninklijke familie in Friesland komt voor op bl. 254—273, en de afbeelding der Eerewacht op plaat 6.

JOHANNES BOSSCHA, Hoogleeraar te Amsterdam, het leven van Willem den Tweede, Koning der Nederlanden enz. Met negen plans en kaarten. Amst. 1852 (1° druk), 752 bl. roijaal 8°. Opgedragen aan H. M. de Koningin. 83.

Dit werk, even prachtig geschreven als gedrukt, zal wel altijd als een nationaal gedenkstuk een voorwerp van bewondering blijven. Op bl. 242 komt de sierlijke beschrijving voor van 's Prinsen eerste bezoek aan Leeuwarden, den 5 Maart 1814.

P. H. WITKAMP, Gedenkboek van Neerlands vijftigjarig grondwettig volksbestaan onder het Huis van Oranje. Met vijf platen. Dordrecht 1865, 212 bl. 8°. 84.

Dit boek, dat op bl. 183 eerst begint met het onderwerp, is overigens ten aanzien der behandeling een tegenhanger van het vorige.

Verzameling van lofverzen op Koning Willem I, II en III enz. van verschillende, meest Leeuwarder dichters. 15 stuks, 8°. in portefeuille. 85.

E. FRIESLAND.

Werken betrekkelijk den toestand, de geschiedenis,
de belangen en de letterkunde dezer Provincie.

1. Gesteldheid en Plaats-beschrijving.

IANI VAN DOORNINCK, Daventr. Iur. Rom. in Acad. L. B. Candidati, Commentatio qua respondetur ad quaestionem in Acad. Gron. propositam: „Quinam fuerunt Frisiae Termini pro diversis aetatibus diversi” etc. quae praemium reportavit. 1834, 263 bl. 4°. (Gron. J. Oomkens, 1835.) E 1.

Hierbij is gevoegd het uitvoerig beoordeelend verslag van I. A. NIJHOFF (mit het 1e dl. zijner Bijdragen), waarin de hooge waarde van dit grondig bewerkte geschrift „over de grenzen van Friesland in verschillende tijdperken” wordt aangetoond. De schrijver had daaraan zijne benoeming tot Archivarius der provincie Overijssel te danken.

CORNELIUS KEMPIUS, Doecom. Fris., de origine, situ, qualitate et quantitate Frisiae, et rebus a Frisiis olim præclarè gestis, libri tres, etc. Coloniae Agripp. 1588, 342 bl. kl. 8°. Voorafgegaan door eene uitvoerige opdracht aan de regeering van Groningen, waar de schrijver in 1586 woonde, en door twee lofverzen van Anthonius Follardi Bornbergii en Dr. Ennius Elchius Frisius Physicus. 2.

Dit is de oudste der gedrukte bronnen van de beschrijving en geschiedenis van Friesland, waarin op bl. 122 en verv. ook eene beschrijving van Leeuwarden voorkomt, vermoedelijk geschreven in 1574. Het werkje is verrijkt met vele afbeeldingen van oude Friesche kleederdragten in houtsnede. Zie over den schrijver de Wind, Bibl. 208; van der Aa, B. W. X 95.

Beschryving van 't Landtschap Vries-landt, uitmakende bl. 889—941 van het 2^e dl. der Beschryvingh der Neder-landen; soo uyt Louis Guicciardijn als andere vermaerde Schrijvers kortelyk voorgesteld, en met nieuwe byzonderheeden verrykt. Amst. by Jacob van Meurs. Anno 1660, 24°. 3.

Deze vrij goede beschrijving, enkel van de Steden, daar de Grietenijen met hare dorpen zijn weggelaten, is meestal gevolgd naar die, welke gedrukt is achter op de Plattegronden in het Stedeboek van Blaeu, van 1648; en deze volgde bijna geheel die van Emmins van 1616.

Beschryvinge van de Heerlyckheydt van Frieslandt tusschen 't Flie end de Lauwers met nieuwe Caerten van t Landschap in 't algemeen soo oud als nieuw end de drie Gedeelten in 't besonder, als mede de Grietenien end Steden. Op costen van 't Landt afgemeten, in 't net gebracht, geteeckent en gesneden op copere platen. (Franeker) excudit Johannes Wellens. Jacob van Meurs (Amst.) sculpsit. (1664, volgens bl. 183, 276, 279.) Met opdracht aan de Staten, Stadhouder en Gedeputeerden, enkel onderteeckend C. S. (CHRISTIAAN SCHOTANUS, Hoogleeraar in de godgeleerdheid en kerkgeschiedenis te Franeker.) Het werk bevat 184 bl. algemeene beschrijving (waar tusschen een herdruk der Lex Frisionum en der oude Friesche wetten met de Statuten der Lands Akademie enz. eene groote plaats beslaan), met 2 kaarten van Oud en Nieuw Friesland; voorts eene beschrijving van de Gooën met 3 kwartier-kaarten; van de Grietenijen met 30 kaarten en van de Steden met 11 Plattegronden met gezigten op de steden er boven (Blaeu, Stedeboek, meest nagevolgd). Na bl. 276 volgen tot bl. 285 twee Aenhangsels met de namen van de toenmalige Friesche krijgsbevelhebbers en regeeringsleden. Fol. 4.

Hoe veel goeds dit werk ook bevat, had men zeker een beter en vollediger arbeid mogen verwachten van een geleerde, die door het Provinciaal Bestuur met zulk een onbeperkte volmagt was vereerd, als wij later bij zijne Kronijk zullen mededeelen. Ook het maken van de kaarten bleek toevertrouwd te zijn aan verkeerde handen, dewijl nog vóór het graveeren, zoo als uit het voorberigt blijkt, de arbeid der landmeters SJOERD ATEs HAACMA en SIJTSE GRAVIUS veel werd verbeterd door des schrijvers zoon, den student BERNARDUS SCHOTANUS à STERRINGA. „die de gansche Provincie „(niet de Steden) wederom heeft nae-gemeten,“ zoo als ook op elke kaart staat aangeeekend, hoewel hij alléén de voortreffelijke kaart van Oud-Friesland leverde.

Die mingingstige uitslag van dezen arbeid, door 's lands Staten onbekrompen bestogd, spoorde den laatsten echter 18 jaren later aan, hunne ondersteuning op nieuw in te roepen voor het vervaardigen van nieuwe Grietenijkaarten op grootere schaal. In 1682 namen de Staten de kosten van het vervaardigen en in 1692 van het graveeren en drukken voor lands rekening, en zoo verscheen zes jaren later de

Friesche Atlas, vertoonende de gedaante van 't Oud Friesland, tusschen Rhyn en Eems, en van 't Tegenwoordig tusschen 't Flie ende de Lauwers, genaamt de Heerlykheyd van FRIESLAND in 't geheel en in drie Goën verdeelt, gelyk mede in Grietenien en Iurisdictionen der Steden met der selver Beschryvinge (?). Alles door ordre van Gedep. Staten op nieuw afgemeeten, in vijf en dertig Landtkaarten bevat op kopere platen gesneden enz. Anno 1698. Voorafgegaan 1°. door eene zinnebeeldige titelplaat, met historische voorstellingen en de beelden van Prins Willem I, Prins Willem III en Prins Hendrik Casimir II, geteekend en gegraveerd door Caspar Luiken; 2°. het volledige Wapen der provincie; 3°. het groot Wapen des Stadhouders; 4°. de Wapens der vier kwartieren, omgeven door die der negen Gedeputeerden en Secretaris. In royaal folio formaat. 5.

Nadat de Staten aan Dr. SCHOTANUS *f*7950.— voor de bewerking en *f*6817.— voor het graveeren hadden toegestaan, werden hem in 1695 nog *f*3000.— toegezegd voor de titels, wapens, banden van 100 exx. en ook voor de vervaardiging van drie kwartier-kaarten, benevens „een accurate *Beschryvinge*, zoo generael als particulier, van „t oude en tegenwoordige Frieslandt, van ongeveer 40 vellen.“ Jammer, dat die drie kaarten en zulk eene beschrijving *niet* bij deze uitgaaf gevoegd maar achtergebleven zijn.

Meerdere bijzonderheden omtrent deze grootsche onderneming zijn medegedeeld bij de vermelding van den tweeden verbeterden druk, door F. Halma in 1718 bezorgd, op bl. 79 hier vóór.

Bij deze uitgave is ook gevoegd een verbeterde grootere druk der voortreffelijke kaart van *Oud Friesland*, aan welke voorstelling hij met regt waarde bleef hechten, in weerwil een jaar te voren eene geheel andere en zeer verkeerde was verschenen in:

MENSONIS ALTING (Burgemeester van Groningen), *Descriptio, secundum antiquos, Agri Batavi et Frisii; una cum conterminis; sive Notitia Germaniæ Inferioris, hodie VII-Foederatorum; representata Tabulis geograph.*

V. et Commentario etc. Amst. 1697, 132 bl. met 5 kaarten en Tabula Ptolemaica, 18 bl. en 1 kaart, groot fol. 6.

Voor zoover het tegenwoordig Friesland aangaat, hebben deze kaarten, en evenmin die in zijne Descriptio Frisiae, in 1701 uitgegeven, eenige waarde; zelfs geven zij eene geheel verkeerde voorstelling, zoo als is aangetoond op bl. 8 van onze beschrijving van de Algemeene Kaarten van Friesland, van 1846.

Friesland, en dezelfs gantsche Geleegentheid vertoont in een Geographisch Woordenboek, van alle Grietenyen, Steden, Eylanden, Dorpen, Buurten, Kloosteren, Staten, Gehugten enz. Leeuw. A. Ferwerda, 1746, 216 bl. 8°. 7.

Hoe kort en onvolledig ook, was dit lang een goed en bruikbaar handboekje voor de kennis van de hierin afzonderlijk vermelde bestanddeelen dezer provincie.

Statistiek van Friesland van omstreeks 1770. *Handschrift* in 4°, bevattende een overzicht van de bevolking, de belastingen, de regeering, de rijkdom, de schepen en het paalwerk dezer provincie. 8.

SEBALDI JUSTINI BRUGMANS Orationes duae. Prima aditialis: de accuratori Plantarum indigenarum notitia maxime commendanda; altera valedictoria: de natura Soli Frisici exploranda. Lugd. Bat. 1787, 84 bl. 8°. 9.

De laatste rede werd uitgesproken toen BRUGMANS als Hoogleeraar zijne geboortestad Franeker verliet; de eerste, toen hij te Leiden het professoraat in de kruidkunde aanvaardde. Zie over dezen uitstekenden geleerde: Friesland in 1815, 56 en 111. In naauw verband met de laatste staat:

ADOLPHI YPEY Sermo academicus inaug. de Frisiae Salubritate nativa optimaque eandem conservandi augendique ratione. Dicta quum Med. Anat. et Chemiæ profess. in Fris. Acad. auspicaretur. Fran. W. Coulon, 1788, 69 bl. 4°. Opgedragen aan Prins Willem V en Curatoren. 10.

Nieuwe Aardryksbeschrijving voor de Ned. jeugd, door den Heer W. E. DE PERPONCHER, tot gebruik zyner kinderen, opgesteld. Utrecht 1784, 502 bl. kl. 8°. met vier platen. 11.

In het derde hoofddeel, Nederland, komt hierin van bl. 303—328 eene naauwkeurige algemeene beschrijving van Friesland voor, welke, op verzoek des schrijvers, is vervaardigd door den beroemden PETRUS WIERDSMA, volgens berigt van Prof. J. W. de Crane, vermeld in de Nasporingen over de Middellzee, 52.

Tegenwoordige Staat van Friesland, uitmakende het 13°, 14°, 15° en 16° deel van den Tegenw. Staat der Vereenigde Nederlanden. Amst. P. Schouten e. a., Harlingen V. van der Plaats, 1785—89, 4 dln. 8°. 12.

Voor de kennis van deze provincie tijdens de republiek is dit het beste en volledigste werk, dat wij bezitten. Het bevat de volgende onderdeelen:

I. 1. Algemeene beschrijving van Friesland, bl. 1—103; 2. de geaardheid, bestaan,

levenswijze der Friezen, bl. 104—168; 3. Beknopte historie van Friesland, van de vroegste tijden tot aan den jare 1414, bl. 169—596. Het beloofde vervolg hierop is echter later niet geleverd. Hierin is eene kaart der provincie, benevens eene zinnebeeldige titelplaat, met eene verklaring in vers daar nevens van S. STYL.

II. Beschrijving van Oostergoo, met de daartoe behoorende steden en eilanden, 404 bl. benevens het begin van Westergoo tot en met Harlingen, tot bl. 741. Hierin zijn kwartierkaarten en 8 fraai gegraveerde platen.

III. Vervolg van Westergoo en van Harlingen, 465 bl. en geheel Zevenwouden tot bl. 622, met 1 kwartierkaart en 3 platen.

IV. 1. Beschrijving van de Regeering en het Regtswezen; 2. de Zeedijken; 3. de Geldmiddelen; 4. de Kerkstaat; 5. Landbouw en Vee fokkerij; 6. de Koophandel en Scheepvaart; 7. Bijvoegsels en verbeteringen; 8. de nieuwe Regeerings-reglementen voor de steden van 1786 en 87, benevens een uitvoerige Bladwijzer.

Voor de schrijvers van de verschillende gedeelten worden gehouden Dr. SIMON STYL en Mr. A. J. CONRADI, Secretaris van Harlingen; NICOLAAS YPEIJ, Hoogleeraar in de wis- en vestingbouwkunde te Franeker; ADOLF YPEIJ, Hoogleeraar in de geneeskunde aldaar; JAN DE BOER, Landschaps Ingenieur te Leeuwarden, en Dr. MATTHIJS SMIT, Advokaat.

Dispositien der merkwaardigste Kerk-orgelen, welken in de prov. Friesland, Groningen en elders aangetroffen worden, als vervolg van het werk van J. Hess, door NICOLAAS ARNOLDI KNOCK, I. U. Dr. Grietman over Stellingwerf Oosteynde, Gecomm. staat ten lands-dage, etc. Gron. 1788, 77 bl. 4°. Met de Dispositien der Orgels in de Kerken van Leeuwarden, uit Hess, 1774, hier in Hs. bijgevoegd. 13.

(SEERP GRATAMA, J. U. D. en Koopman te Harlingen) De gelukkige Toestand van Friesland, afgescheiden van de tegenwoordige verdeeldheden, betoogd. 'Er volgen eenige bedenkingen over de Vaderlandsliefde, over het Geluk en het Volksgeluk. Harl. V. v. d. Plaats, 1795, 53 bl. 8°.

 14.

Belangrijk geschrift, vooral ook wegens de hierin voorkomende statistieke opgaven, bijzonder omtrent de Bevolking (waarover de Teg. Staat zelfs geheel zwijgt), welke in 1748 135,195 zielen bedroeg. De schrijver, die onder de opdracht: „Aan alle echte Friesen”, zijn naam noemt, zag zich later bevorderd tot Hoogleeraar te Harderwijk en Groningen. Mr. Boeles gaf van hem eene levensschets in het Gron. Gedenkboek, 108.

Staat der Volks-telling, of lijst der Inwoonders van Friesland, bevattende de getallen der Mans- en Vrouws-persoonen, Huwelijken, Dienstbaaren, Gereformeerden, Doopsgezinden, Roomschegezinden, Lutherschen, Remonstranten, Jooden enz. (van 1796) door A. CUPERUS, Christen leeraar in de Knijpe. Leeuw. bij D. v. d. Sluis, Landsdrukker (1798). 19 bl. 4°. (Het totaal was toen 161,513 zielen.) 15.

H. POTTER (vroeger pred. te Peins en Zweins), Wandelingen en kleine reizen door sommige gedeelten van het Vaderland. Met platen. Amst. 1808 en 9, 1° dl. 318 bl. en 2 pl. en 2° dl. 357 bl. en 4 pl. 8°. 16.

Grootendeels loopen deze wandelingen over Friesche plaatsen (I, 177—196 over Leeuwarden), en voor een klein deel over Drenthe, Gooiland enz.

H. POTTER, Reize door de oude en nieuwe oostelijke Departementen van het Koninkrijk Holland en het Hertogdom Oldenburg, gedaan in den jare 1808. Haarl. 1808 en 9, 2 dln. 330 en 356 bl. Met eene kaart en twee platen, 8°. 17.

Deze reis loopt over het noordelijk gedeelte van Friesland, Groningen en Omme-landen, Oost-Friesland, Oldenburg en een gedeelte van Drenthe.

Geographische Beschryving der twee-en-dertig Vriesche Grietenijen, benevens derzelve grondgesteldheid en voortbrengselen, de namen der Grietslieden enz. (Benevens het Reglement voor het Bestuur der Grietenijen, van 1815.) Heerenveen bij F. Hessel, 1817, 57 bl. kl. 8°. 18.

Staat van Bevolking, van de provincie Friesland, volgens de telling van den jare 1818 (beloopende 183,656 zielen). Leeuw. M. van den Bosch, 1820, 13 bl. 8°. 19.

Handleiding tot eene oppervlakkige Aardrijkskunde ten dienste der scholen binnen Leeuw. Harl. M. v. d. Plaats, 1818, 2 st. 17 en 23 bl. kl. 8°. 20.

Noodzakelijke Aardrijkskunde, uitgegeven ten dienste der Stads Scholen te Leeuwarden, door de Plaatselijke Schoolkommissie aldaar. 1825, 76 bl. kl. 8°. 21.

Beide laatste werkjes zijn geschreven door den Ingenieur JAN WIEDEMAN KARSTEN, hier vóór op bl. 135 vermeld.

Algemeen Aardrijks- en Geschiedkundig Woordenboek van de provincie Friesland (bewerkt door den boekdrukker F. W. v. B. SMALLENBURG). Sneek, bij zijne Weduwe (1833), 391 bl. 8°. 22.

Deze compilatie van vroegere beschrijvingen is met weinig oordeel zamengesteld en door geene of geringe mededeelingen omtrent latere toestanden aangevuld.

Iets over Vriesland, of alphabetische plaatsbeschrijving, van de Steden en Dorpen in dit gewest, benevens stand en ligging en bevolking van dezelve. (Door G. M. KOLDIJK, onderwijzer te Leeuw.) Ald. M. van den Bosch, 1837, 79 bl. kl. 8°. 23.

P.-J. GAUTHIER—STIRUM, Voyage pittoresque dans la Frise, une des sept Provinces-unies. Orné de 6 Lithographies. Auxonne, 1830, 24°. 24.

De schrijver was van 1811—14 Ontvanger der registratie te Sneek, waar hij trouwde met C. J. Gravin van Limburg Stirum, aan wier zuster, Mevr. de Wed. Driessen, hij in 1835, dit geschrift opdroeg uit Seurre in Frankrijk, waar hij toen woonde.

W. EEKHOF, Beknopte Aardrijkskundige Beschrijving van de provincie Vriesland. Leeuw. 1840, 192 bl. kl. 8°. 25.

Toen bedroeg de bevolking ruim 230,000 zielen.

Friesland. Leesboekje voor de lagere scholen; door J. J. DE VRIES, Hoofd-
onderwijzer der Stads Burgerschool voor jongens te Franeker. Ald.
T. Telenga, 1855, 89 bl. kl. 8°. 26.

Nieuwe Atlas van Friesland, bevattende Kaarten van de dertig
Grietenijen of Gemeenten, met de daarin gelegene elf Steden en haar
grondgebied, alsmede van de eilanden Ameland en Schiermonnikoog.
Naar de Kadastrale Plans en latere topographische opnemingen ge-
teekend op de schaal van 25,000 op 1, en in Atlas-plano formaat
in het koper gegraveerd op last der Provinciale Staten, onder toe-
zicht van Commissarissen uit het Collegie van Gedeputeerde Staten.
Leeuw. bij W. Eekhoff, 1849—1859, 32 bladen, in portefeuille;
voorafgegaan door een Historisch Overzicht omtrent de zamenstelling en
uitgave, waaruit blijkt, dat deze in 1839 voorgesteld, in 1846 be-
paald en in 1849 aangevangen en gedurende tien jaren voortgezet zijn;
dat de teekenaar J. W. WITTEVEEN, de graveurs D. VEELWAARD Jr.
en L. SCHWEICKHARD en de drukker J. F. BRUGMAN te Amsterdam
waren, en dat de kosten bedroegen ongeveer f 36,000.—, waarvan
f 16,644.— is terug ontvangen voor 286 ingeteekende exx. enz. 27.

Nog is hierbij gevoegd een Titel, waar achter de Volgorde van de Kaarten, met
opgave van de Kadastrale Grootte en de Bevolking der Gemeenten, op 1 Jan. 1859,
toen het totaal der laatste was 271,321 zielen, of, na 111 jaren, ruim het dubbele
der bevolking van 1748, welke toen 135,195 zielen was. — Na de voltooiing van
deze grootsche onderneming werd door het Provinciaal Bestuur nog f 6000.— te koste
gelegd aan eene daaruit getrokkenene en met nieuwe wegen en vaarten aangevulde groote

Algemeene Kaart van de Provincie Friesland, uit kada-
strale en andere officiële bescheiden, op eene schaal van 50,000 op 1,
zamengesteld tot op 1° Januarij 1860. Uitgegeven op last der Staten
van Friesland, te Leeuwarden, bij W. Eekhoff (1862). Geteekend door
J. W. WITTEVEEN en gegraveerd door D. VEELWAARD en J. C. ZÜRCHER.
In 4 bladen, ieder in den rand groot 79 en 83 duim. 28.

De onbekrompenheid der uitvoering blijkt ook daar uit, dat al deze kaarten, hoe
breed ook, op één stuk koper gegraveerd zijn en gedrukt op zwaar Zaaansch teeken-
papier, dat hiervoor is vervaardigd op afzonderlijk gemaakte vormen, enkelen zelfs
tot de zeldzame breedte van 120 duim, op eene hoogte van 70 duim.

Tot meer algemeen gebruik is uit de laatste kaart getrokken eene kleinere

Nieuwe Kaart van de Provincie Friesland, verdeeld in 11 Stedelijke en
32 Landgemeenten, met aanwijzing van de nieuwe Wegen, Vaarten,
Spoorweg enz. Naar officieele bronnen bewerkt. Met bijvoeging van
eenige statistieke opgaven, reisgelegenheden, logementen enz. Leeuw.
W. Eekhoff, 1863, 2° verbeterde druk van dit zelfde jaar, post 8°. 29.

Alle 43 gemeenten en bovendien de steden zelve zijn hierin met afzonderlijke kleuren gedekt en de grenzen der provincie afgezet.

Zak-atlas van Friesland in 36 kaarten. Franeker, B. Behrns, 1861, kl. 8°. 30.

W. EEKHOFF, Korte Beschrijving van de provincie Friesland, toegelicht door statistieke berigten enz. Met eene kaart der kunst- en spoorwegen. Leeuw. W. E. 1864, 136 bl. kl. 8°. (Zie bl. 104 hier vóór.) 31.

Korte Historie en Beschrijving van Franeker, van 1192 tot 1785; behelzende: een verhaal van deszelfs Geschiedenissen, Veldslagen (?), Oorlogen, Belegeringen, Privilegien, Voorrechten enz. als meede: Verhaal van 't tweede Eeuwfeest van Vrieslands hooge school. Mitgaders: tegenwoordige Gesteldheid, zoo van Regeering, Gebouwen als anderszints. Uit oude en nieuwe Geschiedenissen bij een verzaameld, door D. P. Z. Fran. D. v. d. Sluis en D. Romar, 1785, 108 bl. waarna de Korte Beschrijving. — Hier achter is gevoegd: Gebeurtenissen van Franeker, zedert 14 Mei 1787 tot den 30 Dec. 1789. Behelzende het voorgevallene met de gevlugte en gewezene Staats-Leden, Defensie-weezen enz. door D. P. Z. Fran. D. v. d. Sluis, 1790, 8°. ongepag. 32.

Behalve deze beide stukken in octavo, is er iamdiddels ook een stukje in kwarto uitgegeven, dat zeldzaam is:

Gebeurtenissen van Franeker. Zedert den 14 Meij tot den 5 December 1787. Behelzende (verder als boven) door D. P. Z. Fran. D. v. d. Sluis, 1787, 16 bl. 4°. De inhoud is in het laatst vorige stuk nagenoeg geheel opgenomen. 33.

De schrijver van deze zeer gebrekkige werkjes was niet (zoo als Scheltema en Bodel Nijenhuis, Bibliographie, 245 zeggen) de Hopman Wessel Alles Aapkens, die op bl. 78 voorkomt, maar, volgens mededeeling van Dr. J. Banga, DIRK PIETERS ZYLSTRA, toen Wijnkooper en Vaandrig, later lid der Vroedschap.

JACOBUS SCHELTEMA, Nauwkeurig Bericht van het Volks-feest te Franeker, op den 5 Maart 1795, bij gelegenheid van het verbreeken der ketenen en het herstellen van de poorten aldaar enz. Fran. D. Romar en D. v. d. Sluis, 1795, 30 bl. 8°. 34.

Geschiedenis van het Diakonie-Weeshuis der Hervormde Gemeente te Franeker; door Dr. J. H. REDDINGIUS, Gz., Predikant aldaar. Fran. T. Telenga, 1854, 40 bl. 8°. 35.

Register van het Archief van Franeker, in chronologische orde, opgemaakt door Mr. A. TELTING, Oud-Secretaris dier stad en lid van den Ge-

meenteraad. Na diens dood, op last van den Gemeenteraad, uitgegeven door Mr. I. TELTING. Fran. T. Telenga, 1867, 579 bl. en 50 bl. Alph. Register. 8°. 36.

Deze verdienstelijke arbeid, die van 1874 tot 1849 niet minder dan 3325 nummers omvat, welke meer of minder uitvoerig beschreven zijn, is niet enkel voor de geschiedenis van die stad, maar ook voor die der provincie van groot belang. Zie omtrent den schrijver bl. 96 hier vóór.

Historisch Chronyk, of Beschryvinge van oud en nieuw Sneek, behelzende eene verhandelinge van desselfs benaming, aanwas, voorregten, rampen, geleerde mannen, etc. Mitsgaders: Gedenkwaardige Geschiedenissen aldaar voorgevallen; sampt, Naam-Register der Burgemeesteren, Schepenen en Raden, Secretarissen; alsmede alle Prædikanten. Zedert de Reformatie tot desen jare 1772 ingesloten. Ook van desselfs tegenwoordige gelegenheid, grote gestigten, negotien, fabryken en welvaren. Alles uit veele oude beschryvingen by een t'zamen gesteld door EELCO NAPJUS, Executeur etc. der stad Sneek. Ald. by Melchizedek Olingius, 1772, 156 bl. 8°. Voorafgegaan door eene opdracht aan den Magistraat en drie lofdichten van L. Napjus en J. J. Juneman. 37.

Hoe gebrekkig dit werkje ook is geschreven, bevat het toch zeer vele plaatselijke bijzonderheden. De hierin voorkomende lijsten van regeeringsleden, predikanten enz. zijn, even als de tekst, aangevuld door den Uitgever van een herdruk, enkel getiteld:

Geschiedkundige Kronijk en Beschrijving van de stad Sneek, door E. NAPJUS. Tweede, vermeerderde en verbeterde druk. Aldaar bij F. W. v. B. Smalenburg, 1826, 161 bl. 8°. 38.

Merkwaardigheden van Hindeloopen; bevattende historische bijzonderheden omtrent de woningen, kleeding, gebruiken en taal der Hindeloopers, benevens Taalproeven in rijm en onrijm; door S. O. ROOSJEN en N. D. KROESE, te Hindeloopen, en W. EEKHOFF. Leeuw. W. E. 1855, 96 bl. p. 8°. met groote plaat van een Hindelooper binnenvertrek. 39.

Groote Christelyke Zee-vaert, in xxvi. Predicatieën, in maniere van een Zee-postille enz. Met de Beschryving van Stavoren (van 1611), door ADAMUM WESTERMANNUM, Bedienaar des H. Evang. tot Workum (vroeger te Stavoren). Amst. 1743, 580 bl. waarop genoemde beschrijving, groot 20 bl., volgt met registers, kl. 8°. 40.

Vóór dezen lateren druk is eene opdracht aan Gedeputeerde Staten, de Admiraliteit te Dokkum en de Magistraten der vijf Friesche Zeesteden van 1635, toen de schrijver verklaarde, dat dit boek sedert 1611 reeds zeven maal door hem vergroot en herdrukt werd, buiten verscheidene nadrukken.

H. SOET, Op en Neder-ganck van de oude Koninecklijke, ende loffelike Anzee-stadt Stavoren. Met de voornaemste geschiedenissen van Vrieslandt, van 313 jaren voor tot 1580 nae de geboorte Christi. Tweede druck. Verciert met kopere platen. Amst. 1648, 24°. 302 bl. en blade-wyser. Met opdracht aan de regeering van Stavoren, uit Sanerdam 1647, toen de eerste druk te Haarlem verscheen. 41.

Dit werkje van dezen weinig oordeelkundigen schrijver, die zich daarna SOETEBOOM schreef, werd later met andere zijner geschriften herdrukt en uitgegeven onder den titel van:

Oudheden van Zaan-land, Stavoren, Vronen en Waterland; behelzende haar Oorsprongen, Wetten enz. Alles uit de oudheden nagespeurd door HENDRIK SOETEBOOM. Deze laatste druk overzien, verbeterd, met aantekeningen, figuren, en een landkaart verrykt. Amst. 1702, 1° dl. 563 en 2° dl. 199, 254 en 176 bl. kl. 8°. 42.

J. G. VAN BLOM, Notaris, de opkomst van het vlek Dragten. Vermeerderd met geschiedk. aantek. en bijlagen, benevens eene kronijk en kaart en afbeelding der voormalige kerken. Leeuw. W. Eekhoff, 1840, 56 bl. 8°. 43.

PETRUS NOTA, Tweetal van kerkelyke Leerredenen ter inwijginge van de nieuw gebouwde Kerk en van het Orgel te Berlikum. Benevens een Aanhangzel, betreffende de Oudheden en voornaemste gebeurtenissen van den dorpe Berlikum. Fran. D. Romar, 1781, 140 bl. 8°. Uit dankbaarheid opgedragen aan den Baron G. F. thoe Schwartzenberg, Grietman van Menaldumadeel enz., en Gemaalinne, die zoo veel tot dezen kerkbouw hadden toegebracht. 44.

Wegens de talrijke bijzonderheden, welke vooral het Aanhangsel bevat, is dit werkje altijd zeer in achtging geweest.

H. W. STEENSTRA, onderwijzer te Dongjum, Oudheidkundige Aanteekeningen van de Dorpen en Kloosters der grietenijen Franekeradeel en Barradeel, tevens bevattende een naamlijst van de Hervormde Predikanten dier dorpen, sedert de hervorming tot nu toe. Fran. G. Ypma, 1836, 73 en 97 bl. 8°. 45.

Geschiedenis en Beschrijving van het eiland Schiermonnikoog, door A. WINKLER PRINS (leeraar bij de Doopsgezinden te Wildervank). Amst. 1867, 109 bl. 16°. 46.

Zeer voortreffelijk geschrift over dit merkwaardige eiland.

2. Geschiedenis.

De Rebus Ultrajectinis et inprimis de bello cum Covordensibus, Tarantis, seu Drentinis olim gesto Auctoris incerti, sed quo ex Belgis foederatis vetustior hactenus nondum prodiit. Viri olim illustris, et qui interfuit rebus gestis Narratio Historica ab ann. 1138 usque ad ann. 1233. Ex Ecclesiae Trajectensis Ms. primus eruit, et notis illustravit ANTONIUS MATTHÆUS, Prof. Jur. L. B. Hag. Com. 1740, tekst 46 bl. en aantt. 194 bl. — Daar achter is gevoegd: ANDRÉE ALCIATI J. C. Mediol. Tractatus contra vitam Monasticam, 49 bl. — Sylloge Epistolarum virorum clariss. 276 bl. — Vetera aliquot (15) Testamenta seculo XIII. etc. 60 bl. Uitgegeven door den zelfden bij den zelfden. 4°. 47.

Omtrent het eerste dezer stukken zegt de Wind, Bibl. 34: „Uit den inhoud kan men opmaken, dat de schrijver een Fries was, en daarbij een man van aanzien, die als tijdgenoot en dikwijls als ooggetuige schreef. Deze kronijk (na die van den Egmonder monnik de oudste onzer geschiedbronnen) die in een' tamelijk goeden stijl vervat is, schijnt kort na den jare 1233 opgesteld te zijn, en is belangrijk uit hoofde van vele bijzonderheden, welke elders niet, of zoo breedvoerig niet geboekt zijn.”

Oude Friesche Kronijken. Uitgegeven door het Friesch Genootschap van geschied-, oudheid- en taalkunde; bestaande in: 1. Thet Freske Riim, met aantt. van E. EPKEMA, voorafgegaan door eene Levensschets van laatstgenoemden door J. VAN LEEUWEN. Workum, H. Brandenburgh, 1835, 24 en 83 bl. — 2. Gesta Fresonum, uit de Apographa Juniana, met aantt., voorafgegaan door eene voorlezing over Franciscus Junius van Mr. J. W. DE CRANE. Ald. 1837, van bl. 85—189; — 3. Die Olde Freesche Cronike, met aantt. en verbeteringen van E. EPKEMA; Gesta Frisiorum en M. Alvinus Tractatus, met een Voorberigt uitgegeven door Dr. J. G. OTTEMA. Ald. en Leeuw. G. T. N. Suringar, 1853, van bl. 191—377, gr. 4°. Gezamenlijk maken deze tot dusverre nog onuitgegeven historische bronnen het Tweede deel der Werken van het Friesch Genootschap in 4°. uit. 48.

Zie over Alvinus en de verder volgende kronijkschrijvers de altijd belangrijke Inleiding van Foeke Sjoerds vóór zijne Alg. Beschryvinge van O. en N. Friesland, Leeuw. 1765, alsmede bl. 72 hier vóór.

Archief voor Vaderlandsche, en inzonderheid Vriesche geschiedenis, oudheid- en taalkunde, bijeenverzameld door H. W. C. A. VISSER (Predik. te Ysbrechtum) en H. AMERSFOORDT (Rector te Sneek). 1° stuk Leeuw. G. T. N. Suringar, 1824; 2° stuk Ald. H. C. Schetsberg, 1827; 3° stuk bij denz. 1828, 8°. Dit werk, opgedragen aan den voorn.

minister A. R. Falck (die de Hss. uit de nalatenschap van Herbell in 1819 voor het Rijk deed aankopen), bestaat, na een voorberigt met het plan der uitgave, alléén uit den druk van het Hs. der: Historie van Vriesland door PETER JACOBSZ. VAN THABOR of PETRUS THABORITA, van het jaar 781—1527, in 443 bl. waarop 241 bl. Aanteekeningen van de Uitgevers volgen. Daaraan zijn enkel toegevoegd: (Eerste) Historische Verhandeling over den Nieuwen stijl, door Mr. J. W. DE CRANE, 78 bl. en Verzameling van vroegere Charters, met opheld. van E. EPKEMA, 32 bl. Bij het staken der uitgave is een vierde stuk, waarin ook de beloofde Woordenlijst en Registers op deze belangrijke Kronijk zouden voorkomen, achterwege gebleven. 49.

WORP TYAERDA VAN RINSUMAGEEST, Kronijken van Friesland. 1^e, 2^e en 3^e boek (in het latijn); 4^e boek, bevattende de geschiedenis der 15^e eeuw (in het nederd.). Leeuw. G. T. N. Suringar, 1847 en 1850, 196 en 324 bl. 8°. Uitgegeven door het Friesch Genootschap onder toezigt van Dr. J. G. OTTEMA. 50.

In 1868 heeft dit Genootschap besloten, ook het 5e en 6e boek van deze merkwaardige kronijk van WORP VAN THABOR in het licht te geven.

PAULUS RODOLPHI, VAN RIXTEL, vroeger geheeten JOHANNES GRUYTER, Proeliarius of Strijdboek, bevattende de jongste oorlogen in Friesland, in 1518 (van 1494 tot 1517). Op last van het Friesch Genootschap uit het latijn vertaald en uitgegeven, door Dr. J. G. OTTEMA. Leeuw. G. T. N. Suringar, 1855, 12 en 253 bl. 8°. 51.

Hierbij is gevoegd een afdruk van het verslag en den korten inhoud van dit werk, door Mr. J. H. Beucker Andraë in de Konst- en Letterbode, 1855, No. 49, gegeven.

Analecta medii aevi. ofte oude en nooit voorheen gedrukte Nederlandsche Geschiedenisboeken, eerste deel, waar in gevonden worden SICKE BENINGA Chronickel der Vriescher Landen, en der stad Groningen. SYBE IARICHS corte Cronyck, tracteerende van de hercomste der Vreesen, ende oer Vryhey. Eens onbekenden Schryvers cleyne Cronica van de Groninger Omlanden. TJALLING AYKEMA's Cronyxke van de Ommelanden. Opgezamelt, nagezien, en volgens aloude handschriften en eige tale der Schryveren uitgegeven door MATTHEUS BROUËRIUS VAN NIDEK R. G. Amst. en Middelb. 1725, 491 bl. 8°. 52.

De eerste kronijk, loopende van 1492—1527, die 432 bl. beslaat van dit werk (dat later niet is voortgezet), werd door Emmius geprezen, doch is zeer foutief afgedrukt, zoodat Mr. A. van Halmael Jr. reeds een verbeterden herdruk voorbereide,

welke bewerking thans is in de Bibliotheek van het Friesch Genootschap. De drie andere kleinere kronijken (bl. 435—491), die niet verder gaan dan tot 1536, 1509 en 1552, zijn een herdruk van het volgende werkje, waarin de namen der schrijvers echter niet worden genoemd:

Een corte Chronijcke wt vele Chronijcken tesamen met grooter neersticheyt ende arbeyt ghebracht. Tracterende den oorspronck ende crijch der Vriesen tot desen dach toe van Westvrieslant, Groningerlant, ende Oestvrieslant, ende wat daer omlandes gheschiet is, seer ghenoechlijk om lesen. Nae de copie geprent te Campen in de Broederstraet by Steven Joessen, 1568, ongepag. kl. 8°. 53.

JANCKO DOUWAMA's Geschriften: Boeck der Partijen. Articulen van Foerantnuording. Instructie an sijn Wyff. Tractaet fan sijner Rekenscop. Handel sedert 1520, in IV quartierien. Uitgegeven door het Friesch Genootschap. Leeuw. 1849, 725 bl. 4°. Voorafgegaan door een voorrede, bevattende de geschiedenis dezer uitgave, welke reeds in 1830 begon, eene Beschrijving der handschriften, iets over Jancko Douwama's familie, afkomst en eerste levensjaren, en Geslachtlijsten, door H. AMERSFOORDT, 65 bl. 54.

Groote moeite en kosten zijn er gedurende eene reeks van jaren aangewend om de uitgave te bezorgen van dit werk eens Frieschen edelmans (geschreven in zijne gevangenis te Vilvoorden), dat voor de kennis der gebeurtenissen, onder het Saksische en Oostenrijksche bewind in Friesland voorgevallen, van veel belang is.

OCCA SCHARLENSIS, Chronyk en waaragtige beschryvinge van Friesland, tot den jare 1565. Leeuw. A. Ferwerda, 1742, 472 bl. 4°. 55.

Deze tweede uitgave in kwarto is een herdruk van de folio-uitgaaf van 1597, hier vóór op bl. 194 uitvoerig beschreven, evenwel zonder de daar bijgevoegde kaart en twee plattegronden, en, volgens het berigt van den Drukker in „de Spelding verandert, op dat het wat verstaanbaarder zoude zyn.”

Rerum Frisicarum Historia, autore UBBONE EMMIO, Frisio; distincta in decades sex. Quarum postrema nunc primùm prodit, prioribus ita recognitis et locupletatis, ut novæ prorsus videri possint. Accedunt præterea de Frisia, et Republ. Frisiorum, inter Flevum et Visurgim flumina etc. Lugd. Bat. apud Lud. Elzevirium, 1616, 962, 71, 92, 62 en 60 bl. folio. 56.

Deze grootsche uitgaaft bevat (na eene uitvoerige opdracht aan de Staten van Friesland en Groningen met hun Stadhouder, voorberigten en lofverzen van J. Dousa, D. Heinsius, N. Mulerius, F. Homminga, S. Lubbertus en J. Witten): lo. zijne geheel omgewerkte Geschiedenis van Friesland, in 60 boeken tot 1564, waarvan het eerste deel reeds in 1596 te Franeker uitgegeven en daar in 1605 herdrukt en vervolgens voortgezet werd, zoodat eerst in 1616 het 6e en laatste deeltje in kl. 8o. (zonderling met

cursieve letter gedrukt) in 't licht verscheen; 2o. eene algemeene en bijzondere Beschrijving van Friesland, Groningen en Oost-Friesland, met plattegronden van steden en kaart; en 3o. zijne verdediging tegen S. Petrus en B. Furmerius met hunne fabelen omtrent den oorsprong der Friezen.

De hierin voorkomende uitmuntende beschrijving van *Leeuwarden* (later door velen nagevolgd) had hij welligt te danken aan zijn vriend Nicolaas Mulerius, vroeger Gymnasiarcha alhier en toen Hoogleeraar te Groningen (zie bl. 110 hier vóór). Het was door tusschenkomst van dezen, dat de Regeering van Leeuwarden in 1616 aan Emmius, tot erkentenis van zijne verdiensten, „*een groote schoone ende eerlicke Silveren Schale*” aanbod, waaromtrent ik de bijzonderheden heb medegedeeld in de *Vrije Fries*, XI 343. De Staten vereerden hem voor de opdracht en 2 exx. bovendien f 400.00.

MARTINI HAMCONII Frisia seu de Viris Rebusque Frisïæ illustribus libri duo. Fran. exc. I. Lamrinck, Ord. Typ. et I. Starteri Bibl. sumptibus, 1620, 131 dubbele bladz. 4°. Met portret. 57.

Deze tweede vermeerdeerde druk bevat ruim 50 gefingeerde afbeeldingen van Friesche Vorsten, door P. FEDDES HARLINGENSIS in het koper gegraveerd, welke, even als de overige kerkelijke en wereldlijke opperhoofden en gebeurtenissen, in latijnsche verzen met prozaverklaringen chronologisch worden voorgesteld en door documenten toegelicht. Vooraf gaan lofverzen van S. Arceerius, P. Baardt, P. Winsemius enz. benevens eene opdracht van den laatsten namens de uitgevers aan Gedeputeerde Staten.

Het zelfde werk en gelijke uitgaaf, doch met de opdracht des schrijvers uit den eersten druk van 1609 aan den Aartshertog Albertus, en met zwart wapen der provincie op den titel, terwijl dit in het vorige ex. rood is gedrukt. — Hier achter is gebonden: H. RAVENSPERG, Oratio funebris de ortu, gestu et obitu D. Guilhelmi Ludovici, Com. Nass. Gron. 1621, 39 bl. gevolgd door tien lijkgedichten op dezen Stadhouder, van Groninger geleerden, ongep. Ook nog: C. HELVICUS, Synopsis Historiæ Universalis. Giessæ 1612, 107 bl. 4°. 58.

Bijzonderheden over de verschillende uitgaven van de *Frisia* van Hamconius gaf Mr. J. Dirks in de *Vrije Fries*, III 315. Zie ook over hem, als MARTEN HAMKEMA, Grietman van Doniawarstal, van Sminia, Grietmannen, 345.

De werken der overige gelijktijdige historieschrijvers, als: VAN REYD, VAN DEN SANDE, S. PETRUS, FURMERIUS en WINSEMIUS zijn vroeger op bl. 72 onder de geschriften van Leeuwarders door ons beschreven. Als leerling van het Gymnasium onder Ed. Neuhausius (Vriemoet, 337) had daarbij ook behoord een later geleerde als:

CHRISTIANUS SCHOTANUS, Bedienaer des H. Euangelii en Professor der H. Schrift en Kerckelijcke Historien binnen Franeker, Beschryvinge end Chronijck van de Heerlickheydt van Frieslandt tusschen 't Flie end de Lauwers. Vertonende de veranderingen van den Bodem, Vruchtbaerheyd, Zeden end Staect, so polilijck als kerckelijck, met een cort verhael aller geschiedenissen tot op de Sassensche heerschappy.

enz. Fran. gedrukt by Ids Albertsz, ende tot Leeuw. by Jan Hendricks Prigge, 1655, 370 bl. 4°. Opgedragen aan den Stadhouder en de Gedeputeerden. 59.

Volgens deze opdracht en de voorrede gaf SCHOTANUS dit zeer lezenswaardig kort begrip der lands historie in 20 tafereelen of „sommieren,” met bijgevoegde handvesten en documenten, uit als „een Voor-looper voor de Chronijk van gansch Frieslandt, die „nu onder de Pers sal gaen” en eerlang verscheen als:

CHRISTIANUS SCHOTANUS, De Geschiedenissen Kerckelyck ende Wereldtlyck van Friesland Oost ende West; beginnende van d' eerste geheuchenis tot op het jaar 1583. Tot Franeker by Ian Boudewyns Wellens, Drucker der Staten in haer Academie, 1658, 23 boeken met een Aenhangsel tot 1584, 929 bl. benevens uitvoerig Register en daar achter: Tablinum, dat is: Brieven ende Documenten, dienende tot de Friesche Historie, 148 bl. met Ms. Register daarop; fol. Opgedragen aan de Staten, Stadhouder en Gedeputeerden, voorafgegaan door lat. lofdichten van P. Humalda, J. Valekenier, U. Huber, R. Neuhusius en H. Picardt, en in 't nederd. van J. Greydanus, A. Robynsma en S. Hardomans; versierd met groote gegraveerde portretten van keizers, vorsten en eenige beroemde mannen. 60.

Niet lang nadat SCHOTANUS in 1639 hoogleeraar was geworden, begon hij, het voetspoor van Emnius volgende, met dit groote werk, dat hij in 1649 de Staten ter uitgaaf aanbod. Eerst in 1655, nadat het door de Curatoren der akademie was onderzocht, volgde hun besluit, om den Schrijver f1500.— te vereeren voor zijn arbeid, en om voor 's lands rekening te nemen de kosten van het drukken zoowel van déze Kronijk als van eene Beschrijving der provincie met algemeene en bijzondere kaarten, door daartoe benoemde landmeters te vervaardigen. Groote moeite en aanzienlijke kosten zijn er besteed aan beide verdienstelijke werken, die bij hunne uitgave in 1658 en 1664 blijk gaven van de onbekrompen zucht der toenmalige Staten, om de eer en het wetenschappelijk belang dezer provincie te bevorderen. Het vervolg op deze Kronijk, van 1584 tot 1611, door den Schrijver bewerkt, is echter nooit verschenen. Zie over de Beschrijving bl. 268 hier vóór, en over den werkzamen Schrijver, die bovendien nog een twintigtal andere, meest theologische, werken uitgaf en in 1671 stierf, Vriemoet, 336; Focke Sjoerds, Beschrijv. I 24.

C. G. JACOBY (oud kapitein en ingenieur), Kort en beknopt Chronykjen van Vriesland, tot op het jaar 1567. Leeuw. P. Koumans, 1755, 213 bl. kl. 8°. 61.

Dit is enkel eene verkorting of uittreksel van de Kronijk van Oeco van Scharl, met eenige aantekeningen.

FOEKE SJOERDS (Onderwijzer te Nijkerk in Oost-Dongeradeel), Algemene Beschryvinge van Oud en Nieuw Friesland, vertonende deszelfs ge-

legenheid, verdeeling, voortbrengzelen, dyken, zylen; mitsgaders der Friesen oorspronk, zeden, wetten en gewoonten. Als mede een verhaal van deszelfs Godsdiensten, tot na de Kerkhervorminge. Eindelijk eene nieuwe geographische beschryvinge dezès lands, Steeden, Dorpen enz. Zullende dienen voor een Inleidinge tot eene volledige Historie van Friesland. Leeuw. P. Koumans, 1765—68, 2 dln. in 4 stukken, 967 en 967 bl. met kaartje, 8°. Opgedragen aan den Stadhouder en Gedeputeerde Staten (die den schrijver daarvoor 100 zilveren dukatons vereerden) en voorafgegaan door eene Inleiding (36 bl.) over de waarde der werken van de Friesche geschiedschrijvers. 62.

De twee eerste stukken van dit werk bevatten de vroegere en toenmalige gesteldheid der provincie in het *algemeen*; de twee laatste geven een historisch overzicht van de regeringscollegien, wetenschappen, scholen, kerkstaat enz. De op den titel beloofde *bijzondere* Beschrijving van steden en dorpen bleef echter achterwege. In plaats daarvan begon hij met de uitgave van het hoofdwerk:

FOEKE SJOERDS, Historische Jaarboeken van Oud en Nieuw Friesland, van de vroegste geheugenissen tot op den tegenwoordigen tyd. Leeuw. P. Koumans, 1° deel 1768, 530 bl. loopende tot het jaar 814; 2° deel 1769, 596 bl. tot 1234; 3° deel 1770, 511 bl. tot 1374; 4° deel 1771, 551 bl. tot 1425; 5° deel 1771, 298 bl. tot 1447, 8°. Met opdragt als vroeger aan den Prins en Gedeputeerden, die hem bij de uitgaaf van het 1° deel tot aanmoediging 100 gouden dukaten schonken. 63.

Deze belangrijke arbeid, te laat en op te groote schaal aangevangen, bleef dus mede onvoltooid, daar de Schrijver in 1770 op 57jarigen ouderdom overleed, en wel, drie dagen ná het openvallen van het ambt van Historieschrijver van Friesland, met welke betrekking hij, als hij was blijven leven, zeker zou zijn vereerd geworden. Zie mijne Voorlezing over het leven en de verdiensten van Foeke Sjoerds, in de *Vrije Fries*, VIII 269 en daarna XI 342.

PETRUS ULBO RENGERS, Haga Batavus, Diss. jur. publ. Fris. inaug. de Innovationibus a Saxoniae Ducibus in Frisia factis. L. B. 1776, 76 bl. 4°. 64.

De schrijver van dit (te weinig bekende) belangrijk historisch overzicht van de instellingen der Saksische Vorsten was later Postmeester-generaal in Friesland, lid der Generale Staten enz. en overleed in 1809. Hij schreef slechts één stuk, even als zijn voortreffelijke zoon, Lameraal, wiens leven voorkomt in Friesland in: 1815, 53 en 103.

Aanteekeningen van bijzondere en gewigtige gebeurtenissen, welke in de Nederlanden en in andere Rijken zijn voorgevallen van 1787 tot 1810, door JOUKE HENDRIKS OLINJUS, Burger te Harlingen. *Handschrift* in fol. 426 en 32 bl. 65.

Dit belangrijk geschrift is in 1836 door den 98jarigen schrijver geschonken aan den Heer F. D. Fontein, tot wiens bibliotheek, in 1843 verkocht, het behoorde. Het bevat voor Friesland vele, weinig bekende, bijzonderheden uit dit merkwaardige tijdvak.

Mr. J. W. DE CRANE, Oud Prof. te Franeker, Historische Verhandeling over den zoogenaamden Nieuwen Stijl, en deszelfs invoering in ons vaderland, bijzonder in Vriesland. Workum, H. Brandenburgh, 1826, met aantt. en bijvoegsel 78 bl.; gevolgd door eene: Tweede Verhandeling over den Nieuwen Stijl, en deszelfs invoering en gebruik, bijzonder bij de Staten Generaal, en over de moeilijkheden, uit de lange gehechtheid van sommige gewesten aan den ouden ontstaan. Ald. 1835, 50 bl. 8°. 66.

De eerste dezer verhandelingen werd geplaatst in het 2e stuk van Visser en Amersfoort, Archief (No. 49 hier vóór); de tweede zou eene plaats vinden in het 4e stuk, dat echter niet is verschenen, zoodat de schrijver haar afzonderlijk liet drukken en beide alzoo buiten den handel bleven. Dit is een der oorzaken, waarom deze zeer belangrijke stukken bij vele beoefenaars der vaderlandsche geschiedenis, die behoefte hebben aan zulk eene voorlichting uit officiele bronnen, onbekend bleven.

Herzog Albrecht der Beherzte, Stamvater des königlichen Hauses Sachsen. Eine Darstellung aus der sächsischen Regenten-, Staats-, und Cultur-Geschichte des xv. Jahrhunderts, groszentheils aus archivalischen Quellen, von Dr. F. A. VON LANGENN, königl. sachs. geheimen Rathe, Ritter des Civilverdienst-Ordens. Leipzig 1838, 626 bl. 8°. 67.

Dit grondig bewerkte boek bevat vele nieuwe berigten over de regering der Saksische Vorsten in Friesland, aan welke deze provincie zoo groote weldaden is verschuldigd, hetgeen in het bijzonder is aangetoond door Rengers (No. 64) en door J. D. Ankringa in het 4e dl. bl. 379 van het volgende werk:

De Vrije Fries. Mengelingen, uitgegeven door het Provinciaal Friesch Genootschap, ter beoefening der Friesche geschied-, oudheid- en taalkunde. Te Leeuwarden, bij G. T. N. Suringar, 1839—1868. Elf deelen 8°. Met kaarten, portretten en platen. 68.

Sedert het Genootschap in 1837 aanving dit tijdschrift uit te geven, zijn daarin een groot getal belangrijke verhandelingen, voorlezingen, levensbeschrijvingen, woordenlijsten, dichtstukken enz. van de voornaamste Friesche letterkundigen en anderen opgenomen, welke veel hebben bijgedragen om de vlam onzer nationaliteit brandende te houden door de wetenschappelijke beoefening van- en de algemeene belangstelling in de geschiedenis, oudheden en taalkunde dezer provincie te bevorderen. Achter het 6e deel is een algemeene inhoud der eerste reeks. Eene alph. lijst der stukken in de eerste zeven deelen voorkomende, ligt voor het 1e deel.

F. DIJKSTRA, Onderwijzer te Nes, op Ameland, de Geschiedenis van Vriesland, tot een leesboek op de scholen bewerkt en met een kaart voorzien. Dokkum, D. Meindersma, Wz. 1842, 277 bl. kl. 8°. 69.

- W. ECKHOFF, Beknopte Geschiedenis van Friesland, in hoofdtrekken. Met eene schetskaart van den vroegeren toestand des lands. Leeuwarden, W. Eekhoff, 1851, 508 bl. 8°. 70.
- B. VAN BRUGGEN, Onderwijzer te Franeker, Friesland en het Friesche Volk in hunne ontwikkeling geschetst. Een leesboek voor het volk en de scholen. Fran. E. Ippius Fockens, 1851, 138 bl. kl. 8°. 71.
- (E. DE HAAN en R. ZETSTRA, Onderwijzers te Wirdum en Warrega) Beknopte Geschiedenis van Friesland, bewerkt tot een leesboek voor de hoogste klasse der lagere scholen. Leeuw. D. Meindersma, Wz. 1852, 196 bl. kl. 8°. 72.
- P. VERKADE, te Vlaardingen, Munten van de Provincie Vriesland, uitmakende de 7^e aflevering van het Muntboek, bevattende de Namen en Afbeeldingen van Munten, geslagen in de zeven voormalig vereenigde Nederlandsche Provinciën, sedert den vrede van Gent tot op onzen tijd. Delft, 1834, 8 bl. tekst en 16 bladen afbeeldingen, 4°. 73.
- P. O. VAN DER CHIJS, Hoogl. te Leiden, de Munten van Friesland, Groningen en Drenthe, van de vroegste tijden tot aan de Pacificatie van Gent. Uitgegeven door Teyler's tweede Genootschap, Haarlem 1855, 688 bl. en 22 platen, waarvan het eerste gedeelte, Friesland, 292 bl. en 7 platen uitmaakt, 4°. 74.
- Jhr. Mr. B. J. L. DE GEER VAN JUTFAAS, Hoogl. te Utrecht, de strijd der Friezen en Franken. Eene voorlezing. Uitg. door het Hist. Genootschap. Utrecht 1850, 43 bl. 8°. 75.
- De Saksers (de oostelijke en zuidelijke naburen der Friezen) voor en onder Karel den groote. Inleiding tot eene regtsgeschiedenis van het door hen bewoonde gedeelte onzes vaderlands. Utrecht 1861, 69 bl. 8°. 76.
- Beide voortreffelijke verhandelingen, waarbij die achter No. 78 zich aansluit, verdienen bij voortduring alle onderscheiding wegens grondige behandeling en heldere voorstelling.
- LEOPOLD VON LEDEBUR, die Fünf Münsterschen Gaue und die Sieben Seelande Friesland's. Ein Beitrag zur Geographie des Mittelalters. Nebst einem urkundlichen Anhang und einer Charte vom Land der freien Friesen. Berlin 1836, 132 bl. post 8°. 76*.

3. Staatsbestuur, Regtswezen, Geldmiddelen enz.

Lex Frisionum sive antiquæ Frisorum Leges, a reliquis Veterum Germanorum Legibus separatim æditæ et Notis illustratæ a SIBRANDO SICCAMA Icto. (van 1602—22 Secretaris van Bolsward.) Fran. I. Lamrinc, Ord. Fris. typ. 1617, 151 bl. 4°. 77.

De opdracht aan de Staten van Friesland noemt Halbertsma, Hulde, II 353, „een meesterlijk stuk; een gedenkteken van den warmsten ijver voor de oude vrijheid, oorspronkelijkheid en eer van zijn vaderland”; terwijl hij van SICCAMA zegt, dat deze „tot de eerste rechtsgeleerden van zijne eeuw behoorde.” Zie ook de Wal, 160.

Deze oudste onzer vaderlandsche regtsbronnen uit de eeuw van Keizer Karel den groote, eerst door Herold in 1557 en later door anderen bij herhaling uitgegeven (ook in het 1e dl. van het Friesch Charterboek, met vertaling) werd immer op hooge waarde geschat, en nog onlangs op nieuw bewerkt en uitgegeven (in het latijn) ook onder den titel:

De *Lex Frisionum*, uitgegeven en toegelicht door Dr. KARL FREIHERR VON RICHTHOFEN, naar Pertz' *Monumenta Germaniæ*, bezorgd door het Friesch Genootschap, gevolgd door eene verhandeling over de zamenstelling van de *Lex Frisionum* van Mr. B. J. LINTELO DE GEER, Hoogleeraar te Utrecht. Leeuw. G. T. N. Suringar, 1866, 195 bl. (Inleiding 50 bl. tekst 38 bl. en aantt. en registers 137 bl.) 8°. 78.

De geleerde uitgever, die deze uitgaaf op verzoek van Pertz voor zijne verzameling middeleeuwsche wetten bewerkte, had reeds 26 jaren te voren den tekst dezer oudste wet doen drukken vóór de verzameling oude Friesche wetten, welke hij gedurende zeven jaren bijeenbragt onder het oog van een man als Jacob Grimm te Göttingen en kritisch bewerkt uitgaf onder den titel van:

Friesische Rechtsquellen von Dr. KARL FREIHERN VON RICHTHOFEN. Berlin, Nicolai, 1840, 582 bl. 4°., met tabellen en fac similé, voorafgegaan door een uitvoerigen inhoud en lijst der handschriften van de algemeene en bijzondere landregten der Friezen in verschillende tijden en landstreken, groot 26 bl. 79.

De waarde van dezen grootschen arbeid werd niet weinig verhoogd doordien hij daarbij gelijktijdig eene verklaring gaf van de taal der oude stukken in een

— *Altfriesisches Wörterbuch*. Göttingen, Dieterich, 1840, uitmakende het vervolg of bl. 583—1165, 4°. 80.

En toch was deze verbazende arbeid slechts het begin of wel de grondslag van eene *Geschiedenis van het Friesche Regt*, waaraan hij sinds vele jaren werkte, toen ik dezen geleerden edelman in 1861 op zijn landgoed te Damsdorf in Silezië mogt bezoeken, doch welke hij niet mogt voltooijen, dewijl hij in 1867 door blindheid werd getroffen. Verdere bijzonderheden over hem en zijn arbeid gaf ik in de *Vrije Fries*, IX 375. Zijn laatste werk, dat in naauw verband staat met de *Lex Frisionum* en andere Friesche wetten en waarvan hij mij een ex. vereerde toen ik in 1868 te Wiesbaden afscheid van hem nam, is

— Zur Lex Saxonum. Berlin W. Hertz, 1868, 432 bl. 8°. 81.

Alleen de tekst van deze wet is in de Monumenta Germaniae van Pertz opgenomen, en ligt tot grondslag van deze uitvoerige historische verklaring, wier grondige bewerking ons zeer doet betreuren, dat wij geene meerdere vruchten van den arbeid dezes uitstekenden mans hebben te wachten.

Dit zijn die statuten ende landt Rechten van den landen van West Vrieslandt also sy by die Sassensche tijden in ghestelt waren Ende dat daer nu nieuwelic by geordineert is, ende is die derdewerf wel gecorriegert ende met alle de steden en Grietman in West Vrieslant enz. Men sal dit Boecxken te cope vinden toe Leeuwerden in die Sacrament Strate by my Isebrant ter Stege Boecprenter (1574). Herdruk van A. Ferwerda, 1772, ongepag. 8°. Zie bl. 192 en 212 hier vóór. 82.

Dit is de beroemde Saksische Ordonnantie, in 1504 door Hertog GEORG van Saksen uitgevaardigd, waardoor orde, regt en veiligheid in Friesland ingevoerd en gehandhaafd werden. Na de hervorming in Kerk en Staat werd zij als provinciaal wetboek vervangen, in 1602, door de zoogenoemde Lands Ordonnantie, getiteld:

Statuten, Ordonnantien en Costumen van Friesland, ten bevele van de Staten des lands byeen vergadert. Dese laetste druk met nadere placaten en resolutien vermeerderd. Leeuw. H. Nauta, 1699, 343 en Appendix 127 bl. 4°. 83.

Die latere besluiten en „vercisch van tijdt en zaken” deden de Staten in 1716 besluiten „de Landts Ordonnantie te revideeren en te verbeteren.” Dien ten gevolge verscheen na zeven jaren:

Statuten, Ordonnantien, Reglementen en Costumen van rechte van Frieslandt, volgens resolutie der Staten op nieuws herzien, verandert, en verbeterd, en geaprobeert. Leeuw. H. Halma, 1723, 541 bl. en uitvoerige bladwijzer, 4°. 84.

Latere staatsbesluiten, van 1722 tot 29, werden bijeengebragt in twee gelijke bundels:

Recueil van verscheidene Resolutien, Placcaten en Reglementen, zedert eenige jaren by de Staten van Frieslandt genomen. Leeuw. T. van Dessel, 1733, 157 bl. 4°. 85.

Het zelfde werk bij den zelfden, 1735, 129 bl. in klein 8°. 86.

De laatste en volledigste uitgave van de Lands Ordonnantie was:

Statuten van Vriesland (als boven N°. 84) Vermeerderd met een Appendix ofte Byvoegzel van alle de placaten enz. tot interpretatie of verandering van dezelve uitgekoomen. Leeuw. W. Coulon, 1770, 400 bl., Bladwijzer en Appendix 251 bl. 8°. 87.

Gedurende het drukken van het Charterboek (zie bl. 88 hier vóór), hetwelk aan-

vankelijk niet verder dan tot 1748 zou loopen, ondernam de zelfde Landschaps- en Akademiëdrukker Coulon nog eene andere belangrijke uitgave, welke door zijne weduwe en opvolgers tot 1810 is voortgezet, onder den titel van:

Verzameling van Placaten, Reglementen en andere stukken, door de Staaten van Vriesland geëmanceerd en uitgegeven zedert den 1 Junij 1748. Leeuw. W. Coulon en later D. van der Sluis en D. Romar. De eerste reeks bestaat uit 6 deelen, loopende tot 7 Febr. 1795, en de tweede reeks uit 13 deelen en 14° deel 1° stuk, reikende tot 18 Oct. 1810, of het keizerlijk decreet ter organisatie der Departementen van Holland, waarmede de uitgave gestaakt is. Te zamen 19 banden, 4°. 88.

Zie meerdere bijzonderheden omtrent deze en andere Ned. Plakkaat- en Charterboeken in de lijst achter mijne Geschiedenis van het Friesch Charterboek in de Vrije Fries, VII 357. — Voor de Bestuurders des volks golden toen als wet de:

Verzameling Instructiën: voor den Raad van State en de Gen. Rekenkamer, alsmede voor Gedeputeerden, Rekenmeesters, Ontvanger Generaal en het Hof van Vriesland, van 1597—1617. *Handschrift* in kl. 8°. 70 bl. 89.

Instructien, Commissien en andere stukken van Ampten en Bedieningen in Vriesland. Van 1588—1766. *Handschrift* in folio, 289 bl. 90.

De grondslag van het gezag bestond toen in de

Stem-cohieren van Oostergoo, Westergoo en Zevenwouden, bevattende registers der Nummers en de namen der Eigenaars en Meijers van „de stemvoerende Plaetsen” in alle dorpen en grietenijen van Vriesland in 1640 en 1698, tegenover elkander geplaatst. 6 zware deelen in folio. Zonder titels of naam van den drukker. 91.

„Vermits het recht van stemminge, de Ingesetenen uit hoofde van haere landeryen „en vastigheden competeerende, de basis en het fundament is, waerop de regeeringe „van desen Landschappe is gebouwt en haer steunsel heeft,” bevolen Gedeputeerden in 1640 het formeeren van Registers van de „schotschietende huysen,” in alle dorpen (Charterb. V 451, 455). In 1698 stelden de Staten eene vernieuwing en een reglement vast (Chb. VI 286—328), waarna Gedeputeerden besloten, de stem-cohieren te laten drukken door Hero Nauta, die ze den 16 Aug. 1700 leverde. De bestendige veranderingen maakten later eene herbaling hiervan noodig, en verschenen na dertig jaren, in meer beknopten vorm, de

Cohieren der Stemmen in de provincie van Frieslandt, van de jaaren 1640 en 1728, volgens staatsresolutie by de Grietsluiden verbeterd en vernieuwt. Leeuw. T. van Dessel, 1730, 3 dln. gr. 4°. 92.

Hoewel het praktisch belang thans verloren is, bewijzen deze registers nog groote diensten bij de nasporing van den vroegeren toestand der dorpen en der grondbezitters. Deze *Stem-cohieren* moeten wel onderscheiden worden van de *Floreen-cohieren* of

registers van de Landsfloreenen, opgemaakt in 1700 (Chb. VI 333), en als basis der grondbelasting en andere heffingen later elke tien jaren herzien, doch niet gedrukt. De gebreken in die registers bevonden, gaven alleen aanleiding tot het drukken van een:

Kort en zaakelyk Rapport, benevens Groot en gedetailleerd Rapport van de Commissie tot de Floreenen 1764. Mitsgaders uytrekening, wat yder dorp, grietenye en stadt aan de Provincie verantwoordten moet. Leeuw. W. Coulon, 1764, 22 en 213 bl. in fol. 93.

Zie hierover van Swinderen, over de belasting op de Floreenen, Leeuw. 1861, 76. Hoewel er over de eigenlijke politiek weinige stukken verschenen, begon in de tweede helft der 18e eeuw de beoefening van de politieke oeconomie meer beoefend te worden. Tot beide vakken hebben betrekking de volgende geschriften:

FRED. STELLINGVERFF (te Bolsward), Politycq Discours, nopende den Staet van Frieslandt, waarinne bethoont wort, dat het selve Landt voor geen slechte Heerlijcheyt ghenomen voor een Leengoet ende minder als een Graefschap oyt heeft behooren geacht te worden: Maer dat hetselve besonderlinghe nae de tijden van Carel den Grooten altijd is geweest een Vry Lidtmaet des H. Roomschen Rijcx tot op, ende ook onder de laetste regieringe van Philips den tweeden, Coninck van Spangien, die welcke als mede zijn Predecesseurs de Keijser Carel ende de Hartogen van Sassen niet anders zijn erkent als Erfgouverneurs van Frieslandt van wegghen het H. Roomsche Rijk. Hier uyt is onder anderen by ghevolch mede te sien, dat Frieslandt boven alle Nederlantsche Provintien by den absoluten ende souveraine Heerschappye van den voorschreven Coninck aldermeest beswaert is gheweest. Ghedrukt tot Franeker, by Jan Lamrinck, Boeck-drucker Ordinaris der HH. Staten van Frieslandt, 1617, 41 bl. 4°. voorafgegaan door een opdracht aan Stadhouders, Gedeputeerden en het Hof, en lijst van de tien bijgevoegde acten achter den titel. 94.

Receuil ofte Verhael van verscheyde (23) Reglementen, Instructien, Remonstrantien, Doleantien ende Consideratien Reformatoir, etc. dienende tot Justificatie van de klachten, by de welmeenende Ingezetenen van Vrieslandt, aan haer Ho. Mog. gedaen. 's Hage 1678, met nog vijf dergelyke stukken, van 1672 tot 78. 4°. 95.

Dit zijn meest allen pogingen van de liberalen dier dagen, om de ingesloopen misbruiken der regering te verbeteren, en, naar veranderde tijden en omstandigheden, nieuwe instellingen in 't leven te roepen. 't Was de strijd tusschen het behoud en den vooruitgang, die zich in 1748 op nieuw en krachtig deed gelden volgens de geschriften, vermeld op bl. 85 en 230 hier vóór.

Deductie en Nadere Deductie van het Hof van Friesland over de sake van het Pardon in gemeene Delicten, en besonder den Doodslag; overgegeven aan de Staten. Leeuw. T. van Dessel, 1739, 9 en 23 bl. fol. Hierbij: Deductie, tot meerder verdediging van 't aloude recht van Pardon, Z. H. den Heer Prince Erf-Statthouder van Friesland competerende. Zonder onderteekening of naam van drukker en jaar, (1739?) 32 bl. met 16 Bijlagen, fol. 96.

Verzameling van tien Ordres, Deductien, verhandelingen en stukken betrekkelijk het Krijgs-gerechte der Friesche en Nassausche regimenten en de Militaire Jurisdictie, benevens de commissie voor den Generaal Major, Prince van Waldeck als Commandant der troepes in Friesland, van 1749—1789, 4°. en 8°. 97.

Dit onderwerp was toen dikwijls een twistappel tussehen verschillende autoriteiten, die immer streden over den hoogsten rang en het meeste gezag.

NICOLAI YPEI Oratio de ordinariorum Tributorum natura, optimoque ea exigendi modo habita quum Magistratu Academico abiret. Fran. 1765, 60 bl. 4°. Opgedragen aan Prins Willem V. 98.

Resolutien, brieven en stukken, concerneerende 1. het Erfstadhouder-Capitein- en Admiraalschap Generaal van Friesland; 2. de finale afdoeninge van het verschil over de Jurisdictie, tussehen den Hove en den Acad. Senaat; 3. met den Magistraat van Leeuwarden, en 4. met de Magistraaten van Harlingen en Sneek. 's Gravenhage, 1767, 199 bl. 4°. met Ms. aantek. Daar achter gebonden: Deductien van het Hof, 1752; de Analecta, 1750; Naamrol van Raadsheeren, 1742; U. Huber, Spiegel van Doleantie, 1672, en Requesten der Doopsgezinden, 1742. 99.

Korte Beschrijvinge van de Regeering van Friesland, van de Belastingen en grootheid der Landsmaten, recht van Verhuiringe. 1773. *Handschrift* in gr. 4°. 30 bl. 100.

Lessen over den staat en toestand van Friesland (omstreeks 1770). Naar het Hs. van Prof. N. YPEIJ afgeschreven, door dezen herzien en met veranderingen en bijvoegingen van hem en van Dr. J. F. M. HERBELL; afgeschreven onder toezigt van J. VAN LEEUWEN, die er een berigt voor schreef. *Handschrift* in 8°. 145 bl. doorschoten. In hoofdzaak komt de inhoud overeen met de Statistiek, vermeld op bl. 270 N°. 8. 101.

Verzameling van acht gedrukte stukken betrekkelijk der toestand der Financiën van de provincie Friesland, van 1770 — 1797, bevattende Deductien tot vermindering van de provinciale Quota in de generaliteitslasten, vergelyking van de Imposten der provinciën, staten van schulden, belastingen, inkomsten enz. fol. in portefeuille. 102.

In weerwil der zware belastingen, bleven de geldmiddelen der provincie in dat bloeiende tijdvak ongunstig; hoewel aan de langdurige klagten over haren te hoogen aanslag in de Quota eindelijk, in 1790, werd te gemoet gekomen, toen deze van 11 gld. 13 st. 2½ penn. werd verminderd tot 9 gld. 7 st.

Zedig en vrymoedig Onderzoek van S. H. VAN IDSINGA, Hooftman in de hoge Justitie-camer te Groningen, of de Volmagten ten lants-dage in Frieslandt, tot het exerceren van Criminele Jurisdicctie geregtigt en bevoegt zyn? enz. Gron. 1777, 88 bl. voorafgegaan door een zijdig voorberigt, groot 76 bl. met 20 bl. bijlagen, fol. 103.

Deze groote, doch zeer verwarde geleerde geraakte in 1774 over de begeving van het St. Christophori-leen in een hevigen twist met Gedeputeerde Staten van Friesland, over wie hij zich zóó beledigend beklaagde bij den Prins, dat de Staten hem wegens dat „infaam en eerroovend” geschrift meenden te moeten vervolgen, ingeval hij een voet op Frieschen bodem mogt zetten. Tegen deze handelwijze gaf hij dit staatsregtelijk onderzoek uit, waarin veel belangrijks voorkomt, dat men daar niet zou verwachten. Daarna vatte hij weer de pen op en schreef een nog uitvoeriger

— Vrymoedig Beroep tegens de Staten van Frieslandt, of hy, door de wyze, op welke hy aan den Prince, over 't regt van 't St. Kristoffels-leen, geklaagt heeft, onredelyk, ja buitensporig, heeft gehandelt? enz. 148 bl. fol. zonder titel en slot. 104.

Dit merkwaardige stuk, het eenige werk, dat vroeger over de Friesche leenen is geschreven, is, daar VAN IDSINGA den 21 Dec. 1779 overleed, welligt nooit volkomen afgedrukt en dus niet compleet in 't licht verschenen. 't Is te merkwaardiger, omdat dit ex. (misschien door den drukker afgegeven) het éénige is, dat, na onderzoek, bekend is geworden. (Voor de bezorging van een tweede ex. wordt een gouden dukaat uitgelooft.) Zie een breeder verslag deswegens op bl. 82 der Geschiedenis van het St. Anna-leen; de Chalmot, Register der Staats-resolutien, 351 en van der Aa, B. W. IX 4.

De verzwakte en kwijnende Zeevaart ten algemeenen voordeele der Friesche rederijen hersteld. Dockum, H. Groenia, Stads-drukker, 1778, 63 bl. gr. 4°. 105.

Belangrijk geschrift voor de kennis van de toenmalige vrachtaart, waarin de Friezen met een getal van wel 2000 schepen deelden. Tegenw. Staat v. Fr. IV 598.

COERT. LAMB. à BEYMA, Tractatus de Grietmannis. Fran. D. Romar, 1780, 114 bl. en 8 bijlagen, 8°. Opgedragen aan den Raadsheer E. M. van Burmania. 106.

In 1753 te Harlingen geboren en in 1820 te Dronrijp overleden, vervulde VAN BEYMA een hoofdrol in de staatkundige bewegingen der volgende jaren. Zie over hem Vitringa, Gedenkschrift, III 230 en elders; van der Aa, B. W. II 509, en No. 117 hierna.

Een drietal gekroonde Prysverhandelingen over de vraag: Of het voor de provincie van Friesland voordeeliger zy, den Uitvoer van Hooi ééns voor al te verbieden; of wel voor altoos onbepaald open te stellen? enz. Door eene Maatschappij van tien leden (met Prof. P. Camper aan het hoofd) voorgesteld. (Beantwoord door Prof. NIC. YPEY te Franeker, EELKO ALTA, Pred. te Bozum en SJOERD MEINERTS, koopman te Franeker, aan wie de eerprijs van 30 en eene erkenning van 15 gouden dukaten werden toegewezen.) Harl. V. v. d. Plaats, 1781, 119 bl. 8°. 107.

Voor de kennis der geschiedenis van den landbouw en de staatshuishoudkunde dier dagen zijn deze geschriften van veel belang, als bevattende een aantal merkwaardige bijzonderheden, even als:

N. YPEY, Verhandeling over de Quotae der zeven vereenigde Provinciën en om die van ieder provincie wiskonstig te berekenen. Harl. V. v. d. Plaats, 1784, 38 bl. en twee tafels, 8°. Opgedragen aan de Staten van Friesland. 108.

J. C. H. Verzaemeling van echte stukken, betreffende den slegten toestand van Frieslands finantien, en de vermindering haarer Quote. Harl. V. v. d. Plaats (1782), 99 bl. 8°. 109.

Eenige Brieven betrekkelijk het voorgevallene in Bolswards regeering in de jaren 1782, 83 en 84. Fran. D. Romar, 1785, 110 bl. 8°. 110.

Deze brieven bespreken bijzonder de handelingen van den Burgemeester Schelto van Heemstra, die, meest wonende te Oenkerk, namens den Prins Premier van Bolsward was.

Naamlijst der Heeren Grietslieden en Secretarieren in Friesland, van de vroegste tijden af enz. Leeuw. J. Seydel, 1785, 72 bl. 4°. 111.

Vermoedelijk is ook deze lijst zamengesteld door den Raadsheer E. M. VAN BURMANIA (zie bl. 84 hier vóór). Dit ex. is althans door hem zelven aangevuld tot aan zijn overlijden in 1788 en later door een ander. Het was de grondslag der uitvoerig bewerkte Nieuwe Naamlijst van Jhr. Mr. H. Baerdt van Sminia, op bl. 95 vermeld.

Rapport van Gecommitteerdens (VAN WYN, VAN BRAKEL en RENGERS) tot onderzoek van het Finantie weezen van de Admiraliteit in Friesland, en Verbaal van dezelve, als Extract uyt het Register der Resolutien van de Staaten Generaal der Vereenigde Nederlanden, van den 2 Aug. 1786, gedrukt in folio, groot 138 bl. met Bijlaagen, groot 444 bl. Officieel stuk, zonder naam van den drukker. 112.

Dit uitvoerige en merkwaardige stuk bragt vele schandelijke misbruiken en geldverspillingen, waaraan het bestuur van het Admiraliteits-collegie te *Harlingen* zich had schuldig gemaakt, aan het licht, „speciaal gebleeken in eene volstreckte nonchalance „omtrent den aankoop van Scheeps Timmerhout, gedurende den laatst afgeloopen „zee-oorlog;” ten gevolge waarvan „veele ongelukkige Crediteuren van 't Collegie te „saamen competeerden *ruim een en twintig tonnen* Gouds, daar het agterweezen bedroeg *f* 2,228,035.”

De onderdrukte Vryheid der Friesen, tooneelspel in drie bedryven, door den eenvoudigen en eerlyken **KLAAS KLAASES DE VRIES**. Voor rekening van de Vaderlandsche Societeiten in Nederland. 1786, 27 bl. 8°. 113.

Eene politieke brochure, welke zich in dezen vreemden vorm sterk kante tegen de heerschzucht van sommige Aristocraten dier dagen, en de staatsbesluiten van den 25 Sept. 1786. Het voorberigt, verwachtende, „dat de verlossinge na by is,” is geteekend E. F. Z. zoodat de naam des schrijvers verduid zal zijn. Toen reeds scheen men op de hulp der Franschen te rekenen; doch de komst der Pruisen bragt het tegendeel der gewenschte verlossing te weeg.

De Friessche Patriot. Eerste deel. Leeuw. by Joh. Boltjes, in de Peeperstraat, 1786, 436 bl. 8°. 114.

Dit eerste deel bevat 52 nos., welke wekelijks werden uitgegeven sedert Sept. 1785, ieder van 8 bl. Zij zijn zeer belangrijk voor de kennis van den volksgeest dier dagen, die op verbetering van de menigvuldige misbruiken in de regering aandrong. Een tweede deel is waarschijnlijk niet uitgegeven.

Mr. **JOHANNES MUNNIKS**, Historie der Staats-bestiering in Vriesland, sedert den jaare 1500. Eerste deel (loopende slechts tot 1579). Leeuw. G. Tresling, 1787, 285 bl. 8°. 115.

— Vrieslands welvaard, of, bescheiden betoog over het Staats-bestiering aldaar. Bij den zelfden, 1787, 46 bl. 8°. 116.

Een 2e dl. van het eerste en een beloofd vervolg op het laatste is echter niet verschenen.

Hierbij is gelegd eene „Citatie by edict, verleend by den Hove van Friesland, tegens Mr. J. MUNNIKS, gewezen Advokaat te Heerenveen, voormaals aangestelde Consul van den Staat te Messina, voor(t) vlugtig ingedaagde en beklagde wegens een zeer ondeugend gedrag,” dd. 23 Junij 1774.

C. L. VAN BEYMA, vroeger Secretaris van West-Dongeradeel, en Mr. **JOH. VALKENAER**, gewezen Hoogleeraar te Franeker, Apologiën, Remarques, Antwoorden, Bewijsstukken en Briefwisseling, 1789—1792, allen betrekkelijk hunne staatkundige verschillen en handelingen, bijzonder jegens de Uitgewekenen te *St. Omer*, waar de eerste door Koning Lodewijk XVI was aangesteld tot Commissaris-Generaal over alle Nederlandsche vlugtelingen. 9 stukken 8°. (Zie N°. 37 op bl. 235 hier vóór.) 117.

Zie over de deelneming der broeders **COERT LAMBERTUS** en **EDUARD MARIUS VAN BEYMA** het belangrijk Gedenkschrift van Mr. C. L. Vitringa, III 280 env.

Verzameling van 25 in folio gedrukte stukken betrekkelijk de voorbereiding en gevolgen van de Staats-omwenteling in Friesland, van 1782—1798, bevattende resolutiën, protesten, propositiën, verklaringen, adressen, rapporten, proclamatiën enz. in portefeuille. 118.

Dagverhaal der handelingen van de Provisioneele Representanten des vrijen volks van Vriesland. Van 19 Febr. tot 23 Junij 1795. Leeuw. bij M. A. van der Wal en M. Koon, no. 1—32, 256 bl. — Dagverhaal der handelingen van de Representanten als boven. Van 16 Julij 1795 tot 21 Jan. 1796, no. 1—34, 272 bl. eindigende met de 111^e zitting van 27 Oct. 1795, te zamen uitmakende de *eerste* band. — Dagverhaal als boven. Van 9 Jan. tot 4 Julij 1796, no. 1—27, 368 bl. 99 zittingen. (Aan dezen *tweeden* band ontbreken no. 28—36) — Dagverhaal der handelingen van het Provinciaal Bestuur van Friesland. Van 17 Dec. 1796 tot 1 Julij 1797, no. 37—72, van bl. 577—1151, 132e—296e zitting, *derde* band. — Dagverhaal als voren. Van 13 Julij 1797 tot 8 Maart 1798, no. 1—36, 1e—160e zitting, waarin de burgers CRONÉ en VAN DYK, agenten van het Uitvoerend Bewind, het provinciaal bestuur ontbonden, ten gevolge der volstreckte één- en ondeelbaarheid der Bataafsche republiek; bl. 1—571, *vierde* band, 8e. 4 dln. 119.

Deze verzameling, bij losse no's uitgegeven, is even merkwaardig en zeldzaam als de volgende:

Onderhandelingen en Besluiten der Volks- of Burger-Societeit, ter handhavinge der rechten van den mensch, binnen Leeuwarden. Tot nut van het Vaderlandlievend Algemeen opengelegd; benevens brieven en stukken, die van elders ontvangen zijn. Van 18 April 1795 tot 23 Jan. 1796, no. 1—46, 142 zittingen, 376 bl. Leeuw. bij J. Seydel (zonder titel) 8°. 120.

Onzeker is het, of dit werk is voortgezet, hoewel het slot naar No. 47 verwijst.

Dit ex. bevat schriftelijke aantekeningen van Mr. DAAM FOCKEMA, Secretaris van het Comité revolutionair, wiens denkbeelden over dien tijd zijn medegedeeld in den Friesche Volks-Almanak voor 1865, 94.

Indien het nageslacht in al deze stukken bij veel ernst, ook veel zonderlings, ja belachelijks vindt, vergeet het niet, dat de vroegere aristocratische geslachten het regeeren gewoon waren geweest, doch dat de nieuwe democraten dit nog moesten leeren, en wel naar gansch andere beginselen „in oogenblikken van verrukking”, zoodat zij even dikwijls dwaasheden begingen als velen uit het volk, die nu in éénen van hunne vertegenwoordigers verbeteringen afvroegen, welke deze nog niet bij magte waren in te voeren, hoewel ze reeds veel verkeerd afschaften.

Verzameling van stukken betreffende het bijeenroepen van eene N a t i o n a a l e
 Conventie. Op last der Repræsantanten van het volk van Friesland
 in het licht gegeven (door W. B. JELGERSMA, Pred. te Boxum en Re-
 presentant). Leeuw. J. D. v. d. Haak, 1795, 72 bl. 8°. 121.

Pièces relatives, aux derniers mouvements en Frise. (Mars 1796) zonder
 naam of jaar, 50 bl. 8°. 122.

J. L. HUBER, (Representant en Gedeputeerde ter Generaliteit) Aan het
 Volk van Nederland, 1796, 127 bl. — Daar achter: Brief van J. L.
 HUBER, lid van de Nationale Vergadering aan zyne Friesche landge-
 nooten over de aanneming of afkeuring van het aangeboden ontwerp
 van Constitutie. Den Haag 1 Julij 1797, 12 bl. 8°. 123.

Zie over de staatkundige loopbaan van HUBER, die wegens „zijne gematigde denk-
 wijze in ongunst viel bij het revolutionair bestuur van Friesland,” Vtringa, Gedenk-
 schrift, III 281; van Sminia, Vervolg-Naamlijst van Grietmannen, 32.

Beschrijving der oproerige bewegingen in Friesland, of verhaal der gebeur-
 tenissen, begonnen in Collum enz. Met Naamlyst der gearresteerde
 Persoonen enz. 1797, 45 bl. 8°. zonder naam des drukkers. 124.

Deductie van het Hof van Friesland overgegeven aan de Repræsantanten
 van het volk van Friesland (over hun verbod om zich te onthouden
 van alle bemoeijing met Politicque verschillen). Leeuw. Wed. W. Coulon,
 1796, 22 bl. 4°. met bijvoeging der Beantwoording en Wederlegging
 dier Deductie door Representanten. Bij D. v. d. Sluis, 1796, 9 bl. 8°. 125.

Zes Reglementen ter geregelde aanvulling van de vacante plaatsen in de
 Representatie van het volk van Friesland, 1796; ter daarstelling van
 een Provinciaal Bestuur, 1796, 1797; voor de Grond- en Kiezers-verga-
 deringen, 1798; voor het Departement Friesland, 1802, en ten
 aanzien van de Gemeente Bestuuren en Drosten in Friesland, 1802.
 Leeuw. D. v. d. Sluis, 8°. 126.

Verzameling van 15 stukken aangaande de staatkundige bewegingen in
 Friesland, van 1786 tot 1802, in 4°. en 8°. in portefeuille. 127.

Verslag van den Gouverneur en van Gedeputeerde Staten aan de Staten
 der provincie Friesland, over de jaren 1826 tot 1848, in folio, 23
 in getal in portefeuille. 128.

Verslag van den toestand der provincie Friesland in de jaren 1849—1867, door de Gedeputeerde Staten aan de Staten van dat gewest gedaan, in 8°. 20 in getal. 129.

Opmerkelijk is het, dat het eerste verslag over 1826 bestond uit 25 bl. en dat over 1848 uit ruim 100 bl. in folio; terwijl dat over 1849 in octavo van 110 bl. over 1867 tot een boekdeel van 934 bladzijden is uitgebreid. Voor de juiste kennis van de belangen dezer provincie zijn deze statistieke opgaven en berigten evenzeer in waarde en belang toegenomen.

Notulen der vergadering van H. E. G. Achtb. de Staten van Friesland, 1839—49, 13 dln. in folio. 130.

Notulen van het verhandelde in de vergaderingen der Staten van Friesland, 1850—1868, 40 dln. en registers, in octavo. 131.

Stukken betreffende aantebrengeu verbeteringen in den Binnenlandschen Waterstaat der Prov. Friesland. Gedrukt ten gebruike van de Leden der Staten, ingevolge Resolutie van den 20 Julij 1835, No. 1. Leeuw. M. v. d. Bosch, 1835, onderscheiden gepagin. in folio. 132.

Het zelfde werk: Herdrukt en voor het publiek verkrijgbaar gesteld, ingevolge besluit der Staten, van den 19 Julij 1854, no. 8. Leeuw. Wed. M. van den Bosch, 1855, 358 bl. in octavo. 133.

Dit belangrijk werk, de grondslag van al de later aangebragte verbeteringen en provinciale waterstaats-werken, voor welke men een millioen had bestemd, doch waaraan meer dan twee millioen zijn besteed, bestaat uit vier rapporten: 1o. van de speciale Commissie van onderzoek, 1828; van den Hoofd-Ingenieur FERRAND, met 6 Bijlagen, 1832; van Gedeputeerden, met 8 Memorien van den Hoofd-Ingenieur WELLENBERGH, 1835, en van de Commissie uit de Staten, 1835. Voor de kennis van den provincialen waterstaat blijft dit werk van duurzaam belang.

Schoolverordeningen voor Friesland; verzameld en toegelicht door J. H. BEHRNS, Lid en Secretaris der Prov. Commissie van onderwijs in Friesland. Leeuw. G. T. N. Suringar, 1847, 309 bl. post 8°. Voorafgegaan door eene Inleiding, bevattende een belangrijk overzicht van den vroegeren toestand en de staatszorg omtrent het onderwijs in deze provincie, groot 51 bl. 134.

Iets over de Vee-sterften in Friesland en de daartegen genomen maatregelen, van af 1713 tot heden, door Mr. C. M. A. SIMON VAN DER AA, Procureur te Leeuwarden. Ald. V. Meursinge, 1849, 84 bl. 8°. 135.

De schrijver, van wien in de Vrije Fries en den Friesche Volks-Almanak vele bijdragen voorkomen, was geb. te Leiden in 1810 en overleed hier in 1855.

W. VAN PEIJMA, Landbouwer te Ternaard, Verslag over de aansluiting van Ameland aan den Vrieschen wal en de opsl ijking van het

- Wad. Met eene schetskaart en drie profielteekeningen. Uitgegeven door R. POSTHUMUS en H. B. KLAASESZ. Leeuw. D. Meindersma, Wz. 1850, 85 bl. 8°. 136.
- Gemeenschappelijk Rapport en Voorstel der zamengestelde Commissie uit de Staten van Friesland en Groningen, in zake de gedeeltelijke Inpoldering der Lauwerzee; en Bijlagen. Gron. 1854, 147 bl. 8°. 137.
- Mededeelingen omtrent gedane proeven van Inenting der besmettelijke Longziekte op runderen, benevens geschiedk. aanteekeningen nopens het ontstaan en de verspreiding dier ziekte, van 1842 tot 1852. Leeuw. Wed. M. v. d. Bosch, 1853, 99 bl. 8°. met tabel en eene vernuftig uitgevoerde Kaart der provincie, met aanwijzing der plaatsen, waar de longziekte zich heeft vertoond van 1845—52. 138.
- Van deze ijverige Commissie was Dr. J. LEDDER president en J. J. BRUINSMA secretaris. Zij vervolgde haren belangrijken arbeid, welke mede op last van Gedeputeerde Staten werd uitgegeven, in een
- Tweede Verslag van de Commissie ter opsporing van middelen tot genezing der Longziekte, 1854, 46 bl. en 3 tabellen. 139.
- Derde Verzameling verslagen, betreffende gedane proeven van Inenting, 1855, 25 bl. en tabellarisch overzicht. 140.
- Vierde Verslag van de uitkomsten der verrigte Inenting, 1858, 89 bl. 8°. 141.
- S. FEDDEMA, Ambtenaar ter prov. griffie, Statistiek van het gebruik van Sterken Drank in de gemeenten van Friesland, in 1853, met toelichtingen. Als boven 1856, 28 bl. 8°. en twee tabellen. 142.
- Volgens den laatsten staat was de gemiddelde consumtie per hoofd in 1798 36 kan, in 1836 23 en in 1854 17 kan per hoofd, welk verschil een veel verminderd gebruik aanwijst, hoewel dit gebruik in 1853 nog bestond uit 16,000 vaten gedistilleerd, die aan de gebruikers kostten de som van f 977,689.
- Staat der Werken tot verbetering van de algemeene afstroming van het boezemwater en de scheepvaart in de provincie Friesland, uitgevoerd van het jaar 1827 tot en met het jaar 1858. Als boven 1859, 107 bl. 8°. 143.
- Het slot van dezen staat wijst aan, dat die verbetering zich over 208 voorwerpen uitstrekke en dat de kosten van uitvoering gedurende die 31 jaren niet minder bedroegen dan f 698,000.— voor onderhoudspligtige gemeenten en f 1,344,000.— voor de provincie. En in weerwil daarvan bleven er vooreerst nog f 250,000 te besteden ter verbetering van de werken, voorgedragen in de
- Memorie omtrent den tegenwoordigen toestand van den binnenlandschen Waterstaat in de provincie Friesland, met opgaaf der nog ver-

eischt of nuttig geacht wordende verbeteringen aan de kanalen van algemeene afstroming en scheepvaart. Als boven 1860, 67 bl. en met een Staat als de vorige, aangevuld tot 1859, 198 bl. 8°. 144.

Deze stukken, bewerkt door den Hoofd-Ingénieur C. I. BOLTEN, die gedurende meer dan dertig jaren de uitvoering dier werken regelde, zijn een krachtig bewijs van de ongemeene zorg van het Provinciaal Bestuur aan dit gewichtig onderwerp besteed.

Statistische Tabellen betrekkelijk den algemeenen Gezondheids- en Ziektetoestand in de Gemeenten der provincie Friesland, gedurende het jaar 1860, ingediend door de Prov. Commissie van geneeskundig onderzoek en toevoorzigt. Als boven 1861, ongep. 8°. 145.

Dit belangrijk stuk, opgemaakt uit de berigten der Gemeentebesturen, bevat, na eene opgaaft der grondgesteldheid van elke gemeente, vele bijzonderheden omtrent de voeding, ziekten, gestichten, bevolking enz. der ingezetenen, in 24 kolommen, op vernuftig uitgedachte tabellen.

J. H. F. K. VAN SWINDEREN, Academisch Proefschrift over den oorsprong en de geschiedenis van de Belasting op de Floorenen in Friesland. Leeuw. W. Eekhoff, 1861, 144 bl. 8°. met 4 bijlagen. 146.

Naar dit nitmuntend geschrift, over een bij velen weinig bekend onderwerp, is vroeger, bl. 288, reeds door ons verwezen.

Friesche Courant. Leeuw. M. Koon. N°. 1 van 2 Maart 1796 en vervolgens tot 1811, 31 Julij, toen, volgens besluit van den Prefekt, de Leeuwarder en Vriesche Couranten werden gesupprimeerd en vervangen door een Departementaal Dagblad, in 16 banden, gr. fol. 147.

Provinciale Friesche Courant. Leeuw. L. Schierbeek. Proefblad van 9 Junij en N°. 1 van 7 Julij 1842 en vervolgens tot 1868, in 11 banden, gr. fol. 148.

Friesche Courant. Leeuw. J. R. Miedema. N°. 1 van 17 Febr. 1862 en vervolgens tot 1865, in 4 banden, gr. fol. 149.

Friesch Weekblad. Leeuw. V. Meursinge. N°. 22 van 1853 en vervolgens tot N°. 26 1859, 7° jaargang, in 7 banden, fol. Niet compleet. 150.

Daar de Leeuwarder Courant (hier vóór op bl. 238 beschreven) zich meest tot het mededeelen van nieuwstijdingen bepaalde, zoo doen de andere, als partijbladen, meer den stand der politieke kwestien in verschillende tijdperken kennen, dewijl de twee eerste de vrijzinnige en het laatste de behoudende rigting waren toegedaan.

4. Kerkstaat en Wetenschappen.

De primis veteris Frisiæ Apostolis, sive (156) Dissertationes, quibus eorum anni, actus, res, personæ, loca, tempora in eorumdem actis occurrentia, discutiuntur, illustrantur, erroresque ab aliena manu illapsi refelluntur. Authore F. WILLIBRORDO BOSSCHAERTS Coenobij B. Mariæ de Tanagerlo Ord. Præmonst. Canonico. Mechl. 1650, 604 bl. et Catalogus Episcoporum Ultraj. et Comitum Holl. 26 bl. 4°. 151.

Oudheden en Gestichten van Vriesland, tusschen 't Vlie en de Lawers: behelzende de oudheden, opkomsten, en benaamingen der steden, dorpen, en andere plaatzen van Vriesland: voorts de stichtingen der kerken, abdyeu, kloosteren, kapellen; mitsgaders hare oversten, geleerde en beroemde mannen enz. Uyt het latijn vertaald, en met Aanteekeningen opgehelderd, door H. V. R. Leiden 1723, 2 dln. 532 en 336, doch met een Nabericht van den Vertaalder 568 bl. en uitvoerige Blad-wyzers, 8°. 152.

Voor zoover het werk zelf met duitsche letter is gedrukt, bevat het eene vertaling van een gedeelte der Historia Episcopatum Foederati Belgii; utpote Metrop. Ultraj. in 1719 in fol. uitgegeven door H(UGO) F(RANCISCUS) V(AN) H(EUSSEN), Pastoor te Leiden en Deken van het Utrechtsche kapittel. De vertaler, HUGO VAN RIJN, leverde daarbij breedvoerige geleerde aanteekeningen, met romeinsche letter gedrukt. Ofschoon beider berigten met behoedzaamheid geraadpleegd moeten worden, is dit het beste werk over den toestand der kerken en kloosters in Friesland vóór 1580, dat wij bezitten.

Oudheden en Gestichten van Vriesland. *Handschrift* in kwarto, groot 84 en 40 tusschengevoegde bl., bevattende een uittreksel uit bovenstaand werk, uit een Hs. van A. Tiara, uit Winsemius, Worp van Thabor enz. over Roomsche kerken en pastoors vóór en na de hervorming, bijeengebragt door H. D. RADEWIJK, Uurwerkmaker te Franeker. 153.

De Kerken-ordeningen der Gereformeerder Nederl. Kerken, in de vier Nationale Synoden gemaakt. enz. De vyfde druk. Vermeerderd en verrykt met een Voorreden van G. NAUTA, Prædicant tot Oudkerk, en Canonicus van Frieslandt. Leeuw. T. van Dessel, 1730, 392 bl. kl. 8°. 154.

Het Compendium der Kerkelyke Wetten. Geëxtraheert uit 's Lands en Synodalen resolutien door Ds. GAVIUS NAUTA, Eccl. in Oudkerk als Canonicus. Nader door de drie oudste Predikanten van Leeuwaarden, als D. D. HERMANUS WESSELIUS, PATER LOLLIIUS POSTHUMUS en IBER-TUS FENNEMA, benefens de Canonicus, gevisiteerd en geapprobeert. Volgens resolutie van Gedep. Staten van den 9de Febr. 1722. Amst. 1757, 223 bl. 4°. 155.

Beide bovenstaande werken zijn opgenomen in het

Compendium der Kerkelijke Wetten van Vriesland. Tweede druk geheel verbeterd, tot den jaare 1771. aangevuld, en met een volledig Register voorzien. Als mede de Kerken-ordeningen der Geref. Ned. Kerken, in de Nat. Sijnoden gemaakt; benevens die van andere Provinciën. Leeuw. H. A. de Chalmot, 1771, 438 bl. en Register, 8°. 156.

„De lotgevallen en wisselingen, welke het Vaderland in, en vooral zedert het jaar „1795, te beurt vielen, en waar in de Herformde Kerk diep deelde, maakten eene „herziening volstrekt noodzakelijk.” Ten gevolge daarvan verscheen eerlang het

Wetboek en Kerken-orde, als mede Manier van procederen voor Kerkenraden, Klassen, en Sijnode voor de Herformde Kerk in Vriesland, gearresteerd ter sijnodale vergad. te Heerenveen in 1804 enz. Fran. D. Romar, 1806, 157 bl., Naberigt en drie Registers, 8°. 157.

Biljetten van Verkoopng der Vastigheden van de Pastorien die volgens Staats-Resolutie van den 4 Juny 1761 bevonden zyn, suppletie van noden te hebben. Leeuw. W. Coulon, 3 st. in 2 banden, bevattende de verkoopingn der jaren 1762, 63 en 64, ongepag. 4°. 158.

Wegens den slechten staat van den landbouw en de gevolgen der veesterfte waren de opbrengsten van vele Pastorie-goederen in de dorpen zóó zeer gedaald, dat de Staten verplicht waren, de traktementen der Predikanten met eene Suppletie tot f 450.— aan te vullen. Bij art. 41 van het Reglement van 1748 en resolutiën der Staten van 3 en 31 Maart en 4 Junij 1761 en 12 Maart 1762 werd nu bepaald, al de goederen van zulke onvermogene Pastoriën te verkoopen ten behoeve der Provincie, die zich daarvoor verbond jaarlijks f 500.— aan die predikanten uit te keeren.

Hoezeer deze som vervolgens tot f 800.— is verhoogd, was die maatregel (door den nood des tijds gewettigd) later, bij verhoogde huren, die Gemeenten zeer tot schade, en trokken andere, die het waagden hare goederen te behouden, daarvan verschelde groote voordeelen; even als de massa dier, voor lage prijzen verkochte, landerijen den rijkdom van zeer vele partikuliere personen thans ongemeen heeft doen stijgen.

Naamlyst der Eerw: Heeren Predikanten, dewelke zedert den tydt der Reformatie tot in den jare 1751 den H. Dienst des Euangeliums, zo binnen de stad *Leeuwarden* als ten platten lande in de Dorpen, behorende onder het ressort van de Eerw: Classis van Leeuwarden, hebben waargenomen. Met aanwysinge van hare standplaatsen, den tydt harer bedieningen, verroepingen, versterven, en andere aantekeningen meer. Alles uit de echte stukken opgesteld door D^o. MARTINUS LAURMAN, Pred. te Jorwert. Leeuw. P. Koumans, 1751, 139 bl. met register. — Naamlyst als boven van de Classis van *Dokkum*, door D^o. WILHELMUS COLUMBA, Pred. te Morra en Lioessens, vermeerderd door D. ANTH. GOTFR. DREAS, Pred. te Ee en Engwierum. Bij den zelfden, 1766, 208 bl. — Naamlyst als boven van de Classis van

Franeker, door AUSONIUS GREYDANUS, Pred. te Pietersbierum, vermeerderd uitgegeven door J. H(ERINGA), Pred. te Marssum. Bij den zelfden, 1761, 122 bl. met nog 60 bl. aanmerkingen en bijvoegsels op de andere lijsten. — Naamlyst als boven van de Classis van *Sneek*, door HETTO REINALDA, Pred. te Oppenhuisen. Bij den zelfden, 1751, 54 bl. — Naamlyst als boven van de Classis van *Bolswert* en *Workum*, als ook van eenige andere plaatsen onder de E. Classis van *Franeker*, door HENRICUS GREVENSTEIN, Pred. te Oosterlittens. Bij den zelfden, 1751, 114 bl. en uitvoerige Voorreden. — Volglyst als boven van de Classis van de *Zevenwouden*, door JACOBUS ENGELSMa, rustende Pred. van de Gordyk. Bij den zelfden, 1763, 288 bl. en uitvoerige historische inleiding. Te zamen 3 dln. in kl. 8°. 159.

Deze onschatbare bron voor onze kerkelijke en letterkundige geschiedenis, waarvan sommige gedeelten gebrekkig, andere vrij uitvoerig behandeld zijn, verdient thans niet alleen veel verbeterd, maar ook tot heden aangevuld op nieuw in het licht te verschijnen, als een onmisbaar handboek. Gelukkig bestaat er verwachting, dat aan dien wensch eerlang op eene waardige wijze zal worden voldaan door Dr. J. REITSMA, Pred. te Kooten.

CASPARIS BARLÆI Bogermannus refutatus: sive Examen Epistolæ dedicatoriæ, quam suis ad Pietatem Ill. Ord. Holl. notis præfixit Ioh. Bogermannus Ecc. Leovardiensis. etc. L. B. 1615, 132 bl. 4°. 160.

Zie over dit geschrift Brandt, Hist. der Reformatie, II 243, en bl. 113 en 330 van :

II. EDEMA VAN DER TUUK, Predikant te Noordwolde, Johannes Bogerman. Akad. proefschrift. Gron. 1868, 365 bl. 8°. 161.

In dit voortreffelijk werk (in Nov. 1868 verschenen en daarom niet op bl. 245 geplaatst) is de levensloop van dezen merkwaardigen man, ook uit vele vroeger onuitgegeven bronnen, toegelicht. Zie over hem bl. 3 en 5 hier vóór.

E. J. DIEST LORGION, Theol. Dr. en Pred. te Hallum, Stiens en Groningen, Geschiedkundig Gedenboek voor de Hervormden in Friesland, bevattende: eene Geschiedenis van de invoering des Christendoms in Nederland. Door het Kon. Ned. Instituut met het accessit bekroond, 1842; — eene Geschiedenis van de Kerkhervorming in Friesland, 1842, en de Nederduitsche Hervormde Kerk in Friesland, sedert hare vestiging tot het jaar 1795. Leeuw. W. Eekhoff, Gron. H. R. Roelfsema, 1848, 153, 167 en 345 bl. 8°. 162.

S. BLAUPOT TEN CATE, Leeraar te Zaandam O. Z. vroeger te Akkrum, Geschiedenis der Doopsgezinden in Friesland. Leeuw. W. E. 1839, 394 bl. 8°. met kaart tot aanwijzing van de Gemeenten in dit gewest. 163.

D. S. GORTER, Leeraar te Warns en Stavoren, Onderzoek naar het kenmerkend beginsel der Ned. Doopsgezinden, enz. Sneek, van Druten en Bleeker, 1850, 160 bl. 8°. 164.

Verhaal van de verrigtingen der Jezuïeten in Friesland, door Pater WILLEBRORDUS VAN DER HEIJDEN, lid van die orde. Uit het latijn vertaald en met aantek. voorzien, door Dr. H. AMERSFOORDT en Mr. U. A. EVERTSZ. Leeuw. J. W. Brouwer, 1842, 24 en 342 bl. 8°. 165.

H. VAN BERKUM, Pred. te Stiens, De Labadie en de Labadisten, eene bladzijde uit de geschiedenis der Ned. Herv. Kerk. Sneek, van Druten en Bleeker, 1851, 2 dln. 190 en 220 bl. 8°. 166.

In dit werk zijn opgenomen al de tot dusver verspreide berigten omtrent het verblijf van deze sekte te *Wieuwerd*, van 1675 tot 1732, en aangaande de beroemde leden HENDRIK VAN DEVENTER en ANNA MARIA VAN SCHURMAN, die daar overleed in 1678, gelijk in 1680 te Franeker eene andere vermaarde vrouw:

— Antoinette Bourignon, een beeld uit de kerkelijke geschiedenis der 17^e eeuw. Bij de zelfden, 1853, 308 bl. 8°. 167.

De zeven laatstgenoemde werken bewijzen tevens, op welk eene grondige en aangename wijze de Kerkgeschiedenis in onzen leeftijd, vooral in vergelijking met die van vroegere dagen, is behandeld geworden.

Resolutie en Advijzen over de Beschuldiging van Socinianerij tegen JOANNES STINSTRAS, Leeraar der Doopsgezinden te Harlingen. Op order van Gedep. Staten aan het licht gebracht. Leeuw. T. van Dessel, 1742, 148 bl. 4°. 168.

J. STINSTRAS, Waarschuwinge tegen de Geestdrijverij vervat in een brief aan de Doopsgezinden in Friesland. Harl. F. van der Plaats, 1750, 84 bl. 8°. 169.

Over het leven en de veroordeeling van dezen geleerde is hoogst belangrijk het uitvoerig behandelde werk van Do. C. Sepp, Joh. Stinstra en zijn tijd, Amst. 1865, 2 dln.

Statuta et Leges Bibliothecae Academiae Franekeranae et Catalogus Bibliothecae, met Continuatio en Supplementum. Fran. F. Halma, 1712 en 13, 16, 240, 91 en 32 bl. en Indices, fol. 170.

De latere Catalogus is beschreven op bl. 251 hier vóór. Zie ook bl. 94.

EMON. LUC. VRIEMOET Oratio de Academiae Frisiacae, superiore praecipue anno, fortunis. Gron. 1744, 25 bl. 4°. 171.

— Athenarum Frisiacarum libri duo, compl. praeter Historiam Academiae Franec., Elogia Ephorum et CL. Professorum etc. Leov. W. Coulon, 1758, 112, 920 en 22 bl. 4°. 172.

Volgens bewering van den Hoogl. Mr. J. DE WAL is geen der Akademiën van Europa in het bezit van zulk een uitvoerig en volledig werk over de levens harer Hoogleraren als dit, hetwelk echter slechts over een tijdvak 173 jaren loopt. Wegens het groot gewigt dezer Hoogeschool voor onze kerkelijke en letterkundige geschiedenis, hopen wij, dat de Geschiedenis van de Akademie en het Athenæum te Franeker, welke Mr. W. B. S. BOELES thans in bewerking heeft, spoedig in het licht moge verschijnen.

- S. H. MANGERI Oratio panegyrica in auspiciis seculi tertii Academiae Frisiae, iussu procerum in templo maiori habita die Sept. 22 1785; — T. VAN KOOTEN, Carmen seculare, et Carmina in natalem Ac. Fris. ducentiesimum. Fran. W. Coulon en D. Romar, 1785, 51, 29 en 55 bl. 4°. 173.
- A. G. CAMPER, Redevoering bij de plegtige inhuldiging van Vrieslands Athenæum te Franeker, op den 28 Dec. 1815. Harl. M. v. d. Plaats, 1816, 83 bl. 8°. Met vele belangrijke historische aantekeningen en bijvoegsels, benevens een opdracht aan den Koning. 174.
- Gedenkboek van den Uittogt en Terugtogt der Flankeur-Compagnie Groninger en Franeker Studenten; benevens een verslag van hun wederaren in den Tiendaagschen Veldtogt. Gron. 1831 en 32, 2 dln. 80 en 203 bl. 8°. alsmede een in satijn gebonden Album met hunne gesteendrukte Handteekeningen in fol. 175.
- Mr. A. TELTING, Vrijmoedige stemmen tot behoud van 's Rijks Athenaeum te Franeker. Leeuw. G. T. N. Suringar, 1842, 39 bl. 8°. 176.
-
- G. BRANDT MAAS, Pred. te Woerden, Levensschetsen van merkwaardige, meest Vriesche Mannen en Vrouwen; uitgegeven door het Depart. Leeuw. der Maatsch. tot nut van 't algemeen. Leeuw. 1830 en 37, 2 stukjes, 112 en 108 bl. 8°. 177.
- CORN. EKAMA, Oratio de Frisia Ingeniorum Mathematicorum inprimis fertili. Dicta cum Profess. in Fris. Acad. auspicaretur. Leovard. D. v. d. Sluis, 1809, 64 bl. 4°. (Zie bl. 144 hier vóór.) 178.
- GERHARDUS PARIS, Amst., Disquisitio de Ludgero Frisiorum Saxonumque Apostolo. Amst. 1859, 186 bl. 8°. 179.
- E. J. DIEST LORGION, Bonifacius. (Populaire levensbeschrijving van dezen geloofsverkondiger, die hier voor elf eeuwen den marteldood vond.) Gron. 1855, 152 bl. post 8°. 180.
- A. M. CRAMER, Lector te Middelburg, het leven en de verrigtingen van Menno Simons, voorafgegaan door eene inleidende verhandeling

over den oorsprong en de opkomst der Doopsgezinden, voornamelijk in de Nederlanden. Amsterd 1837, 206 bl. met portret, 8°. 181.

JOAN. HENR. BEKKER, Sterf-bedde van D^o. Balthazar Bekker: in zijn leeven S. T. D. en Predikant tot Amsterdam; een oprecht bericht hoe hy sich gedurende sijne siekte gedragen heeft; voornamentlijk voorgesteld uit sijne redenen tegens verscheidene gebruikt: en kort ontwerp van zijn leeven, volgens zijn eigen hand-schrift. Tot stuitinge van valsche geruchten, uytgegeven door zijn Soon. Amst. (1698) 26 bl. Gevolgd door 17 Lyk-vaarzen, 38 bl. 4°. 182.

Uit dit geschrift blijkt tevens, dat Bekker te *Jetsum* is begraven. Zie over hem bl. 111 hier vóór.

N. YPEY, Gedenkschrift der uitgevoerde daden van den grooten Menno Baron van Coehoorn. Fran. J. Ippinga, 1772, 64 bl. 8°. 183.

DAVID RUHNKENIUS, Lofrede over Tiberius Hemsterhuis. Uit het latyn vertaald door PIETER VAN DEN BOSCH. Leiden 1769, 67 bl. voorafgegaan door den lat. tekst, L. B. 1768, 60 bl. 8°. 184.

Mr. J. W. DE CRANE, Bijzonderheden, de familie Hemsterhuis betreffende. Leiden 1827, 139 bl. 8°. 185.

— Letter- en Geschiedkundige Verzameling van eenige Biographische Bijdragen en Berigten. Leeuw. W. Eekhoff, 1841, 120 bl. 8°. met Wapen van het geslacht Hemsterhuis. 186.

Dit belangrijk geschrift bevat bijzonderheden over den dichter Jacob Westerbaen, Dirk R. Kamphuyzen en zijn graf, de familie Hemsterhuis, Horatius Vitringa, Eise Eisinga, Bauke Eisma van der Bildt en Ev. Wassenbergh.

Verzameling van veertig in folio gedrukte Deductiën en verdere voor- en tegenschriften omtrent de kabaal, in 1760, kort na het overlijden van Prinses Anna, tegen Jhr. Onno Zwier van Haren (namens Friesland lid der Staten Generaal te 's Gravenhage en een der voorgeden van den minderjarigen Prins Willem V) gesmeed onder invloed van den Oppervoogd, den Hertog van Brunswijk-Wolffenbittel, met oogmerk om hem uit den Haag te verwijderen; „een aanval, waar-„ onder hij als staatsman bezweek en als dichter opstond.” 187.

Belangrijke bijzonderheden omtrent deze, destijds zoo veel geruchtmakende, „helsche zamenspanning tegen de onschuld en het geluk van den man, die zich tegen het regeerstelsel des Hertogs durfde verzetten,” komen voor in de Ned. Jaerboeken, 1762, II 981, en in het tweede stuk van:

J. H. HALBERTSMA, Letterkundige Naoogst. Deventer, 1° stuk, 1840, 298 bl.; 2° stuk, 1845, tot bl. 588, met afbeelding van den denkpenning op den Admiraal de Suffren, 12°. 188.

- Dit te weinig bekende voortreffelijke werk bevat, behalve de genoemde berigten over van Haren, des schrijvers studien over Gysbert Jacobs, over den Ferguut, over Maerlant, over T. en F. Hemsterhuis enz. (Dit werk is reeds hier vóór op bl. 97 vermeld.)
- Geschiedkundige Herinneringen uit de voormalige grietenijen Oost- en West-Stellingwerf, hoofdzakelijk aangaande het geslacht der van Harens. Meppel 1861, 75 bl. post 8°. met Stamboom van het geslacht van Haren. 189.
- Dit werkje is geschreven door S. F. KLYNSMA, oud Luit.-Kolonel van het korps ingenieurs, mineurs en sappeurs, wonende op Lycklama-stins te Wolvega, van wien eene levensschets voorkomt in: Friesland in 1815, bl. 108.
- Eene bijdrage tot het leven van Onno Zwier van Haren, medege-
deeld door Mr. J. I. D. NEPVEU. (Uit de Kronijk van het Historisch
Genootschap.) Utrecht 1868, 57 bl. 8°. 190.
- Zij bevat 27 brieven van van Haren aan en van zijn zoon Jan Poppe André van Haren, 1772—79, met aanteekeningen.
- P. H. TIJDEMAN, Rector te Tiel, Proeve eener Lofrede op Fr. Hemster-
huis. Leiden 1834, 80 bl. 12°. 191.
- Zeer keurig geschrift over dezen Frieschen Socrates, wiens werken hier vóór op bl. 221
zijn vermeld.
- Levensschets van Petrus Camper, (Hoogleeraar te Franeker, Amster-
dam en Groningen, lid der Staten van Friesland, Premier van Workum
enz. Geschreven op Klein Lankum bij Franeker door zijn zoon A. G.
CAMPER.) Leeuw. 1791, 51 bl. 8°. 192.
- J. G. S. VAN BREDA, Hoogleeraar te Gent, Levensschets van Adriaan
Gilles Camper (Curator der Academiën te Franeker en te Gronin-
gen) Gent 1825, 86 bl. 8°. 193.
- Lofreden op Sebaldus Justinus Brugmans (Hoogleeraar te Fra-
neker en Leiden enz.), door Dr. H. C. VAN DER BOON MESCH en Dr.
A. CAPADOSE, met goud en zilver bekroond door de Holl Maatsch.
van fraaije kunsten en wetenschappen, uitmakende het 7° dl. 2° st.
van hare werken. Leiden 1825, 410 bl. 8°. (Zie over Brugmans hier
vóór bl. 270, N°. 9.) 194.
- J. H. VAN DER PALM en H. TOLLENS, Cz., de Nagedachtenis van Elias
Annes Borger plegtig gevierd, door eene Redevoering en een
Lijkzang, in naam der Leydsche afdeeling der bovengenoemde Maat-
schappij, Leyden 1821, 71 bl., benevens drie Lijkredenen van J. ROEMER
te Leiden, W. BROES te Amsterdam en P. KOUMANS BROUWER te
Joure, alsmede ingevoegd portret van Borger met het bijschrift van
J. DE KRUIJFF, 8°. 195.

- SAMUEL MULLER en JERONIMO DE VRIES, Hulde aan Rinse Koopmans (Hoogleeraar aan de kweekschool der Doopsgezinden te Amsterdam, bevattende eene Lijkrede en Redevoering). Amst. 1827, 138 bl. 8°. 196.
- R. POSTHUMUS, Pred. te Waaxens, Leerrede ter gedachtenis van P. Brouwer Pz., Em. Pred. van Blija. Met Aanmerkingen en Bijlagen (over den eigendom der Hervormde Kerkelijke en Pastorie-goederen). Leeuw. J. W. Brouwer, 1831, 129 bl. 8°, 197.
- W. VAN PEYMA, Levensberigten van Arjen Roelofs Roelofs, Landbouwer te Hijum. Fran. G. Ypma, 1829, 155 bl. en Lijkzang van W. E. 8°. 198.

Over het merkwaardige verschijnsel uit het eerste vierde gedeelte dezer eeuw, dat zich op het land in Friesland verscheidene personen, als de gebroeders ROELOFS, S. J. RIENKS, R. H. HOMMEMA en anderen, zonder opleiding, met het maken van telescopen en andere astronomische werktuigen bezig hielden en zelfs voor het Leidsche Observatorium mogten vervaardigen, bevat dit werkje vele bijzondere berigten.

- Het leven en de letterkundige verrigtingen van den geschiedschrijver, Mr. Jacobus Scheltema, beschreven door P. SCHELTEMA, Archivarius der stad Amsterdam. Ald. 1849, 202 bl. 8°. met portret. 199.

5. Friesche Taal- en Letterkunde.

- (E. WASSENBERGH) Verhandeling over de Eigennaamen der Friesen. Met ses Bijlagen, daartoe betrekkelijk en eene toelage van Friesche Spreekwoorden. Fran. H. D. Lomars, 1774, 94 bl. 8°. 200.

In 1806 gaf de schrijver hiervan een veel vermeerderden druk in het tweede deel zijner Taalkundige Bijdragen (zie bl. 64 hier vóór), doch zonder de Spreekwoorden. Toen zoo min als vroeger wist hij, dat deze de zelfde waren als die, welke JAN VAN VLIET voegde achter zijn Bredaschen Almanak van 1664, hier vóór op bl. 53 beschreven. In 1812 werd dit ontdekt door den geleerden taalkenner:

- Mr. JACOB HENRIK HOEUFFT, Taalkundige Aanmerkingen op eenige Oud-Friesche Spreekwoorden. Tweede uitgaaf, vermeerderd met een beredeneerd Register, 234 en 152 bl.; benevens: Taalkundige Bijdragen tot de Naams-uitgangen van eenige, meest Nederlandsche, plaatsen. Met Nalezing en Register 152 bl. Beide te Breda bij W. van Bergen en C°. 1815 en 16, 8°. 201.

- HARMEN ZIJLSTRA, Foarlesing, en H. S. SYTSTRA, (de zelfde persoon, Onderwijzer te Baard) Klank- en Schriftleer, alsmede Wordenleer der

Friesche taal; benevens andere stukken, uitgegeven door het Gezelschap voor friesche taal- en letterkunde. Leeuw. 1846—1862, 8°. 202.

G. COLMION, Beknopte Friesche Spraakkunst voor den tegenwoordigen tijd. Uitgegeven door genoemd Gezelschap. Leeuw. H. Kuipers, 1863, 156 bl. post 8°. 203.

Mr. PH. VAN BLOM, (Regter te Heerenveen) De alde Fríske Wetten oer de Sédiken, in t liacht der skiednis biskôge. Utjown thruch it Selskip a. b. Bij den zelfden 1863, 42 bl. post 8°. 204.

JOHAN WINKLER, Chirurgijn en Vroedmeester te Leeuwarden, Over de Taal en de Tongvallen der Friezen. Leeuw. W. E. 1863, 53 bl. 8°. 205.

De Bron-swaan, of Mengeldichten van TITIA BRONGERSMA (geboren te Dokkum en wonende in Groningen) bestaande in lof-gedigten, geestelijke stoffen, gesangen enz. Gron. 1886, 240 bl. kl. 8°. voorafgegaan door 16 lofverzen op deze dichteres. 206.

Van deze gebrekkige gelegenhedsverzen, mede in het Friesch, hebben die op veld Friezen en op Leeuwarders in 't bijzonder, wegens de opschriften eenige historische waarde. Zij was de zelfde, die in 1685 te Borger in Drenthe ontdekte, dat de Hunnebedden oude grafsteden waren. Zie over haar v. d. Aa, B. W. II 1392.

Schimp- en Hekeldigten uit verscheide Poëten, gevolgt na den Roomschen Juvenalis, en de Satyrische Gezigten, van den Spaansen Quevedo, etc. Hoorn by Tyme van Nes, 1698, 8°. 207.

Van dezen bundel, in drie deelen verdeeld, bestaan verschillende uitgaven, waarvan de 4e in 1718 en de 5e in 1726 uitkwam. Doch in het 2e dl. van dezen druk komen reeds verzen voor van het jaar 1700 en 1703, en in het 3e dl. van 1707, onder welke tien op den Rector JOH. HILARIDES en vier op FR. HALMA, die beide aan de kaak worden gesteld wegens taal-sifterijen. Zie mijne levensschets van Hilarides in de Jager, Nieuw Archief voor taalkunde, en bl. 55 en 78 hier vóór.

Friesch Jierboeckje, trog it Friesch Genootschap foar schijd-, adheyte- in tealkinde, foar 1829, 1830, 1831, 33, 34 en 35. 6 Jiergongen. Lieauwerd, G. T. N. Suringar, 12°. in twee banden, met ingevoegden brief van E. Epkema. 208.

Onder de redaktie van J. VAN LEEUWEN, J. D. ANKRINGA en Mr. A. TELTING zijn hierin dichterlijke bijdragen opgenomen van hen en van J. ROORDA, R. POSTHUMUS, J. G. VAN BLOM, E. HALBERTSMA en anderen, benevens prozastukken van J. H. HALBERTSMA, over de Spelling, en van Mr. A. VAN HALMAEL Jr. over de Friesche geschiedenis. 't Was een eerste poging om den opgewekten lust voor het Friesch aan te wakkeren.

(J. H. en E. HALBERTSMA) De Lapekoer fen Gabe Skroor. (2° Jefte) Dimter (1829 met muzyk). — R. POSTHUMUS, As jiemme it lije meie, Blijspu!,

nei SHAKSPEARE. Dockum 1842. — E. en J. H. HALBERTSMA, Twîgen uwt ien âlde stamme. Dimter 1840. — J. H. HALBERTSMA, Eölus, Grewa fen storm in onwaer, syn antwird, mei oar grjimank. Dimter 1837, kl. 8°. 209.

Dr. E. HALBERTSMA, De Jonkerboer, of Krystyd in Sint Steffen yn ald Frieslân. (Uitgegeven met eene levensbeschouwing van den schrijver, door W. EEKHOF, Leeuw. 1853.) — (J. en Tj. HALBERTSMA) de Searwinkel fen Joute-baes, 1834. — Dr. E. HALBERTSMA, de Quickborn. Plat duetske rymkes (fen KLAUS GROTH), yn it Friesk oerbrog. Liouwerd, 1857. — Tj. HALBERTSMA, POSTHUMUS en anderen, de Roeker, N°. 1—5. Leeuw. 1832 en 33, kl. 8°. 210.

Dr. E. HALBERTSMA, Brief fen de Noärcher Ruen oan Gabe scroar. Dimter 1836. — De Treemter. 1836. — J. H. HALBERTSMA, oan Eölus oer it needwaer fen de 29ste Nov. 1836, mey syn Antwird. 1837. — Dr. E. HALBERTSMA, Minne Jorrits reis nei it Kollumer oproer. Snits 1851. — De Swarte Spegel, kl. 8°. 211.

Deze drie bundels losse stukken zijn zoo bijeengevoegd door Mr. B. Albarda

(J. H. en E. HALBERTSMA) De Lapekoer fen Gabe Scroar. Tredde jefte. Dimter 1834, 432 bl. met muzyk, voorafgegaan door een nederd. voorberigt, onderteekend door J. H. HALBERTSMA, over de uitspraak der veranderde spelling, groot 32 bl. en nog 8 bl. verzen, gr. 12°. 212.

Leed in wille fen EELTSJE HALBERTSMA, in de Flotgærzen fen JOOST HIDDÉS HALBERTSMA. Dimter 1854, 469 bl. gr. 12°. 213.

Een overzicht van al de geestige geschriften, waardoor de broeders HALBERTSMA van 1822 tot 1869 de geheel vervallene Friesche taal- en letterkunde hebben opgebeurd en doen bloeijen, komt voor achter mijn leven van Dr. E. in de Jonkerboer, bl. 23.

Friesche Volks-Almanak. Leeuw. L. Schierbeek, Sneek, van Druuten en Bleeker, Fran. E. Ippius Fokkens, Leeuw. H. Kuipers. 1836—1866, 31 jaargangen in 8 banden, met platen, portretten, kaarten en muzyk, kl. 8°. 214.

De redakteurs van dit jaarboekje, waarin zeer vele belangrijke bijdragen van de voornaamste Friesche letterkundigen voorkomen, waren achtereenvolgens A. WASSENBERGH, SIMON VAN DER AA, T. R. DIJKSTRA en J. G. OTTEMA. Jammer, dat de uitgave wegens gebrek aan bijdragen moest gestaakt worden.

Iduna. Friske Rîm end Onrîm, opmakke en samle fon HARMEN ZYLSTRA. Utjown fon da Selskip for friske tael end skriftekennisse. 1846—1867, 13 verschillende jaargangen bij onderscheidene uitgevers, kl. 8°. 215.

- Swanneblummen. Jierboekje fon da Selscip a. b. 1850—67, 14 jaargangen als voren, kl. 8°. 216.
- Almanak voor het lager onderwijs en de opvoeding, vooral in Friesland. Sneek, F. W. v. B. Smallenburg en daarna Zutphen, H. C. A. Thieme, 1816—22, 6 jaargangen. 12°. Niet verder verschenen. 217.

6. Oost- en Noord-Friesland enz.

- (MATTHIAS VON WICHT) Das Ostfriesische Land-recht, nebst dem Deich-und Zyhrechte, nach verschiedenen der ältesten Handschriften. Mit Uebersetzung, Anmerkungen und einem Vorberichte von dem Ursprunge dieser Rechte. Aurich (1746), 962 bl. met drie uitvoerige registers en een voorberigt van 204 bl. 4°. 218.
- Dat Oistfriesche Landtrecht. (Naar een handschrift van 1571) uitgegeven door P. VAN MUSSCHENBROEK. Utrecht 1810, 66 bl. 8°. 219.
- J. I. HARKENROHT, Pred. te Appingadam, Oostfriesche Watersnood, of de Kersvloed van 1717 en Nieujaarsvloed van 1720. Met Oudheden en Prentverbeeldingen ook des Dollarts enz. Emden 1723, 521 bl. kl. 8°. 220.
- Oostfriesche Oorsprongkelykheden van alle steden, dorpen enz. in ende buiten Oostfriesland, met oudheden enz. Tweede druk. Gron. 1731, 2 dln. in een, 914 bl. en uitvoerige registers, kl. 8°. 221.
- Worm in Nederlands paalwerk voor de Zeedyken. Leerrede met oudheden, nevens den oorsprong van de letters, papier, pen en inkt enz. Gron. 1733, 130 bl. kl. 8°. 221*.
- SIEBRAND MEYER, Pfarrer zu Esensham, Friesische Merckwürdigkeiten vom Anfang solcher Nation bisz ins xvi. Seculum. Nebst einen Anhang von den Hauptlingen zu Jever. Leipz. 1747, 92 bl. Daar achter: Kurtze Erörterung des ehemaligen Religions-wesens der Teutschen. Leipz. 1756, 264 bl. kl. 8°. 222.
- (TILEMANN DOTHIAS WIARDA) Von den Richtern des Brokmerlandes aus dem mittlern Zeitalter. Aurich 1782, 72 bl. kl. 8°. 223.
- HELIAS LOESING, Bürgermeister zu Emden, Geschichte der stadt Emden bis zum Jahre 1595. Ald. 1843, 262 bl. 8°. 224.
- Die alte Kirche zu Marienhafē in Ostfriesland. Mit 17 Abbild. Emden 1845, 4°. 225.

- Frisia. Eine Zeitschrift zur Belehrung und Unterhaltung. Herausgegeben von Dr. W. SCHWECKENDIECK und fortgesetzt von Dr. EDUARD KRÜGER, Conrect. und Rector zu Emden. Ald. 1842, 43 en 44, met Miscellenblatt, 4°. 226.
- Der Friesenfreund. Ein Blatt für das Leben und aus dem Leben des Bürgers und Landmanns. Herausg. von H. J. SUNDERMANN, Schullehrer in Hesel. Emden (1847, 48 ?) 1° Jahrgang, N°. 1—24, 392 bl. 8°. 227.
- W. F. VISCH, Pred. te Wilsum, Geschiedenis van het Graafschap Bentheim. Zwolle 1820, met kaart, 244 bl. 8°. 228.

-
- KARL TÜRK, Prof. zu Rostock, Altfrisland und Dänemark, Fünftes Heft seiner Forschungen in der Geschichte: I. Altfrisland und sein Volksrecht. II. Die dänischen Geschichtsquellen. Parchim 1835, 141 bl. 8°. 229.
- K. J. CLEMENT, von der Insel Am'ram, Die Lebens- und Leidensgeschichte der Friesen, insbesondere nördlich von der Elbe. Kiel 1845, 156 bl. post 8°. 230.
- C. P. HANSEN, in Keitum auf Sylt, Chronik der Friesischen Uthlande. Altona 1856, 258 bl. met plaat, 8°. 231.
- G. WEIGELT, die nordfriesischen Inseln vormals und jetzt. Eine Skizze des Landes und seine Bewohner. Mit einer Karte der Insel Föhr und der nordfr. Inseln. Hamburg 1858, 180 bl. post 8°. 232.
- BENDE BENDSEN, Privatlehrer in Arroëskjöbing, Die Nordfriesische Sprache nach der Moringer Mundart, zur vergleichung mit den verwandten Sprachen und Mundarten. Herausgegeben von Dr. M. DE VRIES, Prof. zu Leiden. Ald. 1860, 480 bl. en eene belangrijke opdracht des Uitgevers aan Mr. H. J. KOENEN, te Amsterdam, wiens hulp deze uitgave had mogelijk gemaakt, 8°. 233.

-
- Saxonia ALBERTI KRANTZ. Coloniae impressa MDXX. Ongepagineerd, antieke druk met vele abbreviatien, bevattende 13 boeken, voorafgegaan door een alph. register, fol. 234.
- Monumenta Paderbornensia, ex historia Romana, Francica, Saxonica cruta, et novis inscript. figuris, tabulis et notis illustrata. Acc. Carol. M. Capitulatio de partibus Saxoniae et Panegyricus Paderbornensis. Ed alt. Amst. D. Elsevir, 1672, 337 en 134 bl. 4°. 235.

- E. F. J. DRONKE, Traditiones et Antiquitates Fuldenses. Fulda 1844, 244 bl. 4°. 236.
- AUG. POTTHAST, Liber de rebus Memorabilioribus sive Chronicon Henrici de Hervordia. Gottingae 1859, 37 en 327 bl. met fac similé, 4°. 237.
- BON. VULCANII BRUGENSIS, Prof. Lugd. Bat., Iornandes Episcopus Rauenanas de Getarum, siue Gothorum origine et rebus gestis. Isidori Chronicon Gothorum, Vandalorum, Sueuorum et Wisogothorum. Procopii Fragmentum, de priscis sedibus et migrationibus Gothorum, Graecè et Lat. Accessit et Iornandes de regnorum et temporum successione. Lugd. Bat. 1597, 264 en 191 bl. kl. 8°. 238.

Dit werk is opgedragen aan de Staten van *Friesland*, en verzocht de schrijver daarin een offer zijner hulde te zien aan een Gewest, hetwelk door puik van geleerden *Adel* met roem bekend was. Zie Halbertsma, het geslacht van Haren, 299.

BIJVOEGSEL

tot de rubrieken A—E, van later bekomene geschriften,
welke op hunne plaats zijn ingedeeld.

JOH. CREYGTHON, Redenvoering over de wezentlyke gesteltheit en het gebruik des H. Avondmaals. Tweede druk. Leeuw. A. Ferwerda en G. Tresling, 1769, 44 bl. kl. 8°. A. 46a.

JACOBUS GEORGIUS DE CHAUFÉPIÉ, Leov. Fris., Diss. metaphysica de Ideis et Principiis innatis, def. sub praes. Prof. R. Andala. Fran. H. Halma, 1719, 28 bl. 4°. A. 81a.

Volgens het Doopboek der Waalsche gemeente te *Leeuw*. werd de schrijver den 9 Nov. 1702 gedoopt en had hij den 28 Junij 1719, toen hij deze dissertatie verdedigde, dus naauwelijks den ouderdom van 16 jaren en 8 maanden bereikt. Behalve aan zijne leermeesters, is dit geschrift ook opgedragen aan zijn oom *SECOND*, toen nog pred. te *Leeuw*., en aan zijn neef, den op bl. 15 hier vóór genoemden *JOH. LUDOVICUS DE CHAUFÉPIÉ*, die destijds pred. te *Gorinchem* was.

THEOD. BRUNSVELD DE BLAU, Een Patriotsch Regent geschetst in eene Landdags-predikatie, voor de Staaten van Groningen uitgesproken in het Provincie-huis en op hunne begeerte uitgegeven. Gron. 1785, met aantt. 76 bl. 8°. A. 121a.

THEOD. BRUNSVELD DE BLAU, Wat te doen in enen bozen tijd. Op den alg. dank- vast- en bededag, den 19 Maart 1788, gepredikt te Groningen. Ald. 1795, 40 bl. 8°. A. 121*b*.

Op den titel staat: „Het is deze Biddagpreek, welker gevolg veroorzaakt heeft, „dat aan den Prediker, niet kerkelijk noch richterlijk, maar bij politieke Resolutie „der Stads-Regering, (na een dienst van bijna dertig jaar) zijn Ampt is opgezegd; en „Hij, eerst zeven jaar daarna, er weder in hersteld.”

LUCAS SURINGAR, Leov. Fris., Diss. crit.-exeg., exhibens Specimen Observationum ad loca quaedam Matthaei. — Diss. phil. exeg., de diversis vocum *kadosch*, *hagios*, et affinium significatibus in sacra scriptura. Fran. W. Coulon, 1790 en 92, 38 en 39 bl. 4°. Beide verdedigd onder Prof. J. van Voorst. A. 164*a*.

A. YPEIJ, Bijbelsche Geschiedenis. Een leerboek voor kinderen. (1803) Tweede, vermeerderde en verbeterde, uitgave. Utrecht 1818, 534 bl. kl. 12°. A. 148*a*.

Wegens bevattelijke voorstelling en echt kinderlijken stijl was dit leerboek lang bij velen geacht en in gebruik.

JOANNES PETRUS NICOLAUS LAND, Delfensis, Disputatio de Carmine Jacobi Gen. XLIX. L. B. 1857, 104 bl. 8°. A. 208*a*.

Als zoon van den op bl. 139 hier vóór genoemden Dr. A. L. LAND, was de schrijver een leerling van het Leeuwarder Gymnasium en is thans (1869) Hoogleraar te Amsterdam.

BAV. VOORDA, Oratio de arte Legislatoria ex tabulis Romanorum decemviralibus comparanda, dicta Fran. quum Mag. acad. abiret. Fran. W. Coulon, 1763, 92 bl. 4°. A. 255*a*.

JOAN. HENR. VOORDA, Sermo Acad. de Longobardorum Legibus in regno Neapolitano Iuri Iust. non praelatis, sed postpositis, habitus quum I. C. profess. in Fris. Acad. capessebat. Leov. 1797, 48 bl. 4°. A. 255*b*.

GERL. SCHELTINGA, Oratio inaug. pro Jurisprudencia et Jurisconsultis, dicta cum Jur. Civ. profess. in Ac. Lugd. Bat. auspicaretur. L. B. 1738, 36 bl. 4°. A. 256*a*.

Juridische Dissertatiën van Leeuwarders in kwarto, van :

Arn. Walsdorffer Siccamo, L. B. 1692; Sixtus Heems, Fran. 1707; Everh. Bourboom, Fran. 1717; Jac. Terpstra, Fran. 1761.

In bundel B N°. 300.

Juridische Dissertatiën en Theses van Leeuwarders in octavo, van :

- R.** E. van Welderen Rengers, L. 1833; G. W. C. D. thoe Schwartzenberg, Gron. 1838; J. de Wal, Hz. L. 1840 (niet 1850); R. J. Bouricius, L. 1843; G. L. Jansma van der Ploeg, Gron. 1843; V. Heringa Star Lichtenvoort, G. 1845; E. Manger Cats, L. 1846; J. B. Vos, L. 1847; J. H. Albarda, G. 1847; P. Heringa Cats, U. 1849; C. S. Sixma van Heemstra, G. 1849; D. Fockema, H. Overbeek, G. 1850; J. Minnema de With, G. 1851; Hor. Albarda, G. 1853; A. van Hettinga Tromp, L. 1853; S. Ypeij, G. 1855; P. Deketh, U. 1856; J. C. C. Albarda, J. Æ. A. van Panhuijs, G. 1859; J. L. van Sloterdijk, G. 1860; S. L. Andreæ, L. 1864; D. van der Veen, G. 1864; D. de Blocq van Haersma Buma, G. 1865; U. H. Huber, L. 1867. A. 313a.

De Guldene Annotatien van **FRANCISCUS HEERMANS** enz. Te Amsterdam by Hendrick Laurents, 1634, 379 bl. kl. 8°. en register, waar achter staat: Ter Goude, ghedruckt by Jacob vander Vliet, Anno MDCXXXVI; benevens opdracht aan Prins Willem van Oranje (in 1634 acht jaren oud), onderteekend: F. VAN HEERMAN, en nog maar twee ned. lofverzen: van den Gron. Theol. hoogleeraar F. Gomarus en van den Leeuwarder medicus Petrus Baardt. A. 336a.

Zeer waarschijnlijk is dit de eerste druk van dit merkwaardige boek, dat later dertigmalen herdrukt werd en waarover op bl. 52 hier vóór uitvoerig is gesproken. Als nadere aanduiding van den persoon des schrijvers kan dienen, dat in het Album der Franeker hoogeschool zijn ingeschreven: 11 kal. Junii 1618, CORNELIS HEERMANS, *Frisius, Jur. Stud.* en FRANCISCUS HEERMANS, *Frisius, Phil. Stud.*

Specimen Observationum (in Ovidii, Homeri, Propertii, Horatii, Virgillii, Quintilianii et Pandect. loca), quod præ. I. Schradero publ. defend. suscipit **PETRUS BRANTSMA**, Docc. Fris. Fran. W. Coulon, 1772, 35 bl. 4°. A. 415a.

Zie over den schrijver, als jurist, bl. 40 No. 259.

HERMANNUS BOSSCHA, Initia lectionis scholasticae, of eerste lees-oefeningen voor de lat. scholen. Met Continuatio. Dav. 1794, 96 en 111 bl., voorafgegaan door een uitvoerige voorrede over den toestand van het toenmalige onderwijs, kl. 8°. A. 431a.

JOANNES ADAMUS NODELL, Criticarum Observationum libellus. Camp. 1781, 82 bl. 8°. A. 431b.

JACOBI TERPSTRA Oratio adversus iniquos artis poëticae existimatores. Dicta cum in Davent. Athen. hon. Poëseos prof. auspicaretur. Dav. 1776, 97 bl. 4°. met lofvers van den student S. Gratama. A. 442a.

R. KOOPMANS, Expositio conjecturae quam fecit ad locum Taciti Ann. L. IV. c. 73. S. A. Gabbema Frisiae Historicus. Ad xxiv. Nov. 1817, 10 bl. 4°. A. 450a.

Afdruk uit het 2e deel der Werken van het Kon. Ned. Instituut, derde klasse. Zie over den schrijver bl. 28, No. 181.

SYTZE WILLEM SCHIPPERS, Frisius, Specimen lit. inaug. exhibens Observationes criticas in Propertii librum quartum. Gron. 1818, 93 bl. 8°. met opdracht, ook aan zijn leermeester Val. Slothouwer, en lofvers van den student S. Rienstra Slothouwer. A. 450b.

De schrijver werd Rector te Bolsward, waar hij reeds in 1823 overleed.

FRANCISCUS BINKES, Amst., Jur. Cand. in Ath. Fran., Responsio ad quaest. jur.: de analysi et constitutione doctrinae in Ciceronis libris de Officiis. Ord. JC. Acad. Lugd. Bat. praemio ornata. L. B. 1819, 62 bl. 4°. A. 450c.

De geleerde schrijver, van wien later eene verhandeling over de Volkplantingen der Friezen in het 1e dl. van de Vrije Fries werd opgenomen, was gedurende eenige jaren Advokaat te *Leeuw.* en overleed in 1835 als Regter te Sneek. Zie over hem bl. 161 der 4°. Verslagen van het Friesch Genootschap.

EELCO VERWIJS, Jacob van Maerlant's Wapene Martijn met de vervolgen, kritisch uitgegeven en toegelicht. Acad. proefschrift. Dev. 1857, 195 bl. 8°. A. 477a.

Van 1862 tot 68 was de schrijver Archivaris-Bibliothecaris van Friesland. Zie boven bl. 101.

Mr. **R. Baron VAN BREUGEL DOUGLAS**, over het Adelsregt in de Nederlanden. 's Hage 1867, 137 bl. en 18 bl. over adelijke Titels. A. 618a.

Dichterlijke Nalatenschap van ELIAS ANNES BORGER, Hoogleraar te Leiden. Zesde druk, veel vermeerderd en met een Levensberigt en Aanteekeningen voorzien, door W. EEKHOFF. Schiedam, Roelants, 1868, 112 bl. 16°. A. 647a.

HESSEL MOZES DUPARC, Diagnostisch overzicht der Huidziekten. (Leeuw. L. Schierbeek, 1842) Tweede uitgave. Gron. 1845, 133 bl. 8°. A. 829a.

H. M. DUPARC, het gebruik en misbruik der Geestrijke Dranken, benevens de middelen tot wering van dezelve, uit een genees-, staat- en zedekundig oogpunt beschouwd. Uitgegeven door het Prov. Utrechtsch Genootschap. Utr. 1843, 226 bl. 8°. A. 829*b*.

— De nieuwere en nieuwste Geneesmiddelen, of de jongste waarnemingen op het gebied der Pharmakologie. Amst. 1845, 197 bl. 16°. A. 829*c*.

— Geschied- en oordeelkundige beschouwing van de Pees- en Spierdoorsnijding. Uitgegeven door bezorgeren van het legaat van J. Monnikhoff. Amst. 1847, 482 bl. 8°. A. 829*d*.

— De Blindenverzorging, benevens de middelen tot hare verbetering. Amst. 1853, 152 bl. 8°. A. 829*e*.

De schrijver van deze en vele andere werken, waarvan eene lijst hierbij is gevoegd, geb. te Leeuw., in 1840 te Groningen bevorderd tot Med. et Art. Obst. Dr., was hier Geneesheer tot 1848, toen hij naar Amsterdam vertrok. Het laatstgenoemde werk is in het Engelsch vertaald, en de Koning van Hannover vereerde den schrijver daarvoor de groote gouden Medaille.

Deze werken zijn geschonken door zijn broeder, den heer A. DUPARC.

JACOB BAART DE LA FAILLE, over anomale dubbelvormen van den Canalis genitalis femininus in 't algemeen en Uterus duplex bicornis in 't bijzonder. Akad. proefschrift. Gron. 1863, 140 bl. en uitslaande plaat. A. 852*a*.

Lyre voor de Loge de Friesche Trouw, gevestigd in het O. van Leeuwarden. Ald. Wed. M. van den Bosch, 1849, 40 bl. kl. 8°. A. 999*a*.

Verscheidene der vroegere liederen zijn hierin opgenomen en met andere vermeerderd

De geanatomiseerde Doctor binnenshuis, benevens een antwoord op den Brief geschreven aan A. Blom, door Val. van Thuynen, Med. Doctor (te Dokkum). Briefs-wyze opgesteld door ABRAHAM BLOM, Apotheker en Practielyn (van Amsterdam) te Nykerk (in Oost-Dongeradeel). Leeuw. Wigerus Wigeri, 1754, 48 bl. kl. 8°. waar achter vier lofdichten op Monsieur Blom, van Foeke Sjoerds, onderwijzer te Nijkerk, Jan Folkerts, Jan Alberts Bakker en A. Jeltema. B. 97*a*.

Dit twistschrift is belangrijk voor de kennis van den toenmaligen staat der geneeskunde ten platten lande in Friesland.

Het hoofdzaakelyke van de handelingen der gewezene Friesche Volksrepresentanten, nu voortvlugtigen. Van' de zamenkomst der vergadering, in Junij 1795, tot de omwenteling, in Jan. 1796; en van hun retour, onder geleide van militairen, op den 11 Febr. 1796, tot hunne vlugt, op den 19, 20 en 21 dito. Opgemaakt uit de orig. staatsstukken; met ophelderingen en aanmerkingen. Leeuw. M. A. van der Wal, 1796, 60 bl. 8°. C. 37a.

Reglementen voor de Burger-wacht der stad Leeuwarden. Ald. G. Tresling, 1764, 108 bl. en register, 8°. C. 61a.

Huishoudelyk Reglement der Loge de Friesche Trouw gevestigd in het O.: van Leeuwarden. Gearresteerd en kracht van Wet gekregen hebbende op het St. J.: Feest gehouden den 19 dag der 9 maand van het jaar D.: W.: L.: 5841. Onderteevend: S. BROUWER, Voorz.: Mr. en J. J. DE JONGH, Geheimschr.: 28 bl. — Tabellen en geschiedkundige aantekeningen over de Loge de Friesche Trouw gevestigd in het O.: van Leeuwarden. Bijeenverzameld uit de Archieven der voornoemde Loge, door haren Secretaris den Br.: J. J. DE JONGH. Leeuw. ter Boekdrukkerij van den Br.: V. Meursinge, 1862, 36 bl. De Naamlijst der Officieren en de aantekeningen loopen van 1782—1820, eerste tijdperk, en, na de herstelling, van 1836—1861, tweede tijdperk. — Catalogus van de Bibliotheek, de Gedenkpenningen, het Archief, de Decoratiën, Ornamenten en Zegels der Loge de Friesche Trouw in het O.: van Leeuwarden. Gedrukt bij den Br.: V. Meursinge, 1863, 51 bl. 8°. C. 127a, b, c.

P. J. ANDRIESSEN, (Hoofd-onderwijzer te Amsterdam) Een zoon van Friesland (Prins Johan Willem Friso), of Nederland gedurende den Spaanschen Successieoorlog. Met vier platen. Amst. 1867, 211 bl. post 8°. D. 41a.

ENTO JANSE MECIMA, Oud-Burgemr. en Notaris te Vianen, Bundel der herinnering en het aandenken toegewijd. Utrecht 1841, 250 bl. 8°. E. 25a.

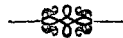
Onder vele verzen en verhandelingen komt hierin voor eene voorlezing over: Friesland en de Kolonien Frederiks-oord en Willems-oord, volgens een bezoek in 1821.

Beschouwing der Kadastrale Uitkomsten in Vriesland, door A. VAN TONDEREN, voorheen Contrôleur van 's Rijks belastingen, later Hoofd-Contrôleur en Inspecteur van het Kadaster, thans Provinciaal-Bewaarder

- in bovengenoemd Gewest. Leeuw. Wed. M. v. d. Bosch, 1842, 89 bl. in tabellen, A—G; voorafgegaan door een historisch overzicht van de vroegere en nu op het Kadaster gebaseerde Grondbelasting; gr. 4°. E. 133a.
- Statistiek van het Schoolwezen in de provincie Vriesland, voor het jaar 1848. Leeuw. U. Proost, 1848, 20 bl. in tabellen, gr. 4°. E. 134a.
- Mr. F. N. SICKENGA, Leeraar aan de Hoogere Burgerschool te Dordrecht, Overzicht van de geschiedenis der Belastingen in Friesland, voor en tijdens de republiek der Vereenigde Nederlanden. Leeuw. W. E. 1868, 32 bl. 8°. E. 146a.
- Dr. S. Sr. CORONEL, het Gildewezen in Friesland. Voordragt gehouden in de Vereeniging: Nijverheid, te Leeuw. Ald. W. E. 1868, 34 bl. 8°. E. 146b.

Ten einde het belang van deze Speciaal-bibliotheek te verhoogen en aan dezen Catalogus eenige meerdere waarde te geven, heeft de bewerker bij de tot dusverre opgenoemde geschriften, welke *Leeuwarden* en *Friesland* betreffen, historische en bibliographische Aanteekeningen gevoegd, zoowel om vele hem bekend gewordenen bijzonderheden te bewaren als om de aandacht te vestigen op sommige werken, wier bijzondere waarde hij door het gebruik had leeren kennen. Behoudens enkele uitzonderingen, acht hij het echter onnoodig, die moeite ook te besteden aan de werken van meer algemeen belang, welke nu in de volgende rubrieken, in eenigzins veranderden vorm, zullen worden medegedeeld.

Maart 1869.

F. NEDERLAND.

Werken betrekkelijk den toestand, de oudheden,
geschiedenis en letterkunde van dit rijk,
zijne provinciën en steden.

1. Land- en Plaatsbeschrijving.

Mr. L. PH. C. VAN DEN BERGH, (thans Rijks-Archivaris) Handboek der Middel-Nederlandsche Geographie, naar de bronnen bewerkt. Leiden 1852, 326 bl. 8°. Met kaart van Nederland in het Frankische tijdvak, en bijgevoegde beoordeeling van Mr. R. W. TADAMA uit Nijhoff's Bijdragen, 17 bl. 8°. F. 1.

M. LOWIJS GUICCIARDIÏN, Beschryvinghe van alle de Nederlanden (Noord en Zuid). Overgheset door CORNELIUM KILIANUM, en vermeerdert door PETRUS MONTANUM. Amst. 1612, 396 bl. en register, met vele kaarten, plattegronden en platen uit de vroegere uitgaven, folio. 2.

Van bl. 159—169 bevat dit werk eene zoogenoemde »Beschryvinghe van Vriesland'', welke meest geschiedenis is en alleen de Steden vermeldt, zonder van de grietenijen en dorpen te gewagen.

Eygentlycke Beschryuinge der vrye Nederlandtsche Provintien. Met afbeeldinge der Steden, Vlekken, en voornaemste plaetsen enz. Beschreuen door J. F. LE PETIT, Greffier van Bethune (Arnhem 1615?) 300 bl. breed 4°. waarop volgt eene uitvoerige vergelijking van Nederland met de Zwitsersche Cantons tot bl. 387 en verder tot bl. 470 vijf „Conferentien van den oorspronck, ende staet van de Ned. republycke." De kaarten zijn van P. Kærius 1615; de afbeeldingen zijn enkel gezigten op de voornaamste steden. 3.

Als de schrijver bladz. 234 zegt, dat de Akademie te Franeker voor 24 jaren werd opgericht, dan zou dit werk geschreven zijn in 1609, en hij, volgens bl. 231 voor 15 jaren of in 1594 Friesland bezocht hebben.

De zelfde druk van dit werk gaat ook uit met nog een titel: Nederlandsche Republycke, bestaande in de Staten enz. Arnhem 1615.

PETRI KÆRII Germania Inferior, id est, XVII Provinciarum ejus novæ Tabulæ Geographicæ, cum luculentis singularum descriptionibus additis, à PETRO MONTANO. Amst. imp. Pet. Kærii, 1617, gr. med. fol. bestaande uit 27 zeer goed gegraveerde kaarten van Noord- en Zuid-

Nederlandsche Graafschappen enz. soms met plattegronden van steden en afbeeldingen van kleederdragten er op, welke laatste ook op den rijk versierden titel voorkomen. De lat. tekst is op en bij de kaarten gedrukt. 4.

Zie over dit werk en de daarin voorkomende kaart van Friesland : de Alg. Kaarten van Friesland beschreven door Mr. J. T. Bodel Nijenhuis en mij, 1846, bl. 32.

(J. DE LAET) Belgii Confoederati Reipublicae descriptio. L. B. ex officina Elzevir. 1630, 16°. 5.

Van bl. 176—234 komt hierin eene beschrijving van Friesland voor, naar Emmius (1616) gevolgd.

Dit is een der staat- en aardrijkskundige beschrijvingen van onderscheidene landen, welke te dien tijde in 48 kleine deeltjes uitgegeven en onder den naam van de *Elzeviersche Respublicae* bekend zijn. Eene zeldzame verzameling daarvan, tot 57 deeltjes aangevuld, is afzonderlijk beschreven in den Catalogus der Bibliotheek van Mr. D. H. Beucker Andreae, 1829, bl. 341. Daartoe behoort ook :

GOTFR. HEGENITHI Itinerarium Frisio-Hollandicum, et ABR. ORTELII Itinerarium Gallo-Brabant. L. B. Elz. 1630, 12°. 6.

In het eerste komen zeer korte beschrijvingen van de Friesche steden voor, van bl. 19—50, waarvan het merkwaardigste is, dat de schrijver 14 bl. vult met latijnsche opschriften van monumenten en grafzerken, welke er destijds te *Leeuwarden* bestonden.

MARCI ZUERII BOXHORNII Theatrum sive Hollandiae Comitatus et Urbium nova descriptio. Amstel. sumpt. H. Hondii (1632), met fraaije kaarten en platte gronden der Holl. steden, 384 bl. met Appendix, groot br. 4°. 7.

De Vyierighe Colom klaer vertoonende in vyftich onderscheydene curieuse Caarten de XVII Nederlantsche Provincien, alsmede de Hartogen, Houtvesters enz. Amst. by Iacob Aertz. Colom. (Volgens bl. 122 van 1635) met gekleurde kaarten en portretten, 211 bl. breed 4°. 8.

Van bl. 157—162 is hierin eene vrij goede beschrijving van Friesland en de Steden.

Het zelfde werk met verbeterden en uitvoeriger tekst, in grooter formaat, van omstreeks 1660. De kaarten zijn zwart; bij die van Friesland zijn die der drie kwartieren of goëen gevoegd. 9.

(M. Z. BOXHORNIUS) et P. MERULA, Commentariolus de statu Confoed. Provinciarum Belgii. Ed. secunda. Hag. Com. 1650, 126 en 35 bl. 24°. 10.

Toonneel der Steden van de Vereenigde Nederlanden, met hare Beschrijvingen, uytgegeven (Amst.) by JOAN BLAEV. Imperroijaal folio. Zonder jaar, doch van 1648, volgens het privilegie der Staten Generaal er voor gedrukt. 11.

Dit hoogst verdienstelijk en prachtig uitgevoerde werk bevat groote en keurige Plattegronden van meest alle Ned. Steden, gezigten op andere en historieplaten

van belegeringen enz. met uitvoerigen tekst op de keerzijde daarvan en, waar plaats te kort schoot, er achter gedrukt. De thans verlorene kunst, om de gebouwen in opstand te vertoonen en eene plastische voorstelling van den toestand der steden, als vogelperspectief, te geven, is hierin tot de grootste volmaaktheid opgevoerd. In de beschrijving van de Friesche steden heeft hij meest Emmaus (1616) gevolgd, hoewel die van Franeker hem door Prof. C. SCHOTANUS is bezorgd, welligt door tusschenkomst van Prof. J. Antonides van der Lunden, aan wien hij die kaart opdroeg. Eenige jaren later gaf BLAEV:

Tooneel der Steden van 's Konings Nederlanden, bevattende België en daarom heen gelegen frontiersteden enz., waarop de Koningen van Spanje en Frankrijk hem in 1649 octrooi verleenden; in 't zelfde formaat. 12.

Dit gedeelte is nog ryker uitgevoerd en met platen van aanzienlyke gebouwen versierd. Het geheel kwam ook uit met latynschen tekst onder den titel van *Novum ac Magnum Theatrum Urbium Belgicae*, 2 dln. zoo als het privilegie der Staten Generaal luidt.

PETRUS SCRIVERIUS, Oude en Nieuwe Beschryvinge van Holland, Zee-land en Vriesland: met de regeeringe der selver Graven, enz. Uyt het latijn vertaald met een vervolg van geschiedenissen, van Prins Willem I tot den vrede van Munster, door J. v. O. Met Landcaertje en Conterfeytsels van alle de Graven uytgegeven door Mr. PIETER BRUGMAN, Advocaet. 's Gravenhage 1667, 120 en 620 bl. 4°. 13.

De beschryving van Friesland, angevuld met keizerlyke bullen, beslaat hierin bl. 83—120, en laat de grietenijen en dorpen aan de steden voorafgaan. Aan het slot zyn de artikelen van den Munsterschen vrede, met plaat.

Collectio Monumentorum, rerumque maxime insignium, Belgii Fæderati; e templ et locis pub. urbium et academ. etc. etc. Per PHILELEUTHERUM TIMARETEN (waarschijnlijk THEODORUS JANSSONIUS VAN ALMELOVEEN, Hoogl. te Harderwijk). Pars prima. Amst. 1684, 458 bl. kl. 8°. Niet vervolgd. 14.

Dit belangrijk werk bevat in de eerste 400 bl de opschriften van gedenkteekenen en grafzerken in de Hollandsche steden met uitbreidingen, en geeft dan verder die van *Harlingen* en van *Franeker* (zeer uitvoerig, met de ordo lectionum van 1673), doch van *Leeuwarden* alleen die op de twee stadhouderyke tombes en het monument van den Munsterschen vrede met eene verklaring, zoodat dit werk ongelukkig midden in deze stad is blijven steken.

Een latere druk, onder den titel van Verzameling van Gedenkstukken, vertaald door A. FRESE, verscheen in 1777 en 78 in 2 dln. en 3e dl. 1e st. bevattende enkel Delft, 's Hage, Scheveningen en Dordrecht, en is ook niet vervolgd. Zie Mr. J. T. Bodel Njenhuis, Bibliographie der Ned. Plaatsbeschryvingen, 1862, No. 70 en 134.

Reis-boek door de Vereenigde Nederlandsche Provinciën en aangrenzende Koningrijken, met beschryving der steden, aanwyzing van schuit- en wagen-vaarten, bekwaame herbergen, gevolgd door een Reys

Medicyn-boek, Weg-wyzers enz. Amst. 1689, 550 bl. kl. 8°. 15.

Bl. 244—261 bevatten een korte beschrijving van »'t Landschap Vriesland" met zijne steden en de namen der toenmalige Logementen.

HENRICH LUDOLFF BENTHEMS P. C. und S. Holländischer Kirch- und Schulen-Staat. Franef. und Leipzig, 1698, Erster Theil 910 bl. Anderer Theil 750 bl. kl. 8°. met platen. 16.

Het 1e dl. bevat het Kerkwezen, het 2e de Hoogescholen.

Op bl. 285 van het laatste vermeldt hij een aantal beroemde manaen van Leeuwarden en die der Franeker Akademie, en geeft op bl. 502 de voornaamste opschriften in openbare gebouwen, kerken en graven te Leeuwarden en Franeker uitvoerig op.

Les Delices de la Hollande, contenant une description exacte du pais, des moeurs et des coutumes des habitans: avec un Abrégé Historique. La Haye 1710, 2 vol. 416 en 503 bl. kl. 8°. 17.

De beschrijving met plattegronden der steden bepaalt zich enkel tot Holland.

Het historisch gedeelte, dat in het eerste deel reeds tot 1672 loopt en in het tweede wordt voortgezet, is dus het uitoerigste.

Het Schouwburg der Nederlanden ofte geographische en historische Beschryvinge der xvii Nederl. Provintiën. Uyt het Fransch overgezet. Antw. 1785, 5 deelen, benevens een Byvoegzel als 6° deel: Historisch Woordenboek oft korte beschryving van alle (?) de Mannen, geboren in de xvii Ned. provintiën, de welke door verstand, bekwaamheden enz. hebben uytgeschenen. Amst. en Antw. 1786, 2 dln. kl. 8°. 18.

Les Délices des Pays-bas, ou Description géographique et historique des xvii. Provinces Beligiques. Sept. ed. Paris et Anvers 1786, 5 vol. kl. 8°. met vele kaarten, plattegronden en platen. 19.

Deze werken, waarvan DOBBELEER, CHRISTYN en DE GRIFFET voor de schrijvers worden gehouden, zijn in beide talen, bij herhaling herdrukt en naar de behoeften des tijds aangevuld, zoowel met bijzonderheden als met plattegronden en platen. De laatste komen niet voor in de Nederduitsche vertaling, welke in slecht Vlaamsch van dien tijd is geschreven. Het 5e dl. bevat de beschrijving van Friesland, alleen met de steden.

Reisboek door de voornaamste Koningryken en Heerschappyyen van Europa. Met een Aanhangsel omtrent de Posten en Boodens van 56 steden. Vierden druk. Amst. 1729, 744 bl. kl. 8°. 20.

Bl. 151—159 bevat eene Reis door Friesland, met bijzonderheden, logementen en reisgelegenheden der steden.

W. A. BACHENE, Pred. te Maastricht, Kerkelyke Geographie der Nederlanden, of beschryvinge der Synoden, Klassen en Gemeenten der Herv. kerke, met kerkelyke landkaarten. Amst. 1768 en 1770, 2 deelen, 256 en 226 bl. met vele toevoegselen. 8°. 21.

In het 2e dl. bl. 129—202 komt de Frieslandsche Synode voor, met fraaije kaart.

J. DIBBETZ WESTERWOUT, Beknopte Beschryving der zeventien Nederlandsche provincien, ten dienste der Ned. jeugd. Nijmegen 1781, 500 bl. 8°. 22.

Onbeduidend is hierin, bl. 360—369, de beschrijving van Friesland, alleen met de steden. Na de uitgave van den Tegenw. Staat kwam hierin veel verbetering, blijkens

(J. F. MARTINET) Het Vaderland, met kaarten en vaderlandsche afbeeldingen. Amst. 1791, 655 bl. 8°. 23.

In den vorm van gesprekken bevat de beschrijving van geheel Friesland, bl. 587—655, met kaart en kleederdragten, vele merkwaardige bijzonderheden.

Brieven over de Vereenigde Nederlanden, door J. GRABNER, Luitenant in dienst van de Republiik. Uit het Hoogduitsch. Haarlem 1792, 2 dln. 505 bl. met vier gekleurde afbeeldingen van kleederdragten, 8°. 24.

Nederlandsche Tafereelen; of eene keurige verzameling van 900 fraaije Gezigten van steden, dorpen, sloten, oudheden, gebouwen enz. (Meest geteekend door C. PRONK en gegraveerd door H. SPILMAN.) Amst. 1792, 2 deelen, waar achter als 10^e deeltje: Het verheerlykt Kleefschland; of Kabinet van Kleefsche oudheden en gezigten, 100 in getal, geteekend door J. DE BELJER (1746) en gegraveerd door P. VAN LIENDER (1758—62). 8°. 25.

Verdeeling van de Bataafsche Republiik in Departementen en Ringen, volgens de Staatsregeling van 17 Nov. 1798. Den Haag 1798, 99 bl. 8°. 26.

Bij de verdeeling in 8 Departementen vormde het noordelijk deel van Friesland en Groningen het eerste Departement, dat van de Eems, Hoofdplaats Leeuwarden. Bij alle plaatsen is gevoegd het getal zielen en grondvergaderingen. De bevolking van de gansche republiik was toen 1,881,881 zielen.

Verdeeling van het Bataafsche Gemeenebest, in Departementen, Ringen en Grondvergaderingen, met het reglement op het Stemregt, van 18 Febr. 1803. Den Haag 1803, 72 bl. 8°. 27.

Hierbij werd de omvang der vroegere Provinciën, onder den naam van Departementen, hersteld, en Friesland in 6 Ringen verdeeld.

Nieuwe Reiziger door het Koninkrijk Holland, met Oost-Friesland; behelzende enkel een Overzicht der elf Departementen en Alphabetische lijst der Steden benevens eene nieuwe kaart, stedewijzer en portret van Koning Lodewijk Napoleon. Amst. (1808?) 71 bl. 8°. 28.

JACOB DE GELDER, Professor aan het hotel der Pages van Z. M. den

den Koning, Aardrijkskundige Beschrijving van het koninkrijk Holland. Amst. 1809, 555 bl. 8°. 29.

Dit was de eerste zeer goede beschrijving van ons land, waarin ook Friesland, bl. 235—285, vrij naauwkeurig is behandeld.

Verdeeling van Holland, in Departementen, Arrondissementen en Vrederegeregten. (Fransche en Nederd. tekst.) Amsterd. 1811, 201 bl. 8°. 30.

De bevolking van het Departement Friesland, in 3 Arrond. en 49 Kantons verdeeld, wordt hierin als 175,453 zielen opgegeven.

Nouvelle Circonscription des sept Départemens de la Hollande, d'après le décret de sa Majesté Imperiale et Royale, en date du 21 Oct. 1811. Amst. (1812), 113 bl. en Liste Alphabétique 37 bl. kl. 8°. met kaart. 31.

Hierin is eene andere verdeeling van Kantons dan de vorige opgegeven, met aanwijzing der Mariën en de daartoe behoorende dorpen, met de bevolking van ieder.

N. G. VAN KAMPEN, Staat- en aardrijkskundige Beschrijving van het koninkrijk der Nederlanden, volgens de tractaten van 1815. Haarlem 1816, 415 bl. 8°. met nieuwe kaart. 32.

Algemeen Reisboek of Gids door de Nederlanden. Eerste deel (Noordel. Prov.) Amst. 1821, 285 bl. 24°. met kaart en stedewijzer. 33.

A. B. VAN MEERTEN, geb. SCHILPEROORT, Reis door het koninkrijk der Nederlanden, voor jonge lieden. (1822—29) 2^e druk, Amst. 1829, 5 deelen, 8°. 34.

In den vorm van brieven zijn in dit werk vele merkwaardigheden van ons land medegedeeld, gelijk ook de voornaamste bijzonderheden van Friesland (I bl. 213—276), in weerwil van vele fouten, die in den 2e druk niet verbeterd zijn. Bij Leeuwarden wordt vooral melding gemaakt van de menschlievende handelwijze van JOH. SCHAFFENRAAD, in 1814 door de Maatschappij: tot nut van 't algemeen bekroond. Veel uitvoeriger en naauwkeuriger is de beschrijving van deze stad en provincie, welke de zelfde schrijfster, nu door eigene aanschouwing, later gaf in

— Het Noorden van ons Vaderland, of Reistogtje over Utrecht, door Vriesland, Groningen, Drenthe en Overijssel. Assen 1840, 281 bl. 8°. met plaat. 35.

PERROT, Nouvel Itinéraire portatif des Pays-bas, 2e ed. Paris 1830, 139 bl. 12°. 36.

Merkwaardig wegens de vele fouten, zoowel in de namen als in de zaken, vooral betrekkelijk Friesland.

Afstandswijzer voor de Stations der Kon. Ned. Paardenposterij. 's Hage 1834, 88 bl. 24°. met eene itineraire kaart. 37.

RAMON DE LA SAGRA, Reis door Nederland en België, met toepassing op het lager onderwijs, de instellingen van liefdadigheid en de gevangenissen. Eerste deel. Nederland. Gron. 1839, 344 bl. 8°. 38.

Van de uitvoerige inlichtingen, welke de schrijver omtrent deze instellingen te Leeuwarden mogt ontvangen, heeft hij een dankbaar gebruik gemaakt en vermeld hij de inrigting daarvan met veel lof op bl. 35, 89, 117, 253, 272 enz.

Over het Openbaar Onderwijs in Holland (Dagboek eener reis door dit land gemaakt in Sept. 1836), door M. VICTOR COUSIN, Pair van Frankrijk enz. Amst. 1840, 220 bl. en 245 bl. Echte stukken, wetten, besluiten enz. post 8°. 39.

Ook deze vreemdeling oordeelde zeer gunstig over ons schoolwezen en de verdraagzaamheid, welke door de gemengde of staatscholen werd bevorderd.

A. J. VAN DER AA, Aardrijkskundig Woordenboek der Nederlanden. Gorinchem 1839—1851, 13 dln. met Aanhangsel, 8°. 40.

Dit verdienstelijk werk is met groote zorg en ijver zamengesteld. De nauwkeurigheid der talloze artikels werd zeer bevorderd door het zenden van proeven aan Besturen en medewerkers in iedere provincie, waarvan die van Friesland door mij zijn gecorrigeerd. In het Aanhangsel zijn vele bijvoegsels en verbeteringen opgenomen. Het uitmuntend Algemeen Overzicht, dat het 1e dl. voorafgaat en 136 bl. beslaat, is daarna herdrukt voor het volgende werk, dat hiermede een goed geheel uitmaakt:

— Geschied- en aardrijkskundige Beschrijving van het koninkrijk der Nederlanden enz. Gorinchem 1841, 471 bl. 8°. 41.

F. W. DETHMAR, Pfarrer zu Anholt, Freundliche Erinnerung an Holland und seine Bewohner. III. Ook onder den titel: Reise von Amsterdam in die nordöstlichen Theile der Niederlande. Essen 1840, 384 bl. 24°. 42.

Van dit vrij naauwkeurige reisverhaal verscheen later eene vertaling:

— Aangename Herinneringen van Holland en zijne inwoners. Doesborgh 1848, 2 dln. 244 en 268 bl. post 8°. 43.

In het eerste bl. 143—230 en in het laatste, II 117—172, deelt de schrijver zijne ontmoetingen en de voornaamste merkwaardigheden mede van Friesland en Leeuwarden, waarin ik zijn leidsman mogt zijn. Als vroeger bestuurder van het Dames-instituut te Reckenburg, vond hij ook hier vele betrekkingen.

F. DESTERBECQ, Atlas van het koninkrijk der Nederlanden en de Overzeesche Bezittingen. 's Hage (1840), roijaal fol. in 13 gekleurde kaarten en staat van de bevolking. 44.

Verslag aan den Koning, aangeboden door den Minister van Finantien, in betrekking tot de Algemeene Begrooting van Inkomsten en Uit-

gaven, over de dienstjaren 1846 en 1847, mitsgaders andere Ontvangsten en Uitgaven, en tevens opleverende een algemeen overzicht van den toestand van 's Rijks schatkist op primo Januarij 1848, 83 bl. fol. 45.

Statistiek van den Handel en de Scheepvaart van het koningrijk der Nederlanden, over de jaren 1847 en 1848, 2 deelen 409 en 385 bl. roijaal 4°. 46.

Bescheiden voor de Statistiek van het koningrijk der Nederlanden. N°. 1. Geldmiddelen, 1° stuk. Overzicht van de opbrengst der directe en indirecte belastingen en accijnzen, 1846—1859. 's Hage 1861, 224 bl. roijaal 4°. 47.

Alphabetisch Register van alle bewoonde oorden des Rijks, met aanwijzing van Steden en Gemeenten met derzelver onderdeelen, bevolking, gelegenheid tot inkwartiering, enz. Te zamengesteld bij het Topographisch Bureau van het Departement van Oorlog. 's Hage 1850, 445 bl. roijaal 8°. 48.

ALPHONSE ESQUIROS, Nederland en het leven in Nederland geschetst. Naar het Fransch door N. S. CALISCH, Amst. 1858, 495 bl. 8°. 49.

Op een aantal plaatsen van dit voortreffelijk werk wordt over Friesland en de Friezen gesproken.

Le Comte CONRAD DE GOURCY, Voyage agricole dans le Nord de l'Allemagne, la Hollande et la Belgique. Paris 1860, 296 bl. 8°. 50.

Op bl. 92 verhaalt de schrijver zijn bezoek aan Leeuwarden en omstreken.

W. C. H. STARING, Gelrus, Spec. acad. inaug. de Geologia patria. L. B. 1833, 74 bl. gr. 4°. 51.

— De Geologie van Nederland. Handleiding voor de bezigtigers der verzameling op het Paviljoen te Haarlem. Ald. 1853, 142 bl. gr. 16°. 52.

Verhandelingen uitgegeven door de Commissie belast met het vervaardigen eener Geologische Beschrijving en Kaart van Nederland. 2 dln. en 3° deel 1° stuk. Haarlem 1853, 54, 59, gr. 4°. met platen. 53.

Geologische Kaart van Nederland, vervaardigd door Dr. W. C. H. STARING, uitgevoerd door het Topographisch Bureau van het Departement van Oorlog, uitgegeven op last van Z. M. den Koning.

Schaal van 1:200,000. Haarlem 1858—1869, in 22 bladen, get. N°. 1—28, in atlas breed 4°. formaat, met aanwijzing der Gronden en Teekens, in kl. 8°. 54.

Dit verdienstelijk en, in kleuren, prachtig uitgevoerde werk is, even als het vorige, een geschenk van het Ministerie van binnenlandsche zaken.

Nederlandsche Gemeentewapens of Wapenboek der Gemeenten, Heerlijkheden enz. der Nederlanden. Getrokken uit het officiele register, bij het Ministerie van Justitie te 's Gravenhage bewaard, door Mr. W. J. Baron d' Ablaing van Giessenburg, Raad-adviseur bij gezegd Ministerie enz. Gedeelte: Prov. Groningen, Friesland, Drenthe en Overijssel. ('s Hage 1862) Utrecht (1868), gr. 4°. 7 bladen met 85 Wapens. 55.

Stedebeschrijvingen.

CASPARUS COMMELIN, Beschryvinge van Amsterdam, haar vergroo-tingen, rykdom, en wyze van regeeringe, tot den jare 1691. Amst. 1694. Met vervolg, 2 dln. 1223 bl. met vele kaarten en platen. fol. 56.

(HERMANUS NOORDKERK) Handvesten; ofte privilegien ende octroyen; mitsgaders ordonnantien en handelingen der stad Amstelredam. Amst. 1748-78, 3 stukken met twee Vervolgen voortgezet tot 1777, fol. 57.

JAN WAGENAAR, Amsterdam, in zyne opkomst, aanwas, geschiedenissen enz. beschreeven. Amst. 1760—67, 3 stukken, met kaarten en platen. fol. 58.

JACOBUS KOK, Amsteldamsche Jaarboeken, behelzende de merkwaardigste geschiedenissen enz. dezer stad: 1° deel, van vóór 1200—1555; 2° deel tot 1702; 3° deel tot 1782, met kaarten en platen. Amst. 1781, 8°. 59.

DANIEL WILLINKS Amstellandsche Arkadia, of beschryving van Amstel-landt, met onderhoorige dorpen enz. 2° druk. Utrecht 1773, 2 dln. bijeen, 376 en 306 bl. 8°. 60.

C. VAN DER VIJVER, Wandelingen in en om Amsterdam. Amst. 1829, 416 bl. met platen, post 8°. 61.

— Geschiedkundige Beschrijving der stad Amsterdam, sedert hare wording tot op den tegenwoordigen tijd. Amst. 1844—48, 4 deelen, met platen, 8°. 62.

- Handvesten, privilegien, octroyen, vry- en gerechtigheden, aan de stad Haerlem en haare burgers verleend enz. Ald. 1751, 670 bl. fol. met prachtige afbeeldingen van oude zegels, geteekend door Taco Hajo Jelgersma en gegraveerd door Jac. Folkema, D. Coster en anderen. 63.
- Keuren en Ordonnantien der stad Haerlem. Ald. 1755, 2 dln. bijeen, 304 en 478 bl. fol. 64.
- Verslag over de geschiedenis en den eigendom van het St. Elizabeths of Groote Gasthuis, uitgebragt aan den Gemeente-raad der stad Haarlem, door den Archivaris Mr. A. J. ENSCHEDÉ. Haarl. 1860, 324 bl. waarbij een Nader Rapport van 1867, 19 bl. 8°. 65.
- Verslag over de geschiedenis en den eigendom van eenige Godshuizen, uitgebragt als boven. Haarl. 1861, 318 bl. en staat, 8°. 66.
- Deze verslagen, door afdrukken van honderden oorspronkelijke stukken toegelicht, verdienen wegens naauwkeurige behandeling alle eer en onderscheiding.
- LEEGHWATER'S Haarlemmer-meer-boek, 13° druk met aantEEK., levensbericht en hist. overzicht der plannen van het droogmaken, benevens het ontwerp van Dr. C. ZUMBAG DE KOESFELT, uitgegeven door Mr. W. J. C. VAN HASSELT. Amst. 1838, 112, 80 en 24 bl. 8°. met portret, kaarten, facsimilé enz. 67.
- JACOB HONIG JSZ. Jr., Geschiedenis der Zaanlanden. Met kaart en en platen. Zaadijk 1849, 2 dln. 395 en 428 bl. 8°. 68.
- Mr. R. PALUDANUS, Oudheid- en natuurkundige verhandelingen, meestal betrekkelijk tot Westvriesland. Leijden 1776, 1° st. 276 bl. met plaat, 8°. (niet vervolgd) 69.
- C. A. ABBING, Beknopte Geschiedenis der stad Hoorn, en van hare verbrande Groote Kerk. Ald. 1839, 118 bl. met aanteeKK. 26 bl. en platen, 8°. 70.
- Geschiedenis der stad Hoorn, of vervolg op Velius ChronyK, 1630 tot 1773. Ald. 1841, 2 dln. bijeen, 144 en 398 bl. en literarische en historische Bijlagen 217 bl. 8°. 71.
- J. SMITS, Jz. en Dr. G. D. J. SCHOTEL, Beschrijving der stad Dordrecht. Ald. I^o deel en II° deel 1° afl., 1841—1845, met kaarten en platen. 8°. 72.
- Van dit werk is niets meer verschenen. Het bevat geene beschrijving van de tegenwoordige stad, maar verhandelingen over verschillende onderdeelen van haren vroegeren toestand en geschiedenis. Ook in andere dergelijke werken is plaatselijke en geschiedkundige beschrijving dikwijls met geschiedenis verward.

- GERARD VAN SPAAN, Beschryvinge der stad Rotterdam en eenige omleggende dorpen. 3^e druk. Rotterd. 1738, 428 bl. kl. 8°. 73.
- G. VAN REYN, Geschiedkundige Beschrijving der stad Rotterdam, en beknopt overzicht van het Hoogheemraadschap van Schieland. Met 18 platen en plattegronden. 1^e deel. Rotterd. 1832, 405 bl. en 132 bl. Aanteekeningen en Bijlagen, 8°. 74.
- Daar de meeste stedebeschrijvingen van ons vaderland gebrekkig zijn, verdient dit voortreffelijke werk de meeste onderscheiding, en is het des meer te betreuren, dat de geachte schrijver verhinderd is geworden het voort te zetten.
- Beschryving der stad Delft: door verscheide liefhebbers en kenners der Ned. oudheden. Delft 1729, 804 bl. folio, met 20 platen en plattegronden. 75.
- GYSBERT DE CRETSEER, Beschryvinge van 's Gravenhage, met de oude Coustumen, en HUYGENS, de Zee-straet op Schevening. Amst. 1711, 104, 104 en 56 bl. 4°. met platen. 76.
- Mr. JACOB DE RIEMER, Beschryving van 's Gravenhage. Met veele nieuwe afbeeldingen vergiert. Delft 1730 en 's Hage 1739, 2 dln. in 3 stukken, fol. 77.
- Korte en beknopte Beschrijving van 's Gravenhage, met 4 konstige printverbeeldingen vergiert. Amst. 1767, 158 bl. 8°. 78.
- Morgenwandelingen door en in den omtrek van 's Gravenhage; of schoonheden en merkwaardige bijzonderheden betrekkelijk deze Residentie. 's Hage 1832, 431 bl. 8°. 79.
- (H. GRIFFIOEN VAN WAERDER) Myne Herrinneringen van Gouda, met Nalezing. 's Hage 1821 en 22, 86 en 67 bl. 8°. met platen. 80.
- (G. R. VAN KINSCHOT) Beschryving der stad Oudewater. Met printverbeeldingen. Delft 1747, 263 bl. en met de Handvesten, Privilegien enz. 614 bl. 4°. 81.
- P. PLEMPER, Oudheeden van de heerlykheid en het dorp Alphen aan den Ryn. 2^e druk met 7 platen. Leyden 1728, 261 bl. kl. 8°. 82.
- Korte Beschrijving der hooge en vrije Heerlijkheden van beide de Katwijken en het Zand, 52 bl. 8°. zonder titel; behoort, volgens Mr. Bodel Nijenhuis, achter het Geschiedverhaal der misdaden en straf van zekeren J. Knotz. Leiden 1804. 83.
- D. BUDDINGH, Verhandeling over het Westland, ter opheldering der

Loo-en, Woerden en Hoven, benevens de natuurdienst der Friesen en Batavieren. Leijden 1844, 446 bl. 8°. met kaart. 84.

(Mr. L. P. VAN DE SPIEGEL) Historie van de Satisfactie, waar mede de stad Goes en het eiland van Zuid-Beveland zich begeeven hebben onder het stadhouderschap van Prins Willem van Oranje, in 1577. Goes 1777, 414 bl. 8°. 85.

R. A. S. PICCARDT, Pred. en Archivaris, Bijzonderheden uit de Geschiedenis der stad Goes. Voorlezingen (met breede noten). Goes (1865), 155 bl. en met Bijlagen en Nalezing 205 bl. roijaal 8°. 86.

In den aangenamen vorm van voorlezingen is dit werk een der belangrijkste stedebeschrijvingen van den nieuweren tijd.

Monumenta illustrium Virorum, et Elogia. Ed. nova, aucta antiquis Monumentis in agro Trajectino repertis. Traj. ad Rh. 1671, fol. 87.

Mr. VALENTYN JAN BLONDEEL, Beschryving der stad Utrecht, en der Bisschoppen tot het einde der 12^e eeuw. Utrecht 1757, 50 en 396 bl. 8°. met platen. 88.

Jhr. Mr. H. M. A. J. VAN ASCH VAN WIJCK, Geschiedkundige Beschouwing van het oude Handelsverkeer der stad Utrecht, van de vroegste tijden af tot aan de 14^e eeuw. Utr. 1838—46, 4 stukken bijeen, 639 en 231 bl. 8°. 89.

Als historisch onderzoek heeft dit geschrift hooge waarde, ook voor de geschiedenis van de fabrieken en handel der Friezen.

N. VAN DER MONDE, Geschied- en oudheidkundige Beschrijving van de pleinen, straten, putten enz. der stad Utrecht. Ald. 1844—46, 3 dln. met kaarten en platen, 375, 380 en 370 bl. 8°. 90.

Rerum Amorfortianarum Scriptores duo inediti, alter Auctor incertus, alter, cui nomen, THEOD. VERHOEVEN. Utrumque primus edidit et Observat. adjunxit A. MATTHEUS. L. B. 1693, 412 bl. 4°. 91.

G. C. HAAKMAN, Rhenen en omstreken. Amersf. 1847, 301 bl. 8°.m.pl. 92.

(I. A. NIJHOFF) Statistieke Beschrijving van Gelderland, uitgegeven door de Commissie van Landbouw in dat gewest. Met platen en tabellen. Arnhem 1826, 551 bl. 8°. 93.

Mr. L. A. J. W. Baron SLOET en H. F. FIJNJE, Beschrijving van den Watervloed in Gelderland, in Maart 1855. Arnhem 1856, met 4 kaarten en 12 schetsen, 224 bl. 8°. 94.

Mr. JOHAN SCHRASSERT, Beschryvinge der stadt Harderwyck. Tweede druck. Ald. 1732, 1° deel begrypende de oude ende uytterlycke gedaente der stadt, 206 bl.; 2° deel Gedenckwaerdigste saecken, 184 bl. gr. 4°. 95.

(H. N. VAN TIL) Beknopte geschiedkundige en plaatselyke Beschryving der stad Zutphen, en harer bevallige omstreken. Zutphen 1832, 126 bl. post 8°. 96.

Mr. R. W. TADAMA, Kantonregter, Geschiedenis der stad Zutphen, tot 1795. Met platen en kaart. Arnhem en Zutphen 1856, 352 bl. 8°. 97.

Mr. E. D. RINK, Regter, Beschryving der stad Tiel. Met plans en platen, benevens Bijvoegsels. Tiel 1836 en 37, 323, 32 en 51 bl. 8°. 98.

A. W. K. VOET VAN OUDHEUSDEN, Historische Beschryvinge van Culemborg. Met platen. Utrecht 1753, 2 dl. 716 bl. 8°. 99.

Dr. G. J. DOZY, leeraar aan de Hoogere Burgerschool te Deventer, de Oudste Stadrechten van Zwolle (medegedeeld, met eene Inleiding over het vroegere Gemeentewezen in Overijssel). Zalt-Bommel 1867, 180 bl. waarvan de Inleiding 32 bl. beslaat. 8°. 100.

(De zucht van den tegenwoordigen tijd om korte titels te geven, wordtsoms zoodanig overdreven, dat de inhoud en het doel der werken niet meer uit de titels kan opgemaakt worden.)

Overijsselsche Almanak voor oudheid en letteren. 1836 tot 1855. Dev. post 8°. met kaarten, platen, munten en twee registers. 101.

In deze 20 jaargangen komen zeer belangrijke verhandelingen voor van de Heeren MOLHUIJSEN, HALBERTSMA, VAN DOORNINCK, COST JORDENS, VAN MARLE, SLOET TOT OLDHUIS en anderen. Daarbij behoort:

Mr. J. H. WARNAARS, Advokaat te Almelo, Teregtwijzingen voor den Heer J. H. Halbertsma, als auteur der Weefschool te Goor. Zwolle 1837, 70 bl. 8°. 102.

Mr. ROBERTUS KEUCHENIUS DRIESSEN, Monumenta Groningana veteris aevi inedita, of verzameling van onuitgegevene oude charters en stukken betreffende de provincie Groningen, tot het laatste van de 14e eeuw. (1152—1397) Gron. 1822—30, 4 stukken, 945 bl. met groot fac similé van den Giftbrief van Keizer Hendrik III van de villa Groninga aan de kerk te Utrecht van 1040, 8°. 103.

Ook voor Friesland is deze rijke verzameling, door historische aantekeningen toegelicht, van veel belang.

NIKOLAAS WESTENDORP, Pred. te Losdorp, Jaarboek van en voor de provincie Groningen (tot den jare 1493). Gron. 1829 en 1832, 2 stukken, 370 en 688 bl. met geschiedkundige tafels van de Friesche koningen, oude munten en plaat, 8°. 104.

Door de noodlooze uitbreiding van de oudste kronijkmatige berigten is de schrijver bij het belangrijkste tijdvak blijven steken.

Verhandelingen ter nasporinge van de Wetten en Gesteldheid onzes Vaderlands, door het Groninger Genootschap: pro excolendo Iure patrio (opgerigt in 1761). Gron. 1773—1828, 5 dln. 7 stukken, met Catalogus der Bibliotheek en Wetten van 1777 en 1827, 8°. 105.

Onder vele hierin voorkomende belangrijke verhandelingen over de oude Friesche regten verdient vooral die van Mr. D. F. J. VAN HALSXA, over den Staat en Regeerings-vorm der Ommelanden, 1778, in het 2e dl. bij voortdoring onderscheiding.

R. A. VENHUIS, Onderw. te Kloosterburen, Natuurlijke Historie der provincie Groningen. Gron. 1829, 139 bl. post 8°. 106.

R. WESTERHOFF en G. ACKER STRATINGH, Med. Drn. te Warfum en Gron., Natuurlijke Historie der provincie Groningen, 1^e dl. 1^e stuk, hoofdzakelijk bevattende eene geologische en natuurkundige beschouwing van den bodem. Gron. 1839, 323 bl. 8°. 107.

Het is zeer te betreuren, dat dit voortreffelijke werk niet is vervolgd geworden.

Dr. R. WESTERHOFF, de Kwelder-kwestie nader toegelicht, of betoog, dat de kwelderlanden en aanwassen, langs de Wadden, niet zijn de eigendom van den Staat, maar der bezitters enz. Met eene Wadkaart. Gron. 1844, 138 bl. en 154 bl. Aanteekeningen, 8°. 108.

Zeer belangrijk, ook voor de kennis der Friesche aanslibbingen en bedijkingen, even als:

— Twee hoofdstukken uit de geschiedenis van ons Dijkwezen; met oudheidkundige aanteekeningen, inzonderheid betrekkelijk de provincien Groningen en Friesland. Gron. 1864, 417 bl. 8°. 109.

H. DIJKEMA, Proeve van eene geschiedenis der Landhuishouding en Beschaving, in de provincie Groningen, van de vroegste sporen der geschiedenis tot op onzen tijd. Gron. 1851, 2 stukken, 658 bl. 8°. met eene kaart, waarop de Grondsoorten met kleuren afgezet zijn. 110.

H. H. BRUCHERUS, Pred. te Appingadam, Gedenkboek van Stad en Lande; of Naamlijst der Hervormde Predikanten in de provincie Groningen, van 1594 tot 1792, als mede ene historie van de Herv. kerk en scholen, met bijzonderheden van 's lands Hogeschool en Hoogleeraars. Gron. 1792, 370 bl. 8°. 111.

- N. WESTENDORP, Bijzonderheden uit de geschiedenis der Hervorming in de prov. Groningen, tusschen 1545 en 1580. Gron. 1832, 74 bl. 8°. 112.
- Mr. H. O. FEITH, Archivarius van Gron., Over de Karspellasten van Grijpskerk, het collatieregts, de oude jaartaksen enz. Gron. 1840, 150 bl. 8°. 113.
- Mr. W. B. S. BOELES, Advokaat te Gron., de Geestelijke Goederen in de prov. Groningen, van de vroegste tijden tot op heden. Gron. 1860, 214 bl. 8°. 114.
- Dit geschiedkundig onderzoek is een belangrijke arbeid, zoo als wij zouden wenschen dat ook omtrent die van Friesland wierde bewerkt.
- M. T. LAURMAN, Pred. te Westerbroek, Proeve van taalkundige bijdragen tot kennis van den Tongval in de prov. Groningen. Gron. 1822, 150 bl. 8°. 115.
- Bijdragen tot de Geschiedenis en Oudheidkunde, inzonderheid van de provincie Groningen, onder redactie van Dr. G. ACKER STRATINGH, Mr. H. O. FEITH en Mr. W. B. S. BOELES. Gron. 1864—68, 5 dln. 8°. 116.
- Bijdragen tot de kennis van den Tegenwoordigen Staat der provincie Groningen. Uitgegeven door de Commissie voor de Statistieke Beschrijving dier provincie. Gron. 1860—68, 3 dln. en 4° dl. 1° en 2° stuk, 8° met kaarten en platen. 117.
- Beide deze verzamelwerken bevatten voortreffelijke verhandelingen, waarvan sommigen ook voor Friesland van veel belang zijn.
- S. H. VAN IDSINGA, Harlinger, Raadsheer te Gron., het Staats-recht der Vereenigde Nederlanden vertoond volgens de geschiedenissen der stad Groningen onder de Bisschoppen van Utrecht enz. Leeuw. 1758 en 65, (Eerste verdelinge) 2 dln. 453 en 466 bl. fol. 118.
- Hoe verward dit werk (slechts voor de helft voltooid) ook geschreven zij, bevat het nogtans een schat van merkwaardige zaken, ook over de geschiedenis en de regten van Friesland, welke men hierin niet zou zoeken. Zie de overige werken des schrijvers op bl. 290 hier vóór.
- BERNHARD ALTING, de Pilaren ende Peerlen van Groningen; tractaet, bethonende waer op de welvaart van die stad is staende, ende waerdoor zy meest is geciert. Gron. 1648, 84 en 22 bl. 4°. 119.
- Het zelfde werkje, Gron. 1710, 189 en 46 bl. met bijvoeging van de Historische Lof-rede ter eere van Groningen, 104 bl. en Syndicus, ofte Tractaetken over 't ambt van de Syndicquen, ende Pensionarisen, van den zelfden schrijver, 50 bl. kl. 8°. 120.

Mensonis Altingii, Pastor. Emdani, Vita, per UBB. EMMIUM. Acc. HENRICI ALTINGII, Prof. Gron., Historia de Ecclesiis Palatinis, nec non AD. MENS. ISINCK, Hist. de Reformatione in Gron. Item U. EMMII Vita per NIC. MULERIUM, cura A. M. ISINCK. Gron. 1728, 213 bl. Daar achter: Judicium Eccl. quo Opiniones H. A. Roëll Synodicè damnatae sunt, laudatum à Proff. Theol. in Ac. Lugd. Bat. L. B. 1723, 157 bl. 4°. 121.

CORNELIUS VAN VELZEN, Theol. Prof., Gedenk- en- Dank-reden over den Munstersen vrede, 1748, en Jubeljaars-predikatie op het 150ste jaar van de Reductie van Groningen, 1744. Gron. 1748, 72 en 29 bl. 4°. 122.

W. VAN DOEVEREN, Med. Prof., Redevoering over de gunstige gesteldheid van Groningen voor de gezondheid; vertaald door M. VAN GEUNS. Gron. 1771, 48 bl. en voorrede van den vertaler 72 bl. 8°. 123.

Mr. HENR. LUD. WICHERS, Raadsheer, Verklaring van het Tractaat van de reductie der stad Groningen aan de Unie van Utrecht. Gron. 1794 en 96, 258 en 449 bl. 8°. 124.

Wegens uitmuntende behandeling verdient dit werk onderscheiding.

J. P. BEUKEMA, Onderwijzer te Leens, Beknopte plaatselijke en geschiedkundige Beschrijving der stad Groningen, voor de jeugd. Gron. 1821, 157 bl. post. 8°. met twee platen en plattegrond. 125.

H. O. FEITH, Jr. Dissertatio de Gildis Groninganis. Gron. 1838, 323 bl. 8°. met 36 afbeeldingen van Gildeteekens. 126.

Dr. E. J. DIEST LORGION, Pred. te Gron., Geschiedkundige Beschrijving der stad Groningen, met platen en kaarten. Gron. 1852 en 57, 2 dln. 450 en 498 bl. 8°. 127.

Gedenkschrift der inwijding van het nieuwe Academiegebouw te Groningen, in Sept. 1850. Gron. 1851, 124 bl. 8°. met plaat. 128.

Gecostumeerde voorstelling van den intogt van Prins Maurits en Graaf Willem Lodewijk binnen Groningen in 1594, door de Studenten der Gron. Hoogeschool bij de inwijding van het nieuwe Academiegebouw, door J. H. van de Weijer, Gron. 1850, in portefeuille, gekleurd, breed 4°. met Programma, 8 bl. 8°. 129.

Geschiedkundige Aanteekeningen omtrent het beleg van Groningen in 1594, benevens een uitvoerig Programma van den optogt der studenten. Met eene kaart van het beleg. Gron. 1850, 78 bl. 8°. met

bijvoeging van programma's, feestzangen, verslag, dichtregelen en andere stukken betrekkelijk deze feestviering, in portefeuille. 130.

JOHAN PICCARDT, Pred. te Koevorden, Korte Beschryvinge van eenige Antiquiteiten en Chronijk der Landtschap Drenth en van Covorden tot 1659. 2^e druk. Gron. 1731, 452 bl. 8°. 131.

Verslag van het Kon. Ned. Instituut, wegens de brug, of het houten voetpad, op de grenzen van Drenthe. Amst. 1819, 32 bl. gr. 4°. (Hierbij wordt bewaard een stuk houts, van die brug afkomstig.) 132.

J. S. MAGNIN, Archivist, de voormalige Kloosters in Drenthe, geschiedkundig beschouwd. Gron. 1835, 227 bl. 8°. 133.

Mr. J. DE WAL, Subst.-Officier te Winschoten, Bijdragen tot de geschiedenis en oudheden van Drenthe. Gron. 1842, 162 bl. 8°. 134.

Mr. P. W. ALSTORPHIUS GREVELINK, Regter te Assen, Statistiek van de provincie Drenthe, voornamelijk uit het oogpunt van Nijverheid en Volkswelyaart enz. Gron. 1840, 220 bl. 8°. met kaart en tabellen. 135.

JAC. VAN OUDENHOVEN, Geschiedenis en Beschryving der stad en het land van Heusden. Amst. 1794, nieuwe uitgave, met platen en portretten, 500 bl. 4°. 136.

Beschryving der stad Bergen op den Zoom en van het beleg in 1747. Amst. 1780, 90 bl. 8°. 137.

B. P. G. VAN DIGGELEN, Ingenieur, de Zuiderzee, de Friesche Wadden en de Lauwerzee, hare bedijking en droogmaking beschouwd. Zwolle 1849, 2 stukken, 409 bl. 8°. met kaarten. 138.

M. X. TARTE, Ingénieur civil, Chemin de fer de la Mer du nord à la Mer baltique (North and Baltic sea railway). Bruxelles, 1848, 200 bl. met groote kaart, kl. fol. 139.

Op deze kaart wordt de spoorweg over Harlingen, Leeuwarden, Groningen, Leer enz. voorgesteld als de kortste weg tusschen Londen en Petersburg.

Die Holländische Nordbahn und ihre östliche Fortsetzung. Mit zwei Karten und einer Anlage. Leer 1862, 71 bl. 8°. Met Beilage zu N°. 5699 der Weser-Zeitung, 28 März 1862. 140.

Uitvoerige beschrijvingen van al de Nederlandsche Provinciën, Steden en Dorpen bevat de Tegenwoordige Staat van alle Volkeren, welke eerst in de volgende rubriek kan worden medegedeeld.

2. Oudheden en Geschiedenis.

- P. CLUVERIUS, *Batavische Oudheden, ofte verhandeling over de drie uitloopen, en monden van den Rhijn, en de vyf volken, die eertyds aan deselve gewoont hebben.* 's Hage 1709, 2 dln. bijeen, 307 en 319 bl. met kaarten en platen, kl. 8°. 141.
- HENR. CANNegiETER, *Dissertatio de Brittenburgo etc. cum notis ed. GER. VAN LOON.* Hag. Com. 1734, 179 bl. 4°. 142.
- (J. VAN ROYEN) *de Nederlandsche Oudtheden, met konstprinten verrijkt.* 5° druk. Amst. 1756, 224 bl. kl. 8°. 143.
- LUD. SMIDS, M. D. *Schatkamer der Nederlandsche Oudheden; of Woor-denboek van steden, dorpen, kasteelen enz.* 3° druk vermeerderd door P. LANGENDYK. Amst. 1774, 462 bl. met 62 afbeeldingen van kasteelen enz. Benevens een Aanhangsel, verzameld door TH. VAN BRUSSEL. Amst. 1778, 434 bl. met een groot getal ingevoegde platen, 2 dln. 8°. 144.
- E. M. ENGELBERTS (Pred. te Hoorn), *de aloude Staat en Geschiede-nissen der Vereenigde Nederlanden.* Amst. 1784—1799, 4 dln. met platen en kaarten, door den Schrijver geteekend, 8°. 145.
- Antiquiteiten, een oudheidkundig tijdschrift, bezorgd door NIC. WESTEN-DORP (Pred. te Losdorp).* Gron. 1819, 1° deel in 4 stukken, 487 bl. voortgezet onder mede-redactie van C. I. C. REUVENS (Hoogl. te Leiden), Gron. 1822, 2° deel in 2 stukken, 336 bl. benevens 3° deel 1° stuk, 1826, 175 bl. in 2 banden met kaarten en platen, 8°. Niet verder verschenen. 146.
- REUVENS, LEEMANS en JANSSEN, *Kaart en Alph. Naamlijst van in Ne-derland enz. gevondene Romeinsche, Germaansche of Gallische Oud-heden, wegen enz.* Leiden 1845, 100 bl. 8°. 147.
- Dr. R. WESTERHOFF, *Oudheidkundige Verhandelingen over de Kol- of Heksekringen, en over de kleine Rookpijpjes.* Gron. 1859 en 60, 66 en 147 bl. 8°. met plaat. 148.

Aan zulke onderwerpen wijdt de Schrijver zijne verbazende geleerdheid, terwijl hij ons nog in 1869 laat wachten op zijne, in 1830 reeds beloofde, verhandeling over de Terpen, waarin ieder belang stelt.

- SIMON VAN LEEUWEN, *Batavia illustrata*, ofte Verhandelinghe van den oorspronk enz. van Oud Batavien, mitgaders van den Adel en Regeringe van Hollandt. 's Hage 1685, 1520 bl. folio. 149.
- GERARD VAN LOONS *Aloude Hollandsche Histori der Keyzeren, Koningen, Hertogen en Graaven, welken in Holland het hooggebied gehad hebben. Met landkaarten, geslachtlijsten, penningen enz.* 's Gravenhage 1734, 2 dln. 348 en 360 bl. folio. 150.
- MATTHIJS VANDER HOUVE, *Hantvest of Chartre Chronyck van Nederland.* Leiden 1636 en 38, 2 dln. 190 en 452 bl. fol. 151.
Op bl. 154 komt ook eene beschrijving van *Friesland* voor, met de namen der toenmalige Sloten bij de dorpen.
- PETER BOR CZ., *Van de Nederlantsche oorloghen, beroerten ende burgerlijke oneenicheyden, gheduerende den Gouvernemente van den Hertoghe van Alba, warachtighe ende historische beschrijvinghe.* (1567—1573). Utrecht 1601, 187 dubb. bl. folio. 152.
- EMANUEL VAN METEREN, *Historien der Nederlanden en haar naburen oorlogen, van 1369 tot 1612.* Amst. 1647, 663 dubb. bl. folio, met in den tekst gedrukte portretten van landsheeren. 153.
- (J. GYSIUS, Pred. te Streefkerk,) *Origo et Historia Belgicorum tumultuum, auctore ERNESTO EREMUNDO FRISIO; Acc. Appendix sive Historia tragica de Furoribus Gallicis etc.* Lugd. Bat. 1619, 288 en 46 bl. met platen en portretten, post 8°. 154.
Bijzondere berigten over deze werken bevat de *Wind*, Bibliotheek der Ned. Geschiedschrijvers, Midd. 1835, 1328, 571, 594, en van der Aa, *Biogr. Woordenb.* VII 599.
- P. C. HOOFTS *Neederlandsche Histoorien.* (Twintig boeken, 1555—1584) Amst. L. Elzevier, 1642, 1° druk, 899 bl. zonder platen, fol. 155.
- Alle werken van P. C. HOOFT, *Drossaard van Muiden*, in 5 folio banden:
- 1°. *Nederlandsche Historien.* De vierde druk. (Zeven-en-twintig boeken tot 1587) Amst., Leiden en Utr. 1703, 2 dln. 1242 bl. en uitv. register, met vijftig portretten en platen, voorafgegaan door *Hooft's leeven*, door G. BRANDT. 156.
 - 2°. *Vertaling van alle de Werken van C. CORN. TACITUS* (Jaarboeken, *Historien, Germanië en Agricola*). Aldaar 1704, 528 bl. en uitvoerige bladwijzer, met portretten en platen, en voorrede van G. BRANDT, 1683. 157.
 - 3°. *Mengelwerken*, ten deele nooit te vooren gedrukt. (Henrik de

Groote, Medicis, Brieven, Vertaalingen en Gedichten) Ald. 1704, 758 bl. Voorafgegaan door BRANDTS Lykreede op Hooft (1647), zijn voorberigt van 1671 en dat van D. VAN HOOGSTRATEN van 1703. 158.

4°. Brieven (nu eerst voor den dag gekomen en met opdragt, voorrede en getuigenissen uitgegeven door B. HUYDECOPER, benevens zijne Redevoeringen). Amst. 1758, 583 bl. met bijgevoegd prachtig portret door J. Houbraken. Daar achter: Oude Tooneel-speelen. Nooit te vooren zo gedrukt. Leiden 1739, ongepagineerd. 159.

P. FAMILIUS STRADA, Neder-landsche Oorloghe (1555—1590), verduytscht door GUILLIAM VAN AELST. 2° verb. druk. Antwerpen 1646 en 62, 2 dln. 856 en 825 bl. kl. 8°. met portretten. 160.

Verhael-boecken van den Cardinael BENTIVOGLIO: vertaelt door ROELANT DE CARPENTIER. Rotterdam 1648, 607 bl. kl. 8°. 161.

Hollandsche Mercurius, behelsende het gedenckweerdigste in Christenrijk voor-gevallen, van 1650 tot 1690, in 41 deelen, gebonden in 8 kwarto banden. Haerlem by Pieter Casteleyn, met kaarten en platen. 162.

Deze gelijktijdige berigten in den vorm van jaarboeken bij maandelijksche overzichten zijn eene belangrijke bron voor de geschiedenis, en was dit het eerste periodieke werk van dien aard in ons land.

(LIEUWE VAN AITZEMA) Verhael van de Nederlantsche Vrede-handeling. (1621—1648) 's Hage 1650, 2 dln. ieder 610 bl. 4°. 163.

LIEUWE VAN AITZEMA, Historie of Verhael van Saken van Staet en Oorlogh, in, ende omtrent de Vereenigde Nederlanden. (1621—1669) 's Gravenhage, 1657—71, 14 dln. in 15 banden, 4°. 164.

Deze uitgave is door den beroemden Schrijver, in 1600 geb. te Dokkum en in 1669 te 's Hage overleden, zelve bezorgd. Het is de voornaamste bron voor onze geschiedenis van dat tijdperk, en men staat verbaasd over de massa authentieke stukken van het hoogste belang, welke hij, die Resident der Hanzesteden te 's Hage was, heeft magtig kunnen worden.

— Saken van Staet en Oorlogh, in, ende omtrent de Vereenigde Nederlanden, beginnende met het jaer 1621 tot 1669. 's Hage 1669—71, 6 dln. en 6° dl. 2° stuk, bevattende het: Verhael van de Vrede-handeling, op nieuws gecorrigeert, en vermeerdert, 398 bl., benevens de: Herstelde Leeuw, ofte Discours over het gepasseerde in 't jaer 1650. ende 1651, 214 bl.; waar achter brieven

- en lofverzen van D^o. S. Simonides, C. van Roorda, H. Neuhausius, W. Gutberleth en anderen. Hieraan is toegevoegd een Generaal Register over alle de ses deelen, 185 bl. fol. Met vervolg: 165.
- L. SYLVIVS (LAMBERT VAN DEN BOS, vroeger Rector te Dordrecht), Historien onscs tyds, behelzende Saken van Staat en Oorlogh, in Nederland en door geheel Europa, beginnende met 1669, daar het L. v. Aitzema heeft gelaten, tot 1697. Amst. 1685—99, 4 dln. fol. met de Vreedens tractaten tot Ryswyck. Alleen het eerste deel, opgedragen aan den Generaal H. W. Baron van Aylva, is versierd met fraaije portretten, kaarten en platen. 166.

Deze tweede druk van AITZEMA's werk in folio werd bij Resolutie van Gedeputeerde Staten van *Friesland*, van 8 Jan. 1669, in deze provincie verboden op eene boete van 15 gouden Friesche ridders op ieder ingevoerd ex.: omdat de drukkers in hulle opdracht aan de Staten van *Holland* »voor de andere ses Provintien ten hooghsten anstotelijke, injurieuse ende schandaleuse termen ende expressiën hadden gebruikt, waarby de Provintie van Hollandt door een al te grove flaterye ende pluymstrykerye, gelyck als de superioriteyt over alle hare Bontgenooten wordt aengesmeert." Charterb. V 773. *Zie lyn. v. Sneek, 1663 a. 78*

- Mr. PETRUS VALKENIER, 't Verwerd Europa, ofte beschryvinge der waare oorsaken van de Oorlogen en Revolutiën in Europa, en in en omtrent de Nederlanden, zedert 1664. Met Bijvoegselen en Brieven. Amst. 1675, 910 en 172 bl. 4°. 167.

EMANUEL VAN DER HOEVEN, Hollands aeloude Vryheid, buyten het Stadhouderschap. Met Zin-Tafreelen van Mr. ROMYN DE HOOGE. Amst. 1706, 413 bl. en 153 bl. Autentique stukken, 4°. 168.

Bl. 46 bevat eene plaat en verklaring, »verbeeldende *Frisia, Fladirtinga*».(?)

- Mr. ROMYN DE HOOGE, Spiegel van Staat des Vereenigde Nederlands, waar in de magt en 't vrij bestier der verbonde Provincien werd ontvouwd. Amst. 1706, 1° deel 480, 143 en 44 bl. met acht zinnebeeldige voorstellingen der provinciën, en 2° deel, vervattende de macht der Generaliteyt, Collegiën, Rechtbanken enz. Amst. 1707, 335 en 339 bl. met acht dergelijke tafereelen, door den Schrijver zelve geëst. Hierbij is gevoegd: een Brief, van R. ROUKEMA, aan een Heer van Staat, waarin dit werk, voor zoo verre als de provincie van Friesland betreft, wordt onderzocht, en te regte geholpen. Leeuw. by Pieter Ruidts, 1707, 11 bl. 4°. 169.

Dit werkje slaat op de historische beschrijving der deelen en der regeringsvormen van Friesland, welke in het 1e dl. 92 blz. beslaat, bij het 6e tafereel. Achter het 2e dl. bl. 338 wordt het eiland Ameland besproken.

GERHARDI DUMBAR, Dav. Secret., *Analecta, seu vetera aliquot scripta inedita*. Davent. 1719—22, 3 dln. 440, 487 en 635 bl. post 8°. 170.

Bijna geheel het derde deel wordt ingenomen door een herdruk der belangrijke Memorien van gedenckwerdigen dingen, deur REINICO FRESINGA van Frennecker, (1576—82) Burgemeester van Deventer, met aantekeningen.

M. FRANÇOIS MICHEL JANIÇON, *État présent de la république des Provinces-Unies*. La Haye 1729 en 30, 2 vol. 504 en 536 bl. kl. 8°. 171.

Mr. BERNARD COSTERUS, Secretaris van Woerden, *Historisch Verhaal van het formeren van de republiek van Holland, zedert 1572, en byzonder van het voorgevallene in 1672 en 73*. Met vele Bijlagen. Derde druk. Leiden 1737, 464 en 18 bl. 4°. 172.

JEAN LE CLERC (JOHANNES CLERICUS, Hoogl. te Amsterdam), *Geschiedenissen der Vereenigde Nederlanden, van 1566—1713*. Uit het Fransch vertaald. 2° druk. Amst. 1738, 4 dln. 4°. Met platen en portretten. 173.

ANTHONIUS MATTHEUS, Prof. Jur. Lugd. Bat., *Veteris Ævi Analæcta seu vetera monumenta hactenus nondum visa*. Ed. secunda. Hagæ-Com. 1738, 5 vol. 4°. met portret. 174.

Onder de vele belangrijke bronnen onzer geschiedenis, in dit werk voorkomende, bevat het 3e en 5e dl. SIBRANDUS LEONIS *vita Abbatum in Lidlum et in Muriengard, usque ad 1575*, en het 4e dl. EGGERIK BENINGA'S *Historie van Oost-Friesland*.

C. P. HOYNCK VAN PAPENDRECHT, *Analæcta Belgica. Vita Viglii ab Aytta Zuichemi ab ipso Viglio scripta, ejusque, nec non Joachimi Hopperi et Joan. Bapt. Tassii opera historica etc.* Hag. 1743, 6 vol. 4°. 175.

Dit werk, door den drukker opgedragen aan den Frieschen staatsman WYBRAND VAN ITSMA, Id der Gen. Staten, bevat in de vier eerste deelen vooral het leven van VIGLIUS VAN AYTTA VAN ZWICHEM en zijne Brieven aan zijn vriend JOACH. HOPPERS te Madrid, benevens andere merkwaardige stukken.

Verzameling van autentieke stukken, om te dienen in de Nederlantsche Historien. Na de copy van John Nourse van Londen. 1743, 187 bl. en Bijlagen 43 bl. 8°. 176.

Mr. GERARD VAN LOON, *Beschryving der aloude Regeeringwyze van Holland*. Leiden 1744—50, 5 dln. in 3 bdn. 8°. 177.

Memorien van den Grave DE GUICHE, rakende de Nederlandsche zaken (van 't jaar 1665—1672). Gron. 1745, 426 bl. 8°. 178.

H. J. Z. C., *Nasporing van Hollands heil en rampen, of schets van 't beloop dezès lands, sedert 1567, met grondig bericht van 's lands ongeval in 1672*. Rotterdam 1745 en 1742, 460 en 172 bl. 8°. 179.

Korte Schets der tegenwoordige Beroerten, over het afschaffen der Pachteryen. 1748, z. p. 104 bl. en Bijlagen 52 bl. 8°. 180.

Nederlandsche Jaerboeken, inhoudende een Verhael van de merkwaardigste geschiedenissen, die voorgevallen zyn binnen den omtrek der vereenigde Provintien, sedert het begin van 'tjaer 1747 tot 1765. Amst. 1748 env. 19 deelen, in 37 stukken, benevens 3 deelen Bijvoegsels en 1 deel Registers. — Voortgezet door de: Nieuwe Nederlandsche Jaerboeken, van 1766—1796, in 31 deelen, uitmakende 79 stukken, te zamen 120 banden, 8°. 181.

Dit uitvoerige werk is een rijke bron voor de geschiedenis van dat tijdvak.

(JAN WAGENAAR, Houtkooper te Amsterdam) Vaderlandsche Historie, vervattende de Geschiedenissen der nu Vereenigde Nederlanden, inzonderheid die van Holland. Amst. 1749—1759, 21 dln. waarvan het laatste uit een algemeenen Bladwijzer bestaat; met kaarten, platen en portretten, 8°. Eerste druk. 182.

Opmerkelijk is het, dat voor dezen druk van deze eerste algemeene geschiedenis van Nederland, niet de naam des schrijvers is geplaatst, daar deze alleen voorkomt achter het voorberigt van het 21e dl. of het register.

Vaderlandsche Historie, ten onmiddelyken vervolge van Wagenaar, loopende van 1752—1774, 3 dln. Amst. 1788 en 89; — Vervolg op Wagenaar, van 1774—1786, 11 dln. Amst. 1786—93; benevens het 1° dl. van het Aanhangsel, door J. H. HERING, inhoudende Levensschetsen. Amst. 1780, te zamen uitmakende dl. 22—37 van het hoofdwerk, 8°. 183.

JAN WAGENAAR, Verzameling van historische en politieke Tractaaten. Amst. 1776 en 80, 2 dln. 351 en 473 bl. benevens het Leeven van Mr. H. Noordkerk, 28 bl. 8°. 184.

Hieruit blijkt, dat het op bl. 260 hier vóór vermelde Koffy-huis-praatje en de Patriot van 1747 beide WAGENAAR tot schrijver hadden.

Beknopte Historie van 't Vaderland, van de vroegste tijden tot 1767. Harlingen by F. van der Plaats, 1774, 4 dln. bijeen, 8°. 185.

Volgens berigt des uitgevers bevat dit werk grootendeels uittreksels uit Wagenaar, die, vroeger in de Boekzaal der geleerden geplaatst, ook nagedrukt zijn door G. Tresling in de Verkorte Vad. Historie, op bl. 215 hier vóór (B. No. 109) vermeld.

(SIMON STYL, Med. Dr. te Harlingen) De opkomst en bloei van de republiek der Vereenigde Nederlanden; voorafgegaan door eene verhandeling over de opkomst en den ondergang van oude en hedendaag-

sche Republieken (vertaald naar TURPIN). Amst. en Harl. 1774, 694 bl. 8°. 186.

Toen de schrijver zijne »bespiegelingen over de Ned. Republiek ter drukperse vervaardigde, viel hem de verhandeling van TURPIN in handen, waarom hij de Drukkers verzocht, eene vertaaling daarvan als inleiding voor zyn werkje te plaatsen." Naamloos gaf hij het uit, doch zijn geschrift werd dadelijk op zoo hooge waarde geschat, dat hij dit in 1778 afzonderlijk en met zijn naam uitgaf, vermeerderd met een Slotzang ter liefde van het vaderland. Hij kon niet bevroeden, dat zijn stijl een nieuw tijdperk voor het vaderlandsch proza zou openen. Later werd zijn werk ook in *België* zoo hoog gewaardeerd, dat daar eene prachtuitgave verscheen in

S. STYL, de opkomst en bloei der Vereenigde Nederlanden. Derde druk. Brussel en Dordrecht 1824, 418 bl. en 84 bl. voorberigt, 8°. 187.

Dit voorberigt was voor den tweeden druk geplaatst, vooral ter wederlegging van P. Paulus, Verklaring der Unie van Utrecht, 1775—78, 3 dln. — Van STYL'S werk verschenen later in ons land nog twee uitgaven in klein formaat.

ADRIAAN KLUIT (Hoogl. te Middelburg en daarna te Leiden), *Historia critica Hollandiae et Zeelandiae*. Tom I, pars I et II. sistens *Chronicon Holl. vetust. Anonymi Monachi Egmondani ab anno 647—1205, cum notis et excurs.* Tom II, pars I et II. sistens *Codicem diplomaticum et probationes ad Chron. Holl. Mediob. 1777—82*, in 3 banden, 217, 500 en 1098 bl. gr. 4°. met kaart, fac similés van charters en afbeeldingen van zegels. 188.

— *Index chronologicus, sistens: Federa Pacis etc. sive Prodrumus ad primas lineas Historiae federum Belg. fed. (1276—1788)* L. B. 1789, 312 bl. 8°. 189.

— *Historie der Hollandsche Staatsregering, tot aan het jaar 1795; of geschied- en staatkundig onderzoek, in welken zin de Staten van Holland, gedurende de republikeinsche regering, zijn geweest de wettige souvereine vertegenwoordigers van 't gansche volk van Holland, of der geheele natie. Met vele onuitgegeven Bijlagen.* Amsterd. 1802—5, 5 dln. 8°. 190.

Voor eene grondige kennis van onze vaderlandsche geschiedenis zijn deze voortreffelijke werken van Prof. KLUIT van veel belang. In het eerste is (II 4) de hier vóór op bl. 226 besprokene Giftbrief van Keizer Lodewijk den vrome aan Gerrolf van 839 afgedrukt, en nader toegelicht in het laatste werk (IV 46 env.), dat ook over der Friezen vrijheid en de opkomst der steden belangrijke berigten bevat.

De Unie van Utrecht. Afdruk van het origineel Provisioneel Tractaat van de naedere Unie, te Utrecht, van 6 Dec. 1578; Idem van het Tractaat van 23 Jan. 1579, met de ampliatio en accessien; Idem

van de acte van submissie tegens onwillige Provintien , 13 Julij 1579. Volgens besluit van den Raad van State gedrukt met eene letter overeenkomende aan de Origineele en met de in 't koper gebragte Signatuuren en Characters , onder dezelve staande, ter Boekdrukkery van J. Enschedé en zoonen te Haarlem 1778, fol. ongepagineerd en gewaarmerkt door den Secretaris van den Raad van State. 191.

Mr. PIETER BONDAM, Hoogl. te Utrecht, Verzameling van onuitgegeevene stukken, tot opheldering der Vaderlandsche Historie. (1576—78) Utrecht 1779—81, 5 dln. in 2 bdn. 8°. 192.

JONA WILLEM TE WATER, Hoogl. te Middelburg en daarna te Leiden, Historie van het Verbond en de Smeekschriften der Nederlandsche Edelen , ter verkrijginge van vrijheid in den godsdienst en burgerstaat, in 1565—1567. 2^e druk. Middelburg 1779—1796, 4 dln. in 2 bdn. 8°. 193.

Onder de 420 Ned. Edelen uit de 17 provinciën , van welke er in dit werk levensschetsen voorkomen, waren 108 Friezen, die blijk gaven van hun vrijheidszin. Omtrent hen ontving de schrijver uitvoerige berigten van de heeren ULBE en EDUARD MARIUS VAN BURMANIA, waarom hij dit werk uit dankbaarheid aan den laatsten opdroeg. Zie breeder Aant. 20 van mijne Geschiedenis van Friesland, 465. — Als vervolg behoort tot dit werk :

Baron M. D'YVOY VAN MIJDRECHT, (Aanteekeningen en Bijlagen over het Verbond en Smeekschriften der Ned. Edelen, verrijkt met bijna alle facsimilés door Jhr. G. J. Beeldsnijder. (Utrecht 1832?) 86 bl. 8°. 194.

Een waardige tegenhanger van te Water is het volgende uitmuntende werk, waarin ook vele Friezen voorkomen :

A. P. VAN GRONINGEN, Pred. te Ridderkerk, Geschiedenis der Watergeuzen. Leiden 1840, 487 bl. 8°. 195.

A. M. CERISIER, Tafereel der Algemeene Geschiedenisse van de Veréénigde Nederlanden, naar 't Fransch. Utrecht 1781—86, 10 dln. 18 stukken met Register, 8°. 196.

Deze vrije navolging is voor Nederlanders bewerkt door PETRUS LOOSJES AZN., leeraar bij de Doopsgezinden te Haarlem; terwijl de schrijver zelf verklaart, »dat hij meer dan de meeste schrijvers zich heeft opgehouden met de geschiedenis van *Friesland*, dewijl deze hem, schoon min algemeen bekend, dubbel weetenswaardig voorkwam.” — Die zelfde bekwame bewerker gaf even zoo naamloos uit :

(P. LOOSJES AZN.) Characterkunde der Vaderlandsche Geschiedenisse. Haarlem 1783—90, 4 stukken in 2 dln. bijeen, 379 en 436 bl. 8°. 197.

Dit werk bleef onvoltooid, als eindigende omstreeks 1550.

De ouderwetse Nederlandsche Patriot. 's Gravenhage by P. F. Gosse, 4 stukken, 52 nummers, van 18 Aug. 1781 tot 14 Sept. 1782, 638 bl. Hierhij zijn gevoegd nog 2 nos. van 64 bl. van een 5^e stuk of tweeden jaargang van dit Weekchrift, dat welligt niet verder is verschenen. 8°. 198.

De Post van den Neder-Rhijn. Utrecht 1781 tot 1787, 12 deelen, met 24 stukken of 3 deelen Bijlagen en een deel Register op de 6 eerste dln. benevens het pleidooi van den jare 1782. 199.

Dit staatkundig Weekblad, bestemd »om de onkundige Nederlanders hun waar belang onder het oog te brengen,» viel destijds bijzonder in den volkssmaak en bevat belangrijke stukken om den patriottischen geest van dien tijd te doen kennen. Bij de herstelling van het stadhouderlijk gezag in 1787 werd het echter verboden en te Utrecht door beulshanden verbrand.

J. W. TE WATER, de Vaderlandsche Historie van J. WAGENAAR, verkort, ten dienste der jeugd. Amst. 1784—1800, 4 dln. in 2 banden, met platen, 8°. 200.

Dit werk loopt echter niet verder dan tot 1584.

Vaderlandsche Chronyck; of Jaarboek van Holland, Zeeland en Friesland: van de vroegste tyden af tot op den dood van Hertog Albrecht van Beijeren, in 1404. Leijden 1784, 911 bl. 8°. 201.

Bijzonder uitvoerig is dit werk van bl. 243—911 over de veertien laatste jaren der regering van genoemden Hertog en zijne verbazende toerustingten om de Friezen te beoorlogen, zonder dat hij mogt slagen.

JACOBUS KOK, Vaderlandsch Woordenboek, 2^e druk. Met kaarten, platen en pourtraitten. Amsterd. 1785—99, 35 dln. en 3 dln. Bijvoegsels, in 19 bdn. 8°. 202.

Alleen de 19 eerste deelen zijn geschreven door J. KOK, boekhandelaar te Amsterdam, en de overige met de bijvoegsels door JAN FOKKE, graveur aldaar. De eerste druk der 12 eerste deelen begon in 1780.

P. DE LANGE, de Batavische Romein, behelzende een verhaal van de voornaamste heldendaaden der Nederlanderen. (1492—1661) Tweede uitgaave. Amst. by J. Kok, 1781, 349 bl. 8°. 203.

Grondwettige Herstelling van Nederlands Staatswezen zo voor het algemeen Bondgenootschap, als voor het bestuur van elke Provincie. Amst. 1784 en 86, 2 dln. 448 en 439 bl. 8°. 204.

»Dit werk was bestemd om de Republiek op te beuren uit haaren vervallen toestand en verbeteringen aan te wijzen, waarvan de provincie Friesland allereerst de noodzaaklykheid ingezien heeft.» Voorr. iv. Het is echter niet voltooid geworden, daar met het herstel van 1787 alle hoop op verbetering werd uitgebluscht, om acht jaren later zich met geweld te doen gelden, door omverwerping van dat Staatswezen.

- Janus. 1747—1787. Politiek tijdschrift van 1 Jan. tot 13 Augustus 1787 of N°. 1 tot 34 met 2 slotnummers, toen het werd verboden, 246 bl. — Later werd het vervolgd onder den titel van: Janus verrezen, 1787—1795, 3 dln. van 7 April 1795 tot 2 April 1798, 156 Nos. met register, compleet, bijeen, 4°. 205.
- Verzameling van Placaaten, Resolutien en authentieke stukken enz. betrekking hebbende tot de gewigtige gebeurtenissen sedert Sept. 1787, in het gemeenebest der Nederlanden voorgevallen. Campen, ter drukkerij van J. A. de Chalmot (den Redacteur), 1788—1796, 50 deelen, met 6 deelen Registers, 8°. 206.
- (Mr. H. A. KREET) Nederlandsche Amnestien, van de jaaren 1485 en 88, 1787 en 88. Dordr. 1789, 374 bl. 8°. zonder Bijvoegsel. 207.
- Twee Memoriën houdende het generaal rapport van de personeele Commissiën van het Defensie- en Financie-weezen, met Bijlaagen, 1789 en 90, met de Resolutien van haar Hoog Mogende daar op genomen. Uitvoerige officieele stukken en staten in folio. 208, 209.
- A. F. E. JACOBI, Hertogel. Sax. Super-intend. te Crannichfeld, Verward Nederland; of, Geschiedenissen der Vereenigde Nederlanden, van den jaare 1780—1787, met de daarop gevolgde Omwending van zaaken. Amst. 1792, 2 dln. 430 en 431 bl. met een deel Bijlaagen of authentique stukken, brieven enz. 336 bl. 8°. 210.
- Mr. JOACHIM RENDORP, Vryheer van Marquette enz., Memoriën, dienende tot opheldering van den laatsten Engelschen oorlog. Amst. 1792, 2 dln. 270 en 318 bl. beide met Bijlagen, 8°. 211.
- Mr. L. P. VAN DE SPIEGEL, Raal-pensionaris van Holland, Brieven en Negotiatien, gedurende den jongsten oorlog met Frankrijk. (1792-95) Amst. 1803, 3 dln. 385, 394 en 367 bl. 8°. 212.
- CORNELIS ZILLEZEN, Wysgeerig Onderzoek, wegens Neerlands opkomst, bloei en welvaard; het daarop gevolgd verval enz. Amst. 1796, 534 bl. Met Aanhangsel, 1797, 93 bl. 8°. 213.
- Geschiedenis der Vereenigde Nederlanden, nevens de voornaamste gebeurtenissen in Europa. (1793—98) 's Hage 1798—1802, 6 dln. met platen, 8°. 214.

In beide deze werken komen vele historische bijzonderheden voor, welke men elders niet vindt.

- (J. H. APPELIUS) de Staatsomwenteling van 1795 in haren aart, loop, en gevolgen beschouwd. Leyden 1801, 231 bl. 8°. 215.
- CORNELIS ROGGE, Tafereel van de geschiedenis der jongste Omwenteling in Nederland. Met platen. Amst. 1796, 627 bl. 8°. 216.
- Geschiedenis der Staatsregeling voor het Bataafsche volk (van 1793). Amst. 1799, 605 bl. 8°. met elf Platen, waarvan de zes eerste Schaduwbeelden zijn van de leden der Nationale Vergadering. 217.
- CORNELIS VAN DER AA (Boekhandelaar te Haarlem en daarna te Utrecht), Geschiedenis van den jongst-geëindigten oorlog, tot op het sluiten van den vrede te Amiens. Amst. 1802—1808, 10 deelen, met platen en bijlagen, 8°. 218.
- Onder de Bijlagen (X 77) komt een verhaal voor der verwoesting van de Stadhoudelijke Graftombes in de Groote Kerk te Leeuwarden, op 1 Aug. 1795.
- Dagverhaal der handelingen van de Nationaale Vergadering representeerende het volk van Nederland. N°. 1—655; van 7 Maart 1796 tot 31 Aug. 1797, 6 dln. 's Hage 1796 en 97, 4°. 219.
- Geschiedkundige Gedenkstukken en aanmerkingen over het bestuur van Holland; door LODEWIJK BONAPARTE, gewezen Koning van Holland. Uit het Engelsch vertaald. Amst. 1820, 3 deelen, 294, 396 en 340 bl. bijeen, 8°. 220.
- A. J. LASTDRAGER, Gedenkstuk der Verlossing en Herstelling van Nederland, in 1813. Uitgegeven door de Maatschappij: tot nut van 't algemeen. Amst. 1817 en 18, 2 dln. 192 en 189 bl. Daar achter het Gedenkschrift van VAN DER PALM. Amst. 1816, 173 bl. 8°. 221.
- J. H. VAN DER PALM, Geschied- en Redekunstig Gedenkschrift van Nederlands Herstelling in den jare 1813. Schiedam 1863, 88 bl. gr. 4°. pracht-uitgave bij gelegenheid van het vijftigjarig feest. 222.
- G. BREXING, Commentarius perpetuus de rebus Belgicis, Batavicis, Frisicis etc. ad annum 1140. L. B. 1818, 229 bl. 8°. 223.
- N. G. VAN KAMPEN, Verkorte Geschiedenis der Nederlanden, of der xvii. gewesten, tot 1815. (1819 en 20) Tweede, herziene druk. Met platen. Haarlem 1827, 2 dln. 554 en 594 bl. 8°. met tabellen. 224.
- Vaderlandsche Karakterkunde, of Karakterschetsen van tijdperken en personen uit de Ned. Geschiedenis, tot 1795. Haarlem 1826—28, 2 dln. 3 bdn. 501 en 801 bl. 8°. 225.

- N. G. VAN KAMPEN, Geschiedenis der Nederlanders buiten Europa, of verhaal van hunne togten, ontdekkingen, oorlogen enz. in andere werelddeelen, tot 1830. Haarlem 1831—33, 3 dln. 4 stukken, 460, 452 en 798 bl. 8°. met platen. 226.
- L. J. J. VAN DER VYNCKT, (in 1765) Raadsheer in den Raad van Vlaanderen, Nederlandsche Beroerten onder Filips II. Met de aanteeke-ningen der Brusselsche uitgaven en van den vertaler (alsmede levensbericht van den schrijver, door den Baron DE REIFFENBERG). Amst. 1823—26, 4 dln. 424, 383, 604 en 549 bl. 8°. 227.
- Mr. J. C. DE JONGE, Subst. Archivarius van het rijk, de Unie van Brussel des jaars 1577, naar het oorspronkelijke uitgegeven. 's Hage 1825, 216 bl. 8°. en afdruk in plano. 228.
- Verhandeling en onuitgegeven Stukken, betreffende de geschie-denis der Nederlanden. 's Hage 1827, 2 dln. 451 en 484 bl. 8°. met fac-simile der herroeping van het eeuwig edict van 1672. 229.
- Geschiedenis van het Nederlandsche Zeewezen. (1e druk) Aldaar 1833-48, 6 dln. 10 stukk. 8°. met kaarten, platen en fac-similés. 230.
- J. BOSSCHA, Hoogleeraar aan de Militaire Akademie te Breda, Neêrlands Heldendaden te land, van de vroegste tijden af tot in onze dagen. Met algemeen Register, door K. J. R. VAN HARDERWIJK. Leeuw. 1833—1856, 3 dln. 4 banden, 8°. met kaarten. 231.
- Chronologisch Handboek der vaderlandsche Geschiedenis, met opgave van de Ned. uitvindingen en ontdekkingen, door S. H. Amst. 1826, 148 bl. breed 4°. (De opgave is alleen van J. VAN WIJK Rz.) 232.
- Is. AN. NIJHOFF, Bijdragen voor vaderlandsche Geschiedenis en Oudheidkunde. Arnhem 1837—1858, 10 dln. met Register. 2^e reeks, vervolgd door P. NIJHOFF, 1859—68, 5 dln. 8°. 233.
- Mr. L. PH. C. VAN DEN BERGH, Verslag der Historische Nasporingen, in 1838, in Frankrijk gedaan. Arnhem 1839, 95 bl. 8°. 234.
- Gedenkstukken tot opheldering der Nederlandsche Geschiedenis, uit de Archiven te Rijssel. 1^e dl. stukken van 1100—1598; 2^e en 3^e dl. Correspondance de Marguerite d' Autriche, 1506—1528. Leiden 1842—1847, 379, 368 en 298 bl. 8°. met fac-sim. 8°. 235.
- Mr. G. GROEN VAN PRINSFERER, Handboek der geschiedenis van het vaderland. Leiden 1846, 1395 bl. 8°. (1^e druk) 236.

- Jhr. J. W. VAN SYPESTEYN en J. P. DE BORDES, 1^e Luits.-ingen., de Verdediging van Nederland in 1672 en 1673. Bijdragen tot de staats- en krijgsgeschiedenis van het vaderland. 's Hage, 1850, 2 dln. bijeen, 120 en 230 bl. 8°. met kaarten. 237.
- Gedenkschrift van Mr. C. L. VITRINGA, Oud-Burgemeester en Notaris te Nunspeet. Eerste stuk, behelzende: Bijzonderheden omtrent het geslacht Vitringa en levens van de hoogll. Campegius Vitringa, vader en zoon; Schets van de staatsgesteldheid van het vaderland tot in 1787; Schets van het leven en de staatkundige loopbaan van Mr. H. H. Vitringa, als Secretaris van Elburg enz. 1785 tot 1796. — Tweede stuk: Staatkundige Geschiedenis der Bataafsche Republiek. (1796) In drie gedeelten. Arnhem 1857—64, 4 dln, 347, 435, 572 en 470 bl. 8°. niet voltooid wegens het overlijden van den schrijver. 238.
- JOHN LOTHROP MOTLEY, de opkomst van de Nederlandsche Republiek. Uit het Engelsch vertaald onder toezigt van Dr. R. C. Bakhuizen van den Brink, 2^e druk. 's Hage 1860—69: 1^e Afdeeling 1555—1584, 4 dln.; 2^e Afd. 1584—1620, dl. 1—5 tot 1604, post 8°. nog niet voltooid. 239.
- Mr. J. VAN LENNEP, Ons Rijk in vroegere tijdperken. Een handleiding tot de kennis der wijze waarop het grondgebied van het tegenwoordige Koninkrijk der Nederlanden, ten tijde van het Leenstelsel, onder de Republiek, enz., was verdeeld. Amsterd. 1866, 142 bl. post 8°. 240.

3. Geschiedenis der Kerk, der Hoogeschole en der Taal- en Letterkunde.

- M. ZUERIS VAN BOXHORN (Hoogl. te Leiden), Nederlantsche Historie, behelzende de staat van de Ned. Kerk voor de hervorming (tot 1497), en den Nederlandschen Sulpitius van JAC. BASELIUS, of de historie van de godsdienst in Ned. (tot 1491), met Documenta. Utrecht 1700, 320 en 393 bl. kl. 8°, met platen van Caspar Luyken. 241.
- G. BRANDT (Leeraar bij de Remonstranten te Amsterdam), Historie der Reformatie, en andere kerkelyke geschiedenissen, in en omtrent de Nederlanden. Met Aentekeningen. Naerder oversien, vermeerderd en

vervolgt tot het jaer 1600. 1° dl. Amst. 1671, 847 bl. en 56 bl. Aantt. — 2° dl. Ald. 1674, tot 1618, 996 bl. — 3° en 4° dl. Rott. 1704 door zijn zoon JOHANNES uitgegeven, loopende tot 1623, 976 en 1116 bl. met registers en portretten, 4°. 242.

Met Ms. aantekening van Dr. L. PROES, omtrent het weggelaten schimpdicht op blz. 419 van het 3e deel, opgenomen in Kok, Vad. Woordb. VIII 938.

(HUGO FRANCISCUS VAN HEUSSEN, Pastoor te Leiden, Deken van het Utrechtsche kapittel) Batavia Sacra, sive res gestæ Apostolicorum virorum, qui fidem Bataviæ primi intulerunt, in duas partes divisa. Bruxel. 1714, 251 en 536 bl. folio met vele portretten. 243.

— Batavia Sacra, of Kerkelyke Historie en Oudheden van Batavia, behelzende de levens van onze eerste Geloofsverkondigers en van de Utrechtsche Bisschoppen enz. Vertaald en met Aanteekeningen opgehelderd door H. F. R. (HUGO VAN RIJN, van wien er een Voorberigt van 160 bl. bijgevoegd is). Antw. 1715 en 16, 3 dln. 665, 656 en 542 bl. met vele portretten, wapens enz. benevens een 4° dl. of Aanshangsel op de Kerkelyke Oudheden, behelzende VAN RYNS algemeene voorrede (159 bl.), verbeterde lijsten der Proosten en Dekenen enz. Utrecht 1744, 745 bl. 8°. 244.

— Historia Episcopatum foederati Belgii; utpote Metropolitanum Ultrajectini, nec non Suffraganeorum Harlemensis, Daventriensis, Leovardiensis, Groningensis et Middelburgensis etc. L. B. 1719, afzond. gepag. groot fol. met kaarten, platen en portretten. 245.

— Kerkelyke Historie en Oudheden der zeven vereenigde Provinciën: (bevattende de) Batavia Sacra, met de levens der Geloofs-verkondigers en Utrechtsche Bisschoppen, de Historie van 't Utrechtsche Bisdom, benevens de Oudheden en Gestichten van al de Provinciën. Naar 't Latyn van H. V. H. in 't Nederduits overgeset en met Aanteekeningen opgeheldert door H. V. R. (HUGO VAN RIJN). Hier by een verhandeling van het Geld, zijn oorspronk enz. gevolgd van de beschrijving der Bisschoppelyke Munten, door FRANS VAN MIERIS. Leiden 1726, 6 dln. groot folio, met platen en portretten. 246.

Het 5e dl. bevat de Oudheden en Gestichten van Vriesland, reeds vroeger, in 1723, in gr. 8°. uitgegeven. Zie E No. 152 op bl. 298 hier vóór.

HERM. JOH. ROYAARDS, Hoogl. te Utrecht, Geschiedenis der invoering en vestiging van het Christendom in Nederland. Met goud bekroond door het Kon. Ned. Instituut. Utrecht 1842, 372 bl. 8°. 247.

- H. J. ROYAARDS, Geschiedenis van het gevestigde Christendom en de Christelijke kerk in Nederland, gedurende de Middeleeuwen. Utrecht 1849 en 53, 2 dln. 363 en 523 bl. met Alph. Register, door Dr. S. A. J. DE RUEVER GRONEMAN, 35 bl. 8°. 248.
- N. C. KIST en H. J. ROYAARDS, Hoogll. te Leiden en Utrecht, Archief voor Kerkelijke Geschiedenis, inzonderheid van Nederland. Leyden 1829—38, 9 dln. met platen, 8°. Niet compleet. 249.
- Dr. R. C. H. RÖMER, Pred. te Deyl en Enspijk, Geschiedkundig overzicht van de Kloosters en Abdijen in Holland en Zeeland. (Met goud bekroond door de Maatschappij der Ned. Letterkunde.) Leiden 1854, 2 dln. 680 en 281 bl. 8°. met plaat. 250.
- Jhr. Mr. W. E. J. BERG, Heer van Dussen-Muilkerk, de Réfugiés in de Nederlanden, na de herroeping van het edict van Nantes. Amst. 1845, Eerste deel. Hun invloed op handel en nijverheid, 365 bl. 8°. Niet verder verschenen. 251.
- NIC. HINLÓPEN, Historie van de Nederlandsche Overzettinge des Bybels. Leiden 1777, 224 bl. en 188 bl. Bylagen en Stukken betrekkelijk het drukken en uitgeven van den Statenbybel, 8°. 252.
- Vele berigten komen hierin voor omtrent de Leeuwarder Predikanten JOH. BOGERMAN en BERN. FULLENIUS, waarvan de eerste tot de Overzetters, de tweede tot de Reviseurs behoorde.
- HENRICH SIMON VAN ALPEN, Pred. te Stolberg bij Aken, Letterkundige geschiedenis van den Heidelbergschen Katechismus, in Duitschland en de Nederlanden. Vertaald. Gorinch. 1805, 528 bl. 8°. 253.
- Het boek der Psalmen. Door last der Staaten Generaal uit drie berijmingen in 1773 gekooren, met de veranderingen. Pracht-uitgaaf op noten met kanteekeningen, voorafgegaan door de Historie der nieuwe Psalmberijming, benevens platen en portretten. Amst. 1776, 38 en 518 bl. 8°. 254.
- JOSUA VAN IPEREN, Pred. te Veere, Kerkelyke Historie van het Psalmgezang der Christenen, en van de Ned. Psalmberyminge. Amst. 1777 en 78, 2 dln. 496 en 519 bl. 8°. met de portretten van de Commissarissen en Reviseurs. 255.
- CHRISTIAAN SEPP, Pred. te Leiden, Proeve eener pragmatische geschiedenis der Theologie in Nederland, sedert het laatst der vorige eeuw tot op onzen tijd (1787—1858). Uitgegeven door Teyler's godgeleerd Genootschap. Tweede druk. Amst. 1860, 303 bl. 8°. 256.

- Handelingen van de Algemeene Christelijke Synode der Hervormde Kerk in Nederland, van 1816 tot 1840, met Register van 1816—1827, en 1852—59, 4°. Niet compleet. 257.
- J. C. SCHULTZ JACOBI en F. J. DOMELA NIEUWENHUIS, Predd. te Zutphen en Utrecht, Bijdragen tot de geschiedenis der Evang.-Luthersche Kerk in de Nederlanden. Utrecht 1839—45, 7 stukk. 8°. 258.
In het 5e stuk komt voor de geschiedenis der Lutherschen in Friesland en te Leeuwarden, hier vóór bl. 240 vermeld.
- S. BLAUPOT TEN CATE (Pred. te Zaandam), Geschiedenis der Doopsgezinden in Holland, Zeeland, Utrecht en Gelderland, van derzelve ontstaan tot op dezen tijd. Amst. 1847, 2 dln. 400 en 265 bl. 8°. met twee kaarten en twee bladen handteekeningen. 259.
- Mr. H. J. KOENEN, te Amsterdam, Geschiedenis der Joden in Nederland. Uitgegeven door het Prov. Utrechtsch Genootschap. Utrecht 1843, 519 bl. met Vervolg uit Nijhoff's Bijdragen, 18 bl. 8°. 260.
-
- J. G. TE WATER, Narratio de rebus Academiae Lugd. Bat. seculo octavo et decimo, prosperis et adversis. Cum Append. L. B. 1802, 248 bl. 8°. 261.
- M. SIEGENBEEK, Geschiedenis der Leidsche Hoogeschool, van hare oprigting in 1575, tot 1825. Met portretten. Leiden 1829 en 32, 2 dln. 448 en 157 bl. benevens 473 bl. levens van Hoogleeraren en Bijlagen, 8°. 262.
- Gedenkboek der Hoogeschool te Groningen, ter gelegenheid van haar vijfde halve eeuwfeest, op last van den Akademischen senaat uitgegeven door Dr. W. J. A. JONCKBLOET, Rector-magnificus der Hoogeschool. (Gevolgd door Levenschetsen der Gron. Hoogleeraren, door Mr. W. B. S. BOELES, Regter te Sneek.) Gron. 1864, 414 en 178 bl. benevens 18 bl. handteekeningen, gr. 4°. 263.
- HERMANNUS BOUMAN, Hoogl. te Utrecht, Geschiedenis van de voormalige Geldersche Hoogeschool (te Harderwijk) en hare Hoogleeraren; grootendeels uit ongedrukte of zeldzame bescheiden. Utrecht 1844 en 47, 2 dln. 28, 379 en 691 bl. 8°. 264.
De Schrijver, in 1789 geb. te Idaard bij Leeuwarden, heeft in dit voortreffelijk werk het onderwerp zoo volledig behandeld, dat hem daarvoor grooten lof ten deel viel.
- ABM. DES AMORIE VAN DER HOEVEN, het tweede Eeuwfeest van het Seminarium der Remonstranten, te Amsterdam in 1834 plegtig

- geviert. (Feestrede en Cantate, van TOLLENS, benevens uitvoerige historische aantekeningen.) Leeuw. 1840, 290 bl. 8°. 265.
- CORN. FRANSEN VAN ECK en Mr. P. BOSSCHA, het tweede Eeuwfeest van het Athenaeum te Deventer in 1830 plegtig geviert. (Feestrede met aantek. en lofzang.) Dev. 1830, 156 bl. 8°. 266.
- Annales Academiae Lugduno-Batavae. A°. 1815—29, 11 dln. 4°. 267.
- Acta Secularia et Annales Academiae Groninganae. A°. 1814—1837, 23 dln. 4°. 268.
- Annales Academiae Rheno-Traiectinae. A°. 1815—1828, 20 dln. 8°. 269.
- Annales Academici. 1837—49, 1862 en 63, 3 dln. 4°. 270.
-
- Werken uitgegeven door de Vereeniging ter bevordering der Oude Nederlandsche Letterkunde. Leiden 1844—1848, met Verslagen en Berigten, 1° tot 5° jaargang, te zamen 18 stukken, met fac-similés van handschriften, 8°. 271.
- De hoofdredactie bestond uit Dr. P. J. Vermeulen, J. Tideman, Dr. W. J. A. Jonckbloet, P. Leendertz Wz, J. G. de Hoop Scheffer en Dr. M. de Vries.
- JERONIMO DE VRIES, Griffier van Amsterdam, Schets eener geschiedenis der Nederduitsche Dichtkunde. Bekroond door de Bataafsche Maatschappij van taal- en dichtkunde. Amst. 1808 en 9, 2 dln. 322 en 407 bl. 8°. 272.
- Dr. W. J. A. JONCKBLOET, Hoogl. te Deventer, Geschiedenis der Middennederlandsche Dichtkunst. Amst. 1851—55, 3 dln. 4 stukk. 414, 477 en 652 bl. 8°. 273.
- Geschiedenis der Nederlandsche Letterkunde. Gron. 1868, 1° dl. 536 bl. 8°. 274.
- J. F. WILLEMS (Ambtenaar te Gent) Reinaert de Vos, episch fabeldicht van de 12° en 13° eeuw, met aenmerkingen en ophelderingen. 2° druk. (Benevens een Nabericht van Dr. F. A. SNELLAERT voor dezen herdruk.) Gent 1850, met platen en fac-similés, 404 bl. gr. 8°. 275.
- Het thiende Boeck, van Amadis de Gaule, waer in gehandelt wert van de groote Feyten van wapenen, ende Ridderlijke daden, van Jonck-Heer Florisel van Niquee enz. Een seer schoone historie, uyt het Fransoys overgheseth. Amst. 1616, 263 bl. 4°. 276.

Dit is een gedeelte van de destijds zoo beroemde *Amadis-romans*, aan welke Bredero en Starter de stof ontleenden van hunne tooneelstukken. Zie ten Brink, Bredero, 133. De gansche zeldzame verzameling in 21 deelen (1598—1628) komt voor in den *Catalogus Enschedé*, 1867, bl. 243.

(JUSTUS VAN EFFEN) *De Hollandsche Spectator*. 12 dln. in 6 bdn. Amst. z. j. doch de wekelijksche vertoogen van 8 bl. zijn gedagteekend N°. 1 den 20 Aug. 1731, doorlopende tot N°. 360 den 8 April 1735, met registers achter het 8° en 12° deel, 8°. 277.

Proeve van Oudheid-, Taal- en Dichtkunde, door het Genootschap *Dulces ante omnia Musae*. Utrecht 1775 en 1782, 2 dln. bijeen, 305 en 336 bl. 8°. 278.

Mr. J. C. W. LE JEUNE, *Letterkundig overzicht en proeven van de Nederl. Volkszangen sedert de 15^e eeuw.* 's Hage 1828, 317 bl. 8°. 279.

(J. MEERMAN, Directeur-generaal der wetenschappen en kunsten.) *Jaarboeken der Wetenschappen en Kunsten, in het Koningryk Holland, over 1806 en 1807*. Amst. en 's Hage 1809 en 10, 2 dln. 3 st. bijeen, 267, 311 en 216 bl. 4°. 280.

In dit weinig bekende werk, op last des Konings uitgegeven, komen belangrijke berigten en beoordeelingen voor, o. a. ook van de toenmaals uitgegeven werken van Prof. Munniks, Mulder, Ypeij, Borger, Scheltema, Wassenbergh's *Bijdragen* enz., alsmede eene uitvoerige beschrijving van *Camper's Museum op Klein Lankum* en van de *Friesche werktuigkundigen Roelofs, Rienks en van der Bildt*.

JOH. PIETER VAN CAPPELLE (Hoogl. te Amsterdam), *Bijdragen tot de geschiedenis der Wetenschappen en Letteren in Nederland*. Amst. 1821, 298 bl. met portretten en platen, 8°. 281.

Berigten over Stevin, Drebbel, Prins Maurits, Heinsius, Bredero, Boerhaave, 's Gravesande enz.

G. KUIJPER HZ., Luiten. Ingenieur, *Handleiding tot de beoefening der Nederlandsche Taal en Letterkunde, voor de Kadetten van alle wapenen*. Letterkundige leercursus der Kon. Mil. Akademie. 2^e druk. Breda 1848, 480 bl. post 8°. 282.

Dit werk bevat zoowel een spraak- en stijlleer als eene geschiedenis van de letterkunde en bloemlezing uit dichters en prozaschrijvers.

J. BANGA, Med. Dr. te Franeker, *Geschiedenis van de Geneeskunde en van hare Beoefenaren in Nederland, vóór en na de stichting van de Hoogeschool te Leiden tot aan den dood van Boerhaave; uit de bronnen toegelicht*. Leeuw. 1863, 2 dln. 903 bl. 8°. 283.

De 82jarige schrijver gaf in dit werk de vrucht zijner vijftigjarige studiën over dit onderwerp en ruim 150 levensschetsen van beroemde geneeskundigen met beoordeeling van hunne geschriften.

- I. J. G. SCHELLERI *Lexicon Latino-Belgicum Auctorum classicorum*, curante D. RÜHNKENIO. L. B. 1799, 2 vol. 1760 bl. gr. 4°. 281.
- GHERARD VAN DER SCHUEREN, *Teuthonista of Duytschlender* (Nederlatijnsch Woordenboek van 1477), uitgegeven door wylen Mr. C. BOONZAJER, verrijkt met eene Voorrede van Mr. J. A. CLIGNETT. Leyden 1804, 92 en 323 bl. 4°. 285.
- CORN. KILIANI DUFFLAEI, *Etymologicum: sive Dictionarium Teutonico-Latinum*, curante et annot. GERARDO HASSELTO Arnhem. Traj. Bat. 1777, 2 tom. 930 bl. 4°. 286.
- Dit beroemde woordenboek van KILIAEN of VAN KIEL, in 1588 corrector op de beroemde drukkerij van Plantijn te Antwerpen, later meermalen herdrukt, blijft immer de voornaamste bron ter verklaring van vele oud-nederlandsche woorden.
- P. WEILAND (Predikant bij de Remonstranten te Rotterdam), *Handwoordenboek voor de Spelling der Hollandsche taal.* 's Hage 1812, 856 bl. 8°. 287.
- Kunstwoordenboek, of verklaringen van allerhande vreemde woorden, benamingen enz. uit verscheidene talen ontleend. Dordr. 1834, 498 bl. 8°. 288.
- Mr. W. BILDERDIJK, *Verklarende Geslachtlijst der Nederduitsche naamwoorden*, op stellige taalgronden gevestigd. Amst. 1822—24, 3 dln. bijeen, 56, 300, 438 en 325 bl. 8°. 289.
- Mr. J. H. HOEFFT, *Verzameling van Fransche woorden uit de Noordsche talen afkomstig of door sommigen afgeleid.* Breda 1840, 399 bl. gr. 8°. 290.
- J. P. SPRENGER VAN EYK, *Pred. te Rotterdam, Handleiding tot de kennis van onze vaderlandsche Spreekwoorden en spreekwoordelijke zegswyzen*, bijzonder aan de Scheepvaart en het Scheepsleven, het Dierenrijk en het Landleven ontleend. Met Nalezingen en Vervolgen. Rott. 1838—44, 3 st. bijeen, onderscheiden gepagin. 8°. 291.
- P. J. HARREBOMÉE (Hoofd-onderwijzer te Gorinchem), *Spreekwoordenboek der Nederlandsche taal, of verzameling van Ned. Spreekwoorden en spreekwoordelijke uitdrukkingen van vroegeren en lateren tijd.* Utrecht 1858, 1° dl. A—K, 94 en 463 bl.; — 2° dl. 1861, L—Z, 88 en 517 bl.; — 3° dl. 1862—66, Nalezingen, Bijlagen enz. 155 en 494 bl. gr. 8°. 292.

- Dr. M. DE VRIES, Hoogleeraar te Leiden, Middelnederlandsch Woordenboek (verklaring van woorden uit de Ned. taal der Middeleeuwen). 's Gravenhage 1864 en 65, 1° en 2° Afl. A—Anxt, 256 kolommen (zoo ver dit werk in Julij 1869 is verschenen). 293.
- Dr. M. DE VRIES en Dr. L. A. TE WINKEL, Woordenboek der Nederlandsche taal. 's Gravenhage 1864—68, 1°—7° Afl. A—Afl. 1120 kolommen. (Als boven) 294.

4. Bijzondere Onderwerpen uit de Vaderlandsche Geschiedenis.

- Mr. L. PH. C. VAN DEN BERGH, Nederlandsche Volksoverleveringen en Godenleer verzameld en opgehelderd. Utrecht 1836, 232 bl. 8°. 295.
- Mr. HENRIK VAN WYN, Historische en letterkundige Avondstonden, ter ophelderinge van eenige Zeden der Nederlanderen; byzonderlyk in derzelver daaglyksch en huislyk leeven enz. Amst. 1800, 2 boeken bijeen, 368 en 200 bl. 8°. met platen. 296.
- Huiszittend leeven. Mengelstoffen over onderwerpen, betreklyk tot de letter-, historie- en oudheidkunde van Nederland. Amst. 1807, Eerste deel, 4 stukken met Nalezingen 654 bl. 8°. met platen. 297.
- CORNELIS DE KONING L. D. Z., de voorvaderlyke Levenswijze en Gewoonten hier te lande beknoptelyk voorgesteld. Haarlem 1810, 258 bl. 8°. met plaat. 298.
- Geschied- en letterkundige Mengelingen. Haarlem 1814, 211 bl. 8°. 299.
- J. H. VAN BOLHUIS, Praeceptor te Utrecht, de Noormannen in Nederland. Geschiedenis hunner invallen met derzelver gevolgen, uit echte bronnen geput. Utrecht 1834, 307 bl. met een 2° stuk, Bijlagen en Bijvoegsels, 1835, 121 bl. 8°. 300.
- Jhr. Mr. FRANS ERNST BERG, Heer van Middelburgh, de Nederlanden en het Hanseverbond. Uitgegeven door het Prov. Utr. Genootschap. Utrecht 1833, 386 bl. 8°. 301.
- Mr. L. PH. C. VAN DEN BERGH, Verhandeling over de oude wijze van Strafvordering in Gelderland, Holland en Zeeland, voornamelyk in de 13° en 14° eeuw. Leiden 1842, 135 bl. 8°. 302.

- Mr. GERARD VAN LOON, Verhandeling van de Week- en Jaarmarkten, mitgaders van de Kermissen in Holland. Leiden 1743, 96 bl. — Daarachter: Verhandeling over de Leenroerigheid van Holland, door FRANS VAN MIERIS. Leiden 1748, 146 bl. 8°. 303.
- CORNELIS VAN ALKEMADE, Inleidinge tot het ceremonieel en de plegtigheden der Begraavenissen, en der Wapen-kunde. Met platen. Delft 1713, 266 bl. kl. 8°. 304.
- Dit werkje is opgedragen aan Jhr. PHILIP FREDERIK VEGILIN VAN CLAERBERGEN, Grietman van Haskerland, lid van den Raad van State en Gedeputeerde te velde.
- Behandeling van 't Kamp-regt, onder de eerste Hollandsche Graaven; 3^e druk, vermeerderd door Mr. P. VAN DER SCHELLING. Rotterdam. 1740, 490 bl. kl. 8°. met platen. 305.
- JACOB DE GEYN, Wapenhandelinghe van Roers, Musquetten ende Spiessen; achtervolghende de orde van S. Exc. Maurits Prince van Orangie etc. figuurlijk afghebeelt, met schriftelyke onderrechtingen dienste van alle Capiteynen, om hier uyt hun Soldaten de handeling van dese Wapenen aentewysen. Ghedruckt t' Amsterdam by ROBERT DE BAUDOZ (den graveur), 1608, folio. 306.
- M. SIEGENBEEK, Geschiedenis der Burgerwapening in Nederland. Leiden 1831, 261 bl. 8°. 307.
- J. BOSSCHA, Handleiding tot de kennis der Krijgs-geschiedenis voor Nederlandsche Militairen. Breda 1836, 216 bl. 8°. 308.
- GERHARDUS OUTHOF, Pred. te Emden, Verhaal van alle hooge Watervloeden, in meest alle plaatsen van Europa, van Noachs tydt af, tot op den tegenwoordigen tydt toe: Met een nieuw Kaertje van 't verdronken Landt, in den Dollaart, afbeelding van Kosmas en Damianus en van den Steenenman in Vrieslandt. Met eene breede beschryvinge van den zwaaren Kersvloedt van 1717. T' Embden 1720, 886 bl. kl. 8°. Opgedragen aan Vincent van Glinstra, Brigadier der Cavallery van den Staat en Kommandeur van Emden. 309.
- FRIEDRICH ARENDS, Natuurkundige Geschiedenis van de Kusten der Noordzee, en van de veranderingen, welke zij, sedert den Cymbrischen vloed tot op heden, ondergaan hebben. Met aantt. van Dr. R. WESTERHOFF, Gron. 1835, 1^e dl. 252 bl. met kaart, en 2^e dl., waarbij de aantekeningen, op slechts 60 bl. van het 1^e deel, 464 bl. benevens een 3^e dl. bevattende de geschiedenis der Watervloeden, 1837, 408 bl. 8°. 310.

- Register gehouden bij Mr. AERT en ADRIAEN VAN DER GOES, Advocaten van de Staten 's Lands van Hollandt, van alle die Dachuaerden by deselve Staten gehouden, mitsgaders die Resolutien, Propositionen, ende andere gebesongneerde in de voirsz Dachuaerden gedaen. Van 1524—1560, 6 dln. 3 bdn. 8°. z. pl of j. ('s Gravenhage omstreeks 1750.) 311.
- M. L. VAN DEVENTER, het Jaar 1566. Eene historische proeve uit den Nederlandschen vrijheidsoorlog. Met een voorwoord van Dr. R. C. BAKHUIZEN VAN DEN BRINK. 's Gravenhage 1856, 80 bl. 8°. 312.
Dit werkje strekt zeer tot toelichting van de tahrijke bescheiden omtrent dit merkwaardig jaar, welke in het Stedelijk Archief voorhanden zijn.
- JOH^s. VAN VLOTEN (Hoogleeraar te Deventer), Nederlands Opstand tegen Spanje, in zijn eerste wording en ontwikkeling. Haarlem 1853, 1° dl. (1567—1572) 344 bl.; — 2° dl. (1572—1575) 216 en 128 bl. Bijlagen; — 3° dl. 1860, (1575—1577) 272 en 140 bl. Bijlagen, 8°. met platen. 313.
Bij de belangrijke verzameling oorspronkelijke stukken, meest uit de Belgische archieven hierbij gevoegd, behoort ook die, welke de schrijver putte uit de *Correspondance de Frise*, in 7 of 8 dln. te Brüssel bewaard, en diç hij mededeelde in de *Vrije Fries*, VIII 398—438; IX 129—176, loopende van 1572—1577.
- E. B. SWALUE, Predikant te Goes, de daden der Zeeuwen gedurende den opstand tegen Spanje. Amst. 1846, 374 bl. 8°. 314.
- A. BEELOO, Noordholland en de Noord-Hollanders in den vrijheidsoorlog tegen Spanje. Haarlem 1852, 400 bl. 8°. 315.
- JACOB MARCUS (Koopman te Amsterdam), Sententien en Indagingen van den hertog van Alba, uitgesproken in zynen bloedtrædt, van 1567—1572; met een Aenhangsel van authentike stukken. Amst. 1735, 484 bl. 8°. 316.
- J. TER GOUW (Onderwijzer te Amsterdam), de Eerste April. (Met Naamlijst van de Bevelhebbers en Officieren der Watergeuzen, die den Briel hebben ingenomen.) Nieuwe Uitgave. Amsterd. 1864, post 8°. 317.
- Dr. W. BISSCHOP, Pfoector aan het Leidsche Gymnasium, de woelingen der Leicestersche partij binnen Leiden, 1586 en 87. Leiden 1867, 145 bl. gr. 4°. 318.
- Mr. JACOBUS SCHELTEMA (Griffier van het Hoog Militair Gerechtshof te Utrecht), de uitrusting en ondergang der Onoverwinnelijke Vloot van Philips II, in 1588. Haarl. 1825, 312 bl. met plaat, benevens Toevoegsels, 1828, 99 bl. 8°. 319.

HUGO DE GROOT, Vergelijking der Gemeenebesten. Derde boek : over de zeden en den inborst der Atheniensen, Romeinen en Hollanderen. Uit een echt Handschrift uitgegeeven, vertaald, en met aanmerkingen opgehelderd door Mr. J. MEERMAN, Heer van Dalem en Vuren. Haarlem 1801—3, 3 dln. met een 4^e dl. Register en Narede, 8°. 320.

Verhandeling van de Vryheit in den Burgerstaet. Tweede druk. Leyden en Middelburg 1737, 578 bl. 8°. 321.

Voor den schrijver van dit werk wordt gehouden LIEVEN FERDINAND DE BEAUFORT, schrijver van het leven van Prins Willem I. Tegen beide deze werken zijn de Schuite- en Jagtpraatjes gerigt, hier vóór op bl. 82, 83 en 253 beschreven. Zie ook over hem bl. 254.

Nederduitse en Latijnse Keurdigten (meest hekelschriften op onderwerpen en personen uit de Nederlandsche geschiedenis), byeen verzamelt door liefhebbers der oude Holl. vryheit. Op nieuws overzien en vermeerderd. Rotterd. 1710—34, 5 dln. 8°. met vele platen. 322.

ADRIAAN KLUIT, Inwijngsrede over den bijgeloovigen oorsprong en schadelijke gevolgen van 't Begraven in kerken en steden. Uit het latijn. Middelh. 1777, 124 bl. 8°. 323.

A. LOOSJES P.z., Gedenkzuil, ter gelegenheid der Vry-verklaaring van Noord-America. Amst. 1782, 64 en 176 bl. Met Bijlagen, waaronder het besluit der Staten van Friesland en het Request der Burger-societeit : Door Vryheid en Yver te Leeuwarden. Met bijvoeging der vertaling van het lat. vers van TH. VAN KOOTEN : Op den Silveren Eerepenning door dat Genootschap toegewijd aan de Staten. Leeuw. 1782, 8°. 324.

JAN JOSEPH RAEPSAET, Staatsraad enz., Geschied- en oordeelkundig vertoog over de Poorterijen of Gemeenten der Nederlanden. z. p. of j. 133 bl. 8°. (Uit de Werken van de Maatschappij der Ned. Letterkunde, 3^e dl. 1840.) 325.

Mr. J. D. MEYER (Advokaat te Amsterdam), Vertoog over het onderzoek en de herziening der stedelijke en plaatselijke Voorregten en Keuren door de regterlijke magt in de Nederlanden, en bijzonder door den Hoogen Raad. z. p. of j. (Uit het 5^e deel der Werken van het Kon. Ned. Instituut, 2^e kl. 1831) 30 bl. 4°. 326.

Mr. D. (C. DE ROVERE VAN BREUGEL?), Over de Belastingen, het beheer der Geldmiddelen, de Staatsonkosten, en de bezoldiging der Ambtenaren, staande de Republiek der Ned. Amst. 1837, 216 bl. 8°. 327.

- (Jhr. Mr. J. DE BOSCH KEMPER) De Staatkundige Partijen in Noord-Nederland, geschetst in een hist. overzicht der staatsgesteldheid tot op 1813. Amst. 1837, 376 bl. 8°. 328.
- Jhr. Mr. J. DE BOSCH KEMPER (Hoogl. te Amsterdam), Geschiedkundig onderzoek naar de Armoede in ons Vaderland, hare oorzaken en de middelen, die tot hare vermindering zouden kunnen worden aangewend. Bekroond door de Hollandsche Maatschappij der wetenschappen, te Haarlem. Aldaar 1851, 382 bl. met 19 uitslaande tabellen, gr. 4°. 329.
- Mr. J. SCHELTEMA (Vrederegter te Zaandam), Peter de Groote, Keizer van Rusland, in Holland en te Zaandam, in 1697 en 1717. Amst. 1814, 2 dln. bijeen, 339 en 328 bl. 8°. met platen. 330.
- Alexander, Keizer van Rusland, in Holland en te Zaandam, in 1814. Amst. 1814, 214 bl. 8°. met plaat en tabel. 331.
- Rusland en de Nederlanden beschouwd in derzelver wederkeerige betrekkingen. Amst. 1817—19, 4 dln. in 2 bdn. 413 en 404, 474 en 398 bl. 8°. met portret des schrijvers. 332.
- Merkwaardig is in dit voortreffelijk werk het groot getal »Friezen in Rusland vóór en onder Keizer Peter den Groote.» Onder dezen titel heb ik ze verzameld en medegedeeld in den Friesche Volks-Almanak voor 1859, bl. 29.
- De laatste Veldtocht van Napoleon Buonaparte. Amst. 1816, 300 bl. en 172 bl. Bijlagen en Bijvoegsels, 8°. met kaart van het tooneel des oorlogs in 1815. 333.
- Zie over dit werk mijn geschrift: Friesland in 1815, bl. 112.
- Geschied- en Letterkundig Mengelwerk. Amst. 1817—1836, 6 dln. waarvan het laatste stuk met een Register is uitgegeven door Prof. C. A. BERGSMAN. — Hierbij: J. KOPS, Hulde aan de letterk. verdiensten van Mr. J. Scheltema. Utr. 1836, 40 bl. 8°. 334.
- In dit werk komen zeer belangrijke verhandelingen, ook betrekkelijk Friesland, voor.
- J. SCHARP (Pred. te Rotterdam), Gedenkszuil van den Nederlandschen Krijgsroem in Junij 1815. 's Gravenhage 1816, 136 bl. en Zegezang, 8°. met platen, portretten en kaart. 335.
- J. P. VAN CAPPELLE, Bijdragen tot de Geschiedenis der Nederlanden. Haarlem 1827, 424 bl. 8°. 336.
- Vervolg van No. 231. Hierin over E. Leoninus, A. van Stralen, Raad der beoortenen, Maurits en Stevin, Kaart van Peutingen, Hooft en Schiller als geschiedschrijvers en twee redevoeringen.

- HENDRIK WILLEM TYDEMAN, Prof. Jur. te Leijden, Verhandeling over de Gilden in Nederland. Middelburg 1821, 123 bl. 8°. Uitgegeven als 4° dl. 1° st. der N. Verhandelingen van het Zeeuwsch Genootschap der wetenschappen. 337.
- J. TER GOUW, de Gilden. Eene bijdrage tot de geschiedenis van het volksleven. Amst. 1866, 93 bl. post 8°. 338.
- Jhr. JOAN MELCHIOR KEMPER (Hoogl. te Leiden), Verhandelingen, Re-
devoeringen en staatkundige geschriften, verzameld door Jhr. J. DE
BOSCH KEMPER. Amst. 1835 en 36, 3 dln. 346, 354 en 354 bl. 8°. 339.
- Mr. G. W. VREEDE, Advocaat te Gorinchem, Geschied- en letterkundige
Herinneringen. Gorinchem 1836, 72 en 90 bl. 8°. 340.
- J. J. WEEVERINGH, Handleiding tot de geschiedenis der Staatsschul-
den, ten dienste van allen, die belang hebben bij effecten en ef-
fectenhandel. Eerste stuk. Nederlandsche Staatsschuld. Haarlem 1852,
595 bl. 8°. 341.
- Mr. J. R. THORBECKE (oud Minister), Historische Schetsen. 's Hage 1860,
191 bl. 8°. 342.

Deze bundel bevat uitstekende verhandelingen over Johan de Witt, Mr. G. Witte-
waal, Simon van Slingelandt, R. J. Schimmelpenninck, S. Ipz. Wiselius, Roëll,
K. H. Ver Huell, A. R. Falck, over het Staatsburgerschap enz.

5. Levensbeschrijvingen.

- FRANS VAN MIERIS, Histori der Nederlandsche Vorsten, uit de Huizen
van Beijere, Borgonje, en Oostenryk; welken, sedert de regeering
van Albert, Graaf van Holland, tot den dood van Keizer Karel den
vyfden, het hooggezag aldaar gevoerd hebben; met meer dan duizend
Historiepenningen opgehelderd. (1405—1558). 's Hage 1732, 3 dln.
in groot fol. 466, 484 en 446 bl. met uitvoerige bladwijzers. 343.
- Levensbeschryving van eenige voornaame meest Nederlandsche Mannen
en Vrouwen. Uit egte stukken opgemaakt. Amst. en Harl. 1774—
83, 10 dln. in 5 bdn. 8°. 344.

Dit zeer geachte werk, geschreven door Dr. S. STYL, Do. J. STINTRA en andere
Doopsgezinden heeft zeer lang een grooten invloed gehad op de verspreiding van
verlichte denkbeelden in vele huisgezinnen, gelijk ook in mijn ouderlijk huis. Een
afzonderlijk 11e deel bevat het leven van den Admiraal de Ruyter.

- Mr. J. SCHBLTEMA, Staatkundig Nederland; een Woordenboek tot

de Biographische Kaart van dien naam. Amst. 1805 en 1806, 2 dln. 572 en 658 bl. 8°. 345.

Bij voortduring is dit werk, dat levensschetsen onzer voornaamste staatslieden bevat, onder welke zeer vele Friezen, een nuttig handboek.

B. GLASIUS, Pred. te Geertruidenberg, Godgeleerd Nederland. Biographisch Woordenboek van Nederlandsche Godgeleerden. 's Bosch 1851, 53 en 56, 3 dln. 596, 593 en 689 bl. 8°. 346.

P. G. WITSEN GEYSBEEK, Biographisch Anthologisch en Critisch Woordenboek der Nederduitsche Dichters. Amst. 1821—27, 6 dln. 8°. 347.

P. HOFMANN PEERLKAMP (Hoogl. te Leiden), Liber de vita doctrina et facultate Nederlandorum qui Carmina Latina composuerunt. Editio altera emendata et aucta. Harl. 1838, 575 bl. 8°. 348.

J. IMMERZEEL, Jr. (Boekhandelaar te Rotterdam), de Levens en Werken der Hollandsche en Vlaamsche Kunstschilders, Beeldhouwers, Graveurs en Bouwmeesters, van het begin der 15^e eeuw tot heden. Amst. 1842 en 43, 3 dln. bijeen, 300, 336 en 307 bl. gr. 8°. met in den tekst gedrukte houtsnee-portretten en Monogrammen der schilders er achter. 349.

CHRISTIAAN KRAMM, Geschiedenis van de Beeldende Kunsten in de Nederlanden, — Hollandsche en Belgische school — van den vroegsten tot op onzen tijd. (Strekkende tevens tot een vervolg op het werk van IMMERZEEL.) Met het Portret van den schrijver. Amst. 1857—63, 6 dln. in 2 bdn. 1910 bl. en Aanhangsel, 1864, 172 bl. gr. 8°. 350.

Voor onze kunstgeschiedenis bevatten beide werken, als één geheel, onschatbare berichten.

Biographisch Woordenboek der Nederlanden, bevattende levensbeschrijvingen van zoodanige personen, die zich op eenigerlei wijze in ons vaderland hebben vermaard gemaakt, door A. J. VAN DER AA, (na de artt. Coehoorn in het 3e deel in 1857) voortgezet door K. J. R. VAN HARDERWIJK, en (na diens overlijden in 1860 in het 7^e deel) vervolgd door Dr. G. J. D. SCHOTEL. Haarlem 1852 env. in Julij 1869 gevorderd tot A—O in 166 Afl. uitmakende 14 dln. of 19 stukken, benevens enkele vellen van de drie volgende letters. 351.

J. C. KOBUS, Pred. te Bemmelen en Jhr. W. DE RIVECOURT, gep. Kapitein, Beknopt Biographisch Handwoordenboek van Nederland, behelzende de Levensbeschrijvingen van vele personen, die zich in

- Nederland hebben bekend gemaakt. Zutphen 1854—61, A—Z. 3 dln. 840, 1020 en 573 bl. post 8°. 352.
- CASPAR BURMAN, Traiectum eruditum, virorum doctrina inlustrium, qui in urbe Traiecto, et regione Traiectensi nati sunt, sive ibi habitaverunt, vitas, fata et scripta. Traj. 1738, 469 bl. 4°. 353.
- MART. SOERMANS, Em. Pred. van Goudreaan, Academisch Register, behelsende de namen, en waardigheden, der geene, welke zijn geweest in bedieninge der Universiteyt tot Leyden en Utrecht. Leyden 1704, 156 bl. kl. 8°. 354.
- N. G. VAN KAMPEN (Hoogl. te Amsterdam), Levens van beroemde Nederlanders. Haarlem 1838 en 40, 2 dln. 376 en 444 bl. 8°. 355.
Het 1e deel bevat: Lodewijk van Nassau, P. A. van der Werf, J. Huigen van Linschoten en M. H. en C. Tromp. Het 2e deel: J. Drusius, Willem Lodewijk van Nassau en Joan Maurits van Nassau—Siegen, gezegd de Amerikaan, het laatste voortgezet door D. VEEGENS.
- K. J. R. VAN HARDERWIJK, Naamlijst en levensbijzonderheden der Predikanten van Rotterdam. Rotterdam. 1850, 152 bl. 8°. 356.
- PH. BAERT, Mémoires sur les Sculpteurs et Architectes des Pays-Bas, publiés par M. le Baron DE REIFFENBERG. Bruxelles 1848, 160 bl. 8°. 357.
- GAILLARD, Geschiedenis van Karel den Grooten. Uit het Fransch. 's Hage 1785 en 86, 4 dln. in 2 bdn. 286 en 278, 331 en 263 bl. 8°. 358.
- B. HAUREAU, Charlemagne et sa cour. (742—814) Paris 1854, 197 bl. kl. 8°. 359.
- W. ROBERTSON, Historie der regeering van Keizer Karel den vijfden. Benevens eene Inleiding, bevattende een tafereel der maatschappij in Europa tot aan 't begin der 16^e eeuw. Naar het Engelsch. Rotterdam 1772—74, 6 dln. 8°. 360.
- ASTORGA, het leven van Ferdinand Alvarez de Toledo, Hertog van Alba. Naar het Italiaans. Amst. 1730, 2 dln. 448 en 505 bl. kl. 8°. met platen. 361.
- J. J. DIEST LORGION, van Hallum, Verhandeling over Regnerus Praedinius. (Academisch proefschrift) Gron. 1802, 159 bl. 8°. met portret. 362.
- Io. GUIL. DE CRANE, Oratio de Vossiorum Iuniorumque familia; habita Franeq. in Athenaeo; cum Annot. Gron. 1821, 88 bl. 4°. 363.

- J. TEN BRINK, Gerbrand Adriaensen Brederoô. Historiesch-aesthetische studie van het Ned. Blijspel der 17^e eeuw. Utrecht 1859, 535 bl. 8°. 364.
- H. LUDEN, Hoogl. te Jena, Hugo de Groot, uit zijne lotgevallen en schriften. Leeuw. bij en vert. door Steenberg van Goor, 1830, 346 bl. 8°. 365.
- G. BRANDT, het leven en bedryf van den L. Admiraal Michiel de Ruiter. Met schoone koopere platen. Amst. 1701, 1014 bl. en 50 bl. Lijkzangen, fol. 366.
- (P. HUISINGA BAKKER) het leeven van Jan Wagenaar, benevens eenige Brieven van en aan denzelfden. Amst. 1776, 191 bl. 8°. 367.
- (A. L. SCHLÖZER, Prof. te Göttingen) Lodewyk Ernst, Hertog van Brunswyk en Lunenburg, Keizerl. Kon. en Ryksveldmarschalk etc. Echte bescheiden van het gedrag ten opzichte zijner waardigheden, als Veldmaarschalk, Voogd en Repräsentant van Prins Willem V. Amst. (1786), 343 bl. en 205 bl. Echte Bescheiden, 8°. 368.
- C. SEPP, Johannes Stinstra en zijn tijd. Eene bijdrage tot de geschiedenis der Kerk en School in de 18^e eeuw. Amst. 1865 en 66, 2 dln. 274 en 310 bl. 8°. 369.
- Geen onzer Ned. Godgeleerden viel zulk eene uitvoerige en belangrijke levensbeschrijving ten deel als dit werk bevat.
- J. W. REGT, Hoofdonderw. te Waddinxveen, Handleiding tot de kennis der Vaderlandsche Geschiedenis, in beknopte schetsen van hare merkwaardigste personen. Gouda, 1866, 290 bl. post 8°. 370.
- Dit nog weinig bekende werkje is eene zeer geschikte handleiding bij de beoefening van onze geschiedenis.
- Fac simile's van onuitgegeven Brieven en andere belangrijke stukken van beroemde mannen. Utrecht bij J. P. Houtman (omstreeks 1830), 6 afl. bijeen, 4°. 371.
- Bij een der Brieven van G. J. Vossius aan Hugo de Groot is gevoegd een extract uit het Trouwboek van Leeuwarden, betrekkelijk het huwelijk van zijn zoon MATTHAEUS, Historicus van Holland, Zeeland en Westfriesland, met JOHANNA DE VENO, in 1642 voltrokken en door zijn vader bijgewoond.

G. Verzamelingen.

- Recueil van de Tractaten, gesloten tusschen de Staten Generael der Vereenighde Nederlanden, ende verscheyde Koningen, Princen en Potentaten. 's Gravenhage 1661—1701, 73 stukken, van 1576—1701, met Index er voor; — Vervolgh of Tweede deel van het Recueil van de Tractaten. Aldaar 1726—1788, 38 stukken, van 1713—1788, 4°. 372.
- Recueil van verscheyde Placaten, Ordonnatieën, Resolutiën, etc. betreffende de saecken van den Oorlogh, te water ende te lande. 's Hage 1675—1688, 78 st. van 1590—1688, met register er voor, 4°. 373.
- Een band met Instructiën voor den Hove van Hollandt c. s., Ordonnatieën des Keizers en der Staten op justitie, policie, successiën, leengoederen enz. van 1531—1657. 's Hage 1651—57, 4°. 374.
- Allerhande Tractaetjens raekende de Engelsche Saeken, van 1643—1691, beginnende met: Den Brittannischen Donderslach, 4°. 375.
- Staatkundige Stukken van den jare 1672, bevattende twee banden met een groot getal vlugschriften, brieven, vlugmaren, plakaten, deductiën, verhalen, sententiën enz. vooral betrekkelijk Prins Willem III en de de Witten. Met portretten, 4°. 376.
- Generale en particuliere Ordonnatieën ende Instructiën op 't collecteren van de Generale Middelen van Stadt Groningen ende Ommelanden. (1623—1715) Gron. 1717, 316 bl. en registers, 4°. 377.
- Een zware band met Historische Traktaten en vlugschriften, van 1665—1745: de Gods-dienst der Hollanders, Memorie der Eng. Protestanten aan Willem III, Redres der Munten, Scheepsbouw, het Conclave, het recht des Konings van Pruysen tot de successie van Prins Fred. Hendrik, Beleg van Steden, Utrechtsche vrede, Stadhouderschap, Gedrag van Groot-Brittannie enz. enz. 4°. 378.
- Verzameling van Politique Tractaten. Vier zware banden, gemerkt: N°. II—V, betrekkelijk:
- N°. II. de Franeker Akademie, Synode van Dordrecht, A. M. v. Schurman, geschriften van Burman, Zinzendorff, Driessen, Ode, Venema, Declaratien van Willem III over den Eng. troon enz. 1618—1743, 4°. 379.
- N°. III. het Stadhouderschap, Graaf v. Rechteren, Onlusten te Arnhem en te Nijmegen, O. I. Compagnie, Journaal van den Adm. G. Rooke,

den Franschen oorlog, Actie wegens Romein de Hooge, Amst. Mercurius, de Werving, Oranje in 't hart en talrijke andere stukken van 1646—1726, met geschreven register, N°. 1—89, 4°. 380.

N°. IV. 13 Ordonnantien van Policie van Harlingen, de Raad van State, de Staten van Holland, Soutwater versch gemaakt, Roëll, Wittich in 't hemd, Burmans rede over de Comedie met verweerschrift van den Utrechtschen Kerken-raadt enz. 1662—1745, met register N°. 1—38, 4°. 381.

N^o. V. Anatomie van 't verderfelijk deseyn der Paepsghesinde, Quakers, Kerken van Piedmont, Vervolging der Fransche Gereformeerden, Twistschriften van Driessen, Dittelbach, Stoehius en anderen tegen van der Waeyen, van Tuynen, Belkmeer enz. Apologie des Eglises Wallonnes, de Hernhuttersche broeders, het proces tegen Stinstra enz. 1644—1748, 4°. 382.

Politique Tractaaten. 4 banden in 4°. bevattende o. a.:

I. Het tegenw. Interest der Vereen. Prov., Aenmerckingen van W. Tempel, Consideratien over Staats-zaken, Verantwoordingh van Amsterdam enz. 1673—1684. 383.

II. De laatstvorige stukken met vervolgen, den Ned. Mars, Vry- en geregtigheden van Hollant, Tafel-discours met de Heeckel, Verrichtingen der Franschen tot Genua, Vrankrijk zonder paalen, Belegering van Luxemburg, Missives enz. 1678—1684. 384.

III. Differenten van Dordrecht en Gorinchem, Krooning van Jacobus II en Protestanten in Schotland, Bataille en executie van Monmouth, den Brittanischen blixem enz. 1684 en 85. 385.

IV. Declaratie des Konings van Vrankrijk, met vele tegenschriften, de belangen der Vorsten van Europa, Anatomia Duytslands enz. 1673, 1684—89. 386.

Politique tractaten. 4 banden in 8°. bevattende o. a.:

I. Dichtkundig Praal-tooneel van Neerlands wonderen, Empden 1748 en 49; Lauwerbladen voor Prins Willem IV, 1751; Spiegel der waarheid; Schets der beroerten en vele ingevoegde bladen. 387.

II. Vervolg van het Praal-tooneel en der Lauwerbladen; le jeu de Constitution, lofdichten op J. en P. van de Poll; het misnoegen van Amsterdam enz. 1748—51. 388.

- III. Handelingen op den Cloven. doelen, Geessel voor de mitelingen, Hercules, Klagende Maegden van Holland en Groningen met vervolgen, het gedrag der Amsterdammers, Amst. Kiekkas, Vervolg der Lauwerbladen, Daniel Raep's patriottische bedrijven enz. 389.
- IV. De vrede van Aaken, de Doelisten, Godvrucht van Prins Fred. Henrik, vervolg der Lauwerbladen en Lijkzangen op Prins Willem IV, met vele tusschengevoegde pamfletten, platen en portretten. 390.
- Politieke Stukken. Een band in 8°. bevattende o. a.: Mémoires sur la Bastille, 1783; Mirabeau, sur le Stathouderat, 1788; le partage de la Pologne; de zaak der Holl. Patriotten, 1790; de bedaarde en vrijmoedige Nederlander, 1789; het nationaal feest te Groningen, 1799 enz. 391.
- Historische en staatkundige twist- en vlugschriften, weekbladen enz. betrekkelijk de volksbewegingen van 1774 tot 1797, in 14 pakketten, 8°. 392.
- Staatkundige Bijdragen. 6 bundels vlugschriften van de jaren 1828—1853, van I. Mr. B. Albarda (den verzamelaar), A. Vogelsang, Mr. J. van Lennep; — II. P. W. H. van Sonsbeeck, Mr. J. G. A. Faber, Mr. M. van Puttkammer, J. C. Baud; — III. J. Minnema Buma, Mr. W. W. Buma, J. H. Reddingius, Mr. P. L. F. Blussé; — IV. Mr. J. Schouten, Mr. J. A. van Roijen, Mr. T. van der Feen, Mr. P. J. Walraven, H. L. Fievez; — V. Mr. M. W. de Jonge, Mr. J. H. Gilquin, Mr. Dard; — VI. Mr. J. Ackersdijk, G. J. Mulder, Mr. C. J. van Assen en eenige ongenoemden, 8°. 393.

Variorum selecta Poemata. Een band met 22 lofdichten op Willem IV en zijne moeder, S. van Goslinga, G. F. thoe Schwartzenberg, Prof. Oosterdijk Schacht, J. Pierson, H. Cannegieter, P. Burman, G. d'Arnaud enz. 1734—1766, 4°. 394.

Drie bundels Feestzangen op vorstelijke personen, hoogleeraren en groote gebeurtenissen, huwelijks- en rouwzangen op een aantal aanzienlijke personen en andere gelegenheidsgedichten, 1670—1748, 4°. 395.

Orationes selectae, uit de 18^e eeuw, 3 banden, 4°. 396.

Dissertationes Juridicae, Juris naturae et publici. Drie zware 4°. banden,

- met geschreven lijsten van de personen en onderwerpen er voor ,
bijeengebragt door den Raadsheer F. J. J. van Scheltinga, waaronder
vele van Friezen. 397.
- Dissertationes Juris publici , criminalis et legislatorii selectae, van 1743—
92. Drie 4°. banden met dergelijke lijsten er voor. 398.
- Dissertationes Medicae. Acht 4°. banden , voor ieder van welke een
geschreven lijst van den inhoud. 399.
- Dissertationes variae Juridicae , uit het begin der 19° eeuw. Twee 8°.
banden. 400.
- Dissertationes Juridicae et Medicae. 1820—28 , 8°. 401.
- Dissertationes Hermeneuticae. 1771 , 1797 , 1799 en 1825 , 8°. 402.
- Orationes variae et alia opuscula. 1778—1828 , 8°. 403.

7. Archief- en Bibliotheek-wetenschappen.

*l'Art de vérifier les dates des Faits historiques , des Chartres , des
Chroniques et autres anciens Monumens. Nouv. édition , revue par
un religieux Bénédictin de la Congrégation de S. Maur. Paris 1770,
20, 37 en 934 bl. fol. 404.*

Met inschriften er voor van de vroegere bezitters : P. Wierdsma , J. W. de Crane
en J. van Leeuwen.

Dr. J. P. KULIK , Prof. in Prag , die Jahresformen der christlichen Zeit-
rechnung. Dritte verbesserte Auflage. Prag 1861, 44 bl. 4°. 405.

Dit is eene zeer bruikbare handleiding om , met behulp van bijgevoegde paasch-
tafel , de datums der middeleeuwsche charters te vinden.

ABR. MAGYRUS , Pred. op Texel , Almanachs Heiligen , of history van
alle de Heiligen , die doorgaans met roode letters in den Almanach
aangewezen zyn. 4° druk. Amst. 1717 , 426 bl. kl. 8°. 406.

FRANS VAN MIERIS , Groot Charterboek der Graaven van Holland ,
van Zeeland en Heeren van [West-]Vriesland. Leyden 1753,
eerste deel , van 723—1299 , 619 bl. ; — tweede deel , 1754 , van
1299—1356 , 870 bl. ; — derde deel , 1755 , 1356—1404 , 796 bl. ; —
vierde deel , 1756 , 1404—1436 , 1088 bl. gr. fol. 407.

Oorkondenboek van Holland en Zeeland. Uitgegeven van wege de
Koninklijke Akademie van wetenschappen. Eerste afdeeling tot het

einde van het Hollandsche Huis, bewerkt door Mr. L. PH. C. VAN DEN BERGH (Archivaris van het rijk). Amst. en 's Hage 1868, Eerste deel, van 715—1256, 336 bl. gr. 4°. en geslachttafel van de Graven van Holland. 408.

Nederlandsche Placcaet-Boeck: waerinne alle voornaemste placcaten enz. uyt-ghegeven by de Staten Generael der Ned. Provintien; van 1581 tot 1644. Amst. 1644, 2 dln. bijeen, 572 en 558 bl. folio. 409.

IS. AN. NIJHOFF, Gedenkwaardigheden uit de geschiedenis van Gelderland, door onuitgegevene Oorkonden opgehelderd. Eerste deel, Arnhem 1830, 134 bl. en 450 bl. Oorkonden van 1286—1343, registers en 2 platen met zegels; — tweede deel, 1833, 116 bl. en 290 bl. Oorkonden van 1343—1371, registers en een plaat; — derde deel, 1839, 162 bl. en 384 bl. Oorkonden van 1371—1423 en registers, gr. 4°. (Niet compleet). 410.

JOHAN VAN DE WATER, Groot Placaatboek der Staten 's Lands en der stad Utrecht, tot 1728. Utrecht 1729, 3 dln. 764, 1222 en 1124 bl. fol. 411.

PROSPER CUYPERS VAN VELTHOVEN, Documents pour servir à l'histoire des Troubles religieux du xvime siècle dans le Brabant septentrional. Bois-le-Duc (1566—1570). Brux. 1858, tome premier, 628 bl. en twee plattegronden, roijaal 8°. 412.

Dit belangrijk werk, waarvan een 2e deel ter perse is, komt ons een model eener gepaste en sierlijke uitgave van oude stukken voor.

J. J. F. NOORDZIEK (Onder-bibliothecaris der Koninklijke Bibliotheek), over het uitgeven van onbekende Oorkonden der geschiedenis van Nederland. 's Hage 1847, 114 bl. 8°. 413.

— Archiefwezen 1826—1852, met eene korte opgave van de inhoud van eenige Boekerijen. 's Hage 1853, 321 bl. 8°. 414.

Op bl. 245 komt hierin eene vrij uitvoerige beschrijving van het Stedelijk Archief van *Leeuwarden* voor.

Overzicht van het Nederlandsche Rijks-Archief. 's Hage 1854, eerste stuk, bevattende de Inleiding, Geschiedenis en overzicht van het Archief der voorm. Regtscollegien in Holland, 231 en 43 bl. 8°. 415.

Dr. R. C. BAKHUIZEN VAN DEN BRINK, Rijks-Archivaris, Mr. L. PH. C. VANDEN BERGH, Adjunct-Archivaris, en Jhr. Mr. J. K. J. DE

JONGE, het Nederlandsche Rijks-Archief. Verzameling van onuitgegeven oorkonden en bescheiden voor de geschiedenis des vaderlands. 's Hage 1857, eerste deel, 450 bl. gr. 8°. 416.

Van beide laatste belangrijke werken is later niets meer verschenen.

Chronologisch Register op het vervolg van het Groot-Charterboek van van Mieris, aanwezig op het Rijks-Archief te 's Hage. Uitgegeven door het Prov. Utrechtsche Genootschap. Utrecht 1859, 185 bl. 8°. 417.

Mr. L. PH. C. VAN DEN BERGH, Register van Hollandsche en Zeeuwsche Oorkonden, die in de Charterboeken van van Mieris en Kluit ontbreken. 1° Afd. 726—1299. Op gezag der Kon. Akademie van wetenschappen verzameld. Amst. 1861, 143 bl. 8°. 418.

Repertorium, ofte Generaal Register over de vier deelen van 't Groot Plackaet-boeck van Holland, gesteldt volgens de Jaren en oock Alphabetischer wyse. 's Hage 1708, ongep. kl. 8°. 419.

De merkwaardigste stukken uit de oudste Archieven van Amsterdam, aangaande de vroegere privilegiën van deszelfs poorters en inwoners. Met platen en fac-similes der oorspronkelijke handschriften. (Uitgegeven door de 2° klasse van het Kon. Ned. Instituut.) Amst. 1821, 120 bl. 8°. Met vervolg: 420.

Mr. S. J. Z. WISELIUS, Beschouwing van den Deventerschen Tolbrief van den jare 1347. Amst. 1826, 58 bl. en fac-simile, 8°. 421.

Dr. P. SCHELTEMA, Archivaris der stad Amsterdam en der provincie Noord-Holland, het Archief van Amsterdam beschreven. (Algemeen overzigt) Amst. 1862, 74 bl. 8°. 422.

— Inventaris van het Amsterdamsche Archief. Amst. 1866, eerste deel, Charters of perkamenten brieven (1275—1582), 284 bl. 8°. 423.

Mr. J. L. DE BRUYN KOPS, Stukken der Grafelijke tijden, uit het Archief der stad Haarlem. (1245—1584.) Haarlem 1850, 98 bl. 8°. 424.

Mr. A. J. ENSCHEDÉ, Archivaris, Inventaris van het Archief der stad Haarlem. Ald. 1866—68, eerste afdeeling van de vroegste tijden tot 1581, 282 bl.; — tweede afdeeling van 1581 tot 1795, 172 bl.; — derde afdeeling, registers en stukken van 1795 tot Nov. 1813, en lijsten der zegels en kaarten, 99 bl., bladwijzer, latere stukken en gegraveerde afbeeldingen van 20 oude zegels der stad, 8°. 425.

- (J. H. HINGMAN, Commies-Chartermeester bij het Rijks-Archief) Inventaris van het Oud Archief der gemeente 's Gravenhage. 1868, 132 bl. 8°. 426.
- Mr. P. VAN DEN BRANDELER, Advocaat en Gemeente-Secretaris, Inventaris van het Archief der gemeente Dordrecht. Ald. 1862, eerste gedeelte (1200—1549), 88 bl. 8°. 427.
- Mr. J. SOUTENDAM, Archivaris, Inventaris der Charters en Privilegiën, berustende op het Archief der gemeente Delft. (1246—1599.) Delft 1860, 46 bl. 8°. 428.
- Register der bescheiden, die berust hebben in het „Secretet vertrek” van H.H. Burgemeesteren en Regeerders der stad Delft. Ald. 1861, 118 bl. 8°. 429.
- Registers der stukken, begrepen in alle delen des Groot Gelderschen Plackaet-boecks. Arnhem 1740, 131 bl. chronologisch en tot bl. 444 alphabetisch, 8°. 430.
- (Is. AN. NIJHOFF, Prov. Archivaris) Kort overzicht van het Oud Provinciaal Archief van Gelderland. Arnhem 1865, 62 bl. 8°. 431.
- P. NIJHOFF, Adjunct-Archivaris, Registers op het Archief, afkomstig van het voormalig Hof des vorstendoms Gelre en graafschaps Zutphen. (Eerste afdeeling, justitieel, 1561—1810; tweede afdeeling, politiek en administratief, 1355—1805.) Arnhem 1856, 461 bl. 8°. 432.
- Inventaris van het Oud Archief der gemeente Nijmegen. Arnhem 1864, 140 bl. 8°. 433.
- Tijdrekenkundig Register van oorkonden, berustende in het Oud Archief der gemeente Hattem. Arnhem 1854, 104 bl. 8°. 434.
- Mr. R. W. TADAMA, Kantonregter en lid van den Raad, Tijdrekenkundig Register van alle oorkonden in het Stedelijk Archief te Zutphen berustende. Ald. 1854, Eerste deel, 120 bl. 8°. Niet verder verschenen. 435.
- Generale inhoud van alle de Placaten enz. begrepen in ses Registers op het Groot Utrechts Placaetboek. Utrecht 1733, 510 bl. 8°. Zie N°. 411. 436.
- Dr. P. J. VERMEULEN, Prov. Archivarius, Verslag aangaande de Archieven der Provincie en der voormalige vijf Kapittelen te Utrecht. Ald. 1850, 77 bl. 8°. 437.

- (Mr. J. VAN DOORNINCK, Prov. Archivaris) Tijdsrekenkundig Register op het Oud Provinciaal Archief van Overijssel. Zwolle 1857, 1^e gedeelte, 1225—1393, 105 bl.; — 2^e gedeelte, 1859, 1393—1423, 268 bl.; — 3^e gedeelte, 1860, 1424—1456, 114 bl. 8°. 438.
- (P. C. MOLHUIJSEN, Stedelijk Archivaris) Register van Charters en Bescheiden in het Oude Archief van Kampen. Kampen 1862, 1^e deel, 1251—1496, 332 bl.; — 2^e deel, 1863, 1496—1528, 280 bl.; — 3^e deel, 1863, 1528—1584, 304 bl. gr. 8°. 439.
- (A. J. DE SITTER) Voorloopig Register van Charters enz. Stad en Lande betreffende, en kunnende dienen tot het opmaaken van een Charterboek, loopende tot 1594. Groningen 1789, 319 bl. 8°. 440.
- Mr. H. O. FEITH, Prov. Archivarius, Register van het Archief van Groningen. Chronologisch gedeelte. 1^e deel, Gron. 1853, 802—1534, 392 bl. — 2^e deel, 1854, 1535—1577, 399 bl. — 3^e deel, 1855, 1578—1630, 396 bl. — 4^e deel, 1856, 1631—1756, 396 bl. — 5^e deel, 1857, 1757—1847, Vervolg, 1350—1738 en Handschriften, 206 bl. — 6^e deel, 1858, Alfabetisch gedeelte, 563 bl. — 7^e deel of eerste Vervolg, Chron. ged. 1245—1865, 428 bl. — 8^e deel of eerste Vervolg, Alfab. ged. 1866, 179 bl. 8°. 441.
- Dr. C. R. HERMANS, Rector en Stads-Archivarius, Analytische opgave der gedrukte Charters enz., betrekkelijk de provincie Noord-Brabant, van 704—1648 (met Naoogst, van 997—1503). 's Bosch 1844, 360 bl. 8°. 442.
- R. A. VAN ZUIJLEN, Archivaris, Inventaris van het Groot Archief van 's Hertogenbosch. 's Bosch 1860, 108 bl. 8°. 443.
- (Mr. G. D. FRANQUINET, Advokaat en Stads-Archivarius) Verslag over het Stads Archief van Maastricht. (Ald. 1853) 87 bl. 8°. 444.
- PRUDENT VAN DUYSE, Archiviste, Inventaire analytique des Chartres et Documents appartenant aux Archives de la ville de Gand. Gand 1849, 1^e livraison, 1070—1430, 190 bl. — 2^e livr. 1853, 1432—1545, tot bl. 366; — 3^e livr. 1857, 1545—1585, tot bl. 510, gr. 4°. 445.
- (J. F. WILLEMS) Historisch onderzoek naar den oorsprong en den waren naam der openbare plaetsen en andere Oudheden van de stad Antwerpen. Van stads wege uitgegeven. Antw. 1828, 293 bl. 8°. met vele charters, plattegronden, portretten enz. 446.

Portefeuille met kleinere geschriften over het Archief-wezen, 8°. 447.

Mr. S. DE WIND, Officier bij de Regtbank te Middelburg, Bibliotheek der Nederlandsche Geschiedschrijvers, 970—1648. Middelb. 1835, Eerste deel, 608 bl. Aangangsel 31 bl. Niet verder verschenen. 448.

Mr. J. T. BODEL NIJENHUIS, Bibliographie (of Topographische lijst) der Plaatsbeschrijvingen van het Koninkrijk der Nederlanden. Amst. 1862, 353 bl. Met Toevoegsel, aldaar 1868, 111 bl. 8°. 449.

Catalogus van de Tractaten, Pamfletten, enz. over de geschiedenis van Nederland, aanwezig in de Bibliotheek van ISAAC MEULMAN (te Amsterdam), bewerkt door J. K. VAN DER WULP, Litt. Doct. Niet in den handel. Amst. 1866, 1° deel, 1500—1648, 431 bl. — 2° deel, 1867, 1649—1688, 383 bl. — 3° deel, 1868, 1689—1713, met Supplement op de jaren 1519—1688; gr. 4°. gemerkt N°. 91. 450.

Dit belangrijk werk, op schrijfpapier sierlijk gedrukt, is een geschenk van den in 1868 overleden bezitter van deze en andere verzamelingen van wetenschap en kunst.

Mr. J. I. VAN DOORNINCK, Procureur te Deventer, Bibliotheek van Nederlandsche Anonymen en Pseudonymen. 'sGravenhage en Utrecht 1867, Afl. 1—8, gr. 8°. (Tot Aug. 1869; nog niet compleet.) 451.

Repertorium der Verhandelingen en Bijdragen, betreffende de geschiedenis des vaderlands, in mengelwerken en tijdschriften tot op 1860 verschenen, door R. FRUIN, J. T. BODEL NIJENHUIS, L. J. F. JANSSEN, W. N. DU RIEU, W. I. C. RAMMELMAN ELSEVIER en J. DE WAL, leden der Commissie voor geschied- en oudheidkunde van de Maatschappij der Nederlandsche Letterkunde te Leiden. Ald. 1863, 12 en 400 bl. 8°. 452.

Register van Academische Dissertatiën en Oratiën betreffende de geschiedenis des vaderlands, aangangsel op het Repertorium van verhandelingen en bijdragen, bijeengebragt en systematisch geschikt door de Commissie bovengenoemd. Leiden, 1866, 104 bl. 8°. 453.

F. MULLER, Boekhandelaar te Amsterdam, de Nederlandsche Geschiedenis in Platen. Beredeneerde Beschrijving van Nederl. Historieplaten, Zinneprenten en Historische Kaarten. Amsterdam 1863, 1° Afl., van het begin der geschiedenis tot 1625, 204 bl. 8°. 454.

- JOH. GUIL. HOLTROP, *Bibl. Praefectus, Catalogus librorum saeculo XV° impressorum, quotquot in Bibliotheca Regia Hagana asservantur.* Hag. Com. 1856, 591 bl. 8°. 455.
 Aan deze lijst van incunabelen of drukken uit de 15e eeuw der Koninklijke Bibliotheek is als Supplement ook die van het Museum Westreenianum toegevoegd.
- Catalogus van de Provinciale Bibliotheek van Zeeland. Nieuwe uitgaaf. Middelburg 1863, 302 bl. 8°. 456.
- Catalogus librorum tam impressorum quam manuscriptorum Bibliothecae publicae Universitatis Lugduno Batavae. L. B. 1716, 500 bl. met Index alphabeticus van SIG. HAVERKAMP, ongep., benevens Supplement van 1741, 134 bl. fol. 457.
- IACOBUS GEEL, *Bibl. Praefectus, Catalogus librorum manuscriptorum, qui inde ab anno 1741 Bibliothecae Lugduno Batavae accesserunt.* L. B. 1852, 306 bl. gr. 4°. 458.
- Catalogus librorum Bibliothecae publicae Universitatis Lugduno Batavae annis 1814—1847 illatorum. L. B. 1848, 380 bl. 8°. 459.
- J. R. VAN EERDE, *Catalogus librorum Bibliothecae Universitatis quae Groningae est, secundum seriem literarum alphabeti digestus.* Gron. 1833, 309 bl. fol. 460.
- (P. C. MOLHUIJSEN) *Catalogus Bibliothecae publicae Daventriensis.* Dav. 1832, 318 bl. — (C. A. ENGELBREGT en W. B. J. VAN EYK) *Pars altera,* Dav. 1864, 352 bl. 8°. 461.
- (P. A. TIELE) *Catalogus van de Bibliotheek der stad Amsterdam.* Ald. 1856—1858, 4 stukken met alph. regist. 876 bl. 8°. 462.
- (S. MULLER) *Catalogus van de Bibliotheek der Vereenigde Doopsgezinde gemeente te Amsterdam.* Ald. 1854, I 154, II 74, III 76 bl. 8°. 463.
- (A. DE VRIES) *Catalogus Bibliothecae publicae Harlemensis.* Harl. 1848, 658 bl. — *Supplementum,* 1852, 230 bl. 8°. 464.
- (Mr. J. SOUTENDAM) *Catalogus van het geschiedkundig gedeelte der Gemeente-bibliotheek van Delft. Korte beschrijving der Schilderijen ten raadhuize van Delft bewaard.* Ald. 1865, 37 bl. gr. 8°. 465.
- *Catalogus van regtsgeleerde en andere werken, op de Gemeenteboekerij van Delft voorhanden. Met opgave der plaatwerken, platen, teekeningen, enz. aldaar bewaard.* Ald. 1866, 29 bl. gr. 8°. 466.

Catalogus van de Bibliotheek der Maatschappij van Ned. Letterkunde, te Leiden. Ald. 1847, 1^e deel 337 en 268 bl. — 2^e deel 636 bl. — 3^e deel, 1849, Alph. Bladwijzer, 149 bl. — Bijvoegsel over 1848—1852, 184 bl. 8°. 467.

Catalogus librorum instructissimae Bibliothecae Prof. SIG. HAVERKAMPI. Lugd. Bat. 1742, 167 bl. 8°. 468.

Catalogus der Bibliotheek van HIER. DE BOSCH. Amst. 1812, 319 bl. 8°. 469.

” ” ” ” MATTH. VAN GEUNS. Utr. 1818, 341 bl. 8°. 470.

” ” ” ” C. G. HULTMAN. 's Bosch 1821, 224 bl. en lijst van de Prijzen, 37 bl. 8°. 471.

” ” ” ” PETRUS STINSTRATE te Franeker. Harl. 1822, 291 bl. 8°. 472.

” ” ” ” GER. en JOAN. MEERMAN. 's Hage 1824, 4 dln. 378 en 210, 217, 221 en 182 bl. met lijst van de Prijzen, 186 bl. 8°. 473.

” ” ” ” EV. WASSENBERGH. Fran. 1828, 205 bl. — J. W. DE CRANE. Fran. 1843, 224 bl. — H. AMERSFOORDT. Sneek 1844, 64 bl. 8°. 474.

Catalogus der zeldzame Boeken en Handschriften van JAC. KONING. Amst. 1828 en 1833, 3 dln. 126, 128 en 378 bl. met Appendix, 17 bl. 8°. met bijgeschreven prijzen. 475.

Catalogus der Bibliotheek van G. DE WAL. Gron. 1835, 407 bl. 8°. 476.

” ” ” ” H. A. HAMAKER. Leid. 1836, 122 bl. 8°. 477.

” ” ” ” ANN. YPEIJ. Gron. 1837, 166 bl. 8°. 478.

” ” ” ” C. J. C. REUVENS. Leid. 1838, 408 bl. 8°. 479.

” ” ” ” H. W. TIJDEMAN. Leiden en 's Hage 1864, 65 en 66, 5 dln. 8°. 480.

Lijst van gedrukte Kaarten, voorhanden in het Archief der Genie van het Ministerie van Oorlog, opgemaakt door P. I. M. MEYBOOM. 's Hage 1857, 436 bl. gr. 8°. met Lijst der tot 1852 ontvangen opgaven, 48 bl. 8°. 481.

Mr. PH. BLOMMAERT, de Nederduitsche Schrijvers van Gent. Ald. 1861, 442 bl. 8°. met portret van P. van Lansberge. 482.

FERD. VANDERHAEGHEN, Bibliographie Gantoise. Recherches sur la vie et les travaux des Imprimeurs de Gand. (1483—1850). Gand 1858—69, 7 dln. met fac-similés van drukkersmerken, handteekeningen, titels, banden enz. 483.

Dit prachtig uitgevoerde werk verdient wegens den rijkdom van onderwerpen en de verbazende moeite aan het verzamelen en naauwkeurig beschrijven besteed, op dit door weinigen betreden gebied, alle onderscheiding.

Dr. GUSTAV KLEMM, Kön. sächs. Bibliothekar, Handbuch der Germanischen Alterthumskunde. Mit 23 Tafeln in steindruck. Dresden 1836, 448 bl. 8. 484.

JOHN BIGLAND, Brieven over de beoefening en het gebruik der aeloude en hedendaagsche Geschiedenis. Uit het Eng. Amst. 1806 en 1808, 2 dln. 251 en 295 bl. 8°. 485.

FRANS VAN MIERIS, Verhandeling over het zamenstellen der Geschiedenis, of het beschrijven der gebeurtenissen, inzonderheid van die van ons Vaderland. Op nieuw uitgegeven en beschaafd door P. G. WITSEN GEYSBEEK. Amst. 1826, 216 bl. 8°. 486.

H. J. ROYAARDS, Bijdragen tot de bewerking van de Geschiedenis der Nederlanden, 's Gravenhage 1830, 137 bl. 8°. 487.

Mr. HUGO BEIJERMAN, over het schrijven van de Geschiedenis der Nederlanden. 's Hage 1830, 52 bl. 8. 488.

JOH. HUBNER, Rector te Hamburg, 333 Geslacht-reken-kundige Tafelen, beneffens de daartoe behoorende geslacht-reken-kundige vragen, tot verklaring der Staatkundige Historie, tot op desen tyd vervolgd. Leijden 1722, breed gr. 4°. 489.

— De Staats- en Koeranten-toik, of Woordenboek der geleerden en ongeleerden. Naar den 12^{en} druk vertaalt. Leyden 1732, 1018 bl. met Wapenregister, gr. 4°. 490.

— Algemeen Kunstwoordenboek der wetenschappen. Naar den 6^{en} druk (als 2^e deel van het vorige werk) vertaald door A. H. WESTERHOVIUS, Rector te Gouda. Leyden 1734, 919 bl. gr. 4°. 491.

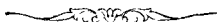
C. G. JÖCHER, Hist. zu Leipzig Prof., Compendiöses Gelehrten-Lexicon. Die dritte Auflage. Leipz. 1733, 2 Thle, 1888 en 2102 kolommen, gr. 8°. 492.

- JOHAN DIBBETZ, Collonel en Groot-Major van Sluys in Vlaanderen, het groot Militair Woordenboek enz. 's Hage 1740, 753 bl. groot fol. 493.
- EGBERT BUYS, Hofraad van hunne Poolsche en Pruisische Majesteiten (te 's Hage), Nieuw en volkomen Woordenboek van konsten en wetenschappen; bevattende alle de takken der nuttige kennis enz. Met eene ménigte van Kunst-plaaten. Amst. 1769—1778, 10 dln. 8°. 494.
- Mr. THYMON BOEY, Woorden-tolk of verklaring der voornaamste onduitsche woorden in de Regtspleginge voorkoomende, mitsgaders de oorspronk der Hoven van Justitie en andere Staats-collegien. 's Hage 1773, 2 dln, 827 bl. 4°. 495.
- Practisyns Woordenboekje, of verzameling van meest alle de woorden in de Rechtskunde gebruikelijk. Dordr. 1785, 114 bl. 8°. 496.
- P. BERN. STOCKER, Vocabularium Latinitatis antiquioris et medii aevi Diplomaticum. Nordlingen 1805, 103 bl. kl. 8°. 497.
- L. G. BREDIE, Woordenboek der Kerkelijke Geschiedenis. Amst. 1826, 27 en 28, 3 dln. A—J. 8°. Niet voortgezet. 498.
- GT. NIEUWENHUIS, Algemeen Woordenboek van kunsten en wetenschappen, voor den beschaafden stand enz. (Eerste druk) Zutphen 1820—29, 8 dln. 8°. 499.
- Aanhangsel op dit Woordenboek. Bijeenverzameld en in orde gerangschikt door een' vaderlandsch' geleerde (of Prof. P. O. VAN DER CHUJS). Nijmegen 1833—44, 9 dln. 8°. 500.
- Geschiedkundig overzicht der vorderingen van den menschelijken geest in de Wetenschappen en de Kunsten die met dezelve in betrekking staan. Gorinchem 1822, 486 bl. 8°. 501.
- Geschiedkundig Woordenboek der Uitvindingen, in al de deelen der wetenschappen en kunsten. 's Bosch 1826, 1^e deel, A—E. 392 bl. 8°. Niet verder uitgegeven. 502.
- Dr. C. M. VOGEL, Geschiedenis der merkwaardigste Uitvindingen. Voor Nederlanders omgewerkt. Amst. 1844, 1^e deel, 1^e stuk, 160 bl. 8°. Niet vervolgd. 503.

Hierin zijn behandeld: de Molens, Pelterijen, Brandspuiten, Turf, het Orgel en de Almanakken.

(JAC. KONING) Algemeene ophelderende verklaring van het oud Let-

- terschrift (op bijgevoegde 17 kwarto bladen), in steenplaatdruk. Uitgegeven door de Maatschappij: tot nut van 't algemeen. Leiden, Dev. en Gron. 1818, 66 bl. 8. 504.
- Mr. J. H. DE STOPPELAAR (Archivaris van Middelburg), het Papier in de Nederlanden gedurende de middeleeuwen, inzonderheid in Zeeland. Midd. 1869, 125 bl. 8°. en 16 uitslaande steendrukplaten met afbeeldingen van Papiermerken. (Uit de werken van het Zeeuwsch Genootschap der wetenschappen.) 505.
- J. B. RIETSTAP, Handboek der Wapenkunde; bevattende: I. de geschiedenis; — II. de practijk der wapenkunde; — III. Registers der wapens van den thans bloeienden Ned. Adel en andere beroemde personen. Met vijf platen. Gouda 1857, 522 bl. 8°. 506.
- Mr. L. PH. C. VAN DEN BERGH, Grondtrekken der Nederlandsche Wapenkunde. Leiden 1847, 59 bl. 8°. 507.
- Grondtrekken der Nederl. Zegel- en Wapenkunde. Tweede veel vermeerderde druk. Met 5 platen. Amst. 1861, 110 bl. post 8°. 508.
- J. TER GOUW, Studiën over Wapen- en Zegelkunde. Met platen en houtsneden. Amsterd. 1865, 222 bl. 8°. 509.
- ADRIAAN SCHOONEBEEK, Nette Afbeeldingen der eygene Dragten van alle Geestelijke Vrouwen en Nonnen-orders. Amst. 1691, 182 bl. kl. 8°. met 90 platen. 510.
- (D. B. GROEBE) Handleiding tot de kennis der Ned. Munten, welke sedert ruim drie eeuwen hier te lande zijn geslagen enz. Amst. 1850, 44 bl. 8°. 511.
- De Navorscher, een middel tot gedachtenwisseling en letterkundig verkeer tusschen allen, die iets weten, iets te vragen hebben, of iets kunnen oplossen. Amst. 1852—55 en 58, 2°, 3°, 4°, 5° en 8° jaargang, royaal 8°. 512.

G. AARDRIJKSKUNDE,

ALGEMEENE GESCHIEDENIS ENZ.

- Orbis antiqui Tabulae geographicae secundum CL. PTOLEMAEUM, cum Indice philologico absolutissimo. Amst. 1730, gr. folio. 1.
- STRABO, de situ Orbis. Amst. 1652, 2 vol. 809 en 670 bl. 12°. 2.
- PHIL. CLUVERII Introductio in universam Geographiam tam veterem quam novam Tabulis Geograph. XLVI. ac Notis à JOH. BUNONE, et Annotation. J. F. HEKELII et J. REISKII. Amst. 1697, 565 bl. en Index, 4°. met een groot getal kaarten. 3.
- JOH. DE RAEI DE JONGE, Woorden-boek des ganschen aard-rijks. Amst. 1700, 2° druk, vermeerderd met de Latijnsche en Grieksche benamingen der plaatsen, 623 bl. en afzonderlijk Register dier benamingen, 4°. 4.
- Illustriorum principumque Urbium Septentrionalium Europae Tabula, (cont. Civitates Angliae, Scotiae, Hiberniae, Daniae, Norwegiae, Sueciae, Poloniae etc.) Amst. ex officina Joannnis Janssonii, (z. j.) gr. fol. 5.
- Illustriorum Italiae Urbium Tabulae, cum appendice celeb. in Maris Mediterranei Insulis Civitatum. Bij den zelfden, gr. fol. 6.
- Illustriorum Hispaniae Urbium Tabulae, cum append. Civitatum Asiae, Africae, Americae et Indiae. Bij den zelfden, gr. fol. 7.
- De uitgave van deze Plattegronden van en Gezigten op Steden met beschrijving in het latijn is welligt van omstreeks 1645, hoewel daar tusschen ook vele oudere bladen voorkomen van Hoefnagel en Ortelius van 1565, 1578 enz.
- Atlas minor, sive totius Orbis terrarum contracta delineat. ex conatibus NICOL. VISSCHER. Amst. Bat. atlas fol. 8.
- Deze voortreffelijke Atlas bevat niet minder dan 152 land- en 25 zeekaarten, meest allen met kleuren fraai gedekt of afgezet; terwijl bij die van VISSCHER nog een aantal vroegere en latere kaarten gevoegd zijn, door J. en W. BLAEU, PETR. SCHENK, FRED. DE WIT en CAREL ALLARD tot 1705 uitgegeven. De sierlijke en naauwkeurige uitvoering is een monument van den hoogen trap van volkomenheid, welke de Hollanders reeds voor twee honderd jaren in dit vak bereikt hadden.
- Atlas nouveau, contenant toutes les parties du monde. Amst. R. en J. Ottens (omstreeks 1740), atlas folio. 9.

Deze latere en veel minder fraai gegraveerde verzameling van 32 kaarten, enkel op de grenzen met kleuren afgezet, is meest gevolgd naar de Fransche kaarten van Sanson, de P-le enz., tusschen welke eenige oudere van ons land gevoegd zijn.

Hedendaagsche Historie, of Tegenwoordige Staat van alle Volkeren enz. Eerst in 't Engelsch beschreven door TH. SALMON, nu vertaald door M. VAN GOCH, M. D. Met landkaarten en platen versiert. Amst. by I. Tirion, 1729 en vervolgens, 8°. bevattende:

het 1° deel: de beschrijving van China, Japan, de Ladrones, Filippynsche en Molukkische eilanden met Makassar. (2° druk) 1736.

2° deel: Borneo, Java, Sumatra, Siam, Kochin-China en Tonkin, 2° druk, 1739.

3° deel: Pegu, Ava, Arrakan, Acham, India, Malabar, Kormandel en Ceilon. 1731.

4° deel: Persia, Arabia en Asiatisch Tartaryen. 1732.

5° deel: Het Turksche Ryk in Asia en Afrika. 1733.

6° deel: Europeisch Turkyen, Griekenland, Polen en Litthauwen. 1734.

7° deel: Rusland, Zweden, Denemarken, Noorwegen en de Noordpoollanden. 1735.

8° deel: Duitschland: Opper- en Neder-Saxen, Westphalen en de Neder-rynsche Kreitsen. 1736.

9° deel: de Opperhynsche, Frankische, Zwabische, Beyersche en Oostenryksche Kreitsen, Bohemen, Moravien, Silesien, Hungaryen, Zevenbergen enz. 1737.

10° deel: De Oostenryksche, Fransche en Pruissische Nederlanden. 1738 (even als de volgende 5 dln. door J. WAGENAAR).

11° deel: De Nederlanden, (1) Algem. Beschryving, Historie, Gener. Kollegien, Oost- en West-Indische Maatschappyyen, Handwerken, Visscheryen, Handel enz. 2° druk, 1739.

12° deel: (2) De Generaliteits landen, Staats Brabant, Overmaaze, Vlaanderen, Opper-Gelderland, Barriere-plaatsen enz. 1740.

13° deel: (3) Gelderland. 1741.

14°, 15°, 16°, 17° en 18° deel: (4, 5, 6, 7, 8) Holland. 1742—50, 5 dln.

19° en 20° deel: (9, 10) Zeeland. 1751, 53, 2 dln. (door Mr. P. BODDAERT, W. VAN CITTERS, I. PLEVIER, Mr. N. v. D. SCHATTE enz.)

21° en 22° deel: (11, 12) Utrecht. 1758, 72, 2 dln. (het 1° deel door J. WAGENAAR, het 2° deel door M. TYDEMAN en R. VAN NOORT.)

23°, 24°, 25° en 26° deel: (13, 14, 15, 16) Friesland. 1785—89, 4 dln. (vermoedelijk door Dr. S. STYL, Mr. A. J. CONRADI,

Prof. N. en Prof. AD. YPEIJ, de Ing. J. DE BOER, Dr. M. SMIT en anderen. Zie bl. 271 hier vóór.)

27°, 28°, 29° en 30° deel: (17, 18, 19) Overyssel. 1781—1803, 4 dln. in 2 bdn. (door G. DUMBAR.)

31° deel: (20, 21) Stad en Lande. 1793, 94, 2 dln in 1 bd. (door A. J. DE SITTER en T. MODDERMAN.)

32° en 33° deel: (22) Drenthe. 1792, 95, in 2 bdn. (begonnen door J. TONCKENS en voortgezet door J. H. P. VAN LIER.)

34° en 35° deel: Switserland en Italie. 1760, 61, 2 dln.

36° en 37° deel: Frankryk. 1756, 57, 2 dln.

38° en 39° deel: Groot Brittannie. 1754, 55, 2 dln.

40° deel: Spanje en Portugal. 1759.

41°, 42° en 43° deel: Amerika (Zuid- en Noord-). 1766—69, 3 dln.

44° deel: Afrika. 1763. 10.

Dit voor dien tijd uitmuntend werk bestaat alzoo uit 42 banden. Dit keurig gebonden ex. is met veelvuldige later ingevoegde platen verrijkt.

A. F. BUSCHING, Hoogl. te Göttingen, Nieuwe en volledige Geographie of Aardryksbeschryving. Amst. 1790—94, 6 deelen in 16 banden, 8°. Naar den vierden druk (van 1760) vertaald (door J. DE JONGH). 11.

Hoewel dit uitvoerige werk niet geheel compleet is uitgegeven, bevat het veel merkwaardigs, en is de Beschryving van Nederland en bijzonder die van Friesland, in het 4e deel 2e stuk, vrij naauwkeurig bewerkt (in 1774) door W. A. BACHENE, Pred. te *Maastricht*. De druk begon in 1761, daar de titels van 1790 en later er ingeplakt zijn, als eene nieuwe uitgave.

J. VAN WIJK, ROELANDSZOON, Algemeen Aardrijkskundig Woordenboek. Dordrecht 1821—26, 7 dln. 8°. 12.

A. A. VAN HEUSDEN, Handleiding tot de Aardrijkskunde, voor de kadetten van alle wapenen. Historische leercursus ten gebruike der Koninklijke Militaire Akademie. Breda 1843, 454 bl. post 8°. 13.

J. KRAMERS, Jz., Geographisch Statistisch Historisch Handboek, of beschrijving van het wetenswaardigste uit de natuur en geschiedenis der aarde en harer bewoners. Gouda 1850, 2 dln. 644, 715 bl. en 120 bl. Register, 8°. met twee platen. 14.

— Geographisch Woordenboek der geheele aarde. Gouda 1855, 994 bl. 8°. 15.

Wegens naauwkeurige bewerking en sierlijken druk verdient dit werk alle onderscheiding.

J. GROEN, JAC., Beschrijving over de inwendige gesteldheid des Aardbols, en de oudste veranderingen die op dezelve zijn voorgevallen. Amst. 1829, 157 bl. 8°. 16.

- Beschrijving der stad Parijs, hare gestichten, gebouwen enz. Haarlem 1794, 214 bl. en bladwijzer voor den bijgevoegden grooten Plattegrond, 8°. 17.
- Dr. H. SOMERHAUSEN, Beschrijving der stad Brussel. Ald. 1828, 220 bl. en Plattegrond met verklaring, post 8°. 18.
-
- A. C. OUDEMANS, Chronologisch Handboek van de Geschiedenis der voornaamste Staten. Haarlem 1824, 371 bl. 8°. 19.
- Mr. G. DORN SEIFFEN, (Rector te Utrecht) Voornaamste gebeurtenissen der Algemeene Geschiedenis gelijktijdig beschouwd tot 1832. Breda 1840, 160 bl. 8°. 20.
- K. F. BECKER, Algemeene Geschiedenis (vrij vertaald door A. DOIJER, Doopsgez. Pred. te Leiden, voltooid in 1841). Tweede, herziene druk (bewerkt door Dr. G. D. J. SCHOTEL, Pred. te Tilburg). Haarlem 1851—55, 7 dln. gr. 8°. 21.
- T. GOODWYN, Romeinsche Oudheden, uit het Engels vertaald door D. PEENIUS, oversien en vervolgt door A. v. POOT, M. D. Amst. 1694, 688 bl. kl. 8°. 22.
- C. C. SALLUSTIUS, over de samenzwering van L. S. Catilina; benevens vier Redevoeringen van M. T. CICERO, over het zelfde onderwerp; vertaald en opgehelderd door JAN TEN BRINK, Praeceptor te Harderwijk. Amst. 1798, 328 bl. 8°. 23.
- STEPHANUS (Byzant.) de Urbibus (et Populis antiq.), cum versione TH. DE PINEDO, ed. JAC. GRONOVIO. Amst. 1678, 800 bl. folio. 24.
- P. VAN LIMBURG BROUWER, (Hoogl. te Groningen) Gedachten over het verband tusschen de godsdienstige en zedelijke beschaving der Egyptenaren. Amst. 1828, 351 bl. 8°. 25.
- Historia Ecclesiastica, dat is Warachtighe Beschrijvinghe aller ouder Christelicker Kercken. Dordrecht 1588, 488 bl. en Regist., folio. 26.
- Geschiedkundige proeve over de wereldlijke magt der Pausen, het misbruik, hetwelk zij daarvan gemaakt hebben, enz. Naar het Fransch. Nieuwe uitgave. Amst. 1816, 390 bl. en 44 bl. Tafel der Pausen, 8°. 27.
- Ordonnantien ende Decreten van den H. Concilie Generael, ghehouden tot Trenten. Antwerpen 1650, 425 bl. kl. 8°. 28.

- JOH. FLOR. MARTINET, Pred. te Zutphen, Kerkelijke Geschiedenis der Waldensen, in de valleijen van Piemont, tot op het jaar 1775. Derde druk, vermeerderd tot op onzen tijd door H. RIETVELD, Pred. te Amsterdam. Ald. 1826, 376 bl. met portret van H. Arnaud en kaart van de valleijen, 8°. 29.
- W. LEIPOLDT, Geschiedenis der Christelijke Kerk, vertaald door G. W. SANNES, Pred. te Oude Pekela. Vierde druk. Gron. 1847, 264 bl. post 8°. 30.
- G. KLINKHAMER, Dagwyzer der Geschiedenissen, kortelyk behelzende gedenkwaardige zaaken, op elken dag van 't jaar, door de geheele waereld voorgevallen; benevens de Geboorte- en Sterfdagen van vermaarde mannen. Amst. 1785, 2 dln. 394 en 414 bl. 4°. 31.
- A. H. L. HEEREN, Hoogl. te Göttingen, de Gevolgen der Kruistogten voor Europa. Vertaald en met aanmerkingen voorzien door STEENBERGEN VAN GOOR. Leeuwarden 1823, 382 bl. 8°. 32.
- J. H. REGENBOGEN, Commentatio de Fructibus, quos humanitas, libertas, mercatura, industria, artes atque disciplinae per cunctam Europam perceperint e Bello Sacro. Amst. 1809, 358 bl. 8°. 33.
Dit werk van den Franeker Hoogleraar is, even als dat van HEEREN, een antwoord op eene in 1806 utgeschrevene prijsvraag van het Nationale Instituut van Frankrijk, doch kon niet mededingen, omdat het Handschrift op reis was verloren geraakt en te laat werd teruggevonden.
- JAC. PERIZONIUS, (Prof. Lugd. Bat.) Rerum per Europam maxime gestarum (1500—1560) Commentarii historici. L. B. 1710, 671 bl. kl. 8°. 34.
- IAC. AUG. THUANI Historiarum sui temporis opera. Vol. I, 1502—80; vol. II et III, 1580—1607; vol. IV, Continuatio, 1608—18. Offenbach et Francf. 1609, 10 en 28; 1164 en 242, 210 en 1242, 880 bl. fol. 35.
- E. WASSEBERGHS Duytsche Florus, begrypende de Duytsche Oorlogen, van 1617 tot 1647. Amst. 1647, 516 bl. kl. 8°. met vele portretten en ingevoegde oudere kaarten. 36.
- CHARLES VILLERS, Proeve over den geest en invloed der Kerkelijke Hervorming van Luther. Verhandeling, welke den prijs heeft weggedragen, door het Nationaal Instituut van Frankrijk gesteld op de beantwoording der volgende vraag: Hoedanigen invloed had de

hervorming van Luther op den staatkundigen toestand der onderscheiden Staten van Europa, en op den voortgang der verlichting? Vermeerderd met eene korte schets der kerkelijke geschiedenis. (Vertaald door H. EWIKJ te Delft.) Haarl. 1805, 446 bl. 8°. 37.

Dit voortreffelijk werk is te merkwaardiger, omdat deze gunstige voorstelling in een Roomsch Katholijk land werd bekroond.

Histoire de la vie et du regne de Louis XIV, Roi de France, publiée par Mr. BRUZEN DE LA MARTINIÈRE. La Haye 1740, 5 vol. 4°. 38.

C. W. KOCH, Tafereel der Omwentelingen in Europa, sedert de vernietiging van het Westersche Romeinsche Rijk tot aan onzen leeftijd, vertaald door A. J. LASTDRAGER. Met 7 kaarten. Nieuwe uitgaaf. Amst. 1833, 2 dln. 695, 8°. 39.

Abt RAYNAL, Staatsomwenteling van Amerika. Amst. 1781, 152 bl. 8°. 40.

J. R. THORBECKE, (Hoogl. te Leiden) Over de verandering van het algemeen Staten-stelsel van Europa sedert de Fransche omwenteling. 1^e Afd. 1789—1793. Leiden 1831, 109 bl. 8°. (Niet voortgezet.) 41.

Dr. H. J. NASSAU, Rector te Assen, Historische proeve over den gunstigen invloed, dien de opvolgende Oorlogen der oude geschiedenis op den trapswyzen voortgang en de uitbreiding der beschaving hebben uitgeoefend. Gron. 1834, 158 bl. 8°. 42.

Mr. P. BLOMMAERT, Aloude Geschiedenis der Belgen of Nederduitschers. Gent 1849, 450 bl. 8°. 43.

PAULI CHRISTINAEI Commentaria in Leges Municipales Mechlinienses. Antv. 1671, 656 bl. folio. 44.

Dr. W. UHRIG, die Grundzüge des Städtewesens im Mittelalter, mit besonderer Beziehung auf die Freistadt Worms. Worms (1860?) 42 bl. 4°. 45.

J. P. SUSZMILCH, de Goddelyke Orde, heerschende in de veranderingen van het menschelyk geslacht, uit de geboorte, het sterven en de voortplanting van hetzelfde bewezen. Amst. 1770—1772, 2 dln. 4 stukken, 980 en 722 bl. en 47 bl. Bladwyzer, 8°. 46.

Dit voortreffelijk werk, door vele staten toegelicht, bewijst, met hoeveel vrucht reeds voor honderd jaren in Duitschland de toegepaste Statistiek werd beoefend; terwijl men in ons land daarin zoo lang ten achteren bleef.

- W. VAN BARNEVELD, Apotheker te Amsterdam en J. F. MULLER, Verhandeling over (het voordeelige en luchtzuiverende van) het planten van Boomen binnen en rondom de Steden. (Bekroond door het Utrechtsch Genootschap.) Utrecht 1793, 189 bl. 8°. 47.
- Verhandeling van de Klokken en het Klokken-spel. Utrecht 1779, 108 bl. 4°. met platen. 48.
- H. C. VAN HALL, Hoogl. te Groningen, Neêrlands Plantenschat, of landhuishoudkundige Flora. Met 288 afbeeldingen in houtsnee. Leeuw. 1854, 332 bl. gr. 8°. 49.
- Geschenk van Jhr. Mr. O. R. van Andringa de Kempnaer, oud-lid van Gedeputeerde Staten van Friesland te Leeuwarden, overl. 1868.
- Verslag van het verhandelde op de Nederlandsche Landhuishoudkundige Congressen, gehouden van 1846 tot 1868, I—XXII, 8°. 50.
- J. F. ENCKE, Director der Berliner Sterrenwarte, Astronomisches Jahrbuch für 1849—69. Berlin 1846—67, 22 jaargangen, 8°. 51.
- Aangehouden ten behoeve der tijdregeling van de stedelijke klokken en uurwerken.

H. WETGEVING.

Werken betrekkelijk staatkunde, regsgeleerdheid, openbaar bestuur, gemeentebeheer, statistiek enz.

- Corporis Iuris Civilis tomus primus, quo continentur Institutionum libri IV, et Digestorum sive Pandectarum libri L; tomus secundus Iustiniani Codices et Constitutiones etc. Amst. ex typogr. P. et I. Blaeu, 1700, 1037 en 820 bl. in 2 kol. 8°. 1.
- Dit prachtex. dezer Romeinsche wetten is afkomstig van de voormalige Pensio-nariskamer dezer stad.
- EVERARDUS OTTO, (Prof. Ultraj.) de tutela Viarum publicarum liber singularis. Traj. ad Rh. 1731, 570 bl. 8°. 2.
- HUGO GROTIUS, de jure Belli ac Pacis libri tres, in quibus jus Naturae et Gentium, item juris publici praecipua explicantur. Editio nova cum Annotatis Auctoris. Amst. 1646, 618 bl. 8°. 3.
- Geschenk van S. A. Gabbema aan W. Gutberleth, 1663, volgens inschrift.

- DE MONTESQUIEU, de geest der Wetten. Uit het Fransch vertaald door Mr. D. HOOFA VAN NOOTEN, Schepen van Schoonhoven. Met Aanmerkingen. Amst. 1783—87, 4 deelen met Register en de Grootheid en Ondergang der Romeinen, te zamen 6 dln. 8°. 4.
- Met inliggend briefje van P. Wierdsma, die deze vertaling ter leen vraagt van den Advocaat Mr. D. Fockema, 1796.
- Keyserlycke Statuyten, Ordonnantien, Costuymen, ende Ghewoonten, ende bijzonder elcker Stadt rechten, principalijk den Keyserlijcken Landen aengaende. 310 bl. Benevens: JAC. SALWECHTERUM, Manier om een Proces te voeren enz. 123 en 56 bl. — THOMAS MURNER, Institutiones imperiales. Een gherechtigh oorspronck der Keyserlijke Rechten. 250 bl. Allen 's Hage 1648, 4°. 5.
- ULRIK HUBER, Heedendaegse Rechts-geleertheyt, soo elders, als in Frieslandt gebrukelyk. 4° druk, vermeerdert ende hervormt naar de nieuwe 's Landts Ordonnantie door ZACH. HUBER. Amst. 1742, 968 bl. gr. 4°. 6.
- Mr. J. MUNNICKS, Advocaat voor de Hoven van Justitie in Holland, Handleiding tot de hedendaagsche Rechtsgeleerdheid der Vereenigde Nederlanden, naar den order van het Romeinsche recht. Amst. 1776, 2 dln. 258 en 228 bl. — Hier achter: ARENT LYBRECHTS, Burgerlyk, Rechtsgeleerd, Notariaal, en Koopmans Handboek, of grondbeginzelen der rechtsgeleerdheid enz. Vyfde druk. Amst. 1777, 371 bl. 8°. 7.
- Placcaet by de Staten van Frieslandt in-gesteld op 't stuck van den Op-heve der Impositien en Excijsen. Leeuw. by Rinnert Sijdtse Arumsma, 1704, 425 bl. en Bijv. 42 bl. 4°. doorschoten. 8.
- Statuten en Ordonnantien van Frieslandt. Herzien. Leeuw. Henrik Halma, 1723, 541 bl. en uitvoerige Bladwijzer, 4°. 9.
- Als voren in kl. 8°. 1725, zonder Bladwijzer, 522 bl. 10.
- Het zelfde werk, in 4°. doorschoten en met vele Ms. aantekeningen, 2 dln. 11.
- Het zelfde werk, met Bladwijzer, benevens een Appendix ofte Byvoegzel. Leeuw. Willem Coulon, 1770, 8°. Volledige laatste druk. 12.
- Placcaet der Staaten van Vrieslandt ingesteld op het stuk der Impositien, by Collecte in te vorderen. Leeuw. bij denz. 1775, 323 bl. en vervolg tot 1780, kl. 8°; 2 exx. beide in 4°. doorschoten en met bijgeschreven aantekeningen. 13.

- Latere druk van dit Placaat, 1785 bij denz. 293 bl. kl. 8°. doorschoten in 4°. als voren. 14.
- Réglemens du Synode des Eglises Wallonnes des Provinces-unies des Pays-Bas. Imp. par ordre du Synode assemblé à Bergen-op-Zoom, en Mai 1792. Rotterd. 1793, 176 bl. gr. 8°. met bijgeschreven namen der Predikanten, leden der Synode, tot 1830. 15.
- Articul-brief, waer by eenighe Annotatien ghevoecht zyn, door PETER PAPPUS van Tratzberg. Vijfte vermeerderde editie. Gron. 1625, 144 bl. — Ordonnantie, voor het Kryghs Gerecht binnen Groeningen, Ald. 1635, 27 bl. — Instructie op d' Ordre van den Kryghs-Gherechte des Friesschen Regiments, waer naer hem den Gherechs-Scholtes, Assesseuren, ende den Secretaris des selven Kryghs-gherechts, sullen hebben te reguleren (van 1608). Leeuw. by Claude Fonteyne, 1645, ongep. 4°. deels doorschoten met papier, waarop Ms. aantekeningen met eenige curieuse vonnissen van het Friesche Kryghsgeregt enz. 16.
- Recueil van de Militaire Ordres van sijne Hoogheid den Heere Prince van Orange. 's Hage z. j. (1674—1728 en 1747) N°. 1—32, kl. 8°. 17.
- Reglement op de Exercitien, en Evolutien, van de Infanterie, van den Staat. 2° druk. 's Gravenhage (1771), 456 bl. 8°. 18.
- Reglement en Generaele Ordres voor de Regimenten Infanterie van den Staat. 's Gravenhage (1772), 287 bl. 4°. 19.
- Algemeen Nationaal Handboek voor Nederlands Burger- en Landmilitie, door J. V. M., Az. met plaaaten. Utrecht 1786, 446 bl. 8°. 20.
-
- Reglement voor de Bataafsche gewapende Burgermacht, gearresteert by de Nationaale vergadering, 80 bl. en Reglement voor die binnen Leeuwarden. Leeuw. by D. v. d. Sluis en M. A. v. d. Wal, 1797, 46 en 8 bl. — Benevens: Reglement op den Garnisoens-dienst voor de Armée in dienst van de republiek. 's Hage 1796, 126 bl. 8°. 21.
- Reglement betreffende de instandhouding van orde en nettigheid in de Militaire Gebouwen tot gebruik der troupes van de republiek. 's Hage 1797, met Franschen tekst er nevens, 115 bl. en daar achter: Reglement des Konings omtrent het huisvesten en voeden der Troepen op marsch. 1809, 22 bl. 8°. 22.

Plan van Constitutie voor het volk van Nederland ontworpen door de daartoe aangestelde Commissie in het jaar 1796 (onderteevend door S. STYL), met Bijlagen, 128 bl., benevens het Rapport nopens de veranderingen in dit Plan, 1796, 81 bl. — Ontwerp van Constitutie, 1797, 194 bl. en 324 bl. Bijlagen of Decreten van de Nat. Vergadering, 8°. 23.

Volks-telling in de Nederlandsche Republiek, uitgegeven op last der Commissie tot het ontwerpen van een plan van constitutie. 1796. Den Haag, 138 bl. 8°. 24.

De »Generaele Volksmeenigte» was toen 1,880,463 zielen, van welke Friesland had 161,513 en Leeuwarden 15,525 zielen.

Ontwerp van Staatsregeling, voor het Bataafsche volk, door de constitueerende vergadering, ter goedkeuring of afkeuring aan hetzelfde volk voorgedragen. 's Hage 1798, met de Bijlagen en Additioneele artikelen, 118 bl. 8°. 25.

Instructie voor de Gemeente-bestuuren der Bataafsche republiek. 's Hage 1800, 29 bl. 8°. 26.

Proclamatie van het Uitvoerend Bewind der Bat. republiek, een nieuw Ontwerp van Staatsregeling aanbiedende. 's Hage 1801, 26 bl. met Reglement voor het Departement Friesland van 29 April 1802, 16 bl. 8°. 27.

Staats-regeling voor de Bataafsche republiek, en Reglementen voor de byzondere Departementen. Amst. 1802, 259 bl. 24°. 28.

Publicatie van het Staats-bewind der Bat. republiek, houdende een Ontwerp van Staatsregeling des Bataafschen volks (met een Raadpensionaris aan het hoofd). Leeuw. 1805, 20 bl. 8°. 29.

Als voren, benevens het Alg. Reglement voor de Departementale Besturen, 1805, 20 bl. — Reglement voor de Gemeente-besturen, 1805, 16 bl. — Reglement voor de Drost en Mederegters en Schepenen in Vriesland. Leeuw. 1806, 16 bl. 8°. 30.

Een historisch overzicht van de verschillende vormen van de Provinciale en Gemeente-besturen in Friesland, van 1795—1815, komt voor op bl. 113 van mijn geschrift: Friesland in 1813, in 1863 uitgegeven.

Publicatien, Reglementen enz. van het Staatsbewind der Bataafsche Republiek, van den Raadpensionaris en van den Koning van Holland. 1802—1809 in 7 deelen, 8°. 31.

- Wet voor het Lager Schoolwezen en Onderwijs in de Bataafsche republiek. 's Hage 1806, 47 bl. 8°. officieele uitgave. 32.
- Alphabetisch Register op de Decreten van den Koning van Holland en de Notificatien der Ministers, van 5 Junij 1806 tot 31 October 1809. Amst. 1806—1810, 12 stukken in 4 banden, 8°. 33.
- Register op alle publicatien en ordonnantien van de Gemeene Middelen. 's Hage 1806 en 1807, 2 deelen, 8°. 34.
- Verzameling Publicatien, Notificatien enz. van Burgemeesteren en Raad der stad Groningen, van 1806, 7 en 8, 8°. 35.
- Bataafsche en vervolgens Koninklijke Staats-Courant, van 4 Sept. 1805, N°. 1 tot 31 Dec. 1809, 7 dln. in folio. 36.
- Register op de Koninklijke Courant, voor 1809, 2 deelen, 8°. 37.
- Manuel alphabétique des Maires, de leurs Adjoints et des Commissaires de Police. 4e éd. Paris 1808, 2 vol. 613 en 564 bl. met Supplément 55 bl. 8°. 38.
- M. FLEURIGEON, Code administratif, ou Recueil alph. de matières de toutes les Lois, relatives aux fonctions administratives et de police etc. Paris 1809, 6 vol. 8°. 39.
- Wetboek Napoleon en Crimineel Wetboek voor het Koninkrijk Holland, van 1809, 312 en 78 bl. bijeen, 8°. in 4°. doorschoten. 40.
- Mr. J. VAN DER LINDEN, Advocaat te Amst., Beredeneerd Register op het Crimineel Wetboek voor het koninkrijk Holland en op het Wetboek Napoleon. Amst. 1809, 211 en 644 bl. 8°. bijeen. 41.
- Het Wetboek der Burgerlijke Regtspleging, door Formulieren in practijk gebracht. Uit het Fransch. Amst. 1810 en 11, 6 dln. 8°. 42.
- Onderrigt, door den Prefekt van het Departement van Seine et Marne gegeven aan de Maires. Dordr. 1810, 282 bl. 8°. 43.
- Keizerlijk Decreet, houdende een algemeen Reglement ter organisatie der Departementen van Holland. Amst. 1810, met Franschen tekst, 83 bl. 8°. 44.
- Wetboek der Civiele Regtsvordering. Officieele uitgave. Amst. 1811, met het Formulierboek, Fransch en Holl. 3 deelen, 8°. 45.
- Wetboek van het Strafrecht. off. uitgave. Amst. 1811, met Franschen tekst, 404 bl. Bladw. 94 bl. 8°. 45*.

- Instruction générale sur la Conscription. Paris 1811, 531 bl. 8°.
met Atlas : Modèles, 306 bl. breed 4°. 46.
- Manuel de la Gendarmerie impériale. Paris (1811), 512 bl. post 8°. 47.
- Kerkelijk Handboek, ten dienste der Hervormde kerken in het
Fransche Keizerrijk, naar RABAUT, 1e deel. Breda 1811, 535 bl. 8°. 48.
Dit werk wordt voorafgegaan door eene historische opgave van den toestand der
Hervormde Christenheid in Frankrijk, van 1787—1807, groot 315 bl.
- LEOPOLD, Handboek voor Eigenaars, Huurders en Pachters, volgens
de Fransche wetten. Amst. 1811, 319 bl. 8°. 49.
- Bepalingen op de Militaire Convoyen en Transporten (van
1805). Amst. 1811, met Franschen tekst, 95 bl. 8°. 50.
- P. N. QUILLET's Tegenwoordige staat der wetten betrekkelijk de admi-
nistratie der Fransche Troepen; bij wijze van uittreksel door
den 1^{en} Luit. P. M. PENNING NIEUWLAND. Amst. 1811, 224 bl. 8°. 51.
- L. RONDONNEAU, Collection des Lois Françaises constitutionnelles,
administratives, judiciaires, commerciales, militaires et religieuses,
actuellement en vigueur dans l'Empire etc. Paris 1811, 6 vol. 8°. 52.
- Alphabetsch Handboek van de Maires, derzelver Adjuncten en van
de Commissarissen van Politie. Uit het Fransch vertaald. 's Hage
1812, 2 dln. 8°. 53.
- Recueil des lois et réglemens sur les Octrois. Paris 1812, 472 bl. 8°. 54.
- Bulletin des Lois de la république et de l'empire Français. An 1er
(1793) — XIII (1804); 1807—1813. Paris, 43 vol. 8°. 55.
- Bulletin der wetten van het Fransche Keizerryk. Parys 1811, 4e reek.
14e—18e dl. (1811—1813) in 10 banden, Fransche en Ned. tekst, 8°. 56.
- Koninklijke Almanak voor 1808 (voorafgegaan door de Constitutie voor
het Koninkrijk Holland). Amst. 658 bl. 8°. 57.
- Exposé de la situation de l'Empire, présenté au Corps législatif, par
le Comte DE MONTALIVET, Ministre de l'intérieur. Paris 1813,
85 bl. 8°. 58.
- Almanach impérial, pour l'année 1813, présenté à S. M. l'Empereur
et Roi, par TESTU. Paris, 976 bl. 8°. 59.
Merkwaardige overzichten van de zamenstelling en het personeel der toenmalige
besturen en instellingen, kort vóór den val des Keizers.

- Ontwerp van eene Grondwet voor de Vereenigde Nederlanden. 's Hage 1814, 50 bl. 8°. doorschoten. 60.
- Ontwerp van Grondwet voor het Koningrijk der Nederlanden, met het Rapport der commissie tot herziening. 's Hage 1815, 55 bl. 8°. doorschoten. 61.
- Grondwet voor dat Koningrijk. 's Hage 1820, 86 bl 8°. doorsch. 62.
- Staatsblad van het Koningrijk der Nederlanden. 1813—69, met Registers, 8°. Officieele uitgaaf. 63.
- Bijvoegsel tot het Staatsblad, of besluiten, resolutien, enz. in de Staats-courant en niet in het Staatsblad geinsereerd. 1813—1869, 8°. met Algemeen Register over 1813—60, 8°. 64.
- Nieuwe Uitgave van het Bijvoegsel tot het Staatsblad enz. met een zakelijk alph. Register, bewerkt door C. C. E. d'ENGELBRONNER, 1813—1855. Gorinchem 1852—56, 6 serien, kl. fol. 65.
- Chronologische Verzameling der Wetten en Besluiten, betrekkelijk het Openbaar Bestuur in de Nederlanden, sedert de herstelde orde van zaken in 1813, met aantekeningen, door G. LUTTENBERG, voortgezet door L. N. SCHUURMAN, ook Secretaris van Zwolle, tot 1869. Zwolle 1841 env. met alph. Register over 1813—1860, gr. 8°. 66.
- Verzameling van Wetten, Besluiten, Reglementen enz. betrekkelijk de Acten van den Burgerlijken stand, met aantekeningen, door G. LUTTENBERG, waar achter derg. Verzameling betrekkelijk den Waterstaat, de Wegen, Bruggen enz. — Alsvoren betrekkelijk de Policie. Zwolle 1834, 35, 36; 98, 167 en 112 bl. gr. 8°. 67.
- Vervolg op het Groot Plakkaatboek of Verzameling van Wetten, betrekkelijk het Openbaar Bestuur in de Nederlanden, door G. LUTTENBERG. I. Armwezen (1531—1836), 269 bl. — II. Bestuur in de Gemeenten (1579—1838), 219 bl. — III. Zamenstelling der Regterlijke Magt en beleid der Justitie (1798—1838), 125 bl. — IV. Algemeene en Plaatselijke Policie, veiligheid en openbare orde (1796—1839), 197 bl. — V. Organieke en andere algemeene verordeningen betrekkelijk de Wetgeving (1579—1838), 84 bl. met alph. registers. Zwolle 1837—1839, 2 banden, gr. 8°. 68.
- G. LUTTENBERG, Register der Wetten en Besluiten, betrekkelijk het Openbaar Bestuur in de Noord-Nederlanden, sedert 1796—1813; — II. 1813—27; — III. 28 en 29. Zwolle 1829, 30 en 34, 3 stukken bijeen, 277 en 931 bl. 4°. 69.

- Het zelfde werk. Nieuwe vermeerderde en verbeterde uitgave, 1796—1839. Zwolle 1843, 1152 bl. 4°. 70.
- Vervolg op LUTTENBERG's Register, 1840—49. Zwolle 1849, 51, 1^e en 2^e Afl. 4°. (Slechts titel 1—41 van de 138.) Is niet voortgezet. 71.
- Generaal JS. VAN DEN BOSCH, Verhandeling over de mogelijkheid, invoering en voordeelen eener algemeene Armen-inrigting, door het vestigen eener Landbouwende Kolonie (door middel eener Maatschappij van Weldadigheid). Amst. 1818, 227 bl. 8°. opgedragen aan Prins Frederik. 72.
- E. H. DE FORTBOIS, Fransch-Nederduitsch, Alphabetisch Handboek, ten gebruike der Burgemeesters, Schouten, Schepenen, Beambten van politie, enz., in de Nederlanden. Brussel 1825—1829, 8 deelen, 8°. 73.
- W. Y. VAN HAMELSVELD, Nederlandsche Pandecten of verzameling van Wetten in de Nederlanden; voortgezet door Mr. P. SIMONS. Delft 1827—44, 10 dln. 12 stukken, 8°. 74.
- Handleiding tot de kennis van het Staatsbestuur in de Nederlanden, 1825—33. Dordr. 1826—35, 7 deelen 8 stukken, 8°. 75.
- Koninklijke Besluiten omtrent het beheer van de Leenen, Beurzen en verdere stichtingen ten behoeve der Studien, van 1818, 1823 en 1829 (Staatsbladen), 8°. 76.
- Mr. B. W. A. E. SLOET TOT OLDRUIS, Tijdschrift voor Staathuishoudkunde en Statistiek. Zwolle 1841—1860, 19 dln. 8°. 77.
- Mr. J. L. DE BRUYN KOPS, Beginselen der Staathuishoudkunde. 2^e druk. Leyden en Amst. 1850, 314 bl. 24°. 78.
-
- Burgerlijk Wetboek, met Algemeene Bepalingen, Wet op den overgang, Burgerlijke Regtsoverdring, Strafoverdring en Koophandel. Officieele uitgave met Errata. 's Hage 1838, 8°. 79.
- Mr. G. J. DE MARTINI, de Nederlandsche Wetgeving toegelicht, met 1^e en 2^e Verzameling van Bijlagen. Amst. 1840 en 42, gr. 16°. 80.
- Mr. E. SCHUKKING, Beredeneerd Alphabetisch Register op het Burgerlijk Wetboek. Gron. 1843, 347 bl. 8°. 81.
- Mr. C. E. VAILLANT, Handboek voor den Ambtenaar van den Burgerlijken Stand. 2^e uitgave. Amst. 1842, 424 bl. 8°. 82.

- C. STEENDIJK, Handleiding der Wet op het Zegelregt, met toelichtingen en tarieven. Amst. 1844, 104 bl. en 8 tabellen, 8°. 83.
- Wetten en besluiten betreffelijk den Adel in het Koninkrijk der Nederlanden. Z. p. en j. (1830) 140 bl. 8°. 84.
- Mr. G. DE VRIES, Az., de wetgevende magt der Plaatselijke Besturen naar art. 153 der Grondwet. 2° druk. Haarlem 1846, 304 bl. 8°. 85.
-
- Verzameling van Publicatien, notificatien en besluiten, betreffende de Onbeschrevene Middelen, welke zijn ingevoerd in de Vereenigde Nederlanden, op 1 Jan. 1814. 's Gravenhage 1814, 758 bl. enz. 8°. 86.
- Verzameling van stukken, over de Belastingen op de Dienstboden, Paarden-, Plaisier- en Passage-geld, benevens de Patenten. 's Hage 1814, 154 bl. 8°. 87.
- Volledig Zamenstel van (Wetten op de) Indirecte Belastingen, In- en Uitgaande Regten en Accijnsen. 's Hage 1816 en 17, 4 stukken; Dordr. 1819, 5 stukken, kl. 8°. 88.
- C. BAX, A.Fs. Handleiding tot de invordering der Plaatselijke Belastingen. Haarlem 1819, 132 bl. 8°. 89.
- Verzameling der wetten van het stelsel van Belastingen volgens de wet van 1821. 's Hage 1822, 419 bl. 8°. 90.
- Beredeneerd Register op de wet op de Personele Belasting, Doorvoer en Accijnsen van 1822, 3 deelen, 8°. 91.
- Vergelijking der wet van 1832 met de vroegere wetgeving op het stuk van Zegel, Registratie enz. door eenige Hoofdambtenaren. Amst. 1832, 126 bl. 8°. 92.
- Handboekje voor Patentpligtigen, of volledige verzameling der wetten en verordeningen op het regt van Patent. 's Hage en Amst. 1833, 187 bl. post 8°. 93.
- Wet, houdende de belasting op het Personeel, 1833, 60 bl. kl. 8°. 94.
- J. P. CIRIACI, Volledig zamenstel der wettelijke verordeningen op de Personele Belasting en het Patent. 's Hage 1843, 2 deelen, met de bijvoegsels en verbeteringen, 78 en 78 bl. 8°. 95.
- C. BIJLAND, Handboek op de Personele Belasting, bevattende een volledig zamenstel der wetten en verordeningen met toelichtingen. Gorinchem 1848, 279 bl. 8°. 96.

- E. VAN VOORTHUIJSEN, Hz., de Directe Belastingen, inzonderheid die op de Inkomsten. Eene staathuishoudkundige proeve. Utrecht 1848, 2 dln. 219 en 227 bl. 8°. 97.
- Mr. F. N. SICKENGA, Bijdrage tot de Geschiedenis der Belastingen in Nederland. Acad. proefschrift. Leiden 1864, 487 bl. 8°. (Zie bl. 316 hier vóór.) 98.
- Handboek der wetgeving voor de Besturen over Dijken, Polders, Heemraadschappen enz. Zaltbommel 1820, 410 bl. kl. 8°. 99.
-
- Réglemens généraux et particuliers, à l'usage des Eglises Wallonnes du Royaume des Pays-bas. La Haye 1818, 190 bl. 8°. met drie Bijvoegsels tot 1826. 100.
- Mr. E. A. JORDENS, Provinciale Reglementen op de administratie der Kerkelijke fondsen en de kosten van de eeredienst bij de Hervormde gemeenten in Nederland, met aantekeningen. Arnhem 1859, 207 bl. 8°. 101.
- Verordeningen voor het Israëlitisch Kerkgenootschap, in de Nederlanden. 1° deel 1814--1821; 2° deel 1822--1829. 's Hage 1822 en 30, 8°. 102.
- Reglement voor de Ned. Israelitische Hoofd-Synagoge te Leeuwarden. Ald. 1828, met twee bijvoegsels van 1838 en 39, 8°. 103.
- Wet op de Latijnsche Scholen en het Hooger Onderwijs, van 2 Aug. 1815, 83 bl. 8°. 104.
- Wet en Reglement voor de Latijnsche Scholen, van April 1816, 18 bl. 8°. 105.
- H. HEMKES, Kz., Handboek voor Schoolopzieners enz. bevattende al de wetten op het Lager Onderwijs, van 1795 tot 1846. Gron. 1844 en 47, 2 deelen, 411 en 318 bl. 8°. 106.
-
- Wet omtrent de inrigting der Nationale Militie, Staatsblad 1817, N°. 1, 87 bl. met tabellen, 8°. doorschoten, 2 exx. 107.
- C. BAX, A.Fs. Wetgeving betreffende de Nat. Militie. Dordrecht 1819, 371 bl. 8°. 108.
- H. SCHULTZE, Wetgeving op de Nat. Militie, en aantekeningen, modellen en register. Leeuw. 1825, 8°. 109.
- Reglement op de Nat. Militie met aantekeningen en modellen. Leeuw. 1829 en Vervolg 1839. 8°. 110.

- Reglement voor de Schutterijen in de Steden van het Departement Vriesland. Leeuw. 1814, 50 bl. 8°. doorschoten. 111.
- Wet omtrent de oprigting der Schutterijen. Staatsblad 1815, N°. 20, 34 bl. 8°. doorschoten. 112.
- H. SCHULTZE, „Reglement op de Schutterijen, met aanteekeningen, modellen, staten en register. Leeuw. 1836 en Vervolg 1836, 8°. 113.
-
- Grondwet voor het Koningrijk der Nederlanden. Officiële uitgave. 's Hage 1840, 46 bl. 8°. 114.
- De Grondwet. Met aanteekeningen. Uitgegeven door Mr. C. VAN BELL. Amst. 1854, 8°. 115.
- (Mr. P. F. HUBRECHT) De Grondwet met aanteekening der gelijksoortige bepalingen van vroegeren tijd bij elk artikel. Rott. 1863, 233 bl. 8°. rood en zwart gedrukt. 116.
- Verzameling van Nederlandsche Staatsregelingen, van 1798 tot 1815, met bijvoeging van de Grondwet van 1848. Zalt-Bommel 1840, 's Hage 1848, 179 en 35 bl. 32°. 117.
- De Nederlandsche Wetboeken, alsmede de Grondwet en vele wetten, besluiten en reglementen, met verwijzingen en de veranderingen in het Wetboek van Strafrecht en alph. register, door Mr. L. G. VERNÉE. Vijfde druk, vermeerderd door Mr. H. J. DIJCKMEESTER. Gorinchem 1867, 991 bl. 24°. 118.
- Staatsrecht van Nederland. Verzameling der Staatsregtelijke organieke wetten, opgehelderd door eene Aanteekening van Mr. J. H. G. BOISSEvain; bevattende de Grondwet, Kieswet, Vreemdelingenwet, Provinciale wet, Gemeentewet, met alph. register. Arnhem 1851, benevens de Armenwet van 1854, gr. 16°. 119.
- De Staatswetten van Nederland. Schiedam 1854, 396 bl. 16°. 120.
- Nederlandsche Staatswetten, met een register, uitgegeven door Mr. A. DE PINTO. Schiedam 1859, 18°. 121.
- Jhr. Mr. J. DE BOSCH KEMPER, Handleiding tot de kennis van het Nederlandsche Staatsrecht en Staatsbestuur. Amst. 1853, bl. 12°. 122.
- H. VERWOERT, Klapper op de Staatsregterlijke en andere wetten, be-

- sluiten, aanschrijvingen en daarmede in verband staande regterlijke uitspraken, betreffende het administratief burgerlijk bestuur in Nederland. Amst. 1855 en 57, 2 dln. 546 en 578 bl. 8°. 123.
- Jhr. Mr. J. J. DE LA BASSECOUR CAAN, Handleiding tot de kennis van het Administratief Regt in Nederland. 's Hage 1856, 1^e deel, 1^e gedeelte, 427 bl. gr. 8°. 124.
- Mr. E. L. VAN EMDEN, de Regtspraak en de administrative beslissingen op de Ned. Staatswetten, Besluiten enz. van af 1850 tot Februarij 1869, met ophelderingen, ontleend aan de geschiedenis der wetgeving, de litteratuur enz. en met verdere aantekeningen. 's Gravenhage 1865, 1^e deel, 498 bl.; 2^e deel 1869, 507 bl. 8°. 125.
- Mr. J. H. G. BOISSEVAIN, de Gids voor de Provinciale en Plaatselijke Besturen. Tijdschrift voor het Staatsregt. Tiel 1852 en 53, 2 jaargangen, 801 en 729 bl. met registers, 8°. 126.
- G. H. BETZ, Mr. J. A. FRUIN en Mr. P. F. HUBRECHT, Bijdragen tot de kennis van het Staats-, Provinciaal- en Gemeente-bestuur. Rotterd. 1858—1869, 13 dln. 8°. 127.
- J. H. D. MUNNIK, Handboek voor de Plaatselijke Besturen, in alph. orde; benevens Voorschriften en Tabellen daartoe behoorende. Joure 1851, 598 en 180 bl. — Eerste Supplement, 1858, 264 bl. modellen en register. — Tweede Supplement, 1866, 232 bl. en register, 2 dln. 8°. 128.
- Mr. W. R. BOER en Jhr. E. W. J. SIX TOT OTERLEEK, Handboek voor Plaatselijke Besturen. Utrecht 1851 en 52, 2 deelen, met register, 8°. 129.
- H. C. WAGENAAR, Theorie der Gemeentelijke Administratie ten dienste van Burgemeesters, Secretarissen, Gemeenteraadsleden, Wethouders, Ontvangers en allen die zich toewijden aan de Burgerlijke Administratie. 's Hage 1861, 564 bl. modellen en register, met Supplement of Tweede deel, 1862, 8°. 130.
- Theorie ten dienste van de Ambtenaren van den Burgerlijken Stand. 's Hage 1862, 180 bl. 8°. 131.
- H. G. HARTMAN, Jz., Bestuur en administratie der gemeenten in Nederland. 's Gravenh. 1868 en 69, 2 dln. 511 en 500 bl. 8°. 132.

- Iz. J. LION**, Wet, regelende de zamenstelling, inrigting en bevoegdheid der Gemeentebesturen, verklaard en toegelicht. 's Hage 1851, 166 bl. 8°. 133.
- Mr. W. FRANCKEN**, NGz., de Gemeentewet met de daarover, vooral in de Tweede Kamer der Staten-Generaal, gewisselde stukken en beraadslagingen. Nijmegen 1851, 671 bl. modellen en register, 8°. 134.
- Mr. S. A. VERWEIJ**, Beknopt overzicht van de Gemeentewet, in hare beginselen en uitvoering; met een beredeneerd register. Sneek 1852, 167 bl. en ontwerp-verordeningen, 8°. 135.
- De wet op de Gemeentebesturen, benevens de voornaamste koninklijke besluiten, arresten en vonnissen betreffende dit onderwerp. Amst. 1858, 150 bl. 8°. 136.
- De zamenstelling en inrigting der Gemeentebesturen, volgens de wet van 1851. Proeve eener toelichting van vraagpunten, gerezen uit de toepassing van art. 1—120 dier wet, door Jhr. Mr. C. DE JONGE. Zierikzee 1858, 343 bl. gr. 8°. 137.
- Mr. L. G. GREEVE**, de wet op de Gemeentebesturen uit regterlijke uitspraken en administrative beslissingen toegelicht. Schiedam 1862, 302 bl. gr. 8°. 138.
- De Gemeentewet opgehelderd door eene Aanteekening, geput uit de officiële stukken enz. door Mr. J. H. G. BOISSEVAIN. Aangevuld met eene geschiedenis harer toepassing door Mr. G. VAN OOSTERWIJK. Arnhem 1867, 1533 bl. gr. 16°. 2 exx. 139.
- Portefeuille met geschriften over de Gemeente-administratie, van: DE HOSSON, BUIJS, GOSLER, VAN GIGCH, DE JONGE, HOOGVLIET, LOOS, DE ROO VAN ALDERWERELT, HOVEN, BUMA, VAN DER LAAN, JONGSTRA, SELLE en anderen, 8°. 140.
-
- G. LUTTENBERG**, Proeve van onderzoek omtrent het Armwezen in ons vaderland, en naar de middelen tot verbetering van het lot der armen. 2^e druk. Zwolle 1841, 172 bl. met Vervolg, 1845, 94 bl. 8°. 141.
- Mr. W. DE SITTER**, de wet tot regeling van het Armbestuur, door aanteekeningen ingerigt tot eene handleiding voor Gemeente- en Armbesturen. Gron. 1854, 91 bl. 8°. 142.
- Mr. J. H. G. BOISSEVAIN**, de Armenwet opgehelderd door eene Aanteeking. Arnhem 1854, 237 bl. gr. 16°. 143.

- Mr. W. FRANCKEN, NGz., Wet tot regeling van het Armbestuur, met de daarover, vooral in de Tweede Kamer der Staten-Generaal, gewisselde stukken en beraadslagingen. Nijmegen 1854, 503 bl. 8°. 144.
- H. VERWOERT, Wet tot regeling van het Armbestuur, in alph. orde, met de beraadslagingen en voorschriften ter toepassing en uitvoering, benevens de kerkelijke verordeningen nopens de ondersteuning van armen. Amst. 1857, 344 bl. 8°. 145.
- Mr. H. J. SMIDT, de wet tot regeling van het Armbestuur, met aantekeningen. Winschoten 1860, 376 bl. met de Veranderingen bij de tweede uitgaaf, 1866, tot bl. 458, 8°. 146.
- Tijdschrift voor het Armwezen; onder redactie van S. BLAUPOT TEN CATE en Mr. W. DE SITTER. Gron. 1852—57, 5 deelen; 2° reeks, Gron. 1858—1864, 5 deelen, 8°. 147.
- Jhr. Mr. J. DE BOSCH KEMPER, Geschiedkundig onderzoek naar de Armoede in ons vaderland enz. Haarlem 1860, 345 bl. post 8°. Tweede druk, zonder de tabellen van den eersten druk, vermeld op bl. 357 hier vóór. 148.
- Jhr. Mr. H. J. TRIP, het Domicilie van onderstand volgens de wet op het Armbestuur toegelicht en verdedigd. Gron. 1862, 284 bl. 8°. 149.
- Portefeuille met kleinere geschriften betreffelijk het Armwezen, van: TEN KATE, REDDINGIUS, VAN LOGHEM, VAN NIEROP, ROYAARDS, MUNNIK, HEIJE, HEYDENRIJCK, BLAUPOT TEN CATE, IJSSEL DE SCHEPPER, SANDBERG, BOHL enz. 8°. 150.

-
- Wet tot regeling van het Lager Onderwijs toegelicht door de memorien, verslagen en redevoeringen der regering en der wetgevende magt, en voorafgegaan door een overzigt van de geschiedenis der wetgeving op het lager onderwijs. 's Hage 1857, 229 bl. 8°. 151.
- J. NIEUWENHUIS en W. J. WENDEL, Wet op het lager onderwijs met toelichtingen en een alph. register. Gron. 1857, 192 bl. 8°. 152.
- Mr. W. FRANCKEN NGz. en Dr. J. J. VAN DER KLOES, Wet op het lager onderwijs, met de daarover, vooral in de Tweede Kamer der Staten-Generaal, gewisselde stukken en beraadslagingen. Nijmegen 1858, 774 bl. en register, 8°. 153.
- Dr. J. J. KREENEN en Mr. J. H. G. BOISSEVAIN, de Schoolwet opgehelderd door eene Aanteekening. Arnhem 1861, 188 bl. gr. 16°. 154.

- S. BLAUPOT TEN CATE, de wet op het lager onderwijs na haar tien-jarig bestaan toegelicht. Gron. 1868, 259 bl. 8°. 155.
- H. W. BLOEM en J. TER GOUW, de Tentoonstelling voor Onderwijs te Amsterdam in 1860. Met platen. Amst. 1861, 243 bl. 8°. 156.
- Dr. S. SR. CORONEL, de Bewaarschool. Haar verleden, tegenwoordige toestand en hare toekomst. Amst. 1864, 396 bl. 8°. 157.
- S. VESTDIJK, de Gymnastiek in Nederland zoo als zij is en wezen moest. Haarlem 1864, 304 bl. post 8°. 158.
- Portefeuille met kleinere geschriften over het Schoolwezen, van: ALMA, DUSSEAU, ALLEBÉ en VAN CAPPELLE, TELLEGEN, HOFSTEDÉ DE GROOT, BLAUPOT TEN CATE en anderen, 8°. 159.
-

- Wet tot regeling van het Middelbaar Onderwijs, met alph. register. Amst. 1863, 120 bl. kl. 8°. 160.
- Dr. D. J. STEYN PARVÉ, de wet tot regeling van het Middelbaar Onderwijs opgehelderd. Arnh. 1863, 342 bl. gr. 16°. 161.
- Dr. J. J. KREENEN, Wet op het Middelbaar Onderwijs met de gewisselde stukken en beraadslagingen. Schiedam 1864, 423 bl. 8°. 162.
- Portefeuille met geschriften over het Middelbaar Onderwijs, van: v. d. HEIM, v. WIERINGHEN BORSKI, BIERENS DE HAAN enz. 8°. 163.
-

- Stukken betreffende de herziening der Geneeskundige Wetten en verordeningen in 1841 en 42. 's Hage 1842, 117 bl. 8°. 164.
- Bijdragen tot de Geneeskundige Staatsregeling. Amst. 1842, 3 dln. bijeen, 260, 220 en 89 bl. gr. 8°. 165.
- Schat der Gezondheid. Tijdschrift tot bevordering van volkswelvaart, gezondheidsleer enz. onder redactie van Dr. D. LUBACH en Dr. L. J. EGELING. Haarlem 1858—69, 12 jaargangen, gr. 8°. 166.
- Dr. S. SR. CORONEL, de Gezondheidsleer toegepast op de Fabrieknijverheid. Een Handboek voor Industriëlen, Genees- en Staathuishoudkundigen. Haarlem 1861, 390 bl. 8°. 167.
- Dr. J. MACPHERSON, de Cholera in hare bakermaat. Met eene korte beschrijving van de pathologie en de behandeling der ziekte. Uit het Engelsch vertaald door Dr. G. VROLIK. Rott. 1866, 165 bl. post 8°. 168.

- Dr. L. ALI COHEN, Handboek der Openbare Gezondheidsregeling en der Geneeskundige Politie, met het oog op de behoeften en de wetgeving in Nederland. Gron. 1869, 1° deel, 578 bl. 8°. 169.
- Mr. J. R. A. ENGELBERG, Verzameling van wetten enz. tot wering der Veepest, tegen wier overtreding straf is bedreigd, met toelichtingen. Schiedam 1866, 124 bl. met Eerste en Tweede Vervolg, 29 en 62 bl. post 8°. 170.
- Mededeeling van de handelingen van het Geneeskundig Staatstoezicht in de provinciën Friesland en Groningen. Zonder plaats of jaar (1866, 1 Febr.—30 Sept.) 8°. 171.
- Portefeuille met geschriften over de Gezondheids-politie, van: VAN KUYK, VAN MEERTEN, ROGER, DE SITTER, GUNNING, DE BORDES, BROES VAN DORT, POUSS KOOLHAAS, KOENTZ en anderen, 8°. 172.
-
- Gemeentebld. Weekblad voor de Burgerlijke Administratie. Nijmegen 1849—1869, fol. 173.
- De Gemeente-Stem. Weekblad, aan de belangen van de Gemeenten in Nederland gewijd. Hoofdred. Mr. D. LÉON en Mr. E. L. VAN EMDEN. 's Hage 1856—1869, fol. 174.
- W. C. D. OLIVIER, Proeve over de beperkingen van den eigendom door het Politie-regt. Leijden 1847, 276 bl. 8°. 175.
- Mr. E. T. DE JONGH en Mr. A. OUDEMAN, Handboek voor den Kantongeregtter en den Ambtenaar van het openbaar ministerie bij het kantongeregt, voor Strafzaken. Gron. 1855, 232 bl. 8°. 176.
- J. J. DE JONGH, Verzameling van wetten enz. betrekkelijk het Gevangeniswezen enz. Leeuw. 1846—59, 2 dln. 668 en 391 bl. gr. 8°. 177.
- Mr. A. J. VAN DEINSE, Strafwetten. Opgave van speciale wetten en koninklijke besluiten als algemeene maatregelen van inwendig bestuur, welke onderwerpen behelzen, waarop strafbepalingen zijn vastgesteld of betrekking hebben, en welke met en benevens het Wetboek van Strafrecht regtsgeldende zijn; met aantekeningen. Middelh. 1857, 262 bl. 8°. 178.
- Mr. J. H. G. BOISSEVAIN, de wet op de Onteigening ten algemeenen nutte in hare beginselen toegelicht. Arnh. 1853, 208 bl. 8°. 179.
- Mr. H. M. VAN ANDEL, de Onteigening ten algemeenen nutte volgens de wet van 1851. Leiden 1857, 196 bl. 8°. 180.

- Verzameling van koninklijke besluiten en ministeriële aanschrijvingen, betrekkelijk onderwerpen van Politie. Dev. 1857, 201 bl. 8°. 181.
- De Politie in Nederland. Denkbeelden en beschouwingen van een (oud) lid der regterlijke magt. 's Hage 1864, 154 bl. 8°. 182.
- J. E. ERDMAN, Alfabetische Naamlijst van al de Gemeenten enz. met aanwijzing der Arrondissementen en Kantons, waartoe ieder derzelve behoort. 's Hage 1855, 144 bl. 12°. 183.
- Mr. F. A. J. VAN LANSCHOT, Stichtingen als Rechtspersonen beschouwd. Leyden 1856, 146 bl. 8°. 184.
- C. J. VAN HEEL, Dz., de Banken van Leening in Nederland onderzocht, met het oog op den toestand en de vorderingen dezer inrigtingen in andere landen. Haarlem 1849, 192 bl. 8°. 185.
- de Banken van Leening nader onderzocht in verband met een ontwerp van wet op die inrigtingen. Haarlem 1851, 128 bl. 8°. 186.
- de geschillen over de Banken van Leening, nu twee eeuwen geleden in Nederland gevoerd. 's Hage 1858, 136 bl. 8°. 187.
- W. HOOGVLIET, Verzameling van wetten en koninklijke besluiten tegen wier overtreding straf is bedreigd. Rotterdam 1863, 195 bl. 24°. 188.
- Mr. J. B. Baron VAN HUGENPOTH TOT DEN BERENCLAAUW, de Kloosters in Nederland in 1861. Derde vermeerderde oplaag. Utrecht 1861, 142 bl. post 8°. 189.
- Op bl. 123 wordt vermeld, dat in 1852 te *Leeuwarden* een Vrouwenklooster der Franciscanen met 8 leden is opgericht.
- Mr. J. T. BUIJS, de Nederlandsche Staatsschuld sedert 1814. Vier voorlezingen in Felix Meritis. Leiden z. j. 176 bl. 8°. 190.
- C. J. MAANEN, Verzameling van wetten en besluiten betreffende de Nationale Militie. Utrecht 1862, 541 bl. 8°. met de Vervolgen. 191.
- Mr. M. S. POLS, het Crimineel Wetboek voor het Krijgsvolk te lande. 's Gravenhage 1866, 8°. 192.

-
- Mr. J. L. DE BRUYN KOPS, de Economist. Tijdschrift voor Staatshuishoudkunde. Amst. 1865—68. gr. 8°. 193.
- R. F. ROOS, Handleiding voor de periodieke werkzaamheden der Gemeentebesturen, hoofdzakelijk in de prov. Groningen. Gron. 1868, 124 bl. 8°. 194.

- Belasting, in beginsel en toepassing. Naar het Hoogduitsch bewerkt door Ja. VAN EIK. Amst. 1853, 195 bl. 8°. 195.
- Portefeuille met geschriften over de Belastingen, van: BOISSEVAIN, LUZAC, BETZ, DE BOSCH KEMPER, VAN ECK, CIRIACI, v. D. HEIM, DE BRUYN KOPS, VAN ASSEN en anderen, 8°. 196.
-

- Provinciaal Blad van Vriesland, van 1819-69, met Registers, 8°. 197.
- Reglement omtrent de zamenstelling der Staten en op de Besturen ten platten lande en voor de Steden in de prov. Vriesland. Leeuw. 1826, 49, 63 en 60 bl. 8°. 198.
- J. H. D. MUNNIK, Verzameling van Provinciale Reglementen, keuren of verordeningen van Policie en Oeconomie voor de provincie Friesland. Heerenveen en Joure 1850, 1^e deel, 1815—1850, 470 bl. met bijlagen en register; 2^e deel, 1850—1859, Heerenveen 1861, 650 bl. 8°. 199.
- H. J. HOOGEBOOM, Register van periodieke werkzaamheden der Gemeentebesturen in Friesland. Dookum (1864) 79 bl. gr. 16°. 200.
- Alphabetische Klapper op de voornaamste, thans vigerende Wetten enz. ten dienste der Gemeente-besturen in Friesland, tot Dec. 1865. 's Hage 1866, 56 bl. post 8°. 201.
-

- Plaatselijke verordeningen en huishoudelijke bepalingen voor de stad Delft en derzelve grondgebied. Delft 1843, 94 bl. kl. 8°. 202.
- Verzameling van Plaatselijke Verordeningen der gemeente Rotterdam. Ald. 1858, 353 bl. met twee Vervolgen, kl. 8°. 203.
-

- Nederlandsche Staats-Courant, van 1814 tot 1869, folio. 204.
- Register op de Nederl. Staats-courant, van 1813—1852. 's Hage, 8°. 205.
- Handelingen der Staten-Generaal, 1^e en 2^e Kamer. Zittingen en Bijlagen, 1847—1869, fol. 206.
- Verslagen over den Staat van het Armwezen in de Nederlanden, over 1826—1866 (waaraan enkele jaren ontbreken), 8°. 207.
- Verslagen van den Landbouw in Nederland, opgemaakt op last van den Minister van Binnenlandsche Zaken, over 1864—67. 's Hage 1866—69, 8°. 208.

- Algemeene Verslagen van de Maatschappij van Weldadigheid,
van 1837—1868, 8°. 209.
- Verslagen van den Staat der Hooge, Middelbare en Lagere Scholen,
in 1819—1837, 8°. 210.
- Verslagen van de District-Commissien van het Fonds ter aanmoediging
en ondersteuning van de Gewapende dienst in de Nederlanden,
over 1844—1868, 8°. 211.
- Verslagen van het Rijks-Archief en de Koninklijke Bibliotheek te 's Gra-
venhage, sedert 1865, 8°. 212.
- Portefeuille Verslagen van eenige Instellingen, Maatschappijen enz. 8°. 213.
- Jaarlijksche Verslagen van verschillende Gemeenten, als: Amsterdam,
Rotterdam, Haarlem, Dordrecht, 's Gravenhage, Utrecht, Middel-
burg, Arnhem, Zwolle, Groningen enz., sedert 1851, 8. 214.
-
- Staats-Almanak voor 1815, 1818—21, 23—28 en 1830, 8°. 215.
- Stads- en Residentie-Almanak, voor 1840—60, post 8°. 216
- Staats-Almanak voor het Koninkrijk der Nederlanden. 1860, 1862—
68, gr. 8°. 217.
- (R. LOBATO) Jaarboekje, uitgegeven op last van Z. M. den Koning,
van 1826—1843, 24°. Enkele jaren ontbreken. 218.
- Staten van de Bevolking der Steden en Gemeenten naar de volkstelling
van 1840. 's Hage 1841, 83 bl. kl. fol. (Totaal 1,459,508 zielen.) 219.
- Statistieke tabellen van de bevolking der Gevangeniszen, over 1845,
50 en 51, 4°. (Het totaal van 1845 was gemiddeld 15,910 pers.) 220.
- Statistisch Jaarboekje voor het Kon. der Nederlanden, 1852, 53, 54
en 55, 2° tot 5° jaargang, post 8°. vervolgd als: 221.
- Statistisch Jaarboek, 1857 tot 1863, 6° tot 11° jaargang, kl. fol. 222.
- Verslagen van de werkzaamheden der Rijkscommissie voor Statistiek,
1859, 60 en 61, kl. fol. 223.
- (Jhr. Mr. J. DE BOSCH KEMPER) Staatskundig en Staathuishoudkundig
Jaarboekje voor 1850-54, 56, 64-68, 24°, met Register, 1849-68. 224.
- Portefeuille met geschriften over Statistiek, Volkstelling enz. 8°. 225.
- Dr. M. P. LINDO, Jaarboek voor het Lager Onderwijs, uitgegeven door
de Inspecteurs en Schoolopzieners. 1868. 's Hage, 283 bl. 8°. 226.

T W E E D E B L I J V O E G S E L ,

OF

lijst van boeken, welke bekomen zijn na het drukken
van den Catalogus.

Vervolg van het Bijvoegsel, bl. 310—316.

PAULUS MENSONIS, Pred. tot Lekkum en Miedum (van 1631 tot 1666), Thien sin- en spreuk-rijke Predicatie. Leeuw. voor Thomas Willems Luyrtsma gedrukt bij Henrik Rintjus, 1658, 502 bl. 24°. Opgedragen aan Jr. Frans van Eisinga, op Jousma-state te Wirdum, en voorafgegaan door niet minder dan 15 latijnsche en ned. lofverzen van J. Bouricius, G. Boetius, S. A. Gabbema, F. Elgersma, H. ab Epema J. C., H. de Blau, C. Pecama, G. Hagius, G. Adius, T. Gutberleth, T. Wybinga, T. Raerdt, Balthasar Bekker, S. Mancadan enz. A. 22a.

PHIL. LUD. STATIUS MULLER (Luth. Pred.), de Traanen eenes volks, over het verlies van een eminent Opper-hoofd, voorgesteld in een leerreden. Ter gelegenheit van 't — verlies, van — den Heere Prince van Oranjen enz. Leeuw. A. Ferwerda, 1751, 39 bl. 4°. Opgedragen aan Prinses Anna en hare kinderen en voorafgegaan door een lat. lofdicht van een ongenoemde en een ned. van J. Buma, die ook een uitvoerige Lijk-klagt hier achter voegde. D 59a.

Zie de aantekening bij N°. 59 op bl. 263, en over den Schrijver en zijne andere werken bl. 48, 119 en 179.

PETRUS WERNER NEUMANN, geweest Rabbi te Leeuwarden en thans onderwijser in de Oostersche taal te Utrecht, Het boek Seder Chadasch, — zijnde een nieuwe order der gramatica, om te leeren aan de jongelingen de gramatica van de Hebreewwsche taal op een zeer korte wyse. Daar achter: Korte Chaldeeuwse Grammatica. *Handschrift* in 4°., 179 bladz. en verder verschillend gepagineerd. A 95a.

Hij was de zelfde, die in het licht gaf: Tafel der Hebreewwsche conjugatien tot gemak der leerlingen opgesteld, Amst. H. Vieroot, z. j. 8°. en die een Hebreewwsch lofdicht vervaardigde achter de Dissertatie van A. van Limburg, vermeld in van der Aa, Biogr. Wordenboek, XIII 165, hoewel de eerste daar J. L. en de laatste P. W. NEUMAN, rabbi te Leeuwarden, als twee afzonderlijke personen genoemd worden. — Achter het werk van Jacobus Bosch, de ware hope en verwachtinge Israëls, 1747 (A. 92 op bl. 17) vermeldde Ferwerda, dat hij mede had uitgegeven:

Het ligt ten tyde des Avonds, om te verligten de oogen Israëls, op dat zy mogen zien de Trooster Zions, door PETRUS WERNER NIEUWMAN, gewezen Rabbi der Joden te Leeuwarden; doch in 1770 berigte G. Tresling achter het werk van Koelman (E. 165a), »dat, na de gehouden zamenspraken van Bosch met den Rabbi HERTOG LEUWY, deze zijn leeraarambt onder de Joden nedergelegd. hunne synagoge verlaten heeft en tot de Christenen is overgegaan onder den naam van PETRUS WERNER NEUMAN." Van dat werk van Bosch verscheen in 1766 een derde druk, opgedragen aan de Leeuwarder predikanten.

(J. A. COURTONNE) Sermon contre les Libertins. L'insensé dit en son coeur, il n'y a point de Dieu. Ps. xiv. Leeuw. chez G. Coulon, 1745, 17 bl. 8°. A. 114a.

(A. BRINK) Kort onderwijs in de Bijbelsche Geschiedenissen van het Oud Verbond. Leeuw. C. van Sligh, 1800 (eerste druk), 37 bl. en Nieuw Verbond, zesde druk, bij J. W. Brouwer, 1809, 53 bl. kl. 8°. Kerkelijk goedgekeurd. A. 131a.

Dit is een der voortreffelijke onderwijsboekjes van Brink, die later tallooze malen herdrukt zijn. Het voorberigt, door den Schrijver zelve onderteekend, verklaart de reden en de Leginselen van dit »zeer onvolledig opstel'', gelijk hij een arbeid noemde, die later voor zoo velen van groot nut is geweest.

MAGTILDUS VAN STAVEREN, Theol. Doct. en Pred. te Leeuw., Jezus Christus vooral in eenige trekken van zijn inwendig leven geschetst. Twaalf Leerredenen. Zutphen 1852, 249 bl. 8°. A. 205a.

(KLAAS VAN BELKUM, Koster der Groote kerk) Uit het leven. Schetsen uit de achterbuurten. Leeuw. G. T. N. Suringar (1869) voor rekening van de Vereeniging „Christelijk Hulpbetoon." 156 bl. 24°. A. 210a.

De voorrede bevat een verslag van de nuttige werkzaamheden der »Commissie van Christelijk Hulpbetoon'' sedert 1854, aan wier bezoeken van de woningen der armen de Schrijver de stof van dit werkje ontleende.

HERO AB INTHIEMA, Disceptatio juridica diversis fide dignis documentis munitissima, super lite inter Comitem Frisiae Orientalis Ennonem, et Fridericum Liberum Baronem in Schwartzenerch etc. (Leov.) 1619, 116 bl. 4°. Opgedragen aan de Staten van Oost-Friesland en de Regering van Emden, geschreven uit Franeker, gelijk het vorige geschrift uit Leeuwarden. A. 229a.

Mr. **ISAAC TELTING**, Advocaat te Leeuw., Pleitredē in hooger beroep gehouden voor het Gerechtshof in Friesland, den 11 en 18 April 1860, over de Aardbergging bij vaartslatting. 's Graven-

hage 1860, 84 bl. 8°. met Ms. uitspraak van het Hof, van 25 Junij 1862, en de twee Arresten van den Hoogen Raad, in 't Weekblad van het regt van 11 April 1861 en 23 April 1863. A. 290a.

ULRICH HERMAN HUBER, de gemotiveerde Motie van orde Acad. proefschrift. Leiden 1867, 97 bl. 8°. A. 298a.

HENDRIK WIERSMA, over de natuur van den Tijdkoop van openbare fondsen. Acad. proefschrift. Leiden 1868, 319 bl. 8°. A. 298b.

ALBERTUS ABRAHAM FREDERIK VAN PANHUIJS, de Landgemeente in Friesland. Art. 217 der Gemeentewet. Akademisch proefschrift. Gron. 1869, 285 bl. 8°. A. 298a.

L. C. VALCKENAER, Evripidis Tragoedia Phoenissae etc. de zelfde uitgave als N°. 383, hier vermeerderd met: Scholia veterum Grammaticorum in Evripidis Phoenissas, en HYGONIS GROTII Prolegomena in Phoenissas, bl. 589—831 en Indices, 4°. Opgedragen aan Prinses Anna. Met inschrift van L. C. V. Nobilissimo viro-juveni G. F. Baroni thoe Schwartzenberg. A. 383a.

— Evripidis Tragoedia Hippolytus, quam, Latino carmine conversam a **GEORGIO RATALERO**, adnotationibus instruxit L. C. V. L. B. 1768, 322 bl. Diatribe in Evripidis perditorum dramatum reliquias. L. B. 1767, 311 bl. gr. 4°. Het eerste werk is opgedragen aan Willem en Karel Graven van Bentinck, het tweede aan Curatoren der Akademie en den Magistraat van Leiden. Pracht-ex. A. 383b.

Dr. EELCO VERWIJS, de Oorlogen van Hertog Albrecht van Beieren met de Friezen in de laatste jaren der xvr^e eeuw, naar onuitgegeven bescheiden. (Uit de Werken van het Historisch Genootschap te Utrecht. N. serie N°. 8.) Utrecht 1869, Inleiding of historisch overzicht 148 bl.; Grafelijke rekeningen en giftbrieven 554 bl.; Woordenlijst tot bl 628, 8°. A. 620a.

Dit verdienstelyk werk stelt die mislukte togten der Holl. Graven ter verovering van Friesland (tot dusverre door onze gesneddschuyvers verwaarloosd of verward voorgesteld) in een helder licht.

Present-ex. van den Schryver.

W. EEKHOF, Dr. Justus Hiddes Halbertsma, zijn leven en geschriften. Voorlezing in het Friesch Genootschap. Met aan-

teekeningen en bijlagen, benevens Herinneringen aan H. van Mr. B. W. A. E. Baron SLOET TOT OLDHUIS. Leeuw. W. E. 1869, 80 bl. 8°. A. 647b.

R. DE LA ROSE, Mathem., Meet en Pegel-Const. Om het in-houd van allerhande ronde Vaten perfectelyk te meten ende te pegelen, op drierhande manieren. Geneuchlyk en profijtlyk voor yder een enz. Gedrukt tot Leeuw. by Claude Fonteyne, 1639, 80 bl. kl. 8°. met een vers en eene in het koper gegraveerde afbeelding der maten er achter. A. 672a.

(**LOUIS PAEN**) Architecture Militair. waar by de Versterkinge des Vyfhoecx, van de Heer Overste M: van Coehoorn, met alle sijne buyten-werken, wert verbroken enz. Leeuw. bij Hero Nauta, 1682, 27 bl. fol. met 6 groote uitslaande platen. Opgedragen aan P. van Woestenhoven, A. Smits en Vleugels, Contrerolleurs en Ingenieur over de Fortificatien. Doorschoten ex. met Ms. aantekeningen. A. 678a.

(**LUCAS OLING**) Over eenige gewigtige pligten opzigtelyk de Oogen. Tot onderrigting en waarschuwing. Amst. en Leeuw. W. Holtrop en G. M. Cahais, 1805, 47 bl. 8°. A. 787a.

Vrij bewerkt naar eene verhandeling van den Hoogl. Lichtenberg, omgewerkt door Prof. Sommerring.

Dr. **T. C. WINKLER**, Description d'un Crinoïde et d'un Poisson du système Heersien. Extrait des Archives du Musée Teyler, T. II. Harlem 1869, kl. fol. 13 bl. met plaat. A. 843a.

Beschouwingen over de Scarlatina naar aanleiding van de Epidemie van 1863 en 1864, volgens de waarnemingen van Dr. **W. J. HUBER** en Dr. **P. H. ASMAN**, Stads-Doctoren te Leeuwarden. Ald. V. Meursing, 1864, 60 bl. en gesteendrukte tabel, 8°. A. 844a.

Dr. **P. H. ASMAN** (Stads-Geneesheer te Leeuwarden), Proeve eener Geneeskundige Plaatsbeschrijving van de gemeente Leeuwarden. Eene door het Provinciaal Utrechtsch Genootschap van kunsten en en wetenschappen bekroonde prijsverhandeling. Met plattegrond der stad Leeuwarden. Utrecht 1870, 110 bladz. gr. 4°. A. 852a.

Toen dit belangrijk werk in het licht verscheen, was de geachte Schrijver eene maand te voren, den 10 Febr. 1870, overleden.

J. J. STARTER, Steek-boekjen, ofte het Vermaak der jeugde-lyker herten, om daar door te weeten, der herten secreeten. Nog is hier agter mede by gevoegt het Plakkaat van Marcolphus enz. Amst. 1786, 158 bl. breed 16°. met houtsneeprentjes nevens de zesregelige versjes: „Aan de Jonkmans en aan de Dogters.” A. 871a.

De »Voor-rede aan de vermaek-zoekende Jeugd”, waarin hij verzoekt »dit vermakelijk spelletje ook te gebruiken tot een leerzaam en stichtelijk vermaak,” is gedateerd 1642, dat 1624 zal moeten zijn, ook volgens 't oordeel van Dr. J. van Vloten, die uit een druk van 1727 deze Voorrede en een paar dozijn van die versjes mededeelde achter zijne uitgave van 1864. Zie ook mijne Bloemlezing, bl. 120 en 128

HARMANUS SCHULTZE, Reglement op de Nationale Militie met aantekeningen en modellen. Leeuw. J. W. Brouwer, 1829, 283, 48 en 127 bl. met Vervolg, Leeuw. L. Schierbeek, 1839, 158 bl. 8°. A. 1057a.

Antonio en Agatha, of de buitengewone lotsverwisseling. Naar het Hoogduitsch door **A. EISMA, Tz.**, Onderwijzer te Leeuwarden. Leeuw. J. Backers, 1841, 112 bl. kl. 8°. A. 1075a.

Jhr. **JAN ANNE LYCKLAMA à NIJEHOLT**, Verbetering van Frieslands Watertoestand. Beschouwingen over de beginselen en middelen, welke ten aanzien der afstreaming van het boezemwater dezer provincie vroeger bestonden, thans bestaan en nog gevolgd behoorden te worden, ten einde het, zoo veel mogelijk, duurzaam meester te zijn. Met eene gekleurde kaart. Leeuw. W. Eekhoff, 1869, 125 bl. 8°. A. 1086.

Present-ex. van den Schrijver. Niet in den handel.

Mr. **ERNESTUS JONGSMA**, de Paardenfokkerij in Friesland. Eene studie. Leeuw. G. T. N. Suringar, 1865, 76 bl. 8°. A. 1087.

Present-ex. van den Schrijver.

Theatrum Sympateticum, ofte Wonder-Toneel der Natuurs Verborgentheden, behelsende eene uitstekende Oratie, over het gebruik des poeders de Sympathie, daar in de waarheit zijner werkinge werdt ontdekt; (1° deel, benevens een tweede deel, getiteld:) Nieuwe beproefde en wel ondersochte Genees-middelen, ofte zeltsame Verborgentheden: met verscheide aardige Blanketsels, om de jufferlyke schoonheid t' onderhouden, door **KENELMUS DIGBY**, Ridder, Grave

en Kancelier van Groot Brittangne. Benevens twee waardige ver-
volgen, van veele zeldzame Antipathien en Sympathien (waar tusschen
't Groote licht der Natuurkunde), door N. PAPINIUS en A. KIRCHERUS
(met een Aenhangsel wegens het poeder Kina Kina, beschreven
van T. BARTHOLINUS). Den tweeden druk, vermeerdert en verbeetert.
Te Leeuwarden, by Hendrik Rintjes, en te Amsterdam, by
Jan ten Hoorn. 1697, 320 en 196 bl. kl. 8°. Met lofdicht van
A. Tymens er voor. B. 38a.

FOEKE SJOERDS, School-Dienaar te Nykerk, Kort vertoog van den staat
en de geschiedenissen der Kerke (des Ouden Testaments), van
de scheppinge tot op Christus. Met voorrede van J. Ratelband,
predikant te Leeuwarden. Leeuw. P. Koumans, 1761—65,
3 dln. 764, 816 en 926 bl. 4°; alsmede een vervolg of vierde
deel: Kort vertoog van den staat en de geschiedenissen der Kerke
des Nieuwen Testaments, van Christus tot op den tegenwoordigen
tyd, vergeleken met de voornaamste waereldlijke geschiedenissen.
Met een voorrede van F. Brandsma, predikant te Oostrum. (1759)
Tweede druk, vermeerdert en verbetert. Bij den zelfden, 1771,
789 bl. 4°. B. 77a.

Hoe hoog dit werk toenmaals gewaardeerd werd, bleek uit den herdruk van
het laatste, dat het eerst werd geschreven. Zie over den Schrijver bl. 282 hier vóór.

Het vermakelyke Kinder-spel: vervattende veelerhande konsten en weten-
schappen; als goochelen, kaarts-pelen, mathematische konsten, en
meer andere. 6^e druk. Leeuw. A. Ferwerda en G. Tresling,
1760, 64 bl. kl. 8°. B. 88a.

J. G. HEINECCI Antiquitatum Romanarum Jurisprudentiam illustrantium
syntagma secundum ordinem Institutionum Justiniani. Editio quinta
emend. Leovardiae et Franequerae, H. A. de Chalmot et D. Romar.
1777, 750 bl. 8°. B. 108a.

Nauwkeurig Keukenboekje leerende allerhande spyzen op een zeer aan-
genaame wyze bereiden en opdisschen. Leeuw. H. Post, op de
Vleeschmarkt, z. j. (1780) ongepag. 32°. B. 113a.

P. A. MEETER, Onderwijzer te Huizum, Eerste onderwijs voor jonge
kinderen. 5 stukjes, met vervolg: Leer- en Leeslesjes voor de jeugd.
3 stukjes. (1822) Leeuw. P. Wiarda en P. Burggraaff Jr.,
kl. 8°. herdrukken van 1826—1840. B. 142a.

(Bouwkundige Beschrijving en Geschiedenis van) het gebouw van de oude Kanselarij te Leeuwarden. Medegedeeld door Is. WARNSINCK, Architect te Amsterdam. Met eene plaat van den gevel en de hoekpenanten. Afdruk uit het 7^e deel der Bouwk. Bijdragen (1850). 4 bl. gr. 4°. C. 65a.

Verzameling van alle de stukken, betrekkelyk de handelingen van de Gecommitteerden der Gereformeerde Ned. Gemeente binnen Leeuwarden. Met het Reglement op het huishoudelyk bestuur van het Kerkgenoodschap, etc. by de Gemeente gearresteerd den 11 Julij 1799. Leeuw. A. Siccama, 1799, afzonderlijk gepag. 8°. C. 65b.

Deze zeldzame eerste druk is minder volledig dan de volgende herdruk van 1810.

Chronologische lijst van de merkwaardigste, meest Crimineele, Sententiën van het Hof van Friesland te Leeuwarden, ter Canselarij uitgesproken van 1516—1800, benevens afschriften van eenige voorname sententiën, van 1516—1680. *Handschrift* in folio, ongepagineerd. Uit de Bibliotheek van den Griffier J. van Leeuwen. C. 87a.

Naamrol der Friesche Advokaten, van 1580—1700. *Handschrift* in folio, groot van bl. 9—372, waar het eerste stuk eindigt, zoodat het begin en het vervolg ontbreken. Hoewel dus niet compleet, onderscheidt dit Hs. zich van de bestaande lijsten van enkel de namen of *Matricula Advocatorum* door de bijvoeging van levensbijzonderheden, uitgegeven werken en verwijzing naar schrijvers over hen, die soms vrij uitvoerig en belangrijk zijn. Met bijgevoegd alph. register daarop. Uit de Bibliotheek van Petrus Wierdsma. C. 87b.

Staat der besluiten van de byzondere gewesten, nopens het Huwelyk van Mevrouw de Princesse Carolina; met den Heere Prince van Nassau-Weilburg. Tweede druk. 's Hage 1859, 24 bl. 8°. D. 68a.

JACOB SICKENGA, van Wolvega, het Hof van Friesland gedurende de zeventiende eeuw. Acad. proefschrift. Leiden 1869, 253 bl. 8°. E. 146a.

Bl. 157—246 bevat levensschetsen van 75 Raadsheeren uit de 17e eeuw, onder welke vele uitstekende regtsgeleerden en staatsmannen.

Present-ex. van den Schryver.

JAKOBUS KOELMAN, Historisch verhaal nopens der Labadisten scheuring en veelerley dwalingen, met de wederlegginge derzelve (1683).

Tweede druk, met voorrede en aantekeningen door H. JANSSONIUS, Predikant te Veendam. Leeuwarden bij Gerrit Tresling en Pieter Brandsma, 1770, 610 bl. kl. 8°. E. 165a.

Brief van een Heer te Leeuwarden aan een Heer te Leiden, over het plan van Menage van Frieslands Hoogeschool, waar by gevoegd is een nader opstel van reforme. Leiden enz. (1772) 20 bl. met: Remarques op dien Brief door een Heer te Leiden, waarbij: Antwoord op die Remarques. Amst. 1772, 16 bl. 4°. E. 172a.

Die toemaals ingevoerde bezuinigingen zijn voor den bloei der Franeker Akademie zeer schadelijk geweest.

Dr. A. VAN DER LINDE, Balthasar Bekker. Bibliographie. 's Gravenhage, 1869, 57 bl. 8°. bevattende titels van 230 geschriften van en over Bekker. E. 182a.

Werken van den Ommelander edelman JOHAN RENGERS VAN TEN POST, uitgegeven door Mr. H. O. FEITH, Archivarius der provincie Groningen. 3 dln. waarvan de twee eerste: Kronyk (geschreven in 1582) en het derde: den standt en politie der Ommelanden en brieven van Ubbo Emmius bevat. Met portret. Groningen 1852 en 1853, 376, 382 en 118 bl. 8°. F. 105a.

Inventaris van het Archief der gemeente Alkmaar, gerangschikt en beschreven door Dr. P. SCHELTEMA, Archivaris der stad Amsterdam en der provincie Noord-Holland, en Catalogus der oude Bibliotheek (door Dr. J. J. DE GELDER). Alkmaar 1869, 240 en 53 bl. 8°. F. 425a.

C. L. BETHMANN, Reise durch die Niederlande, Belgien und Frankreich. Aus dem Archiv der Gesellschaft für ältere deutsche Geschichtsforschung abgedruckt. Bijgevoegd: Inhaltsverzeichnisse der zehn ersten Bände der Monumenta Germaniae edidit G. H. PERTZ. Hannover 1842 en 48, 79 en 74 bl. 8°. F. 447a.

Ten behoeve van dit kolossale werk, waarvan in 1870 22 dln. in fol. uitgegeven en op de Prov. Bibliotheek voorhanden zijn, deed Dr. BETHMANN eene reis van twee jaren om handschriften op te sporen. Op bl. 18 maakt hij ook melding van zijn bezoek te Leeuwarden. Later tot Bibliothecaris der prachtige Bibliotheek te Wolfenbützel bevorderd, mogt ik hem daar in 1861 en 65 bezoeken en bewees hij mij groote diensten.

De Nederlandsche Adel, of alph. naamlijst van familien en personen, wier titels of adeldom op de registers van den hoogen raad van adel zijn geschreven. Met Bijlagen. Zaltbomm. 1846, 243 bl. kl. 8°. H. 84a.

GESCHIEDKUNDIGE
BIBLIOGRAPHIE

VAN

LEEWARDEN,

OF

OVERZICHT VAN DE INVOERING EN UITBREIDING VAN DE BOEK-
DRUKKUNST TE DEZER STEDE, IN VERBAND MET DE ONT-
WIKKELING DER LETTERKUNDIGE BESCHAVING.

De geschiedenis van de Boekdrukkunst staat in naauw verband met de geschiedenis van de beschaving. Was hare uitvinding de vrucht der ontwikkeling van het vernuft en het verstand, zij werd oorzaak en middel, om door het verspreiden der denkbeelden van geleerden den lust op te wekken en de gelegenheid te verschaffen om kennis, wetenschap en beschaving meer algemeen te maken. Want onder al de middelen, die het menschdom in de laatste vier eeuwen verstandiger, kundiger en edeler gemaakt hebben, is er geen te vergelijken bij den weldadigen invloed, welken de Boekdrukkunst allerwege heeft uitgeoefend.

Vreemd is het echter, dat, nadat de kunst omstreeks het midden der 15^e eeuw uitgevonden- en van lieverlede over Europa, tot zelfs in Venetië, verspreid was, zij in zoo weinige steden van ons vaderland gedurende die zelfde eeuw werd ingevoerd en beoefend; — nog vreemder, dat er wel eene eeuw nog moest verlopen voor zij, meer algemeen geworden, hier als handwerk uitgeoefend werd. Zeker hielden de beginselen der Katholieke kerk en haar strijd tegen de hervormers hare ontwikkeling langen tijd tegen; doch ook na het invoeren van de reformatie nam zij een trage vlugt, en duurde het lang eer zij hare gebrekkige vormen ontwassen en in verband met de letterkundige voortbrengselen van den geest op prijs gesteld, verbeterd en meer algemeen werd. Eerst in 't begin der 17^e eeuw trad zij in ons land waardiglijk op, om eerlang haren rang als kunst, als voorwerp van nijverheid

en handel, en bovenal als voertuig ter verspreiding van wetenschappelijke kennis en kunst in te nemen en te handhaven.

Wie dus de geschiedenis der letterkundige beschaving van een land of van eene stad wenscht te behandelen, is verplicht, ook zijne aandacht te wijden aan de invoering en uitbreiding van de Boekdrukkunst, aan de lotgevallen der pers, hetzij als industrie, hetzij als uiting van de tijdelijke denkbeelden, hetzij als onderwijzeres der opvolgende geslachten, wier geest zich onder haren invloed ontwikkelde.

Nadat wij in den voorafgaanden Catalogus de titels der werken van Leeuwarders en daarna, bl. 190, die der boeken, welke te *Leeuwarden* gedrukt of uitgegeven zijn, vermeld hebben, wenschen wij hier een meer aaneengeschalkeld overzicht te geven van den oorsprong en de invoering van de Boekdrukkunst alhier en van den loop en de rigting van den Boekhandel in de laatste drie eeuwen, voor zoo ver de aanwezige bronnen, naar welke telkens is verwezen, reiken.

Eene verzameling van 17 oude Friesche wetten en landregten, op 11 dubbele vellen in kwarto gedrukt, uitmakende 175 bladzijden, is, onder den lateren titel van: *It Rjuuchtbboek fen alre frya Freezena*, bekend als eene der oudste drukwerken of incunabelen van ons land. Op grond van verschillende berigten en overleveringen hebben een aantal schrijvers onderzoek gedaan naar den vervaardiger en den tijd der vervaardiging van dit merkwaardig boek, waarvan thans niet meer dan negen exx. bekend zijn. In een afzonderlijk betoog, voorkomende in de *Vrije Fries*, VII 362, heb ik in 1856 vele gronden aangevoerd voor de hooge waarschijnlijkheid der stelling: dat deze eerste druk van oude Friesche wetten en regten omstreeks den jare 1484 is vervaardigd te *Leeuwarden* in het Dominikaner-klooster der Predikheeren door of op de eigene drukkerij van Heer HIDE CAMMINGA, Hoofdpriester der Kerk van Nijehove, naast dit klooster gelegen; alsmede, dat hij een kleine pers en kast met letter voor zijn bijzonder gebruik zal hebben bekomen door bemiddeling van den Prior des kloosters, Dirck Symonszoon, van *Haarlem* afkomstig, die nu met zijne kloosterlingen den tijd, dien zij vroeger aan het maken van afschriften besteedden, zal aangewend hebben tot het zetten en drukken van boeken, alsmede met het teekenen en kleuren van de hoofdletters, waardoor hun werk het voorkomen van een handschrift verkreeg.

De waarde van deze beweringen is erkend en toegestemd door den Heer J. W. HOLTROP in zijn voortreffelijk werk: *Monuments Typographiques des Pays-Bas au 15e siècle*, 1868, 118, in weerwil de Heer Dr. J. G. OTTEMA in een volgend deel van de *Vrije Fries*, 364, be-toogd had, dat het werk reeds in 1466 te *Dokkum* zou gedrukt zijn.

Eerstgenoemde hechte aan mijn betoog te meer waarde, omdat hem later is voorgekomen nog een werk, met de zelfde letters gedrukt, dat van de zelfde pers afkomstig schijnt te zijn, getiteld: *Statuta provincialia et Synodalia Traiectensia*, bevattende 46 bladen of 91 bladzijden in kwarto, doch evenzoo zonder eenigen naam van den vervaardiger; hoewel gelijktijdige drukkers te Zwolle, Deventer, Gouda, Delft enz. reeds gewoon waren hun naam, woonplaats en datum der uitgave achter hunne werken te voegen. Ook dit pleit voor het partikulier bezit van deze drukkerij, op welke ook die *Statuta* zullen gedrukt zijn ter wille van een zijner vrienden. Deze was HILLEBRAND GOFFREDUS VAN DOENGIETERP, afkomstig van Schingen en destijds Pastoor in het naburige dorp *Huizum*. De geschiedschrijver Suffridus Petrus verhaalt toch (de *Script. Fris.* 127), dat deze de vermelde *Statuta* verzameld en vermeerderd heeft (want ook in 1484 verscheen een druk te Gouda, welke zijn bijvoegsel niet heeft), en dat zij daarna, zonder plaats of tijd der vervaardiging, gedrukt zijn, waarvan hij een ex. bezat (*).

Van dien eersten druk der Oude Friesche Wetten, ook het *Freeska Landriucht* genoemd en in beide vertoogen in de *Vrije Fries*, alsmede in het leven van Petrus Wierdsma (VIII 23 en 45) uitvoerig beschreven, is een ex. in 't bezit van het Friesch Genootschap en van de Koninklijke Bibliotheek. Het wordt door kenners zóó hoog gewaardeerd, dat Dr. Abr. de Vries het een „hoogstbelangrijken, kostbaren en allerzeldzaamsten incunabel noemde, een der schoonste sieraden der typographische geschiedenis.”

Meerdere voortbrengselen van deze pers zijn onbekend, en is het zeer waarschijnlijk, dat deze drukkerij geschonden of vernield zal zijn in het jaar 1487, toen *Leeuwarden* door de Schieringer partij ingenomen en uitgeplunderd werd.

(*) Zie ook: VALERIUS ANDREAS, *Bibliotheca Belgica*, I 390; *Bibl. curios. Halerverd*, 138; MAITTAIRE, *Annal. typograph.* IV 2, p. 457, en HOLTROP, *Catalogus Bibl. Regiae Haganae*, 1856. 217, 244.

Het pas ontstoken licht werd hier alzoo spoedig uitgebluscht door de woestheid der 15^e eeuw, die alle ontwikkeling tegenstond. Zij week echter weldra voor het opgedrongen gezag der Saksische vorsten, dat orde en regt wist te handhaven, en dat daartoe behoefte had aan een kunstmiddel als de boekdrukkunst aanbood. Hertog GEORG van Saksen toch vaardigde in 1504 de beroemde *Saksische Ordonnantie* uit, waarbij de Keizerlijke regten, met behoud van sommige landsgewoonten, in Friesland ingevoerd- en verder naauwkeurige bepalingen ter handhaving van het regterlijk en burgerlijk bestuur vastgesteld werden, onder het bewind van een Stadhouder met een Gerechtshof van zeven Raadsheeren, te Leeuwarden gevestigd. Maar hoe kon men de naleving van deze nieuwe en vreemde wettelijke bepalingen en voorschriften zoolwel van regters en besturen als van de ingezetenen vorderen en verwachten als daarvan geen groot getal afschriften vervaardigd en verspreid werd? Daarom besloot men gebruik te maken van de drukkunst, en wij zijn zoo gelukkig een ex. te bezitten van dien eerstbekenden druk, getiteld: *Dit zijn die statuten en lantrechten vaden landen va westvrieslant.*

Op het titelblad is beneden dit opschrift, gelijk ook achteraan, het toen ingevoerde wapenschild der provincie: twee loopende leeuwen, boven elkander, waaromheen en tusschen zich 16 vierkante blokjes bevinden; de keerzijde bevat eene houtsnede, voorstellende Christus voor Pilatus, die in een regterstoel gezeten zijne handen wast. Dan begint de tekst met Deutsche letter en zeer veel afkortingen, terwijl de hoofdletters, even als in de vroegere handschriften, rood gekleurd zijn. Het formaat is zeer klein 8°. of 16°. Zestien bladzijden maken een vel uit, waarvan alleen het 2^e en 3^e de signatuur b en c heeft. De pagineering ontbreekt. Het geheel is 4 vellen of 63 bladzijden groot. Op bl. 55 staat: „Gheschreuen int iaer ons heren M.CCCCC. ende iiij. „opten derden dach in Julio,” doch overigens bevat het geene aanduiding van tijd of van drukker. Op mijn verzoek hebben de Heeren Holtrop en Campbell den druk vergeleken met dien van gelijktijdige drukwerken in de Koninklijke Bibliotheek voorhanden. De uitkomst van dit onderzoek is geweest, dat het Friesche landsbestuur dit wetboek vermoedelijk heeft doen drukken door HENDRIK PIETERSZON, lettersnijder en prenter te Delft, van wien drukwerken uit dien tijd met gelijke letter en houtsneden bestaan, waarvan een het jaartal 1510 draagt. Worp van Thabor getuigt ook in het 5^e boek zijner Kronijk, Hs. 294, dat deze ordonnantien „geprent” zijn en daarom menigvuldig in Friesland

voorkomen. Daar hij in 1538 overleed, kan hij ook nog latere drukken gekend hebben: want in den Catalogus Wierdsma (1858) komt N°. 56 voor een ex. van de Saksische Ordonnantie: *Aemsterdam bi my JAN SEUERSOON CROEPPEL op dije oude brugghe. Gheprent bi mi REYNIER HEYNRICKXSOON*; — alsmede aldaar N°. 55 een lateren druk: *Aemsterdam bi mi BARTHOLOMEUS JACOBSZOON. Gheprent tot Leijden. Den derden druck*. Geen dezer beide drukken geeft een jaar aan. In den Catalogus Enschedé (1867) komt echter Jan Seuersz van 1503 tot 1517 voor als boekdrukker te *Leiden*, doch in 1530 te *Amsterdam op de oude brug* (N°. 666); terwijl Bartholomeus Jacobs, die toen nog te Leiden woonde, in 1538 verhuisd was naar „*Aemstredamme inden gulden Bijbel*” (N°. 1552).

Gedurende een groot deel der 16^e eeuw, waarin Leeuwarden zeer in omvang en welvaart toenam, bleef deze stad van een boekdrukker verstoken, ofschoon wij in het Register van den aanbreng van 1511 wel de namen vonden van VERBOUT en GOVERT *Boekbinder*, en in de Burgerboeken van 1543 en 44 JAN GERRYTS, *van der Gouwe, Boekbinder*, en THYLMAN, *Boekverkooper uit het land van Kleef*, gelijk in het Protocol van den Notaris Cleuting in 1554 en 55 BRUNO CESAR, *boekvercooper bij Galeijen op de breede straet*, en PIETER PIETERSZ, *boekbinder*. Opmerkelijk is echter eene plaats in de Rekening van 's Konings Rentmeester in Friesland, van 1557—58, die eene som in uitgaaf brengt aan „**Johannes Petreus**, Secretarys van *Idaarderadeel* ende „*Boeckprentere*, ter cause van dat hij geprent ende gedruet „heeft diuersche billietten beroerende de vercopinge van zekere C^o. Mts. „*Biltlanden*.”

Deze, die niet in zijne grietenij, maar, gelijk meer gebeurde, te *Leeuwarden* gewoond zal hebben, mogen wij dus, op grond van een officieel stuk, voor den eersten Boekdrukker alhier houden, ofschoon ons geen drukwerk van hem bekend is en hij welligt kort bestond, dewijl hij later niet meer voorkomt.

Nadat er sedert 1524 (volgens Peter van Thabor, 429) vele priesters, geleerde lieden en ook wereldlijke personen in Friesland werden gevonden, die het gevoel van Luther toegedaan waren, schijnen er hier en daar partikuliere drukkerijen geweest te zijn, waarin zij, die de hervorming toegedaan waren, in het geheim kleine boekjes drukten, ten einde die gevoelens te verspreiden, Zoo had ook MENNO SIMONS sedert hij in 1536 het pausdom en Witmarsum verliet, in 1539

reeds zijn Fundamentboek laten drukken of zelf gedrukt, gelijk het zeker is, dat hij in 1556, toen hij in Oldesloe, tusschen Hamburg en Lubeck, woonde, daar eene eigene drukkerij bezat, waarop hij zijne werkjes liet drukken, ja welligt ook die van zijn vriend Dirck Philips, op bl. 1 van onzen Catalogus vermeld.

Niemand had echter meer dadelijk belang bij eene boekdrukkerij dan het *Hof van Friesland* voor de uitvaardiging en het algemeen maken van zijne plakكاتen en aanschrijvingen, die het, terwijl de edicten des Keizers, in kwarto gedrukt, uit Brussel en Leuven herwaarts werden gezonden, blijkens het Leeuwarder plakkaatboek, nog altijd in geschrifte aan de Besturen toezond tot 1570, toen men ze te Steenwijk „dorch Herman Zangers” liet drukken. Maar in dat jaar kwam er eene belangrijke verandering in den staat van zaken.

Sedert 1537 werden Keizer Karel's plakكاتen, tot uitroeijing van de Kettters, ook tegen het drukken en verkoopen van hunne boeken gericht, en waren zijne edicten in 1556 door Koning Filips op nieuw uitgevaardigd. Dwars tegen den stroom der veldwinnende hervorming in, werden schrijvers en drukkers van „fameuse libellen, pasquillen „ende iniuriose scriften” nog in 1566 met de doodstraf bedreigd, tot dat den 19 Mei 1570, bij een zeer uitvoerig plakkaat des Konings, een scherper order gesteld werd „opt stuck van de prenterie, opdat „Druckers ende Prenters geen dingen souden drukken tegen de „H. Religie.” Een „Hooftprenter” werd magt gegeven om alle drukkers en hunne werklieden te examineeren en aan te stellen, na overlevering van gunstige getuigscriften van Geestelijkheid en Regeering; terwijl hun werk voor en na het afdrukken moest onderzocht worden; ja zelfs werden alle boekverkoopers onder eede gesteld, en mogten zij hunne ontvangene pakken niet openen dan in tegenwoordigheid van een geestelijken commissaris (*). Doch in dat zelfde jaar werd ook het *Bisdóm Leeuwarden* opgericht, en zag de Bisschop Cunerus Petri zich niet alleen verplicht al die plakكاتen uit te voeren, maar ook de verordeningen der Kerkvergadering van Trente in te voeren, alsmede de ordonnantie op de Kerken en Kloosteren te doen naleven. Deze laatste nu bevatte onder het opschrift: „Van de Scholen” een bepaald bevel: „Dat 'er te *Leeuwarden* een gezworen B o e k d r u k k e r zij, van zijne

(*) Zie al die plakكاتen afgedrukt in het Vriesch Charterboek, II 693, 791 en 872, waar Menno reeds in 1542 beschuldigd wordt van »boecxkens te stroeyen” onder 't volk; alsmede III 31, 115, 191, 216, 376, 402, 683, 756, 786 enz.

„Keizerlijke Majesteit; dewelke de eerste Beginzelen der wetenschappen, „en noch andere boeken zal drukken: geene anderen evenwel, als die „de Raad van Vriesland dienstig zal oordeelen voor deze Provincie, „zoo als beneden voorgeschreven zal worden” (*).

Van toen af zal men moeite gedaan hebben om hier zulk een boekdrukker van elders te bekomen, hoewel daartoe onder zoo vele bezwarende bepalingen niet veel aanmoediging bestond. Niet voor 1573 slaagde men daarin. Toen zette zich hier ter stede als Boekdrukker neder **Isebrant ter Steghe**, die tot 1578 voor het Hof al de plakaten en ordonnantien, gelijk ook een vierden druk van de Saksische Ordonnantie drukte, welke hier vóór bl. 190—193 zijn beschreven.

Dat hij zoo spoedig vertrok, was welligt een gevolg der concurrentie van een zijner knechten. **Peter Hendrickszoon van Campen** (zoo als hij zich later schreef, welligt naar zijne geboorteplaats) gaf het Hof in 1576 te kennen, dat hij, na drie jaren in de drukkerij van Isebrant ter Steghe als „figuresnijder” gewerkt te hebben, nu zelf eene pers wenschte te koopen, ten einde „altemets enighe figuren, beelden, lietkens, „ofte cleyne boecken te drukken,” verzoekende om toegelaten te worden, nadat hij door den Bisschop „geuisiteert ende geaprobeert” zoude zijn, hetwelk hem na zijne confessie en eed op de plakaten werd toegestaan. Volgens de op bl. 193 en 194 vermelde stukken, welke wij van zijn werk bezitten, schijnt hij niet voor 1579 daarmede gereed gekomen te zijn en het niet langer dan tot 1586 uitgehouden te hebben, ofschoon hij zelfs was aangesteld tot gezworen drukker van het Hof en der Staten, en zijne drukkerij die uitbreiding had verkregen, dat hij in laatstgenoemd jaar zelfs *de Psalmen Davids*, geheel op zangnoten kon drukken. Onzeker is het, of hij overleden, vertrokken of bezweken is ten gevolge van een bekwamer mededinger.

AEGIDIUS RADAËUS of **GILLES VAN DEN RADE**, van Antwerpen, was toch dadelijk bij de oprigting van de Lands Akademie te *Francker* in 1585 door de Staten herwaarts geroepen en hem zelfs eene werkplaats in het academiegebouw toegestaan; terwijl hij niet alleen tot drukker der Hoogeschool, maar ook tot dien der Staten werd aangesteld. Zoo onafscheidelijk achtte men dus de hulp der drukpers van de beoefening der wetenschappen, welke te *Antwerpen* in dier voege gepaard ging, dat

(*) Zie dit stuk in de *Oudheden en Gestichten van Vriesland*, 1723. I 131, 167 en de Aanteek. 132. De woorden »Keizerlijke Majesteit» zouden doen vermoeden, dat die ordonnantie reeds vóór 1555 was ontworpen.

de geleerde en als boekdrukker beroemde Plantijn na de stichting der Leidsche Hoogeschool een deel zijner drukkerij derwaarts overbragt, aan het hoofd waarvan sedert 1585 stond zijn schoonzoon Franciscus Raphelingius, die in het volgende jaar tot Hoogleeraar in het hebreusch en tevens tot Academiedrukker werd aangesteld (*). Ook Willem Sylvius, Lud. Elzevier en Jan van Waesberghe, die zich vóór 1595 te Leiden en Rotterdam vestigden en duurzame eer verwierven, schijnen van Antwerpen afkomstig geweest te zijn (†).

GILLES VAN DEN RADE drukte dan te *Franeker* sedert 1585 al de stukken der Hoogeschool en der Staten, ja ook voor de Staten van *Groningen*, waar vóór 1602 geene drukkerij schijnt bestaan te hebben; alsmede verscheidene werken van geleerden, als van Prof. Drusius, van Eijnsinga, Emmius, Fungerus, Baers, Geldorp, Bogerman, Furmerius enz. tot 1611, toen hij schijnt overleden te zijn. (Zie A. N°. 8, 212, 216, 227, 323, 493, 496, 660, 855, 857, C. 11 enz. van dezen Catalogus.)

Onderwijl hadden zich nevens hem te *Franeker* als boekdrukkers nedergezet: JO. JOANNES, die in 1596 het 1° boek van Emmius' Hist. Fris. uitgaf, doch vóór 1604 naar Arnhem schijnt verhuisd te zijn; ABBE WIJES, die in 1597 de Christelijke vermaanschriften voor de Geestelijkheid van Groningen drukte, en GERARD KETEL, die in 1601 J. Huygen van Linschoten, *Voyagie ofte schipvaart van by Noorden en langs Noorwegen* enz. met kaarten en platen uitgaf, doch zich in het volgende jaar te *Groningen* vestigde (§), hoewel hij daar reeds in 1606 als boekdrukker der Stad vervangen werd door JOANNES VAN DEN RADE, een zoon van Gilles.

Een andere zoon van dezen, **Abraham van den Rade**, had zich intusschen in 1603 nedergezet te *Leeuwarden*, waar sinds 1586 geene boekdrukkerij bestond, dewijl ook de boekverkooper **Jacob Jansen** in 1597 zijne uitgave van de *Kronijk van Scharlensis* te Amsterdam bij Biestkens had laten drukken (B. 4).

Het stedelijk bestuur scheen met deze overkomst zoodanig ingenomen te zijn, dat het den 16 Febr. 1603 tot zijne aanmoediging besloot:

(*) SIEGENBEEK, *Geschiedenis der Leidsche Hoogeschool*, II 1832, Toev. 70.

(†) *Catalogus Meulman*, I, 1866, No. 426, 435, 475, 581, 786, 818.

(§) Zie vele bijzonderheden over Ketel, zijn geslacht en de eerste drukkers van *Groningen* in de belangrijke *Bouwstoffen tot eene geschiedenis van de Boekdrukkunst en Boekhandel in Groningen*, door J. OOMKENS Jz. 2e druk, 1864, bl. 3—11, 43—48.

„dat RADÆUS vereert sal worden met vyftich Gd.gl. iars tot hueshuier „ende vry wacht te syn, om alhier syn druckerie op te rich- „ten.” Later voerde hij tot titel: „Boeckdrucker Ordinaris der selver „stadt.” zoodat hij geen Landsdrukker geworden zal zijn; terwijl hij den boekhandel in 't begin op naam zijns vaders dreef (212,495). Vooreerst bleef deze betrekking verbonden met die van Academiedrukker, waartoe in 1611, toen Gedeputeerden besloten tot „redres van de boeckdrukkerye in de Academie,” benoemd werd ROMMERT DOYEMA (A. 497), wiens weduwe hem opvolgde in 1616 (C. 13), om weldra vervangen te worden door FREDERIK HEYNSIUS, die in 1615 en 1622 werken van de hoogleeraren Drusius, Bouricius en Faber drukte (A. 11, 217, 228). In weerwil ULDERICK BALCK in 1611 en JELIS CLAESZ VERHAL daar in 1616 ook drukten (Tiele, 925, 1115; Meul. 1429) en DANIEL JOHANNIDES er uitgever was (A. 228), verliet JAN LAMRINCK zijne geboortestad Bolsward (B. 7, 8), en werd te *Franeker* drukker der Staten, zoo als hij zich noemde, toen hij in 1617 uitgaf het Discours van Stellingwerff, de Lex Frisionum van Siccama en de Vertooning der Friesche Koningen, in 1620 de Frisia van Hamconius en in 1622 de Kronyk van Winsemius (E. 77, 57, 94; A. 498); hoewel ook hij reeds drie jaren later weder was afgetreden, daar ULDERICK BALCK in 1625 drukker der Staten werd (A. 502, 671) (*).

Omtrent vele van de vermelde en nog volgende personen zijn twee zaken zeer opmerkelijk, namelijk: dat zij zoo kort bestonden en zoo gemakkelijk van woonplaats verwisselden. Het laatste kan zeker voor geen bewijs van voorspoedige zaken gehouden worden; terwijl het eerste zou kunnen gelden voor een nieuw bewijs van den korteren levensduur der personen van die dagen in vergelijking met de tegenwoordige, en voor eene der oorzaken waarom de bevolking in vorige eeuwen zoo veel minder toenam dan in de laatste eeuw (†).

(*) Als verder opvolgende Academiedrukkers vermelden wij hier uit de Staats-resolutien: 1625 Ulderick Balck. 1655 Jelts Alberts.

1656 Jan Boudewijn Wellens. 1674 Hans Hansen Gijsselaar.

1701 François Halma, de zoon. 1717 Hendrik Halma.

1727 Willem Coulon. 1795 Dirk van der Sluis.

(†) Bij de eerstbekende volkstelling van Friesland, van 1714, had Franeker 3668, in 1796 maar 3891, doch in 1870 5600 inwoners.

Leeuwarden telde in 1714 15,686, in 1796 15,525 en in 1870 25,600 zielen.

Van 1714—1748 was de aanwas der bevolking over geheel Friesland 5656 personen; van 1795—1870 klom zij van 150,000 tot 300,000 zielen, of het dubbeltal.

Sedert ABRAHAM VAN DEN RADE zich in 1603 te *Leeuwarden* vestigde, was het getal zijner uitgaven ongeveer twintig. In 1608, toen hij Bogerman's Spiegel der Jezuiten drukte (A. 9 en ook 10), gaf hij een tweeden en in 1613 een derden druk der nieuwe Lands Ordonnantie, waarvan zijn vader in 1602 de eerste had bezorgd (B. 6); de Annales Frisiae van Furmerius, in 1609 door dezen begonnen, werden in 1612 en 17 door hem voortgezet (A. 496); Jac. Bouricius liet in 1613 een regtsgeleerd werk bij hem drukken (A. 216), gelijk Dr. Herbajus in 't volgende jaar (225); de Vredeklagt van Aeltius en Houwaert's onderwijzinge schijnt hij in 1612 en 14 gedrukt te hebben voor Jan Lamrinck te Bolsward, toen deze nog geene drukkerij bezat (B. 7, 8); van der Leij gaf bij hem in 1615 zijn Zegel des zeevaarts uit (A. 666), gelijk Winsenius in 1617 een werk van Aus. Popma (B. 9); terwijl hij in 1616 voor Gedeputeerde Staten de Koophandel der Jezuiten drukte, waarvan de latijnsche uitgave te Franeker verscheen (C. 13). Nog drukte hij Vredeman's onderwijs in de muziek (A. 872) en de Disquisitio juridica van Hero van Inthiema in 1618 en 19 (A. 229); maar de lijkzang van Rector E. Neuhusius op Graaf Willem Lodewijk van 1620 (D. 16) is het laatste werk, dat wij van zijne pers kennen, en schijnt hij toen of niet lang daarna overleden te zijn.

Vermoedelijk is het, dat zijne drukkerij is voortgezet door zijne zonen **Jan** en **Pieter van den Rade**; maar in dat geval is het zeer bevreemdend, dat zij gedurende twintig jaren niets zouden hebben uitgegeven, dewijl wij alleen van hunne pers kennen een lijkklagt van Junius op Graaf Hendrik Casimir van 1641 en een dergelijk latijnsch vers van T. Gutberleth op Sophia Hedwig van 1642 (D. 23 en 21), benevens eene copie van het octrooi der Friesche Staten voor eene compagnie van navigatie (Meul. 2598). Ofschoon JAN VAN DEN RADE, wellicht de zelfde, die vroeger te Groningen was, in 1647 alléén de Geestelijke Goudschaal (890) en in 1654 Bouricius' Satyricon (897) uitgaf, werd hij eerst in dat zelfde jaar tot Landschapsdrukker aangesteld, doch overleed hij reeds in het volgende jaar. Zijn familienaam ging over in een ander geslacht, daar in 1639 te Franeker promoveerde Aegidius Radaeus Revius, die in 1648 Inspector Bursae werd en in 1653 overleed (Vriemoet, 901).

't Kan zijn, dat zij voor boekverkoopers gedrukt hebben, doch het getal van dezen, voor zoover zij uitgevers waren, was toenmaals ook niet groot. In 1612 vinden wij **Isaac Knoop** genoemd (B. 7) en

in 1614 **Berent Arents Berentsma**, die 17 jaren later nog eens voorkomt (B. 8, 13). Maar in 1614 vestigde zich hier als „Boeck-„vercooper by de Brol, in d' Engelsche Bybel” een twintigjarig jongeling van groote bekwaamheden, die zich weldra als schrijver, vertaler en dichter onderscheidde, en van wiens handel men in die bloeiende dagen van het Bestand groot succes mogt verwachten. Het was **Jan Janszoon Starter**, in 1594 te Londen geboren, doch waarschijnlijk opgevoed in Holland en gevormd in de oude Rederijkerskamer: in liefde bloeiende te Amsterdam, waardoor hij met de toenmaals daar opkomende vernuften bekend was. Hij begon zijne uitgaven met een heerlijk portret des vereerden Stadhouders Graaf Willem Lodewijk, naar de schilderij van zijn vriend Petrus Feddes van Harlingen door M. Geilenkercken gegraveerd, en waarschijnlijk verwierf hij daardoor de bescherming, gunst en aanbeveling des Stadhouders, dewijl hij dezen later vele bewijzen van dankbaarheid en vereering gaf. Vandaar wellicht dat hij reeds in 1615 geschriften uitgaf der Franeker hoogleraren, Drusius en Bouricius, met wien hij dus al kennis had gemaakt, even als met Boudewijn Wellens aldaar, van wiens Vermaak der jeugd hij in 1616 een tweeden druk bezorgde; terwijl de historieschrijver Winsemius een zijner uitgaven in 1617 bij hem verkrijgbaar stelde (B. 10). In dat jaar gaf hij met Lamrinck te Franeker de groote Vertooning der Friesche Koningen uit, in verband met eene geïllustreerde uitgaaf der Frisia van Hamconius, welke zij in 1620 het licht deden zien (E. 57, 58 en de Vrije Fries, III 315, 332).

Intusschen had STARTER eenige zijner verzen laten drukken, en, uit liefde voor de poezij en zucht om door onderlinge kunstbeoefening den letterkundigen smaak op te wekken, in 1617 eene „Reden-rijcke kamer” onder de zinspreuk: Och, mocht het rijsen! opgerigt, welke eerlang niet minder dan 80 leden telde, aan wier hoofd hij den vereerden stadhouder een „Wellekomst-gesangh” toezong, toen deze in 't volgende jaar in deze stad terugkeerde. Hij vervaardigde voor die kamer een „Blyeyndich-Truyrspel, van Timbre de Cardone ende Fenicie van Mes-„sine”, afgewisseld door „een Vermaecklijck Sotte-Clucht van een Advocaet „ende een Boer op 't plat Friesch,” en daarna nog een tooneelstuk „Daraide” welke beide stukken in 1618 werden opgevoerd (A. 859 en 860). Maar de vreugde over den bijval en toejuiching, welke hem en zijne kunstlievende ondernemingen ten deel vielen, was van korten duur. Welk een contrast toch vormde in het oog der hoogerstige regeering

dat comediespelen met de gelijktijdige Dordsche synode, waarvan haar zeer beminde leeraar Johannes Bogerman voorzitter was! (*) Zij kon dit niet langer dulden, en, op grond van een besluit der Staten van 1603, werd den 8 Jan. 1619 aan STARTER en zijne „Rhetorisyns” het comediespelen verboden en hen bevolen, de oude Kloosterkerk, waarin zij hunne vertooningen hielden, van al hunne versierselen en gereedschappen te ontledigen. Zoo werden in het zelfde jaar hier de opkomende zucht voor letterkunde, smaak en kunst en elders de beginselen der Remonstranten, even als de staatsman Oldenbarnevelt, gewelddadig vermoord, en eene kerkelijke regtzinnigheid gehandhaafd, die vervolgens langer dan eene eeuw de vrije ontwikkeling van den geest tegenhield.

Was het wonder, dat STARTER Leeuwarden met wrevel verliet en zich te *Franeker* vestigde, welks hoogeschool hem voor zijn handel voordeel beloofde en tevens gelegenheid zou geven om in de regten te studeeren, waarom hij zich als student liet inschrijven. Doch toen had hij tevens het voornemen om de menigvuldige verzen en liederen, in de laatste jaren vervaardigd, bijeen te brengen, te doen drukken en uit te geven, onder den naam van: *Friesche Lusthof*. Daar men te Franeker geen muzyknooten en evenmin de gegraveerde platen kon drukken, was hij verplicht het werk te Amsterdam ter pers te leggen, daar lang te blijven en zijne zaken te verwaarloozen, zoodat, toen zijn werk in 1621 in 't licht kwam en zoo veel bijval vond, dat het reeds in 't volgende jaar herdrukt moest worden, hij zijn ontredderden boedel te Franeker opbrak en te Amsterdam ging wonen. Hier bezorgde hij in 1624 nog een derden, op nieuw vermeerderden, druk van zijn *Lusthof*; doch in den volgende jare vertrok hij met den Generaal Graaf Ernst van Mansfelt naar het kasteel van Lauenburg aan de Elbe, waar hij nog een lofdicht op dien Graaf vervaardigde, maar verder geen spoor van zich heeft achtergelaten (A. 861—871). (†)

Sedert het vertrek van STARTER en het overlijden van A. VAN DEN RADE in 1620 zien wij het pas ontloken licht van letterkundige ontwikkeling plotseling uitgedoofd, en gaan er zeven jaren voorbij, waarin wij geen

(*) Zie over Bogerman's langdurig verblijf te Leeuwarden (1603—1633) mijn onderzoek in den *Friesche Volks-Almanak*, 1862, 75, en het latere werk van Dr. H. EDEMA VAN DER TUUK, *Joh. Bogerman*, 1868.

(†) Meerdere bijzonderheden over de lotgevallen en geschriften van dezen voor dien tijd voortreffelijken dichter heb ik medegedeeld achter de *Bloemlezing uit Starter's Friesche Lusthof en andere gedichten*, in 1862 uitgegeven.

spoor van een boekdrukkerij of van boekhandel ontdekken (*). Was die doodslaap de vrucht van het triomfeerende kalvinisme in die godzalige dagen Bogermans, en had de onderdrukte geest genoeg aan de Acta des Nationalen Synodi, welke in 1621 verschenen? (A. 13) Bestond er bij de ingezetenen zoo weinige energie om een beteren toestand te scheppen, dat men ook nu weder afhankelijk was van vreemde hulp? Vroeger was zij aangebragt door een Antwerpenaar, toen door een Engelschman en nu daagde er een Franschman op, om den sluimer af te breken en een nieuw leven in handel en bedrijf te brengen.

Onder de talrijke vreemdelingen, welke zich, volgens de Burgerboeken, in deze eeuw te Leeuwarden nederzetten, waren er ettelijke Fransche vlugtelingen, die met hunne handwerken herwaarts gelokt werden door de Friesche Stadhouders en hunne gemalinnen, om aan de behoeften van het hofgezin beter te voldoen dan waartoe de gewone burgerij in staat was. Vermoedelijk komt Graaf Ernst Casimir de eer toe, in het gebrek aan een bekwaam boekdrukker voorzien en **Claude Fontaine**, een Parijzenaar, aangespoord te hebben om zich hier te vestigen, onder belofte van zijne bescherming (†). Ofschoon er een Landsdrukker, Ulderick Balck, te Franeker bestond, had Fonteyne het aan deze hooge gunst te danken, dat hij dadelijk bij zijne komst ook werd aangesteld tot „Boekdrukker Ordinaris der Ed. Mog. Heeren Staten van Frieslandt,” als hoedanig hij, na in 1628 Dr. Baardt's Wapenrok (B. 161) te hebben uitgegeven, de twee eerste boeken van Winsemius' Hist. Fris. sub Philippo II zoo sierlijk uitvoerde, dat Balck, die in 1633 de twee volgende boeken drukte, dit niet kon verbeteren, terwijl hij in 1646 van het geheel eene fraaije uitgaaf bezorgde (A. 499, 500, 501). Hij toonde dus voor zijn vak uitmuntend berekend te zijn. Bovendien legde hij zich op de taal en letterkunde van zijn nieuw vaderland derwijze toe, dat hij eerlang niet slechts Fransche, maar ook aardige en vloeiende Nederduitsche verzen maakte, vertalingen gaf en zelfs het Friesch verstaan moet hebben, dewijl Gysbert Jacobs, die hem wegens zijne „vriendelijkheid, open hart en rondigheid” eene innige vriendschap toedroeg, niet dwaas genoeg geweest zal zijn om zijnen Friesche Herder op te dragen aan iemand, die hem niet verstaan kon. Vandaar, dat

(*) Immers, de zelfde van der Leij, die in 1615 bij van den Rade zijn Zegel des zeevaarts uitgaf (A. 666), liet in 1626 een geschrift, dat hij uit Leeuwarden aan de Staten-Generaal opdroeg, te Amsterdam bij de Wed. Ioris Veselaer drukken. (Cat. Meulman, No. 1989.)

(†) Zie HALBERTSMA, *Hulde aan Gysbert Japiks*, II 365, die hem uitvoerig vermeldt.

hij in 1629 Vondel's heerlijken zegezang op Frederik Hendrik dadelijk waardeerde en nadrukte; dat geleerden en letterkundigen hem spoedig opzochten om hunne werken te drukken, en dat eerlang een getal van degelijke geschriften zijne pers verliet, waarvan wij alleen op die van Winsemius, Eylshemius, Tegneus, Heerman, Sixti, van Voort en van Beyma wijzen, welke allen uitmuntend gedrukt zijn. (Zie A. N°. 16, 17, 19, 221, 222, 337, 340, 888; B. 15, 162; D. 1, 20, 22; Tiele, Bibliotheek van pamfletten, 2228, 2832, 2992, en zijn laatste werk in Cat. Meulman, II 3471.)

Maar wat hij niet drukte, was het werk, dat een nieuw licht over de philosophische wereld zou doen opgaan, het eerste werk van den later zoo beroemden DESCARTES, dat deze in 1635 en 36 gedurende zijn verblijf te Leeuwarden bewerkte en bij Fonteyne wilde uitgeven, doch waarvoor deze bedankte, wegens de bezwarende voorwaarden, welke hij aan die uitgave verbond, zoodat het een jaar later bij Jean Maire te Leiden verscheen (*).

Behalve genoemde uitgaven heeft hij ons nog als zijn eigen werk nagelaten: de Politijcke Kuyper onses tydts (A. 888), doch ook nog eene andere gedachtenis. Het is toch meer dan vermoedelijk, dat Fonteyne weldra zoo veel voorspoed in zijne zaken genoot, dat hij in 1635 in de St. Jakobsstraat het groote huis met sierlijk bewerkten gevel liet bouwen, dat genoemd jaartal voert, benevens de afbeelding van eene boekdrukkerij in hardsteen gehouwen, welke nog bewaard is.

Bovendien was hij de eerste, die hier in de behoefte voorzag om een Almanak te drukken, waarvan wij uit de schipbreuk der tijden nog een enkel ex., voor 1635, gered en bewaard hebben (B. 14). Hoewel daarin aan het zwak der eeuw werd toegegeven om het gemeen te behagen door een platte „Drecks-Toe-Mate”, met eenige zedekundige lessen daar tusschen, toch zouden wij gaarne ook den jaargang 1651 bezitten om eens te zien wat of de goede Fonteyne daarin toch wel tegen de politiek of de godsdienst of de zeden mogt misdreven hebben, dat hij zich een vonnis van zijne heeren en meesters, de Gedeputeerde Staten, op den hals haalde, dewijl deze den 22 Nov. 1650 besloten: „Claude Fontaine als Landschaps Drucker wegens het drukken van een

(*) Zie A. 667 en C. 95 en de daarbij gevoegde aantekeningen, benevens Brief No. 111 van Descartes aan Mersenne te Parijs, die zijne voorwaarden evenmin wilde aannemen.

„Almanach te suspendeeren en te condemneeren in eene amende van „100 Ryxdaelders.” (Hs. fol. 635) (*)

Fonteyne, die in 1654 overleed, had reeds in 1629 een mededinger gekregen in **Dirck Alberts**, die toen de Kronyk van Sleydanus uitgaf, welke hij te Amsterdam had laten drukken (B. 11, 12), doch die drie jaren later zelf eene drukkerij oprigtte (A. 873), waarmede hij zich in het volgende jaar bezondigde door Fonteyne's „Coopmans Almanach”, waarvan ook eene uitgaaf als „Heeren-Feenster-Almanach” verscheen, na te drukken, waarover deze zich zeer beklaagde; te meer, dewijl hij daarop oetrooti had ontvangen. Die ongerechtigheid schijnt hij niet lang overleefd te hebben, daar wij na 1635, toen hij twee werkjes van Hero à Schingen (A. 273) uitgaf, niets meer van hem vernemen.

Gelijktijdig vestigde zich hier **Jan Jansen de Vries** of JOHANNES JANSSONIUS FRISIUS, als boekverkooper, die in 1635 den eersten druk gaf van Sande's Decisiones Frisicae, met oetrooti der Staten Generaal (A. 234), gelijk in 1642 een fraaijen 6^{en} druk van Heerman's Gulden Annotatien en een 4^{en} van Haring van Harinxma's Spaansche droomen (A. 338, 1024). Nog herdrukte hij werken van Jac. Bouricius en Marc. Lijcklama, terwijl ook Prof. Vedelius bij hem liet drukken (A. 213, 215, 230; B. 16, 17). Nadat hij in 1647 nog een nagelaten werk van Sande uitgaf (A. 238), verliezen wij hem geheel uit het oog. Dat hij naar Amsterdam verhuisd zou zijn, waar in 1642 en 1664 Johannes Janssonius uitgever was, is niet waarschijnlijk (B. 16).

Even kort bestond hier **Hans Willemsz. Coopman**, van 1634 tot 1645 uitgever der verschillende geestige geschriften van Dr. Petrus Baardt, die er plezier in vond, de ondeugden van zijn tijd in een belagchelijk licht te stellen (A. 672, 881—885). — In 1638 gaf hij de Decisiën van Sande „door zijn bestier op 't Nederduytsch „vertaelt.” (A. 236) In 1651 vonden wij zijn zoon **Willem Hansen Coopman** als zijn opvolger.

Van Baardt's zonderlinge Deugdenspooer verscheen in het zelfde jaar 1645 hier ook een druk bij **Steffen Geerts**, die overigens onbekend is (A. 886).

In een ouden boedel hebben wij papieren en facturen gevonden van

(*) Vermoedelijk gaven versjes van Dr. P. Baardt op de Amsterdamsche Burgemeesters Bicker aanstoot. Mr. J. Dirks deelde een daarvan uit den Heerenveenster Almanak mede in den Friesche Volks-Almanak. 1861, 43. Zie ook Cat. Meulman, No. 3218.

een toenmaligen boekverkoopster **Tjerk Claessen**, die zich niet als uitgever deed kennen, ofschoon hij wel eene drukkerij had. Daaruit blijkt, dat Joh. Casteleijn te Amsterdam hem papier leverde en dat Joost Broers en Claes Jans Visscher aldaar hem hunne uitgaven, meest vlugschriften, toezonden, benevens eene groote bezending latijnsche werken, maar vooral, dat hij werk maakte van het bezorgen van *Couranten*, die men sedert 1618 in Holland meer geregeld begon uit te geven, in plaats van de Nieuwe Tijdingen, welke reeds vroeger nu en dan verschenen. Zoo zond Jan van Hilten in de Beursstraat te Amsterdam hem wekelijks 20 Couranten, ieder van een halven stuiver. Dit zal de „Courante uyt Italien ende Duytschland” geweest zijn, welke deze destijds uitgaf, en waarvan een ex. van 1638 beschreven is in de Historie der Couranten in het Mengelwerk der Leeuwarder Courant van 1831, N°. 103. Ook in de Resolutiën van Gedeputeerde Staten van 1661 vinden wij melding gemaakt van het leveren van Couranten, dat echter in 1680 werd afgeschaft.

Toen **Gysbert Sybes** in 1645 een herdruk bezorgde van v. Zutphen's Praktijk der Ned. regten (B. 18) en ook nog in 1650, toen hij een nieuwen druk gaf van v. Reyd's Hist. der Ned. oorlogen met het gevolg door van den Sande, was hij „Boeck-vercoper in de Clockstrate”, en liet hij dit laatste werk drukken bij „Hendrick Mucerus tot Groningen, in die Cronijck van Reyd” (B. 484); ook bezorgde hij eene kleine uitgaaf van Bouricius' Advocatus (A. 214), ja zelfs een nieuwen druk van de Lands Ordonnantie (B. 20). Kort daarop schafte hij zich eene drukkerij aan en begon met het nadrukken van Vondel's Pöezij, die in 't jaar te voren bij Joost Hartgers te Amsterdam was verschenen, en waarvan het privilegie zich welligt niet tot deze provincie uitstreckte. Zijne poging om dien schoonen bundel in klein formaat onder de Friezen meer bekend te maken, gelukte zóó goed, dat hij in 1658 daarvan een vermeerderden druk bezorgde, ongelukkig even als de eerste door vele drukfouten ontsierd (B. 21, 22, 23). Intusschen gaf hij een herdruk van het werk van v. Zutphen (1655, B. 19), de Poëmata van H. Neuhusius (1656, A. 878), en eene vertaling van Plinius (1657, B. 24); doch na de uitgave van Hoen's Astrologie in 1659 (A. 675) schijnt ook hij, na slechts 15 jaren bestaan te hebben, afgetreden te zijn.

In 1649 zien wij **Sydtse Rinnerts** optreden als drukker, die in 1652 uitgaf een 2^{en} druk der Gewijsden 's Hof van Sande en een

4^{en} druk der Lands Ordonnantie (A. 237, B. 26). — Drie jaren later gaf hij de Grammatica van Belida (B. 164), en daarna de Veno's Historiale Meditatiën (A. 503), Gabbema's Hoogelied (A. 899) en een herdruk van het N. Testament van Biestkens (B. 27) in 't licht. In 1655 werd hij benoemd tot Landschapsdrukker, welke betrekking in 1667 overging op zijn zoon **Rinnert Sydtes Arumsma** (zoo als zij zich later schreven), die daarvan tot 1709 genot had, doch van wien geene andere uitgaven dan staatsstukken bekend zijn. Van den drukker **Frans Hardomans** kennen wij slechts twee uitgaven van 1651 en 56 (B. 25, A. 898), en even zoo vele van de boekverkoopers **Jan** en **Hendrik Prigge**, later aan **Jan Hendriks Prigge** overgegaan (A. 226, E. 59).

Van meer belang waren gedurende een aantal jaren de werken, uitgegeven door **Hendrik Rintjes**, die het aan zijne bekwaamheid en liefde voor de dichtkunst had te danken, dat hij in 1655, toen hij op 25-jarigen ouderdom hier een drukkerij oprigtte, reeds kennis gemaakt had met Gysbert Jacobs (die een lofdicht op den eersteling zijner drukkerij vervaardigde), met Gabbema en andere destijds opkomende vernuften. Welligt was hij knecht geweest bij Fonteyne en had hij hen bij dezen leeren kennen. Toen hij nu, na diens dood, zelf op kleiner schaal begon, boden zij hem dadelijk hunne verzen aan om gedrukt te worden in eene keurlezing der beste verzen van Vondel, Vos, Huygens, de Groot, Brandt en andere Hollandsche dichters van dien tijd, welke hij uitgaf onder den vreemden titel van: „Klioo's Kraam, vol verscheiden gedichten.” Hij droeg het 1^e deel aan Simon Abbes Gabbema en het 2^e in 't volgende jaar (1657) aan Pieter Mejontsma op (A. 893). Zeker hebben deze fraai gedrukte bundels, waartusschen de verzen van zijne vrienden en ook van hem zelven niet weinig afstaken, hier veel bijgedragen om de deelneming in den vooruitgang der vaderlandsche kunst en smaak te bevorderen. Later, toen hij als liefdeprediker bij de Waterlandsche gemeente der Doopsgezinden was opgetreden, bragt hij eene dergelijke verzameling van geestelijke verzen en liederen bijeen, welke hij in 1685 als een „Lust-priëel der zeeden” uitgaf, en vermeerderde met zijne eigene verzen: de Morgenstond, Gedachten op den jongsten dag en Puntdichten (A. 894), die zich echter niet boven het middelmatige verhieven.

Van de schrijvers, die hunne werken bij hem uitgaven, noemen wij: Gabbema, met zijne brieven van Viglius en de Lustgaarde (1661 en

86, A. 345 en 682), en diens schoonbroeder, Prof. Munting te Groningen met zijne Oefening der Planten (1672, B. 33); D^r. Boëtius, met zijn leven van Prins Willem Frederik (1665, D. 25), en vooral MENNO BARON VAN COEHOORN, die in 1682 zijn Vijfhoek en later zijn wereldberoemde *Nieuwe Vestingbouw* bij den eenvoudigen „menniste preker” het licht deed zien (A. 679, 680). Bovendien gaf Rintjes uitgaven van vreemde schrijvers en vertalingen, wat tot dusverre zeldzaam geschiedde en van zijn ondernemingsgeest getuigde. Het Secretboek van Battus (1664), de historiën van de Commines (1665), de spreuken van Erasmus (1672), de memoriën van Bentivoglio (1674), de Aristippus van de Balzac (1677), de Natuursverborgenheden en nieuwe Geneesmiddelen van Digby en Kircherus (1697) voorzagen allen in de toenemende behoefte aan goede lektuur (B. 30—35, 38a); en evenzoo eene kleine uitgaaf van het N. Testament naar die van Biestkens, welke hij na zestien jaren zelfs herdrukte, denkelijk „in compagnie” met een anderen Doopsgezinden leeraar, **Karst Teunes**, met wien hij in 1683 ook een vermeerderde uitgave van de Geestelijke Goudschaal bezorgd had (A. 891, B. 36, 37).

Rintjes overleed in 1698, in welk jaar zijne weduwe nog een Zielenzucht van hem en een Geloofsbelijdenis van Ruurd Gerbens drukte; terwijl een herdruk van Coehoorn's Vestingbouw in 1702 het laatste was, dat bij haar uitkwam (A. 895, 681 en B. 39). In dat jaar schijnt zij haar huis: de Zaadzaaijer, in de Peperstraat, te hebben overgedragen aan den zoon van Ruurds Gerbens, PIETER RUURDS, die later volgt (*).

Nog meer blijken van opgewekt letterkundig leven en een bepaald streven naar meerdere ontwikkeling gaf het groot getal boekverkoopers en drukkers van meerder en minder belang, dat zich gedurende de halve eeuw van Rintjes' bestaan hier vestigde. **Lodewijk Cres**, in de St. Jakobsstraat, gaf in 1660 uit de Brune's Zielsgeregten, dat Heere Galama (een letterkundig boekdrukker te Harlingen) voor hem gedrukt had (B. 28). In 1675 werd hij als leverancier van de provincie opgevolgd door **Allard Stellingwerf**, die in 1666 de Lijkstatie van Prins Willem Frederik in gemeenschap met ARUMSMA en een **Sachaeus Sibema** uitgaf, minder rijk uitgevoerd dan die van Graaf Ernst

(*) Zie verdere berigten over Rintjes in HALBERTSMA, *Hulde aan Gysbert Japiks*, II 378, en BLAUPOT TEN CATE, *Geschiedenis der Doopsgezinden in Friesland*, 235, 385.

Casimir, in 1633 door Fonteyne bezorgd. — **Dominicus Lens**, in de Koningsstraat, liet Schuijring's Doolhof der Mennisten in 1661 drukken bij **Jan Albartsz. Altena**, op de Nieuweburen (D. 29), toen **Wilhelm Geest**, in de Speelmansstraat, van wien ons ook verzen zijn voorgekomen, de reis van Deurwaarder Arnoldinus naar Engeland drukte. — **Jacobus Hagenaar**, welligt door Prinses Albertine Agnes als hofleverancier herwaarts getrouwd, noemde zich in 1664 „boekverkooper op en naest de Cancellerie”, in wier voorzaal hij ten behoeve der advokaten boeken verkocht en een kast had, zoo als uit een afbeelding op den titel van Sande's werk blijkt (A. 41, 234). Tot 1685 gaf hij geschriften van D^o. Witsius, de Classis van Zevenwouden en de Inhaling van Prins Hendrik Casimir in 't licht (A. 41, 42, 43, B. 52, D. 29). — **Claes Hanssen**, ook in de Koningsstraat, was in 1664 uitgever van Prof. Arnoldi's lijkrede op Prins Willem Frederik (D. 26).

In 1658 gaf **Thomas Willems Luyrtsma**, in de Korfmakersstraat, predikatiën van D^o. Mensonis uit (A. 22a), doch was in 1666 reeds overleden, toen zijne Erven twee geschriften van D^o. Elgersma uitgaven (A. 24); in 1677 komt **Anthoni Luyrtsma** als zijn opvolger voor, die couranten aan Gedeputeerden leverde. — Rector Gutberleth's Poëmata werden in 1667 uitgegeven door **Lambertus Dronrijp** (A. 901). — Toen **Hauke Egberts Heringa** in 1684 een werk van D^o. Brunsveldt uitgaf (A. 40), plaatste hij (voor het eerst) daar achter een lijst van 14, meest theologische, werken van Borneus, Domna, Elgersma, van Holst, Paludanus en anderen, sedert 1671 door hem als boekverkooper bij de „Groen-merkt” uitgegeven (A. 23, 25, 30, 32, 38, 39). Sommigen daarvan waren gedrukt bij **Johannes Jacobs Banga**, in de Peperstraat, die ook voor anderen werkzaam was en zelf alleen een vers van Tymens uitgaf (A. 32, 906, B. 54); gelijk **Gabriel Schuringa**, in het Naauw, de afscheidspredikatie van D^o. Witsius en een Journaal der O. I. Compagnie drukte (A. 42, B. 176). — **Pieter Allerts van Tongeren**, in de Poststraat, had reeds in 1661 een 13de druk bezorgd van Heerman's veelgezochte Annotatiën, toen hij in 1670 daarvan ook een 16de druk gaf. Rector Hilarides liet hem in 1677 It aade Friesche terp uitgeven, gelijk D^o. Hasius deed met zijn Geestelijk alarm in 1666 (A. 21, 339, 507).

Even als er in ons vaderland sedert 1830 eene (nu allengs verminderde) zucht bestaat, om de kennis van velerlei vakken en provinciale belangen in den vorm van Almanakken en Jaarboekjes te verspreiden, zoo was er ook tusschen 1670 en 1694 in Friesland eene Almanakswoede, daar verscheidene steden en dorpen eigene Almanakken uitgaven of op hunnen naam lieten drukken. In de Bibliotheek van het Friesch Genootschap is daarvan eene zeldzame verzameling bewaard (Catalog. bl. 365). Hoewel de inhoud daarvan even onbeduidend is als de vroeger vermelde, door Fonteyne in 1635 uitgegeven, zoo willen wij daarvan hier eene lijst laten volgen, ook omdat wij daardoor verscheidene weinig bekende mathematici van dien tijd als berekenaars leeren kennen.

1. Oprecht Leeuwarder Almanach, voor 1671, gecalculeert door Mr. Andreas Mathæi, Stadsschool-dienaar aldaar, Landmeter enz.

2. Oprecht Sneecker Almanach, voor 1671 en 72, door Adrianus Stellingwerff.

3. Oprecht Ylster Almanach, voor 1671, gepractiseerd door Mr. Anthonius à Calsbeeck, Organist, liefhebber der Mathem. konst.

4. Oprecht Jouster Almanach, voor 1671, gepractiseerd door Andrea Argolij, liefhebber der Astronomia.

5. Ackrumer Friesche-Boere Almanach, voor 1671, practiseere trog Mr. Jan Sickes.

6. 't Onvervalst Billants Almanach, voor 1671, door Theod. Hoën, in leven Lantmeter en Ingenieur te Leeuwarden.

7. Oprecht dubbeld Heeren-Feenster Almanach, voor 1671, nae d' orde van den Hoogghelcerden Dr. Petrus Baardt, door Ulpianum Lamberti Grysert.

8. 't Opriucht Frysche-Boere Almanack, voor 1672, practiseere trogh D. Dambrosium Magirem ten Tongen, Astronomum.

Alle acht werden uitgegeven door **Lambert Coumans** in de Peperstraat en **Minne Andries** bij de Brol en op de Nieuwestad.

9. Hijnlepre Seemans-Almenak op it 1679 jeer, mekke fan en stirman oen laand.

Deze almanak is zeer merkwaardig, zoowel om den inhoud, waartusschen aardige versjes, een kronyk enz., als omdat zij langen tijd het eenige geschrift was in het dialekt, dat te Hindeloopen wordt gesproken. Daarom heeft Halbertsma er een herdruk met vertaling van gegeven in het 2° dl. der Hulde aan Gysbert Japiks, 188. In het leven van Johannes Hilarides (in de Jager, N. Archief voor taalkunde)

heb ik later aangetoond, dat deze de schrijver is van dien almanak.

10. Het Leeuwarder Tamboers Almanach, voor 1694, door J. L. H.

11. Harlinger Zeemans Almanach, voor 1694, door Claas Piekens de Graad, Ingenieur, Landmeter en Wijnroeijer aldaar.

12. Nieuw Worekumer Almanach, voor 1694.

13. Nieuw Drachtster Almanach, voor 1694, door L. V. W.

14. Nieuw Sneecker Almanach, voor 1694, door Albert Jans.

Deze laatste zes hadden allen tot drukker **Johannes de Ruyter**, in de Peperstraat (in de Jonge Ruiter), die ook D^o. Brakel's eerste geschrift drukte (A. 33), even als in 1700 Comenius, Voorhof der talen (B. 57, 166).

Van 1665 tot 80 was **Schelte Jochems** „boekdrucker en verkoper voor aen in de Groote Hoogh-straet by de Brol, in de vergulden Druckery,” en uitgever van eenige kleinere geschriften (A. 24, B. 163); toen werd hij in dat huis opgevolgd door **Kerst Tjallings**, die tot 1713 werken van D^o. van Giffen, Prof. van der Waeyen, den Ing. van den Broek, Jr. v. Burmania en anderen het licht deed zien (A. 29, 689, 691, B. 51, D. 30, 37). Bovendien gaf hij in gemeenschap met **Gerrit Hoogslag**, in het Naauw, uit Gabbema's uitgaaf van Gysbert Jacobs (1681, B. 53) en den 2^{en} druk der Pharmacopoea Leovardiensis in 1698 (A. 684). Van meer belang waren de uitgaven, die de laatste alléén deed, als wij letten op de werken van Brakel, Martinus, Antonides, Arnoldi, Beuker, Horaeus enz. (A. 33, B. 54—60, 160, D. 31, 35).

Van **Willem Rysbeek** is ons geene andere uitgave bekend dan de Poemata van Baders (1684, A. 903), en van **Johannes Matthaei Bek**, in de Slotmakersstraat, enkel een vers van den schilder R. Brakenburg op de geboorte van Prins Willem George Friso, 1685, waarvan hij het hoofdwoord met vergulden letters drukte. — **Johannes Scheversteijn** schijnt ook niet meer dan één werkje van D^o. Elgersma, 1686, en een Kantoor-almanak te hebben uitgegeven (A. 26, B. 62). Zijn zoon volgde hem met bijvoeging van Junior op en werd nog in 1719 leverancier aan de provincie. — Van even gering belang waren: **Yvo Taeckes Wielsma**, die in 1668 de Wondenleer van Arcaeus en drie jaren later de Eigenschappen der Driehoeken van H. Beyem van Aerssen uitgaf (A. 676, 677); — **Ritske Jacobs Mosselman**, op den Eewal, die in 1687 de Verantwoording van Foecke Floris (B. 50), gelijk **Cornelis Teydema**, over de Waag, die in 1690 Frankrijks

Staatzucht het licht deden zien (B. 61). — **Eelke Symons Nauta**, over de Waag, drukte meestal voor uitgevers van 1677—97 (A. 23, 902, B. 35).

Sedert Rintjes in 1655 begon, kwamen er gedurende zijn leven hier dus nog de 25 door ons genoemde boekdrukkers en verkoopers bij, die langer of korter bestonden en den schijn gaven, dat het vak hier destijds bloeide. Doch wij hebben nog niet genoemd de voornaamste van allen, de grootste concurrent van Rintjes, zijn buurman **Hero Nauta**, die het eerste, gelijk hij het vierde huis der zuidzijde van de Peperstraat achter de Keizerskroon bewoonde, welks naam: de gulden Fortuyn hij daarna verwisselde met: de gekroonde Waarheid, en die het, even als hij, ruim 40 jaren lang, van 1670—1712, mogt volhouden. Hij was een uitmuntend drukker, en schijnt een bekwaam en ondernemend man geweest te zijn, die vooral de gunst van vele predikanten genoot. Hij was althans zeer bevriend met BALTHAZAR BEKKER, en deze band was versterkt, sedert hij met dezen hervormer lief en leed had gedeeld in de vervolging, welke hij van de mannen des behouds over de uitgave van zijn boek: de vaste Spijse der volmaakten had te lijden. Gedeputeerden hadden den eersten druk van 1670 strengelijk verboden en Bekker bevolen bij provisie geen geschriften te laten drukken. Vier jaren later stond echter de kans gunstiger en kreeg hij verlof een tweeden druk ter perse te leggen. Doch pas was deze verschenen (B. 44), of Bekker's vijanden hadden de Staten weder tegen hem opgezet, en nu werd Nauta, ook wegens het drukken van een ander geschrift, voor Gedeputeerden ontboden en een deurwaarder gelast hem op te zoeken en in verzekering te nemen (Res. Hs. 399). Gelukkig waaide die storm spoedig voorbij, ook door het vertrek van Bekker naar Loenen (1675), waar hij de vervolgzieke Friesche predikanten ontweek. Toen hij later, in 1687, een lofdicht schreef voor een werkje van D°. Hero Sibersma (B. 43), herinnerde hij Nauta nog eens aan dat ongeval in de volgende regels:

Vriend NAUTA, die voor my dit stuk
Van schoon papier hebt willen sparen:
My heugt uw Druk van dertien jaren,
Die u met my hielp in den druk.

Doe dreigde ons 't onweer te verkloeken:
Maar d' Hemel hielp ons weer aan ly.
Nu staat en rijst uw Drukkery
In HEROS naam door HEROS Boeken.

Bij het scheiden had Bekker echter aan Nauta de belofte gedaan, dat hij het eerste werk, dat hij in Holland mogt schrijven, tot onderhoude der oude vriendschap, bij hem zou laten drukken. Dit was nu het onderzoek over de Kometen in 1683 (A. 669), doch, daar dit wat klein was uitgevallen, droeg hij hem zes jaren later ook zijn volgend geschrift: *de Betoverde Wereld* (D. 44) ter uitgave op. Na vele belemmeringen waren de twee eerste boeken daarvan nog niet ten volle afgedrukt, toen in December 1690 de vorst inviel, de scheepvaart gestremd en Bekker verstoken werd van de gelegenheid om een enkel ex. van zijn boek te bekomen. Inmiddels was van die uitgave reeds zoo veel spraaks, dat Nauta gedrongen werd met den verkoop te beginnen: zoodat, toen de scheepvaart in Maart hersteld was, Bekker nauwelijks 26 exx. kon ontvangen, dewijl van de oplaag van 750 exx. de overige „al meest onder den man waren.” Om die reden ving Bekker dadelijk aan, een tweeden verbeterden druk bij van Dalen te Amsterdam ter perse te leggen en daarna te vervolgen, zoodat weldra ieder het geruchtmakende boek kon ontvangen, dat hem aan zoo veel vervolgingen bloot stellen-, maar ook een wereldberoemden naam, als weldoener der menschheid, bezorgen zou (A. 670) (*).

Bovendien waren de voornaamste werken, welke sedert 1671 Nauta's pers verlieten, die der predikanten Couperus, Ridderus, Sibersma en Elgersma (A. 27, B. 40—43), de Militaire Exercitie van Paan (A. 678 en a) en vooral in 1681 en 86 de Beginselen der Regtkunde en de beroemde *Hedendaagsche Regtsgeleerdheid* van Prof. ULRİK HUBER, waarvan hij in 1699 een 2^m verbeterden druk mogt bezorgen (A. 38, 39, 247, 248, 249). De Hoofdman van der Heiden liet hem zijn Jeremia, Hilarides zijn Nepos en Dr. Beintema zijne bestrijding van Starkey drukken; doch het groote werk van Ainsworth, over de vijf boeken Mozes, ruim 1100 blz. in fol. groot, hield zijne drukkerij omstreeks 1690 zeer lang bezet (A. 907, 908, 350, 683, B. 45). Later gaf hij een vermeerderden druk der Lands Ordonnantie (E. 83) en godgeleerde werken van D^o. Nylöe en anderen in het licht (B. 46—49, D. 38, 39, 41). Een vers van Wibrandus de Geest in 1712 is het laatste, dat ons van zijne uitgaven bekend is (A. 911). Blijkbaar kwijnde zijne zaak in de laatste jaren en scheen ook geen der overige boekverkoopers zich met ijver en bekwaamheid op het vak toe te leggen. Vandaar, dat, toen

(*) Volgens het verhaal van BEKKER zoowel vóór de eerste uitgave in kl. 8°., die thans hoogst zeldzaam is, als voor den tweeden druk in 4°. van 1691, de meest bekende uitgave.

de geleerde bibliomaan, de Frankforter Raadsheer Z. C. von Uffenbach, in 1710 Leeuwarden bezocht, hij, na onderzoek, tot het besluit kwam: „want een eigentlijke ware Boekhandelaar is hier niet.” (*)

In weerwil van die neiging tot vermindering, meenen wij de bewijzen geleverd te hebben, dat in de tweede helft der 17^e eeuw de boekhandel te *Leeuwarden* bloeide, en dat hier een aantal boeken werden gedrukt, die, als de vrucht der studiën van de geleerden, bestemd waren om het volk te verlichten en te beschaven en aan alle standen voedsel voor den geest te verschaffen. De adel en de hoogere standen telden toen vele beoefenaars der wetenschappen en hielden de geleerdheid in eere. Vanhier, dat 's Lands Staten sedert de reformatie een edelmoedigen zin betoonden om de letteren te bevorderen en de geleerden aan te moedigen. De stichting van eene Hoogeschool te Franeker en de voorregten aan hoogleeraren en studenten verleend is daarvoor het eerste bewijs. Een tweede was de benoeming van een Lands Historieschrijver in 1590, en groot waren de kosten, welke van landswege werden besteed, om de beide werken van Winsemius (A. 498—501) en zoowel de Kronijk als de Beschrijving van Friesland door Schotanus, met talrijke platen en kaarten versierd, het licht te doen zien (E. 4, 60). En toen de zoon des laatsten aanbod om een naauwkeurige afbeelding van de gansche provincie te vervaardigen en uit te geven, ondersteunden de Staten dit grootsche plan en eene rijke uitvoering derwijze, dat zij volgaarne de kosten daarvan droegen, welke niet minder dan f 26,000 beliepen, waarvoor zij in 1698 slechts 125 exx. van den *Friesche Atlas* van Dr. B. SCHOTANUS à STERRINGA bekwamen (E. 5) (†). — Maar vooral gaven Gedeputeerde Staten daarvan bewijzen door het toekennen van vereeringen aan schrijvers, die hunne werken aan hen opdroegen, of die op de toezending van een ex. aan het Collegie blijken van goedkeuring en aanmoediging ontvingen. Zoo schonken zij Prof. Ubbo Emmius in 1616 f 400 voor de opdracht van zijne komplete uitgaaf der *Friesche Historiën* (E. 56); aan de Franeker

(*) Zie de vertaling van zijne reis door Friesland, door Mr. J. DIRKS, in *de Vrije Fries*, VI 321.

(†) Zie mijne lijst der Lands Historieschrijvers in *de Vrije Fries*, XI 339, en omtrent die uitgaven voor rekening der Provincie uitvoerige bijzonderheden in de lijst der *Friesche Kaarten*, in 1846 door Mr. BODEL NYENHUIS en mij uitgegeven. bl. 44, 55 en verv.

hoogleeraren Faber, Busius, Lubbertus en Amama werd nu 50, dan 100, ja aan Cup, Oosterga en van Marck zelfs 150 gld. vereerd voor dedicatiën; terwijl D^o. van Munster, Elgersma, Boëtius en Hachtingius (de laatste zelfs tot het drukken van een boek) met f100 werden gesteund. In 1658 bekwamen Dr. J. de Veno (A. 503) en Prof. Schotanus ieder f200 voor hunne opdragten en in 1664 Rector Belida zelfs „100 ducats voor 't offereeren van een boek” (B. 164), hoewel in 't vorige jaar reeds was besloten „geen vereeringen meer voor dedicatiën te geven.”

Ook bij de Regeering van *Leeuwarden* was het gebruikelijk om schrijvers, die hunne werken aan den Magistraat opdroegen of toezonden, met een geschenk te begiftigen. Zoo vereerde zij Prof. Ubbo Emmius in 1616 (boven het vermelde geschenk der Staten) „een groote schoone „ende eerlicke Silvere Schale” (E. 56); zoo ontving D^o. Rippertus Sixti in 1649 f50 voor zijn: Weg ten eeuwigen leven; D^o. Domna in 1671 f200 voor: het Water des levens (A. 30); D^o. Samplonius „van 't Veen in 1681 voor de opdracht van syn tractaatje” f70; D^o. Brunsveldt in 1684 voor: de uitroeiing van den Messias (A. 40) f50 enz. enz. Dergelijke gunstbewijzen tot aanmoediging van de wetenschappen, van wier bloei de boekhandel geheel afhankelijk was, werden natuurlijk door die geleerden op hoogen prijs gesteld, en prezen zij dit land gelukkig, dat door zulke wijze landsvaderen en Mæcenaten bestuurd werd; te meer, daar de drukpers hier waarlijk vrij en buiten bedwang was der Regeering, die de vrije uiting der gedachten slechts zelden te keer ging, en dan nog meest op aanstoking van onverdraagzame predikanten, die misbruik van de staatskerk maakten. Overvloedig was Bogerman reeds in hunnen lof, en de Leidsche Hoogleraar Vulcanius droeg zijn Jorandes zelfs aan de Staten van Friesland op, als een blijk van hulde aan een gewest, dat door puik van geleerden adel met roem bekend was (*).

Toen de geleerde **François Halma** zich in 1710 als boekdrukker en boekhandelaar te *Leeuwarden* nederzette, was dit eene verschijning. Wat toch mag hem, toen reeds 57 jaren oud, die sinds vele jaren te

(*) Zie de *Vrije Fries*, II 217, XI 345; HALBERTSMA, *het geslacht der van Haren's*, 300. Buiten de vermelde vervolgingen van Fonteyne en Nauta bevatten de resolutiën van Ge-deputeerde Staten en van den Magistraat uit de 17e eeuw geene blijken van drukpers-belemmeringen of straffen.

Utrecht academiëdrukker was en een bloeienden handel had, welken hij in 1699 had overgebracht naar Amsterdam, om zijne zaken met hulp van zijn zoon Samuel uit te breiden, — wat mag hem hebben bewogen om op zulk een leeftijd nog herwaarts te komen? Het was: om te voorzien in de behoefte aan een bekwaam boekhandelaar en drukker, welke er, volgens het vermelde gezegde van von Uffenbach, hier destijds bestond; en hoogst vermoedelijk komt het mij voor, dat — even als Graaf Willem Lodewijk STARTER, Graaf Ernst Casimir FONTEYNE, Albertine Agnes HAGENAAR, — nu ook Prins Jan Willem Friso HALMA zal uitgenoodigd of aangespoord hebben, zich hier neder te zetten om die behoefte te vervullen. Reeds bij het leven zijns vaders toch deelde Halma in de bijzondere gunst van het stadhouderlijk gezin en in de toegenegenheid van vele Friesche grooten in dat bloeiende tijdperk van welvaart en weelde. Naar aanleiding van die betrekking had ook hij in 1696 een treurdicht op het overlijden van Prins Hendrik Casimir vervaardigd en aan de Staten opgedragen (D. 35), gelijk twee jaren later ook zijne Verhandeling der beelden, toen hij een fraai portret van den jeugdigen Prins Jan Willem Friso in 't koper had laten graveeren (A. 357); terwijl hij „ten gebruike van den Prins” in 1700 een werkje schreef: Toewyng der Hebr., Grieksche, Rom. en Christ. Tydtafereelen enz. (Cat. Tiele, 9549) Toen nu in 1701 de betrekking van Academiëdrukker te Franeker openviel, werd zijn oudste zoon FRANÇOIS daarmede begunstigd, en betoonde de vader zich daarvoor ook erkentelijk door in 1704 zijn Woordenboek van Pitiscus op te dragen aan Tjaard Baron van Aylva, die destijds in hoog aanzien stond (A. 358). En toen in Mei 1709 Prins Friso in het huwelijk trad met Prinses Maria Louisa van Hessen-Kassel, had Halma den luister der feestviering niet weinig verhoogd door het uitgeven van eene groote en prachtige plaat, welke eene zinnebeeldige voorstelling gaf van dit huwelijk en van de veroveringen, door den held van Malplaquet behaald. 't Was dus, zoo als zijn levensbeschrijver zegt, „niet zonder vorstelyke „aanpryzinge,” dat de Staten Halma den 19 Julij 1709 benoemden tot Landschapsdrukker, welke betrekking juist toen door het overlijden van Arumsma was opengevallen. En dat zij prijs stelden op zijne bekwaamheden en keurig drukwerk, bleek ook uit de verdere gunsten, hem en zijne familie bewezen, waarvan niet een der minste was, dat zij hem toestonden om de koperen platen van den *Friesche Atlas* van SCHOTANUS te doen verbeteren en aanvullen, en daarvan eene nieuwe uitgaaf te

bezorgen, waarvan hij zich in 1718 op uitmuntende wijze kweet (A. 513). Veel had hij zich voorgesteld van de hulp zijner zonen, dewijl hij zelf aan het vervaardigen van woordenboeken, vertalingen en verzen zeer veel tijd besteedde; doch SAMUEL was hem reeds in 1708 te Amsterdam ontvallen; **Jacobus Halma** stierf in 1719, nadat de Staten een jaar te voren hem in zijns vaders plaats tot Landsdrukker benoemden (A. 79); FRANÇOIS, de in 1701 benoemde Academiedrukker, vond goed te Franeker in de godgeleerdheid te studeeren en in 1716 predikant te Holwerd te worden, zoodat de jongste zoon, **Hendrik Halma**, die bereids in de geneeskunde studeerde, daarvan afgetrokken en in 1717 voor François tot Academiedrukker en in 1719 voor Jacobus tot Landsdrukker werd benoemd, welke beide betrekkingen hij tot aan zijn overlijden in 1727 behield.

Werkzaam was de oude Halma in hooge mate, en wij staan verwonderd over de talrijke en degelijke werken, welke hij op bejaarden leeftijd zelf voor de pers bewerkte, waarvan wij enkel wijzen op zijne Latijnsche en Fransche Woordenboeken en dat van het Heilige land, alsmede van het Vaderland, welk laatste eerst na zijn overlijden, in 1725 in twee folio deelen, met kaarten en platen, keurig gedrukt het licht mogt zien (A. 358, 359, 516, 517). Zijne vertalingen van het leven van Prins Friso en van Pictet's zedekunst verrijkte hij met aantekeningen en verzen (A. 515, B. 67): want zijn vroom gemoed stortte zich gaarne uit in gewijde zangen, waarvan verscheidene zijner dichtbundels getuigen (A. 914—919). Maar als drukker behaalde hij hoogen lof door eene heerlijke uitvoering van kapitale werken, als: het Lexicon van Chauvinus, de Suetonius van Pitiscus, de Poëzy van Rotgans, het Nieuwe Testament van Martin en bovenal de beroemde Jesaia van Vitringa in 1714 en 1720, van welke twee folio deelen zijn zoon in 1724 zelfs een herdruk mogt bezorgen (A. 58, B. 63—66).

Na het overlijden van dien zoon werd de zaak nog in 1728 voortgezet onder de firma van de **Erven Hendrik Halma** (A. 920), doch schijnt zij in dit jaar overgedragen te zijn aan **Tobias van Dessel**, die reeds in 't vorige jaar benoemd was tot Landschapsdrukker. Als zoodanig was hij uitgever van de Stemcohierren, Plakkaten en vele andere staatsstukken (E. 92, 85, 86, C. 20, D. 44). Ook lieten adellijke heeren, als de van Haren's, de Burmania's, van Itsma enz. hunne werken door hem uitgeven (A. 927, 933, 528, 530, 532), even als de hoogleeraren Wesseling, Venema en Schrader, de predd.

Nauta, v. Alphen, v. Velzen, Dr. Idema, J. Buma en anderen (A. 481, B. 80, A. 404, E. 164, A. 80, 71, 694, 921, 924).

Niemard had echter meer en langer genot van de gunst en toegenegenheid der Staten dan **Willem Coulon**, die reeds op jeugdigen leeftijd in 1727 werd aangesteld tot Academiedrukker te Franeker, die daar in 1736 promoveerde in de regten en die in 1742 ook Landsdrukker werd in de plaats van den overleden van Dessel, wiens handel hij hier zal voortgezet hebben, terwijl hij ook te Franeker een boekwinkel behield. Intusschen was hij van 1750 tot aan zijn overlijden in 1781 een der vier Burgemeesters van Leeuwarden, herhaaldelijk lid der Staten en als zoodanig met vele aanzienlijke personen en geleerden in betrekking. Gedurende een tijdvak van 68 jaren werden meest alle Oratiën der Franeker hoogleeraren en een overgroot getal Dissertatiën door hem, gelijk daarna door zijne Weduwe en Erven gedrukt, en gaf hij ook werken van de Proff. Valckenaer, Venema, Vriemoet, van Kooten, Arntzenius en andere geleerden uit (A. 375—382, 408, 425, 731 enz.) Als landsdrukker zag hij zich met het drukken en uitgeven van talrijke staatsstukken, reglementen, rapporten enz. belast, doch vooral met die van het grootste werk, dat hier ooit de pers verliet, met het *Groot Placaat- en Charter-boek van Vriesland*, van den Baron G. F. THOE SCHWARTZENBERG (A. 547—555).

Nadat daarvan in 1765 een voorloopig Register van stukken was gedrukt, werden er tot 1782 17 jaren besteed aan de vier eerste deelen, welke te zamen ruim duizend vellen druks in folio uitmaakten, waarvan eene oplaag was genomen van 24 op roijaal schrijf, 96 op roijaal drukken en 900 op mediaan drukpapier. Reeds was men met het 5^e deel begonnen, toen Coulon overleed, en Gedeputeerde Staten een onderzoek naar de kosten instelden. En nu bleek het, dat Coulon, getrouwd met de dochter van Dr. NIC. THOLEN (den voornaamsten bewerker van het Charterboek) met dezen geene andere overeenkomst had gemaakt dan dat de drukker anderhalve stuiver van ieder vel papier zou genieten, zoodat deze nu, boven het bedrag der 200 door hem verkochte exx., tot dusverre ruim f 60,000 van den lande had genoten! Reden genoeg om over zulk eene „ongehoorde winst” te klagen en het vijfde deel een anderen drukker op te dragen, die niet meer dan een vierde gedeelte van dien prijs vroeg. Bovendien was Coulon ook uitgever der Verzameling van plakkaten sedert 1748 in 4°, van den laatsten

druk der vernieuwde Lands Ordonnantie en van andere werken (E. 87, 88).(*)

In weerwil der baatzuchtigheid en het aanzien van den hoog begunstigden Coulon, wies **Abraham Ferwerda**, die klein begon, hem als uitgever eerlang ver boven het hoofd. Dit had hij aan zijn ijver, bekwaamheid en ondernemingsgeest te danken. In het kleine huisje der Peperstraat (Wijk D No. 73), waar de Zaadzaaijer uithing, had Rintjes lang goede zaken gedaan, toen zijne weduwe het overdroeg aan **Pieter Ruurds**, ook leeraar bij de Doopsgezinden, van wien slechts eenige uitgaven, als een herdruk van Baders' Poëmata, Dr. Winter's gewassen en mineralen en verzen van den schilder Wibrandus de Geest bekend zijn (A. 688, 904, 911, 912, B. 59), en die daarin omstreeks 1716 vervangen werd door **Johannes Thijssens**, die enkel Roukema's verhandeling over de Beenbreuken en eenige godsdienstige werkjes uitgaf (A. 693, B. 73, 74, 167). Omstreeks 1740 vestigde Ferwerda zich daar als drukker, en bleek het aldra, dat verscheidene geleerden, als de Raadsheeren Hamerster en v. Burmania, D^o. Swartte, D^o. Reen, D^o. Blom, B. A. van Boelens en anderen hem vertrouwen schonken door hunne werken hem ter uitgave op te dragen (A. 257, 533, 926, 952, 953). Van zijn ondernemingsgeest getuigden een nieuwe druk van Scharlensis' kronijk (E. 55) en een kleine uitgaaf van het Nieuwe Testament, waarop hij zelfs een uitgaaf van den geheelen Bijbel in wat grooter formaat durfde te laten volgen (1744, B. 83, 84); maar vooral een herdruk van de Concordantie des Bijbels van Trommius, 3 dln. in folio, en eenige belangrijke uitgaven, waartoe de Fransche predikant J. A. Courtonne en de Luthersche leeraars P. L. Stadius Muller en diens broeder J. G. Muller hem behulpzaam waren, met het doel, om meer vrijzinnige godgeleerde denkbeelden en letterkundige kennis te verspreiden. De Wijsheid Salomons, de Nederlandsche Criticus en l'Observateur Hollandois, in 1750 en 51 als weekbladen uitgegeven en hier vóór bl. 178 env. uitvoerig vermeld, mogten naar dat doel

(*) Zie mijne Geschiedenis van het Charterboek in *de Vrije Fries*, VII 324—361, waar ook als een staaltje der personeele gunstbewijzen van de toenmalige regeeringsleden onderling vermeld wordt, dat uit de Staatsresolutie van 16 Maart 1776 blijkt, dat aan Coulon, op zijne klagt over het verlies, dat hij als lands- en academiédrukker had geleden wegens de invoering der punten van menage, of bezuïningen in de misbruiken aan de Akademie, werd toegelegd een jaarlijksch pensioen van f900.— voor hem en zijne vrouw, alsmede vrijdom van officiegeld. Eerst 12 jaren later kwam het uit, welk een goudmijn hem het Charterboek was geweest. — Van meer familiën, die zich voor honderd jaren onregtmatig verrijkt hebben, is thans geen spoor meer over.

streven — de tijd scheen er nog niet vatbaar voor te zijn en, daar de werken van Friesche uitgevers in Holland te weinig op prijs gesteld werden, bleef het bij de poging, dewijl een ongenoegzaam debiet de uitgave weldra deed staken. Met hulp van die geleerde vrienden, voor wie hij ook andere werken uitgaf (A. 105—108, 707, 708, D. 59), ving Ferwerda nu eene nieuwe onderneming aan, welke beter slaagde en duurzaam voordeel gaf. Met Zaterdag 29 Julij 1752 begon hij een *Leeuwarder Courant* uit te geven, voorloopig alleen des Zaturdags in klein kwarto op halve vellen van 4 bladzijden in twee kolommen, waarop hij octrooi van de Staten ontving tegen eene uitkeering van f1000 — 's jaars aan den Lande. De oordeelkundige overzigten van den politieken, militairen en kerkelijken toestand van Europa, van koophandel, scheepvaart enz. bewezen, dat daarbij wakkere en bekwaame mannen te roer stonden, zoodat de courant bijval vond. Overvloed van stof en advertentiën verpligden den drukker zelfs nu en dan dubbele bladen te geven, totdat hij den 11 Mei 1757 besloot de uitgaaf te verdubbelen door eene Woensdagsche courant daarbij te voegen. De uitgestrekte correspondentie, door de redakteurs gevoerd, gaf in 1756 ook aanleiding tot de uitgaaf van een maandwerkje: de politieke Verreiker op het observatorium van natuur- en staatszaken; doch dit hield evenmin stand als nog twee volksweekbladen: de verstandige *Snappers* en *Philantropen* (A. 1029, C. 59).

Intusschen gaf Ferwerda nog een aantal werken uit, van welke de voornaamste waren die van Dr. Idema, Haanstra, Wijngaarden, Wijtze Foppes en Buma, benevens het *Tooneel des oorlogs* sedert 1756, v. Idsinga's *Staatsrecht* en de eerste drukken van van Haren's *Geuzen* en *Agon* (A. 694, 695, 696, 78, 701, 922, 934, 942, F. 118 enz); maar vooral vond hij debiet in de destijds veelgezochte mathematische en botanische geschriften van den geleerden Knoop, die, sedert hij wegens wangedrag als Hortulanus der Prinses was ontslagen, verplicht was door het schrijven over allerlei onderwerpen in zijne behoeften te voorzien (A. 709—722, 538—540, 1033, 1034). Van deze hebben zijne *Hovenierskunst* en *Pomologie*, waarvan de fraaije platen door de dochters van Ferwerda gekleurd werden, het langst in de algemeene achting mogen deelen. Veel genot had Ferwerda ook van drie belangrijke ondernemingen, van welke hij zelf redacteur was. De eerste was het *Adellijk en Aanzienlijk Wapenboek* of genealogiën met gekleurde wapens, waarvan hij van 1760 tot 1781 drie deelen in folio het licht deed

zien (A. 541); de tweede was *de Honigbij*, of bloemlezing uit onze dichters, waarvan 6 deeltjes van 1765 tot 1771 verschenen, met een vervolg van 3 deeltjes in proza (A. 955, 956), en de derde eene *Algemeene Naamlijst van nederduitsche, latijnsche en fransche Boeken*, welke destijds in den handel waren; een bibliographische arbeid, waarin hij geen voorgangers had en waarvan de groote moeite der samenstelling zóó zeer gewaardeerd werd, dat hij de uitgave sedert 1771 kon volhouden en tot 24 deeltjes zag aangroeijen (A. 1032). 't Was ook in een tijd, dat de smaak voor goede boeken en prachtwerken en de zucht om bibliotheken aan te leggen toenam, ja zelfs in de mode kwam, zoodat de Ned. Criticus in 1751 reeds de liefhebberij tot het aanleggen van groote bibliotheken (door onkundigen) gispte (A. 1027, bl. 145).

Bij de toeneming zijner werkzaamheden had Ferwerda in 1760 zijne winkelzaak verlaten en een huis in de Slotmakersstraat betrokken, waar achter, in de Speelmanstraat, hij de Courantdrukkerij had (Wijk I, N°. 302 en 291a), en waar hij bleef uitgeven tot aan zijn overlijden in Julij 1783, toen die drukkerij door zijne Erven werd voortgezet.

De man, die zijn boekhandel in de Peperstraat voortzette, was **Gerrit Tresling**. Jaren lang was deze bij hem in de drukkerij werkzaam geweest, toen hij in 1760 met zijne dochter Maria in het huwelijk trad, en verscheidene werken, hetzij alleen, hetzij met zijn schoonvader gezamenlijk, het licht deed zien, terwijl hij door eene Nieuwe Honigbij in 4 deeltjes diens herdrukte bloemlezing vervolgde. De voornaamste dier werken waren: van den Bosch, de Stadhouders van Friesland, eene Verkorte Vaderlandsche Historie, Binckes' Verklaring der Lands Ordonnantie, benevens geschriften van Wytze Foppes, Voorda, Muniks en een aantal deductiën, reglementen enz. als Stadsdrukker (A. 697, 702, 263, 261, 125, 126, 95, B. 109, 110, D. 15, E. 115, 116).

Dr. **Abelus Siccama**, sedert 1759 Advokaat voor den Hove, huwde de tweede dochter van Ferwerda, Doetje, en werd boekverkooper op den Eewal, waar hij auctiën hield, doch weinig uitgaf. In 1781, toen hij Burgemeester werd, was hij mede-uitgever van de Vestingbouw van Siderius. Later gaf hij nog eenige kleinere geschriften, benevens Mej. Buma's vertaling van Gregory en de stukken der Herv. gemeente uit, welke hij meest liet drukken door **Tjalling de Vries** (A. 746, 1039, B. 115, 116, C. 32, 66a).

Bijna gelijktijdig met Ferwerda had **Pieter Koumans** (welligt een zoon van Gerrit Koumans, boekverkooper te Dokkum, die in 1700

Leeuwenkamp's Christelijke tijdverdrijver uitgaf) zich gevestigd aan de noordzijde der Peperstraat in het huis: de jonge Ruiter (N°. 67), waarin wij van 1678—1700 Johannes de Ruiter ontmoet hebben, en dat tien jaren vroeger door een Lambert Coumans bewoond werd. Hij was Stadsdrukker en schijnt met vele predikanten bekend geweest te zijn, dewijl hij van 1735—1773 geschriften uitgaf van Botterman, Fenema, Folperda, Ratelband, Siccama, Meijer enz., en ook uitgever was van de belangrijke Naamlijsten der Predikanten in Friesland, door D^o. Laurman en anderen bewerkt (A. 91, 100—103, B. 75—78, C. 90, E. 159). Dotingh liet zijn Verward Friesland en de Raadsheer v. Burmania zijne Analecta bij hem drukken, even als de vier Rectoren Balck, Arntzenius, Tijdeman en Slothouwer hunne Oratiën enz. (A. 534, 536, 400, 407, 410, 411, 413). Doch de vruchtbaarste schrijver, die zijne pers jaren lang bezighield, was de Nijkerksche onderwijzer FOEKE SJOERDS, die van 1759 tot 1771 eerst zijne Geschiedenissen der Kerke in 4 zware kwarto deelen en daarna zijne Alg. Beschrijving van Friesland en Historische Jaarboeken, in 9 deelen, met portret en kaart, bij hem uitgaf; werken, waarvan de gezamenlijke prijs toen niet minder dan f 36— bedroeg (B. 77a (bl. 406), E. 62, 63).

Gelukkig de boekverkooper, die aan de bevordering van zijn belang de zucht weet te paren om wetenschap en kennis uit te breiden, en die door een gelukkige greep in de behoeften van zijn tijd weet te voorzien, ten einde de maatschappij verder te ontwikkelen en te volmaken. Die zucht had Ferwerda bezielde, doch na verscheidene teleurstellingen was hij alleen met de Leeuwarder Courant geslaagd, toen een ander boekverkooper eene grootsche onderneming van geheel anderen aard waagde, om den leestlust van geleerden en burgers op te wekken en te bevredigen. **R. J. Noordbeek** had zich hier in 1746 gevestigd, toen hij Sande's vertaling van Ghemmenich's latijnsche poëzij en een jaar later een 8^{en} druk van v. Velzen's schets der goddelijke waarheden uitgaf, gelijk in 1752 het 1^e dl. van Knoop's Huishoudelijke Hovenier (B. 96, A. 909, 710). Hij schijnt een rijk gesorteerden winkel van meest wetenschappelijke werken in allerlei vakken te hebben bezeten. Om het debiet en het gebruik daarvan te doen toenemen, voldeed hij „aan de begeerte en het verlangen van liefhebbers der wetenschappen, „om tot gemak van alle leesgierigen een *Publike Bibliotheek*” op te rigten, en gaf hij in 1754 het eerste gedeelte van een „Catalogus van boeken, dewelke hij aanbood om te laten lezen bij intekening.”

Voor f15— in het jaar had men dan dagelijks gedurende vier uren vrijen toegang tot de leeszaal, en kon men daarvoor ook een boek laten halen; terwijl men tevens werken voor een dag of langer ter lezing kon bekomen volgens een tarief. Wanneer men een boek verloor of verlangde te houden, dan kon men het betalen met den prijs, achter iederen titel gevoegd. Den inhoud van dien Catalogus, waarvan na twee jaren reeds een „Considerabel Vervolg” verscheen, hebben wij hier vóór op bladz. 181 uitvoerig vermeld en kunnen dus hier derwaarts verwijzen. Er behoorde moed en vermogen toe, om zulk eene boekverzameling van tien duizend werken bijeen te brengen, aan te vullen en in orde te houden; doch wij twijfelen of de deelneming wel groot genoeg was om zoo aanzienlijke kosten en moeite te vergoeden. Althans in 1757, toen Noordbeek nog een kruidkundig werk van Knoop uitgaf (A. 1035, B. 97), droeg hij zijne zaak over aan **Arent van Linge en Comp.**, die nog drie werken van Knoop in het licht gaven (A. 1036, 711, 540) en de Leesbibliotheek wel aanhielden, doch eerlang wegens gebrek aan ondersteuning moesten opgeven, zoodat deze in 1762, met hunne winkelgoederen, publiek werd verkocht volgens een Catalogus, die 8 à 9,000 nummers telde (A. 1031). De poging, om op minkostbare wijze het genot van talrijke dégelijke werken te vergunnen, was edel en grootsch, doch te kostbaar voor deze stad en dien tijd, en zal het mislukken der schoone onderneming de moedige ontwerpers en voortzetters zeker op eene aanzienlijke opoffering te staan zijn gekomen.

De man, die den verkoop van deze bibliotheek bestuurde en welligt in het zelfde huis, bij de Langepijp, zijne zaak voortzette, was **Jaques Alexandre de Chalmot**, wiens grootvader en vader kamerheeren aan het Hof der Friesche Stadhouders geweest waren, en waarvan de talrijke kinderen in de Waalsche kerk alhier werden gedoopt. Hij was geboren in 1734, werd tot de krijgsdienst opgeleid, doch reeds in 1755, toen hij in het huwelijk trad, op 21jarigen leeftijd gepensioneerd als Vaandrig onder het eerste bataillon van den Generaal Baron van Aylva, waarna hij zich met ijver op de kennis van de geschiedenis en andere wetenschappen toelagde, zoodat hij zich eerlang als een man van groote bekwaamheid en onvermoeide werkzaamheid deed kennen. „Toen ik”, verhaalt hij, „in 1758 de Boeknegotie ondernam, aanvaarde ik dien „handel op den naam van mijnen oudsten Zoon HENDRIK AMELIUS DE

„CHALMOT, met oogmerk, om dien in het behandelen van mijne zaken „op te kweeken, en hem, wanneer hij daartoe genoegzaame kundigheid „zoude verkregen hebben, mijn gantschen handel over te geeven, of wel „dien met hem te deelen. Dan, mijn zoon verkoos, in plaatze van den „Boekhandel, zijn fortuin in de Indien te gaan beproeven, en van daar „dat mijn firma niet op mijn naam, maar op dien van mijn zoon „is gebleven” (*).

De jonge ex-vaandrig had zich alzoo in het vak te meten met de oudere firma's van Koumans, Ferwerda en Coulon, doch aldra verwierf hij zich uitgebreide relatiën met voorname geleerden, die werken bij hem uitgaven, als: de rector Arntzenius, de hortulanus Meese, de predikanten Schrader, Courtonne, de Cock en Sterk, de hoogleraren Bernsau, Camper, Verschuir, Manger en Schrader, en de adellijke heeren Vegilin van Claerbergen en O. Z. van Haren (A. 409, 730, 114, 115, 543, 546, 117, 118, 406, B. 102—108, C. 28). Meest allen waren met hem mannen van den vooruitgang en aanvoorders in den strijd van de zoogenoemde tolerantien dier dagen tegen de nog regtzinnige geestelijkheid, die soms steun zocht bij de regeering, wanneer zij de kerk in gevaar achtte. Dit had Ferwerda ondervonden, toen hij in 1764 Voltaire's verhandeling over de Verdraagzaamheid uitgaf en herdrukte, en ondervond ook de Chalmot, toen hij in 1769 eene vrijzinnige verhandeling over de Tolerantie het licht deed zien. Beide werkjes kwamen Gedeputeerde Staten, op klagten der classis, voor: „tot versmading en ondermijning van de geopenbaarde godsdienst te „strekken”, weshalve zij op eene boete van 50 gouden ridders (ƒ 700!) verboden en al de exx. opgehaald werden (C. 26, 27 en ook 28). Wij vermelden dit hier te liever, omdat die beide vervolgingen in deze eeuw de eenige waren, welke Gedeputeerden zich jegens uitgegeven schriften veroorloofden, buiten die der Doopsgezinde leeraren in 1722, 1738 en 1742 wegens vermeende Sociniaansche gevoelens, en behalve een plakkaat van 1744 tegen het licentieus drukken van lasterlijke en oproerige geschriften, zoodat de vrijheid der pers hier ook toen vrij ongestoord was.

Maar wat den handel van de Chalmot het meest deed bloeijen en aanleiding gaf tot de uitbreiding van zijne drukkerij, was het groot debiet eener zeer belangrijke onderneming, welke in den geest viel zijner landgenooten, toen ook in Frankrijk de Encyclopediën van

(*) Zie Voornede bl. 17 van A. 724 en verdere bijzonderheden in den bundel C. 25.

d'Alembert, d'Yverdun en anderen grooten opgang maakten. In 1743 was te Leiden en Amsterdam eene vertaling verschenen van NOEL CHOMEL'S *Huishoudelijk Woordenboek* in 2 dln. groot 1500 bladz. De Chalmot legde dit werk tot grondslag van eene geheel nieuwe bewerking, aanvulling en uitbreiding, waarbij hij gebruik maakte van zijne groote belesenheid en kennis van de nieuwste wetenschappelijke geschriften; terwijl hij zich van de hulp verzekerde van Prof. P. Camper, van den Lutherschen predikant A. Sterk en van den hortulanus Knoop, die tot de letter R. alle artt. over natuurkunde en mathematische onderwerpen schreef. De uitgaaf van dit *Algemeen huishoudelijk, natuur-, zedekundig en kunstwoordenboek* begon in 1768, werd door een getal van duizend inteekenaren ondersteund, en had bij de voltooiing in 1778 eene uitgebreidheid van 7 deelen in groot kwarto met 85 platen verkregen, waarvan de prijs was f 75—. Maar dit was hem niet genoeg. Hij wenschte daarop een *Aanhangsel* van twee of drie boekdeelen te geven; doch hij legde de bewerking daarvan op zulk een breede schaal aan, dat dit *Vervolg* van 1786 tot 1793 verscheen in niet minder dan 9 deelen met 53 platen, waarvan de prijs f 80— bedroeg (zie bl. 122—124 hier vóór).

Ten einde zich aan dit *Vervolg* geheel te kunnen wijden, gaf de Chalmot in 1778 zijn boekhandel te Leeuwarden op en vestigde zich te Kampen, waar hij in 1782 ook Wierdsma's uitgaaf der Oude Friesche Wetten, Racer's Overijss. Gedenkstukken, Winhoff's Overijssels Landregt en het Register op de resolutiën der Staten van Friesland uitgaf, beide laatste door hem bewerkt en met aantekeningen voorzien (A. 264, 558). De verzameling stukken betrekkelijk het jaar 1787, tot ongeveer 60 deelen aangegroeid, hield zijne pers jaren lang bezet (F. 206). Op ruim 60-jarigen ouderdom ondernam hij nu nog de bewerking van een *Biographisch Woordenboek der Nederlanden*; doch, ofschoon hiervan in 1798 tot 1800 reeds 8 deelen van A tot Dr. verschenen, hij moest dit belangrijk werk onvoltooid achterlaten, dewijl hij in 1801 te Kamperveen overleed (A. 559).

Van veel minder belang dan de tot dusver vermelde, waren de overige boekhandelaren en drukkers in den loop dezer eeuw. **Meindert Injema**, in de St. Jakobsstraat, had in 1709 reeds een geneeskundig werkje van de D^{na}. Lolkema en Balk uitgegeven (A. 690), toen hij in

1716 en twee volgende jaren nog eenige geschriften over Lapland, Groenland, Suriname en Oostindië, benevens een Catechismus uitgaf, terwijl hij zijn korte loopbaan besloot met een grooter godgeleerd werk van den Bolswarder predikant N. Schiere (A. 690, 527, B. 68—71). Van **Jan Klasen** en **Jan Leysma**, in de Koningsstraat, vinden wij gelijktijdig slechts eene enkele uitgave vermeld (B. 68, 72), en van **Hendrik Strick**, bij het Raadhuis, van 1728 tot 1750 slechts drie (A. 100, 101, B. 81). Talrijker zijn sedert 1754 die van **Wigerus Wigeri**, op de Kelders, in den Rotterdamschen Erasmus, hoewel hij na de Frisia Nobilis en Althuijsen in 1755 en enkele geschriften van Wijtze Foppes, Ringnery en almanakken, weinig meer dan latijnsche en andere schoolboeken drukte en herdrukte, dewijl ze toen eene eeuw lang onveranderd de zelfde bleven (A. 374, 703, 733, 734, 954, B. 97a, 98—101, 168—170). Na 1783 is de zaak een tijdlang door familieleden voortgezet, en daarna overgegaan op **C. L. van Altena**, wiens weduwe haar in 1821 overdroeg aan G. T. N. Suringar.

Anne Jeltema had jaren lang gewerkt op de drukkerijen van Koumans, Ferwerda en de Chalmot, toen hij zelf eene drukkerij oprigtte en kleine werkjes begon uit te geven, als in 1769 de Perspectief van zijn vriend, den schilder Rienk Jelgerhuis, de Jeremia van Bosch, een smakelijk Mengelmoes in 6 stukjes enz. (A. 736, 94, 1037 en 38). Sedert 1757 had hij zich uit „liefhebberij voor de dichtkunst” doen kennen als een aardige verzenmaker, die zich bij allerlei gelegenheden gaarne deed hooren of anderen ten dienste stond, en die het Vermaak der slagterij, in den Leeuwarder tongval, op eene snedige wijze had beschreven. Vooral bij de heugelijke komst van Prins Willem V in 1773 klonk zijne lier, en gaf hij daarna dichtmatige verklaringen van de door Jelgerhuis geschilderde lotgevallen van Jozef (A. 980). In 1779 waagde hij het 44 zijner ernstige en boertige verzen uit te geven onder den titel van Mengeldichten, die eerlang uitverkocht waren en waarop hij in 1789 nog 47 als een tweede stuk liet volgen. Behalve twee werkjes van Nodell en Bergsma zijn ons geen andere vruchten zijner pers bekend geworden. (A. 270, 966, 981, 982, D. 70 en 72). Hij overleed in 1804 en werd opgevolgd door zijn schoonzoon **H. Moeselaar**, in de Speelmansstraat, die in 1809 de Mengeldichten herdrukte en buiten de lijsten der Predikbeurten verder weinig van zich deed hooren.

Ook **Harmen Post**, boekdrukker in de jonge Ruiters in de Peperstraat,

waar vroeger Koumans woonde, was te gelijk schrijver en uitgever, blijkens zijne lessen over de Ned. Spelkunde, welke hij in 1791, toen hij zich Oud Burger-Hopman noemde, voor de derde maal drukte (A. 1044). Misschien was de Sleutel der dichtkunst van 1780 ook van hem (B. 113). In 1783 liet D^o. de Cock zijne lijkrede op den Baron thoe Schwartzenberg bij hem drukken, even als negen jaar later Wierdsma zijn beroemd boek over het *Stemregt* (C. 102, A. 265). Doch het voor-naamste werk zijner pers was het vijfde deel van het *Charterboek van Friesland*, waarvan hij van 1789 tot de uitgaaf in 1793 330 vellen onder toezigt van Herbell drukte, waarvoor hem f 4050— werd uitgekeerd (A. 552). Dit zelfde groote werk bragt hem echter in groot lijden: want toen er in 1795 weder 105 vellen waren afgedrukt van het zesde deel, brak de omwenteling uit en ontving hij van Representanten bevel om niet voort te gaan. De afgedrukte vellen kon hij nu evenmin afleveren als daarvoor betaling bekomen, zoodat zij, gelijk zijn zoon later betuigde, „tot zijn totaal bederf defekt op den zolder lagen en hij de vergoeding van kosten alleen uit den verkoop moest zoeken.” Die verkoop zal zeer gering geweest zijn, dewijl er slechts ruim twintig exx. van dit onvoltooide zesde deel bekend zijn (*). Hij overleefde die ramp niet lang, daar hij in 1800, toen hij nog een enkel werkje uitgaf, overleed en een ander in 't volgende jaar bij zijne weduwe verscheen (B. 125, A. 147). Zijn zoon **F. Post** hield de drukkerij nog eenige jaren aan, terwijl een andere zoon, **Dirk Post**, een tijdlang boekverkooper was in de St. Jakobsstraat.

Niemand bekwam dat autheurschap evenwel slechter dan **P. L. Iedema**, drukker in de Groote Kerkstraat, die in 1791 zijn Guldenspiegel der Friesche regten en Tooneelproeve het licht deed zien, beide op rijm, zóó verward en duister van stijl en bedoeling, dat hem den naam van tweeden Frans Baltens niet kon ontgaan (A. 983 en 84). Nog in 1809, toen hij 67 jaren oud was, gaf hij een Friesch werkje: d'Oemylers, reeds in 1775 door hem geschreven en evenzoo vol van onzin in het licht. Hij bezat een aanzienlijk magazijn van oude boeken, en deed menig bezoeker versteld staan over zijn groot geheugen, dat hij het gevraagde zoo goed wist te vinden in den verwarden rommel, die door het gansche huis, tot in de hanebalken, verspreid was. Met **Sipke IJsbrands van der Werff**, in de St. Jakobsstraat, de opvolger van Iedema, bij wien

(*) Zie breeder berigten in mijne Geschiedeals van het Charterboek in *de Vrije Fries*, VII 341, en A. 553.

ik in mijn jeugd vele zeldzame geschriften heb opgespoord, is dat geslacht van opkoopters van oude boeken, waarvan de meesten den inhoud evenmin als de waarde kenden, uitgestorven.

Aan **Johannes Seijdel**, drukker in de Koningsstraat tegenover de Kanselarij, was reeds in 1776 het drukken van den dubbelen Catalogus der Bibliotheek van het Hof van Friesland opgedragen (C. 140), gelijk later dat van Wierdsma's Oude Friesche Wetten, van de Carmina der Proff. Schrader en van Kooten en van de Handelingen der Burger-Societeit in 1795 (A. 264, 958, 959, E. 120). Tot 1813 gaven hij en daarna zijne weduwe, wier boedel door hare crediteuren werd verkocht, verschillende kleinere werkjes, almanakken en schoolboeken in het licht, waaronder ook het zoogenaamde Haneboek (omdat er een Haan in houtsnee voor stond), op welks titel staat: „Overgezien ende verbeterd, „op order der Ed. Mog. Heeren Staaten van Vriesland.” Dat het Provinciaal Bestuur zich werkelijk met zulk een particulier onderwerp inliet, ja daaraan hooge waarde scheen te hechten, blijkt tot onze verbazing uit eene resolutie van Gedeputeerden van 1670, waarbij zij „drie hunner leden committeerden, om, ten overstaan van den Procureur Generaal van het Hof(?) en twee Predikanten, een A.B.boek te „laten drukken.” (A. 270, 1048, B. 117—122.)

In het laatst dezer eeuw, toen het politiek element heerschende werd en het lezen van dègelyke boeken afnam, waren er nog eenige kleinere boekverkoopers, wier uitgaven meest uitvloeisels van den veranderden geest des tijds waren. Zoo was het **Johannes Boltjes**, in de Peperstraat, die in 1786 het eerste deel van de Friesche Patriot in wekelijksche blaadjes uitgaf (E. 114, C. 34, 68); zoo **J. D. van der Haak**, die toen en later, behalve een almanak van Trapman, geschriften over de Engelsche tirannie, de lof der Friezen, de Raadsbestelling, de Conventie en Gezangen voor de vrije Nederlanders het licht deed zien (A. 851, B. 123, 124, C. 33, 35, E. 121), ook in gemeenschap met **Pieter Bransma**, die nog in 1802 een dichtbundeltje van D^o. van Weemen uitgaf (A. 986, C. 33); zoo **M. A. van der Wal**, op de Kelders, die na de omwenteling het Dagverhaal der handelingen van het Provinciaal Bestuur drukte (E. 119, C. 37a, A. 761), in vereeniging met een uit Holland overgekomen bekwamen revolutionair, **Mathijs Koon**, die in de Oosterstraat eene drukkerij oprigtte, toen hij in Maart 1796 begon eene *Friesche Courant* in groot folio uit te geven; een blad, waarin hij veel uitvoeriger stukken en berigten dan de kleine

Leeuwarder Courant, ja zelfs beschouwingen en verzen opnam, welke thans belangrijke historische bouwstoffen voor dat tijdvak zijn. In gemeenschap met J. Seijdel (die van deze courant in 1795 eerst 28 nummers in 4°. gaf) hield hij deze uitgaaf vol tot Julij 1811, toen zoowel de Friesche als de Leeuwarder Courant door den Prefekt werd gesupprimeerd en vervangen door een Departementaal Dagblad, dat met 1814 weer den naam van Leeuwarder Courant aannam, waarvan toen D. R. SMEDING en M. KOON in het eerst uitgevers waren (E. 147, C. 59—61).

Nog een ander Hollander, **A. B. Fink**, op den Eewal, bestond hier een tijdlang en gaf met van der Wal in 1800 eene rede van Dr. Coulon uit, doch maakte zich bijzonder verdienstelijk door de oprigting van eene zeer goede publieke *Leesbibliotheek* van meer dan 3000 Nederduitsche, Hoogduitsche en Fransche boeken in onderscheidene wetenschappen, waarvan hij in 1801 een *Catalogus* gaf, en waaraan hij ook eene leesinrigting van binnen- en buitenlandsche tijdschriften verbond (A. 761, 1047). Beide konden echter niet blijven bestaan, zoodat hij naar Amsterdam vertrok en uitgever werd van het Letterlievend Maandschrift.

Op het debiet van godsdienstige boeken legde zich toen vooral toe **Cornelis van Sligh**, van Groningen afkomstig, de opvolger van Koumans in de St. Jakobsstraat, die, na geschriften van Rector Slothouwer en D^o. Hoog te hebben uitgegeven, in 1795, toen de omwenteling ook de Hervormde Kerk eindelijk van hare oppermagt en verouderde banden ontsloeg, uitgever werd der meer vrijzinnige werken van D^o. Liefsting, Eppens, Voorda en Brink, wiens beroemde *Handleiding voor mijne leerlingen* en *Catechisatieboekjes* voor de verspreiding van verlichte godsdienstkennis eene nieuwe baan openden, en die eene reeks van jaren hunne waarde behielden en groote voordeelen, ook aan zijn opvolger J. W. Brouwer, opleverden (A. 127, 129, 131, 144, 145, 146, 414, 758, B. 126, 127, 133, C. 36).

De eerste jaren der 19° eeuw waren zeker weinig geschikt om de beoefening van de wetenschappen aan te moedigen en den boekhandel te doen bloeijen. De onzekere toestand der Bataafsche republiek, de verslapping onder het koningschap en de uitdooving van alle energie onder de Fransche regeering, met haar belemmerende censuur en zegel-

belasting op allerlei geschriften en stukken (*), alles werkte zamen om den geest te onderdrukken en de ondernemingszucht te fnuiken. Wij willen echter de voornaamste uitgevers en hunne uitgaven van dien en lateren tijd kortelijk vermelden.

Dirk van der Sluis was bij de omwenteling van Franeker herwaarts gekomen en aangesteld tot Lands- en Academie-drukker, welke laatste betrekking echter in 1812 bij de opheffing der Hoogeschool te Franeker verviel. Behalve eenige werkjes van Cuperus, D°. Brouwer, Voorda en Prof. Regenbogen heeft hij weinig uitgegeven (A. 156, 158, B. 138, 140, C. 54, E. 15, 32, 88, 125, 126), daar de voortzetting van de Verzameling van plakkaten en het drukken van reglementen en andere stukken van het Provinciaal Bestuur, almanakken enz. zijne pers veelal bezighield. In 1816 was zijn schoonzoon **Menno van den Bosch**, bij de Vischmarkt, zijn opvolger, die zich, behalve enkele uitgaven (A. 807, B. 143, 144, E. 23), vooral tot het drukken van uitgaven en stukken voor de provincie (A. 580, E. 132 enz.) bepaalde en na wiens dood de zaak vele jaren lang op naam zijner weduwe voortgezet werd, tot dat die drukkerij in 1863 werd opgeheven en daarna overging op **A. Jongbloed**, terwijl **H. de Groot** tot Provinciaalen drukker werd aangesteld. Zijn zoon **P. van der Sluis van den Bosch** vestigde zich als boekdrukker op het Noordvliet en **H. Bokma**, van Heeg gekomen, in het huis bij de Vischmarkt.

Jan Willem Brouwer, de opvolger van van Sligh in de St. Jakobsstraat, later nevens de Waag, was ongeveer 60 jaren lang Stadsdrukker en uitgever der geschriften van de predikanten Brink, Liefsting, Koumans Brouwer, Ferf, Lobry, van der Tuuk enz. (A. 133--137, 170--174, 176, 177, 179, B. 128--137). Ook Schultze, Prof. de Wal, Dr. Coulon, Jhr. van Sminia en Mr. Fockema lieten hunne werken door hem uitgeven, even als in 1842 Dr. Amersfoordt het begin van den Catalogus der Bibliotheek van het Athenaeum te Franeker (A. 1056, 1057, 274, 764, 582, 282, 587, C. 141). Na zijn overlijden in 1864 is deze sinds lang uitteerende zaak opgeheven

Ook **Pieter Wiarda** gaf geschriften van D°. Brink, Liefsting en Wesselius uit en vervolgde in 1810 met Brouwer de Kerkelijke Bijdragen (A. 132, B. 131, 141, 142, 135). Hij legde zich meer bepaald op den handel in schoolboeken toe en vond een groot debiet in de nieuwere leerboekjes van den Huizumer onderwijzer P. A. Meeter

(*) Zie meerdere bijzonderheden deswegens in mijn geschrift: *Friesland in 1813*, 30.

(B. 142*a*). Omstreeks 1838 droeg hij zijn huis, aan de Wortelhaven, over aan zijn neef **Pieter Burggraaf Jr.**, die weinig meer dan eene Vaderlandsche en Algemeene Geschiedenis zijns vaders, Hoofd-onderwijzer alhier, uitgaf (A. 571, 1066—69).

Gerardus Magnus Cahais was van 1795—1821 een deftig boekverkoopster, die vooral geleerden bediende, waartoe hij slechts een winkelkamer had in een gesloten huis in de Bagijnestraat. In 1803 gaf hij een werkje van Voorda uit, alsmede het beroemde Rekenboek van Oling (A. 128, 787, C. 71).

Meer beweging maakte **Johannes Proost**, bij de Vischmarkt, niet zoo zeer als uitgever, daar hij met zijne uitgaaf van Gysbert Jacobs en Epkema's Woordenboek weinig eer behaalde en verder enkel herdrukken bezorgde van Jeltema's Gedichten, It aade Friesche terp enz. (A. 577, 982, B. 144, 145), maar vooral als Auctiehouder. Vroeger hadden H. Strick, Gysbert Roder, G. Tresling, A. Siccama, P. Bransma, P. L. Iedema en ook D. van der Sluis werk gemaakt van het houden van verkooppingen. Allen stonden echter op veel lager trap van boekenkennis dan Dionysius Romar te Franeker, die daarom werd gekozen tot verkoop der voornaamste bibliotheken alhier, als die van E. M. v. Burmania (1789), D. v. Haren (1796), A. en V. Heringa (1798), S. Nauta (1810) en zelfs nog van P. Wierdsma (1813). Niet veel hooger dan de vroegeren stond Proost, aan wien sedert 1816 gedurende vele jaren het veilen werd opgedragen van een aantal bibliotheken, waarvan hij echter zeer gebrekkige catalogi vervaardigde. (*)

In dit vak werd hij na 1842 vervangen door **J. Swarts**, doch zijn boekhandel werd voortgezet door zijn zoon **Ulke Proost**, die meest in schoolbehoefden deed, weinig uitgaf en de zaak naliet aan eene weduwe en zoon, na wiens overlijden het huis in 1869 vernieuwd werd door **J. G. Wester**. Zijn naam blijft echter in het vak voortleven in

(*) De Heer Fred. Muller heeft dezer dagen (in het Nieuwsblad voor den Boekhandel, van 8 Junij 1870) levensbijzonderheden medegedeeld van DAVID HEYMANS, die te Leeuwarden als arme jodenjongen met koekjes langs de straat liep, door Proost werd aangenomen om met boeken bij de boeren rond te gaan en bij die gelegenheid op de dorpen kennis maakte met vele oude boeken, welke destijds door de Engelschen tegen hooge prijzen werden opgekocht. Zoodra hij dit bemerkte en kennis kreeg aan een prijs-catalogus van Cochrane, nam hij het besluit, al de titels van dien catalogus als een schooljongen uit het hoofd te leeren, al begreep hij van de verschillende talen niets. Met deze kennis gewapend, koopt hij wat hij magtig kan worden, maakt daarvan een lijst als die van

de nakomelingen van zijn oudsten zoon Pieter Proost, die den bijbelhandel der firma J. Brandt en Zoon te Amsterdam, in vereeniging met een papierhandel, waardig voortzetten en uitbreiden.

Onder al de opgenoemde personen uit deze eeuw was er echter tot dus verre geen enkele, die zich door eenige bijzondere bekwaamheden onderscheidde, zoo als vroeger Fonteyne en Rintjes en later Halma, Ferwerda en de Chalmot versierden en waardoor zij tot schrijvers in betrekking kwamen of tot goede ondernemingen of vertalingen geleid werden. Ruim 40 jaren lang stond dus verre boven hen allen verheven een man van geest en groote bekwaamheid, die een zonderlingen levensloop had. **Jan Willem Jacobus Steenbergen van Goor**, in 1778 te Amsterdam geboren, was niet alleen dáár tot de studiën opgeleid, maar was reeds praeceptor geweest te Gouda en te Leiden tot doctor in de regten bevorderd, toen hij, meer oranjeman dan patriot, in een staatkundigen dwarlkring geraakte en in 1801, welligt als acteur, te Leeuwarden aanlandde. Daar had de weduwe van een in 1797 gebleven zeeofficier DE BOY een klein boekwinkeltje in de St. Jakobsstraat van eene weduwe Trip overgenomen, waarin van Goor eerst bediende werd, toen de **weduwe de Boy** trouwde en vervolgens den boekhandel eerst op haren en daarna op zijnen naam voortzette, altijd op zeer bekrompene wijze, zoodat hij verplicht was ook met lesgeven aan jongelieden iets te verdienen. Eerst in 1816 was hij door het verhuizen van J. W. Brouwer in staat om twee huizen verder betere gelegenheid voor zijn handel te vinden. Die welvaart had hij te danken aan zijne vlugheid en bekwaamheid als vertaler en aan zijn takt om daartoe uit buitenlandsche werken een verstandige keus te doen, overeenkomende met den smaak en geest zijner landgenooten, waartoe hij eerst meest tooneelstukken en reizen, daarna romans en historische werken koos, welke hij somtijds met geestige voorberigten of geleerde aantee-

Cochrane, doch zonder prijzen, en gaat, hoewel geen woord Engelsch verstaande, naar Londen, waar hij, door zijne geloofsgenooten voortgeholpen, zijne oude boeken duur verkoopt of ruilt tegen nieuwe uitgaven van Priestley en anderen, welke hij medeneemt naar zijn vaderland. Met die fraai gebonden boeken vult hij een kermistent en reist zoo de jaarmarkten der groote steden af, waar hij vele bezoekers en koopers vond. Dit hield hij jaren lang vol en met zijn kennis nam zijn fortuin toe. Opmerkelijk was het, hoe goeden takt en keuze hij in dien handel met geleerde boeken wist aan te wenden. Later vestigde hij zich te Utrecht, bezocht in 1834 nog eens zijne geboortestad als een groot mijnheer en overleed omstreeks 1850. Zijne 90jarige zuster heeft mij dit alles bevestigd en er bijgevoegd, dat Proost, die hem van een boekendisch op de weekmarkt voorzag, immer zijn vriend en begunstiger bleef, en dat haar broeder te Utrecht rijk is gestorven.

keningen verrijkte. Voor de sinds jaren zeer in aantal toegenomene leesgezelschappen leverde hij de meest geschikte lektuur, en zonder nader onderzoek nam men gaarne de boeken aan, welke zijn naam tot uitgever hadden, zoodat zijne uitgaven lang een gunstigen invloed op het lezend publiek in ons land uitoefenden. Aanzienlijk was het getal dier boeken, welke hij meest in Amsterdam liet drukken en van daar verzenden, zoodat hij rustig op zijn kamertje kon zitten vertalen, terwijl zijne schrandere vrouw den winkel waarnam. Ja, zijn werkzaamheid was zóó groot, dat hij, volgens zijne eigene mededeeling, in den tijd van zeven jaren 49 boekdeelen uit vijf talen vertolkte en daarbij tevens aan verscheidene tijdschriften, zoo beoordeelende als andere, medewerkte.

Van die werken moeten wij met name vermelden: *Clio*, Historisch Allerlei, in 1820, waarop hij zeven jaren later een dergelijke bloemlezing uit buitenlandsche tijdschriften, onder den titel van: *Goed en Kwaad uit vroegere en latere dagen*, deed volgen (A. 1058); zijne vertaling van de *Atheensche Brieven* in 4 dln. hield hem drie jaren bezig even als die van *Küffner's Artemidorus* in het Romeinsche rijk, 1825—28, 4 dln., terwijl hij intusschen nog *Heeren's Gevolgen der kruistogten* vertaalde en gelijk de vorige werken met scherpzinnige aantekeningen verrijkte. Zijne voorgenomene overbrenging van *Herodotus* vond echter geen bijval, zoo als hij in de voorrede zijner vertaling van *Roscoe's Laurens de Medicis en zijn tijd*, 1831, mededeelde (A. 1059, B. 146, G. 32). De veiling der groote bibliotheek van *Mr. D. H. Beucker Andreae* was hem in 1829 toevertrouwd, en wist hij door zijn onuitputtelijke luim haar evenzeer te verlevendigen, als hij het publiek kon vermaken, wanneer hij als lid van het eens zoo bloeiende liefhebberijtooneel optrad (A. 1000, 1053).

Tien jaren na dat hij in 1825 zijne vrouw had verloren, doch niet zeer gelukkig hertrouwd was, droeg hij zijn huis en handel over aan **H. W. Blom** (wiens weduwe ze aan **J. v. d. Veer**, thans **J. Peters**, verkocht), ging stil leven en bleef voor andere uitgevers vertalen. Nog bijna tien jaren verliepen, toen in 1844 eene beroerte dermate zijne geestvermogens schokte, dat hij, volgens zijn eigen getuigenis, „zijne letteroefeningen, eens zijn lust en zijn leven, zijn wagen en zijn ploeg,” moest staken. In dien beklagenswaardigen toestand hebben wij den eens zoo verdienstelijken, doch toen hulpbehoevenden man gekend en beklaagd. Nog ruim tien jaren leefde hij, en stierf in 1856 in het Oude-mannenhuis te Haarlem, waar zijn edele vriend *Mr. A. van Hal-*

mael Jr., met hulp van velen onzer weldadige stadgenooten, hem eene plaats der ruste had bezorgd. (Zie ook bl. 187 hier vóór.)

Had van Goor de Leeuwarder pers bij het groote publiek in eere gebragt en het vooroordeel der overige Nederlanders tegen de Friesche persprodukten doen wijken (*), nog meer deed dit **Gerard Tjaard Nicolaas Suringar**, die in 1822 het huis en de drukkerij der weduwe C. L. van Altena en ook den handel van G. M. Cahais overnam, voortzette en daaraan, als uitgever, eene uitbreiding gaf, waarvan geen zijner voorgangers een voorbeeld had gegeven. Het getal der door hem van 1822 tot 1869 uitgegeven grootere en kleinere werken (buiten de almanakken, aangekochte fonds-artikelen en de werken van het Friesch Genootschap) bedraagt toch niet minder dan 300, en daaronder de werken van onze meest gevierde schrijvers, als: Bilderdijk, Borger, Feith, van Halmael, de van der Hoevens, Nierstrasz, van der Palm, Roorda, Tollens, Uilkens enz.; een zeer belangrijk fonds, waarvan in 1869 een gedeelte verkocht en een gedeelte ingehouden is (A. 829—837, 995—1011, B. 148). (†) Zijn huis en boekhandel, op de Kelders, droeg hij in 1860 over aan zijn zoon **Hugo Suringar**, die zich vervolgens ook als uitgever, vooral van de belangrijke kaartwerken van Kuyper, onderscheidde.

Intusschen had zich in 1824 hier nedergezet **H. C. Schetsberg**, van Groningen, die zich vooral toelegde op het debiet der Belgische nadrukken van Fransche juristen en op het houden van verkoopingingen; terwijl hij vertalingen uitgaf van Mr. Warmolts en D^o. Freijer, benevens geschriften van D^o. Crommelin, D^o. Bruinier, Jhr. van Sminia, Jhr. Hettema enz. (A. 188, 190, 201, 283, 462, 463, 582.) Na zijn overlijden in 1856 is zijn handel, in de St. Jakobsstraat, opgeheven.

L. Schierbeek, mede van Groningen, begon hier in 1823 als boekbinder en in 1826 als boekhandelaar, waarbij hij in 1827 eene steendrukkerij en in 1830 eene boekdrukkerij oprigtte. Na het uitgeven van eenige werken (A.

(*) De Heer M. van der Plaats, thans hoogbejaard oud-boekhandelaar te Harlingen, heeft mij verhaald, dat zijn grootvader, Volkert van der Plaats, die in de vorige eeuw zoo vele belangrijke werken uitgaf, verplicht was, om boven zijn adres op den titel ook en eerst te plaatsen: *Te Amsterdam bij P. CONRADI*, ten einde de nadeelen van dat vooroordeel tegen Friesche uitgaven te ontgaan en in Holland meer debiet te vinden.

(†) In 1823 voerde Suringar hier de eerste ijzeren of Stanhoopsche boekdrukkers in en in 1856 de eerste snelpers. Deze werd eerst in 1868 door Bokma en in 1870 door Medema en Jongbloed aangeschaft. De Leeuwarder Courant-drukkerij der Erven Koumans Smeding maakt daarvan sedert 1861 gebruik.

460, 461, 623), ondernam hij in 1835 de uitgave van den Friesche Volks-Almanak en in 1842 van de Provinciale Friesche Courant, welke zich eerlang door een liberale rigting onderscheidde (E. 214, 148). Later drukte hij den Catalogus der Prov. Bibliotheek (1854) en verschillende geschriften als Stadsdrukker (A. 578, 639, C. 118—124). Als zoodanig liet hij in 1869 het eerste huis bouwen in den nieuwen aanbouw van het Zaailand, na vroeger zijn huis op de Nieuwestad verkocht te hebben aan **C. Noë Lzn.**, die zich meer op den kunsthandel dan op het uitgeven toelegt. Alléén boekdrukker was ook **D. Meindersma Wz.**, die in 1846 uitgever was van het belangrijke *Stamboek van den Frieschen Adel* en in 1852 van het Congres-verslag (A. 604, C. 49, E. 136). Zijne drukkerij, op het Klein Schavernek, werd na zijn overlijden overgenomen door **J. R. Miedema**, die sedert 1862 ook drukker is der Friesche Courant (E. 149); een blad van tegenovergestelde rigting als het behoudende Friesch Weekblad (E. 150), dat van 1853 tot 1859 werd gedrukt bij **V. Meursinge**, op den Wirdumerdijk, die slechts weinig uitgaf (A. 602, 603, 1084, E. 135) en in 1865 zijne zaken overdroeg aan **A. Akkeringa**, in de Groote Kerkstraat, den uitgever van het tijdschrift *Lucifer*, eenige vertalingen enz.

W. Eekhoff vestigde zich, na benoemd te zijn tot Archivarius der stad Leeuwarden, in 1839 als boekhandelaar in het huis de Keizerskroon, waarbij in 1848 een tweede huis in de Peperstraat (de vroegere drukkerij van Hero Nauta) werd aangetrokken. Zich meest tot het debiet bepalende, kon hij gedurende dertig jaren weinig uitgeven buiten zijne eigene werken (A. 627—648), doch bevorderde gaarne de hem opgedragen uitgave van geschriften betrekkelijk de Friesche geschiedenis en letterkunde, als die van Blaupot ten Cate, Diest Lorgion, de Crane, van Blom, van Sminia, Buma, Banga, Halbertsma enz. (A. 584, 585, 605, E. 43, 146, 162, 163, 186, 210, F. 283.) De rijke bibliotheken van Prof. de Crane (1843), F. D. Fontein (1847), van Sytzama (1850), van Leeuwen (1857), Warmolts en Wierdsma (1858) werden meerendeels door hem beschreven en geveild (C. 143, 144). De werken van Frans Hemsterhuis door Dr. Meyboom (B. 150) was zijn eenige vrijwillige onderneming van belang; doch die van het meeste gewigt was de *Nieuwe Atlas van Friesland* met de *Algemeene Kaart dier provincie*, op 36 koperen platen gedrukt en tusschen de jaren 1849 en 1862 door hem gecorrigeerd en uitgegeven namens het Provinciaal Bestuur, dat aan beide werken te zamen *f* 40,000 te koste legde en dat hem ook de

verzending van diens overige uitgaven en van den nieuwen Catalogus der Provinciale Bibliotheek opdroeg (E. 27, 28, 29).

H. Kuipers heeft zich in 1853 gevestigd aan de Langepijp en zich verdienstelijk gemaakt door vele jaren lang de uitgave vol te houden van den Friesche Volks-Almanak en de Doopsgezinde Bijdragen, terwijl hij verschillende geschriften van Colmjon, van der Laan en anderen, ook voor het Frysk Selskip, heeft uitgegeven (C. 203, 204, 214—216).

Gemakkelijk zou het vallen in meerdere bijzonderheden te treden en ook verscheidene, ja een aantal andere personen te noemen, die bij onze geheugenis na een kort bestaan bezweken in den strijd des levens of des handels, wiens tegenwoordigen toestand wij, in vergelijking met dien van vroeger, met dankbaarheid gunstig mogen noemen. De toegenomene beschaving, welke meer dan te voren behoefte heeft aan voedsel voor verstand, kunst en smaak, draagt er veel toe bij om de uitgaven van Nederlandsche en buitenlandsche uitgevers debiet te bezorgen, en kennis en wetenschap onder elken stand te verspreiden, zoowel in deze stad als in de talrijke omgelegen dorpen; vooral, nu een groot deel van den boekhandel bestaat in werken van periodieken aard, en het bijna ongelooflijk is, dat hier ter stede thans meer dan 200 verschillende soorten van binnen- en buitenlandsche tijdschriften, die wekelijks of maandelijks verschijnen, worden gedebiteerd; om niet te spreken van het talloos tal dagelijks verspreide Couranten.

De tijd moge voorbij zijn, waarin geleerden en aanzienlijke personen wedijverden in het bijeenbrengen van groote partikuliere bibliotheeken in verschillende vakken van wetenschap, waarvan hier vóór een aantal zijn opgenoemd (bl. 252 en 272), — daar tegenover staat de oprigting van een aantal openbare boekerijen, welke in de laatste halve eeuw zeer zijn toegenomen en die hier ruime gelegenheid aanbieden om de wetenschappen te beoefenen en kennis onder alle standen, ook in bijzondere vakken, te verspreiden. Een groot getal leesgezelschappen, leesinrigtingen enz. draagt er toe bij, om deze voorregten van onzen leeftijd op hoogen prijs te stellen.

Het overzicht van de geschiedenis der pers en van den loop en de rigting des boekhandels te *Leeuwarden* gedurende drie eeuwen geeft zeker de aangename overtuiging, dat dit vak zich hier uit geringe beginselen van lieverlede gelukkig heeft ontwikkeld en, ook uit een mercantieel en industrieel oogpunt, thans van veel gewigt is geworden; — dat

een groot getal belangrijke werken, waarvan velen onzer vaderlandsche letterkunde tot eer verstrekken, hier de pers verliet; — dat vele bekwame uitgevers (waarvan er tien zelve autheurs waren) aan talrijke schrijvers de hand boden, om de vruchten van hunne studiën, meestal uitmuntend, te doen drukken en verspreiden, — en dat deze stad, naar gelang van hare bevolking, te dezen aanzien niet behoeft achter te staan bij eenige der overige vaderlandsche steden van dien omvang of aanzien, maar haar aandeel ruim heeft bijgedragen in het verschaffen van hulpmiddelen om het leven van den geest te voeden, om kennis en verlichting te verspreiden, en om godsvrucht en wetenschap, kunst en beschaving te bevorderen, ter bereiking van ons aller bestemming voor deze en eene betere wereld.

31 Maart 1870.

ALPHABETISCH REGISTER.

A.

Aa (C. v. d.), bl. 254, 266, 344.
 Aa (A. J. v. d.) 323, 359.
 Aa (C. P. E. Robidé v. d.) 175, 188, 236.
 Aa (C. M. A. Simon v. d.) 236, 295.
 Aa (P. J. B. K. Simon v. d.) 31, 101.
 Aardrijkskunde 376.
 A B boeken 217, 446.
 Acker (V. H.) 172.
 Acronius (R.) 3.
 Adama Az. (P.) 190.
 Adel (de) 86, 98, 313, 390, 408.
 Administratief regt 393.
 Admiraliteit 291.
 Advokaten (Naamlijst v.) 243, 407.
 Aeltius (G.) 195.
 Aerssen (H. Beyem v.) 113.
 Ainsworth (H.) 204, 431.
 Aitzema (L. v.) 336.
 Akademie (Fran.) 301, 362, 408, 415.
 Albarda (B.) 44, 364.
 » (J. H.) 44, 142.
 Albert v. Saksen 283.
 Alberthoma (A.) 160.
 Alberts (D.) 196, 423.
 Algemeene Geschiedenis 379.
 Alkmaar 408.
 Allart (J.) 234.
 Allinga (P.) 10.
 Almanakken 197, 207, 222, 307,
 387, 400, 428.
 Alphen (Hier. v.) 15.
 Altena (J. A.) 200
 » (C. L. van) 444.
 Althuijsen (J.) 213.
 Alvaarsma 168.
 Ameland 295.
 Amersfoordt (H.) 251, 277, 301.
 Amsterdam 325, 367, 371
 Analecta 84, 278, 338.
 Andreae (D. H. Beucker) 186, 451.
 » (J. H. Beucker) 100, 106.
 Anna-leen (Sint) 103, 236, 239, 290.
 Anna (Prinses) 259, 264.
 Annales Academici 350

Antiquiteiten 334.
 Antonides (T.) 206.
 Antwerpen 369.
 Apotheek (Leeuwarder) 115.
 Arcaeus (F.) 113.
 Archieven 237, 251, 365, 366, 400.
 Armwezen 388, 394, 399.
 Arnoldi (N.) 233.
 Arntzenius (H. J.) 63.
 Arum (D. v.) 35.
 Asman (P. H.) 404.
 Astronomie 382.
 Atlas v. Friesland 79, 269, 273, 274.
 Atlassen 376.
 Aubert (J. P.) 214.
 Auctien 252, 372, 449.
 Aytta (Viglius v.) 31, 338.

B.

Baarda (D. J.) 177.
 Baardt (P.) 112, 151, 152, 223, 423
 Bachiene (W. A.) 320, 378
 Baders (E.) 156.
 Baers (Pasc.) 3.
 Bake (A.) 69.
 Balck (Joh.) 62.
 Balekius (Isb.) 2.
 Baljée (J. M.) 102.
 Balk (J.) 116.
 » (H.) 119.
 Balzac (v.) 201.
 Banga (J. J.) 206, 427.
 » (J.) 351.
 Banken van Leening 398.
 Barbeyrac (J.) 213.
 Barradeel 276.
 Bartjens (W.) 118.
 Battus (C.) 200.
 Baunach (C. F.) 185.
 Beaufort (L. F. de) 82, 83, 254, 356.
 Beintema (J. I.) 115.
 Bekker (B.) 111, 203, 303, 408, 430
 Belastingen 289, 316, 356, 390.
 Belida (O. H.) 224.

- Belkum (K. v.) 31, 190, 402.
 Beneficiaalboeken v. Friesland 90, 95.
 Beninga (S. en E.) 278, 338.
 Benthem (A. en H. L.) 219, 320.
 Bentivoglio 201.
 Berentsma (B. A.) 196, 197, 419.
 Bergh (L. P. C. v. d.) 317, 345, 353,
 365, 367, 375.
 Bergsma (T. P.) 28.
 » (W. B.) 41.
 » (E. H.) 40.
 » (C. A.) 138.
 Berkum (H. v.) 233, 301.
 Berlikum 276
 Berthoud (S. H.) 242.
 Beucker (Joh.) 40.
 Bevolking 235, 271, 272, 400, 417.
 Bewaarscholen 396.
 Beyma (Jul. à) 33.
 » (S. W. H. A. v.) thoe King-
 ma 97.
 » (J. M. v.) 97.
 » (P. J. v.) 44.
 Bibliographie (Geschiedkun-
 dige) v. Leeuw. 190, 409.
 Bibliotheek (Provinc.) 94, 251.
 Bibliotheken 181, 185, 251, 371.
 Binkes (F.) 105, 313.
 Biograph. Woordenb. 91, 359.
 Bisschop (W.) 355.
 Blaauw (J. F.) 30.
 Blaeu (J.) 318.
 Blau (Th. Brunsveld de) 21, 310.
 Bloembergen (E.) 140.
 » (A.) 44, 105.
 Blom (Corn.) 19, 167, 231.
 Bodel Nijenhuis 102, 370.
 Boelens (B. A. v) 168.
 » (A. A. v.) 175.
 Boeles (P. en W. B. S.) 29, 331, 349.
 Boer (Fr. de) 175.
 Boissevain (J. H. G.) 392, 393, 394.
 Bogerman (J.) 3, 5, 300, 348.
 Bolsward 291.
 Boot (J. C. G.) 71, 241.
 Bor (P.) 335.
 Borger (E. A.) 304, 313.
 Bosch (Jac.) 17, 401.
 » (J. v. d.) 255.
 » (P. v. d.) 136.
 » (M. v. d.) 220, 448.
 Bosscha (Herm.) 65, 66, 93, 170, 312.
 » (J.) 267, 345, 354.
 Botterman (E.) 209.
 Bottinga (J.) 68.
 Bouman (H.) 349.
 Bouricius (Jac.) 32.
 » (Hector) 32.
 » (Joan.) 32, 155.
 » (L. G.) 189.
 Bowring (J.) 96.
 Brais (S. de) 210.
 Brakel (Theod. à) 6.
 » (Wilh. à) 8, 9.
 Brandt (G.) 346.
 Brantsma (P.) 40, 312.
 Bree (F. v.) 185.
 Breugel Douglas (R. v.) 101, 313.
 Brink (Alb.) 22, 23, 31, 402, 447.
 Brock (J. van den) 116.
 Broeke (P. v. d.) 208.
 Brouwer (Broërius) 14.
 » (Jan) 25, 27, 174, 184, 221.
 » (P. Koumans) 27.
 » (W. W.) 43.
 » (J. W.) 218, 448.
 » (S.) 136.
 Bruining (G.) 93, 344.
 Bruinsma (J. J.) 140.
 Bruggen (B. v.) 284.
 Brugmans (S. J.) 270, 304.
 Brugsma (A. L.) 71.
 Bruinier (J. B.) 29.
 Brunsveld (S.) 10.
 Bruijn (N. Lobry de) 142.
 Bulletin der Wetten 387.
 Buma (A.) 208.
 » (J.) 160, 182.
 » (Mej. A. E.) 183.
 » (W. W.) 44, 47, 99.
 » (J. Minnema) 100.
 Burggraaff (P.) 93, 188.
 » » Jr. 449.
 Burmania (W. F. Schratenbach v.) 40.
 » (Epo Sjuick v.) 83, 253.
 » (Ed. Marius v.) 84.
 » (D. J. B. v.) 117.
 Bussching (A. F.) 378.
 Buijsing (D. J. Storm) 144.
 Bijbel, Staten-vert. 5, 348.
 Bijvoegsel Eerste, 310.
 » Tweede, 401.

C.

Cahai (Is.) 16.
 Cahais (G. M.) 449.
 Cammenga (C.) 177.
 Camminga (Heer Hidde) 191, 410.
 Camper (P.) 215, 304.
 » (A. G.) 302, 304.
 Canter (W.) 48.
 Cardinael (S. H.) 109.
 Carolina (Prinses) 407.
 Carolus (Joh.) 72.
 Cartesius (R.) 111, 245.
 Catalogi v. Bibliotheken 94, 251,
 252, 371.
 Cate (S. Blaupot ten) 300, 349.
 Catechismus (Heidelb.) 208, 348.
 Cerisier (A. M.) 341.
 Chalmot (J. A. de) 91, 123, 214,
 264, 441.
 Charterboeken 88—91, 365, 436.
 Chauffepié (J. L. en J. G. de) 15,
 16, 83, 310.
 Chauvinus (S.) 207.
 Cholera (De) 396.
 Chomel (Noël) 123.
 Chijs (P. O. v d.) 246, 284.
 Claessen (T.) 424.
 Cleuting (N. J.) 227.
 Coccejus (J.) 206.
 Cock (G. T. de) 215, 232, 246.
 Cocq (S.) 40.
 Coehoorn (M. v.) 114, 245, 426.
 Commines (P. de) 201.
 Congressen (Landbk.) 237, 382.
 Conradi (P.) 15, 17, 18.
 Constanter (Genootschap) 70.
 Coopman (H. W.) 151, 423.
 Coronel (S. Sr.) 316.
 Corpus juris civilis 382.
 Corvei (Klooster) 101, 225, 226.
 Coulon (W.) 88, 213, 436.
 » (J. Vitringa) 130.
 » (A. Vitringa) 131.
 Coumans (L.) 428.
 Couperus (T.) 202.
 Courant (Leeuw.) 180, 238, 438.
 Couranten (Friesche) 297.
 Courtonne (J.) 20, 180, 402, 437.
 Crane (J. W. de) 102, 277, 283,
 303, 360.

Cres (L.) 200, 426.
 Creyghon (J.) 11, 310.
 Criticus (De Ned.) 179, 437.
 Crommelin (S.) 30.
 Cuypers v. Velthoven (P.) 366.

D.

Delft 327, 368, 371, 399.
 Delprat (G. H. M.) 27, 93.
 Dermout (I J) 93.
 Descartes (R.) 111, 245.
 Dessel (T. v.) 210, 435.
 Deusing (H.) 206
 Diakeniehuis 19, 231.
 Dichters van Leeuw. 145.
 Dirks (J.) 99.
 Dissertatiën (Juridische) 45, 311, 364,
 365.
 » (Medische) 143, 365.
 » (Historische) 362, 370.
 Domna (H.) 8.
 Dodonaeus (R.) 244.
 Doengieterp (H. G. v.) 411.
 Dongjuma (W. F.) 119.
 Doorninck (J. v.) 267, 369.
 » (J. I. v.) 370.
 Doopsgezinde Gemeente 241, 300, 349.
 Dordrecht 326, 368.
 Dorhout (A.) 20, 26.
 Dotingh (Joh.) 85.
 Douwama (J.) 279.
 Dragten 276.
 Drenthe 333.
 Driesman (H.) 31.
 Drukken (Leeuwarder) 190.
 Duparc (H. M.) 313, 314.
 Dijkstra (T. R.) 95, 106.
 » (F.) 283.

E.

Eekhoff (W.) 101-105, 148, 239, 272,
 284, 313, 403, 453.
 Eelkema (E. J.) 188.
 Effen (J. v.) 351.
 Ekama (C.) 144, 302.
 Electiepenningen v. Leeuw. 105.
 Elgersma (Fr.) 7, 204, 427.
 Emmius (Ubbo) 255, 279.

Ens (S.) 134.
 Epkema (Nic.) 125.
 » (E.) 68, 125, 172, 220.
 Eppens (M.) 23, 24.
 Erasmus (D.) 201.
 Erhard (H. A.) 226.
 Ernst Casimir (Graaf) 149, 256.
 Es (A. H. G. P. v. d.) 71.
 Evertsz (U. A.) 106.
 Eydelshemius (S. F.) 198.
 Eylshemius (P.) 5.
 » (A. D.) 196, 253.
 Eysinga (Tj. v.) 33.

F.

Faber (Tim.) 34.
 Fackel (Friesche) 37.
 Faille (J. Baart de la) 314.
 Falke (J. F.) 225.
 Feddema (S.) 190, 296.
 Feen (T. v. d.) 43
 Feith (H. O.) 93, 331, 369.
 Fennema (I.) 16.
 Ferf (H. Nieubuur) 27.
 Ferwerda (Abrah.) 86, 182, 211,
 265, 437.
 Feyens (G. L.) 176.
 Flitnerus (J.) 150, 151.
 Floreenen 288, 297.
 Floris (F.) 204.
 Fockema (Daam) 43, 96.
 » (Sijb.) 129.
 Folkertsma (W.) 129.
 » (G.) 138.
 Folperda (D.) 168, 209.
 Fonteyne (C.) 152, 197, 223, 421.
 Foppes (Wytze) 119.
 Francken (C. M.) 71.
 Franeker 274, 276, 301.
 Frederik Hendrik (Prins) 254.
 Freijer (J. F.) 27, 29.
 Friesland (Werken betrekkelijk)
 267.
 Friesche taal- en letterkun-
 de 305.
 Frisia Nobilis 168
 Friso (Prins J. W.) 78, 80, 258, 315.
 » (Prins W. C. H.) 87, 230, 259.
 Frijda (A.) 141.
 Fungerus (J.) 49, 145.
 Furmerius (B. G.) 74, 75, 145.

G.

Gabbema (S. A.) 53, 54, 77, 78, 115,
 155, 205, 238, 425.
 Gabbema-Gasthuis 240.
 Gasthuis (St. Anthonij-) 102, 240,
 249, 250.
 Gasfabriek 249.
 Geerts (S.) 423.
 Geest (Wibr. de) 78, 158.
 Geestelijke goederen 99, 249, 331.
 Gelderland 328, 366, 368.
 Geldmiddelen v. Friesland 290, 291.
 Geldorp (H.) 152, 240.
 Geld-pecien 209, 375.
 Gelegenheidsverzen 178, 247, 364.
 Gelliers (C. de) 217.
 Gellius Snecanus 2.
 Gemeente-administratie 393.
 Gemeentebld 249, 397.
 Gemeenteraad 249.
 Gemeiner (A.) 227.
 Geneesk. Staatstoezigt 248, 396
 Genootschap (Friesch) 250, 277, 283.
 Gent 369, 372, 373.
 Geologie v. Nederland 324, 378.
 Georg van Saksen 282, 412.
 Gerbens (R.) 202.
 Gezigten in en op Leeuwarden 103.
 Geschiedschrijvers 72, 277,
 335, 370, 373, 379.
 Geuns (M. v.) 31.
 Geusius (J.) 54, 55, 113.
 Gevangeniszwezen 397.
 Gayn (J. de) 354.
 Geysbeek (P. G. Witsen) 359.
 Gezondheidstoestand 248, 396.
 Ghemmenich (P. à) 157.
 Giffen (D F) 204, 257
 Gilde (De) 316, 358.
 Glasius (B) 359.
 Godgeleerde schrijvers 1, 359.
 Goes 328. Goes (A. v. d.) 355.
 Goor (Steenbergen v.) 187, 221, 450.
 Gorter (Wed. G. O.) 173.
 Goslinga (S. v.) 246.
 Gouda 327.
 Goudschaal (Geestelijke) 152.
 Graaff (M. H. de) 189.
 Gratama (S.) 271.
 Gravenhage ('s) 327, 368.

Greven (Bav. v.) 85.
 Grevenstein (H) 15, 300.
 Griethuysen (S. v.) 198.
 Grietmannen 95, 103, 243, 290, 291.
 Groen v. Prinsterer 345.
 Grondwetten 388, 392.
 Groningen 329, 349, 369, 408.
 Groot (H. de) 356, 361, 382.
 Gualtheri (P.) 113.
 Guicciardijn (L) 268, 317.
 Gutberleth (Tob) 56, 156, 256
 Gymnasium 241, 391.
 Gymnastiek 396.

H.

Haagen (Hylke v.) 28.
 Haak (J. D. v. d.) 217, 446.
 Haan (F. de) 105.
 » (R. E. de) 190.
 Haanstra (H) 118.
 Haarlem 326, 367, 371.
 Habbema (Johs.) 19.
 Hagenaar (J.) 205, 427.
 Hakvoord (B.) 214.
 Halbertsma (J. H.) 96, 97, 303,
 306, 403.
 Halbertsma (E) 105, 307.
 Hall (H. C. v.) 382.
 Halma (F.) 14, 56, 57, 79, 80, 159,
 207, 258, 433.
 Halmael Jr. (A. v.) 96, 98, 105, 176, 236.
 Hamconius (M.) 280.
 Hamerster (Dom.) 39.
 » (Lud.) 21.
 » (A. J.) 30.
 Hanseverbond 353.
 Harderwijk 329, 349.
 Harderwijk (Is. v.) 70.
 » (Jan v.) 70, 177, 189.
 Hardomans (F.) 200, 425.
 Haren (Willem v) 97, 161—163.
 » (Onno Zwier v.) 87, 88, 97,
 163—166.
 Harencarspel (J. P. v.) 30, 31.
 Harinxma (H. v.) 178.
 » (B. P. v.) thoe Slooten 45
 Hasius (Adr.) 6.
 Haverkamp (Sig) 57, 58, 81, 82,
 246, 371, 372.
 Heeren (A. H. L.) 380

Heerman (Fr.) 51, 52, 312.
 Heiden (J. v. d.) 157.
 Hemsterhuis (S.) 112, 303.
 » (J.) 124.
 » (F.) 221, 304.
 Hendrik Casimir (Graven) 256, 257.
 Hendriks (P) 193, 415.
 Herbajus (Th) 34.
 Herbell (J. F. M.) 89, 91, 289.
 Herbig (J. G) 183.
 » (Fr.) 184. (Geb. 1781)
 Heringa (Adr.) 61, 252.
 » (Jod.) 25, 26, 246.
 Herlein (J. D.) 82.
 Hervormde Gemeente 239, 300, 407.
 Hetteema (M. de Haan) 70, 98, 106.
 Heussen (H. F. v.) 298, 347.
 Heymans (D.) 449.
 Hilarides (Joh) 55, 56, 78, 79, 306
 Hindeloopen 103, 275.
 Historieplaten 370.
 Hoegelcke (M.) 105, 244
 Hoeckstra (K. P.) 156.
 Hoen (T.) 113, 428.
 Hoepermans (H.) 29.
 Hoevers (W) 31.
 Hof van Friesland 35, 243, 407 414.
 Holst (J. v.) 8, 9.
 Holtrop (J. W.) 371, 411.
 Honigbij (De) 169, 439.
 Hooft (P. C) 335.
 Hoog (Th.) 22.
 Hoogescholen 301, 349, 371, 391
 Hoogslag (G.) 205, 429.
 Hooi (Uitvoer van) 291.
 Hoorn 326
 Hoyneck v. Papendrecht 338.
 Huber (Ulrik) 9, 38, 40, 383, 431
 » (Zach) 38.
 » (U. H.) 403.
 » (U. J.) 404.
 Huwelijksverzen 247, 264, 361.

I.

Idema (B.) 117, 118, 168.
 Idsinga (S. H. v.) 85, 290, 331.
 Iduna, 307.
 Iedema (P. L.) 173, 216, 445.
 Iberi (A.) 160.

Immerzeel (J.) 359.
 Injema (M.) 208, 443.
 Instellingen te Leeuwarden 250.
 Inthiema (Hero ab) 34, 402.
 » (Fred. ab) 146.
 Israëlitcn 349, 391.
 Itsma (Wijbr. v.) 82, 83, 167, 253.

J.

Jaarboeken (Ned.) 339.
 Jakobi (J. F.) 210, 281.
 Jacobs (G.) 96, 205, 220, 421.
 Jansen (Wiger) 153.
 Jelgerhuis (R.) 126.
 » (J.) 126.
 Jeltema (A.) 173, 265, 444.
 Jierboekje (Friesch) 306.
 Jochems (S.) 224, 429.
 Joden (De) in Ned. 349, 391.
 Jonckbloet (W. J. A.) 349, 350,
 Jong (A. de) 177.
 » (S. de) 188.
 Jonge (J. C. de) 345.
 Jongh (J. de) 174.
 Jongsma (E.) 143.
 » (G. Hiddema) 47, 98.
 » (E.) 47, 405.
 Jurieu 202.

K.

Kaarten van Friesland 79, 102, 273.
 Kamminga (K.) 235.
 Kampen (N. G. v.) 322, 344, 360.
 Kampen 369.
 Kan (D. M.) 70.
 Kann (Ant.) 39, 229.
 Kanselarij (De) 407.
 Karsten (J. Wiedeman) 135.
 Kemper (J. M.) 358.
 Kemper (J. de Bosch) 240, 357,
 392, 400.
 Kempius (C.) 268.
 Kerkegoederen 99, 249, 299, 305, 391.
 Kerkgenootschappen 249, 387, 407.
 Kerkelijke Geschiedenis 346,
 379.
 Kerkstaat van Friesland, 298.
 » » Nederland, 346.

Klasen (J.) 208, 444.
 Kleffens (L. W. v.) 44.
 Klios kraam 154.
 Klokken 382.
 Kloosters 298, 348, 375, 398.
 Kluit (A.) 340, 356.
 Knoop (I.) 195, 418.
 » (J. H.) 85, 120, 183, 438
 » (W. J.) 100, 106.
 Koëller (P.) 200.
 Koenen (H. J.) 349.
 Kok (J.) 325, 342.
 Kolk (J. L. C. Schroeder v. d.) 137
 Koon (M.) 238, 297, 446.
 Kooten (Th. v.) 65, 169, 170.
 Koopmans (R.) 28, 305, 313.
 » (S. R.) 173.
 Koumans (P.) 209, 439.
 Kramers (J.) 378.
 Kramm (C.) 359.
 Kronijken (Friesche) 194, 277, 279,
 280, 281.
 Kruistogten 380.
 Krijggereg't 289, 384.
 Kulik (J. P.) 365.

L.

Laan (A. v. d.) 44.
 Labadisten 301, 407.
 Lacomblet (T. J.) 227.
 Lamigue (Is.) 80.
 Land- en plaatsbeschrijv v. Friesl. 267.
 » » » » Nederl. 317.
 Land (A. L.) 139.
 » (J. P. N.) 311.
 Latijnsche Gedichten 169—172, 364.
 Ledder (J.) 140.
 Leenen en Beurzen 239, 389.
 Leeuwarden (Geschriften betref-
 fende) 225.
 Leeuwen (J. v.) 90, 91, 94, 95, 105,
 174, 236, 252.
 Leeuwes (W.) 189.
 Leiden 349, 371.
 Lennep (J. D. v.) 61.
 » (J. v.) 346.
 Lens (D.) 200, 427.
 Letterkunde (Geschied. der) 350.
 Letterkundige Schrijvers 48.

- Levensberigten v. Leeuw 246.
 Levensbeschrijvingen 358.
 Lex Frisionum 285.
 Ley (J. H. J. van der) 110.
 Leysma (J.) 209, 444.
 Liefsting (F.) 218, 447.
 Linge & Co. (A. v.) 120, 181, 182, 441.
 Lobrij (N.) 27.
 Lof- en lijkdichten 247.
 Loge (Vrijmetsel.) 176, 314, 315.
 Lolkema (L.) 116.
 Loon (F. N. v.) 105, 136.
 » (G. v.) 335, 338, 354.
 Loré (W.) 102.
 Lorgion (E. J. Diest) 300, 302, 332.
 Lubbertus (Sibr.) 4.
 Luijtsma (T. W.) 401, 427.
 Luttenberg (G.) 388, 394.
 Luthersche Gemeente 191, 231, 240, 349.
 Lycklama à Nijeholt (M.) 35.
 » (J. A.) 405.
 Lijnden (F. G. A. B. v.) 68.

M.

- Maastricht 369.
 Mackay (D. J.) 29.
 Malen (J. R. v. d.) 160, 259.
 Maria Louisa (Prinses) 20, 259, 264.
 Marolois (S.) 108.
 Martena (K. v.) 72, 90.
 Martinet (J. F.) 321, 380.
 Martinus (J.) 206.
 Matthæus (A.) 277, 338.
 Maurits (Prins) 5, 254.
 Meerman (J.) 351, 356.
 Meese (D.) 124, 133.
 Meeter (P. A.) 406, 448.
 Mellema (E. E. Leon) 49, 109.
 Mengelwerken van Leeuwarders, 178.
 Menonnis (P.) 401.
 Mentz (R. Rodenburgh) 30.
 Mercurius (Holl.) 336.
 Meteren (E. v.) 335.
 Metius (A.) 112.
 Meulman (J.) 370.
 Meursinge (N.) 140.
 Meijer (R. en L.) 208, 210.
 Middelbaar onderwijs 396.
 Middelzee (De) 102.
 Mieris (F. v.) 358, 365, 373.
 Militaire zaken 384, 387, 391, 398.
 Modderman Az. (T.) 30.
 Moezelaar (K.) 106.
 Morgenster (J.) 120.
 Mosselman (R. J.) 204, 429.
 Motley (J. L.) 346.
 Mulder (J.) 131.
 » (C.) 133.
 Muller (P. L. Statius) 18, 119, 179, 231, 238, 401, 437.
 Mulderius (N.) 110.
 Munnik (J. H. D.) 399.
 Munniks (J.) 292, 383.
 Munt- en Penningkunde 99, 105, 284, 375.
 Munting (A.) 201.

N.

- Nauta (Obias) 6.
 » (Gaijus) 38.
 » (Bav. Ant.) 69.
 » (Gysb.) 86.
 » (Simon) 87.
 » (Jean. L.) 186.
 » (Hero) 202, 430.
 Navorscher (De) 375.
 Nederl. (Geschied. v.) 317, 335.
 Neuhusius (Edo) 50, 149, 255.
 » (Rein) 50, 51, 149.
 » (H.) 150.
 Neumann (P. W.) 17, 401.
 Niebuhr (B. G.) 71, 242.
 Nieuwenhuis (S.) 118.
 » (G.) 374.
 Nieuwold (J. H.) 235.
 Nodell (J. A.) 66, 171, 312.
 Noodt (W. W.) 176, 177.
 Noordbeek (R. J.) 181, 213, 440.
 Noordbrabant 366, 369.
 Noormannen 353.
 Notarissen 227, 243.
 Nummer (G. H.) 62.
 Nijhoff (I. A.) 328, 345, 366, 368.
 Nyloe (J.) 204.
 Nijverheid 236, 251.

O.

Observateur Holland. (L.) 180, 437.
 Ockama (R. v.) 228.
 Oldersma (G. D.) 172.
 Oling (L.) 135, 234, 404.
 Olinjus (J. H.) 282.
 Ommeren (R. v.) 66, 67, 171.
 Omwenteling van 1795, 235, 293,
 294, 343, 364.
 Omwenteling van 1813, 235, 237, 344.
 Onderwijs. Zie Schoolwezen.
 Oost- en Noord-Friesland 308.
 Oranje (Het Huis van) 253.
 Ordonnantie (Saksische) 192, 212, 412.
 Ottema (J. G.) 71, 100, 277, 278.
 Oudheden en Gestichten 298, 334, 347.
 Overijssel 329, 369.

P.

Paan (L.) 113, 404.
 Paape (G.) 174, 184.
 Paleis (Koninklijk) 105.
 Palm (J. H. v. d.) 304, 344.
 Paludanus (Th.) 9.
 Panhuijs (J. E. v.) 47.
 » (A. A. F. v.) 403.
 Pantekoek (J. M. J.) 139.
 Papiermerken 375.
 Patentregt 390.
 Patoir (L.) 176.
 Patriot (De Friesche) 292.
 Pausen (De) 379.
 Petrejus (J.) 413.
 Petrus (Suffr.) 74, 244.
 Pharmacopoea Leovard. 115.
 Philips (Dirck) 1.
 » (Obbe) 2.
 Pictet (B.) 208.
 Pierson (Joh.) 62.
 Pietersz (P.) 199.
 Plakkaten v. Friesland 287, 343.
 Plantinus (Joh.) 14.
 Pleyte (D. C.) 71.
 Plinius 199.
 Ploeg (G. L. Jansma v. d.) 44.
 » (F. v. d.) 216.
 Policie 248, 386, 388, 397.
 Pollius (M.) 161.

Poort (A. J. v. d.) 185.
 Poppes (E.) 175.
 Portier (H.) 209.
 Post (H.) 184, 216, 444.
 Post van den Nederrijn 342.
 Posthumus (A.) 118.
 » (R.) 71, 249, 305.
 Predikanten 244, 299, 440.
 Prigge (J. H.) 281, 425.
 Prinsentuin 105.
 Proes (L.) 30, 31.
 Proost (J.) 220, 449.
 Protocol 227, 228.
 Provinciaal Bestuur 294, 399.
 Psalmberijming 152, 155, 348.
 Publicatien 248, 385.
 Puttkammer (M. v.) 44.

R.

Raadsbestelling 234, 242.
 Raadsheeren (Naaml. v.) 84, 243.
 Rade (A. v. d.) 195, 223, 416.
 Raesfelt (Vrouw v.) 92, 167.
 Rameau (T. L. B.) 185.
 Rapporten 249.
 Rataller (Georg) 48, 403.
 Ratelband (Joh.) 18.
 Reen (R. B.) 161.
 Regenbogen (J. H.) 105, 219, 380.
 Regeringslijsten 242.
 Register op de Staatsresolutiën 91.
 » » » Resolutien van Ge-
 deputeerden 86.
 Register op het Charterboek 91, 94.
 » » » de openbare Provinciale
 werken 94.
 Reglementen 248, 250.
 Regtsgelerde Schrijvers 31
 Rembrand (de Vrouw van) 104.
 Reinoud (J. L.) 15.
 Remonstranten 349.
 Rengers (P. U.) 282.
 » (W. J. v. Welderen) 44.
 Repertorium 370.
 Reyd (Ev. v.) 73, 245.
 Reynders (Iz.) 103.
 Rhenferd (J.) 204.
 Richthofen (K. v.) 285.
 Ridderus (F.) 202.
 Riehman (J.) 159.

- Ringnery (T.) 125.
 Rinnerts (S.) 200, 424,
 Rintjes (H.) 154, 200, 425.
 Roëll (H. A.) 8
 Rogge (C.) 344.
 Romeinsche Geschiedenis 379.
 Romer (R. C. H.) 348.
 Rondonneau (L.) 387.
 Roo van Alderwerelt (J. K. II. de)
 101, 106.
 Roscoe (W.) 221, 451.
 Rose (R. de la) 404.
 Rotgans (L.) 207.
 Rotterdam 327, 360, 399.
 Roukema (R.) 79, 117, 159.
 Royaards (H. J.) 347, 348, 373.
 Ruardi (J.) 64, 65.
 Ruitenschild (G.) 29.
 Ruiters (J. de) 206, 429.
 » (M. de) 361.
 Ruurds (P.) 206, 437.
 Rijkens (J. A.) 140.
- S.**
- Saeckma (J. S.) 33.
 Salomons (de Wijsheid) 178, 437.
 Sande (J. à) 35, 36, 73.
 Sande (J.) 157.
 Saussaye (D. Chantepie de la) 30.
 Scharlensis (O.) 194, 279.
 Scheltema (J.) 274, 305, 355,
 357, 358.
 » (P.) 305, 367, 408.
 Scheltinga (Theod.) 16.
 » (Gerlacus) 39, 311.
 Scheversteyn (J.) 207, 429.
 Schiere (N.) 208.
 Schieringers en Vetkoopers 95, 176.
 Schiermonnikoog 276.
 Schik (P. Wierdsma) 101.
 Schingen (H. à) 36.
 Schippers (S. W.) 313.
 Schoolwezen 241, 295, 316, 386,
 391, 395, 400.
 Schotanus (Christ) 268, 280, 281.
 » (Bern) à Sterringa 79, 269.
 Schouwburg der Nederlanden 320.
 Schrader (J. H.) 20, 265.
 » (Joh.) 62, 63, 169.
 Schuit- en Jagtpraatjes 82, 83, 253.
 Schultze (H.) 187, 391, 392, 405.
 Schutte (H.) 240.
 Schutterijen 392.
 Schuyring (N. J.) 200.
 Schwartzenberg (G. F. thoe) 88.
 91, 246.
 Sems (J.) 109, 110.
 Sepp (C.) 348, 361.
 Seydel (J.) 216, 446.
 Sibema (S.) 426.
 Sibersma (H.) 203.
 Siccama (H.) 16.
 » (A.) 216, 439.
 Sickenga (F. N.) 316, 391.
 » (J.) 407.
 Siderius (M.) 128.
 Simons (Menno) 302, 413.
 Sissereen (A. v.) 189.
 Sixti (Ripp) 6.
 Sjoerds (Foeke) 281, 406, 440.
 Sleydanus (J.) 196.
 Sligh (C. v.) 218, 447.
 Sloet tot Oldhuis 389, 404.
 Slothouwer (Val) 64.
 » (Bocchu-) 64.
 Sluis (D. v. d.) 220, 448.
 Sminia (H. B. v.) 95, 105.
 Sneek 275.
 Societeit (Burger-) 293.
 Sonnema (T.) 155.
 Sonsbeeck (P. W. H. v.) 44.
 Spiegel (L. P. v. d.) 343.
 Spreekwoorden 53, 101, 305, 352
 Staatsbladen 388.
 Staatscourant 386, 399.
 Staathuishoudkunde 389, 398.
 Staatsregelingen 385, 392.
 Staatsschulden 358, 398.
 Staatsspoorwegen 251.
 Staatswetten 392.
 Stadhouders 253, 421, 434.
 Starter (J. J.) 104, 146, 196,
 405, 419.
 Statistiek 270, 324, 400.
 Statuten van Friesland 192, 195, 193
 200, 212, 286, 383, 412, 413.
 Staveren (M. v.) 30, 31, 402.
 Stavoren 275, 276.
 Steege (J. v. d.) 127.
 Stedebeschrijvingen 325.
 Stedelijke regten 100, 329, 356, 381.
 Steghe (I. ter) 190, 212, 415.

- Stellingwerf (A.) 426.
 » (F.) 288.
 Stemcohierien 287.
 Sterk (A.) 20, 215, 443.
 Sierringa (J.) 204.
 -tin-stra (J.) 17, 301, 361.
 Strick (A. en H.) 210, 444.
 Styl (S.) 130, 221, 339.
 Suetonius (C.) 207.
 Saungar (L.) 26, 311.
 » (G. T.) 67.
 » (W. H.) 187, 235.
 » (G. T. N.) 221, 452.
 » (W. F. R.) 141.
 Swalve (B.) 112, 230.
 Sylbes (G.) 199, 424.
 Sijbrandi (S. K.) 29.
 Synode van Dordrecht 4, 348, 421.
 Synodale Handelingen 349.
 Sypesteyn (J. W.) 257, 346.
 Sytzama (Fr. C. F. v.) 92, 166.
 » (M. P. D. v.) 44.
 » (E. de Wendt v.) 97.

T.

- Tarte (M. X.) 333.
 Taal- en Letterkunde 305,
 346.
 Tegenwoordige Staat 270, 331, 377.
 Tegneus (Tob.) 5.
 Telting (Alb.) 96, 106, 274, 302.
 » (Is.) 44, 106, 402.
 Telckinck (J. G. C.) 14.
 Terpstra (Jac.) 68, 124, 313.
 Teydema (C.) 207, 429.
 Thabor (W. en P. v.) 278.
 Tholen (Nic.) 88, 91.
 » (J. Pierson) 129.
 Thorbecke (J. R.) 358, 381.
 Thuanus (J. A.) 380.
 Thyssens (J.) 209, 437.
 Tieboel (B. en J.) 128, 129.
 Tiensma (W.) 16.
 Tierds (J.) 118.
 Tietjerksteradeel 95.
 Tinga (E.) 23.
 Tjallings (K.) 205, 429.
 Tonderen (A. v.) 315.
 Tongeren (P. A. v.) 52, 78, 427.
 Toleranten 232, 442

- Tour v. Bellinchave (M. W. du) 44.
 » (S. J. du) 45.
 Toussaint (Is.) 16.
 Traktaten (Hist.) 362.
 Trapman (W.) 144.
 Tresling (T. Haakma) 43, 44, 69.
 » (G.) 212, 439.
 Tromp (S. W.) 47, 71.
 » (J. W.) 44, 47.
 » (T. v. Hettinga) 44.
 Thuynen (Th. van) 15.
 Tijdeman (Mein. 63, 91.
 » (H. W.) 358.
 Tijdsregeling 365, 382.
 Tymens (A. en J.) 154, 157, 159.
 Tjijssen (D. H. II) 30.

U.

- Uffenbach (Z. C. v.) 241, 242, 432.
 Uitvindingen 374.
 Utrecht 328, 340, 366, 368.

V.

- Valckenaer (Isaac) 58, 59.
 » (Lod. Casp.) 59, 60, 403.
 Valckenier (P.) 337.
 Valk (Luc.) 28.
 Vanderhaeghen (F.) 373.
 Vedelius (N.) 198.
 Veen (Jan v. d.) 177.
 Veepest 397.
 Veglin v. Claerbergen (Joh.) 88.
 Velde (C. W. M. v. d.) 101, 140.
 Velzen (G. v.) 210.
 » (S. K. Thoden v.) 30, 31, 189.
 Venema (Herm.) 18.
 Veno (J. de) 76.
 Verslagen (Gemeente-) 248, 400.
 Vervou (Fr. v.) 72
 Verwijs (E.) 101, 313, 403.
 Verzamelingen stukken Vaderland.
 Geschiedenis 362.
 Viglius v. Aytta 31.
 Villers (C.) 380.
 Vischer (J. Canter) 210.
 Visser (H. W. C. A.) 236, 277.
 Vitringa (Campegius) 11—14, 245.
 » (E.) 143, 167, 248.

Vitringa (C. L.) 346.
 Vitus (St.) 244.
 Vliet (Jan v.) 37, 53.
 Vloten (J. v.) 148, 355.
 Vlugschriften 364.
 Volks-Almanak (Friesche) 307.
 Volkstelling 271, 272, 385, 400.
 Voltaire 232.
 Vomelius (S.) 204.
 Vondels Poezy 199.
 Voorda (Jacobus) 39.
 » (B. en J. H.) 39, 311.
 » (G. J.) 21, 237, 249.
 Voort (Fred. v.) 52.
 Vos (M. B.) 141.
 Vredeman (J.) 147, 149.
 Vries (Kl. de) 21.
 » (J. Vredeman de) 106.
 » (Joh. de) 126.
 » (J. J. de) 198, 423.
 » (Tj. de) 216, 439.
 » (Jer. en A. de) 305, 350, 371.
 » (G. de) Az. 390.
 » (M. de) 353.
 Vroedkunde 213.
 Vynckt (L. J. J. v. d.) 345.

W.

Waalsche Kerk 384, 391.
 Waeyen (Johs. v. d.) 7, 8.
 Wagenaar (J.) 215, 339, 361, 377.
 Wageningen (J. H. J. v.) 177.
 Wal (Gab. de) 42, 94, 175.
 » (H. de) 23, 127.
 » (M. S. de) 28, 236.
 Wapenkunde 375.
 Warmolts (C. C. C.) 43.
 Wassenbergh (Ev.) 64, 305.
 Water (J. W. te) 341, 342, 349.
 Waterstaat 295, 296.
 Watervloeden 78, 354.
 Weemen (B. v.) 231, 174.
 Weeshuis (Old Burger-) 240.
 » (N. Stads-) 102.
 Weits (M.) 189.
 Wesselius (H.) 220, 242.
 Westink (F. W.) 138.
 West-Stellingwerf 304.
 Wetboeken 386, 389, 392.
 Wetgeving 382.
 Wetten (Oude Friesche) 41, 285, 410.

Wetenschappen (De) in Friesland 298.
 Wiarda (P.) 218, 448.
 Wielstra (H.) 17.
 Wierdsma (Petrus) 41, 105, 252, 270.
 Wiersma (J. C.) 15.
 » (L. F.) 119.
 » (S. G. en H.) 45, 403.
 Wigeri (J.) 127.
 » (W.) 168, 214, 225, 444.
 » (P.) 233.
 Wigmana (G.) 178.
 Willem Lodewijk (Graaf) 147, 255, 280, 332, 419, 434.
 Willem Frederik (») 256.
 Willem I (Prins) 215, 254.
 » IV (Prins) 230, 259, 401.
 » V (») 265.
 » I en II (Koning) 266.
 Winkler (T. C.) 142, 404.
 » (J.) 306.
 Winsemius (Vitus) 48.
 » (Pierius) 75, 76, 150, 196.
 Winter (F. J.) 115, 116.
 » (Fred.) 124.
 Wis-, Natuur- en Geneeskundige schrijvers, 106.
 Witsius (H.) 10, 245.
 Woordenboeken 91, 123, 352, 359, 373, 374, 376, 378.
 Wopkens (Thomas) 58, 63.
 Wijk (J. v.) Rz. 345, 378.
 Wijkboek van Leeuwarden 239.
 Wijn (H. v.) 345, 353.
 Wijngaarden (Tj.) 15.

IJ.

IJpeij (Ann.) 24, 69, 92, 93, 311.
 » (Nic.) 271, 289, 291, 303.
 » (Ad.) 270, 271.
 » (Nic.) 136.

Z.

Zaanlanden 326.
 Zeeland 371.
 Zegel en Registratie 390.
 Zillezen (C.) 343.
 Zuiderzee 333.
 Zutphen 329, 368.
 Zutphen (B. v.) 199.
 Zwolle 329.

VERBETERINGEN.

- Bl. 6 staat bij Th. à Brakel : 1648, lees : 1638.
» 8 » » W. à Brakel : 1674, » 1673.
» 15 » » J. L. de Chauffepié : Andla en 711, lees : Andala
en 1711.
» 27 » » N. Lobrij : 1700, lees : 1766.
» 57 » » F. Halma : hem in 1701, lees : zijn zoon, en : hem
in 1709.
» 97 » » Halbertsma, Naoogst 2e st. 588 bl. , lees : tot bl. 588.
» 143 » » F. Kutsch : Gron. 1865, lees : 1765.
» 184 » » Froukje Herbig : 20 Mei; bij te voegen 1781.
» 191 » in de noot : Haarlem, de bakermat der kunst. Na de
onderzoekingen van Dr. A. van der Linde in 1870
kan dit laatste vervallen, zoo als dit op bl. 409 is
vermeden.
» 260 » Koffy-huis-praatje. Dit is van Jan Wagenaar.

